6
10-e
23

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
8 B
33

6 - 10, C, 23

Digitized by Google

Digitized by Google

PETRI IOANNIS PERPINIANI VALENTINI E. SOCIETATE. IESV

Orationes duodeuiginti.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ROMÆ,

Impenſis Iacobi Tornerij,

Apud Zannettum, & Ruffinellum.

M. D. LXXXVII.

PERMISSV SVPERIORVM.

[illegible]

Digitized by Google

FRANCISCVS. BENCIVS EX. SOCIETATE. IESV

ODOARDO. FARNESIO PRINCIPI. S. P. D

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

RECTE ſane ac ſapienter ODOARDE FARNESI, eruditi homines ac litteris deditis, plurimum ſibi praeſidii ad omnem vitae cultum & fructum, in nobilium virorũ & omni dignitate principum patrocinio poſitũ eſſe voluerunt: ex quo factum eſt, vt non tantum quod Ariſtippus dicebat, potentiorum aedes celebrent, ſed etiã nihil litteris mandent, quod non eorum, quos ſibi colendos ſuſceperunt, praefulciendum nomine atque honeſtandum putent. etenim,

† &

& ſi lux quaedam videtur ineſse in omni genere monumentorum, tamen haud fieri poteſt, vt eluceat prius, quam eam clariſsimi alicuius viri illuſtret nobilitas, & quaſi lumen accendat: vt vitrum quamuis ſuapte natura pellucidũ ſit ac ſplẽdidum, nullam tamen ex ſe effundet lucem, quae fulgeat ad oculos, niſi acceperit aliunde. Id vero cum alii ſunt alias experti, tum maxime experiuntur hoc tempore moderatores collegii Romani (qui mihi mãdarunt, vt haec ad te ſcriberem) in edendis orationibus Petri Ioannis Perpiniani, cui etiam dum viueret, a ſummis noſtrae aetatis oratoribus primae deferebantur. Sunt illae quidem per ſe ſe illuſtres ac nitidae, ſed ſi tuo conceſsu & munere, Farneſiani, vt ita dicam, ſolis, omnem iam dudum Chriſtiano-

rum

rum orbem admirabili ſua luce complentis, fuerint colluſtratae radiis, ſpes eſt fore, vt eo videantur ſplendore praeditae, qui nullis vmquam poſsit temporibus extingui. Nobis profecto ita faciẽdum fuit, non eam quidem ob cauſam, hac vt ratione oſtenderemus gratum animum ac memorem, erga auguſtiſsimam familiam tuam: cum ex eorum ſimus ordine religioſorum hominum, quem pontifex ſanctiſſimus atque optimus abauus tuus decretis conſtabiliuit ampliſsimis, inuictiſsimus auus beneficiis auxit: nunc etiam duo illi ALEXANDRI, Chriſtianae alter militiae fulmen pater tuus, alter lumen togae, patruus magnus, ita fouent atque ornant, vt nihil noſtra in eos obſeruãtia fieri poſsit ardentius. Enimvero immortalia haec ſunt omnia erga

nos ac plane diuina promerita, &, quando commemoratione ac verbis pro dignitate praedicari non queunt, aſsidua potius, vt fit, recordatione ſacroq. ſilentio veneranda. non hanc igitur ob cauſam, ſed vt ab his initiis tu etiam incipias de nobis, quaſi de tuis clientibus bene mereri. Quamquam erit tibi, illud vbi feceris, non nulla fortaſse, ex facto, vel gloria, vel voluptas. Dabis lucem operi, niſi nos amor fallit, pulcherrimo: in quo non eſt, quod hoc aut illud viſendum praeceteris eſse contendam, cum apta quaedam & aequabilis totius corporis compoſitio admirationem ſingulis partibus abſtulerit. illud vnum non minus vere quam libere dixero, Perpinianum felici quadam ac perpetua Ciceronis imitatione conſecutum videri, vt eum tam-

tamquam Ciceroni ſimilem poſteri imitentur. Nec erit iniucundum iſta aetate, in qua ductis veluti lineis exarſiſti ad propriam generis tui virtutum ſpeciem exprimendam, earum lectione atque adeo animaduerſione rerum, quae hoc volumine continentur, quaſi colores parare, quibus efficias quod inſtituiſti: vt vbi excellens fueris orator verborum, quod de Achille ſcribitur, fortis idem ac ſtrenuus rerum actor exſiſtas. Quod non dubium eſt, quin vtrumque multo & melius & felicius aſſequare, quam is qui a Phoenice olim praecepta accipiebat pulchra dicendi, magnaq. faciendi: cum diuino prorſus conſilio datum tibi ſit, vt ad omnẽ exerceare virtutem, non in ſaeua illa ac turbulenta proeliorum tempeſtate & procella, ſed in magiſtra

optima

optima, non tantum alumna tranquilliſsimae pacis atque otii: in aula videlicet florentiſsima ALEXANDRI FARNESII CARDINALIS: qui cum tot abundet laudibus, vt quot ſunt homines, tot prope videatur habere laudatores, in eo tamen laudādo nihil dici tam amplum ac magnificum poteſt, quin plurimis omnino partibus ab eius virtutum praeſtantia copiaq; ſuperetur. Ex huius porro herois tam ſingularis diſciplina, aut, vt dicatur audacius, officina clariſsima; e qua ſemper viri, fortiſsimi animi, ſummi conſilij, diuinae pietatis ac religionis, bellorum duces, Chriſtianae ſenatores & principes reip. ipſi etiam pontifices maximi extitere: qualē te & quantū ODOARDE ſperemus futurum, cum ad egregiam iſtam indolem ſummae probitatis

bitatis & ingenii tale ac tantum exemplum quotidianum & domeſticum acceſserit? Perge adoleſcens illuſtriſsime & optime, atque in praeclara aemulatione FARNESIORVM Principum, quorum nō antiquorum modo & virtute functorum, ſed viuorum etiam & ſpirantium exemplar propoſitum tibi eſſe debet, ne illam quidem laudem neglige humanitatis erga ſodalitatem nōſtram & beneuolentiae: vt quod illi ſua primum ſponte, id eſt, Dei vt arbitramur, inſtinctu, deinde etiam voluntate fecerunt. tu ſimiliter, in tuendis eorum in nos beneficiis, nobiſq omnibus complectendis, & iudicio tuo, & aliquo etiam fortaſsis officio adductus facere videaris. Quod & ſi, quae tua eſt facilitas, libenter facturū te eſſe confidimus, nihilominus

tamen

tamen hunc ad te cuicuimodi eſt Perpinianarum orationum libellum, nunc per te primum Farneſij fulgore nominis illuminatum, non moleſtum certe flagitatorem, ſed modeſtum tantummodo admonitorem, allegare voluimus. Vale.

Ex Collegio Romano Societatis Ieſu. prid. Non. Martii.
CIↃ IↃ XXC VII.

Digitized by Google

HORATIVS TVRSELLINVS E SOCIETATE IESV

Sociis eloquentiae ſtudioſis ſalutem.

MAGNA plane ac mirifica in Petro Joanne Perpiniano indoles ad eloquentiam exſtitit; cuius admodum adoleſcentis ingenium (quod de Hortenſio accepimus) item vt Phidiae ſignum ſimul & adſpectum, & probatum eſt; ſic prorſus vt florente adhuc aetate omnium ſuffragijs, non in deſer-

torum modo, ſed in eloquentium etiam numerum perueniret. Nam & adoleſcentulus in Luſitania cum primis dicendi laude floruit, & in Italiae, ac Galliae luce ſpectatus ingenij gloria ſic excelluit, vt paucos haberet pares, ſuperiorem fortaſſe neminem. Quod quidem hoc etiam admirabilius videri oportet, quod in ipſo aetatis flore (nondum enim quadrageſimum annum attigerat) cum maxime ad eloquentiam effloreſceret in religionis propugnatione, Pariſijs extinctus eſt. Hic enim par ingenio ac virtuti ſuae theatrum nactus, vbi cum taeterrimis opinionum monſtris decertaret, poſt multorum menſium certamina, non minore impiorum gaudio, quam bene ſentientium maerore ſpiritum effudit in victoria. Atque vtinam longior ei vita ſuppeditaſſet, vt praeclara illa dicendi vis maturitatem ſuam conſequi potuiſſet, profecto

fecto eſſet (etſi alij noſtra aetate non deſunt) quem cum antiquitate, cumq; eruditi illius ſaeculi oratoribus, quodam modo conferremus. Omnino illum ad Tullianum orationis genus natura ipſa ducebat; efferebat ſe in eo illa quam eloquentiae parens optat in adoleſcente fecunditas: non deſiderabatur id, cui idem ille ſuam in hoc genere excellentiam acceptam refert, ſtudium vrgendi ſtyli accuratáeq; ſcriptionis. quod ſi ei contigiſſet, vt ad M. Tullij, cuius dicendi laudem ſummo ſtudio aemulabatur, aetatem, quae quinque & viginti annis longior fuit, perueniret; nae ille ad eximiam ſummi oratoris ſpeciem ac ſimilitudinem, quam propoſitam habebat haud paulo propius acceſſiſſet. Etſi autem in quinque primis orationibus, quas adoleſcentulus effudit, non nulla ſunt, quae non ſatis deferbuerũt; ea tamen ſunt eiuſmodi, vt quod de

 inue-

iuuenilibus orationibus ſuis ſcripſit Cicero, non tam re, quam ſpe & exſpectatione laudentur. Nimirum ſatis conſtat, eum cum ſe natura duce ad diuini in dicendo hominis imitationem totum contuliſſet, aliquot etiam ante annis quam e vita diſcederet, in ſummis noſtrae aetatis oratoribus numeratum. Itaque habenda eſt Deo gratia, quod talis noſtrae Societati vir, diuino munere datus conceſſusq; ſit, vnde politiorum litterarum ſtudioſi non imitandi ſolum Ciceronis rationem percipere, verum etiam piae Chriſtianaeq; eloquentiae firmam petere poſſemus. Atque vt eius in hoc genere praeſtantia teſtata magis ac perſpecta ſit, praeclara de illo Q. Marij Corradi, Pauli Manutij, & M. Antonij Mureti teſtimonia proferemus. At quorum virorum? nempe eorum qui noſtra tempeſtate eloquentiae lumina ſine controuerſia fuerunt.

Digitized by Google

runt. Q. igitur Marius Corradus in epiſtola quadam ad Perpinianũ: Marcellus, inquit, frater meus, qui ſuperioribus diebus Roma ad nos rediit, miros de te mecum ſermones agitat quotidie, & omnino tibi vix vnum aut alterum confert plurimarum artium ſcientia, ſplendore orationis, acumine iudicii, & omnium elegantia & grauitate ſtudiorum. & in alia ad eumdem epiſtola: Sic itaque ex his rebus te velim exiſtimare, me tibi deuinctum eſſe, memoriamq; nominis, ſcientiae, & virtutis tuae in omne tempus conſeruaturum: colere enim ſoleo doctiſſimos homines, vt nullos Romae, pauciſſimos in Italia eſſe ſciam tui ſimiles, quibus cum mihi amicitia non ſit, aut vſus literarum. Paulus autem Manutius Zerbino Ritio ita ſcribit: Deceſſit alieniſſimo tempore, cum ad eum ſalutaris doctrinae dogmata de loco ſuperiore

Teſtimonium Marcelli Corradi.

Teſtimonium Q. Marij Corradi.

Teſtimonium Pauli Manutij lib. 7. epiſt.

,, *oſtendentem omnis omnium concurſus*
,, *fieret, cum haereticae factionis inſidias*
,, *pateſaceret, impetum frangeret, tela*
,, *retunderet, deceſſit inquam, florente*
,, *adhuc aetate nimis immatura morte,*
,, *ſummo ingenio vir, incredibili ſcientiae*
,, *copia, maxima iam apud omnes bene*
,, *ſentientes exiſtimatione & auctoritate*
Variarum lect. li. 15. ,, *Perpinianus noſter. Muretus porro*
,, *ſermonem exponens habitum cum Da-*
,, *rio Bernardo, ſcribit in hunc modum.*
Teſtimonium Mureti. ,, *Habet & Italia praeclaros viros,*
,, *quiq; & ornatiſſime ſcribant, & diſer-*
,, *tiſſime ac copioſiſſime, cum opus eſt, lo-*
,, *quantur. Manutium, inquit, fortaſſe*
,, *dicis, & Sigonium, & Ioannem Petrum*
,, *Maffeium, aut ex eadem ſodalitate*
,, *eum, cuius audita morte, vbertim tibi*
,, *nuper lacrymas iſſe memini, Perpinia-*
,, *num, & ſi quos tales vix ſingulos ſin-*
,, *gulae aetates ferunt, & iſtos inquam,*
,, *& alios, quamquam is quidem, quem*
tu po-

,, *tu poſtremo loco nominaſti, Hiſpanus,*
,, *non Italus fuit, ſed ita diu in Italia fue*
,, *rat, vt pro Italo haberi poſſet, quem tu*
,, *virum, Dari vtinam audire potuiſſes,*
,, *neque te, quo tempore ille in hac vrbe*
,, *eloquentiae praecepta tradebat, alio*
,, *vitae genere implicatum aula tenuiſ-*
,, *ſet: numquam enim quemquam audi-*
,, *ſti, ac ne audies quidem (vt opinor) in*
,, *quem illud de Neſtore eclogium melius*
,, *conueniret, cuius ex ore melle dulcior*
,, *fluebat oratio. Sed quid externis prae-*
conijs Perpiniano opus eſt? Satis ijs, qui
modo eius ſcripta legerint, tacito quo-
dam domeſticoq; praeconio ſe ipſe com-
mendat, nullius vt teſtimonium ma-
gnopere commendationemq; deſideret.
Ac mihi quidem de rerum humanarum
fragilitate cogitanti ſaepenumero in
mentem venit extimeſcere, ne forte egre
gia illius facultas dicendi, quae in eius
maxime orationibus ſpirat ac viget,
cum

Digitized by Google

cum his pariter, vt fit, iniuria temporum interiret. Quocirca vt inſignis illa ſpecies etiam poſteris noſtris non tam ad intuendum, quam ad imitandum proderetur, feci ſedulo ac denique effeci, vt omnia paene ex hoc genere eius ingenij monumenta aliquando proferrentur in lucem. Nec vero ſum neſcius, me apud quoſdam, qui diuturna huius libri exſpectatione cruciabantur, aliquam negligentiae notam eſſe ſubiturum, quippe qui eiuſmodi exſpectationem iam diu concitatam non ſemel viſus ſim fefelliſſe. verum me quidem conſcientia conſolatur ſedulitatis meae; illis autem cauſſa tarditatis cognita (niſi iniqui iudices eſſe volent) profecto ſatisfaciet. Nam meum hunc conatum ex plurimorum voluntate pendentem (vt in huiuſmodi rebus plerumque vſu venit) aliud ex alio impediuit: ita multi ac varij caſus certam iam

&

& exploratam negotij conficiendi ſpem perſaepe fugerunt. Quae me res eo etiam vehementius afflixit, quam ceteros, quo propior ac maior me ſpes & exſpectatio tenebat. Sed tamen hanc praeteriti temporis querelam, praeſens Perpiniani tollet adſpectus, qui vt ſpero, ſic oculos animoſq; omnium afficiet, vt non tam ſerus, quam exſpectatus eſſe videatur. Itaque non dubito quin vobis ſocij ac fratres mihi cariſſimi, alijſq; dicendi cupidis meus hic qualiſcumque labor, hoc gratior, quo optatior ſit futurus. Iamq; mihi videre videor complures veſtrum imitandi ſtudio incenſos, Perpiniani noſtri ſcripta lectitantes, atque in hanc curam toto, vt dicitur, pectore incumbentes, non ſolum cum Societatis laude, ſed etiam (quod caput eſt) cum vtilitate populorum. Nam (vt principia ſe dant) Deo bene iuuante, fore non diffido, vt ex noſtris

Digitized by Google

ſtris rhetorum ſeminarijs pro vno plures Perpiniani, vel ad patrocinium, vel ad ornamentum Chriſtianae religionis exſiſtant. Valete.

INDEX

INDEX ORATIONVM.

I DE laudibus S. Eliſabethae Luſitaniae reginae. pag. 1.
II De eiuſdem laudibus. pag. 52.
III De eiuſdem laudibus. pag. 120.
IV De ſocietatis Ieſu gymnaſiis. pag. 165.
V In funere Ludouici principis Luſitaniae. pag. 209.
VI De rhetorica diſcenda. pag. 236.
VII Ad Carolum Borrom. Card. pag. 259.
VIII De Deo Trino & vno. pag. 267.
IX Ad Pium iiij. pont. max. pag. 314.
X De auita dicendi laude recuperãda. p. 319.
XI De retinenda veteri religione ad Lugdunenſes. pag. 347.
XII De retinenda veteri religione ad Pariſienſes. pag. 388.
XIII De eadem re ad eoſdem. pag. 424.
XIV De eadem re ad eoſdem. pag. 452.
XV De eadem re ad eoſdem. pag. 479.
XVI De humana & diuina philoſophia. pa. 510.
XVII De retinenda veteri religione ad Pariſienſes. pag. 534.
XVIII De perfecta doctoris Chriſtiani forma. pag. 563.

VBI

VBI ET QVO TEMPORE

deinceps huius voluminis orationes a Petro Ioanne Perpiniano ſunt habitae.

PRIMAM de Societatis Ieſu gymnaſiis, & de eius docendi ratione habuit Conimbricae: Kal. Octobris. 1555. cum Luſitaniae rex inuictiſsimus Ioannes hoc nomine tertius Conimbricenſe gymnaſium Societati Ieſu tradidiſſet. *pag.* 165.

Secunda eſt laudatio funebris Ludouici principis, Ioannis tertii Luſitaniae regis, germani fratris; quam dixit Conimbricae, menſe Decembri eiuſdem anni 1555. *pag.* 209.

Tertia eſt primus liber laudationis in beatam Eliſabetham Luſitaniae reginam, quam habuit Conimbricae, iiij non. Iulij anno 1556. *pag.* 1.

Quarta, eſt liber ſecundus eadem de re, habita iiij. non. Iulij 1557. *pag.* 52.

Quincta, eſt tertius liber laudationis in eamdem, dicta iiij. non. Iulij 1558. *pag.* 120.

Sexta, de Rhetorica diſcenda, quam habuit in gymnaſio Societatis Ieſu Romae; cum ſcholae Rhetoricae praepoſitus, ad explicandos M. Tullij de Oratore libros aggrederetur, pridie non Nouembris 1561. *pag.* 236.

Septima, de perfecta doctoris Chriſtiani forma, habita Romae, coram aliquot Cardinalibus in re-

 noua-

by Google

nouatione ſtudiorum, menſe Nouembri, anno 1562. pag. 563.
Octaua ad Carolum Borromaeum Cardinalem ampliſsimum, & Franciſcum Vargam regis Philippi legatum, quam dixit Romae in ſchola Rhetoricae, cum ſecundum de oratore librum explanaret: illi vero gymnaſium Societatis Ieſu, beneuolentiae & humanitatis ergo viſerent, menſe Septembri 1562. pag. 259.
Nona de Deo trino & vno opt. max. & Eccleſiæ conſenſione, habita Romae ſanctiſsimae Trinitatis ferijs, in ſummorũ pontificum ſacello, praeſente Pio quarto pont. max. anno 1563. pag. 267.
Decima ad Pium quartum pont. max. quam dixit Romae in atrio gymnaſii Societatis Ieſu; cum id ille beneficij gratiaeq; cauſſa humaniſsime inuiſeret pridie Kal. Auguſti 1564. pag. 314.
Vndecima ad Romanam iuuentutem de auita dicendi laude recuperanda, quam habuit Romae in gymnaſio ſocietatis Ieſu: cum Ariſtotelis artem rhetoricam interpretandam ſuſcepiſſet, viij. idus Nouembris 1564. pag. 319.
Duodecima de retinenda veteri religione & falſa recentium haereticorum doctrina reijciẽda, Lugduni in publico gymnaſio Societati Ieſu commiſſo, ante ſacrarum litterarum explanationem, praeſentibus archiepiſcopo, & praetore, quincto non. Octobris 1565. pag. 347.
Tertiadecima de retinenda veteri religione &c. habita eſt Pariſiis iij. non. Iunij 1566. praeſente Iaco-

Iacobo Soriano Venetorum legato *pag.* 388.
Quartadecima de eadem re dicta Pariſijs. XVI. Kal.Iulij 1566. praeſente praepoſito mercatorum & non nullis conſiliarijs *pag.* 424.
Quinctadecima eadem de re habita eſt Pariſiis pridie Kal.Iulij 1566. praeſentibus Iacobo Betono archiepiſcopo Glaſguenſi reginae Scotiae, & Iacobo Soriano Venetorum legatis, alijſq; primarijs viris *pag.* 452.
Sextadecima habita eadem de re Pariſiis 12. Kal. Aug. 1566. praeſente Iacobo Venetorum legato. *pag.* 479.
Septimadecima habita Lutetiae de eadem re iij id. Aug. 1566. praeſentibus reginae Scotorum & Venetorum legatis. *pag.* 534.
Duodeuigeſima Pariſijs de diuina & humana philoſophia diſcenda, menſe Octobri 1586. pag. 510.

PETRI

Google

PETRI IOANNIS PERPINIANI

Laudationis in B. Eliſabetham Luſit. reginam Lib. I.

Tres haſce orationes, tribus deinceps annis, ſacro D. Eliſabethæ die, Conimbricæ in Luſitania habuit adoleſcens.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

QVantã hodierna dies laetitiam, atque hic tam frequens ſummorum hominum conuentus factus, non ad obitum, neque ad triſtem e vita diſceſſum Eliſabethae ſãctiſſimae reginae deplorandum; ſed ad diem natalem ac felicem eius introitum in vitam illam beatam & aeternam, ſi minus debitis tantae virtuti laudibus exornandum, certe iuſtis ac neceſſarijs officijs proſequendum, nobis omnibus afferre debeat (viri ornatiſſ.) ipſa illa ſacra declarant, quae hac luce multis Luſitaniæ partibus, magna cum caerimonia religioneque celebrãtur. Quanta ſapientia ac pietate rex ille omnium

litteris & monumentis decorandus, quem tan to gemitu ſuperioribus diebus amiſimus, inſti tuerit; vt ad veterem illam & ſanctiſſimam celebritatem ſacrorum à ſummo pōtifice precibus ipſius & diligentia conſtitutam, haec alia noua celebritas orationum & carminum accedat; nemo eſt qui non videat, nemo qui non intelligat, quā copioſos, magnoſque fructus ex ea re percipere poſſint omnibus annis, non ſolum adoleſcentes expertes adhuc magnarum artium, ſed etiam ſenes doctrinis omnibus humanitatis expoliti, ſciunt qui, de praeclaris aliorum factis praedicationes magna hominibus & periculorum incitamena & laborum eſſe, ſi minus à magiſtro certè (quod maximum eſt) re atque vſu ipſo didicerunt. Quod ſi, quantum haec lux, antiqua ſanctiſſimae reginae religione conſecrata iucunditatis & delectationis habet, aut quantum rex inclytus ad decernendum pietatis attulit & prudentiae, aut quantae huiuſce rei vtilitates eſſe poſſunt, tam magnificum ego, tamque praeclarum genus orationis in me, in vobis vero par meae facultati ſtudium & audiendi voluntatē eſſe cognoſcerem, ferrem magno & excelſo animo, viri ornatiſſimi, hoc onus meis primum humeris impoſitum, neque huius aditum loci, veſtramque frequentiam & grauiſſimum conſpectum mihi magnopere metuendum putarem. quanquā nō mihi venit in dubiū veſter ſingula-

ſingularis animus ad Eliſabethae reginae laudes audiendas & alacritas, quorũ eximia religio, & aduerſus cæleſtes omnes amor ac reuerentia, multis in rebus cognita ſaepe atque peſpecta eſt: de ingenio & oratione mea, vt tam multa & egregia facta, tam diuinam vitam & admirabilem, tantam rerum maximarum varietatem animo complecti, memoria ſepire, verbis explicare poſſim: vt omnia mihi digna re, digna huius auctoritate loci, digna hoc animorum ardore, digna veſtris auribus & ſapientia, digna denique ſtudio meo ſuppetant, id vero non mediocriter pertimeſco. accedit ad hunc timorem, quem mihi conſcientia meae tenuitatis attribuit & verborum inopiae, haec aeſtiui temporis moleſtia ſumma, quae noſtros animos erectos & alacres ita debilitat & frangit, vt etiam ſi vos humanitas veſtra cogat audire, non poſſitis. quo mihi magis prouidendum eſt, qui veſtras mentes in dicendo voluptate aliqua teneam, ne ſi forte huius tanti caloris moleſtia, quaſi nauſea delectationem audiendi ſuperarit, ante domum proſpectantes fugam ex his concionis fluctibus exploretis, quam nos in altum prouecti remis, orationis noſtrae vela pandamus. quod niſi tantis incommodis magnitudo rerum ab Eliſabetha regina geſtarũ, & eius vitae ſummus ſplendor ſubueniret, cederem ex hoc loco, viri ornatiſſimi, neque in coetu doctiſſimo-

rum hominum, atque in tanto vtriuſque academiae ſplendore, locum vllum orationi meae fractae & debilitatae eſſe iudicarem: ſed laudanda eſt regina Luſitaniae, & ea regina, quae in numerum recepta ſanctorum, neſcias, vtrũ ſocietate multarum rerum plus in animis hominum excitet beneuolentiae, an morum ſanctimonia ſingularibuſque factis, admirationis. Quae nulla quidem bella fortiter geſſit; ſed multa chriſtianorum regum, & principum inteſtina ſapientiſſime reſtinxit: non armata in campo atque acie verſata eſt, vt de multis feminis ſtultae fabulae poetarum prodiderunt; ſed inermis obiecit ſe militum telis & furori, & in media arma penetrauit; vt vel ſua morte dirimeret infeſtas acies, & obſtrueret ſuo corpore hinc filio iuueniliter efferueſcenti ad patrem, hinc regi nimis iracunde reſiſtenti ad filium aditum, & vtriuſque tela à caede miſera & luctuoſa contineret: non ferro vitam & ſpiritum multis hoſtibus eripuit; ſed incredibili animi robore, ſuam ipſa ſaepe contempſit, vt multorum ſalutem poſſet conſeruare. Quae vt illis parua & contemnenda videantur, qui nihil magnum, nihil illuſtre putant, nihil memorabile, quod non ferrò atque tumultu geſtum ſit, & ſiquid manſuete, ſi quid moderate, ſi quid iuſte, ſi quid ſapienter factum eſt, pro nihilo ducunt, ſolas virtutes militares admirantur; apud vos certe viri ornatiſſimi

plu-

plurimum valere debent, in quorum incredibilem ſapientiam hic tantus error cadere nullo modo poteſt, vt virtutum magnitudinem & dignitatem, ex armorum & tormentorum ſtrepitu, atque ex furore militari ponderetis. Quod ſi uos etiã in eam eſtis adducti ſententiam, vt nihil eſſe præclarum exiſtimetis, niſi quod obſtrepi clamore militum videatur & tubarum ſono; exacuite atque contendite mihi pauliſper mentis aciem, & eorum hoſtium vim & naturam intuemini, quos illa ſine ferro profligauit atque confecit: ſic credo ſtatuetis, omnia iſta bella grauiſſima, quae magni reges & imperatores, & potentiſſimi populi geſſerunt, ludum eſſe atque iocum, illud vnum eſſe difficile periculoſumque bellũ, quod Eliſabethae reginae, quod Petris, quod Paulis, quod ceteris, non fide ſolum, ſed etiam vita chriſtianis, cum rerum humanarum inconſtantia & varietate, cum effrenatis cupiditatibus, cum acerrimis ducibus atque ſigniferis hoſtium humani generis atrociſſimum fuit atque diuturnum; non enim ſolum cum Barbaris, ferocibuſque gentibus res erat, ſed cum illo teterrimo dracone, cuius infinita ſitis, hominũ ſtragibus inſaturabiliter expletur, cuius furori nullae vires, niſi diuinis confirmatae praeſidijs reſiſtere poſſunt, cuius calliditati verſutiſque fraudibus, nullius hominis, niſi diuina lux accedat, ſapientia par & conſilium inuenitur; &

cum illa crudeliſſima bellua, quam ne illi quidem vnquam ſuperare potuerunt, qui ſuis armis orbem terrarum omnium ſubditionem po teſtatéq; ſuam ſubiecerunt. Ac corpus quidem nudum atque inerme, ſed animum tamẽ caeleſtibus armis cuiuſque modi gerebant armatum, & cum uicti proſtratique eſſe videbantur, tum ipſi victores triumphum de profligatis hoſtibus agebant; vibrabant tanquam acutiſſimos quoſdam diuinae doctrinae gladios; vt clypeum, ſic fidem hoſtium telis opponebant; Chriſti memoria fiduciaque, quaſi galea muniti erant; fulgebat lata & inſignis lorica iuſtitiæ dictorum factorumque conſtantia; & veritate non aliter, ac baltheo cingebantur: ſtabant, & manebant in quadam quaſi pre cationum aſſiduarum vigilia, neq. vſquam diſcedebant, neque oculos a ſua ceterorumque ſalute deijciebãt. itaque diabolo terrorem incutiebant, excitabant exemplo fortitudinis ſocios commilitoneſque ſuos, propagabant reli gionis fines rapiebant in ſummam admirationem reges & tyrannos, angelis atque ipſi Deo pulcherrimum ac iucundiſſimum ſpectaculũ præbebant. in hoc bello quam ſtrenue Beata Eliſabetha rẽ geſſerit, quae facinora ediderit, quas victorias reportarit; quid me attinet hoc loco dicere? vos ipſiviri ornatiſſimi, ex ijs quæ dicemus, facile proſpicietis. Mihi vero in tant a rerũ praeſtantiſſimarũ luce, in tam incredibili

copia

copia egregie factorū, in hac pulchritudine virtutū excellentiū, verendū non eſt, ne vel infantiae meae ad dicendū oratio, vel animus vobis & ſtudium deeſſe videatur ad audiendum. Sentio hanc primam ingreſſionem meam, a cōmuni more dicendi abhorrentem, nō e rhetorum officinis & artibus ductam; ſed ex intimis religionis Chriſtianae theſauris, atque e S. Pauli ſententijs repetitam, non nihil vobis admirationis attuliſſe. Definite deſinite mirari, viri ornatiſſimi, hoc celebritas hodierna poſtulat, hoc animi veſtri pietas requirit, hoc cauſae magnitudo & ſplendor efflagitat. Nouus & ante hūc diem inuſitatus conuentus, nouum auditorum genus, noua res, non peruagatam illam atque contritam, ſed nouam quandam & inauditam dicendi rationem deſiderat. Faceſſant hinc oratorū diſputationes atque doctrinæ, ſileāt praecepta ſophiſtarum, laudationum veteres & in ſcholis decantatae leges deleantur; dominētur illae quidem in rebus humanis efferendis, iaceāt in iis, quae diuinitus à ſanctiſſimis viris geſta ſunt, commemorandis; valeant in concione multitudinis imperitæ; in prudentiſſimorum hominum coetu repudiētur: quid enim illae iubent? commendari patriam, exornari genus, augeri oratione opes, amplificari diuitias, cōmemorari ſtaturā corporis & vires, laudari praeſtantiam dignitatemque formæ, illuſtrari celeritatem ingenij, memoriae vim, mentis di-

Digitized by Google

diuinitatem, nihil praeteriri volunt, quod vel a fortuna, ut vulgus hominum loquitur; vel à natura donatum eſſe videatur. At iſta & apud eos commemorare, qui nihil eſſe facienda iudicant propter ſapientiam, ſtultitiae non ferendae; & in eorum laude ponere, qui propter virtutem & altitudinem animi contempſerunt, aut etiam abiecerunt; ſingularis cuiuſdam amentiae putandum eſt. Equidem ſemper illam eloquentiſſimi hominis Lucij Craſſi vocem ſapientiſſimam exiſtimaui, qui cenſor, audiente populo Romano, dicere non dubitauit, quae non eſſent in noſtra manu poſita, ijs ſe inferiorem eſſe, quam alios non magnopere dolere; quarum rerum poteſtas omnis, in nobis ſita eſſet, & quae hominum ſtudio, induſtria, labore compararentur, in ijs ſuperari ſe a quoquam & vinci, nullo modo poſſe æquo animo pati: in illis multos habere ſuperiores non turpe ducebat; in his non omnibus antecellere, aut certe parem eſſe, ſummum flagitium arbitrabatur. Quod ſi ſuperſtitionibus innumeris implicati homines, quibus diuina lux non dum erat oborta veritatis, hoc modo fuerunt animati, vt iſtarum rerum abundantiā nullo loco numerarent: nos Chriſti opt. max. diſcipuli, alumni veritatis, quibus diuinae naturae ſplendor affulſit, quo tandem animo eſſe debemus? Commendent alij feracitatem Aragoniae tuae patriae; aequatas agrorum pla-

nities

nities depingant, altitudinem montium, fluuiorum opportunitates, oppidorum frequentiam, Caeſaraugustae celebritatem & copias; colligant res à maioribus tuis bello geſtas, opum maximarum potentiam, fortunae abundantiam, formae venuſtatem; ceteras omnes res huiuſce generis accumulent; ethnicorum hominum, aut vt verius dicam, ne ethnicorum quidem, ſed ſtultorum eſt iſta laudatio. Ego vero ſanctiſſima regina, non quod in Aragonia nata es, omnium rerum copijs affluente, felicẽ te ac beatam praedico, ſed quòd in illam caeli regionem, omnium hominum parentem peruenisti; non quod in ijſdem locis ſanctus ante Laurentius ille ſummi animi martyr, in ijſdem S. Vincentius egregia conſtantia iuuenis, & incredibili animi robore ſeptus, in ijſdem alij permulti religione & acerbiſſimorum cruciatuum patientia inſignes extiterunt; non denique quòd omnes olim Caeſaraugustae anguli, ſanctiſſimorum hominum ſanguine redundarunt; ſed quòd eadem fuit tuae rationis regio atque via, & maximorum virorum ſectam & inſtituta femina perſecuta es: niſi quod illi, à quibus cruciarentur, habuerunt; tu eodẽ ſine corporis cruciatu perueniſti, quo illi, ſummis doloribus perferendis, peruenerunt: non quòd Aragoniae, Vngariaeque regum generoſa & antiqua ſtirpe orta, ſed quòd in illud ſacrum & illuſtre beatorum animorum concilium,

cilium, coetumque aduocata, & recepta eſt: non quòd auus tuus Iacobus Aragoniae rex multis egregijſq; laudibus percelebratus, Maurorum fregit audaciam & furorem, Baleares inſulas recepit, Valentiam totumque regnum illud recuperauit, & tantam eorum rebus plagam impoſuit, quantam illi nullis vnquam remedijs ſanare potuerunt: nec quòd eius filius haereſque regni Petrus pater tuus, eas res geſſit armatus, de quibus vſque in extremas oras Luſitaniae fama permanauit, ſed quòd in alio pugnae genere longè diſſimili & armorum, eorum famam & facinora praeclara ſuperaſti; ad extremum non quòd ipſe ille auus tuus eam adhibuit erga Deum reuentiam & pietatem, vt S. Mariae Virginis, matriſq. Chriſti ſeruatoris colloquijs, in hac cuſtodia corporis incluſus, ſit dignus iudicatus; nec quod magna illa matertera tua Eliſabetha, regis Vngariae filia uitae integritate, bonitate, beneficentia, non ſolum ab illo rerum parente Deo maxima praemia, ſed etiam laudem ab omnibus gentibus ſingularem & gloriam adepta eſt, ſed quòd facta eorum virtutis aemula, alterum ſanctitate viciſſe, alteram ipſius veſtigijs videris conſecuta: opibus potens, verum comitate & facilitate clarior; florens diuitiis, ſed omnium virtutum iucundiſſimis floribus inſignior; facie liberali & honeſta; ſed probitate & verecundia virginali pulchrior; omnibus rebus nobilis,

bilis,ſed proprijs ornamentis,& tuis te ipſa nō bilior: de quibus dum verba facio; peto à vobis & precor, viri ornatiſſimi, vt aures mihi veſtras patientes & attentas accommodetis. ſic enim exiſtimate, vos de virtutibus diuinis, de rebus maxime praedicabilibus & admirandis, de factis non modo noſtris, verum etiam omnibus ſeculis inuſitatis, audituros. Ego ne ſim moleſtus nobiliſſimae concioni, ea tantum attingam,quae vel ante nuptias, vel nupta fecit: reliquum omne tempus integrum illis reſeruabo, qui poſt me proximis annis ſunt de laudibus eius verba facturi. Atque vt quibus gradibus olim eius aetas ad ſummā virtutis & officij perfectionem aſcendit, ijſdē nunc oratio noſtra creſcat,& vos,principiis cō gnitis,reliqua facilius intelligatis. Quod maximis viris accidit, qui aliquo genere laudis floruerunt, vt inſolita & noua ratio naſcendi futuram eorū gloriam & nobilitatem oſtēderet, id Eliſabethae reginæ nō defuit,quae princeps in omni genere verae ſolidæque laudis erat futura. Membrana quadam inuoluta nata eſt;nō caput,non os,aut oculi; non manus; non pedes,non reliquae partes corporis,veſtigia tantum quaedam earum apparebant, quae cum diuiſa atq. diſrupta eſſet, extitit ex illa inuolucri & integumenti quaſi cuſtodia ſacra illa puellula,quæ magnum patrijs auitiſq. regnis & vniuerſae Luſitaniae decus atque lumē erat

allatura: hinc ad diuinum fontem baptiſmatis defertur, aqua ſalutari tingitur, nomen imponitur Eliſabethae. Fuerat per id tẽporis Eliſabetha regis Vngariae filia, matertera Petri regis Aragoniae, huius ſcae diuinae puellae patris, cuius religionem eximiam & pietatem, integritatem, rerum humanarum deſpicientiam, caeleleſtium ſtudium & amorem, clementiam, benignitatem, ceteraque pulcherrima virtutum ornamenta teſtantur illae ſollẽnes precationes atque caerimoniae, quae ante diem duodecimum kal. Nouemb. ſunt ad eius laudem celebrandam inſtitutae, huius ſanctiſſimae feminae nomen parentes & auus Iacobus, recẽs natam puellulam habere voluerunt, humano quodã fortaſſe ſenſu propinquitatis & cognationis adducti, ſed recondita & abſtruſa Dei ſapientia iam tum id agebat & moliebatur, vt cuius erat adulta conſecutura virtutem, probitatem, ſanctitatem; eius etiam nomen, in illa ineuntis aetatis imbecillitate, ſortiretur. Etenim, qui reluctantibus propinquis omnibus, multo ante perfecit, ne nomen aliud, quam conſtitutum eſſet, D. Ioanni tribueretur; idẽ, Petrũ & Conſtantiam puellae parentes, & Iacobum auum in eam impuliſſe mentem, putandus eſt; vt illud nomen ei facerent, quod eius mores deceret, & maxime futurae magnitudini virtutis atque laudis conueniret. Vix Eliſabetha primae illius aetatis crepundia depoſuerat, cũ

Iaco-

Iacobus auus,non minore vitae rectae laude, quam potentia rex domum abductam,vnam ex omnibus Petri liberis apud ſe voluit eſſe;ibi quanta educata diligentia,quibus moribus imbuta,quibus verbis,ſententijs,opinionibus,ad religionem Chriſtianā & honeſtatē informata ſit,vt ipſe non dicam, vos ipſi viri ornatiſſimi, aſſequi poteſtis coniectura. Nam neque ab impio aliquo & improbo,niſi impie & improbe, neque a tam diuino homine qui res maximas caeleſtibus magis auxilijs,quam humanis opibus geſſerat, cuius pietatem erga Deum, erga ſuos manſuetudinem & clementiam admiratæ gentes, eū tanquā e caelo delapſum hominem intuebātur,cuius ſalutem exercitus ipſi caeleſtes, formidine hoſtibus immiſſa, tuebantur, niſi diuine inſtitui atque erudiri potuiſſe,credendum eſt.quod ſi tantam vim educationis atque illius inſtitutionis puerilis eſſe cognouimus, vt etiam vitia quaedam corporis magiſtrorum,diſcipuli multi expreſſiſſe memorentur,quantam Eliſabetha virtutem imitando conſecuta ſit,quae nihil vnquam viderit in illo tam excellenti viro, niſi magnum,niſi laudabile, niſi diuinum, etiam ſi ego ſileam, res ipſa quodam modo tacita loquitur & clamat. Sanctum illū Athanaſium acerri mū noſtrae religionis propugnatorē,memoriae proditum eſt, cum eruditus eſſet ab Alexandro sāctiſſimo epiſcopo, cuius animus & ſingularis vir-

virtus & ſapientia in illa grauiſſima cum Arria nis & difficillima contentione vehementer eni tuit, ſic illum in omni vita magiſtri ardorem ef finxiſſe, vt nullis minis vnquam, nullis laboribus, nullis periculis, nullis inſidijs potuerit a de fendenda veritate deterreri. Sic Eliſabetha in clariſſima ſanctiſſimae diſciplinae luce ab aetatis initio verſata, nulla malorum morum, nulla errorum prauitate corrupta, ita religionem & ſanctitatem aui praeſtatiſſimi regis aſſecuta eſt, vt eam homines cum viderent, non ſe neptem videre, ſed quandam eius effigiem; non hominum manibus, ſed imitationis ardore; non ſtatuariorum ingenio & artificio, ſed ſtudio ip ſius & diligentia expreſſam arbitrarentur. eminebat iam tum atque apparebat in illis teneris annis, maior quaedam ad virtutem indoles, & ipſi illi ſimplices mores illius aetatis iam ſatis ſignificabant, quae ſanctitatis eſſet futura maturitas, & ſpem magnam omnibus ſummae ſa pientiae, ſummae probitatis afferebant. mirabantur tantam grauitatem & prudentiam, tãtum rerum omnium modum praedicabant, facilitatem & modeſtiam, & omnes iuuandi ac ſubleuandi ſtudium, incredibili beneuolentia complectebantur: apud regem quidem Iacobum propter expectationem, quam de ſe ſummam concitarat, tanto in amore erat, quantus indulgentiſſimi aui, ſimul & integerrimi erga nepten. ſuauiſſimis amabiliſſimiſque moribus

eſſe

eſſe potuit;tanto vero in honore ac pretio, vt quodam quaſi rerum futurarum augurio ſaepe dicere ſoleret, illam ſuam neptem ſanguine, alumnam educatione, inſtitutione diſcipulam fore decus aliquando ac lumen feminarũ omnium, quae vnquam ex Aragoniae nobiliſſima domo extitiſſent. Iam nonum agebat annũ Eliſabetha, moritur eius auus, & illa virtus immortalitate digna ſegregata ab hac concretione mortali, ad vitam illam ſempiternam & beatã euolat: ſuccedit patri ſuo Petrus rex, filia n reducit domum: quae in illo flexu quaſi aetatis, quo ſaepe voluptates ac deliciae cum incluſae diutius, & prima aetate compreſſae atque conſtrictę fuerunt, ſubito ſeſe profundunt, & eiiciunt vniuerſae, nihil de ſummo illo ſtudio & acerrima contentione animi remiſit. Ceteras virgines videmus ab ipſis incunabulis ita comptas & ornatas, tã multis pigmentis & fucis oblitas, vt non natae, ſed Apellis alicuius arte factae eſſe videantur, dant ſe in cõſpectũ omnibus, volitant erectae tota vrbe, nullũ conuentũ hominum nullam celebritatem declinãt, & quicquid temporis aut operi fuit & labori, aut ſtudio pietatis tribuendum, id infelices ac miſeræ leuitati, & cupiditatibus ſuis obnoxiae partim in muſicis, partim in ſaltationibus cęteriſque voluptatum illecebris conſumunt. Hinc quae probra, quae dedecora, quae flagitia proficiſcantur, quam multae graueſque ve

ſtes

ſtes ex hoc vno fonte manent, non eſt neceſſe dici: vtinam res tam obſcura eſſet, vt niſi diceretur a me, a nemine poſſet intelligi. Longe alia ratione putauit Eliſabetha ſibi eſſe viuendum, nullae in victu deliciae, nulla mollicies in moribus, nulla in veſtitu luxuria, quicquid mancipcebatur otij; vel in corporis labore; vel in animi contentione, ſacris precationibus commentationibusque rerum diuinarum collocabat: reſpuebat voluptates corporis, ludos aequalium & ſtudia deſerebat, non conuiuijs, non frequentia & celebritate delectabatur: reijciebatur omnis inſignis gemmarũ & margaritarum ornatus, nulla calamiſtra, nulli cincinni adhibebantur: fucati vero medicamenta candoris & ruboris omnia repellebantur, ſola mundicies in corporis cultu remanebat: caſtigabat inedia corpus innocens, ſuique victrix, ne occultis & tectis ſuperaretur inſidiis, hoſtem omniũ teterrimũ, inopia cibi & tenuitate deprimebat, in omni denique genere virtutis ſupra aetatẽ, ſupra vires praeſtare ceteris & antecellere conabatur. Itaque tanti iam eius in omni vita conſtantia, & diſciplinae ſeueritas fiebat, vt ipſe pater Aragoniae rex, quicquid proſpere cecidiſſet, & ex animi ſententia geſtũ eſſet, id puellae continẽtiae atque probitati referret acceptum, ſæpeq. multis audientibus profiteretur ac prædicaret, quod opes regnorum ſuorum florerent, quod

in dies

in dies latius propagarētur fines imperii, quod multa proelia ſecunda fierent cum hoſtibus infeſtiſſimis Chriſtianae religionis, quod pax recte domi, bellum foris adminiſtraretur, omnia eius vnius eſſe tribuenda probitati. Interea fama de rebus a Petro rege praeclare geſtis, & Eliſabethae integritate, oras omnes peragrauit: adsūt a Britannia legati: ad ſunt ab Apulia, qui Eliſabetham, eorum regnorum heredibus, vxorem dari poſtulent. Iam tum Dionyſius in Luſitania, mortuo Alphonſo patre, regnum obtinebat. Eodem tempore forte legati ab eo ad regem Aragoniae peruenerunt, per quos eādem in matrimoniū ducere ſe vehementer cupere ſignificabat. Multū ac diu dubitauit rex, quis eſſet reliquis anteponendus. vicit tandem Dionyſii legatio, & vt illis temporibus, amplitudo: ei ſpondetur Eliſabetha: quae non tam nubendi ſtudio, quā patri morem gerendi voluntate, nihil recuſat. Multa hic a me neceſſario praetermittenda ſunt, nec ad augendam eius laudem exigua, nec vobis ad audiendum iniucunda. Ad illa enim grauiſſima, quorū vos magna iam exſpectatione teneri ſentio, feſtinat animus, timeoque, ne ſi omnia perſequi velimus, ſero nimis veniamus ad ea, quae maiorē dicendi copiam vbertatemque deſiderant. ſed quod & facile eſt, & breui dici poteſt; quàm alia mente atque animo, ac vulgus feminarum ſolet, venerit ad nuptias Eliſabetha, vita illa ſa

Transitio

tis demonſtrat, quam poſt nuptiarum celebritatem inſtituit. non enim, vt fere mos deſidioſarum & conſuetudo fert, non leges nuptiarũ, non dignitatem regiam, non amplitudinem maieſtatis, non fluctus negotiorum, non imbecillitatem naturae, non valetudinis tenuitatem, non alias cauſſas honeſtas praetendebat inertiae: omnia vincula, omnes laqueos ignauiae deſidiaeque facile perfregit atque perrupit. Nupta ſum, inquit, matrimonii legibus parendum eſt, ſed ita, vt me ſpõſam meminerim eſſe Chriſti. perueni ad ſupremum honoris & dignitatis gradum: at omnium regi ac domino me dicto audientem eſſe neceſſe eſt: & maiorem in modum metuendum, ne quam diuina benignitas ad ampliſſimos honores extulit, ſuperbia & arrogantia deprimat ad ſupplicia ſempiterna. impendet vndique magna curarum moles & negotiorum: at mihi nihil diligentius curandũ eſt, quàm id, ex quo mea vera vita ſaluſque pẽdet. Labores ſunt; ſuſcipiantur: moleſtiae multae; deuorentur: ne tantulum quidem deiiciendi oculi; in perpetua quadam cuſtodia peruigilemus. cum ipſo corpore, cum his ipſis membris, quae gerimus, longa ſubeunda difficiliſq. dimicatio: non modo id non recuſamus, ſed appetimus etiam atque depoſcimus. Nã ſi haec ſuſtinere ac perferre viribus nõ valemus, quae tametſi moleſta ſunt; multis tamen diuinitus praebitis ſolatiis, & illius vitae beatae ſpe leniuntur

niuntur ac mitiguntur:poterimus aeternas flã-
mas, poterimus cruciatus innumerabiles & ex
quiſitos in ſumma deſperatione rerum omniũ
ſuſtinere?eiicienda,eiicienda ſane haec molli-
cies animi,excutienda ſocordia, omnis illa ve-
tus negligentia procul hinc,procul repellenda
& fuganda eſt: quamquam enim ſemper fue-
rat in omnibus rebus acris & impigra; tamen,
vt homines diuini ſolent,ſe deſidem & inertem
fuiſſe arbitrabatur. Itaque cũ iam apud Dio-
nyſium regem eſſet, multaque ab eo caſtella
magnumque comitatum accepiſſet,vt reginae
poſtulabat dignitas:ſingularem quamdam &
admirabilem,& in tanto faſtigio fortunae for-
taſſe in omni memoria inauditam ſectam ra-
tionemq.vitae ſecuta eſt. Audite me, audite, vt
humanitas veſtra flagitat reique praeſtantia,
viri ornatiſsimi:numquam audeo dicere,num-
quam vos audiuiſſe poenitebit. ſi enim in pri-
mis virtutis rudimentis, & tãquã incunabu-
lis,& in aetatis illo quaſi tyrocinio & diſcipli-
na puerili,admiratione tãta tenebamini; quã-
nam in ipſa virtute,& tamquam militia medio
que certamine futuram admirabilitatem iudi-
catis? ſingulis diebus preces ad omnes horas,
pontificum inſtitutis comprobatas,ſeptemque
pſalmos mira quadam religione recitabat:adii
ciebat ſollemnes S.Mariae precationes & exe-
quiarum:proſequebatur praeterea multorum
ſanctorum memoriam, quorum ſanctitatem
 maiore

maiore quadam colebat pietate: veniebat in ſacellum, quod mirifice ſemper habuit ornatum: intererat rei diuinae ſtudioſiſſime ac veſpertinis precationibus: reliquum omne diei tempus in opere partim faciundo, partim imperando, conſtituendaq; re domeſtica ponebat. Nonne iam omnium ſacrarum virginum pietatem & religionem videtur eſſe conſecuta? quid enim vos, quid aliud agitis religioſiſſimae virgines, quae circumſeptae parietibus, incluſae liberali cuſtodia, ſponte veſtra, corpore atque animo viuitis ſoli Deo mancipatae? vos inquã, quid aliud agitis, niſi aſſidue precamini, laudes ſanctorum celebratis, adeſtis rei diuinae, ſemper aut in iis, quae pertinent ad pietatem, aut in aliquo labore corporis eſtis occupatae? Haec Eliſabetha regina faciebat, hoc etiam admirabilior, quàm vos, quod tam diſſimili condicione nata, tam ſimilem ac prope parem arripuit vitae veſtrae diſciplinam. Sed non his modicis finibus, neque his tam anguſtis regionibus, eius animi religio circũſcripta tenebatur: neque tam diuinam feminam ceterarum pietatem aſſequi ſatis erat; vincere etiam ac superare oportebat. Quid? eſt in hoc genere virtutis aliquid vltra, quo religio cuiuſque progredi poſſit? ſtudiũ Eliſabethae ſingulare, nouam rationem aliquam excogitabit. Nam ſi illae religionae adſunt, haec id faciet, quod ipſae facere, ſi maxime cupiant, nullo modo poſſint. Quae

omnium

omnium erat, excepto rege, dignitate princeps, genere nobiliſſima, iure atque imperio regina, in cuius conſpectu ſtabant aperto capite viri clariſsimi, qua cum nemo, niſi flexo genu & ſubmiſſo loquebatur. haec, vbi ſacerdos, recitato ſymbolo fidei conſtiterat in gradibus arae, corpore quidem erecta, ſed mente atque animo tremens accedebat, procumbebat ad eius pedes in genua, manum exoſculabatur, offerebat pro tempore dieque tãtum. O animum vere magnum & excelſum; o diuini numinis nũquam auditam reuerentiam: o pietatem egregiam, & his miſeris reip. Chriſtianae temporibus inuſitatam. Quotus enim quiſque non de regibus dico, non de ijs, qui ceteris excellunt dignitate & imperio: non de nobilibus, qui natalium claritatem oratione magnifica, maiorumque facta iactant: ſed de iis, qui numerum aliquem & locũ obtinere volunt: quotus quiſque reperietur, qui hoc facere audeat? accedũt iam ex omnibus templi partibus viri gregatim, ac feminae; verum de media plebe, de mediis opificum gregibus, de numero eorum, qui propter opum tenuitatem in obſcuro ſunt: ſi qui adſunt elegantius paulo culti, ſi qui maioris pretii, quàm reliqua multitudo volunt videri; illi ſedent, vt ante faciebant; alienum id a ſua grauitate exiſtimantes: illos pios eſſe religioniſque colentes pudet. Ita iam antiquiſſimus ille mos eccleſiae, quem maiores ſanctiſſi-

me

Pietas reginæ

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

me ſemper coluerũt, repudiatus a ſummis, ſpretus a mediocribus, in ea quam dixi, humilitate & obſcuritate conſedit: multis vero locis, hominum inſolentia penitus ſublatus e medio & extinctus eſt. At Eliſabetha regina nihil ſe dignius putabat, quam quod ferebat conſuetudo ſacrorum, quod ipſa religio praeſcribebat. nec vero ſe tum reginam, ſed feminã mortalem eſſe; nec ſacerdotem hominem, ſed Chriſtum, cuius tum perſonam ſuſtineret, toto pectore cogitabat. Magna profecto laus, & omnium gentium praedicatione digna; ſed multo lõgius progreſſa eſt Eliſabethæ religio. Nam, qui ſe Deo totos deuouerunt, non ſolum in aſſiduis precibus ſunt & celebritate ſacrorum occupati: detrahunt, quantum poſſunt, de cibo, & exiguo victu paſcunt corpus; ſed reſtinguunt cupiditatum ardorem: affligunt membrorum vires, diuinum illum mentis impetum ad rerũ caeleſtium contemplationem erigunt. Id ſi ad comparandas virtutes Chriſtianæ vitæ multũ valet, ei certe praetereundum non erat, quae tanto ad vitam honeſtam ſtudio inflammata raperetur. Neminem veſtrum latere arbitror, quanta ciborum exquiſitiſſimorum varietate mẽſae regũ exſtruãtur; quanti apparatus, quae conditiones adhibeantur. quorum ſalute cum publica ſalus ciuitatum regnorumque contineatur, merito illi quidem ac iure optimo, ne tam graue vulnus afferant immatura morte

ſuis

ſuis omnibus, corpus curant, valetudinem tuẽtur diligenter. ne hoc quidem rationis habuit ſanctiſſima Eliſabetha, quòd nõ minus honeſte quàm ceteri, poterat habere: ſed cum id ab omnibus illis diuinis hominibus factitatũ videret; vt illã beſtiam immanitate ac diritate taeterrimã perdomaret, quae multis exitiũ & peſtẽ intuliſſet; vt eius frangeret impetum, furorẽ frenaret, rabiem coerceret; omnibus diebus aduẽtus, totoque quadragenario ieiunio, & S. Mariae peruigiliis & Apoſtolorum, non ſolum a carnibus ceteriſque vetitis epulis abſtinebat; non erat communi continentiae more contenta, omnes cibos lautiores remouebat, nihil adhibebat obſonii, pane tantum & aqua vita aegre tolerabat. Video vos haec magna ducere, viri ornatiſſimi, video vultus omniũ admiratione quadam tacita defixos: ne tantopere miremini, parua haec, parua in B. Eliſabetha ſunt. idem a die natali ſancti Ioannis Baptiſtae, vſque in ante diem duo de vigeſimum kal Septembris, qui dies eſt religione publica Virginis Mariae conſecratus, idem ab eo die rurſus, vſque ad diẽ tertium kal. Octobris, qui dies eſt archangelo Michaeli ſacer. idẽ diebus Veneris & Saturni faciebat; idem multis alijs diebus, quos ipſa priuata quadã religione, propter certorum ſanctorum merita ſolebat obſeruare; extra haec ſtata. definitaque anni tempora, tribus hebdomadae cuiuſque diebus a cibo

ſe continebat. et in hac tam aſpera auſteraque vitae diſciplina, nulla triſtitia, nulla frontis con tractio, nullũ ſuperciliũ, nullus horror, incredi bilis quaedã inerat humanitas & comitas. o cõ memorabilis abſtinentia, o inſtituta ſalutaria, o femina non iam mulierum illuſtrium, ſed ſummorum virorum laudibus, & diuino quodam genere verborum praedicãda. quantulam vobis anni partem vacuam ab inedia & labore videtur eſſe voluiſſe? quot dies nos in molliſſimo victu, & in omni corporis indulgentia cõſumimus, tot illa, fortaſſis etiam plures ad id affligendum & ſubigendum conferebat. vix totidem eius viribus reficiendis impertiebat, quot nos modicae tribuimus cibi continentiae. quibus rebus frenauit animi laſciuientis petulantiam, extinxit incendium cupiditatis, & vitiorum omnium compeſcuit appetitiones contra rationem incitatas vehemẽtius, omnes turbulentos motus, & quaſi titillationes voluptatum repreſſit, ſedatiſq; fluctibus perturbationum, ea tranquillitate integritateq; mentis fuit & corporis, ea moderatione conſilij, ea iniuriarum patientia, non vt animum aſſidua commentatione ſeuocatum & abductum a ſocietate corporis habere, ſed vt ipſum corpus in mentis vim & naturã plane mutatũ & conuerſum eſſe videretur. Vnum tantum factum vobis commemorabo, in quo mihi videtur omnis illa mentis elucere diuinitas: an me fallat

meus

meus animus vos ipſos exiſtimare volo: me quaeſo diligenter attendite. Rex cõmuni aetatis illius errore, paululũ deflexit de recta regione, ſpretaq; regina deuinctus aliarum conſuetudine tenebatur: perferebatur res ad eam. ipſa ſe audire diſſimulabat. dolebat quidem vehementer & angebatur contemni diuina & humana iura, deliniri virum' ac pellici a non caſtis mulierculis, ruere ad interitum voluntarium; ſed communis ille dolor muliebris penitus in tantis iniuriis viri refrixerat. Heri multam ille veſtem pretioſam, hodie muraenulas aureas egregie factas, illis muneri miſit. Eliſabetha librum de rebus praeclaris conſcriptum ſumebat in manus, euoluebat, lectitabat. modo filiolus ei natus nuntiabatur pulchellus, vt aiunt, puer & elegans. illa matronas & puellas ad opus faciundum hortabatur. Hoccine eſt humanum factum? hoccine officiũ mariti? hoc tibi reginae potentiſsimae ferendum? non agitanda res? non in tanta indignitate vociferandum? non ſupplicia, non mors abiectiſſimis mulierculis intentanda; regina voces tumultuantium feminarum contemnens, multa de Deo cum ſuis, multa de rebus caeleſtibus ſermocinabatur. o mentis altitudo, o grauitas morum, o rectae atque perfectae rationis conſtantia. non aetas temerariam, non iniuriae magnitudo impatientem, non amplitudo dignitatis, & potentia effrenatam faciebat. Feminae te-

nues

ſe continebat. et in hac tam aſpera auſteraque vitae diſciplina, nulla triſtitia, nulla frontis contractio, nullũ ſuperciliũ, nullus horror, incredibilis quaedã inerat humanitas & comitas. o cõ memorabilis abſtinentia, o inſtituta ſalutaria, o femina non iam mulierum illuſtrium, ſed ſummorum virorum laudibus, & diuino quodam genere verborum praedicãda. quantulam vobis anni partem vacuam ab inedia & labore videtur eſſe voluiſſe? quot dies nos in molliſſimo victu, & in omni corporis indulgentia conſumimus, tot illa, fortaſſis etiam plures ad id affligendum & ſubigendum conferebat. vix totidem eius viribus reficiendis impertiebat, quot nos modicae tribuimus cibi continentiae. quibus rebus frenauit animi laſciuientis petulantiam, extinxit incendium cupiditatis, & vitiorum omnium compeſcuit appetitiones contra rationem incitatas vehemẽtius, omnes turbulentos motus, & quaſi titillationes voluptatum repreſſit, ſedatiſq; fluctibus perturbationum, ea tranquillitate integritateq; mentis fuit & corporis, ea moderatione conſilij, ea iniuriarum patientia, non vt animum aſſidua commentatione ſeuocatum & abductum a ſocietate corporis habere, ſed vt ipſum corpus in mentis vim & naturã plane mutatũ & conuerſum eſſe videretur. Vnum tantum factum vobis commemorabo, in quo mihi videtur omnis illa mentis elucere diuinitas: an me fallat

meus

meus animus vos ipſos exiſtimare volo: me quaeſo diligenter attendite. Rex cõmuni aetatis illius errore,paululũ deflexit de recta regione, ſpretaq; regina deuinctus aliarum conſuetudine tenebatur: perferebatur res ad eam.ipſa ſe audire diſſimulabat. dolebat quidem vehementer & angebatur contemni diuina & humana iura, deliniri virum' ac pellici a non caſtis mulierculis, ruere ad interitum voluntarium;ſed communis ille dolor muliebris penitus in tantis iniuriis viri refrixerat. Heri multam ille veſtem pretioſam, hodie muraenulas aureas egregie factas,illis muneri miſit. Eliſabetha librum de rebus praeclaris conſcriptum ſumebat in manus, euoluebat, lectitabat. modo filiolus ei natus nuntiabatur pulchellus, vt aiunt, puer & elegans. illa matronas & puellas ad opus faciundum hortabatur. Hoccine eſt humanum factum? hoccine officiũ mariti? hoc tibi reginae potentiſsimae ferendum? non agitanda res? non in tanta indignitate vociferandum?non ſupplicia,non mors abiectiſſimis mulierculis intentanda; regina voces tumultuantium feminarum contemnens, multa de Deo cum ſuis, multa de rebus caeleſtibus ſermocinabatur. o mentis altitudo, o grauitas morum, o rectae atque perfectae rationis conſtantia. non aetas temerariam, non iniuriae magnitudo impatientem, non amplitudo dignitatis, & potentia effrenatam faciebat. Feminae te-

nues

Digitized by Google

nes obſcuro loco natae, quā ſagaciter haec omnia veſtigijs odorantur? quam patentes habent aures omnium ſermonibus & calūmnijs? quàm acriter contendunt oculorum aciem & animi cogitationem? omnia luſtrant, omnes rumorum ventos aucupantur, ingerunt ſe atque intrudunt, nihil non explorant, nullam non commouent ſuſpicionem. ſi quid a viro commiſſum eſt; inuolant in oculos inflāmatae dolore, ſpumas agunt in ore, ſtillant oculi lacrymis, ardet vultus atque oculi, pectus aeſtuat iracundia: domi vociferantur; apud vicinos maledicunt, intus bellum habent indictum miſero marito; iurgantur, iactant conuicia, petulantiſſima lingua conſectantur, foris omnia effutiunt, cōtinere ſe in illo dolore nullo modo poſſunt. Si qua vero potentia eſt, ſi quae opes, ſi quae cognatorū & amicorū copiae, ſi qua nobilitatis opinio, Deum immortalem, qui motus, quae turbae fiunt, quae tragoediae? ciuitatem omnem perturbant, caelo terram miſcent, terra caelum, excitant quotidianis querimonijs neceſſariorū in virū odia, incēdunt animos amicorū, gladios propinquorū acuunt, inſtruunt intra moenia, paeneque intra parietes domeſticos armatas acies, ipſae tanquam furiae in er vtramq. mediae verſātur. hinc ſuorum irā ad iniuriam vlciſcendam inflammant, inde aliorum ad vim propulſandā animos impellūt. Vnde diuortia, vnde inimicitiae primariorum homi-

hominum? vnde diſcordiae ciuiles ſaepe tãtae, vt niſi ſanguine multorum obruantur; nullis manſuetudinis aequitatiſque remediis leniri ac mitigari queunt. ſi nullus eſt in opibus & factione modus, ſi abeſt impotentis animi effrenatio, alienos quidem ignaros ſui doloris eſſe patiuntur, ſed in parentum fratrumque manibus & gremio, maerore & lacrymis conſeneſcunt. Quàm diſſimilis, quàm aliena fuit ab hac leuitate ſanctiſſima regina, tua ratio atque via? nulli tumultus, nullae ſeditiones, nulla diſſidia, nullæ querimoniae, ne ſermones quidem eorum ſuſtinebas aequo animo, qui gratiam aliquam a te perferendis omnibus inire cupiebant. quod ſi nihil aliud feciſſet viri ornatiſſimi, iam omnium tolerantiam, iam omnium moderationem, iam omnium ſapientiam infinitis partibus vicerat. non eo fuit Eliſabethae grauitas contenta: deducantur, inquit, pueri ſuſcepti domum, hic hic ante noſtros oculos verſentur, & quorum conſpectum ferre ceterae non poſſunt, quos amandari procul a domo, procul ab vrbe imperant, quos hoſtiliter oderunt, hos nos diligenter educemus, hos liberalem in modum inſtituamus, hos materna beneuolentia tueamur, his victum veſtitumque benigne praebeamus. Itaq. dabat eis paedagogos & cuſtodes, viros integros & induſtrios, eoſque multis beneficijs amplificabat, eorum dignitatem omnibus opibus, omni ſtu-

dio

dio,omni diligentia defendebat. ſtupet profe-ćto animus admiratione tantae rei,oratio ipſa tamquã inſolita luce perculſa haeret.verba me tantae virtuti paria deficiũt. ſed age videamus extrema, videamus exitum. Nam cum reginae modeſtia videatur incredibilis; multo tamen eſt illud maius & admirabilius, quod perfecit. Non potuit rex tantam patientiam mãſuetudinemq; perferre, & qui iurgia, lites, clamores, ferrum denique & arma facile forte contempſiſſet,is excelſi animi praeſtantiam miratus, & illã in hac mortalitate noſtra,& in his humanae vitae fluctibus & procellis inuſitatam tranquillitatem, confirmat ipſe ſeſe,expedit mentem ex illis laqueis, quibus conſtricta tenebatur,& quae ratione antea non perſpexerat, ea non importunis querimoniis permotus, ſed admonitionibus tacitis modeſtiae victus,abiicit;reuocat ſe ab omni cupiditate,reliquam omnem vitam, caſte atque integre traducit. Et miramur anteponi ceteris, quae ſtudio chriſtianae religionis, & inſolito quodam ardore animi,ſic fregit cupiditates,dolores vicit,metus ſuperauit, ſpes inanes repreſſit, vt non in terris mortalis inter mortales viuere, ſed in caelo iã immortalis cum immortali Chriſto regnare ac triumphare videretur. illud nobis magis mirandum eſt. feminam ſexu fragilem,aetate inconſtantem, in omni rerum abũdantia viuentem, & in illo ſtrepitu regiarum

ædium,

aedium, ac tumultu eum vitae curſum tenere potuiſſe, a quo ſanctiſſimi viri quondam, ne depellerentur in deſertas ſolitudines, in antra ſe ac rupes abdiderunt. Quamquam haec illis mira videri debent, quibus non omnia Eliſabethae facta ſunt perſpecta: mihi quidem pro cetera eius vita, parua & exigua videntur. non enim humanam, ſed diuinam quamdam vitae rationem perſequuta eſt. nihil iam videtur ad illam religionem addi poſſe, & quidem merito videtur: cuius enim vnquam in reginae pectore tam ardens fuit ſtudium pietatis? cuius mens a rebus humanis euocata ad caeleſtium & diuinarum amorem tam inflammata ferebatur voluntate? verum ſecum ipſa contendit & certat, & cum omnes iam cultu ſuperarit, & illius ſupremae naturae reuerentia; nunc hoc agit, vt ſe ipſa perpetuo ſuperet & vincat. atq; vtinam, vt haec magna & praeclara ſunt, ita verbis illuſtrari, ante oculoſque veſtros conſtitui vel exiguitas temporis tanta, vel infantia noſtra pateretur, vel vtrumque: ſed incidenda ſunt omnia, vt ad ea tandem aliquando veniamus, quae veſtris mentibus atque animis cupimus eſſe penitus infixa. Quod honorati nūc in ſua rep. ciues facere recuſant, ne habeantur humiles & abiecti, hoc regina in illa maieſtate & potentia faciebat. Saepenumero de peccatis confitebatur apud ſacerdotem, ſtatis temporibus ſacrum illum caeleſtemque panem

cor-

corpus Chriſti opt max. mirifico ſenſu quodã dolorum, quos ille noſtra cauſa pertulit, ſumebat: non tam raro quam noſtra, vt quidam volunt, reuerentia, vt res ipſa indicat, iners & ſomniculoſa negligentia conſueuit. Vbicunque cognouerat eſſe religioſiſſimum templum aliquod, adibat eo ſaepe etiam pedibus, nec itineris labore, nec longinquitate locorum terrebatur. Diebus illis Iouis & Veneris, quibus vbique repraeſentatur ſanctiſſimis caerimonis mortis Chriſti memoria, ſumebat obſoletas vileſque veſtes, audiebat concionem, aderat diuinis myſteriis. Quis eorum dierum lacrymas? quis gemitus? quis ſingultus tacitos? quis caelitus hauſtas cogitationes excellentis animi in illius dolore noctis poſſit oratione cõplecti? tum iis, quos inopiae ſuae pudere ſciret, ingentes pecuniae diſtribuebantur: tũ omnes vndique elephantia confectos, ceteroſque mẽdicos conuocabat, quos cum veſtitum ſingulis praebiuſſet, ornatos & hilares dimittebat: tum imperabat accerſiri feminas aliquot abſumptas elephãtia, quibus illa Luſitaniae regina, filia clariſsimi regis, neptis longe clarioris, mater vero maximi, pedes abluebat, deoſculabatur, abſtergebat linteo, & quas ceteri non poterant videre, quin commouerentur & nauſearent, quarum ipſa tecta procul, vt aſpexiſſent, exhorreſcebant, eas & tractare manibus & ore contingere non reformidabat. Quid reli-

quo

quo anni tempore? quanta eius erat liberalitas & beneficentia?cum Conſtantino illo Magno, cum Theodoſiis,cum omnibus regibus & principibus,quorum eſt celebrata religio & bonitas,certare videbatur.quamquam,quonā haec nomine appellem,neſcio:ſunt enim eiuſmodi, vt omnium virtutum dignitas,& pulchritudo, & ſplendor ſingulis videatur contineri. inuiſebat aegrotos ſæpenumero,accedebat ſine vlla reformidatione,manus imponebat, verbis conſolabatur, & vt requirebat cuiuſque morbus, ita quemque curari diligenter iubebat. Filias nobilium virorum vbi educauerat,dotatas dabat in matrimonium, aut in aliquo alio vitae genere collocabat. Quis enumeret monachorum, & ſacrarum virginum coenobia, quibus illa non in Luſitania modo, ſed etiam in finitimis regionibus, quae ad victum ſuppeditarent veſtitumque, praebebat? quis commemoret quàm multas virgines in ſumma rerum omnium inopia periculoque dedecoris honeſtiſſime collocarit?quàm multas iam iam prope cadentes, & propter egeſtatē,omnem caſtimoniam abiicientes,ſuis opibus ſuſtentarit, & ex periculis impendentibus turpitudinis & infamiae,largitate liberarit? quis egens & afflictus de ijs, qui ſtipem oſtiatim cogunt, in eius ſe cōſpectum dedit vmquam,quin aliquid abſtulerit? quem in magnis rei familiaris anguſtiis auxilium à quoquam expetere verentem non

ſuis

ſuis facultatibus ſuſtinebat, non in collocatione filiarum, adiuuabat? quòd xenodochium, quod templum, quem pontem, quem aquæductum, quod opus aliud vel ad colendam religionem, vel ad homines iuuandos vtile inchoatum vſquã vidit & rude, in quod non aliquid impenderit de ſuo? audiſtis maximum coenobium aedificatum eſſe prope Scalabim religioſis virginibus, quae S. Benedicti diſciplinam & inſtituta ſuſceperunt? cum a matrona quadam inchoatum accepiſſet, exaedificauit Eliſabetha. accepiſtis in illo ipſo caſtello xenodochium ſatis amplum, & copioſum eſſe, vbi pueri a parentibus expoſiti educentur? vbi prolixe ſubleuetur egeſtas aegrotorum? Martinus quidem Igaeditanus epiſcopus prima fundamenta iecit: ad culmen perduxit, ornauit, præceptis inſtituit Eliſabetha. Gaudetis hic in huius vrbis conſpectu, in ripa fluminis, auguſtiſſimum Clarae templum, & ſacrarum virginum religioſiſſimas aedes eſſe collocatas? collocauit Eliſabetha, quid plura? omnia quae in ijs locis, quae ſanctiſſima regina monumenta ſuae benignitatis & religionis eſſe voluit, pie, religioſe, ſeuere, grauiter, caſte, liberaliter, humaniter, aliquando facta ſunt (at quàm multa facta ſunt?) omnia, inquam, ſi recte ratiocinabimur, vni accepta referemus Eliſabethae. Quae eius facta tam multa, tam varia, tam inſignia, quàm accepta fuerint illi principi ac parenti Deo mul

tae

tae res mirabiles, diuinitus ab ea factae declarãt: ſed eas non exponam vobis in praeſentia, viri ornatiſſimi, non committam, vt hac veſtra tanta in audiendo patientia, videar abuti. nam neque vobis illas ignotas eſſe arbitror, neque vehementer in vita ſanctorum atque factis admirandas. ſunt illi Dei opt. max. filij, Chriſti ſeruatoris & ſocij & fratres, heredes illius regni ſempiterni, Eccleſiae duces atque ſigniferi, principes huius noſtrae militiae caeleſtis, daemonibus horribiles, hominibus admirabiles, cari caeleſtibus, ipſi illi mundi fabricatori Deo grati & iucundi; ſunt terrarum praeſidia, gloria populorum omnium, quaſi ſtellae quaedam & lumina generis humani. incedunt veſtibus attritis, ſaepe ſeminudi, ſine vllo ornamento, ſiue vlla venuſtate, contemnuntur, iactantur, omnium improborum irriſione luduntur; ſed ipſorum ornatum animi, virtuteſque diuinas caelum miratur, omnes boni defixi contuentur, omnia muta & inanima praedicare geſtiunt: infimi ac deſpicatiſſimi mortalium habentur: ſed his permiſſa eſt ab illo caeleſti parente rerum omnium maximarum & admirabilium poteſtas. quorũ ſi praeſtantiam videremus animo, ſi nobilitatem, ſi diuinitatem illam intueremur, ſi perrupto hoc habitu atque hac corporis figura, noſtrae mentis acies ad illa magna & incredibilia bona penetraret, & munera, quae a ſummo rerum mo

deratore Deo acceperunt; omnes iſtos, quorum inceſſum ipſum geſtuſq; miramur, quos auro, argento, gemmis, bombycinis veſtibus, & omni concinnitate depictos, vix humi cernimus figere veſtigia, quorum vertices pulſare, manus conuellere, ipſi equi ferocitate ſua caelum expugnare velle videntur, qui tamquam vnguẽtariae tabernae circumferunt ſuauitatẽ odorum omnium; tamquam oblitos coeno deluderemus, et omnium; regum maieſtatem & potentiam prae ijs, vehementer putaremus eſſe deridendam. depellunt imperio grauiſſimos quoſque morbos, mortuos reuocant ad vitam, ſedant tempeſtates, montes transferunt, fluuiorum curſus retardant, beſtiarum feritatẽ perdomant, venena ſerpentium extinguunt, omnia denique tamquam ipſius naturae domini ad arbitrium ſuũ moderantur & flectũt. Hic quid dicam, oſculo purgatum eſſe cancrũ inſanabilem? quid narrem cuiuſdam mendici caput a ianitore reginae, grauiſſime fuſte vulneratum, cũ appoſuiſſet album oui, ſubito ſanũ & integrum eſſe factũ, obducta cicatrice? quid commemorem cuidam puellae, quae caeca nata eſſet, impoſitis manibus aſpectum eſſe reſtitutum? quid illos colligam, quos illa precibus adhibitis, grauiſſimorũ morborum moleſtia periculoque liberarit? Non ego miror ſine medicina ſanatos eſſe quoſdam Eliſa bethae ſanctitate; ſed vbi virtus illa verſaretur, quae

tanta

tantã a Deo gratia miſiſſet, ibi uim vllam morbi dominari potuiſſe; hoc vero monſtrum & portentum eſſe duco. itaque miſſa faciam haec omnia in praeſentia, in quibus mirum in modũ ſe mea iactare poſſet oratio. Veniam ad illud, quod neſcio an ſplendore ſuo ceterarum rerum gloriam obſcuret & obruat, vt etiam ſi maximae ſint, tamen non appareant, & in id tamquam in ſolis radios incurrant: quo vobis expoſito, vt ipſius magnitudo, & temporis patientur anguſtiae, ſimul a nobis erit peroratũ. A vobis peto viri ornatiſſimi, vt eius laudes, cuius & in hac vrbe, & in omnibus Luſitaniae partibus, liberalitatis, religionis, ſanctitatis videmus impreſſa veſtigia: quam omnes ciuitates patronam & vindicem, omnes orae terrarum ornamentum, ipſum caelum decus atq; lumen ſuum eſſe confitetur & praedicat, aequis & attentis animis audiatis. Si quam ex oratione noſtra atque ex hoc tãto calore moleſtiam cepiſtis, extenuet eam huiuſce diei celebritas, diluant ſingularia. S. Eliſabethae merita, praeſtantia rerum earum, quas commemorabimus, depellat. Quis non admiratur quae dicta ſunt? quis non tam magna ducit & tam illuſtria, vt ea nullius hominis factis, quamuis maximis, poſtponantur. mihi vero ceteras res ab ea geſtas cum hac conferenti perquam leuia videri ſolent. nam praeclaram habere ad virtutem indolẽ, ſtudia puerilia negligere, magnq;

Captat atte[n]tionẽ

admiratiõ[n]e ...

Digitized by Google

rerum diuinarum amore flagrare,inedia fameque frangere effrenatas appetitiones, liberalitate, modeſtia, ſubmiſſione animi, ceteriſque virtutibus, & multis rebus florere ſupra conſuetudinem, ſupra naturam, ſupra mortalitatem; magnum quidem, magnum & commemorabile videtur: ſed contemnere tuã quietem, & corporis & animi otium abijcere, vitae tranquillitatem, ad quam omnes labores & vigiliae referuntur,repudiare, vt alios pacifices, mentes eorũ omni modo flectere,adducere quo velis, omnes ad id machinationes & artes adhibere;id demum magni viri, & praecellẽtis eſſe iudico.At vero.S.Eliſabetha,quod non niſi ſummi viri faciũt;quid dico ſummos? quòd vix vlli viri faciunt,quod omnes propter moleſtiam & laborem, offenſioneſque declinant, id arripuit, id tenuit, in eo quam diu vixit, acerrimo ſtudio, ſumma contentione virium & animi verſata eſt.Vt in facinoroſorum cauſſis prudentiam ſummam,ſic in calamitate miſerorum ſingularem adhibebat diligentiam: nec pro ſalute vnquam eorum,quos ſua ſcelera rapiebant ad ſupplicium,deprecabatur; & vbi in aliquem rex incitatus erat vehementius, maleuolorum ſermonibus & calumnijs, in eo ſummopere elaborabat, vt innocentia cognita calamitoſi hominis,ad humanitatem & clementiam ex illa vehementiore animi concitatione traduceretur. Inſederat in eius memoria

ille

Digitized by Google

ille à Chriſto ſeruatore habitus,in extremo uitae tempore de amore hominum & beneuolētia ſermo: hanc in eius uita, hanc in moribus omnium ſanctorum, atque factis enituiſſe maxime cognorat:eamdem ſibi uiam ingrediendā eſſe arbitrata eſt: non ſolum,vt ipſa omnes homines amore ſummo complecteretur; ſed etiā vt aliorū animos occupatos & efferatos odio, ad manſuetudinem beneuolentiamque deduceret. ſi quos in Luſitania,ſiquos extra Luſitaniā inimicitias exercere perferebatur; vel ipſa grauiſſime ad eos placandos & acerrime incūbebat, vel totum illis negotium diligentiſſime mandabat, quos ad id conficiendum maxime putaret idoneos. Cognoſcebantur cauſſae diſſidij, cōponebātur ex aequo & bono res: ſi alteri de iniurijs,quas alteris intuliſsēt,ſatisfacere nequirent; regina de ſuo, quantum opus eſſet, tribuebat: ita qui fuerant huius ante perfidiae diſtracti, auctoritate ſanctitateque Eliſabethae, in concordiam reducebantur. Nulla res ei tam grata poterat accidere, nec tam iucunda,quam eorum reconciliatam gratiam videre, conglutinatam amicitiam, animos conſentientes atque conflatos, quos antea ſimultates, implacabiles & inexpiabiles diſtraxiſſent. Animaduertite obſecro ſanctiſſimae reginae in cō ponenda gratia diligentiam, audite ſapientiam, cognoſcite magnitudinem animi atque conſtantiam. Alphonſus princeps a rege fratre

Amicitia componenda

tre ſuo, magno totius Luſitaniae motu, diſſi-
debat: iã res ad arma ſpectabat: iã vici aliquot
a Dionyſio bello capti erant, magna regno ca-
lamitas imminere videbatur. Non latebat Eli-
ſabetham, quanto Luſitaniae totius malo de-
certaretur. Itaque multos pontifices ad tantã
peſtem extinguendam excitauit, & ipſa, quan-
tum animo conniti potuit & contendere, tan-
tum fecit; vt ex illa tam turbulenta tempeſta-
te belli, ſerena lux & tranquilla pacis oriretur.
Rex dedit fratri veniam: Alphonſus, vt obtem-
peraret regi, cum ab eo vicos aliquot accepiſ-
ſet, adductus eſt: regina, vt haec obtineret, Sin-
tram quam acceperat a Dionyſio, reddere non
dubitauit. Nihil dico quid omnes boni conſe-
cuti ſint, nihil quid vos, nihil quid omnes Luſi
taniae ciuitates; non amplificabo verbis impen
dentes omnibus clades, nec a vobis contendã
viri ornatiſſimi, ſi magnas illas & luctuoſas iu-
dicatis; vt eius virtutem exiſtimetis ſingularẽ,
per quam fuerunt a publica ſalute depulſae:
ſunt enim alia multo maiora, quae nos iã du-
dum ad ſe vocant, nec in his patiuntur oratio-
nem noſtram commorari. Ferdinandus Caſtel
lae rex, huius lectiſſimae reginae gener, & eiuſ
dem frater Iacobus rex Aragoniae, de Mur-
ciano regno, quod Ferdinandus per ſummam
iniuriam ereptum ſibi eſſe querebatur, uehe-
menter inter ſe contendebant. Interea Sarace-
ni, quorum opes etiam tum in Hiſpania pluſ-
quam

quam modicae erant,confirmatis per occaſionem uiribus,ad ſpem aliquam recuperandi urbes & amiſſa regna ſuperioribus annis erigebā tur: quod cū ad Eliſabethae perueniſſet aures, pro eo ac debuit,grauiter & moleſte ferēs,aſſidue deplorare incommoda Chriſtiani populi; de die de nocte Deo opt. max. pro eius incolumitate ſupplicare; cum rege, cum pontificibus, cum omnibus, quorū aliqua erat auctoritas & conſilium, de pace colloqui; crebros ad vtrunque nuncios, litteras crebriores mittere; nihil non tentare & facere, quod ad tam graues offenſiones leniendas pertineret. perfecit tandem, vt arbitrum caperent Dionyſium,amboque pariter profecti,vſque in Aragoniā Turraſſionem peruenerunt. Ibi venietibus praeſto ſunt Iacobus & Ferdinandus reges,exponunt ſuam quiſque regi cauſſam: audit ille diligenter pro ſe quemque dicentem, eo diſceptante, ſine tumultu, ſine ferro, ſine ſanguine ciuium dirimuntur controuerſiae.diſceditur ex ea vrbe,ſic animatis omnibus,vt ad communē perniciem ex Hiſpaniae finibus penitus eijciendam & exterminādam auxilia mutua pollicerentur & offerrent. O felices terrarum orae,in quas tua,ſanctiſſima regina,virtus delata eſt.o beatae gētes atque nationes, quae tuū ſingularem in omnibus rebus modum & conſtantiam videre potuerunt. Luſitania vniuerſam ardentem inteſtino bello, induſtria &

Digitized by Google

diligentia tua iam ante ſeruaras. nunc omnẽ Hiſpaniam ex faucibus taeterrimorum hoſtiũ eripuiſti, qui iam omnes vrbes, iam omnia regna ſpe ac cogitatione deuorarant: obligaras antea tibi maximo quietis & tranquillitatis beneficio tuos; nunc non tibi modo ſed etiam tuis omnes Hiſpaniae populos ſalutis conſeruatae munere deuinxiſti. Iam ex Aragonia redierant, iam Alphonſus vtriuſque filius, ad quem hereditarium perueniebat Luſitaniae regnum, cum vxore Conimbricae, quae fuerat ei a patre attributa, conſederat; cum iuuenili quodam ardore filius cum patre graues inimicitias gerebat. rex quorumdam hortatu & impulſu, qui peſſime regni heredem oderant, & per patrem, quia per ſe non poterant, circumuenire conabantur, eum Sintrae opprimere quo tum forte venerat, omni ope contendit: ſed illum Eliſabetha ſua diligentia liberauit, uel dicam verius, ſanctitate. Conſeruato iam & erepto imperat, vt regem obſeruet & colat, eique tamquam domino ſit in omnibus rebus obnoxius. Tum vero eius auctores cõſilij occulte fremere, amiſſam eſſe tam praeclaram occaſionem explendi odij, vehementer indignari, plus vnius induſtriam feminae ad ſalutem Alphonſi, quàm ad perniciem, omniũ fraudes valuiſſe. Non eſt, non eſt, inquiunt, quod ſperes rex potentiſſime, te, ſalua & incolumi regina, iuſtas ac debitas poenas a turbu-

lento

lento filio repetere poſſe: quam diu illa regiam obtinebit dignitatem; recident ad nihilum omnes tui conatus, quidquid fueris exorſus, retexetur. Omni dignitate ſpoliata, vicis & caſtellis ereptis, amādetur aliquo, vbi in cuſtodia libera teneatur: ſic & ius patrium & regiam auctoritatem retinebis, & integrum erit vbi voles ac liberum, ſupplicio iuuenilem audaciam coercere. Ardebat adhuc recenti dolore regis animus, probat cōſilium, Eliſabetham Ierabricam relegat, quidquid nubenti datum erat, aufert, imperat, ne eo caſtello digrediatur, neue longius euagetur. Illa non circumueniri ſe con filijs improborum vociferatur, nō ad generum ſuum Ferdinandum regem, non ad Iacobum fratrem, qui tum Aragoniorum regnum obtinebat, ſe ſcripturam minitatur, non cunctatur, nō tergiuerſatur, non recuſat. paret innocētiſſima regina ſubirati regis imperio: quidquid habebat meliore animo, quàm acceperat, remittit. Peragrauit ſubito fama Luſitaniae fines, reginā captae ſimilē, nudatā omnibus ornamentis dignitatis, Ierabricae cuſtodiri: inuadit moeror hominū mentes, veteres eius cliētes, quiq; caſtellis praeerāt viri ſtrenui atq; impigri, hoc repentino tā indignae calamitatis permoti nūcio, aduolāt Ierabricā, adeunt Eliſabethā, moderatius multo quàm homines exiſtimabant, & quàm credi poteſt, haec incommoda ferentem. Ac principio quidem vocem vis doloris

&

& magnitudo ſupprimebat: vbi ſeſe confirmarunt; multo inquiunt, maluiſſemus maxima & humaniſſima regina, florentibus rebus tuis, quàm afflictis & perditis, ſtudium erga te fidemque noſtram declarare. ſed quoniã res ita fert, dabimus operam, ne tibi vnquam in vllo certamine defuiſſe videamur. Non eſt ferendum, inuidis homunculis eſſe ludibrio tuã innocentiam, & plus apud regem quorumdam fraudes, quam ſanctiſſima iura nuptiarum, & vxoris lectiſſimae probitatem poſſe: non eſt ferendum, te quaſi in carcerem & vincula, ſic in hoc caſtellum detruſam eſſe, quam paulo ante dominam reginamq; noſtram praedicantes, in ampliſſimo dignitatis gradu videbamus collocatã. In animo eſt tuũ ius, quando aliter obtineri non poteſt, armis tueri: patẽt tibi vici, patẽt caſtella tua, (tua. n. sẽper appellabimus, quamdiu te viuam intuebimur) eo nobiſcum vna te recipe, iam faciemus intelligant aduerſarii tui, non vni feminae, quamuis nobiliſsimae fuiſſe, ſed viris & vniuerſæ Luſitaniae tantam ignominiam inuſtam. Hic quid fuit Eliſabethae faciendũ? Praetermitti debuit tam praeclara retinendi iuris occaſio? Venerat illa peregre, reliquerat patriam & auita regna, propinquos & neceſſarios deſeruerat, nupſerat in ampliſſimam familiam Luſitaniae regum, vixerat cum rege coniunctiſſime, fuerat incredibili modeſtia & patientia, in grauiſſimis matrimonij
iniu-

iniuriis perferendis, nihil vnquam contra ius faſque fecerat, ne ſuſpicio quidem vlla delicti perferebatur, tantum patris gladios, ſi minus ſceleratos ac nefarios, certe parum pios repulerat ab adoleſcētis filii ceruicibus, deniq. remp. Luſitanam conſeruarat. Quid enim; quid te futurum fuiſſet, ò ſemper felix, proximis annis Ioannis auſpiciis maxime florens, nunc eiuſdē obitu moerens & afflicta Luſitania, nocte illa fauſta vniuerſis ciuitatibus, vni reginae, vt quidem homines opinātur, calamitoſa, & funeſta, reuera multo huic feliciore quam ceteris, cum Dionyſius intercluſis itineribus, inflammatus animi dolore, ſeptus copiis armatorum Lumeari profectus, inſcia regina, Sintram incredibili celeritate cōtēdit? ſi tū quod parabatur perfici vllo modo potuiſſet, quanto in ſqualore & ſordibus iacuiſſes? quanto moerore atque luctu fuiſſent omnia confecta? vna fortaſſe nox tibi tenebras attuliſſet ſempiternas, niſi ſingularis Eliſabethae diligentia ſubueniſſet. ob hoc tantum beneficium collatum in omnem Luſitaniā amiſerat omnia dignitatis ornamenta; iure illa repeti poſſe videbantur: aderant multi defenſores, vltro ſe afferebant, eos ex animo loqui ſatis apparebat. potuit illa recuſare? potuit ſuorū orationem & preces repudiare? ſecuta eſt ſcilicet de nocte propugnatores ſuos, ſatellitu occulte comparata manu, contulit ſe in aliquod munitiſſimum caſtellum, vocauit populos ad

arma

arma,niſi quae ſibi fuiſſent per iniuriam erepta redderentur; ferro,flamma vaſtitatem inferendam eſſe Luſitaniae minata eſt. o eximia mentis conſtantia, o animi diuini tranquillitas, o modus in omnibus rebus ſingularis. Non iniuriae memoria refricata potuit accẽdi, non ſuorum ſtudiis adduci, non verbis magnificis ad diſcordiam impelli,vt nihil mirandum eſſe videatur illam cõcordiae parẽtem,altricem amoris ac beneuolentiae,pacis magiſtram, in quaſcunque terras delata eſſet,tamquam ſerenitatem aliquam diuinitus demiſſam, omnes fluctus ſeditionum & tempeſtates compreſſiſſe. Grata mihi eſt inquit,viri ſtrenuiſſimi veſtra fides & beneuolentia : ſed doleo vos opinione officii,tam grauiter errare.me vero vehemẽter hic incluſam eſſe delectat; neque vmquã cuius ſuſceperim diſciplinam, obliuiſcar. Chriſtus ſeruator hominum tã multa dictu grauia,perpeſſu aſpera tulit æquo animo,neqꝫ e ſuppliciorum indignitatem queſtus eſt: nos homunculi nullius pretii ne tantulam quidem iniuriã perferemus? rex mihi quod dederat, abſtulit; & ego ablatum eſſe gaudeo,& ille ſi commodum videbitur,reddet quod ademit.Nõ iſta ſunt ornamenta mea,quae vos putatis,nec rebus iſtis dignitas reginae Chriſtianae continetur:alia ſunt longe potiora,quae an ego ſim adepta,neſcio;illud tamen certo ſcio, ſi quid conſecuta ſum, id nullis mihi viribus eripi, ne in ſumma

qui-

quidem calamitate poſſe. Quare, ſi beneficio regis antea vos eratis mihi dicto audiẽtes, quã mihi ſemper eius voluntate, fidẽ praeſtitiſtis, eamdem nunc mea regi veſtro praeſtate. mil i multo eſt ſatius, iniurias perferendo, quam vlciſcendo propulſare; neque cõmittam, vt innocentes multi mea cauſſa, fortunis euertantur, ferro trucidentur, omnia indigna patiantur. haec Eliſabethae patientia tanta, quae gloriam ipſi peperit immortalem, magnum ignaris hominibus dolorem afferebat. Inſtare, vrgere, ſi bellum ipſa cum rege ſuſcipere nollet, ſi rebus gerendis intereſſe grauaretur, permitteret ſibi gerendi poteſtatem; ita futurũ, vt citius in priſtinum ſtatum reſtitueretur. Illa diſertiſsimis verbis imperat, ne quid nouarum rerum moliantur, ne quietum ſtatum Luſitaniae perturbent, neue faciant de capiendis armis verbũ vllum, & acrius oratione caſtigatos dimittit. Interea omnes vndique ſanctitate vitae nobiles mulieres Ierabricam conuocabat, ſumma cibi continentia viuebat, ad illum numerum dierum, quibus a cibo abſtinere ſolitam eſſe diximus, plures hebdomadae cuiuſque dies addebat, omne otium in contemplatione rerum diuinarum collocabat. O excellens & diuinae vis patientiae. o praeſtãtiſsima dignitas & pulchritudo virtutis, quae nullis hominum fraudibus vinci, nullis calumniarum tenebris obſcurari & offundi poteſt, & vbi videtur eſſe obru-

ta, robuſtior emergit e mediis malis & pulchrior, & admiratiõe ſui flectit etiã obſtinatas hominũ voluntates. Poſtquã Dionyſius illam admirabilem aequitatem animi cognouit, incipit eum poenitere facti, reginam illo tamquam exſilio ſolutam Vlyſſipponẽ ad ſe reuocari iubet, & in illis ſuis & ſuperiorum reginarum ſedibus verſari. Sed illa pluſquam ciuilis diſſenſionis calamitoſa peſtis, magis in dies ac magis inualeſcebat. Rex Conimbricã obſidet, quae iam tum erat in filii poteſtate, vaſtantur agri, multi caeduntur, oppidani rerum inopia fatigantur. Quod ſimul atque Eliſabethae renuntiatum eſt, Conimbricam magnis itineribus cõtendit, modo cum rege, modo cum filio de pace loquitur, impetrat vt obſidione relicta, Dionyſius Leriam concedat, eodem Alphonſus veniat ſalutandi patris & videndi gratia, eumque dominum atque regem ſuum agnoſcens, vectigalium tantum accipiat, quantum ad tuendam principis dignitatem ſatis eſſe videatur. Ille ſedata diſcordia, quiquid abſtulerat, reginae ſua ſponte reſtituit, miratus eã in huiuſmodi rebus eſſe totam occupatam. Verũ non eſt paſſus ille crudeliſſimus hoſtis humani generis, hanc diutius ſeruari pacem, breuique nactus materiam diſſenſionis & ſegetem, tantum tumultum concitauit, quantus antea non erat auditus. Alphonſus obnixe a patre petere, vt ſibi faceret Vlyſſipponem eundi poteſtatẽ

rex

rex obſtinate denegare, crebri nuncii, crebrae litterae: Filius, vbi vidit obfirmatum regis animum, Conimbrica proficiſcitur armatus, eo inuito ſe Vlyſipponem iturum, vociferatur. Fit obuiam venienti cum delecta iuuenum manu Dionyſius ad Lauras, illi progredi conari, hi conantibus reſiſtere, inſtruitur vtrinque acies: dimicatur. pater aetate grauis, in filium ſuos hortabatur; ex altera parte filius adoleſcentiae viribus ferox, in patrem cornua dirigebat: non erat recuſandum, quin quaſſata regna, quemcunque res tandem haberet exitum, & ornamenta multa pacis, & belli ſubſidia deſiderarent. Iam multi vulneribus confecti iacebant, iam nonnulli ceciderant exanimati: perfertur tam ancipitis mali nūcius ad Eliſabethā. Quid illa magnopere facere potuit in tanto animorum ardore & armorum? fuit aliqua pacificandi ratio prius quam Alphonſus Conimbrica proficiſceretur: etiam alter locus vbi Alphonſum aduentare nuntiatum eſt, nunc certe iam acie inſtructa conſertiſque manibus, irritatis omnium animis caede ſuorum, in medio furore pugnae & animorum ſtrepitu, quae ſpes pacificationis, aut qui feminae locus eſſe poteſt? quidquid Martis furor tulerit & ira victoriae, id aequo animo ferendum eſt. Itaque abiecit ſe ad fletum vlulatumque muliebrem, regiam clamoribus compleuit: & quando non licebat facere tanto malo medicinam, certe la-

crymis,

crymis funera ſuorum proſecuta eſt. non erat tam paruo & anguſto animo ſanctiſsima regina multo maiora conceperat animo & cogitatione, non niſi res magnas & arduas meditabatur. Subito mulam ornari iubet, aduolat ad pugnae locum. eius aduentu non eſt pugnari deſitum, nihilo ſecius lapides vtrinque, ſpicula ceteraque miſſilia tela torquebantur. perculſis metu ceteris & exterrito comitatu, ſola neque clamorem militarem extimuit, neque telorum confertim volitantium ictus declinauit, neque caeſorum cadauera ſanguinẽque e vulneribus manantem exhorruit: coniecit ſe in medias armatorũ acies, diuinis freta praeſidiis; regẽ adit, inde ad filium accurrit, & cum non dum abſiſteretur proelio, per infeſtos gladios & tela micantia non deſiſtit vltro citroque curſare, Deũ ac ſanctos omnes conteſtans, flens iratos obteſtatur, deducit eorum animos ad lenitatem & beneuolentiam, Alphonſum ad patrem venire iubet, eius manus oſculari ſupplicem, rex comiter accipit ferocem adoleſcentem, ſupplicanti omnia fauſta & felicia precatur; diſcedunt eo loco pariter, ſumma hominum laetitia dies ille celebratur, quem vere totius Luſitaniae natalẽ appellare poſſumus; viuunt deinde coniunctiſſime: nihil filio carius eſſe patre, nihil patri filio iucũdius, neque vmquam Alphonſus in poſterum a Dionyſio diſſenſit. Quantã lucem, proſancte Deus, vnius feminae ſingularis & diuina

virtus

virtus, tam breui potuit omnibus Luſitaniae ciuitatibus afferre, vt qui modo temp. turbulentiſsimo conuulſam motu viderant, eãdem repente, pace & concordia florentem intuerentur. Hi ſunt patientiae modeſtiaeq; fructus, haec vtilitas manſuetudinis & bonitatis, haec magni animi & excelſi vis ad rerumpublicarũ ſtatum conſeruandum. Quos fluctus excitant cupiditates effrenatae; hos animi temperati ſedat moderatio: quae furor & improbitas euertit; haec lenitas & boni mores erigunt: quas peſtes ad terrena diuerſoria, & huius vitae ſordes vilisſimas abiecta mens importat; eas animus auertit, ad illa caeli domicilia & aeternitatis lucem excitatus. Quae quo maiora mirabilioraque videntur viri ornatiſſimi, hoc nos vehementius adniti decet, qui ciuitatibus vtiles & ſalutares eſſe cupimus, vt ſummi ſimus in omni genere virtutis atque perfecti. Non patriae gloria, non maiorum factis, non opum potentia, non principum gratia, non ſtudiis populorum, nõ externis vllis praeſidiis, ſapientibus & chriſtianis nitendum eſt: quantum à Deo virtutis erimus, quantum caeleſtium donorũ conſecuti; tantum in nobis opis erit ad calamitates reip. Chriſtianae ſubleuandas. Adhibeamus erga ſummum illum rectorem ac dominum, debitum illi praeſtantiſsimae naturae cultum ac reuerentiam: eius numen hominum ſcelere violatum, aſsiduis precibus placemus: in

D con-

contemplatione rerum caeleſtium peruolutetur tota mens: ad ſacra myſteria ſtudioſe ſimul & religioſe ventitemus; expiemus animum cõfeſſionibus crebris de peccatis: ab indulgentia corporis diſcedamus: frangamus appetitiones, modeſtiam & temperantiam colamus: quanto magis excellere videbimur, tanto nos ſubmiſſius geramus; miſeros & afflictos omni ope tueamur; experiantur omnes liberalitatem noſtram & beneficentiam: eximio quodam amore genus vniuerſum hominum & ſingulos amplectamur: in tollendis inimicitiis, in reconcilianda gratia impigros nos & diligentes praebeamus: iniurias illatas aequo feramus animo: nullus labor, nulla nos rerũ difficultas & aſperitas, nullus incommodorum metus a ſtudio virtutis Chriſtianae deterreat. ſine his fallitur, atque errat, qui ſperat ſe mortalibus vtilem futurum: contra, his adiumentis dici non poteſt, quam accepti rerum molitori & effectori Deo, quàm cari caeleſtibus, quam hominum generi poſſimus eſſe fructuoſi. Quid tandẽ eſt, quod ab hoc vitae curſu nos aut reuocet, aut retardet? an adoleſcentia aut pueritia? at ſtatim vt nata eſt, eum tenuit Eliſabetha. An grauis aetas & affecta? at in eo vſque ad extremam ſenectutem perſeuerauit Eliſabetha. An imbecillitatẽ naturae pertimeſcimus? at quãuis femina, quãuis molliter educata, non timuit Eliſabetha. An dignitatem non decere noſtram & grauitatem

tem arbitramur? at nihil ſe dignius eſſe, quam-uis regina iudicauit Eliſabetha. An impedit multitudo negotiorum & tumultus? an iura matrimonii? an liberorum educatio? an rerum domeſticarum cura? at iſta vincula, & multo duriora, quàm in vllo noſtrum eſſe poſſint, per rupit Eliſabetha. Omnis dubitatio nobis eſt, Eliſabethae ſanctitate, praecisa; nihil eſt cur recuſemus, nihil quo deſidiam noſtram, ſi eſt vlla, defendamus. Hanc intueamur animo, huius veſtigia ſequamur in omni vita, huius ſimilitudinem quamdam & effigiẽ moribus exprimere conemur. nihil ei gratius eſſe poterit & iucũdius, quã ſuae virtutis aemulos habere quã plurimos: nihil magis probatum illi rerum cõditori Deo, quam ſanctiſsimae reginae diuina facta propoſita eſſe multis ad imitandum: nihil nobis ſalutarius, quam iiſdem gradibus & veſtigiis, quibus illa ſingularis integritas in beatorum ſedes adſcẽdit, ad eamdem illam vitam felicem & aeternam peruenire.

PETRI. IOANNIS PERPINIANI

Laudationis in B. Eliſabetham Luſitaniae reginam Lib. II.

TANDEM aliquando rector amplisſime viriq; ornatisſimi, rediit anno vertente, illa dies; mihi quidem propter oneris huiuſce magnitudinem, non nihil fortaſſe pertimeſcenda; vobis propter orationis noſtrae ieiunitatē non vehementer exſpectanda; omnibus vero propter gratam B.Eliſabethae memoriam, admodum iucunda. Sed neſcio quo pacto factū eſt, vt qui anno ſuperiore ſum veſtram humanitatem egregiam expertus, idem hoc tentem patientiam; & cuius immodica tum, & indigna veſtris auribus oratio, victa comitate veſtra facilitateque diſceſſit, eiuſdem nunc importuna loquacitas, veſtram in audiendo benignitatem & clementiam ſuperare cōtendat. Magna profecto eſt vis obedientiae, magna viri ornatiſſimi, ac maior etiam, quàm homines opinantur,

vt

vt neque ſubterfugere laborem, neque recuſare onus, neque declinare moleſtiam, neque ſuſpicionem temeritatis a ſe dimouere, neque impudentiae crimen quemquam deuitare patiatur. Ac mihi quidem hanc veſtrum frequentiã, ſplendorem, & dignitatem intuenti, ſtimulat & pungit animum ſane triſtis & acerba recordatio, & quaſi morſu quodã acri, grauem & vix conſolabilem efficit dolorem. Quòd enim omnes eximia doctrina viri cõueniſtis, quod ego in hunc locum adſcendi, quòd vos me dicentẽ auditis, quod ego vobis audiẽtibus dico, quòd omnia ſunt ornata verſibus, atque ipſi parietes affixis chartis, ſanctiſſimae reginae virtutẽ taciti quodam modo praedicant, quod ſacris anniuerſariis hodierna luce multis in locis B. Eliſabetha colitur, reliqua ſunt illius magni regis, tum religionis, tum ſapientiae non ad exigui praedicationẽ temporis leuiter preſſa, ſed ad omnis poſteritatis memoriam penitus fixa veſtigia, quem abſentem magis, quàm mortuũ omnes mihi terrae lugere deſiderareq; videntur. eius diligentia multiſque ac magnis in rebus cognita & ſpectata pietas a ſummo pontifice impetrauit, vt quacumque paterent imperii Luſitani fines, aras erigere ſanctiſsimae reginae, ſtatuere imagines, tabulas pictas dedicare, ſacra facere, ſollemni precatione atq; ritu opẽ ab illa & auxilium expetere liceret. Fuit ille, atque vtinam etiam nunc eſſet, verumtamen fuit

vt in adminiſtrando regno, ſingulari quadam & commemorabili prudentia; ſic in colendo Deo, venerãdiſque ſanctis inuſitata pietate; atque hae duae artes in eo ita praeter ceteras multas & praeſtãtes virtutes, excelluerunt; vt neſcias vtrum admirere magis, ſummi conſilii prope diuinam gubernationem in rebus humanis, an in diuinis animi ſubmiſſi profectam a pietate reuerentiã. qualis enim fuit illa mens? quae vis animi? quanta ſapientia? quae omnes reip. partes ita pulchre deſcripſit, ita prudenter compoſuit, ita magnifice ornauit, ita grauiter ſtabiliuit, vt virtutem quidẽ iam olim per alios omnes Luſitania; certe cultum & humanitatẽ per hunc primum regem exiſtimetur accepiſſe. religio vero poteſt non incredibilis videri, quae non modo apud exteras gentes atque nationes Eccleſiae Chriſtianae fines tanta cura, tanto ſtudio, tanta diligentia, tam longe lateq; propagauit; ſed etiam hic apud nos noua ſacra feſtoſque dies inſtituendos, celebrandoſque curauit? quae ſanctiſsimas cerimonias omnium ſacrorum a maioribus vel per manus, vel litteris traditas ſic obſeruauit & coluit, vt ne eum quidem, qui vno verbo violaſſe crederetur, ferre poſſet? Equidem quid vobis accidat viri ornatiſſimi, de me ipſe facio cõiecturam. nam, cum eum nunquam viderim, fueritque mihi tantum, hominum ſermone atque fama non ignotus; tamen non poſſum non

com-

commoueri, cum mihi venit in mentem, tantã ſapientiam & pietatem extinctam eſſe. verum hoc moderatius nobis ferendum eſt hoc malũ, quòd & ille, vt ſperamus, perfruitur illa caeleſti ac beata ciuitate, & nos in hoc exſilio calamitoſo, ſi minus eius aſpectu & praeſentia, certe decretis ſalutaribus & inſtitutis recreamur. Incredibilis plane fuit, maxime Ioannes tua virtus, & erga tuos admirabilis beneuolentia, qui & perhumaniter eos complexus es in omni vita, & poſt mortem ea reliquiſti, ex quibus illi vel ad recte viuendum, honeſtatis; vel ad alacriter diſcendum, ſtudij; vel ad honeſte relaxandum animum, voluptatis vberrimos fructus capere poſſint. Praetermitto cetera, quae ſunt & infinita & maxima, non vagabitur oratio mea longius, atque his ipſis definietur rebus, quae ſunt hodiernae celebritatis propria. Si quid delectatiõis tu rector ampliſſime; ſi quid vos viri doctiſſimi patreſque religioſiſſimi, ſentietis voluptatis; ſi quem vos adoleſcentes optimi ad capeſſendas liberales doctrinas, ardorem animis; ſi quid omnes, qui adſunt, ad bonos mores perſequendos, alacritatis; quantumcunque demum illud erit, totum illi reip. parenti acceptum referri oportebit: qui & nos ad dicendum impulit ſuo iuſſu, & vos ad audiendum inuitauit pietate. Sed age miſſa faciamus ea, quae afferunt dolorem, & ab aegritudine cogitationem auocemus ac

Digitized by Google

luctu. nam et vix dum obductas animi cicatrices refricare moleſtum eſt, & extra rem tam multa dicere ad id quod agimus, parum neceſſarium; quamuis immortalibus eius beneficijs, & amori aduerſus omnes inaudito iam diu debitum; mihi vero in hoc dicendi negotio, ſi magnitudinem earum rerum, de quibus verba facturus ſum, conſequi me poſſe verbi arbitrarer, nihil omnino videretur eſſe metuendum apud tales viros: at nunc ita forte accidit, vt & res ab Eliſabetha regina geſtae diuinum quoddam & inuſitatum genus orationis efflagitent, & oratio noſtra (ſi tamen eſt oratio ſermo rudis & impolitus) ne res quidem humanas & quotidianas explicare poſſit. Multa nos anno ſuperiore diximus, multa ſaepe vos audiſtis praedicari, non nulla plerique fortaſſe legiſtis aliquando, quae viri praeſtantes doctrina diligenter & accurate cōſcripta ediderunt: quae omnia cum animo ac memoria repetitis, non dubito, quin ita ſtatuatis, nihil in omni virtute fieri aut cogitari poſſe perfectius. verum in ijs quae dicam, tanta eſt dignitas, tantus in reliqua vita ſplendor, atque in ijs, quae non ſunt iactata vulgo, tanta laus, vt vos ipſos, quae antea iure optimo mirabamini, leuia & exigua putaturos eſſe confidam; neque hoc vel ſic a me dici, vt eſt, vel ſic eſſe, vt a me dicitur, aut mirum aut abſurdum cuiquam videri debet. Non enim in exercitu atque in bello, bonus

miles ac ſtrenuus, vſu & exercitatione fit, & ad audendũ fortior,& ad cauendũ peritior, & ad laborandũ alacrior,& ad pugnandũ ardentior,maioribuſq; in dies praemijs pro ſuis facinoribus egregijs decoratur,& his rurſus ad virtutẽ atq; ad alia maiora excitatur: in his vero caſtris religionis noſtrae,atq; in hac Chriſti militia caeleſti, in qua homines cũ diabolo decertant;effrenatae libidines cum animi moderatione proeliantur; luxuria cum temperantia cõtendit; cum probitate ſcelus, flagitium cum vitae integritate pugnat; denique omnes virtutes confligunt cum vitijs omnibus, nec affert incrementum virtuti dies & exercitatio, nec ſunt propoſita praemia fortiter dimicantibus, ad eorum animos incendendos. ingens fiebat diebus ſingulis ad conſtantiã Chriſti militũ acceſſio, & quo magis certamina creſcebant, eo mirabilius augebatur & dimicantiũ fortitudo, & laborantium animus, & vincentium gloria. Etenim ſi flagitioſos homines & ſceleratos,paratiores ad facinus momentis ſingulis fieri videmus conſuetudine peccandi, & cum eorum nefarij conatus ad optatos exitus prouehuntur, magis ad ſcelus & improbitatem inflammari corroborariq; vetuſtate audaciam. quid illis accidere putamus, qui caſte integreque viuunt, & omni opere veram ſolidamq; virtutem perſequi conãtur? certe maior eſt vis honeſtatis ad alliciendas & exſuſcitandas hominum

constantia

minum mentes, quàm turpitudinis; maior re-
ctè factorum iucunditas, quàm iſta voluptas,
quae percipitur ex impuritate. ac ceteris fere
rebus certus eſt magnitudinis conſtitutus ac
definitus modus, neque vltra praeſcriptos à
natura fines, amplificari poſſunt: at caritas, cu-
ius quaſi gradibus propius ad Deum accedi-
mus, quae eſt ex illo perenni & inexhauſto fon
te, quaſi delibata, vel nobiſcum potius commu
nicata particula, quam non ipſi nos conſuetu-
dine moreque perficimus, ſed Deus vno pun-
cto temporis, in noſtros animos infundit: non
ſtudia hominum acquirunt, ſed diuina libera-
litas in animis bene ſubactis & praeparatis, oc-
culta quadam ratione ſerit: non humana vis
aliqua gignit, ſed ſancti ſpiritus afflatus & nu-
men incendit, quae quo maior eſt, eo magis
quaſi dilatat voluntatem, & quanto vberius
exundat, tanto fundum animi capaciorem red-
dit, nullis certis regionibus, nullis limitibus
circumſcripta tenetur; neque vſque eo creſcit
vnquam, vt multo magis non poſſit augeri, &
vbi perueniſſe credimus ad extremum, nullaq;
iam afferri poſſe videtur acceſſio, tum infini-
tis partibus ſe ipſa maior effici poteſt. Hinc il-
la doctoris Gentium, tamquam tuba e caelo de
miſſa vox, vt corpus à capite, ſic omnem Eccle
ſiam membris aptam & connexam à Chriſto,
quaſi per quoſdam neruos & articulos vim ſuã
accipere, & eius beneficio atque munere cre-
bris

bris incrementis augeri. hinc illa ſancti Bernar di inſignis vitae ſanctitate viri, grauis & metuē da ſententia; in hoc ad Deum feliceſque caeli ciues itinere, qui non longius progrediantur, hoc ipſo quod inſiſtant, redire retro: hinc illa multorum Chriſtianorū in periculis fortitudo, in iniurijs altitudo animi, in laboribus patientia, in exquiſitiſſimis ſupplicijs & acerbiſſimis cruciatibus inuicta conſtantia. creſcebat videlicet animus in ipſo certamine, & quo acrius illi contendebant, hoc diuinitus auxilia maiora praebebantur, eoq; ſaepe animi robore & virtute procedebant, vt furioſas tyrannorum minas, blanditias, vngues ferreos, pectines, & alia crudeliſſima genera poenarum, delicias; mortis terrorem, ludum atque iocum eſſe arbitrarentur; & tamquam nobiles ac generosae aquilae, citius vitam & ſanguinem profunderent, quàm praedam illam omnibus bonis cumulatae vitae, e manibus eripi ſibi paterentur, cuius dulcedinem atque ſuauitatem non animis modo percepiſſent, verum quodam etiam tacito ſenſu deguſtaſſent. Tales fuerunt illi Petri, Pauli, Bartholomaei, Simones, caeteriq; Chriſti apoſtoli atque diſcipuli: tales, qui eos conſecuti ſunt Lini, Clementes, Cypriani, Gregorij, Athanaſij, alijq; per multi, quos nullus metus infirmare, nullus labor defatigare, nulla pericula deterrere potuerunt. Hos imitata ſanctiſſima regina, quantos effecerit proceſſus,

ceſſus,qua celeritate excurrerit,vel potius euolarit, quanto ſe ipſa mirabilior facta ſit, vos ipſi exiſtimabitis viri ornatiſſimi , quando illam cognoueritis eius vitae partem, quae hodierno die neceſſario nobis explicanda eſt . Ego enim ſic intelligo , omnem B. Eliſabethae vitam in quatuor diuiſam eſſe tẽpora, vnum pueritiae, alterum matrimonij , tertium viduitatis , obitus ſupremum , quare in animo eſt,hanc ipſam temporum diſtributionem ſic in eius laudatione ſeruare.Et quoniam de primis duobus , anno ſuperiore ſatis multa diximus , res ipſa nos hortatur , vt ad tertium tempus viduitatis veniamus.Vos viri ornatiſſimi , quo haec maiora videntur, eo meliore animo noſtram orationẽ audire conuenit; neque quàm varie copioſeq; dicantur attendere, ſed omnia ſua magnitudine metiri,nõ verborum magnificentia.Etenim quod eſt ingenium tantum,quod tam incredibile verborum & ſententiarum flumen , quae tanta facultas orationis & grauitas, quae maximae & ſanctiſſimae reginae facta , omnium opinione praeclara, diuino iudicio immortalitate digna, aliqua ex parte commemorare poſſit? quae, cum omnium eſſet regina , ſic vixit, vt ſerua ſuorum eſſe videretur:quae in ſumma poteſtate, manſuetudinem; in tanto faſtigio dignitatis,ſubmiſſionem; in ampliſſimis copijs, amorem inopiae; in tam copioſa familia , ſolitudinem anachoretarum ; in regiae ſtrepitu

atque

atque tumultu montium & receſſus, tranquillitatem retinere potuit: cuius in caelum communemq; patriam contentum curſum, non adoleſcentiae feruor deflexit atque aeſtus, non ſenectutis effetae lentitudo, quaſi flatus intermiſſio retardauit, quae in matrimonio, ſanctiſſimarum matronarum diligentiam; in viduitate, continentiam illuſtrium viduarum aſſecuta eſt. Audite obſecro viri ornatiſſimi, audite diligenter ipſa principia, iam hinc, quae fuerit eius vita poſt mortē regis, conijcere vobis ac perſpicere licebit. Iam quartum & quinquageſimum agebat annum Eliſabetha, maximis in rebus & honeſtiſſimis virtutum caeleſtium ſtudijs occupata, cum Dionyſius, quem illa ſemper mirifice coluerat & obſeruarat, non vt regina fortaſſe, at certe vt vxor optima, in grauem morbum incidit atque diuturnum. Quantum illa ceperit dolorem, propter vitae tam veterem atque omnium rerum ſocietatem; hunc vero dolorem tantum quam tulerit non modo patienti animo, verum etiam aequo & libenti, propter excellentē moderationem & exaggerationē mentis quam altiſſimam, non eſt neceſſe dicere, res ipſa eiuſque facta declarabunt. Neminem veſtrum ignorare arbitror, quid fere principes feminae faciant in morbis periculoque maritorum. non alloquuntur, non intrant cubiculum, non ad limen accedunt, ſuo ſe gynaeceo continent cum ſuis matronis &
puel-

puellis, flent interdum atque eiulant, rogant, vt ſe habeant, eos qui viderunt: conueniunt nonnunquam diſcedentem medicum, confectaeq; lacrymis de virorũ ſalute percontantur, & ſpe oblata recreantur, adempta cruciantur & anguntur: ſi quae vero vehementius eos intemperantiuſque amant, vbi iam ſpem nullam aut perexiguam reliquam eſſe ſentiunt, adeũt cum muliebri plangore atque vlulatu, poſtremumq; complexae ſemiuiuum cadauer, magis quam corpus, valere iubent, atque inde examinatae inter ancillarum manus auferũtur. interea circumcurſant obeuntque omnia honeſtae feminae viriq; primarij, quibus eſt omnis rerum domeſticarum adminiſtratio permiſſa, illi vero miſeri iacent ſine mente atque ſenſu moriuntur, efflant animam, ab extremo cariſſimarum coniugum officio excluſi, vt in hac tanta rerum humanarum varietate, & in tantis vitae malis, tolerabilior aliquanto mihi videatur condicio & fortuna aratorum, quàm principum, quibus & ſolatium affert in morbis praeſentis vxoris oratio, & in doloribus ſolicitudo ac diligentia leuamen, & officij debiti ſolutio in ipſa morte voluptatem. Conferte nunc Eliſabethae nobilitatem cum iſtarum iactatione, huius dignitatẽ cũ iſtarũ humilitate, copias cum tenuitate, modeſtiam cum arrogãtia, ſubmiſsionem animi egregiam cum contumacia intolerabili, ſtrenuitatem cum ignauia,

robur

robur animi cum mollitie, non vt hanc cum iſtis comparetis, ne qua grauiſsimae reginae ſanctitati fieri videatur iniuria; ſed vt intelligatis inter feminas vere nobiles atque praeſtantes, & iſtas quae vana quadam opinione efferuntur, quantum interſit. Audierat illud apoſtoli praeceptum, immo Dei, praepoſitos eſſe viros vxoribus, conſiliorum omnium factorũq; moderatores, illis vxores in omnibus rebus morigeras & obnoxias eſſe debere, imperium virorum eſſe, vxorum obedientiam: illos oportere ſtatuere, has obtemperare. Huius igitur iuſtae ac legitimae ſeruitutis perſoluendae praeclaram occaſionem, ſibi nihil cogitãti oblatam eſſe ducẽs, non etiam in regis periculo grauitatem retinere regiam conata eſt, non maiorem auctoritatis ſuae, quam pietatis & officii rationem habuit, & quae ſponte ſua ſemper iſtas humanae ſtultitiae leges deſpexerat, tum non ſpreuit modo, verum etiam perfregit. Nuſquã a rege diſcedebat, uili veſtitu atque habitu aderat, ſedulo ac ſtudioſe miniſtrabat. Et principio quidem Dionyſius iniquo animo ac moleſte patiebatur, reginam tantum ſuſcipere laborem. quod iſtud eſt tam nouum ſtudium? quid ſibi vult iſta diligentia? quo mihi tuae vigiliae? quo tam aſsiduus labor? quo tam ſolicitae concurſationes? an me interire parum eſt, niſi tu mecum vnà, inſomnia & laboribus confecta pereas? reſpice, amabo te, ſenectutẽ tuã

cura

cura valetudinem, ſerua te communi filio, qui orbatus parente ſuo, tuo conſilio & prudentia indigebit. Si mihi tuum officium probare vis, cognita mihi ſatis & perſpecta eſt tua pietas: ſi nequid mihi forte deſit, times; vides quàm multi, quàm officioſe, quàm amanter mihi ſeruiant: ſin autem virum in hoc periculo deſerere te pudet, mihi crede nõ me deſtituis, ſed tum maxime iuuas & delectas, cum quieſcis. mihi vero ne ipſa quidem morbi vis tam moleſta eſt, quam tuus ſudor. At illa, falleris, inquiebat, falleris rex animo meo cariſſime, ſi has vigilias & labores mihi graues eſſe & moleſtos putas. Exſultat animus cum cogito me tibi debitum officium perſoluere conari, ipſum corpus iam aetate tardum atque hebes, & exhauſtae ſenectute vires, mihi hoc onere refici renouarique videntur. ſi quid vmquam mihi tribuendum eſſe iudicaſti, hãc oro te, da veniã, vt hoc vnum in omni vita tibi negẽ poſtulanti. egone, cum te laborantem videam & oppreſſum difficili ac periculoſo morbo, ab omni cura vacua, metus expers & laboris, in vtramuis aurem otioſa dormiam? et cum iſti nullam moleſtiam ſubterfugiant, nullum onus recuſent, nullum laborem declinent tua cauſſa, quibus non tam cara debet eſſe tua ſalus; ego q uidquã timeam, cui oportet eſſe cariſſimam? iube me mori potius, ſi me amas, nulla mihi mors acerbior, quàm intermiſſio offi-

cii,

cii, & iſta libera otioſaque ceſſatio. Hac, vel non multum diſſimili victus oratione Dionyſius, omnium rerum fecit poteſtatem ſui amantiſsimae reginae. illa feſtinare, vltro citroque concurſare cum ancillis; adiuuare ſurgentem, iacentem conſolari, pernoctare, aquam potionesque praebere, afferre cibum, faſtidium triſtitiamque morbi leuare verbis, denique nihil omittere, quod diligens & officioſa vxor, quãuis infima fortuna mariti laborantis gratia, vel facere deberet, vel poſſet. rex tamen Dei voluntate moritur. Quid commemorem ſanctiſſimae reginae tacitas animi cogitationes atq; facta? quid exponam dicta plena grauitatis & prudentiae? Aderat illa coram, intuebatur regẽ animam agentem, & regem maximum, & regẽ cariſsimum, quo cum multos annos coniũctiſſime vixerat, cuius vitam redemiſſet ſua. Quis dubitet, quin tantum animo caperet dolorem, quantum poſſumus cogitare maximum? continebat ſe tamen, reprimebat animi motus, cohibebat lacrymas (tametſi diſsimulare ſaepe vix poterat) cohibebat tamen & coercebat erumpentem fletum: & virum morientem, multis praeſentibus, ardentiſſimis verbis confirmabat. Equidem, quae erat eius mens, ſtatuiſſe credo ante oculos imaginem Chriſti pendentis in cruce, admonuiſſe vt in eã intueretur, & cũ dolore veniam peteret delictorũ: non eſſe metuendum, ne cuius liberandi gratia cruciatus

atrociſsimos, & mortem indigniſſimam ſubijſſet, ampliſsima & diuina maieſtate, cum ſuppli cem à ſe reiiceret, & abſterreret in tanto periculo ſalutis. Haec & huiuſmodi alia cum maxima contentione & incredibili ardore flens ageret & vociferaretur, aliud interea neſcio quid meditabatur, aliud cum animo ſuo conſiderabat, eadem ſe condicione recordabatur eſſe natam; quemadmodum illum diſcedentem cerneret, ſic ſe, aut maiore etiam cum dolore de vita migraturam: non copias, non honores, non opes & potentiam, nō generis claritatem, non regna, non inſignia maieſtatis, aut repellere mortem, aut retardare poſſe; omnia, quae hominibus magna viderentur, eſſe nihili, ſomnia delirantium & vmbrarum effigies inanes; id tātum manere ſemperque manſurum, quod recte quiſque honeſteque feciſſet. O beatos, o felices homines, quibus nihil aliud agere, nihil loqui, nihil cogitare libet, niſi quod in hoc ſupremo certamine ſit praeſidio futurum: o fortunatos, qui prorſus a ſe remouerunt omnia, quae hunc animorum curſum e corpore, tam quam e carcere euolantium impedire ſolent. Talibus mortis commentationibus inflammata maximi animi regina, cum primum Dionyſius animam efflauit, ſe ſe in cubiculum ſuum repente abdidit, ſecuta eſt vna de feminis, quae cum ea ſemper eſſe conſueuerat, clauſae fores. Quid expectatis? fletum aliquem, aut eiulatum fortaſſe

taſſe muliebremque lamentationem?vt omnes a ſe reiiciat?vt repudiet conſolatores? vt cibũ introferri vetet?vt nullius orationem audiat?vt verberet os atque pectus? vellat crines? tendat in caelum ſupplices manus, Dionyſiiq; nomẽ implorans queratur humanam condicionem? vitae inconſtantiam deploret? mortẽ ſuam cru cem appellet? denique Deum atque homines accuſet? leuicularum ſunt iſta muliercularum,in quibus nihil eſt animi, nihil roboris,nihil neruorum.At iacuit diu miſerabiliter exanimata dolore,moerore perdita,deinde veſtimẽta mutauit, lugubres ſordes induit, vt in ſqualore atque luctu funus regis proſequeretur. humana iſta ſunt & vſitata Eliſabethae virtus & grauitas,integerrimique mores,nihil niſi nouum, inauditum, diuinum meditantur. Quid igitur dicat aliquis,quid in tanto dolore, & in tam acerbo vulnere facere potuit? Exſpectate quam vultis magnum praeclarumq; facinus, maius erit quod dicam,opinione omnium. Exuit quas habebat veſtes potentiſſima regina, & in medio luctu de ſua ſalute magis, quàm de hominum ſermone cogitans, vili tunica circundari ſe & veſtiri iubet, quali ſacrae virgines vtuntur, quae in familia B. Clarae numerantur, & funiculo quodam more earum & inſtituto cingitur. O commemorabilis fortitudo,o praedicabilis vitae conſtantia, plus quàm virilis animi magnitudo. Ceterae foeminae

cum ornatae eſſe cupiant, & auro gemmiſque collucere; tamen morte maritorum coguntur miſerae ſeſe ſpoliare ornamentis omnibus, inaures deponunt, armillas auferunt, annulos detrahunt, nudant collum monilibus, bombycinas aureaſque veſtes, pullis, & ſordidis cõmutant, & ſaepe fit, vt magis ereptum ſibi lugeant ornatum, quam interitum virorum. At Eliſabetha cum omnẽ corporis ornatum ſua ſponte penitus odiſſet, iiſque tantũ inſignibus vteretur, quae viuo rege abijcere ſatis honeſte non poterat, eo mortuo prorſus a ſe abiudicauit omnia & reiecit, non ſolum animi aequitate ſumma; ſed etiã gaudens & triumphans, & omnem ſuam rationem ad illum morem viuendi contulit, quem a ſanctoFranciſco, quem vnice colebat ac venerabatur, inſtitutũ eſſe cognouerat: vt cum adempto ſibi ſocio cariſsimo & optimo moereret; tamen hac tãta accepta plaga, non exiguum ſibi lucrum feciſſe videretur, cum liberius & durius multo, quàm antea, iam matrimonii neceſſitate ſolutae viuere liceret Si qua nunc non reginam dico, nõ feminam primariam, ſed ſi qua mediocris mulier idem facere vellet; Deus bone, quam multa venirent in mentẽ, quae a ſuis eam inſtitutis & cogitationibus abducerent, & iam iam abiectam contemptamque veſtem induentem ab incoepto reuocarent? Quid paro ſtulta? quid facio? ego ne hoc ornatu in publicum prodibo

vbi

vbi dignitas priſtina? vbi honoris gradus? vbi exiſtimatio tanto labore collecta, quam certe tueri neceſſe eſt? qui de nobis rumores, qui ſermones erunt tota vrbe? non erit multo ſatius veſtitu quidem vti mulierum cõmuni, viuere more paucarum? non longe tutius mediocritate habitus occultare virtutem, ſi qua eſt, quàm amictus inſolentia in nos omnium oculos atque ora conuertere? hic, pro Deum in mortalem, qui timor? quantus aeſtus? quanta dubitatio? quantae tenebrae cuiuis eſſent mulieri, horum certaminum inſolenti? ipſa profecto inciperet timere, ne qua re Deum ſibi conciliare magis conaretur, eo vehementius offenderet & alienaret. Quae cum videret regina ſanctiſſima, magno tamen & excelſo animo facile contempſit. nullo negotio ſe ex his laqueis expedit, qui vel æternam mortem extimeſcit, vel immortalis ac beatae vitae cupiditate tenetur, vel amoris diuini flammis ardet. Valeãt inquit, ornamenta regia, valeat dignitas & auctoritas, valeant humanae leges, de me quidem vt velint, & ſentiant, & loquantur homines; ego tua cauſſa, o bone Ieſu, decus meum, ſolatium meum, praeſidium meum, abiicio libenter quidquid venuſtum & concinnum videri poteſt, & hanc ſqualidiorem & horridiorem tunicam circumiicio membris meis, vt te magis ipſa humilitate & vilitate delectem. Ego ne cum te deſpectum ab omnibus videam, & innumeris

contumeliis affectum mea cauſſa, timeam con temni tua? & cum antepoſueris tu ſummam inopiam omnibus copiis, vt mihi ſalutem dares, ego vt te colam & ſequar, inſignia paupertatis perhorreſcam? offendet fortaſſe ſqualor hic oculos hominum, ſed te ipſa nouitate recreabit: non deerunt qui noſtram inſaniam reprehendant, ſed tibi ſpero noſtrum hoc officiũ, quale id cumque demum eſt, gratum erit & iucundum. Interea Dionyſius iam efferebatur, pompa procedebat, filius Alphonſus regni heres, multiq; cum eo epiſcopi ac principes moeſti ſequebantur: cum prodiit in funus Eliſabetha, Chriſti paupertate cõſpicua. mirantur omnes, optimates obſtupeſcunt, ipſe rex non parum diu animo perculſus haeret. veniunt tandẽ in coenobium virginum Ciſtertienſium, aedificatum ab ipſo Dionyſio magnifice non longe ab vrbe, vbi ſe voluerat ille ſepeliri. fiunt exſequiae more regio, magno apparatu, ſollẽni precatione atque ritu, illudque corpus regio iure ac maieſtate ſanctum, & inuiolatum, quod tantis honoribus affectum erat dum viueret, conditur in breuiſsimo ſepulcro. Redierant iam ceteri fere domum, regina, cui negotium a rege datũ erat, vt quae teſtamento man daſſet exſequenda conficiendaq; curaret, cum ſuis ad monumentum fuit per aliquot dies, nõ tam ſolitudinem & viduitatem ſuam deplorãdi, quàm illius animam iuuandi cauſſa, ſi forte

igne

igne purgante cruciaretur. Quibus illa nudis per eos dies veſtimenta non dedit? quos inedia & fame perditos non ſuſtentauit? quibus, pauperibus ſtipem non diuiſit? ſacra vero quae ſingulis diebus pro Dionyſio mortuo fieri iubebat, erant paene infinita. Magnũ eſt hoc & inſigne facinus animi fortis & excelſi: accipite aliud religionis eximiae in diſsimili genere nihilo ſuperiore leuius. & quoniam haec melius ex aliarum rerum contentione cognoſcuntur, quàm ipſa per ſe ſe, ponite vobis ante oculos plurimarum morem & conſuetudinem reginarum: quae ſi ſumma pietate ſunt, tamen intra parietes domeſticos ſunt piae, numquam non modo ex vrbe, ſed ne e cubiculi quidem vmbris emergunt: domi ſe continẽt, domi precantur, domi ſacraria, domi ſacerdotes, domi põtifices habent, domi rem diuinam, domi cõcionem audiunt. quod ſi de loci alicuius, aut templi religione ad eas perfertur, in quo præſens alicuius ſancti ſaepe multis ſit oſtenſum auxilium, etiam ſi non longe abſit, etiam ſi ex ipſo tecto proſpici poſſit, tamẽ per alios magis, quàm per ſe venerari ſolent, & dona magnifica non ipſae deferunt, ſed per domeſticos ſuos mittunt. Eliſabetha, quamuis illa rerum diuinarum ornamenta atque ille apparatus domi non deeſſet, non ſatis habebat, viſere per alios, & ornare ſacra & religioſa loca, ipſa viſebat, ipſa venerabatur, ipſa praeſens muneribus afficie

bat non ſolum quae erant proxima, ſed etiam quae aberant quàm longiſſime. Eſt apud Callaicos ſancti Iacobi templum, de quo ſaepe numero audiſtis omnes, non nulli etiam fortaſſe vidiſtis aliquando, magnitudine ampliſſimum, ornamentis copioſiſſimum, antiquitate primũ, auguſtiſſimum religione, celeberrimum omniũ populorum nationumque frequentia. vulgo praedicant, latere ſub eo templum aliud in admirandam altitudinem depreſſum, in quo iaceat ſacrum illud corpus Hiſpaniarum defenſoris, eiuſque faſtigio, quod nunc viſitur & exſtat, eſſe nixum, neque iam a quoquam adiri poſſe, neque ſolere: & quidem omnes, qui adierunt, clariſſime huiuſce rei veſtigia ſe vidiſſe cõfitentur. Itaque cum apud maiores noſtros, vt accepimus conſtante fama, omnibus qui veniſſent in ea loca, ſancti Iacobi corpus oſtenderetur, noſtra memoria nemo eſt, qui ſe vidiſſe dicat, imaginem tantum eius quamdam venerantur. Habet duas turres altiſſimas, quae venientibus in ciuitatem, tribus aut quatuor millibus paſſuum ab vrbe primae apparent, vbi primum boues cum plauſtro, quo B. Iacobus vehebatur, paulisper requierunt: quem locum vbi peregrinantes attigerunt, nixi genibus ad quamdam ibi defixam & erectam crucem, intuenteſque templum, incredibili gaudio apoſtolum ſalutant cum clamore, & lacrymantes prae laetitia, quãta pietate poſſunt,

ſeſe

ſeſe reſq; ſuas eius fidei tutelaeque commendant. Ardent perpetuo in beati Iacobi cella ante aram maximam, pendentes e ſummo tholo, decem & ſeptem lychni ex argento mirabili opere & artificio perfecti, grandi pondere, quibus oleum adeuntium pietas & liberalitas abũde ſuppeditat. inter eos cernitur Emmanuelis munificẽtiſſimi regis Luſitaniae donũ, dignũ regio munere, dignum hac copia, dignum illo templo atque illo maximo exterarum gentium conuentu. lychnuchus eſt penſilis ex argento egregie factus, tantq; pondere, vt demitti funiculo & troclea nõ poſſit, vt ceteri; & per quoſdam gradus homines adſcendant ad lumen accendendum. habet quinque lychnos vitreos in quincuncem directos, quatuor in quadrum, vnum in medio, & quod eſt mirabilius, dies noctesque ardet eius impenſa, qui faciendum dedicandumque curauit. Non aduenarum benignitatem exſpectat, vt ceteri, ſextertium quinque millia rex idem attribuiſſe dicitur in ſingulos annos, ex qua pecunia vir quidam Luſitani generis, ei negotio praepoſitus, duo vel tria millia ſolet accipere, operaepretium & laboris ſui, reliqua in neceſſarios olei ſumptus impẽduntur. Sedent parati certo loco ſacerdotes ad peregrinorũ confeſſiones audiendas, multiq; diligẽter expiatis criminibus, ſanctiſſimũ Chriſti corpus accipiunt praeſertim in ſacello maximo & ornatiſſimo, quod à rege Gallorũ factũ

&

& ornatum eſſe fertur;theſauri vero ſplendorē & copiam cuius oratio complecti poſſit? cella eſt aedificata magnifice,late patens & excelſa, in qua fere omnia, quae ſancto Iacobo acciderunt in Hiſpania,effiĉta ſunt & expreſſa tanto artificio,vt muta ſigna viuere ac loqui putent, qui non viderunt. hic integra corpora ſanctorum,hic alterius Iacobi caput, hic innumerabiles aliae ſanctiſſimorum hominum reliquiae incluſae auro & argento religioſiſſime ſeruantur. Ad omnes templi valuas ſunt manu facti fontes,in quibus & aqua ſiphunculis effluens, miſcet iucundiſſimum murmur, & crateribus non exiguis excepta continetur,vel ad aurium voluptatem idonea, vel ad vſus aduenarum neceſſaria, valuis vero maximis exaduerſum domus eſt hoſpitalis ample & magnifice ornata, regum opulentiſſimorum opus memorabile, quales pauciſſimae reperiuntur in Hiſpania, vbi & peregrini perhumaniter accipiuntur, & aegroti magnis impenſis diligentiſſime curantur. nullae ibi ſordes, vt in ceteris fere rebus eius gentis, contra tanta munditiēs,quanta vſquam poteſt eſſe maxima; vt in eo Callaici ſui diſſimiles eſſe videantur. Huius templi ſanctitas tanta eſt apud omnes gentes atque nationes, vt eo qui proficiſcuntur,non ſe ad ſancti Iacobi templum religioſiſſimum,ſed ad ipſum Apoſtolum proficiſci arbitrentur. Quamquam olim ante Lutheranorum factionem, qui ſan-

ctis & ſollemnibus caerimoniis omnium ſacrorum, ac religionibus publicis bellum impium atque nefarium indixerunt, & hanc calamitoſam tempeſtatem, quae per omnem Germaniã & multas alias prouincias longe lateq; peruaſit, inſignior multo pietas erat illarum nationum & ardentiora ſtudia, ac multitudo longe maior acdẽ illã, licet non tam ornatam fortaſſe, frequẽtabat. Itaque optimis illis reip. Chriſtianae temporibus (tametſi, quo modo illa optima, quibus incredibilis iam partus malorum exſtiterat) ſed tamen melioribus, quàm quibus nunc vtimur, etiam viri ſumma dignitate & potentia hoc tantum itineris, atque hanc tam longã & tam difficilem peregrinationem, religionis cauſſa ſua ſponte ſuſcipiebant. Nam Carolum Magnum non adijſſe modo, verum etiam ampliſſimis muneribus locupletaſſe monumentum apoſtoli, multi tradiderunt, & Ioannẽ Brennum ducem egregium, qui euocatus e Gallia, Hieroſolymae rex appellatus erat, & rerum ſummam illis in locis adminiſtrabat, eo voti cauſſa veniſſe compertum eſt, & Guidonem Viennenſem pontificem, qui poſtea ſummum ſacerdotium adeptus Calliſtus ſecundus appellatus eſt, ad idem templum olim acceſſiſſe conſtat, multaq; de eius religione conſcripſiſſe. Certe vt qui terras illas non tam Salomonis tẽplo, quàm Chriſti veſtigijs & cruore ſacras, ſic qui B. Iacobi religioſiſſimam ae-
dem

dem ſe viſuros eſſe vouerunt per alium, quàm per ſummum pontificem, voto ſolui nec fas eſſe, nec poſſe omnes aetates crediderũt. Itaque ne hanc quidem partem regina ſingulari pietate, ſibi relinquendam eſſe arbitrata eſt, quae non nihil & a muliebri fragilitate, & a ſenili tarditate, & a regia maieſtate videbatur abhorrere. acceperat ſaepenumero quo ſtudio, qua alacritate, quo ardore ſuperiorbus aetatibus homines, cum Ægyptus, & Syria etiam tum eſſent in ditione Chriſtianorum & poteſtate, loca illa plena ſanctitatis viſere ſolerent, quae generis humani liberator & vindex, vel diuinis quondam pedibus obijſſet, vel innocenti ſanguine imbuiſſet, vel totius corporis veſtigijs conſecraſſet. illud etiam fortaſſe cognorat B. Paulã, quaſi alumnam S. Hieronymi doctrinae, feminam eximia religione & continẽtia, cum eſſet nobiliſſimis orta maioribus, & maritum amiſiſſet, reliquiſſe fratrem in Italia, reliquiſſe filiolum paruulum nubilemque filiam, lacrymãtes in littore, nec eorum retineri ſolitudine, nec fletu retardari potuiſſe, & comitatam Euſtochio in Palaeſtinam vſque contendiſſe, vt videret oculis, quae audiens ante mirabatur. non tam longae nauigationis laboribus refugiſſe animum, non iactationem maris & nauſeam timuiſſe, non maritimas tempeſtates eſſe veritã, non reformidaſſe repentinos impetus praedonum. Ergo tacita ſecum ipſa cogitabat; illa ex-

tremo

tremo tempore aetatis tantum laborem & moleſtiam non recuſauit, nos etiã breuiſſimũ iter pertimeſcemus? illa dulciſſimos, cariſſimoſq; liberos, quibus tum erat neceſſaria maxime cuſtodia & tutela matris, in perpetuum nõ videre ſuſtinuit; nos nec ad horam quidem à noſtris recedemus, qui minus noſtram operam & auxilium requirunt? illa non fortunarum, quas à ſe remouerat, ſed corporis quod vnum fere retinebat domicilium, in locis religioſiſſimis collocauit; nos numquam ad eas terras accedemus, in quibus apparent clariſſima veſtigia veteris illius ſanctitatis? equidem non poſſum non eos fortunatiſſimos praedicare mortalium, quibus licuit ſpectare oculis Nazarenas ſedes: luſtrare antrum illud omnibus regũ tectis auguſtius, in quo vnicus Dei filius, ſuſcepta mortalitate noſtra natus eſt: cõtueri columnam, ad quam ille deligatus verberibus caeſus eſt: admirari crucis magnitudinem, atque pondus, non ſine dolore & lacrymis ſepulcrum venerari, caſtellum illud aſpicere, in quo a diſcipulis duobus, cum panem partiretur, eſt cognitus, & in domum Cornelij Centurionis ingredi, vbi Chriſtus primum ſpiritum ſanctum multis inſpectantibus, in homines a Iudaeorum ſacris, & moribus abhorrentes effudit. Sed quando nunc omnia ſunt in poteſtate hoſtium Chriſtiani nominis, nec longius nobis, aut diutius hinc abeſſe licitum eſt,

cer-

certe quae poſſumus, & quae ſunt illis ſanctitate proxima, illa viſemus. Non dum erat annus, cum Dionyſius e vita diſceſſerat, accerſit ſuos, ſe ſe ad iter comparare iubet, proficiſcitur. iam aliquot dierum viam proceſſerat, iam Durium traiecerat; iam Minium ſuperarat, nemo tamen ex tanto comitatu aut quid ageret, aut quo intenderet, ſciebat; tametſi iam tum non nulli fortaſſe partim ex eius vita & moribus, partim ex itineris ratione, ſuſpicabantur. ventum erat ad locum illum, ex quo primum ſanctiſſimi templi turres altiſſimae proſpiciuntur, deſiluit ſubito ad pedes grandis natu regina, & mirantibus cunctis, nec repugnare tamē audentibus, quod reliquum erat itineris ita cōfecit. Quis oratione conſequatur ardorem animi, caeleſtibus ignibus flagrantis? quis verbis explicet illius excelſae ac diuinae mentis tacitos reconditoſque ſenſus ex illa ſanctorum ad mirabili ſuauitate delibatos? quis gaudia non humanitus concepta, ſed in illud caſtiſſimum pectus incluſa diuinitus, mente poſſit & cogitatione complecti. Me ne has terras ipſas aſpicere, quae olim apoſtolum Chriſti maximum, ſudantem concurſantemque viderunt? me ne haec loca pedibus attingere, in quibus illius ſanctiſſima ſunt impreſſa veſtigia? me ne ad illud templum accedere, in quo venerandum omnibus gentibus, & colendum corpus eſt conditum? Te te ſancte Iacobe appello, te

im-

imploro, te mihi patronum & defenſorem adopto, ſuſcipe cauſſam tibi deuotae feminae: flecte precibus tuis communem omnium parentem, vt mihi in tantis vitae peccatis quotidianiſque delictis ignoſcat. Haec & alia multa, quae ſentiri quidem animo & intelligi recte poſſunt, verbis exponi perinde atque ſentiuntur, non poſſunt; non quidem vociferans, ſed tacite cum animo ſuo cogitans, templum intrat, veneratur altaria, ipſam imaginem apoſtoli præcipuo quodam eximioque cultu, & honore proſequitur. Inde digreſſa, quamuis inuita, diuertit tamen ad curandum longo itinere fatigatum corpus, & moderato victu quieteque reficiendum. Quantam attulerit laetitiam omnibus hominibus eius aduentus, qui concurſus tota vrbe facti ſint, quanta tenuerit omnem ciuitatem admiratio, quàm humaniter & benigne, tecto atque domo viri principes inuitarint, ſuperſedebo dicere in praeſentia, vos tamen facile conijcere & aſſequi poteſtis. Non multum aberat ſancti Iacobi feriarum dies, qui eſt ante diem viij. kal. Sextilis, quem cum illis in locis exſpectare decreuiſſet interea perluſtrabat omnia ſigna & monumenta illius in Hiſpaniam aduentus, adſcendit in montem, in quo verſatus eſt viuus, cum gentes illas ab impietate ſua reuocare conaretur, tranſiuit illas per media ſaxa perforatas & patefactas vias, qua ille aliquando, cum

Deſcriptio

ho-

hom ines eum inhumani, & barbari perſequerentur,ſolebat elabi :conſpexit & illa veſtigia, quae ſubito ſe ex impiorum telis atque oculis eripiens, qui eũ ſcelerato nefarioque ferro cõficere tentabant,in ſaxo expreſſa defixaq; reliquit;contuita eſt ingentem rupem, quae cedens ſacrato corpori,ſaepe ſuo ſinu atque cõplexu,ſacrilegos mucrones inimicorum Chriſti fugientem illum excepit, & ſincerum atque integrum ab omni periculo conſeruauit: illam quoque petram durisſimam conſpicata eſt, quam pro lecto molli narrant viro ſanctisſimo fuiſſe; vidit & lapidem grandem, ex quo ſaepenumero concionantẽ illum Celticae gentes audierunt: conſtitit in eo loco,ad quem nauicula cum ſacro cadauere & diſcipulis appulſa eſſe fertur, demerſumque in fluuium ac prope obrutum limo,ſaxum e ripa ſpeculata eſt, quod ciues a maioribus ſuis acceperunt corpus in terram expoſitum recepiſſe mollius, & quẽ homines viuum repudiarant,ei mortuo ſinum, & quaſi gremium ſuum tribuiſſe. Atque in his ſingulis inſiſtens,& ſingula contemplans,non modo fletum & lacrymas non continebat, orans apoſtolum, vt vitam ſuam & ſalutem a Deo opt.max.deprecaretur, ſed etiam (qui eſt pietatiś fructus multo maximus) ad omnia ferenda & perpetienda Dei cauſſa vehementius incendebatur.Hi hi ſunt labores,non quos nos recuſamus magis, quàm ferimus;haec vita e pericu-

ricula,non quae nos circumſeptae parietibus domeſticis timemus: haec hominis Chriſtiani vita,non quam nos diſſfluētes omnibus deliciis nobis confingimus. nos vmbram tantum quā dam effigiemq; perſequimur:illi virtutem ipsā animo quaſi manu comprehenderunt;nos hāc ipſam adumbratam ſimulatae virtutis imaginem ſaepe ſinimus e manibus elabi; illi veram atque perfectam cum tenerent,non prius dimiſerunt,quàm bona illa ſempiterna ſunt adepti. Vtinam hoc mihi tribuas aliquando & concedas optime Ieſu,vita & ſpiritus animae meae, vt in me reperiatur aliqua tantarum virtutum, ſi non perfectio,at conatus tamen atque adumbratio. Aderat interea feſtus ille,ſollemniſq; S. Iacobi dies,& regina peragratis omnibus in oppidum reuerterat,cum archiepiſcopus apparatu maximo fecit ſacrificium. interfuit illa gaudens atque hilaris:quo quidem tempore ſigni ſatis dedit,quo animo regiis ornamentis vſa eſſet,viuo Dionyſio. habebat coronam ex auro ingentem grandi pondere, multis clariſſimiſque gemmis praeclare diſtinctā ad aſpectum, veſtes magni pretii margaritis plurimis & gemmis collucentes,pocula ingentia tanta varietate operum perfecta, vt ars certare videretur cū copia:omnia ſponte obtulit, & in ornamentis religioſiſſimi templi eſſe voluit. Magna vobis haec videntur, admirandam hanc benignitatē eſſe ducitis, vix ſupra quidquam eſſe poſſe cre-

Corona

ditis: his tamen contenta non fuit Eliſabethae liberalitas. Deportarat ſecum iuſtum atque integrum pontificis ornamentum ad rem diuinã faciendam. multum omnino aurum erat, multum argentum, multae gemmae. attulerat alia dona quàmplurima, digna illa ſanctitate, digna celebritatę loci, digna potentiſsimae reginae munificentia. haec etiam in apoſtoli ſacrario reponi imperauit. Omnes qui aderant, mirari, obſtupeſcere, iterum atque iterum conſiderare, cupere, nequaquam poſſe ſatiari; exclamare, neminem vnum in omni memoria tam multa, tam copioſa, tam ornata S. Iacobo dediſſe dono. Poſtquam omnia ſunt ab ea veteri more riteque perfecta, praebuit archiepiſcopus in Luſitaniam reuertenti ſcipionem & perã, vt ipſo quoque habitu imitaretur illos, qui peregrinationes in ea loca ſuſcepiſſent. Quacumq, faciebat iter, eo concurſus vndique maximi fiebant. nec modo ex iis oppidis, caſtellis, vicis, qua, redibat, ſed etiam ex finitimis viſendi cauſſa conueniebant, neque tam mirabantur homines maieſtatem regiam & comitatum, quàm facilitatem, & humanitatem, & religionis incredibilem amorem, cum eam, cuius opes & potentiam ſcirent eſſe ampliſsimam, ornatu communi voti cauſſa, peregrinantium tantopere viderent delectari. Illa venit Olyſſipponem, vbi cum Alphõſo filio & multis epiſcopis, anniuerſaria iuſta regi mortuo perſoluit. Ab ea

vrbe

vrbe rurſus profecta Conimbricam rediit, vt B. Clarae coenobium, quod inchoatum habebat, perficeretur. Quid hic eam feciſſe dicam? quo nomine appellem tam nouum & inſigne facinus? vocem liberalitatem? nominem humanitatem? appellem caducarum rerum deſpicientiam? dicam ſtudium religionis & amorem? nũcupem animi quamdam amplam propoſitionem & excelſam? omnia mihi optime congruere conuenireq; videtur. Habebat omnino multam pretioſam veſtem, auro & bombycino cõtextam, grande argenti optimi caelati, grande auri pondus. Quid, inquit, hiſce fiet tam multis rebus, tam pretioſis, tam magnificis? vtar ego? at aliud viduitatis ſolitudo, aliud huiuſce grauitas aetatis, aliud flagitat aeternae ratio ſalutis: dem liberis cognatiſq; meis & affinibus? at his illa ornamenta non deſunt, quibus etiã vereor ne nimis multa ſint in veſtiario igitur, & armariis putreſcere patiar, & tineis vetuſtateque conſumi? at quàm multa nuda templa ſunt & inornata, quae his copiis, licet exiguis, collucere tamen & illuſtrari poſſent? Iubet ad ſe vocari ſartores, aurifices, caelatores, vaſcularios, imperat fieri veſtimenta ſacra, calices, cruces, turibula, acerras, candelabra, lychnuchos penſiles, & ornamenta cetera, quorum eſt in ſacris aliquis vſus, quae partim attribuit coenobio, quod aedificabat, partim in omnia templa Luſitaniae aequabiliter diuiſit. non nihil.

etiam ex coronis & monilibus, nurui ſuae, non nihil neptibus, non nihil Mariae reginae Caſtel lae, & Leonorae reginae Aragoniae, multiſq; aliis principibus feminis, quae cognatione, nomen eius & genus attingebant, benigniſsime largita eſt; vt in ſeueriſsima vitae diſciplina, mo rum facilitatem & comitatem retineret. Ac do mum quidem illam cum templo quàm libenti animo, qua pietate, quãto ſtudio religioſis virginibus aedificaret, quae B. Clarae inſtitutis, Chriſto ſe in ſeruitutem addixiſſent, quaeſo co gnoſcite. Eam vnã ob cauſſam venerat Conimbricam, plurimos ſtructores, plurimos fabros, tignarios vndique conuocarat, nuſquam diſce debat, nuſquam digrediebatur, nuſquam deflectebat oculos, vt opus inflammatis omnium animis eius praeſentia maturaretur: haec tamẽ ei lenta nimis & tarda videbantur. aedes ſibi fecit, & ſuis in proximo, quae etiam nũc exſtant, & viſuntur, vt ad virgines adire ſaepius, & inſtare fabris vehementius, & aedificationem illã perficiendam diligentius curare poſſet. Addebat plus in dies ad redditus annuos, augebat numerum mulierum ſacrarum, quas tam ſtudioſe tuebatur, vt earum commoditatem ſalu ti ſuae anteferret. Si vnum aliquem de ſuis virũ ſtrenuum, & harum rerum intelligentem ac peritum, quem & diligentiſsime curaturum, & omnes partes aedificii ſcientiſsime deſcriptu rum, & operas ad laborem acriter hortaturum

eſſe

eſſe conſideret, ei negotio praepoſuiſſet, ſi imperaſſet, ne opus vmquã intermitti pateretur, ſi abſens per litteras de totius aedificii ratione & progreſſu, & pulchritudine fieri certior crebro voluiſſet, hanc curam, opinor, magnam & inuſitatam eſſe duceretis: nunc vero cum opulentiſsima regina in illo loco ac paene in ipſa aedificatione coenobii domicilium ſuae ſenectutis collocarit, non vobis videtur hanc vnã curam omnibus reliquis curis antepoſuiſſe? O fortunatiſsimos parietes, o tecta ipſa beatiſſima, quae talem praeſidem habuerunt & magiſtram; o vrbem feliciſſimam, o moenia florentiſſima, quae tam nouo exemplo reginam potentiſſimam quaſi praefectam fabrum architectantem, & imperantem opera viderunt. Sed quã in his aedibus vitae rationem inſtituerit, operaepretium eſt audire. Equidem viri ornatiſsimi, principio ſubtimere coeperã, ne vobis, quibus minime velim, moleſtus eſſem, ſi diutius, quàm par eſſet in tantis caloribus praeſer tim retinerem. verum nunc humanitas veſtra mihi facit animum, ſilentium adimit, ſuſpicionem ſtudium, & alacritas pellit timorem. Nã cum tanto fauore omnium quaſi ſecundis ventis hactenus delata ſit oratio mea, verendum non eſt, ne ſi excurrerit paulo longius, vbi nos ille defecerit, curſum tenere non poſſimus. res erit digna veſtris auribus admiratione plena, exſpectatione maior, ne vobis longior quàm

velitis, videatur, elaborabimus. Memoria tenere credo pleroſque veſtrum ex priore oratione, qua fuerit in omni ratione victus temperantia, qua continentia, quàm ſaepe ſe à cibo ſua ſponte abſtinuerit, viuo Dionyſio. Fuit haec in B. Eliſabetha virtus egregia non ſolum in illo iuuentutis robore, ſed in hac etiam imbecillitate ſenectutis. nec ſane immerito ac ſine cauſſa tam ſtudioſa fuit huius abſtinentiae non modo rerum humanarum, verum etiã diuinarum prudentiſſima regina. Eſt enim in hac virtute tanta vis, tanta dignitas, tantus ſplendor, vt ſine ea ceterae nec elucere, nec cohaerere queãt; & quod eſt commune virtutum omnium, huic vni tam quam proprium & ſuum tribuatur. Haec eſt veluti fideliſsima nutrix integritatis, firmiſſimum praeſidium ſalutis ſempiternae, quaedam quaſi arx munitiſſima cum omnibus vitiis pugnare cupientium; & fortiſſimorum Chriſti militum clauſum ad omnes aditus caſtellum, quod qui tenuerunt vti oportebat, facile furorem taeterrimorum hoſtium eluſerũt. reprimit enim corporis libidines, tuetur & cuſtodit caſtitatem, auocat mentem a curis viliſſimis fluxarum rerum, ad diuinas & aeternas contemplandas conuertit, diminuit de onere, quo illa deprimitur ad terras, auget curſus in ſempiternam illam domum celeritatem: magnifice ſentientes & loquentes de ſe cõpeſcit; ſubmiſſe ſe gerentes, & ſui cognoſcentes excitat;

tat, ſuperbiam & contumaciam contundit, alit animi ſubmiſſionem & modeſtiam, ſatisfacit Deo de peccatis & maleficiis admiſsis, in poſterum ne plura cõmittantur, obſtat: offenſionem illius magni patris, ſi quam habemus, delet; ſi quam timemus, vitat: corporis valetudinem ſuſtentat, mentis ſordes eluit, ſtultam & ſcurrilem loquacitatem repudiat, ſobriam & moderatam orationem ſemper amplectitur; denique vt omnia paucis comprehendam, omnium vitiorum fluctus a noſtra pernicie depellit, pectus omniũ virtutũ moderatione trãquillat, diabolos exterret, caeleſtes recreat, placat mũdi huius fabricatorem, & ſcelerũ vindicẽ ſeuerisſimum. Eſt vero ſtolidus atque amens, qui ſine huius praeſidio virtutis conſequi ceteras, & indomiti corporis tam quàm ferocis & exſultantis equulei effrenatos impetus cibi copia & bonitates, atque omni indulgentia retardare ſe poſſe confidit. mens enim immoderato ob ſtupefacta potu atque paſtu, nihil magnum & excelſum cogitare poteſt, & diſtentus cibo vinoque venter ad ſupera & caeleſtia euolare conantem, cogitationem abiicit ad libidinem. Itaque ſeruator ille omnium gentium Chriſtus Ieſus cum omnes appetitiones haberet ſua ſponte obedientes rationi; tamen vt nos doceret ſi quando reluctantes relinquere & abiicere conarentur obedientiam, quo pacto poſſemus eas rationi praebere ſubiectas pri

us quam ad inſtituendos homines aggrederetur, quadraginta dies, & totidem noctes in vaſta ſolitudine ita vixit, vt nihil vmquam cibi caperet, neque potionis. Quod cũ illi veteres incolae ſolitudinis, & habitatores auidius arripuiſſent, Paulos dico, Antonios, Hilariones, Arſenios, Hieronymos, quando nullo prorſus viuere non poterant, certe tam modico, & tam tenui victu vtebantur, vt nunc eorum continẽtia propter homines magis, quàm propter rem credibilis eſſe videatur. elixum, aut aſſum aliquid capere, luxuriẽ intolerabilem ducebant: alii tertio aut quarto quoque die, ſucco herbarum, aut paucis caricis ſemimortuum corpus reficiebant: alii pane tantum & ſale ſe ſe tolerabant, alii perpauculis cariotis alebant frigida membra: alii hebdomadarum inedia carnis laſciuiam & appetitus furorem ſuperare contendebant, atque omnes eodem ſtudio & ardore in exercitu Chriſti militantes, ſimulacrum corporis magis, quàm corpus aegre trahebãt. Horum virtutem egregiam admirabatur Eliſabetha, horum vitae rationem animo ſuſpiciebat, horum facta felici ac beata immortalitate digna quo ad poterat, & aliquãto etiam amplius, quàm quantum poterat, imitari ſtudebat in vltima aetate. Antea non quoties vellet, licebat ei per regem a cibo ſe continere: poſt illius mortem, quoties & quam diũ ei videbatur, abſtinebat. Iam in ſenili corpore

refri-

refrixerat ille calor iuuenilis, iam longa meditatione multiſq; ieiunijs, appetitiones longius euagantes repreſſerat, iam obtemperabant omnia rationi, & tranquillus animus omni perturbatione carebat; tamen verebatur ne fera & indomita beſtia rediret ad ſe atque ad mores ſuos, & exhauſtis ſenectute viribus, non extraordinarijs modo cupiditatibus exquiſitos cibos, ſed etiam ipſi naturae ac neceſſitati debitum victum denegabat, & quam a quibuſuis hominibus Eccleſia ſemper accepit excuſationem aetatis, eam a ſe ipſa non accipiebat regina, iam annos fere ſexaginta nata. Omne vero diutnum nocturnumque tempus quemadmodum haberet diſtributum, non tam difficile dictu eſt, quam iucundum auditu. Habebat circũ ſe quinque feminas ex B. Clarae familia, cũ his de nocte multa vigilabat, recitabat matutinas preces, deinde ad primam & multo mane in ara, quam ſecum ipſa portabat, quocumque iret, ſacrificium voce ſubmiſſa facientem ſacerdotem diligenter & attente audiebat, qua pietate animi, qua numinis diuini reuerentia, quo dolore cruciatus & mortis Chriſti, quo etiam ſaepe fletu, facilius vos cogitatione depingere, quàm ego verbis commemorare poſſum. Ibi non ſua ſolum, verum etiam omnium hominum peccata deflebat: ibi a Deo deprecabatur, ne ſe aut quemuis alium a rectae vitae curſu deflectentem, diutius per ſalebras vitiorum

finieret

ſineret errare, ibi cruciatus grauiſſimos, indigniſſimamque necem Chriſti ponens aeterno parenti ante oculos, quaſi pro ſuo iure contendebat, ſi filium illum ſuum agnoſceret, ſi vnicum, & omnibus ſibi rebus aequalem natum diligeret, ſi olim eum pro generis humani libertate ac ſalute obieciſſet impiorum telis, & morti crudeliſſimae, ne tantos illum labores, ne tātam ignominiā fruſtra ſubijſſe pateretur. Quòd ſi leue vobis hoc, & exiguum videtur, quia reges omnes ac reginae quotidie ſanctiſſimis myſterijs adeſſe ſolent, conferte quae diximus cū ijs, quae vulgo videtis, ita facillime cognoſcetis, quantum interſit. At certe omnes verae virgines omnium familiarum, ſicut oportet, hoc faciunt, & ipſa etiam Eliſabetha iam ante faciebat. Audite obſecro cetera viri ornatiſſimi, vt quemadmodum non modo mulieres religione ſanctorum conſecratas: verum etiam ſe ipſa vicerit, intelligere poſſitis. Vix peractum erat illud ſacrificium, cum ſe in ſacellum conferebat. praeſto erant ſacerdotes, qui cum ſollemni caerimonia atque cantu, facerent rem diuinā pro rege mortuo, deinde cū illi alternis verſiculis praeeuntes ac reſpondentes, ſtatas pro Dionyſio precationes, flebilibus modis concinerent, omnes qui aderant, Deum verbis ſupplicibus orabant, vt eius animam igne purgante liberatam, acciperet illis beatorum ſedibus iucundiſſimis. Sancti Thomae Aquinatis viri ſumma do-

ctrina

ctrina & ſapientia, tantam fuiſſe pietatem commemorant, vt ſingulis diebus & ipſe ſacrificaret, & ſacrificanti ſacerdoti ſedulo ac ſtudioſe miniſtraret: quod cum audimus aut legimus, quo amore incendimur? quo efferimur ſtudio? qua laetitia exſultamus? vt non nunquam etiā, quod fieri nullo modo poteſt, illis vixiſſe temporibus, & ſanctiſſimi viri os atque vultum vidiſſe peroptemus. At Eliſabetha cum tam commemorabilem pietatem conſecuta eſſet, & hoc vno ſuperari videretur, quòd cum mulier natā eſſet, ſacrum, vt ille facere non poſſet, quod de rei dignitate diminutum erat, id numero compenſandum eſſe duxit. Nunc homines vel feſtis diebus, vel vni ſacro intereſſe moleſtum & graue arbitrantur, illa tribus aderat quotidie. Iidē illi ſacerdotes, vbi pro rege Deo ſupplicarant, aliud ſacrificium inſtituebant, vt temporis & cuiuſque diei ratio poſtulabat, in eoq; ſi quae feriae celebrarentur, concio ſemper aliqua de rebus diuinis habebatur. Omnibus precationibus ad omnes horas publico ritu decantatis, regina cum ſuis comitibus ad tertiam, ſextam, & nonam recitabat. Tum demum non ſine dolore diſcedebat, & temperato victu corporis vires reficiebat. ſcilicet expleri nō poterat, quàm diu ſe longe abeſſe videbat illius patriae caeleſtis deſiderio, & illius ciuitatis gaudia, triumphos recordans, naturam ſuam & neceſſitatem ipſam obliuiſcebatur, & quo magis de Deo cogita-

gitabat, eo vehementius eius conſpectu frui cu piebat. Poſtea quam cibo & potione fames ſitiſque depulſa erat, quod plerique tempus vel ſomno, vel ſcurrilibus iocis, vel anilibus ineptijs, vel cantorum & tibicinum voluptati debe ri cenſent; ſanctiſſima regina architectos & operũ praefectos accerſebat, audiebat, aedificationis totius reddentes & exponentes rationẽ, quod in rem eſſe exiſtimaret, imperabat. Erat hoc ingenio ſapientiſſima regina, nihil vt ædificaret, cuius non ſpeciem quamdam & formã pulcherrimam animo comprehenſam contineret: quam intuens, in eaq; defixa, ad illius ſimilitudinem architectorum, artificum & opificũ manus dirigebat. Mirabantur praefecti, artifices obſtupeſcebant, omnes incredibile putabant, cùm ab vna femina, & quae fieri oporteret ſapientiſſime conſtitui, aptiſſime diſtribui, elegantiſſime deſcribi, & quae parũ bene perfeciſſent, prudentiſſime corrigi viderent: tam intelligens in hiſce rebus erat, tam eximium quẽdã ſenſum in omnibus habebat. His dimiſſis, omnium poſtulatis audiẽdis benigniſſimas aures & patientiſſimas accommodabat. tum ab hominibus cuiuſq; modi quàmplurimi libelli ſubijciebantur. Ingẽs erat multitudo virorum & mulierum, voluntates variae, ſtudia diſſimillima, alius aliud petebat. mihi hoc beneficij gratiaeque cauſſa concede, mihi liberiſq; meis ad ſubleuandam inopiã iube aliquid dari, huic

coeno-

coenobio nō nihil eroga, illud templū exorna, illi pupillae miſerae & egenti ſubueni, illam vi duam tuere, illum aegrotū impera curari. Qui bus illa pro re, pro loco, pro tempore, pro perſonis, pro numero, mira quadam prudentia & liberalitate, & animi aequitate reſpondebat, in eoq; vehemēter elaborabat, & facile ſenſu quo dā, ac ratione loquendi conſequebatur, vt om nes à ſe cum bona gratia dimitteret. Nō homi num tenuitas, non ſordida veſtis & lacera, non viduarum & pupillorum ſolitudo, non pagano rum ſqualor & puluis, non morborum pallor ne vlcerum quidem taeterrimus foetor ab eius domo & cubiculo excludebatur. Ad veſperam expeditis confectiſque negotijs in cubiculum ſe recipiebat, ſui colligendi cauſſa. quid hic ſo la faceret, quid ſecum meditaretur, quid agitaret animo, quae ſuſpiria, quos gemitus ederet, quas lacrymas effūderet, quàm humiliter Deo ſupplicaret, vos ipſi, viri ornatiſſimi, exiſtimare non difficile poteſtis. Erat circumcirca ſolitudo, locus omni ex parte ſeptus, vt nec videri poſſet, nec audiri, tempus precibus idoneum, & ſuperarum rerum commentationibus atq; cae leſtium, deſiderium Dei atq; illius beatiſſimae ciuitatis intolerabile, dolor exſilij triſtiſſimus grauiſſimuſque moeror, vt minime mirandum ſit, nullam tam potuiſſe partem capere quietis. hinc rurſus contendebat in ſacellum, auditiſq; veſpertinis precationibus, quas eis ſacerdotes

ſol-

ſollemni ritu pro tempore, vel paulului demiſſa voce recitabant, vel perquam ſuauibus modis concinebant, ipſa cum religioſis mulieribus eaſdem, voce ſubmiſſa peragebat. Veniebat ad coenam, niſi forte ieiunij dies eſſet (erãt autẽ ei, vt oſtendimus ſuperiore anno, fere omnes) deinde recitatis ſupremis cuiuſque diei, & ſollemnibus pro mortuis precationibus, ipſa in cubiculo ſuo remanebat, illae vero quinque ſociae ſe in ſuo includebãt. neque vero tota nox quieti ſomnoque dabatur; ſed bonam partem eius temporis, quod ipſa natura videtur omnibus animantibus ad requieſcendum conceſſiſſe, illa in acerrima cogitatione & labore collocabat. O quoties nimis mollem, & delicatam eſſe vitam illam ſecum ipſa querens, exſiliebat e lectulo, & aetate graue corpus in vili duroq; ſtrato proſternebat? quoties e ſomno vigilantibus excitata curis, ſeminuda membra abijciebat humi, gemenſq; grauiter, cum fletu & lacrymis, magno animi dolore atq; ſenſu, miſericordiam & auxilium diuinũ implorabat? quoties erecto vultu tendebat in caelum ſupplices manus? quoties rurſus ad pedes imaginis Chriſti ſuffixi cruci iacebat ſine mente atque ſenſu? quoties ſe ipſa, quoties ſuos, quoties Luſitaniae regnum, quoties regis, animam, verberans pugnis ſenile pectus atque eiulans illi mundi creatori & parenti commendabat? quoties legendo, quoties precando ſomnum vrgentem

re-

repellebat, donec defatigata labore membra, etiam inuito animo multumque reluctante, ipſa ſponte ſua collapſa quieſcerent? quoties vero poſt diuturnum eiulatum, & moeſtitiſſimas querimonias, exſultare ſibi videbatur inter choros angelorum, & incredibili voluptate perfuſa, & diuina ſuauitate liqueſcens tacita clamabat; oleum effuſum nomē tuum, ideo adoleſcentulae dilexerūt te. Trahe me poſt te, curremus in odorem vnguentorum tuorū. Fundamenta eius in montibus ſanctis, diligit Dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Iacob. Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei. Si oblitus fuero tui Hieruſalem, obliuioni detur dextera mea. Adhaereat lingua mea faucibus meis, ſi nō meminero tui, ſi nō propoſuero Hieruſalē in principio laetitiae meae. Cuius oratio narrare, qui ſenſus percipere, quae mēs aut cogitatio capere valeat illius animi diuini gaudia caeleſtia, nō ex hac humilitate noſtra, neque ex rerum labentiū iucunditate orta, ſed ex altiſſima illa domo, beatorumq; triūphis ac laetitia perpetua quaſi deriuata? Nolite exiſtimare viri ornatiſſimi, cū integerrimi homines in hoc tam exiguo vitae curriculo, & tam breui omnes delicias reſpuunt, omnia quae iucunda ſunt, repudiant, omnibus cum voluptatibus corporis bellum gerunt, multis magniſque ſe in laboribus exercent, contentiones grauiſsimas ſuſcipiunt, ſubeunt fortunarum & capitis dimica-

mica-

micationes,nulla eos,vt id faciant, voluptate cõmoueri,nulla dulcedine teneri,nulla ſuauitate duci. Nam ſi crudeliſsimus ille generis humani hoſtis tanta delectatione perditos ac profligatos homines in illa impuritate vitae demulcere poteſt,vt extincto omni animi lumine ad interitum ruant voluntarium:qua indulgentia,quibus delicijs, quibus blandimentis Deũ opt.max. probos & moderatos in ſumma honeſtate vitae delinire ſolitum creditis? qua voluptate allicere?qua iucunditate retinere? Aperit interdum ille ſuae, dulcedinis immenſae atque infinitae fontes, effundit tam quam flumina quaedam aeternarum voluptatũ non quibus conniueat ſopita virtus , ſed quibus renouata difficiliora moliatur. Quarum ſi guſtum aliquem nobis praeberet aliquando amantiſſimus ille noſtri parens,immo ſi nos vllum earũ ſenſum haberemus, non ita corrupti caducarũ rerum blandimentis,flueremus mollitia, conſeneſceremus otio, delicijs liqueſceremus, & illam ſempiternam ciuitatem , cuius omnes nos ciues ſumus,ſi modo homines ſumus , contento curſu, acerrimo ſtudio , animis inflammatis peteremus.Sed vt eodem vnde huc digreſſi ſumus reuertatur oratio noſtra,cũ ita viueret Eliſabetha, cumque grauiſſimis in rebus & maximis,omne tempus etiam nocturnum poneretur,non ludorum ſpectaculis,non leuitate ſaltantium, nõ conuiuiorum magnificentia ſe ob

la-

lectabat, ſed ſi quando opus erat, ita relaxabat animum, vt a ſanctiſſimae reginae pietate nihil abhorreret ipſa remiſſio. Memorare poſſem in praeſentia, quã ſaepe ad virgines miniſtras B. Clarae ſe conferret: quàm multos dies commoraretur apud illas in aedicula, quam iuxta ianuam coenobii ſibi iuſſerat aedificari, quemadmodum vnà precaretur, vnà cibum caperet, vnà viueret, neque gratius quidquã haberet, quàm inter mulieres religioſiſſimas verſari. Poſſem exponere quanto ſtudio inflammaretur & amore, cum illas omnino ſe Deo deuouiſſe ac religioni addixiſſe cogitaret: quàm grauibus verbis, quàm ſapientibus ſententijs, quanta contentione animi eas hortaretur, vt ſe Chriſto ſponſas fideliſſimas & caſtiſſimas exhiberent, vti promiſiſſent. quibus rebus illa quantopere delectaretur, vel ex eo cognoſci perſpiciq; poteſt, quòd cum eius quaedam ſororis filia, quam ſecum habebat cum nõ nullis aequalibus ſuis feminis primarijs, capta pulchritudine virtutis, honoribus facultatibuſq; ſuis omnibuſq; rebus humanis remittere nuntium conſtituiſſet, experta diligenter earum conſtantiam, libens & gaudens ſe ſe beatae Clarae addicendi fecit poteſtatem. Verũ haec omnia quae ornatiſſime diu, & iucundiſſime audiri potuiſſent, praetermittam, libenter hanc tantam laudum faciam iacturam, modo ne vobis ſim moleſtior, quàm intelligo me neceſſa-

rio futurum. Venio ad illa, quae cum ſint vna ex omnibus, quae fecit longe maxima; tamen certum praefinitumq; tempus non habebant, ſed erãt vt ſanguis in corporibus, ſic illa in perpetua vitae ratione fuſa. Omnes homines tenebat ſingulari quadam beneuolentia complexos, quantum poterat ingenio & induſtria, quantum copiis & poteſtate perficere, quantũ viribus & labore contendere, tantum faciebat vt omnes ordines, omnes aetates, omnes ſexus adiuuaret. ſi quam ab aliquo iniuriam accepiſſet, non ſolum ignoſcebat facile, ſed ne ſibi quidem ſatisfieri volebat, eratq; tanta in condonando & praetermittendo lenitate, vt iraſci nullo modo poſſe videretur. Quis illam vmquam ferocius alicui vidit minitantem? quis paulo acerbius loquentem audiuit? quis animo commotam vehementius aſpexit? dabat vtilia & ſalutaria conſilia permultis, nullum laborẽ nullum certamen, nullos ſumptus recuſabat, modo vnus aliquis emergeret aliquando ex ſuis ſordibus, & ſe ad frugẽ bonam, vt aiunt, reciperet: monendo, obiurgando, animaduertendo hominum prauitatem corrigebat: eos, qui in luctu maeroreq; iacebant, conſolabatur, & animorum aegritudini ſapientiſſima oratione medicinam faciebat: incredibilem hominum peruerſitatem quam humaniſsime ferebat: aſſidue pro cunctis Deo ſupplicabat, maxime pro iis, quos huius opis magis indigentes

eſſe

eſſe cognouiſſet:ſubleuabat eorum calamitatem,qui in vinculis & carcere ſeruabantur,alebat inopes, captos ab hoſtibus redimebat, praebebat veſtimenta nudis, accipiebat peregrinos hoſpitio,atque vt etiam abiecta cadauera,in quibus nihil erat reſiduum,neque mentis,neque ſenſus humanitatem eius experirentur,ipſos mortuos ſepeliebat. erat illa curſum tenentibus comes, errantibus magiſtra, pupillis parens,viduis praeſidium,incitamētum bonis, improbis terror, ſecundis in rebus ſocia, conſolatio in aduerſis;ad caſtigandum tarda, prompta ad remittendum;patiens in iniuriis,in honoribus non inſolens. at eius domus perfugium miſeris,portus iactatis,ſolatium deſperatis,horreum egentibus, nutrix fame perditis, cella penaria ab omni fortuna derelictis. Quae ſi vobis omnia ſingulatim explicarentur, quē finem aut quem modum noſtram inueniret oratio?duo tātum cōmemorabo facta magna, praeclara,inſignia, quorum laus praeſtans & egregia meo iudicio,cum duorum ſanctorum excellente laude contendit:de quibus dū breuiter dico, reficite quaeſo viri ornatiſſimi veſtros animos, redintegrate iucūdam memoriā beatorū,ſtudium illud veſtrum audiēdi renouate; quod nobis adhuc ſingulare tribuiſtis,& ad veterem benignitatem veſtram & amorem hoc adiicite,vt haec pauca, quae reliqua ſunt, diligenter velitis attendere De beata Clara vir

gine maximi animi,ſummae continentiae, inuſitatae ſanctitatis omnes audiſtis. fuit per idē tempus Eliſabetha filia regis Pannoniorum, ſoror auiae huius Eliſabethae, cuius hodie feſtum diem celebramus, mulier admirabili religione, integritate, innocentia, inde vſque a prima pueritia, quae virum, cum eam pater Ludouico Turingiae comiti collocauiſſet, ſedulo monendo & hortando tranſtulit ad ſuorum morū ſocietatem, & cum eo vitam diuino quodam, non humano more traduxit. poſt eius autem obitum, cum ab agnatis & gentilibus ereptae facultates eſſent, quòd nullos liberos haberet ex eo quod reliquum fuerat, quod adimi nullo iure poterat, quod erat proprium ipſius, magnam & amplam domum excitauit, vbi & hoſpitio acciperentur, qui tectum nullum haberent, quo frigoris & aeſtus vitandi cauſſa ſuccederent &, qui grauibus periculoſiſq; morbis conflictarentur, ſuae fortunae miſerae & afflictae portum, atque pefugium paratum inuenirent. in ea non ſolum multos collocauit adminiſtratores viros impigros ac diligentes; ſed etiam ipſa ſaepe pauperibus ſingulari quadam alacritate miniſtrabat, nō ſolum inopum ingentem multitudinem ſuis impenſis ſuſtentabat, ſed etiam aegrotorum vlcera ſuis manibus curabat. hiſce rebus breui, aere diruta eſt, & omnis beneficentiae materia ſublata. ſed eius tamen benigna prolixaq; natura, tametſi

vnde

vnde ſuppeditaret, nõ habebat, nullum potuit ſuppeditandi reperire finem. quid ergo? auferebat aliis, quod alijs, donaretur? ſpoliabat diuitiorum domos, vt inopum tecta locupletaret? & cum de ſuo non poſſet, de alieno laudẽ liberalitatis aucupabatur? Audite quid fecerit, vos ipſi profecto dubitabitis, an maius quidquam fingi poſſit. Non eſt, inquit, vnde tribuamus, certe manus, quibus honeſte quaeramus, non deſunt: conſumpſit liberalitas fortunas, at corporis vires non exhauſit; abſtulit quod nobis erat traditũ, quod labore parari poteſt non ademit. Lucubrabat ad multam noctem, ſurgebat ante lucem, toto die opus faciebat, nullus fere ſomnus, nulla requies, nulla intermiſſio, & ipſa egens mercede laboris ſui, & manu, pretio quoad poterat, inopes iuuabat. Itaq; Gregorius ſummus põtifex. qui fuit nonus hoc nomine, poſtea quam e vita diſceſſiſſe renuntiatum eſt, fecit, vt maxima cum caerimonia religioneq; in numerum ſanctorum atque caeleſtium eam adſcriberet. Non eſt mihi dubium, quin tantum hoc vobis videatur, quantum cuiuſque mẽs & cogitatio capere poſſit maximũ. Eſt enim vna femina beati Pauli propriam peculiaremq; laudem aſſecuta, qui ſibi ſocijſq; ſuis artificio ſuo veſtitum atque victum comparabat. Nunc quemadmodum Eliſabetha Eliſabethae virtutem ſecuta ſit, cognoſcite. Acceperat haec, quam hodierno die colimus, de li-

tione modo plena humanitatis, plena amoris, plena caeleſtis cuiuſdam & diuini ſenſus, ſed etiam re, atque opere multo magis mitigabat. erigebat interdum in caelum mentem, miſericordia permotã, & cum Deo opt. max. ſic verbis tacitis agebat. Quid hi commeriti ſunt o ſapientiſſime rerum opifex & rector, quid hi cõmeriti ſunt. quamobrem tam dura & tam difficili uitae condicione naſcerentur? aut quibus meis promeritis me nihilo his natura meliorẽ in tantis opibus, & regno collocaſti? cur me potius, quàm hos extolli tam honorifice, aut cur hos potius, quàm me tam miſere abiici voluiſti? quae mea officia prius quàm hãc abs te propriam lucem accepiſſem, mihi te conciliarunt, aut quae ab his peccata iam tum ante ortum abalienarunt? vtinam me non oderis, quam ſic omnibus muneribus temporis ornaſti; hos dilexeris, quos vnico filio tuo tam ſimiles inopia feciſti. Verũ vtcumque ſe res habet ego te mitiſſime pater non amare non poſſum, a quo multis & immortalibus beneficijs cum me, tũ vniuerſum hominum genus affectum eſſe ſentio, & quando de tuo in me amore dum viuo, certa eſſe non poſſum, his volens & laeta famulabor, quos certo ſcio tibi eſſe cariſſimos. Non exſpectabat ancillas, non pueros opperiebatur, ipſa ſtudio quodam inflammata & amore ad infima quaeque ſe demittẽs regina famulae munia ſubibat. ſuccincta feſtinare in cu

linam,ſedulo apparare cibum bene conditum afferre,erigere iacentem , exſtruere puluinaria, in os inſerere , hortari , monere,non nunquam etiam rogare, nihil ei eſſe gratius , nihil iucundius videri, quàm cum ijs familiariſſime verſa ri , quos tenuiſſimae mulierculae vel aſpicere indignum ſe eſſe crederent . Contendite nunc huius Eliſabethae minoris factū praedicabile , cum illius ſuperioris incredbili facinore: huius ardorem diuinum,cum illius ſtudio caeleſti:huius ſubmiſſionem admirandam cum illius inaudita modeſtia : illam aetate praecurriſſe hanc alacritate ſecutam eſſe : illam exemplum ſanctiſsimae vitae reliquiſſe,hanc ſtudioſiſſime arripuiſſe : illam propter exiguitatem conſumpſiſſe patrimonium , hanc propter magnitudinem diuitiarum manu & labore , quod daret, non quaeſiſſe dicetis,& vtramque omniū Gentium litteris atque linguis praedicandam eſſe exiſtimabitis,quòd vtraque id fecerit,quod antea vel pauciſſimae,illa amplitudiné, illo ſplendore, illa nobilitate vel nemo fecit. Quòd ſi etiam vtriuſque condicionem atque fortunam conferre voletis,tanto hanc illi praeſtitiſſe ſtatuetis , quanto regia maieſtas omnium principum dignitati antecellit . O mirám Eliſabetha, in omnes homines caritatem tuam,o excellentem benignitatem atque laudabilem . tu enim ſi nō ſola ex omnibus,at vna tamen paucis reginis inuenta es , cui non ſatis eſſet egentibus

ad

ad vſum & cultum ſuppeditare cōpioſe, niſi ſe, niſi etiam aegrotantibus non humanitatem modo ſingularem, ſed operam etiam, laborem, diligentiam praeberes. ſi hoc de mediocri aliqua femina, ſi de muliere infimae fortunae apud Æthiopes, & Indos commemorarem, tamen homines inhumani & barbari magnitudine praeſtabile, nouitate primum, genere ipſo ſingulare ducerent: nunc vero cum dicam de regina, & de ea regina, quae nōn occulte quaſi per cuniculos ad tantos honores obrepſit, ſed publico omnium conſenſu in altiſſimo dignitatis gradu collocata eſt: non clariſſimis natalibus orta erat, ſed omnium regum, qui tū erāt, nomen & genus cognatione attingebat: cum dicam apud tales viros hoc cultu, hac humanitate, hoc ſplendore, hac ſapientia, ipſae huius templi arae, ipſi parietes, iſta ipſa ſubſellia, in quibus ſedetis, mihi mirari & obſtupeſcere videntur. Etenim ſi paulo ante in morbo periculoq; regis, cum vitae coniunctio poſtularet, officij ratio requireret, vxoris nomen flagitaret, mariti morientis amor cogeret; tamen mirabamur vehementer, & iure optimo, ita ſe ſubmiſiſſe reginam: quae nunc admiratio, noſtras omnium mentes occupare debet ſi re tam noua, in qua deterrebat animam hominum ſqualor, remouebat contagio morborū, retardabat maximarum rerum occupatio, dignitas & amplitudo reuocabat, ſola humanitas cum his omnibus

nibus pugnas hortabatur? procerto habeo vos exiſtimare nihil iam omnino fieri poſſe praeſtātius. Et quidem ego ipſe vobiſcum ſentirem viri ornatiſſimi, feſelliſſetq; me huiusce rei magnitudo, niſi cetera tenerem. ſed aliud, vt ego arbitror, multo maius hoc & mirabilius audite. Nemo veſtrum eſt, qui non aliquando de Baſilio Magno legerit, aliquando audierit, aliquando cum iucundo quodam animi ſenſu cogitarit. exſtitit ille vere magnus ingenuarum artium doctrinis, diuinarum litterarum ſcientia, bonorum morum diſciplina, ſanctiſſimae vitae conſtantia, eccleſiae regundae prudentia, neq; tantas vnquam ei laudes quiſquā tribuerit, quantis virtus excellens digna debet videri. Cum ille ſecundum ab epiſcopo locum obtineret Caeſareae, quae ciuitas eſt in Cappadocia, regeretq; ipſum populi rectorem ſapiētia, fuit in vrbe, omnibuſq; circumcirca locis tāta ſiccitas agrorum, vt & frumenta naſci non poſſent, & homines ac iumenta ſiti miſerabiliter ſtrangularentur, & fierent paſſim pernicioſiſſimae labes, cum ad infinitam altitudinem terra deſideret. ex quo tanta repente non inopia modo & caritas rei frumentariae, verum etiam fames conſecuta eſt, quantam nullus antea vidiſſe meminerat. hic bonus eccleſiae curator, omnium ſuorum muneris dignitate princeps, animi ſubmiſſione poſtremus, amore frater ſolicitudine parens, qui nulla ope facere vale-

Greg. Naziā. & Gre. Nyſſ. in Laudē Baſilij.

valeret tanto malo medicinam, conſilium cepit nõ tam verſutum & ſollers, quàm ſalubre ciuitati & neceſſarium. procedit in publicum, aduocat concionem, orationem habet vir ſingulari facultate dicendi & copia, quae etiam nunc exſtat, tanta grauitate ſcripta, tanto animi dolore, vt etiam cum legimus, lacrymas tenere nequeamus, impellit locupletiores vt impertiant indigentibus de ſuo victu, aperit horrea copioſorum, & quae iam erant humanae vitae more, ſua cuiuſq; & priuata, facit omniũ communia diuidendo. Poſtquam magnam copiam earum rerum comparauit, quibus inopes tolerari ſolent, congregauit vnum in locum ingentem egentium multitudinem, illiſq; accumbẽtibus, vt Chriſtum ducem ſuum imitaretur, linteo ſuccinctus ipſe miniſtrabat. Sic tam inſanabili malo vnius viri ſanctitas, ſi non remedium, alleuamentum certe aliquod inuenit, & famẽ atque ſitim, duas generis humani peſtes cum ſuis copiis, quae nullae erant, depellere non poſſet, qua plurimum valebat auctoritate, depulit. Similis aliquãdo pernicies Conimbricenſem ciuitatem paene deleuit, cum hic Eliſabetha moraretur, quibus diximus in rebus occupata. quo quidem tempore ſatis declarauit humaniſſima regina, ſibi nihil eſſe antiquius, quàm excitare iacentes, tueri miſeros, ab omni ſpe derelictos conſeruare. Erat tritici modicis prope tribus ſeſtertiis, quod tametſi nunc op-

tabile

tabile videtur in tanta caritate rerum omnium & vilitate pecuniae; tamen illa aetate videbatur incredibile. numquam antea poſt hominũ memoriam, annona tanti fuiſſe putabatur. laborabant homines, ſqualebant agri, ipſa tecta quodam modo maerebant, nullum auxilium oſtendebatur aliunde, nulla medicina aegrotae ac prope deſperatae ciuitati reperiebatur. nam vrbes maritimae ideo ferunt facilius hoc naium, quòd cum a fluctibus alluantur moenia extrema, habentq; portus in ipſa prope aedificatione incluſos & aſpectu, dant quibus abundant, accipiunt quae non habent: vſui quæ non ſunt exportantur, importantur quae ſint calamitati depellendae. At Conimbricẽſes diſiuncti longius a mari, nec quae ſuppetebant, vendere poterant, nec quibus egebant, comparare, de ijs, quae aderant, quid facerent, de ijs, quae aberant quid ſperarent, non habebant. itaque ſpe ſalutis abiecta tenues praeſertim; (quamquam omnium ordinum erat hoc commune malum) exibãt in agrum, ſtirpes colligebant, alij iumenta mactabant, alij mures, & huiuſmodi ſordes venabantur, quas ne nominare quidem honeſtum eſt, & his miſeri perditiq; tolerabant. tandem his etiam conſumptis, vita in pœna. mors in lucro ponebatur. concurſare pueri totam vrbem, parentes appellare, opem flebili voce petere: illi ne ſuos liberos fame cruciatos, intereunteſq; videre cogerentur

cre-

erepto paene ex ore cibo, ſi quis erat, ipſi miſeri moriebantur. matres paruos complexae filios, obire domos omnium cum miſerabili vociferatione, atque fletu ſanctorũ atque hominũ fidẽ obteſtantes. pallebant ora, facies obſolebat illuuie, defloruerat ille natura diffuſus color, totum corpus ſine ſucco, ſine ſanguine, miſerandum in modum extabuerat, oculi penitus in ſuos orbes incluſi, tempora lacunis altiſſimis depreſſa, eminebãt malae atque dẽtes, pendebat e ſpina fere nuda pectus aridum, vẽter macie collapſus, oſſa cute pro carne tecta, digiti manus, ceteriq; artus neruis tantum, & articulis continebantur, obſtupuerant ſenſus, languebant vires, non vox emitti faucibus, non crura moueri ſolo, non manus in caelum tolli poterant. quid plura? non homines, ſed eiecta cadauera putares, cum videres, aut quaſdam effigies velut ſpirantium mortuorum. Erat illud ſpectaculum triſte omnibus & luctuoſum, paſſim per medias vias atque fora proſtrata corpora eorum, quibus inopia cibi vitam ademiſſet, & quod erat miſerablius, quamplurimi mortui ante mortem, & ante ſepulturam iam ſepulti. Quid hic Eliſabetha? quid excogitauit? quid fecit? ſcilicet prouidens in poſterum regina cautiſſima ingentem numerum frumenti conuehi pro imperio & poteſtate iuſſit, condi in cellis imperauit & aſſeruari diligenter, ne quando etiã ſuos annona deficeret hoc

for-

fortaſſe feciſſet quicumque noſtrũ, nolite vos tam humiliter, & demiſſe de tanta ſanctitate cogitare. Quam igitur rationem inijt? quam opẽ attulit? Deum precata eſt, vt panis imber efflueret, vt vltro ſe gregatim conturnices offerrent, quo fugiens populus in ſolitudine ſeruaretur. fecit vt ex hydriae lecythiq; fundo, tamquam e fonte aliquo inexhauſta cibi copia perpetuo manaret, quae quo plus hauriretur, eo magis accreſceret, & quanto crebrius exinaniretur, tanto vberius redundaret, quo ſe alentẽ aleret, & viduae hoſpitalitatem hoc officio remuneraretur; an pauit multa hominum millia quinq; panibus, & ita pauit; vt quae reliqua facta eſſent, multis alijs menſis ſatis eſſe poſſent? Moſis iſta ſunt, & Eliae, & illius magni Dei noſtri, ac fortaſſis etiam propria temporum illorum, quibus pertinacia multorum huiuſmodi rebus mirabilibus & nouis, & naturam ſuperãtibus conuincenda erat, & audacia coercenda. At Eliſabetha nec ſperauit, nec ſperare debuit haec ſe poſſe perficere, cum non oporteret. itaque priuatis copijs calamitatem publicam ſub leuare conſtituit, & cum miſerabilem ciuitatis faciem ſine magno animi dolore non poſſet intueri, vna cum omnibus, ſi neceſſe eſſet, interire maluit, quàm ſola cum ſuis in tam foeda ciuium ſtrage viuere, patebat eius domus omnibus, dabat indigentibus de ſuis cibarijs, tribuebat carnem, praebebat frumentum, nummos

diui-

diuidebat,inopesamplectebatur,diuites,ſi qua re egerent,non reijciebat; alebat omnes familias coenobitarum,ſuppeditabat victum ſacris virginibus, ne mors quidem extrema rerũ omnium eius officium & humanitatem à quoquã excludebat. mittebat qui mortuos conquirerent per vrbem, curabat ſepeliendos religioſe,quaecunq; erant ſepulturae neceſſaria, large ſubminiſtrabat. Quàm multis vitam ſua liberalitate dedit & ſalutem? quàm multos iam iam efflantes animam ex media morte liberauit? quàm multi iacuiſſent inſepulti, feraſq; & volucres ſuis carnibus pauiſſent,niſi B.Eliſabethae benignitas ſubueniſſet? venerat in certamen reginae bonitas cum malitia decumanorum: pugnabat Eliſabethae largitas cum mercatorum auaritia: contendebat humaniſſimae feminae amabilis clementia cũ deteſtabili barbarorum hominũ immanitate;illi multos interire patiebantur, haec nitebatur conſeruare quamplurimos;illi rem familiarem vel cũ omnium pernicie amplificare cupiebant, haec vt vnum aliquem cuſtodiret incolumem,omnes ſuas opes effundere non dubitabat;illi theſauros humi defoſſos habere ſtudebant,haec omnes ſuas rationes & copias in illam beatorum regionem conferre properabat;illi neſcio quid lucelli aeternae ac felici vitae praeponebant, haec ſocietatem ciuium caeleſtium omnibus regis anteferebat,vt illud vere affirmare poſſimus

mus, non tantum ad hominum perniciem illorum inexplebilem cupiditatem valuiſſe, quantum beneficam huius omnibus gratificandi voluntatem ad ſalutem. Redite nunc ad ſanctum Baſilium viri ornatiſſimi, & rem cum re, admirabili ſanctitate virum, cum muliere ſingulari virtute praedita cōparate: vt habuerit ille alia maiora, quae haec non potuerit habere, certe in hoc ſi non ſuperiorem illo; at parem illi tamen fuiſſe fatebimini. ille oratione alienae auaritiae cellas aperuit; haec ſuae liberalitatis horrea humanitate patefecit: egentes ille cum copijs non poſſet, opera & diligentia conquirendi iuuit; haec cum poſſet praebere de ſuo, aliunde quaerere non habuit neceſſe; ille vnum in locum collectos vndique paſcebat; haec ſuũ cuique victum domum ſubmittebat: haec ſe, quia miniſtram non licebat, praeſtitit altricē; ille quoniam non poterat altorem, miniſtrum ſe effecit; haec tam pauperes quàm locupletes ſuis; ille pauperes, copijs locupletiorum ſuſtētabat; haec pro facultatibus optima cibaria largiebatur; ille pro ciuitate fabas & alia, quibus inopes vti ſolent: apponebat: ille denique neminem, qui repugnaret, habuit; haec plurimos nacta eſt, qui ſtudium retardare, reprimere beneficentiam, omnes ſuppeditandi vias niterentur intercludere, falſa quadã & aſſimulata ſpecie prudentiae. Non nulli enim ex domeſticis ipſius, viri ornatiſſimi quidem loco, ordine, nomine,

Baſil. homil. in fame, & ſqualore.

mine,copijs, ſed anguſto animo atque paruo, qui rem omnem & familiam curabant, afficiebantur magno metu,cum haec videbant: verebantur,ſi omnia ita profunderentur,vt ſibi ceteriſq; ,vel in pauciſſimos dies quidquam ſatis eſſe poſſet. veniunt ad eam,rem demonſtrant, docent illa effuſione quantum in periculum adducatur omnis familia. Quid agis ò prudentiſſima regina?quid cogitas?vbi tua illa ſemper laudata,& ab omnibus commemorata prudentia?quo loco ſint res,non cernis?te ipſa tuoſq; perdis,dum alios conſeruare contendis. quanta ſit vbique non difficultas annonae,ſed etiam fames,intelligis: cuiuſmodi tempora conſecutura ſint,neque tu ſcis, neque hominum quiſquam ſcire poteſt. omnem rem ruſticam non ratio,non labor, non induſtria, ſed res incertiſſimae, venti tempeſtateſq; moderantur. hoc tantum habemus affirmare, ſi paulo diuturnius fuerit hoc malum,& tu, quemadmodũ coepiſti, dare perrexeris, breui nos tecum vna perituros. conſule igitur pro tua ſingulari ſapientia officioſiſſimae familiae, reſpice te, ſtatue modum aliquem liberalitati tuae, nemini es deuincta magis & obſtricta, quàm tuis, quàm tibi. Illa dolens ſimulatione prouidentiae deceptos eſſe tales viros, & inani quadam formidine ab hominibus iuuandis abhorrere. Non poſſum,inquit,declarare vobis,quantam mihi triſtitiam attulerint iſtae anguſtiae veſtri

H pe-

pectoris, atque animi egeſtas. timuiſtis vos, ne eos Deus interire patiatur, ſi hanc tantam calamitatem noſtris opibus leuemus? non a Deo nos curari creditis? non eius nutu atque poteſtate omnem hunc mundum gubernari? An, cũ ille ſuo numine ac ditione omnia moderetur & regat, ſi noſtram humanitatem & miſericordiã ciuibus afflictis & perditis praeſtiterimus, morìemur? ſi crudelitatẽ in miſeros inhumanã & barbarã exercuerimus, viuemus? numquã audiſtis illas admonitiones Chriſti, qui nos in craſtinum diem vetat eſſe ſolicitos? quae quondã
Matth. 6. hominum doctor & magiſter, de lilijs auiculiſq; diſſeruit, numquam vobis in mentem venerunt? Equidem morerer, ſi, cum audirem matrum familias lamentationem, cum miſerabiles puerorum voces acciperem, cum ſenum lacrymas viderem, cum intuerer miſeros & inſepultos aceruos omnium aetatum, pereunti ciuitati non opitularer, ſi poſſem. Deponite, deponite timorem, eſtote bono animo, mẽtes humiles ac demiſſas excitate, magnam ſpem habeo in illo mundi gubernatore Deo, nihil nobis defuturum, etiam ſi omnia tribuamus. aperiet mihi credite, aperiet ille nobis theſauros benignitatis ſuae, ſi noſtram domum ſenſerit indigentibus non eſſe clauſam. Hac oratione, meliore ſpe quàm venerant, beneq; animatos illos a ſe dimiſit. ipſa nihilo facta parcior, neque reſtrictior ad elargiẽdum, alios alere, alios ve-

veſtire, alios humare, ſine vlla intermiſſione de domeſticis copijs haurire, quod in pauperum ſinus infunderet. O inuictum Eliſabetha robur animi tui, & liberalitas incredibilis, cuius non magnitudo praeſentis calamitatis, non terror imminentis periculi, non familiarium hominũ nobiliſſimorum oratio, non dico obſtruere fontes atque venas, ſed ne flumina quidem redundantia potuit aliqua ex parte coercere. Mitto cetera, quae tantam nobis admirationẽ, quantam cogitare poſſimus, afferre debuerunt. praetereo, quàm diligenter officium tuum praeſtiteris morienti Dionyſio; taceo veſtitus inauditam mutationem, iter laborioſiſſimum in ſancti Iacobi templum, omnium ornamentorum diſtributionem, cœnobij aedificandi curam, cibi continentiam, diurnas & nocturnas precationes, admirabiliter deſcriptam temporis totius rationem, in vniuerſum hominum genus caritatem, domum ad accipiendos egẽtes conſtitutam; omnia quae in Deũ pie ac religioſe, in te ſeuere & grauiter, in alios clementer & humaniter feciſti, praetermitto: hanc vnam ob rem tam praeclaram ad commemorandum, tã gratam ad audiendum, tam iucundam ad cogitandum, ſi nullam aliam feciſſes, tamen omnes honores, omnia ſtudia, omnem cultum & reuerentiam deberi tibi arbitraremur. Nunc vero cum tua facta ſint multitudine infinita, varietate grata, genere diſſimilia, magnitudine admi-

randa, excellentia, vel omnium prima, vel non inferiora primis, qua laetitia, quibus gaudijs, qua alacritate celebrabimus tuos feſtos dies? quibus te laudibus efferemus? qua praedicatione commẽdabimus poſteritati? quo cultu, qua reuerentia proſequemur? hoc ipſum templum, tecta vrbis, viciniq; tumuli tibi gratias agerẽt, ſi quo modo poſſent, quòd vitae laudabilis atque perfectae, quaſi quãdam imaginem non verbis, ſed factis; non ſcribendo, ſed laborando; non ingenio, ſed opere & manibus expreſſam nobis reliquiſti, quam non ſolum inſpiciamus cum ſumma voluptate, ſed etiam cũ ſempiternae vitae fructu imitemur. Haec fuit viri ornatiſſimi, B.Eliſabethae in viduitate & ſolitudine vitae ratio: habetis eius facta, dicta, cogitata poſt regis obitum. Omitto in praeſentia quod beatae Clarae religioſae diſciplinae ſe ſe tradere conſtitutum habuit, niſi vitam illã, quã agebat, gratiorem fore Deo ſtatuiſſent ij, quibus ipſa propter inſignem pietatem atque virtutem, maximam rerum omnium fidem habere deberet. Sileo quòd ſacris virginibus quodie primum in coenatione iam perfecta cibum ceperunt, ipſa gaudens ac laeta miniſtrauit. quamquam enim haec non ſunt vllis eius facta minora, & ampliſſimam dare poſſunt materiam ad dicendum; tamen ſentio me fuiſſe lõgiorem, quàm vos exſpectabatis. In quo quidẽ non me feſellit opinio mea de humanitate ve-

ſtra,

ſtra, ſed non ero vobis grauior, neque hac veſtra tanta patientia diutius abutar. tantum à vobis peto, & pro mea tenuitate ſubmiſſius, pro veſtra grauitate verecundius, pro amore, quem omnibus debeo, omni ſtudio, pro magnitudine periculi, in quo Chriſtiana res eſt, vehementius etiã, quàm poſſum, contendo, vt haec dies noctesq; cogitemus, haec meditemur, haec agamus, quae modo nobis, cum de alijs narrari audiremus, admiratione ſumma digna videbãtur: atque haec ſit in noſtris animis infixa cura ſempiterna, vt quaecũque in alijs nõ ſolum probantur, verum etiam laudantur, haec in omni vita, ſtudio virtutis incẽſi, amore Chriſti diuino inflammati, quaſi ſtimulis beneficiorum, quae accepimus, excitati, deſiderio videndi Dei atque omnium caeleſtium aeſtuãtes, re ipſa praeſtemus. Diſiunctiſſimas terras & religioſa loca non vacat adire? at ingredi templa vrbis, & ibi quàm humillime Deo ſupplicare certe vacat. Vrgent negotia? tribus quotidie ſacris intereſſe non licet? at vni licet adeſſe. Valetudo non ſinit? pernoctare non modo moleſtũ eſt, ſed etiam pernicioſum? at facile eſt ſurgere paulo citius, quàm ſoles. Non potes exſtruere coenobia? nõ xenodochia conſtituere? non alere ciuitatem? at quadrantem largiri potes, at tãtillum panis praebere potes, at miſereri potes, & egentis lacrymas, lenitate verborum & humanitate conſolari. Non opibus, non labore,

non cibo,non denique re iuuare vales?at conſi lio vales,admonitione vales,auctoritate vales: & quidem profecto multo his magis homines iuuari poſſunt, quàm rebus ceteris. Regina praeiuit,nos iiſdem veſtigijs ſequamur:illa ſan ctiſſime vixit, nos elaboremus vt eodem modo viuamus: illa prior in beatam illam ciuitatē ingreſſa eſt,nos eodem, quo iam illa peruenit, feſtinemus. In excelſo poſita eſt vita ſapientiū & eorum, qui ceteris dignitate antecellunt, latere non poteſt,omnes eam intuentur;quod il los facere vident, id etiam ſibi licere arbitrantur: niſi ab illis imperita multitudo capiat recte viuendi exemplum, quid tandem futurum eſt?aut quem exitum habebunt res humanae? Mitto illa vetera reip. Chriſtianae vulnera; haec noua & recentia quàm acerba,quàm luctuoſa,quàm mortifera ſint,videtis.Germania paene tota diſſidio miſerabili diſſidet à nobis, manat in dies latius illa peſtis: periculum eſt, niſi aduigilemus, niſi adnitamur,niſi omnes ae tatis induſtriaeq; neruos cõtendamus,niſi Chri ſtus opt. max. nos reſpiciat (reſpiciet autem pro ſua bonitate ſemper)nauiculamq; ſuâ fluctuantem conſeruet, ne breui omnis Chriſtiana religio ex hominum animis memoriaq; deleatur. Oro vos viri ornatiſſimi,obſecro, obteſtor per illam in nos indulgentiam Dei ſingularem,tam multis beneficijs declaratã, per vul nera Chriſti ſalutaria, per ſanctiſſimũ ſanguinem,

nem, quo noſtrae ſordes eluũtur, vt omnia ſtudia, omnes conatus, omnem induſtriam, operam, laborem, diligentiam ad ſanitatem mentis, ad Eccleſiam, quae communis eſt omnium noſtrum parens, erigendam, ad Chriſtianam remp. ex tantis miſerijs excitandã conferamus: vt vbi honeſtiſſimis in laboribus vitam hanc, quae breuis eſt, conſumpſerimus, accepti ſedibus beatorũ atque illo clariſſimo domicilio Dei, conſpectu perpetuo fruamur, cui ſoli ſumma laus in omnem aeternitatem, immortaliſq; debetur.

PETRI IOANNIS PERPINIANI.

Laudationis in B. Eliſabetham Luſitaniae reginam Lib. III.

VIDEO rector ampliſſime, viriq; ornatiſſimi, video magnũ quiddam atque diuinum exſpectare omnes, & ſimul tacita quadam cogitatione animi nõ mediocriter commoueri. nam de ſanctiſſimae reginae morte, iure optimo noua quaedam & inuſitata dici oportere putant: & cum ſuperioris orationis longitudinem recordantur, non immerito, ne idem hodierna luce cõtingat, reformidãt. Quid faciam? quo me vertam, viri ornatiſſimi? quam inire potero in tanta difficultate rationem? vt oratio par & aequalis rebus ipſis videatur, elaborem? At vereor, ne ſim vobis etiam moleſtior, quam anno ſuperiore fui. Perſtringam igitur omnia, ac res tantas properans breuiterq; percurram? at timeo, vt hanc ueſtram exſpectationem laudationis extremae ſuſtinere ac tueri poſſim. Eum

ſtatuam (tametſi difficile eſt in hac rerum maximarum copia) eum tamen ipſe ſtatuam, & adhibebo modum orationi meae, vt & ego veſtrae ſatietati occurriſſe videar, & ipſius rei magnitudini ſatisfactum eſſe iudicetis. Non enim committam viri ornatiſſimi, vt hac vltima oratione mea, vos ita feſſos audiendo, ita ſedendo fractos fatigatoſq; dimittam, vt a me tardiores ad audiendum in poſterum facti eſſe videamini. Quid uultis amplius? me quoad potero, operam daturum eſſe polliceor, ne plus horam in dicendo conſumam. Quamquam vt, quemadmodum ſentio, loquar; ſi quando in oratore latera, vox, copia; in auditoribus attentio deſiderata eſt, & maior quaedam in ratione temporis libertas, omnia maxime ſunt hodierno die requirenda: vt enim cygni cum ſunt ad morienđum vicini, tum quaſi prouidentes quantum ſit in morte boni, ſuauiſſimos iucundiſſimoſq; cantus cum incredibili delectatione fundere dicuntur: ſic maiore quadam ratione omnes boni, qui ſe integros caſtoſq; ſeruarunt, & incorporibus humanis vitam ſunt imitati caeleſtiũ, praeſentientes aeternitatem illã beatiſſimã, & immortalia bona mente cogitationeq; proſpicientes, ſupremo vitae tempore, oculis, vultu, ſermone, factis, diuinitatem neſcio quam prae ſeferunt animorum, & laeti atque hilares veluti cum tacito quodam cantu & voluptate moriuntur. Ac mini quidem vehementer optandum

erat, vt tamquam boni poetae & actores induſtrij ſolent, ſic ego in hac extrema concluſioſione muneris & officij mei, diligentiſſimus eſſe poſſem; vt hic vltimus noſtrae laudationis annus, tamquam extremus actus, ornatiſſimus extitiſſe videretur: ſed neque tantum eſt in me ingenij, neque ſi eſſet, magnitudinem rerũ conſequi poſſẽ, neque ſi poſſe, vobis grauis & moleſtus eſſe vellẽ. vos pro veſtra humanitate & religione, viri ornatiſſimi, noſtrã orationẽ, qualis ea cumque demũ eſt, diligẽter & attente audietis. Etenim ea beneficia a beata Eliſabetha omnes accepimus, vt ingratus ſit exiſtimãdus, qui laudes eius non libẽter accipiat, etiã ſi non ornatiſſime iucundiſſimeq; dicuntur. Mitto, ea quae viua & mortua mirabiliter fecit: non dico quam multis difficillimis morbis & incommodis grauiſſimis opitulata ſit; haec omnia praetereo, quae magna vobis, atque adeo maxima videri neceſſe eſt: illa quae forſitan ne ſentimus quidem, quanta ſunt? quòd pro nobis omnibus, quod pro vniuerſa Luſitania, quòd pro imperij incolumitate ſemper in Deo opt. max. placando occupata eſt: quòd iracundiae diuinae manus & tela continet à nobis: quòd horribiles poenas iam diu debitas ſceleribus noſtris deprecatur, quas ſi, ſtatim vt peccatum quid eſt, ſubire cogeremur, quid nos, quid ciuitates, quid regna, quid omnino hominum vita eſſe poſſet? aut quae iam extarent veſtigia

tan-

tantarum rerum, atque huius tam admirabilis ornatus? quae ſi veſtros animos nihil aut parũ mouent, ipſa res, ipſa virtutis dignitas, ipſum mortis genus ad audiendũ excitare debet. Non enim in otio, vt non nemo fortaſſe veſtrum arbitratur, non inquam in otio, ſed in labore; nõ in vmbra, ſed in ſole ac puluere; non in cubiculo, ſed in acie; non in virtutis caſtris, quæ illa in ripa Mondae collocarat, ſed in ipſo certamine atque congreſſu animã efflauit: & quae res gloriam ſanctiſſimae reginae ſempiternam attulit, eamdem ei cauſſam mortis extitiſſe cognoſcetis. Cum nobile illud aedificiũ, quod B. Clarae virginibus inſtituerat, perfectum videret vt optabat, cogitabat ipſa ſecum quantũ a Deo opt. max. beneficium accepiſſet, & illius erga ſe liberalitatem & clementiam ſaepe tacite cõſiderabat. ſe, quòd in hac humanae vitae breuitate vix ſperandum fuiſſe videretur, ad annos ſeptuaginta prope perueniſſe, vidiſſe tot reges, tot reginas, partim Luſitaniae, partim Caſtellae, partim citerioris Hiſpaniae, partim Balearium inſularum, tot principes, tot filios regum, eoſq; omnes aut cognatos, aut affines ſuos: nihil amplius in his rerum humanarum anguſtijs exſpectandum eſſe, plus etiam quàm earũ inconſtantia ferret, ſibi eſſe cõceſſum. itaque gratias agebat immortales vitae domino, & auctori Deo pro tanto munere, ſimulq; ab eo quantum potera, petebat ſupplex, vt ſi commodum puta-

putaret, liberaret ſe cuſtodijs corporis, quo ſoluta, terrena ac concreta mole ad excelſum illud plenum ſtellarũ domicilium & illuſtre penetraret. Homines vulgo nulla vitae diuturnitate poſſunt eſſe cõtenti, nec ſe ſatis vixiſſe putant, quàm diu aliquid vltra eſſe cognoſcunt. Da enim ſupremum tempus, Noe vel Mathuſalae non auditam poſtea exſpectemus aetatẽ: quorum alter nongentos quinquaginta vixit annos, alter nongentos ſexaginta nouem: non poteſt videri diuturnũ illud, in quo eſt aliquid extremum, ſemper quam breuiſſima iudicatur aetas, quae nobis non ſentientibus effluxit. Quam multos ſaepenumero annos nonaginta, centum viginti natos querentes audimus, & miſerabiliter huius vitae breuitatem lamentantes? quàm multos aetate confectos cum lacrymis mori videmus, quod ab ipſo vitae introitu ac limine ſe repente reuocatos eſſe dicant & abreptos? Videlicet nihil vnquam altũ illi, nihil aeternum, nihil diuinum cogitarunt, & omnes animi curas in hoc fragili corpore perpetuo defixas habuerunt. Quanto aliter illi excellentes viri ſentiebant, qui elati ſtudio quodam fruendi Deo, & videndi ſacros illos beatorum animorum coetus, vitae ſuae longinquitatem dies noctesq; deplorabant, & cũ dolore vociferabantur cupere diſſolui, & eſſe cum Chriſto? Quanto aliter ſanctiſſima regina animata erat? quanto aliter ſe gerebat, quae

deſi-

deſiderio aeternitatis incenſa, nihil eſſe ducebat quantumcumque ſibi poterat aetatis accedere, & huius miſerae vitae faſtidio ac ſatietate iam nimis multos annos ſe vixiſſe credebat, ac fere quot dies, quot horae, quot momenta praeterierant, tot hominum aetates actas & decurſas eſſe exiſtimabat. Quouſque, inquiebat, quouſque miſera huius corporis curis diſtinebor? ecquando aderit tempus illud optatiſſimum, cum ex hoc carcere atque ex his vinculis euolare liceat, cum imperatoris iuſſu de vitae praeſidio ſtationeq; decedam? cum longe ab hominum ſocietate, lõge ab vrbibus, longe ab omnibus terris, nõ in aliqua vaſta ſolitudine, ſed in concilio caeleſtiũ, atque Chriſti comitatu verſer. Nihil prorſus niſi obitũ, nihil niſi veram vitam cogitabat, nihil niſi immortalitatem meditabatur. Videte quam ſeuocatum animum ab omni negotio, quàm ſecretum à ſenſibus haberet, quàm liberum & ſolutũ com pedibus corporis. Attẽdite quid fecerit vno anno ante quam eſt mortua. Audijt in illo antiquiſſimo & religioſiſſimo ſancti Iacobi templo annum illũ eſſe iobilaei, quo anno quicumque illa loca pie ac religioſe adijſſent, modo eos ſuorum peccatorum poeniteret ac pigeret, remiſſionem omnium poenarum conſequerentur, quas poſt mortem in igne purgante perſoluere deberent. Non equidem crederem hoc de tam longo itinere, niſi in hiſtoria regum Luſita-

ta-

taniae legiſſem. Etenim cum non nulla, quae de beata Eliſabetha vulgo predicantur, omiſiſſem, quoniam in antiquis litterarum monumẽtis non reperiebam, non committerem, vt diminuerem apud grauiſſimos viros fidem & auctoritatem meam, ſi qua eſt, ſi ea pro certis cõmemorare viderer, quae neque fama & ſermonibus hominum celebrarentur, neque cuiuſquam litteris memoriae prodita fuiſſent. Sed timendum mihi non eſt, nè hoc a ſanctiſſima regina fieri non potuiſſe putetis. Non enim hominum excellentium res geſtas, imbecillitatis noſtrae ponderibus examinari conuenit, ſed mentes noſtras ad illam altitudinem animi excitari, qua dicuntur fuiſſe, qui geſſerunt. Quod ſi ſeruari oportet in eorum factis ponderandis, qui humanis opibus tantum nitebantur, quid in eorum vita, & moribus faciendum eſt, qui omnia diuinis praeſidijs circumſepti faciebãt. Audite igitur quod magis propter Eliſabethæ virtutem, quam propter ipſius rei probabilitatem, credendum eſſe iudicetis. in quo nihil a me augendi gratia dicetur, latine loquar, non oratorie. Regina iam annum agẽs quartum & ſexageſimum, corpore effeto, ſed animo forti, cupida fruendi tanto Dei beneficio ſponte oblato, quid excogitauit? quid fecit? non aduocauit ſuos, non viaticum quaeri, non pecuniã depromi iuſſit: ipſa calceos & veſtimenta mutauit, baculum ſumpſit, vna aut altera comita-

ta

femina, dedit ſe in viam moleſtiſſimo anni tempore, maximis caloribus, & quam omnia regna propter ſingularem vitae dignitatem obſeruabant, omnibus ignota propter veſtitus nouitatem, pedibus tantum iter & eundo, & redeundo confecit. Quid miramini? quid obſtupeſcitis? quid tacetis? nihil eſt quod dixi, attendite reliqua. Ipſa ſuam ſarcinam pendentem ex humero geſtabat anus nobiliſſima, ipſa quocũque perueniſſet, vicatim & oſtiatim ſtipem colligebat ad victum, vt egentes mulierculae ſolent, quae pietate animi, lõgas peregrinationes ſuſceperũt. non dico quam ſit hoc nouum: nõ quæro quæ regina idem vnquam in omni memoria fecerit: non contendam hoc iter cum illo itinere, quod eadem regina ad idem templũ jam ante ſuſceperat. feſtinãdum eſt, vt omnia de morte vobis ſine faſtidio, poſſim exponere. rem ipſam ſimpliciter dictam eſſe volo: vos eam viri ornatiſſimi, ſuo momento ponderate. Non multo poſt quam Conimbricam redijt, ecce repente nuntiatur, Alphonſum Luſitaniae regem ab Alphonſo rege Caſtellae, ſuae ſororis filio vehementer diffidere, magnam inter eos contentionem ortam eſſe, ad bellum ſpectare conſilia omnium, nihil eſſe propius, quã vt ferro decernatur. erat alter ſanctae Eliſabethae filius, alter ex filia nepos: vt etiam ſi non haberet illum diuinum animum, ac de rebus humanis femina humano more ſentiret; tamen de-

co-

eorũ certamine, quos vnice diligeret, ſine magno dolore non poſſet audire. Pro Deus immortalis, quid inter te ſanctiſſima regina, atque illos intererat, qui certabant? quanta erat diſſimilitudo ſtudiorum atque voluntatum? tu cũ adhuc morareris in terris, totam mentem iam penitus in caelo collocaras: illi obliti rerũ caeleſtium, animum in terras omnino depreſſum habebant: tu relicto mortali regno, omne ſtudium & operam ad illud immortale conſequẽdum conferebas: illi aeterno relicto, de breui & caduco regno inter ſe omnibus viribus contendebant: illi alacres ad arma vocabant ſuos, & omnia neceſſitudinis iura violanda potius, quàm modicam vel iacturam, vel iniuriam ferendam arbitrabantur: tu lugebas eorum implacabiles iras, & omnia regna potius abijcienda eſſe ducebas, quàm tot ſanctiſſimas neceſſitudines contemnendas. Iam antea ſaepe viri ornatiſſimi, beata Eliſabetha, permiſſu Dei, qui eam vſu virtutum omnium in primis exercitã eſſe volebat, ſpectarat acerbiſſima proelia ſuorum, & impio ac ſcelerato ſanguine viderat imbuta militum tela: ſed prope dicam nullae inimicitiae, nulla diſcordia, nullum bellũ vnquã citantum dolorẽ inuſſerat: excitabatur enim bellum inter ſocios & amicos, inter affines, inter cognatos proximos, pluſquam ciuile, auũculus prope alter parens oppugnabatur a ſororis filio; filius ſororis, quem liberum loco, habe

ri

ri oportebat, ab auunculo gener, prope alter filius, ſocero ſuo inferebat arma; ſocer, qui parentis grauitatem obtinere debuit, in generum infeſtas copias ducebat: duo florentiſſima regna in ſummum periculum adducebantur; vtrumlibet illa tempeſtas obruiſſet, doloris fluctus in reginam turbulentiſſimi redundarent. Laetaretur parens filij victoria? at victo nepote auia lugeret. rebus ſecundis nepotis gaudere auia? at mater profligatum filium ſine ſummo luctu videre qui poſſet? Quae cum cogitabat, ac ſibi etiam illa proponebat, oppreſſos & contrucidatos innocentes, improbos impune bacchantes in caede miſerorũ, factioſos, exſultantes audacia, tenues atque humiles fortunis omnibus euerſos, religiones vexatas & ſepultas, regnãtẽ & triumphantẽ impietatẽ, reges ad vindicandũ tardos, latrones ad praedandũ proiectos, bello ardentẽ Hiſpaniam, multorum ſanguine ſagittatam crudelitatẽ paucorum, omnium facinorum impietatem infinitamq; licentiam, tum regnorum aeternam ruinam & rerum publicarum, quas maiores tanto labore fundaſſent, miſerabilem interitum perhorreſcebat. non eos timuiſſe Dei numen? non hominum famam? non auiae matriſq; conſpectũ eſſe veritos? nõ cognationem materni ſanguinis, & dulciſſimum affinitatis & propinquitatis nomen? O ferreos animos, o barbaros mores conſiliariorum, tantam ne eſſe hominum improbitatem & ſcelus

& audaciam, vt duorum regum animos, vel naturae, vel aetatis vitio ferventes, dominatus inſolentia elatos, exiguo rerum vſu parum cautos in tam inexpiabilem fraudem impellant, vt prae ſuis commodis tot res ſanctiſſimas pro nihilo ducant? Videte obſecro viri ornatiſſimi, quantum inter beatam Eliſabetham, & illos interfuit, qui impij belli gerendi duces erāt & auctores. Illi nihil non eſſe faciendum, nullos non tentandos aditus, nullas non quaerendas artes exiſtimabant, vt ex aliorum malis & miſeria ſibi creſcere liceret. regina non auctoritatem modo, ſi quam adhuc retinebat, ſed vitam ſibi etiam amittendam eſſe ſtatuebat, vt arma impia ac pernicioſa, de regum iratorum manibus extorqueret. Vocat ſuos, omnia comparari iubet, ſibi & ad filium, & ad nipotem eundum eſſe, prius quàm bellum illud calamitoſum atque funeſtum ſuſciperetur. Exſtiterūt, vt in huiuſmodi rebus ſolet, qui, cum ipſi prodeſſe non poſſent, obeſſe conarentur, tametſi animo fortaſſe proficiendi magis, quam nocendi voluntate. tempus maxime aduerſum eſſe dicebant, ne ipſas quidem beſtias vim ſolis, & aeſtatis calores ferre poſſe. iam aetatem illam otio, quàm negotio; quieti, quàm itineribus magis idoneam videri. modo peregre paene confecta & ſemiuiua rediјſti, iam alio cogitas: nondum ſatis ex itinere ſuperiore recreata, aliud rurſus ingrederis: vix ad has tuas ſedes

per-

perueniſti, proficiſci geſtis.ſemper feſtinandũ tibi?ſemper eundum,ac redeundum eſt ? ſemper in labore contentioneq; viuendum? quando tibi frui licebit optatiſſimo tranquillitatis portu, ſi nunc extrema ſenectute iam prope vitae ſpatio decurſo, in medijs fluctibus turbulentiſſimis verſaris, cum initium tibi requieſcẽdi forc iuſtum & ab omnibus conceſſum eſſe videbatur?magnum profecto, magnum hoc tempore regina ſubis diſcrimen: non poſſumus nõ timere vehementer,ſi hoc tantum exacta aetate, laboris itinerisq; ſuſceperis. Verum, nihil hac oratione, Eliſabethae animus grauis & excelſus commoueri,& labefactari potuit:tantum abfuit vt de gradu honeſtaq; ſentẽtia deijceretur. permanſit in propoſito ſuſceptoq; conſilio, hoc etiam quàm antea conſtantior, quòd cum ſe grauius oppugnari cerneret, multo vehementius confirmabat animum ad reſiſtendum. Potero videre duo regna proxima non modo vicinitate locorum, ſed etiam cognatione ſanguinis infeſtis ſignis concurrentia? audiam militum clamorem, crepitum armorum, equorum hinnitum; & tubarum ſonum, & cum non diffidam auctoritate mea ſedari poſſe hunc tumultum tantum,& ciuitates infinita caede,vrbes euerſione prohiberi, rationem potius habendam eſſe ducam vitae meae quàm incolumitatis omniũ & publicae quietis? Quantum demum eſt hoc aetatis,quod a-

nus decrepita poteſt viuere? ſi certo ſcirem ſex centos annos ad eos, qui praeterierunt, acceſſu ros hoc itineris vitato labore; tamen emori mal le deberem, quàm diſcordiam vniuerſae Hiſpa niae tam pernicioſam non extinguere conari, ſi poſſem. nunc cum mihi momentis omnibus mors impendeat, non ſolum vt pueris etiam imminere dicitur; verum etiam quia peruení iam ad ſupremum tempus aetatis meae, mori ſola recuſem, vt conſeruem quàm plurimos? ſi mihi prorſus iter hoc interitum eſt allaturum, qui nam reperiri vitae poterit magis optandus exitus? Inſtat cunctantibus, maturat, proficiſci tur ad ea loca, in quibus verſari filium audie- bat, magnis itineribus contendit. Stremotium eſt oppidum trans Tagum peruetus viri orna- tiſſimi, cuius arcem altiſſima & firmiſſima tur- re nobilem, antiquiſſimi reges in monte præ- celſo atque edito collocarunt. Huc ſe rex Al- phonſus Eliſabethae filius forte contulerat ini tium belli cum Caſtellae rege facturus. Nam & locus ſatis munitus erat ad impetum hoſtiũ excipiendum, & propter illius regni propinqui tatem, ad omnia belli conſilia maxime videba tur opportunus. eodem primum aduolauit ſan ctiſſima regina, vt rebus cum filio tranſactis atque deciſis, inde in Caſtellam ad nepotem properaret. ſed voluit Deus opt. max. tam ſalu taria mulieris excellentis conſilia, ad eum quẽ optabat, exitum peruenire: qui dubium non

eſt

eſt,quin ob multa & grauia totius Hiſpaniae delicta, poenas a duobus potẽtiſſimis & florẽ tiſſimis populis expetere voluerit cũ permiſe rit pluſquã ciuile bellũ tantũ,& tã luctuoſum excitari.ſtatim vt attigit Stremotiũ,cũ grandis natu femina aſſidua, exhauſta laboribus non breuiſſimum iter inepta via confeciſſet, defatigata & fracta, in morbũ incidit primo ſane le uiorẽ, ſed is magis ac magis ingraueſcens, pau cis diebus Luſitaniae decus,Hiſpaniae praeſidiũ, orbis terrarũ lumen extinxit; immo vero terris eripuit,caelo reddidit. O diẽ illũ tibi qui dem ſanctiſſima regina,beatiſſimum, ſed non minus triſtem & acerbum tuis, quàm laetum & iucundum, quo die vi morbi confecta,ea fu giſti, quorum faſtidium tibi vitae ſatietatem afferebat;eo migraſti,quo iam dudum incredibili animi ardore feſtinabas; eos in ſolitudine & orbitate reliquiſti, quorum incolumitatem & quietem, vt bona parens tua ſapientia & au toritate tuebaris,ad illos immortales beatorũ coetus perueniſti,qui tibi non oneri, ſed aeter nae voluptati eſſe poſſent. Nam etſi ex iſto altiſſimo domicilio,vbi fidei remoto & detracto velo,cum incredibili gaudio Deum praeſentẽ intueris,tanto melius tuis,qui iacebant adhuc in terris, poteris opitulari, quanto poſt obitũ eras cum illo perenni bonorum fonte coniunctior;tamen quam pacem & tranquillitatem hiſce gentibus tua vita videbatur allatura,eam

iure optimo intempeſtiua mors atque diſceſſus credebatur ſuſtuliſſe? quae enim poſterior lux non acerbior priore, aut quae non inſequens hora antecedente calamitoſior, duobus regnis opulentiſſimis illuxit? Vidit Hiſpania & illum hauſit vel acerbiſſimum oculis dolorem; vidit periculoſis dubiiſq; temporibus, non conſilijs ſolum & ſtudijs, ſed armis etiam & caſtris diſſidentes maximos reges: aſpexit pedeſtres pugnas atque nauales non mediocri certamine, nec parua dimicatione commiſſas: luxit ornatiſſimas naues partim captas, partim depreſſas, & lectiſſimos fortiſſimoſq; viros, vel interfectos, vel in poteſtaté hoſtium redactos, cum is regum cognatorum claſſes maximae ſpe atque animis inflammatae acerrimis ducibus, proxima & ſocia littora hoſtilem in modum vaſtare niterentur. Pertulit direptiones & agrorum vaſtationes Gallacia, quae cis Anam fluuium eſt regio maritima, ferrum hoſtile flammamq; ſuſtinuit: extimuit Caſtella influentes cum pernicie Luſitanorum copias: tranſtagana Luſitania Caſtellani regis, non ſine malo ſenſit aduẽtum. Quis obſidiones vrbium, regionum depopulationes, ſtrages, incendia ſine gemitu & dolore cõmemoret. Quamdiu Eliſabetha vixit, viguit pax, valuit ſanguis, non ſunt affinitatis iura violata; poſt illius diſceſſum omnia ſpreta ac repudiata iacuerunt: vt regum concordia, & ſimul cum illa floruiſſe, & eodem cla

ta fu-

Digitized by Google

ta funere, vna ſepulta fuiſſe videatur. O Deus immortalis, magnam & commemorabilem laudem viri ornatiſſimi. Magnum eſt reges inter ſe diſſidentes pacificare conari: praeclarum, vt id perficias, labores contentioneſq; ſuſcipere: vitam & ſalutem in apertum offerre periculum, in vſitatum. Quid dicam, quod Beatae Eliſabethæ contigit in ipſa functione tanti muneris, & in cauſſa animam amittere? par tantae rei verbum inueniri nullo modo poteſt. O animus magnus, & excellens ſanctiſſimae reginae: quae cui in omni vita retinendae concordiae, extinguendi odij, reconciliandae gratiae ſtudioſiſſima fuiſſet, non prius deſtitit iratos hominum animos verbis & auctoritate placare, quàm extremum vitae ſpiritum edidit. Quod anni negabant, tribuebat pietas: quantum de corporis viribus diminuerat ſenectus, tantum ad animi robur nouus ardor addiderat, & cum exacta iam aetate vix ſe commouere poſſet, tamen incredibili celeritate, quocumque vocaret conſeruandae pacis amor, aduolabat. Fuit, fuit illa quondam virtus excellentibus viris, vt cum crudelitatem ferre non poſſent, nec eos homines eſſe ducerēt, qui ſemper humanum ſanguinem ſitirent, manſuetudinem illius magiſtri caeleſtis imitantes, vt obſiſterent caedi & furori, ac per ſummos quidem cruciatus non recuſarent. vetus eſt hoc,

Digitized by Google

quod dicam,& perpaucis veſtrum fortaſſe cognitum; tametſi propter exempli nouitatem, nemini debet eſſe inauditum. Poſteaquam Roma princeps omnium terrarum publice veram religionem accepit, cum illa portentoſa ſacra, magna ex parte abieciſſet ;tamen adhuc veſtigia quaedam veteris impietatis retinebat, & in ciuitate Chriſto dedita,duorum apoſtolorum ſanguine conſecrata, etiam tunc infeſtiſſimus hoſtis humani generis,quadam ex parte dominabatur.Ludorum diebus exhibebantur paria gladiatorum, qui nudi in medio theatro decertantes, ſuis vulneribus exprimerent imaginem quamdam proeliorum . redundabat miſerando ſanguine tota cauea ; ſpectatorum animi crudeles, illo tàm triſti & luctuoſo ſpectaculo paſcebantur, tantaq; immanitas hominum mentes errore coecas imbuerat, vt eum fortiorem iudicarent, qui rueret ad interitum audacius, eum miſericordia minus dignũ arbitrarentur, qui illam vehementius efflagitaret. hinc illa verba ſunt,Ferrum recipe, iugulum praebe: non hominum ſpectaculis digna, ſed carnificina Barbarorum:non ciuitatum nobilium theatris, ſed luſtris immaniſſimarum belluarum.Igitur cum Theodoſij morte imperium Europae datum eſſet Honorio, Telemachius quidam monachus,vir admirabili virtute praeditus, ab orientis Solis partibus Romã venit eo animo, vt illam tantam inhumanitatem

Nicep. Callis. lib. 13. cap. 1.

tem funditus tolleret, ſi poſſet. videte quam inierit rationem. neminem in ea ciuitate norat: nemini ipſe notus erat, ingreditur in theatrum cum ceteris, celebritate ludorũ, ſedet tacitus inter deſpectos hominum greges, rei gerendae commodam occaſionem exſpectans. ecce duo procedunt gladiatores valentes & robuſti profligata audacia: quos vt ille diſtrictis gladijs congredientes adſpexit, exſiluit ſubito exanimatus dolore, vociferatur, accurrit, tendenſq; ad eos ſupplices manus, pro ſalute ipſorũ multis lacrymis orabat, ne ſe tam nefario ſcelere contaminarent. Cum certamen impediretur, fit repente clamor, fit populi concurſus atque lapidatio, & qui ſpectandi cauſſa venerant, facti ipſi gladiatores, daemonis inſtinctu, qui ſuum euerti regnum iniquiſſimo animo ferebat, ducem & auctorem pacis obruerunt. renunciatur optimo principi tam indignum facinus, exarſit ſcilicet, vt in re tanta oportebat, iuſta quadam iracundia & dolore. itaque qui interfectus erat, eum in numerum diuorum referendũ curauit: improba vero & inhumana ſpectacula penitus e medio ſuſtulit edicto. ſic vir ille diuinus quòd viuus precibus & voce non potuit efficere, id extinctus plagis & morte ipſa perfecit. Magna ſanè res, magna virtus, magna laus, non dubitaſſe ſuum ſanguinem profundere, vt duorum hominum vitam conſeruaret. Verum attendite quaeſo diligenter, quanta magni-

gnitudine animi, veſtigia Telemachij perſecuta ſit Eliſabetha. Ille non pertimuit populi furorem diſtrictoſq; gladios: Eliſabetha morbos imminentes ſenectuti contempſit: illius feliciſſima caedes finem attulit vetuſtiſſimae crudelitati ludorum; reginae vita neceſſaria, nouorum bellorum ſtirpem ipſam ſemenq; delebat: ille viuus gladiatorum ſalutem quodam modo remorabatur, huius dilatus interitus inflammationem tectorum, & vrbium vaſtitatem retardabat: ſed vterque ea fuit altitudine animi, vt mortem contemneret. Telemachius quò certamen impium gladiatorum vel ſuo ſanguine, ſi quo modo poſſet, obrueret; Eliſabetha quo regum finitimorum proelia tanto magis perniciosa, quanto maioribus in acie copijs, & animis dimicatur, quàm in theatro vel auctoritate ſua prohiberet, vel opprimeret ruina, & vniuerſae Hiſpaniae, quoad eius fieri poſſet, pacẽ relinqueret non ad tempus, ſed aeternã. Quod ſi tum alieno reip. tempore illa virtus non eſſet erepta (neque enim extincta) tametſi verbis & precibus iratos regum animos mitigare nequiuiſſet, & effrenatus ac praeceps furor eos à mente & conſilio deduceret, tamen in ipſo congreſſu medioq; certamine, collatis iam ſignis, extorſiſſet arma de manibus, & in gratiam quamuis nolentes, qnamuis recuſantes & reluctãtes reduxiſſet. Meminiſſe vos arbitror, quid illa fecerit in pugna filij cum rege Dionyſio.

quo

quo animo militũ tela contẽpſit?qua celerita-tate per medias acies ſola penetrauit?qua prudentia hinc filium placauit,inde patrem? quod igitur ad concordiam tantum valere re ipſa iam ante didicerat,non in ſummo periculo ſuorum omiſiſſet? non ferret animi pietas, non ſineret publicae tranquillatis amor, ipſa pacis conciliandae vetus conſuetudo nullo modo pateretur,vt ad illud inſigne Telemachij & ſingulare facinus, qui inermis in media ſe arma coniecit,non animus ei defuiſſe videatur,ſed facultas. Vtinam diuturnior tibi vita contigiſſet ſanctiſſima regina, neque ipſo belli principio diſceſſiſſes a nobis: non ornatiſſimas claſſes demerſas maria vidiſſent: non agris vaſtitas, moenibus exciſio, tectis inflammatio, duobus Hiſpaniae regnis euerſio fuiſſet illata: aut certe ſi tanta mala, & tam humilem peſtem ab aris & focis minime repellere & arcere potuiſſes, impijs tuorum armis obrui te & extingui paſſa eſſes,ne omnia collapſa & exciſa videres. Atque vt clarius perſpiciatis Eliſabethæ merita in omnem Hiſpaniam ſingularia,viri ornatiſſimi, proponite ante oculos veſtros priſtinum ſtatum Chriſtianae reipublicae, & eum qui nunc eſt, mente vobis & cogitatione depingite, veteraq; ſimul & recentia vulnera repetite memoria,vt explicatis ordinibus temporũ,quae oculis cernere non poteſtis,ea in animo tãquam in vno conſpectu videatis: quidquid vbique gen-

tium

tium acceptum eſt calamitatis, id a Chriſtianorum diſſenſione, non ſecus atque a ſeminibus arbores ac ſtirpes, ortum eſſe cognoſcetis. In Sicilia & Italia ſummis opibus, Hiſpani cũ Gallis dimicabant: principes & ciuitates modo Gallorum, modo Hiſpanorum arma ſequebantur: Germani cum Saxonibus, cum Gallis, cum Romanis confligebant: Galli cum regibus Britannorum bella grauiſſima gerebant: Pannonij in Italiam copias infeſtas inducebãt: Itali & Galli cum ducibus Byzantijs decertabant. Neque vero qui Solis orientis partes obtinebant, pacatioribus rebus ſuis vtebantur. omnes inſulae, omnia maria, omnes ſinus atque portus, omnes denique terrarum orae diſtributis imperijs, miſerabili bellorum incendio conflagrabant. Quod ſi gentes ſolum vniuerſas, aduerſus alias ille furor armaſſet, etiam ſi fuiſſet hoc ipſum luctuoſum ac funeſtum; tamen aliquanto melius cum rebus humanis actum eſſe videretur: ſed ubique locorum exitialis illa peſtis ciuilium diſcordiarum ab infinita regnandi cupiditate profecta, dominabatur. In Hiſpania rerum ſummam alij alio trahebãt: in Italia ciuitates, populi, principes crudeliſſimis proelijs cõtendebant: in Gallia tumultus, in Britannia ſeditiones, in Germania varij motus populorum, in Pãnonia repentinae regnorum commutationes, in Thracia proditiones imperatorum, aliorum creationes, defectiones

vrbium

vrbiũ oppugnationes, direptiones, & aliaquae ſine lacrymis commemorari non poſſunt. Ad uocabantur ad Chriſtianorũ perniciem et vaſtitatẽ a Chriſtianis, Saracenorum, Turcarũ, & aliorum hoſtium nominis Chriſtiani duces cũ maximis copijs: omnia diuina & humana agebantur & ferebantur. in Syria Ligures volebãt obtinere principatum, Veneti reſiſtebant acriter, & cum Liguribus omnibus viribus de imperio certabant. Neque res Eccleſiæ in tanto bellorum tumultu meliores erant. epiſcopi Byzantij, & imperatores a Romano pontifice deficiebant, cum palam armis oppugnabant, peſtem Vrbi terrarum, & religionis principi machinabantur. nunc in Gallia, nunc in Germania ſummi pontifices noui creabantur, nunc in ipſa Italia intra Vrbis moenia exſiſtebãt, qui ſibi munus illud ſcelerate vendicarent. Interea Saraceni, ac Turcae gentes inimiciſſimi Chriſtiani nominis, emergentes ex Arabiae Scythiaeq; latebris, Pontum, Paphlagoniam, Galatiam, Bithyniam, Phrygiam, Cariam, Lyciam, Pamphiliam, Ciliciam, Cappadociam, vtramque Armeniam vi ceperunt: inde Syriam omnem, & Hieroſolymam, & Ægyptum, & Africam ſub ſuam poteſtatem ſubiecerunt confirmatoq; imperio duarum fere partium orbis maximarum, cum in Europam traieciſſent, paene totam Hiſpaniam perdomuerunt, Thraciam occuparunt, vtrãque Myſiam inuaſerunt,

Mace-

Macedoniam eripuerũt,Graeciam ſubegerũt, totam Pannoniam depopulati ſunt, & maximam eius partem ſub ſuam ditionem & imperium ſubiunxerunt. Atque,vt ad haec noſtra tẽpora deueniamus, quae non minores calamitates ſaepenumero viderunt,occupatis omnium animis inteſtino bello (tametſi hanc pacẽ m tam aequis condicionibus conſtitutam ſit ſanctiſſimis affinitatibus ſtabilitam, tot a Deo precibus omnium gentium & votis impetratam,aeternam fore confidimus) tamen dum Chriſtiani principes inter ſe pugnant atque contendunt,imminent illi cum infinitis copijs, in omnes terras & maria claſſibus maximis aedificatis & ornatis quocũque libet, impune peruagantur:penetrant in ſinum atque in complexũ Italiae,Galliae, Hiſpaniae, & in ijs portubus volitant armati:quibus vitam & ſpiritum ducimus,neque metu aliquo affecti diſcedunt,ſed ſatietate, cum regum Chriſtianorum oculos totius orbis praedonum remi reſpergant;inſulas diripiunt,vrbes incendunt,regna ferro & flamma vaſtant, omnes terrarum oras habent infeſtas, eoq; iam immaniſſimorũ hominum audacia proceſſit, vt Gaditano freto in Oceanum irrumpere non dubitarint, & partem Luſitaniae maritimae luſtrare. In tanta igitur calamitate vniuerſae reip. in tanto dedecore Chriſtiani nominis, in tanto periculo omnium gentium, quas reliquas fecit taeterri-

ma-

marum belluarũ crudelitas inſaturabilis. Fingite animis vnum aliquem exſiſtere praecellentem hominem atque diuinum, qui quod nunc ſua ſponte, non humano, ſed diuino conſilio inchoatum videmus, auctoritate ſua perficiat, pernicioſa Chriſtianorũ bella deleat, lites componat, ſeditiones comprimat, inueterata odia penitus extinguat, atque omniũ Gentium arma transferat, & conuertat ad illa tam multa & tã magna, quae ſunt per diſcordias amiſſa, vno conſenſu conſpirante atque conflato repetenda: quantũ iudicaretis huic homini deberi, qui tam breui tempore tantam Chriſtianorum rebus afflictis lucem afferre potuiſſet? tantum ego Eliſabethae credo omnem Hiſpaniam debere: atque hoc etiam aliquanto amplius, quod ille vulneribus iam acceptis faceret, ſi poſſet, medicinam; regina prius quàm mali quidquam accideret, ne accidere poſſet, prouidere conabatur: quod etſi perfectũ non eſt, tamen eam pari laude dignam puto, cum, vt perficere poſſet, ad extremum vitae ſpiritum elaborarit. mortem enim impendentem contemnere potuit, vitam ſibi longius propagare non potuit. Quid ſanctae Eliſabethae cauſſam mortis attulerit, videtis: nunc qua ratione ſit mortua, conſiderate. Etenim in ipſo obituhominum virtute praeſtantium, non minus eſſe ſolet admirationis, quam in vita fuit ſanctitatis. Principio cum non vehementer aegrotaret

taret

teris mandauerunt: id ſolum dicam, quod eſt quadam ex parte cum reginae laude coniunctum. B. Clara, eximia religione virgo, & laborum patientia, cuius humilem & anguſtam aediculam Innocẽtius pontifex maximus, qui fuit quartus hoc nomine, pontificia maieſtate ſibi cohoneſtandam eſſe duxit, vltimo vitae die Chriſtum Ieſum, eiuſq; matrem ſanctiſſimam, ceteraſq; virgines ſtolis candidis ornatas, ad ſe ingredientes, hilaris & laeta conſpexit, nec de tanto gaudio celare potuit comites ſuas; ſed exſultans & geſtiens quaeſiuit, an ſacrum illum coetum, quem ipſa cerneret, viderent. Iuſtum plane, ac paene debitum erat, vt Sãctae Mariae reficeretur aſpectu, cuius exẽplo & inſtitutis caſtiſſimae virginum ſacrarum familiae, Chriſto initiatae ſunt atque deuotae: Huius ſanctiſſimae virginis rationem & mores non ſolum probarat maxime, ſed etiam & ante nuptias, & in matrimonio, & in viduitate, pro ſua virili parte proſecuta fuerat Eliſabetha. huius in ipſa morte non eſſe diſſimilem oportuit, cuius in vita ſimilitudinem aliquam aſſequi ſtuduiſſet imitandũ. Vidit, cum morbo vrgeretur, Dei matrẽ accedentem virginali habitu atque veſtitu, & nurum ſuam, & alios qui aderant, hortata eſt, vt illi matronae cederẽt quae albata veniret. ego vero non abfuiſſe credo ſacrum virginum beatarum chorum, quo ſtipata Chriſti parens feliciſſima ſolet va-

gari libere, qua libet. Claram autem iam apud ſuperos agētem quis in illo tali conuentu fuiſſe deſideratam opinetur, cum inuiſeretur in diſceſſu regina, quae eius ſimillima eſſe voluiſſet in vita? Multum valet ad bene moriendum, multum valet tranquilla & honeſta vita viri ornatiſſimi; & vt eſt valde difficile recte mori, qui male vixerit, ſic fieri fere non poteſt, vt eius mors ſit miſera, cuius vita fuerit beata. Scitis opinor, ac fortaſſe vidiſtis aliquando, quid vſu venire ſoleat in morbis, & periculo praeſertim eorum, qui opibus & honoribus antecellant. Qui metus medicorum? quae familiariũ & domeſticorum dubitatio? quanta omnium haeſitatio tractuſq; verborũ? vix iam duos dies viuere poteſt: at ſi hoc ipſe cognorit, aegritudine animi citius conficietur. quid igitur inſcium periculi ſui mori vis, nec opinantem? non eſt tam cito deſperandum, fortaſſe euadet. at in diſcrimine ſalutis oportet confiteri de peccatis. ſatis erit temporis, ſi res ita tulerit, & vt ſperamus, non erit neceſſarium: feſtinandum adeò non eſt, vt terreatur. Ita ſaepe accidit, vt prius eos qui aegrotant, mors opprimat nihil metuẽtes, quam ipſi potuerint ſe ad bene moriẽdum comparare. At Eliſabetha nõ medicorum conſilium, non ſuorum admonitionem, non cuiuſquam vocem exſpectauit, & cum ſaepius quotannis peccata confeſſione expiare conſueſſet, die Iouis proximo, quam coeperat morbus in

gra-

grauefcere, qui dies erat ante diem quartum Non. Quintiles, vt hic eſt, vocari iubet ſacerdotem, à quo ſolebat audiri, animoq; perpurgato ac delictis ſoluto, imperat fieri ab eodem ſacrificium extra cubiculũ, vbi iacebat, ſed in eo loco, vt ipſa, & quae gererētur, ſpectare poſſet, & accipere quae dicerentur. O rem nouam & inſolitam, ò facinus pulchrum & inſigne, de quo quoties cogito, toties animus admiratione defixus, obſtupeſcit. Vtinam adeſſent omnes gētes atque nationes: vtinam me tam praeclarum factum commemorantem audirent ſola terrarum vltimarum: vt omnes mortales intelligerent, quae pietas, qui cultus, quae reuerētia Euchariſtiae ſacroſanctae debeatur. quātum potero, tantum voce contendam, vt hi ſaltem omnes exaudiant, qui hodierna die conuenerunt. Facta re diuina, regina ſummi animi, ſurgit e lecto, induit veſtem illam, quam ipſa ſibi delegerat poſt mortem regis. hoc fortaſſe mirum vobis videbitur, ſed nihil dicam, quod, ſi neceſſe ſit, vetuſtiſſimis litteris probare non poſſim. illo amictu quo fuerat in ſolitudine & viduitate delectata, nulla adiutrice, nemine nixa, debilitata quidem morbo, ſed diuino numine corroborata, ſola ad aram extra cubiculum egreſſa eſt. ſubſedit genibus flexis, ſanctiſſimũ corpus Chriſti cum fletu & eiulatu ſumpſit viaticum, perneceſſarium ad illud iter extremum in caeleſtem patriam conficiendum, & quod

mihi multo rem mirabiliorem reddit, haec illo ipſo die fecit, quo migrauit e vita. O mirificam ſubmiſſionem animi: & ſingularē erga Deum Eliſabethae reuerentiam. Non, vt quondam
Luc. 5. Petrus Apoſtolus multitudine piſcium, quos praeter exſpectationem cepiſſet, ſtupefacta, apud ſe commorantem totius mundi rectorem & dominum orauit ſupplex, vt a ſe diſcederet:
Matth. 8. non vt ille Centurio, Chriſti verbis & oratione laudatus magnitudine earum rerum, quas ab eo fieri vidiſſet, perterrita, domum ſuam venientem obſecrauit, ne tam humile anguſtumq; tectum ingrederetur: ſed cum neceſſe eſſet, aut venientem accipere, aut quaerere abſentem, ſemiuiua ad eum adire maluit, quam pati ad cubiculum ſuum accedere omnium rerum parentem & gubernatorem. rediit ab altari ad lectulum, caeleſti cibo recreata & confirmata decubuit. Cum aduesperaſceret, nec medici tam cito morituram eſſe ſuſpicarentur, accerſiuit regem filium ſuum, multum & diu cum eo altercata eſt, nec dubium eſſe poteſt, quin egerit de pace, cuius rei cauſſa laborem illum & periculum non recuſarat. tandem vt ad coenam iret, admonuit; illa caenauiſſe reſpōdit, ſed vt gereret mortem aegrotanti, exiit tantiſper foras cum medicis. Vix Alphonſus peruenerat ad oſtium, cum repente mulierum, quae cum matre remanſerant, tumultus auditur & vociferatio. aduolat exanimatus filius: parentem diſce-

ſcedentem non ſine lacrymis & dolore compellat, oſculatur aniles manus, quae ſaepe vlcera, ſaepe egentibus pedes abluerant. Interea Regina ad ſe redijt, reſpirauit interruptis ac morientibus vocibus, cum filio de neceſſarijs rebus collocuta eſt,ac ſubitò ſe ad Deum conuertens oblita res humanas, cum ſentiret illud tempus aduenifſe, quo tempore Deo reddendus eſſet animus, à quo eum accepiſſet,defixit oculos in imaginem Chriſti ſuffixi cruci, ſanctae Mariae virginis opem & auxilium implorauit, quam ſanctiſſime coluerat in omni vita:quam in morte nuper viderat praeſentem. Maria,inquit, mater gratiae, mater miſericordiae,tu me ab hoſte protege,& hora mortis ſuſcipe. pronuntiauit ſymbolum Apoſtolorum, vt fidem ſuam, quam maxime manifeſtam teſtatamq; relinqueret, recitauit: tametſi iam eam ſpiritus deficiebat, recitauit tamen,vt potuit,ſollemnes precationes Eccleſiae, animũq; ſuum è corporis ergaſtulo fugientem, auctori & creatori ſuo commendauit.Obſtupeſcebant magis magiſq; ſenſus, hebeſcebat totum corpus,debilitabatur vox,intercludebatur anima, aegrius anhelabat, cum beatiſſimus ille animus, ſolutis vinculis,emergens è tenebris, relinquens concretum & mortale corpus,nactus liberum caelum atque lucẽ, in illam ſempiternam domum triumphans euolauit. Quid lacrymarum ipſum regem putatis profudiſſe,vbi

K 3 ma-

matrem illam mortuā adſpexit, cuius precibus & diligentia ſaepenumero fuiſſet e ſummis vitae periculis conſeruatus? quem fletum omnium clientium fuiſſe? quem luctum & eiulatum circumſtantium feminarum? quem ploratum pauperum? quem dolorem & gemitum Caſtellanorum? quem moerorem totius Luſitaniae? obijſſe reginam talem, ſpecimen virtutis, exemplum integritatis & innocentiae, pacis interpretem, omnium fere regnorum Hiſpaniae parentem, quae ſuo conſilio ex ferro & flamma non ſemel, ſed iterum ac ſaepius liberauiſſet: cuius etiam ſi vita iam naturae debebatur; ſapientia tamen reip. videbatur neceſſaria. Quantum detrimentum quarto Nonas Quintiles accepiſti Luſitania, quantam illo die iacturam Hiſpania feciſti; quam inſanabilis & mortifera plaga fuit omnibus ciuitatibus inflicta. perijt enim opulẽtiſſimorum regnorum dignitas, perijt pax, perijt trāquillitas, perijt aequitas, quae vis Martis perculit, quae diripuit ira victoriae, quae vexauit militaris furor, quae ferrum euertit, quae flamma conſumpſit, omnia pariter cum Eliſabetha perierunt. Fuit illa quidem certe fortunatiſſima, quae non ſolum vitam labentem immortali, breuem aeterna, miſeram beata, vel potius mortem vita commutauit; ſed illud etiam conſecuta eſt diuino munere atque conceſſu, quod à Deo ſaepe fuerat precata, vt ſibi morienti Alphonſus filius

adeſſet:

adeſſet: terrae ipſae infelices ac miſerae fuerunt, quae tale vel ornamentum rebus ſecundis, vel ſubſidium aduerſis perdiderunt. Verum ne magis deplorare mortem, quam reginae facta laudare videamur, & ingrati iudicemur, ſi vehementius noſtris malis doleamus, quàm laetemur illius bonis ſempiternis, ad reliqua pergamus. Pauca enim ſunt quae mihi reſtant, admodum pauca viri ornatiſſimi, ſed eiuſmodi, vt nihil magis neque Eliſabethae ſanctitatem, neque totius populi aduerſus eam caritatem & amorem declarare poſſit: ea, dum breuiter attingo, peto à vobis, vt benignas mihi veſtras aures & attentas accommodetis. In funere priſcorum regum & imperatorum, cum improba corpora & impura cremarentur, quorum à manibus nullum facinus, à reliquis partibus corporis, nullũ flagitium vmquam abfuiſſet, ne odoris intolerabili foeditate eiectis ijs, qui aderant, rariſſimis lignis ſemiuſtulata cadauera, nocturnis canibus dilanianda relinquerentur, magna vis odorum in eaſdem flammas conijciebatur, vt eorum ſuauitate, foetoris grauitas ab hominum naribus depelleretur. Quid dicam vna hora ducentas decem lecticas refertas odoribus arſiſſe cum. L. Sylla? quid memorem imaginem eius ſatis amplam & excelſam, ex diuerſiſſimis fictam odoribus, cum exangui corpore fuiſſe incenſam? videlicet qui ſic vixerat, vt ille, & exitum vitae dignum moribus

Plu- tarch. in vita Syllae.

 ſuis

ſuis inuenerat, ſi aliter atque ille, combuſtus eſſet, contagione peſtifera corrupiſſet, & contaminaſſet ipſum caelum. Alios praetereo, quorum exitus non diſſimilis, vitae prope par fuit turpitudo. Quàm diſpar pro Deus immortalis, quàm diſpar, quàm diſſimilis ſolet eſſe mors piorum? quorum corpora ſanctiſſima, vt ab omni turpitudine & corruptela, dum viuerent, abhorruerunt; ſic mortua & exanguia, integra, & à corruptione aliena, diuino numine conſeruantur. Infinitum eſſet narrare de omnibus, quorum e ſepulcris patefactis atque erutis mira quaedam ac diuina ſuauitas odoris afflata eſt. commemorarem de ſancto Dominico, ampliſſimae & religioſiſſimae familiae parente; de beato Thoma Aquinate, egregia ſapientia & integritate viro: de alijs quampluribus, quorum cum beneficijs immortalibus debitos reddit, tum nomini, virtuti, rebus geſtis ſumma voluntate tribuit populus chriſtianus feſtos dies; quorum vitam atque facta viri ſumma grauitate & doctrina nobis ſuis poſteris litteris teſtata eſſe voluerunt. Aequum profecto, aequum erat viri ornatiſſimi, ac propè neceſſarium, vt & illa monſtra ex omnium ſcelerum & flagitiorum colluuione nata, ipſa foetoris nouitate, declararent mortua, quibus in ſordibus, quo in luto, quo in coeno viua iacuiſſent, & qui diuino quodam, non humano more vixiſſent, eorum odoris iucunditate ne mors
qui-

quidem, quae maximè putatur propria hominum, humana videretur. At hoc certè defuit Eliſabethae. quid vnquam magis nouum, magis inuſitatum, magis inopinatum in hoc genere, aut vidimus, aut legimus, aut audiuimus? Mandarat Alphonſo filio, & epiſcopo Lamaceno, vt perficienda curarent, quae teſtamento fieri iuſſiſſet. in teſtamento quodam loco ſic ſcripſerat: velle, iubereq; ſuum corpus deportari Conimbricam, & in templo beatae Clarae à ſe aedificato ſepeliri. reclamabant viri primarij, & vehementer aduerſabantur. ferri non poſſe dicebant tali tempore anni, vel itineris tam longi, vel odoris tam taetri moleſtia. rex imperat fieri quòd mater ſcripſiſſet. proficiſcuntur proximo die Veneris magno comitatu. Concurrebant ex omnibus oppidis, caſtellis, vicis, videndi & deplorandi cauſſa, virorum & feminarum greges: ſequebantur obliti ſui, obliti ſuorum, obliti familiae: perſonabant viae atque agri plāgore, & eiulatu miſerorum, cum ſe non reginā, ſed matrem optimam amiſiſſe quererētur: nullius auctoritate, nullius verbis, nullius minis à ſanctiſſimo corpore abſterreri poterant: tantus erat omnium amor in Eliſabetham, ſic exarſerant dolore, vt omnia pro nihilo ducerent, modo officium iuſtum ac debitum vita ſenſuq; carenti perſoluerent. Iam aliquantulum proceſſerant cum agitatione corporis, & concurrentis multitudinis iactatione,

plangore et eiulatu

rimas

Digitized by Google

rimas agere ligneus loculus, quo cadauer erat incluſum, & hac illac ſanie perfluere coepit. qui proſequebantur regis iuſſu funus, grauiter & moleſte ferre, palàm conqueri, accuſare regum inſaniam, qui libidini ſuae parere mallent, quàm amicorum ſalutaribus conſilijs obtemperare. Nihil eſſe facilius quam quietum, & nihil agentem imperare ceteris. ſi modo hic eſſet, quãto aliter ille ſentiret, quàm cum otioſus in vmbra de labore itinereq; noſtro conſultabat. Potuit Strenotij in templo ſancti Franciſci maximo & ornatiſſimo interim ſeruari: potuit deportari Eboram, & in aede ſacrarum maxima tantisper cuſtodiri conditum loculo, dum in puluerem corpus redigeretur: tum oſſa nuda ſine vllo negotio vel in vltimas terras deportari licuiſſet. Hoccine tam putridum cadauer, cum totum iam dilabatur ac diffluat, integrum poterit Conimbricam peruenire? reperietur aliquis, qui ad loculum illum ſanie madentem velit accedere? nimirum ludibrio ſumus regibus omnes, qui in eorum imperio & ditione ſumus, neque ſatis iucundum illis videtur, quòd non ſumma ſit omnium moleſtia perfectum. Cum haec illi maxime vociferarentur, interea unus accedit forte ad feretrum, exclamat nihil illo odore fieri, nec cogitari poſſe iucundius: numquam tantum vlla ex re percepiſſe voluptatem. alter, tertius, quartus, permulti cum acceſſiſſent, eamdem ſuauitatem non

ſine ingenti admiratione ſenſerunt.plane diuinitus effuſus odor non humanitus adhibitus eſſe videbatur : omnium enim aromatum,& vnguentorum odoratus,ſi vnum in locum omnia conferrentur, non tam ſuauis & gratus fore credebatur. veniunt religionis antiſtites,venit ipſe Lamacenus epiſcopus, mirari omnes,obſtupeſcere, Deo gratias agere, reginam laudare, clamare, nihil umquam tale uidiſſe,dignam eſſe Eliſabetham,cui idem, quod paucis contingeret,quando ſemper uixiſſet,ut pauci.ita cum ingenti gaudio ac laetitia Conimbricā ueniunt ſeptimo die, quàm Strenotio fuerāt profecti. Quis verbis conſequatur huius ciuitatis moerorem atque luctum, cum illam ſine ſpiritu & anima referri vidit, quam ſuperioribus diebus incolumem proficiſci viderat? quae certe,cum ſe non ſolum eius praeſentia decoratam, ſed etiam liberalitate ornatam magnifico & religioſo aedificio,& in annonae caritate, & fame conſeruatam eſſe recordaretur, magnum & intolerandum dolorem ex eius morte capiebat. Ipſa ripa fluminis, muta & inanima ſaxa, & ſi iure laetabantur illius beata & aeterna vita; reginam tamen ſuam,ſuam illam reginam requirere quodā modo,ac lugere videbantur. Quantus concurſus factus ſit, quae fuerit omnium mortalium collacrymatio, quàm miſerabilis & luctuoſa vociferatio eorum,quos in ſumma inopia reginae beneficentia paſcebat,& ſi à no-

bis dici non poteſt, viri ornatiſſimi, à vobis cer tè cogitari poteſt. Tandem frequẽtiſſimo conuentu, publico luctu, maxima cum caerimonia, decantatis ſollemnibus precationibus pro mortuis, multisq; perfectis ſacrificijs, honeſtiſſimi quique ciues ſanctiſſimum corpus ad ſepulcrũ iam multò ante praeparatũ detulerunt. Eliſabetha aedificato coenobio, cùm intelligeret nihil eſſe morti certius, nihil incertius tempore ipſo moriendi, monumentum ſibi faciendum curarat e lapide magnum & excelſum, & in ipſo templo beatae Clarae collocarat. quod nè Mondae creſcentis inundatione obrueretur (nam iam ſemel acciderat) ſed ne iterum idem eueniret, cùm in locum editum ob eam rem aedificatum tolli iuſſiſſet, & in eo per ſcalarum gradus efferẽdo adſcenſu difficili atque arduo permulti homines iam diu molirentur. neque illud interea vlla labaret ex parte, impoſuiſſe dicitur regina bacillum ſuum, ac ſubito tam facile fuiſſe ſublatum, vt non commoueri vectibus ſubiectis, non rapi deligatum funibus, ſed pedibus ſua ſponte ſequi videretur. Conſtitutum eſt in illo ſuperiore ſacello, vbi nunc cernitur. nitebatur vt etiam nũc videtis, octo leonibus, multis vndique ſigillis ornabatur, vna imago reginae pergrandis, virginum Sanctae Clarae habitu, manibus iunctis, & pedibus inſtar mortuae iacebat in ſummo. nunc vero liberalitate mulierum ſacrarum, & pietate ma-

gnifi-

gnificentius exornatum eſt. nitent omnia pulcherrimis coloribus, & auro & teſtudine lignea egregie depicta tegũtur, quae ex omnibus angulis quatuor columellis affabre factis è ligno ſuſtinetur, quo cum Eliſabethae corpus deportaretur, & omnium manus atque veſtes effluẽte ſanie reſpergerentur; tamen qui aderãt inter amoeniſſima roſaria lectiſſimoſq; flores verſari ſibi videbantur. Ibi conditum eſt ſacrum illud ac venerandum cadauer, ibi iacet obrutus Luſitaniae theſaurus, qui lapis operuit Eliſabetham, idem pariter ſpem pauperum, praeſidium inopum, perfugium miſerorum ſolatiumq; contexit. At animus cum primum à corpore diſceſſit, ſecundo ac felici curſu in illas clariſſimas piorum ſedes penetrauit: quo quidem tempore, etſi acerbiſſimus fuit eorum dolor, quos reliquit; tamen longe maior exſtitit laetitia caeleſtium, ad quos peruenit. Proceſſit enim, vt exiſtimare licet, proceſſit obuiã illi venienti Chriſtus opt. max. cuius ſalutares cruciatus, & mortem tam pie ſaepe deplorarat. properauit caſtiſſima virgo Dei mater, quam praecipue venerata erat: occurrit beatã Clara dux multarum virginum & magiſtra, cuius non modo vitam, ſed etiam veſtitum ipſum fuerat tam ſtudioſe imitata, egreſſus eſt totus virginum ſanctiſſimarum & viduarum chorus: prodierunt omnes beatorum coetus, & cum inſolito applauſu in ſempiterna ſede col-

loca-

locarunt. Cumulabatur illa immortali gaudio, geſtiebat, triumphabat, vbi caeleſtes orbes ſubiectos ſub pedibus ſuis deſpiciebat, vbi ſe tali frequentia & ſplendore circumſeptam videbat in ſempiternum tempus immortalibus bonis fruituram: vbi praeſtantem illam diuinamq; naturam non oculis corporis hebetis & tardi, quo carebat, ſed acie mentis aeterno lumine illuſtratae, quam retinebat, praeſentem intuebatur. Gaudeo vehementer reſpuiſſe ludos pueritiae, lenocinia cupiditatum, voluptatum blandimenta, delicias regni: iuuat fuiſſe patientem in iniurijs, fortem in periculis, in religione diligentem, abſtinentem in victu: delectat ſuſtentaſſe egentes, curaſſe aegrotos, abluiſſe pauperum pedes, tractaſſe vlcera, extinxiſſe odia, non timuiſſe armatas acies, non itinerum longitudinem reformidaſſe, omnes copias & ornaméta conſumpſiſſe. O feliciſſimi labores, ô contentiones ipſae beatiſſimae, quae tantum praemium aſſecutae ſunt: ô recte collocata certamina, quae talem mihi coronam pepererunt, quam ſi non eſſem adepta, tamen tam benigni regis cauſſa numquam quae feci, me feciſſe poeniteret. ſic illa fortaſſe admirans tacita ſecum loquebatur. Vos vero viri ornatiſſimi, quantum eam apud Deum valere & valuiſſe cenſetis? quid non obtinere, quid non ſuis precibus efficere poſſe putatis? Etenim ſi vulgo reges ac principes, quos in amicitiam re

cepe-

ceperunt,eis omnia concedenda eſſe arbitrantur,quis credat Deum, qui vt maximus eſt,ſic etiam optimus, aut tam parum amantem ſuorum eſſe, vt nihil eorum precibus commoueatur,aut tam moroſum atque difficilem,vt nihil cuiuſque meritis & gratiae putet eſſe tribuendum? Declarat ille ſaepe multis rebus mirabilibus & nouis,ſuam vim atque numen oratu caeleſtium,qui multis frequenter ad ſepulcra preſertim in difficillimis rebus,praeſens auxilium ſuum obtulerunt. Senſit Eliſabethae opem, vna ex ſanctae Clarae familia, quae religioſe oſculata loculū moleſtiſſimo inſanabiliq; morbo liberata eſt. Senſit Ferdinandus Stephanius ciuis Conimbricenſis,qui in illa turba diſcedentium cum ſe acutiſſimo clauo induiſſet, nec auelli poſſet, fidem eius & miſericordiam implorans,repente ſanum integrumq; pedem adſpexit, denique ſenſerunt, qui febri aeſtuq; iactabantur, qui a daemonibus vexabātur,caeci, membris capti, alijq; plurimi, qui cum in opera medicorum & diligentia nihil praeſidij ſibi reliquum eſſe viderent; partim ad monumentum magna pietate venientes; & fiducia partim ſudaria & lintea,quae forte retinuerāt, adhibentes, non modo leuabantur ſed etiā ſani penitus fiebant. Iure igitur ſanctiſſima regina, iure talibus honoribus afficimus, qui poſt mortem [illegible] qui ſa[illegible]e integreq; vixerūt, tribui ſolent [illegible]. Iure rex ille Ioannes tertius, vt

ſapien-

ſapientia, ſic etiam religione praeſtans, quem non diffidimus tibi eſſe comitem in iſto piorũ domicilio, tãtum ſtudij & laboris adhibuit, vt hoc a pontifice maximo impetraret, & inſtituit, vt in hoc Collegio regali, muſis & pietati dedicato, cum carminibus, tum verbis ſolutis quotannis tuae laudes celebrarentur : iure Paulus pontifex maximus hoc nomine quartus, quem Deo iuuante non mediocrem opem Eccleſiae rebus afflictis allaturum eſſe ſperamus, regi poſtulãti conceſſit, vt in omnibus eius regnis tibi altaria ſtatuere, tibi ſimulacra tabulaſq; pictas dedicare, tibi ſacra facere tibi ſollemnes precationes publico ritu decãtare licet. Ego ipſe qui nunc primum res tuas vitãq; cognoui, quidquid laboris hiſce tribus annis a me tua cauſſa ſuſceptum eſt, ſi quid meum iudicium proficere poteſt ad ornanda tua facta, plane in loco poſitum, beneq; apud te collocatum eſſe duco, vel potius quidquid de te humana voce dici poteſt, id ego longe eſſe iudico infra dignitatem tuam. Sed iam fui fortaſſe longior, quam volebam, & quam fidei ac promiſſio mei ratio patiebatur. Quid reſtat? niſi vt in hac extrema oratione mea vos orem & obteſter viri ornatiſſimi, ſi quid mihi aliquando quamuis indigno exiſtimaſtis eſſe cõcedendũ, ſi huic tanto dicendi labori vllum praemium dari oportere cenſuiſtis, vt hoc ſpecimen virtutis, hanc imaginem vitae ſanctiſſimae apud ani-
mum

mum noſtrum frequentẽ proponamus. Hanc ego mercedem, pro huius triennij labore à vobis omnibus & peto & flagito : operaepretium me feciſſe arbitrabor, ſi videro vos ad ea imitanda, quae a me commemorata, ab Eliſabetha geſta ſunt, ſatis alacres & paratos eſſe. Quid enim cogitari aut fingi poteſt ad honeſtatem pulchrius ad delectationem iucundius, ad veram ſolidamq; gloriam praedicabilius, ad incolumitatem reip. Chriſtianae ſalutarius, quàm omnes nos ita viuere, vt digni maioribus illis principibus religionis noſtrae, digni Deo parente, digni ſanctorum ſocietate videamur? At laborioſa res eſt, plena difficultatis, plena negotij, plena moleſtiae. Sed per Deum immortalem, quouſque tandem humi defixa noſtra mens erit? quouſque ſpectabimus quae caduca ſunt & breuia? illa quae ſola ſunt aeterna, negligemus? quouſque peragustã hãc hominũ ſedem contẽplabimur, non intuebimur illam ampliſſimam & illuſtriſſimam domum beatorum? quouſque cogitabimus quantum laborarit, quantũ ſudarit Eliſabetha, quid aſſecuta ſit, obliuiſcemur? moleſtiae nos retardant? certamina deterrent? magnitudo laboris exanimat? At erit, erit illud tempus aliquando, cum laboraſſe, vigilaſſe, decertaſſe cum vitijs, omnes exorbuiſſe difficultates, nos vehementer delectabit: cum noſter animus qui naturali quadam veri videndi cupiditate exhardeſcit,

in illa diuina & beatiſſima natura ſimul omniũ rerum genera, partes, uim, proprietates, ordinemq; diſpiciet, cum ratio numine diuino corroborata uigebit & dominabitur, neque poterit a recto & honeſto deflectere: cum mens aeterno uinculo coniuncta effectori & parenti ſuo concors & particeps diuinitatis ad ſupremum honoris gradum euehetur: cum non hominum ſama, quae ſaepe falſa eſt, & ſimulata, ſed Dei opt. max. & omnium caeleſtium, qui nec fallere uolunt, nec falli poſſunt, ſincera quadam & veriſſima praedicatione celebrabimur: cum ſummo & ſempiterno bono potiti, in quo rerum omnium pulchritudo cõtinetur, diuitijs affluemus non labentibus & fluxis, ſed immortalibus atque perpetuis: cum nulla aegritudine interueniente, conſtanti quadam & aequabili voluptate perfruemur, tanto nobiliore voluptatibus corporis, quanto mens ſenſibus, Deus eſt ceteris rebus praeſtantior: cum ab omni metu vacui, ab omnibus periculis & incommodis liberi, certiſſime ſciemus in omnem aeternitatem nos eſſe victuros in illis bonis. Quae tandem erit illa geſtientis animi laetitia? quae gaudia caeleſtium? qui cantus? quae conuerſatio? quanta iucunditas? Ergo vt haec bona conſequamur tam multa, tam magna, tam admiranda, tam inaudita, quae ne mens quidem & cogitatio capere poteſt, non omnes moleſtias, omnes acerbitates, omnes dolores,

om-

omnes cruciatus perferemus? non contemnemus? non vltro depoſcemus? Tu tu ſanctiſſima regina, quae ſupra caeleſtes orbes erecta, laeta contemplaris auctorem tuum: cuius quietum feſtumq; diem agitamus: quam pro tenuitate & inopia orationis noſtrae, conati ſumus ornare: ſi tibi gratum hoc officium, ſi iucundum exſtitit; tu ſanctiſſima parens tuis precibus opitulare ijs, quos iam olim in ſolitudine deſtituiſti: tuere hunc qualiſcumque eſt, ſi non oratorem tuum, at ſtudioſum tui: defende hunc tantum ornatiſſimorum hominum conuentum, qui me de tuis laudibus tam attente, tam amice audierunt: cuſtodi Conimbricenſem academiam: ab omni Luſitania pericula, famem, caedem, flammam, peſtilentiam auerte: regem Sebaſtianum, cuius vnius exſpectatione haec florentiſſima regna ſuſtentantur: reginam, & principem Henricum, rectores imperij ſaluos & incolumes conſerua: experiamur qui te colimus, quantum gratia valeas apud opificem omnium rerum & gubernatorem. At tu mundi effector & molitor Deus, cuius maieſtatem atque numen in ſanctis veneramur: cuius immenſam amplitudinem illorum vita, mors, gloria maxime oſtendit; tu ſanctiſſime pater audi Eliſabethae preces, tibi pro noſtra ſalute ſupplicantem ne excludas, & omnibus qui eius facta cognouimus, eam mentem inijce, vt diligentiſſime perſequamur imitando,

quo huius miſerae vitae curriculo confecto, ad eamdem metam peruenientes, ſempiternam coronam, tuo munere & conceſſu capiamus.

PETRI

Digitized by Google

PETRI IOANNIS PERPINIANI

De Societatis Iesv gymnaſijs Oratio IIII.

Habita eſt cum rex Luſitaniae inuictiſsimus Ioannes, hoc nomine tertius, Conimbricenſe gymnaſium Societati Ieſu tradidiſſet.

ET ſi natura ipſa ita comparatum eſt, pōtifices vigilātiſſimi viriq; doctiſſimi, vt maiora ſe quiſque ſuſtinere poſſe arbitretur, quam quantum eius ingenium ac vires ferre queāt: ſaepeq; falſa quadam exiſtimatione roboris, mediocria illa onera eſſe putet, quorum pondere oppreſſus, vix ſe vſquam commouere poſſit; tamen huius rei, quae a nobis hodierno die ſuſcipitur, magnitudo tanta eſt & grauitas, vt facile cuiuſuis hominis animum, & ſe rebus omnibus futurum eſſe parem exiſtimantis, debilitare poſſit ac frāgere, ne dum noſtrum, quorum ſuſceptae vitae rationes id quodam modo videntur ſuo iure poſtulare, vt nullum tam leue ducamus onus, cui non vires noſtras impares eſſe fateamur. nam ad illud nos aggredi video

in quo, vt a nulla officij parte recedamus, difficile factu eſt, vt vero afferamus aliquid omnium ordinum expectatione dignum, vt doctiſſimorum virorum animos expleamus, vt reſpondeamus tam celebris academiae nomini atque famae, quae magnã iam terrarum orbis partem peragrauit; vix ab hac mediocritate, vel tenuitate potius requirendum eſt. Cogitate enim de primis illis initijs huius auguſtiſſimi ſapientiae domicilij, ac repetite memoria, qui primi in his muſarum ſedibus Luſitanam iuuentutem ad humanitatem informarint: atque inde ſenſim, quaſi per quoſdam annorum gradus, ad haec noſtra tempora delabẽtes, ſingul orum doctorum qui ſunt in hac aliquando luce verſati, laudem atque gloriam ponderate: nimirum primos illos huius academiae patronos tales fuiſſe comperietis, quales a potentiſſimo rege litterarumq; amantiſſimo accerſiri debuerũt & quibus vix quidquam perfectius in hoc docẽdi genere Luſitania, illis praeſertim tẽporibus auſa eſſet optare: quorũ nomini hoc ſanctiſſimum philoſophiae ſacrarium, hae humanitati conſecratae ſedes, mirum quantum ſint dignitatis & amplitudinis conſecutae; eos autẽ qui illis ſucceſſerunt, tam ſingulari fuiſſe doctrina fatebimini, tam ſubtili ac recõdita imbutos maximarũ artium ſciẽtia, tanta in docẽdo ſubtilitate ingenij, vt priorum abitu hinc, vix vllam hae ſcholae iacturam, inde lucrum
in-

ingens feciſſe viderentur, quae pro doctiſſimis exteris hominibus doctiſſimos Luſitani nominis viros accepiſſent. Quamobrem nihil equidem miror, ſi expolitiſſimi humanitate homines, rebus maximis aſſueti omnia magna incredibilia, diuina denique exſpectent. illud eſſet mirandū magis, qui omnia ſumma ſemper habuiſſent, eos quauis mediocritate poſſe eſſe cōtentos. Conijcite nunc oculos non iſtos humanitatis ac beneuolentiae pleniſſimos, ſed illos acutiſſimos veritatis indagatores in nos, qui hodierno die in eorū locum ſufficimur, non dubito, quin eiuſmodi eſſe exiſtimetis, vt neque ingenij, neque doctrinae ornamentis, neque vſu ſimus cum illis multis partibus comparādi. Ac de noſtra quidē tenuitate viri ornatiſſimi plura hoc loco dicerē; niſi mihi verendū eſſet, ne modeſtiae cauſſa magis quam quod vera eſſe putē, haec a me dicta eſſe videātur. Quod ſi forte pro veſtro erga nos animo, quē ſingularē ſaepe ſumus experti, creditis, id certe cogitate, quod nemini dubiū eſſe poterit, tātas eſſe ſuperiorū doctorū copias, vt prae ijs omnis copia, pro ſūma inopia putāda ſit. Itaq; nō eſt plane, nō eſt ingenij noſtri atque doctrinae tātae rei pōdus ſuſtinere, humanitatis veſtrae eſt viri ornatiſſimi, perficere, vt quod doctrinae viribus ſuſtinere nō poſſumus, id ſtudio& alacritate veſtra perferamus. Ego quod in re tā magna, in qua omnis huius academiae exiſtimatio maximum

praeſtantiſſimae vrbis decus & ornamentũ,totius fere Luſitaniae vtilitas agitur, fieri neceſſe eſt,primum a Deo opt.max.cuius imperio atque nutu ſola terrarũ gubernãtur,cuius beneficio magis, quam hominũ ſtudio ac labore ſapientia comparatur: deinde a ſacra virgine ceteriſq; ſanctis omnibus, quorum preces plus apud Deum,quam merita noſtra valent,pacẽ ac veniam peto,precorq; ab ijs,vt hodiernum diem & ad gloriam huius academiae conſeruãdam,& ad pulcherrimũ ciuitatis decus retinendum,& ad prouinciarũ omniũ fructus amplificandos, & ad harum rerũ quamdam quaſi immortalitatem illuxiſſe patiantur. Pulſus eſt iã omnis metus animo viri ornatiſſimi, fugatus eſt, exceſſit: liberiorem poſthac curſum noſtra tenebit oratio. nam & diuinam opem imploratam imbecillitati noſtrae ſpero praeſidio futuram,&frequens hic veſter cõſpectus,haec omnium ordinum alacritas,vultu,oculis,voce ſignificata, hic tantus concurſus, quantum me vmquam vidiſſe vix memini; meum animum mirandum in modum recreauit. cum enim tã frequentes tanto ſtudio concurriſtis,tanta audiendi cupiditate inflammati, intellexi vos ad bene de re litteraria ſperandum eſſe vehementer excitatos. Quare vos oro atque obſecro, vt iſtam ipſam alacritatem animi, quam concurrendo declaraſtis,mihi apud vos verba facienti praebeatis: & dum vobis aperio,quid in his

col-

collegijs ſuſcipiendis, in quibus litterae docẽtur, ſocietas ſequatur vniuerſa, quae res regem Luſitaniae Chriſtianiſſimũ impulerint, vt hoc eius poteſtati permitteret, & quam in docendis litteris viam ac rationem teneamus; me ſicut ceteros ſoletis, bona cum venia audiatis. nã neque ab huius academiae dignitate, neque ab vtilitate cõmuni, neque a veſtra voluptate animi abhorrebit oratio mea. Atque illud quidẽ, quod ego mihi primo loco propoſui, viri ornatiſſimi eiuſmodi eſt vt vel ſine mea, aut cuiuſquã oratione hominis cognoſci plane poſſit ac perſpici. Quis enim ſuperioribus annis ſic in hac vrbe delituit, vt nihil de collegijs illis, quae ſunt a ſocietate ſuſcepta, vel ex ſermone rumor ad eius aures attulerit? quis vero tam hebes ſit atque rudis, vt cum publicas priuataſq; de neceſſarijs rebus admonitiones, Chriſtianae doctrinae pro eorũ captu, qui audiũt, exercitationes, confeſſiones de peccatis menſtruas, alia item quae ſalutariter inſtituta ſatis auide recepta ſunt, acceperit, non faciat facile animi noſtri coniecturã & intelligat, omnia ad illud, quod eſt in hominum vita maximum, a quo & ſua cuiuſque ſalus, & ceterorum omnium pendet, ad virtutis ſtudium honeſtatisq; conferri? quod tum nemo dubitare poterit, nec audebit, ſi poſſit, vbi noſtrae vitae genus, qui id facimus, animo ſibi ac cogitatione depinxerit. nos enim ij ſumus viri ornatiſſimi, qui

tamet-

tametſi longe abſimus a veriſſima perfectiſſimaq; virtute, tamē aliquā eius partē conſequi ſi minus quantum par eſt,at non nihil certe cupiamus, neque alia de cauſſa arctiorem vitae morumq; diſciplinam ſubierimus, niſi vt omnem operam, curam, ſtudium, quod in alijs rebus ponendum fuit, in vna virtute comparāda defigeremus. Quid ergo aut illis ſtultius, in quorum quaſi mancipio ac poteſtate ſumus, fingi poſſet, qui nobis hoc docendi negotium impoſuerunt, aut nobis ipſis leuius, qui obliti quid ipſo nomine totiuſq; vitae ratione profiteamur, nos alienis a propoſito noſtro rebus, grāmatica, rhetorica, dialectica, philoſophia, pueris, adoleſcentibus, viris, quaſi quibuſdam laqueis irretitos conſtrinxerimus, niſi haec omnia ad illud ipſum, quod nobis omnibus in rebus propoſitum eſſe debet, ſtudium virtutis Chriſtianae pertinerent? ſed ego plurimum illos vidiſſe arbitror, qui nec litteras ab illa virtutis perfectione ſuapte natura abhorrere perſpexerūt, & magnopere referre intellexerunt, vt quam primum etiā in ipſa inſtitutione puerili cum illa coniungantur. Quae res etſi tam clara & illuſtris eſt, vt aciem veſtrae mentis effugere nullo modo poſſit, tamen oratione nūc illuſtranda eſt, vt cum ad ipſius rei lumen hoc alterum orationis lumen acceſſerit, nihil ne ab ijs quidem, quibus caecus ſit quodam modo animus deſideretur. Duo genera ſemper in

Chri-

Chriſtiana republica fuerunt eorum, qui verſari in litterarum ſtudijs atque in ijs ſe excellentius gerere ſtuduerunt: quibus ex generibus alteri quadam doctrinarum pulchritudine honeſtatiſq; ſimulatione capti, in eo vno vehementer omni neruorum contentione elaborarunt, vt facile diſputandi ſubtilitate, dicendi vi atque copia, arcanarum naturae rerum ſcientia, quae ſunt a communi hominum ſecretae ſenſu, ceteris omnibus antecellerent: alteri ſtudio publicae ſalutis accenſi, vniuſq; virtutis ſplendorem admirantes, eius maxime, quae in communi hominum vtilitate tuenda augendaq; verſatur, quae & pulcherrima eſt, & ad hominum naturam vehementer accommodata, in eo curam omnem & cogitationẽ animi collocarunt, vt & virtutem praeſtantiſſimarum artium ſcientia, quaſi quibuſdã armis inſtruerent, & hanc omnibus virtutum ornamentis honeſtarent. & illorum quidem animos tantus ſaepe ſtupor occupauit, vt Chriſtianae virtutis immemores praeclare ſatis ſecum agi crederẽt, ſi quid ex cognitione rerum gloriae inanis ac falſae, vel ſceleratae potentiae nanciſcerentur: horum vero mens tantum in re perdifficili potuit tenere modum, vt nec doctrinam illam, quam honeſtatis expertem, ne doctrinae quidem dignam nomine iudicarent, amplecterentur; nec honeſtatem ipſam artibus deſtitutam bonis, quam velut inermem cernerent om

nibus

nibus omnium telis expoſitam, ſibi ſatis eſſe exiſtimarent. Itaque illi cum famam dumtaxat praedicationemq; popularem ſibi in omni ſtudiorum ſuorum ratione propoſuiſſent, ad eam, litterarum ſcientia ſunt abuſi: hi cum in mentem vimq; omnem animi in vnam vir[illegible]cem coniecißent, ad eam prorſus ipſa ſtudia litterarum accommodauerũt. illi aura illa populari, quam ſtudioſiſſime captabant, cum adſpiraret leniſſime, vltra fortaſſe quam vellẽt prouecti, eo ſaepe delati sũt, vbi amiſſis rationis gubernaculis ac iudicij, ſic varijs errorum fluctibus iactarentur, nullum vt capere poſſent veritatis portum & honeſtatis: hi cum aliquando eſſent in tranquilliſſimum tutiſſimumq; verae pietatis portum, modeſtiae, caritatis, ceterarumq; virtutum ingreſſi, iactis anchoris conſtantiae ac fortitudinis, ne vehementiſſimis quidem gloriae famaeq; flatibus, in altum, in tempeſtates, in periculum impelli potuerunt. illi cum de eo, quem tenere debuiſſent, curſu multum deflexiſſent, in ſcopulos, in vada inciderũt, vnde ſe vel aegre miſeri, vel omnino numquam expedirent: hi rectum ſemper tenentes curſum, cum de eo tempeſtatibus dimoueri nõ poſſent, quo intendebant, facile nullo labore, nulla moleſtia peruenerunt. illi in quaſcumque inſulas, in quaſcumque terrarum oras & litora illo quaſi aeſtu fuerũt, atque illis animi fluctibus eiecti, omnia paſſim amentia & furore incitati, moti-

bus

bus inſaniſſimis perturbarunt, populiſq; rudibus ac imperitis tranquillitatem vitae ſimul & mentem ademerunt: hi cum oratione ſua integerrimaeq; vitae exemplo, amore quodam & ſtudio terras omnes peragrantes, aut domi ſe neceſſarijs de cauſſis continentes, ſcriptis libris ac epiſtolis, tumultus ab illis excitatos ſedauiſſent, tranquillitatem vitae, quam amiſerant, multis gentibus afflictis, reddiderunt. Etenim repetite memoria viri ornatiſſimi, inde vſque ab Eccleſiae Chriſtianae primordijs omnes tempeſtates & procellas, quibus vbique ſacra Chriſti opt. max. iactata eſt & afflicta nauicula, ſic credo ſtatuetis, aut omnes, aut longe grauiſſimas quorumdam ſuperbiſſimorum hominũ (ſi homines eos appellare fas eſt) fuiſſe concitatas amentia, qui inani quadam & ſtolida inflati exiſtimatione ſapientiae, cum nihil illis eſſet inſipientius, linguis ſuis ſcriptiſq; impijs oppugnare tentauerunt ipſum Deum. An nõ erat initiatus Chriſtianorum ſacris, ineptiſsimus ille atque impudentiſsimus diuinarũ litterarum irriſor Porphyrius? nonfuerat Origenis in ſtudijs philoſophiae ſocius ac paene par? ſed viſus eſt ſibi acumine ingenij, maximarum rerum ſcientia, conſilio ceteris anteire mortalibus, dignuſq; plane, qui veritatem ipſam mendacij; Dei ſapientiam ſtultitiae; ſupremi illius aeterniq; patris ſplendorem turpiſsimorum errorum argueret; contempſit ſtultus

arro-

arroganſq; philoſophus, quae prudens ac modeſtus idiota probauerat; ridebat apoſtolos duces Chriſtianae militiae, illudebat euangeliſtarum monumentis, in ipſum Chriſtum huiuſmodi machinae molitorem ac moderatorem, furens atque amens inuehebatur; cumq; a vera philoſophia, illius inanis ſtudio defeciſſet, eas ſuis ineptijs atque nugis turbas fecit, quas longa vix omnino ſaecula compreſſerunt. Imbutus erat Arius ille, quem aptiſsime Graeci χριστόμαχον καὶ θεόμαχον nominarunt, inde a prima pueritia religionem noſtram ſacroſq; ritus vna cũ nutricis lacte ſuxerat. verũ cum intereſſet ſubtiliſſimae Alexandrini epiſcopi diſputationi, qua vir ſumma pietate, acutiſſime de ſuprema diuinaq; natura diſſerens, vnam diuinitatem in triplici hypoſtaſi eſſe aſſerebat: homo gloriolae cupiditate inflammatus, & vt ſcripſit Socrates, dialecticae loquacitatis non expers, pati non potuit ſuas illas non ineptas minus, quam impias argutias latere. reſtitit epiſcopo ſuo acriter, vt videbatur, & in contrariam plane ſententiam declinans, nefariam illam diuinarum hypoſtaſeωn diuiſionem, ore pluſquam ſacrilego inuexit. quam cum puerilibus quibuſdam argumentatiunculis ac ſpinoſis comprobare niteretur, tantum vbique terrarum tumultum alijs alio inclinantibus, excitauit, vt nec incredibili Conſtantini Magni diligentia & cura; nec ſacri concilij Nicaeni diuina

uina auctoritate, facile componi potuerit; nec ducentorum aut trecẽtorum annorum ſpatio; nec vnius alteriusve prouinciae finibus terminari. ergo multis aetatibus propagata peſtis illa, omnes fere terrarum oras, omnia maria peruaſit: vt publice, atque in ipſis theatris Chriſtiana pietas ab hominibus flagitioſis rideretur. Taceo Iulianum deſertorem religionis, Chriſti ſeruatoris capitalem hoſtem: taceo ceteros, qui iam olim dum verae pietatis ſtudium contemnunt, cuiuſdam ſcientiae pucrilis opinione caeci, ſtatum reipublicae Chriſtianae vehementer perturbarunt. Iſtos ipſos, ne nimis antiqua repetamus, ſacrorũ ac religionum hoſtes infeſtiſſimos, qui noſtra fere memoria in Germania exſtiterunt, recordamini, qui cum tantam ſibi diuinarum litterarum ſcientiam adepti eſſe videantur, tantam rerum humanarũ cognitionem, tantam occultiſſimorum myſteriorum notitiam, vt non ſolum eorum hominum, qui nunc ſunt, gloriam, ſed etiam antiquitatis memoriam ſe ſapientia ſuperaſſe arbitrentur, euertunt omnem morum ſanctiorem diſciplinam, labefactant non doctiſſimorum hominum modo ſentẽtias, quorum & litterae quondam, & religio plurimum enituit; verum ipſius etiam eccleſiae vniuerſae ſanctiſſima decreta, ſacra profana omnia habent promiſcua, ſe tandem primos recte ac perfecte libros ſacros intellexiſſe, & eorum abditiſſimas ſenten-

tias

Digitized by Google

tias peruidiſſe credunt, ceteros fuiſſe plerũque grauiter alucinatos: nullius neque hominis, neque conſilij, tam acre umquam exſtitiſſe iudicium, vt cum ſuo debeat vlla ex parte comparari: ita harum furiarum & peſtium humani generis amentia atque ſcelere, tantam fecit eccleſia Chriſti iacturam, quantam vix multis aetatibus complurium pietas ſingularis, cum admirabili quodam doctrinae genere coniuncta reſarcire queat. & erit noſtrum aliquis viri ornatiſſimi, qui tot calamitates per homines litteratos illos quidem, ſed ambitione ac ſuperbia furioſos, priſcis temporibus importatas legimus, tot ipſi audiuimus, propeq; vidimus hiſce oculis, qui dubitet, quanti referat, quibus, qui ſe ad philoſophiam contulerunt, moribus a teneris aſſueſcant? an parum ea res ad communem Chriſtiani populi ſalutem pertinere videri debet, ſine qua illa tam ſaepe in ſummum eſt adducta diſcrimen? Vtinam non eſſemus tantis cladibus edocti, & tã recentibus, atque etiam nunc id ambigi ac diſceptari poſſet; ſed noſtra ipſorum mala nullum iam nobis penitus reliquerunt dubitandi locum. Maxima ſane quidem, maxima ad pietatem, tranquillitatem, ſalutem Chriſtianae reipublicae, vel omnium potius in eo momenta ſunt, vt nullum fiat vmquã verae virtutis & philoſophiae in hominum animis diſſidium, ſed pariter omnia bene ſubactis (vt ita dicam)

noua-

nouatis & iteratis ingenijs quaſi quaedam mā data ſemina pariter etiam ſurgant & augeſcāt pariter ſuam maturitatem aſſecuta, omnibus vberrimos ſuauiſſimoſq; fructus afferant. At enim princeps ingenij & doctrinae Plato, philoſophiam Dei donum eſſe praedicabat, quo maius bonum neque donatum eſſet vmquam hominibus diuino conſenſu, neque tribuendum. hanc Marcus Tullius medicinam eſſe animi dicebat, hanc inanes ſollicitudines detrahere, cupiditatibus liberare, pellere timores: hanc eſſe vitae ducem, virtutis indagatricem, expultricem vitiorum, ſine hac nihil hominum vitam eſſe potuiſſe. Quā ergo dicat aliquis, viri ſummo ingenio, ſumma ſapiētia verbis ampliſſimis laudatam eſſe voluerunt, omnium ingenuarum artium & diſciplinarū quaſi procreatricem quādam, hanc tu in celeberrimo doctiſſimorum virorum conſenſu, in his ipſi dedicatis ſedibus accuſare audes? nec eorum qui ſe penitus eius ſtudijs dediderunt, cogitationes occultas & tacita iudicia extimeſcis? Ego vero viri ornatiſſimi, ſi vel id tentē, vel efficere me poſſe ſperem, vt maximum Dei munus aut reprehendam, aut verbis eleuem, amēs ſim. ac de eius quidem laudibus alio loco dicā viri ornatiſſimi, atque ita dicam, vt vix vmquam ampliores laudes illi a quopiam tributas eſſe fateamini. Nunc id mihi diligenter expendite, quam ſit noſtra ſuperior oratio cum

In Timaeo.

Tuſcul. Quaeſt. lib. 3.

Philosofia ingenuarum artium procreatricē esse

iſtis ipſis philoſophic laudibus coniuncta. ſi enim illa medetur animo, quia comprimit tumultus eius omnes, virtutem indagat, vitia expellit, ijſdemq; de cauſſis a Deo conceſſa mortalibus exiſtimanda eſt, atque his maxime rebus omnis eius nititur commendatio, cui poterit eius philoſophia probari, qui vires illius nō ad ſedandas, ſed concitandas magis perturbationes animi; non ad virtutem indagandā, ſed ſepeliēdam; non ad exſtirpanda vitia, ſed in hominum mentibus ſerenda contulerit? Tuamne ego Porphyri philoſophiam medicinam animorum putem? quae velut venenis imbuta malis & tuum, & multorum animos infecit, corrupit, perdidit? An tuam ſcelerate Ari contaminatam impietate loquacitatem? quae tam quā peſtis contagioſiſſima cum ex Alexandriae & Ægypti finibus ad omnium gentium perniciē erupiſſet, non ſolū per innumeras Aſiae prouincias manauit, ſed ſuperauit etiā mare & obſcure ſerpens cum bonam Europae partem occupauiſſet, vſque in Hiſpaniam extremam penetrauit, & quaſcumque terras attigit, ita crudeliter in ijs graſſata eſt, vt vulgato morbo miſerrimā intulerit Chriſtianae ac verae pietati vaſtitatem? An tuam illam furioſam nefarie Iuliane rabiem? an tuam Manichaee dementiam? An veſtram perfidioſi Lutherani veſaniam? an eorum omnium praeſtigias, fallacias, machinas qui vano quodam nomine ſapientiae, cum eſſent

ſent, medicos animorum ementiti, infinitos populos, maximas nationes a ſanitate mentis ad furorem & amentiam traduxerunt? haec ego ampliſſima Dei munere confitear? Quod venenum, quam peſtem, quod exitium humani animi eſſe dicam taeterrimis daemonum furialium faucibus terris ac mortalibus afflatum, ſi huiuſmodi hominum, aut furiarum potius non philoſophia, ſed virus animorum medicina Deiq; donum exiſtimari debet. Auertat princeps ille mundi tantum a nobis malum, nec eo dementiae fideles ſibi gentes venire patiatur, vt hoc ad ſanandos animos remedium tam peſtiferum adhibeant. Eſt plane animi medicina philoſophia, indagatrix virtutis, expultrix vitiorum, ſed illa quae in compriműdis animorum motibus, qui ſaepe vehementius contra rationem incitantur, occupata eſt, non quae in pacatis tranquilliſq; mentibus maximos ac turbulentiſſimos variarum perturbationum fluctus excitet. Spero probari vobis orationem meam viri ornatiſſimi, vehemẽter ſum iſto ipſo veſtro vultu recreatus: quantũ potero voce cõdendã, vt me illi etiam, qui ſtant extremi exaudiant. Illa philoſophia medetur animis eorum, quos apud Platonem Socrates nunc vere philoſophos, nunc recte tractantes philoſophiam, nunc probe philoſophantes vocat: quorum omnis exercitatio nihil eſt aliud, niſi mentis quaedam a corpore ſeiunctio atque allocatio: *In Phedone.*

qui vt paulo ante coactus erat, diſputatione Socratis, cõfiteri Simmias, neque ſtudio tenentur huiuſmodi voluptatum, quales ex cibo atque potu, rebuſq; venereis capiuntur: neque ceterum corporis cultum magni ducunt, vt veſtẽ pretioſam, vel calceos, neque alia corporis ornamenta in pretio habent, ſed ſpernunt potius & reijciũt, niſi quoad omnino neceſſe eſt illis vti: quorum ſtudium non in corpore defixum, ſed quoad fieri poteſt, ab ipſo auocatũ, ad animũ videtur eſſe conuerſum, quos in hiſce rebus apparet ſegregare animum quam maxime a ſocietate corporis, contra quam faciunt ceteri mortales: denique vt omnia paucis complectar, qui nihil aliud meditãtur niſi mortem. cuius ſententiam litteris latinis illuſtrans M. Tullius totam philoſophorum vitam, mortis commentationem eſſe ſcripſit. quibus addamus nos etiam, ſi placet: qui nulla cupiditate gloriae incitantur, nihil aura mutantur populari, ſpernunt inſanos multitudinis applauſus, acclamationes temerarias rident, quae pleriſque magna ac praeclara videntur, parua ducunt, eaq;, ratione ſtabili firmaq; contemnunt, res vero duras atque aſperas ita ferunt, vt nihil a ſtatu naturae diſcedant, nihil a dignitate ſapientis: quae res non minus ad Platonicam illam mortis commentationem, quam ſuperiora pertinent, ac neſcio an multo etiam magis. Audiant igitur qui magiſtri Platonis Marciq;

Tuſcul. Quaeſt. lib. 1.

Tul-

Tullij auctoritatibus maxime nituntur; agnoſcant illã prope diuinam eorum, quos laudant vocem, agnoſcant verba, agnoſcant ſententiã. vbi effecerint, vt tota vita philoſophorũ mortis ſit cõmentatio, & nihil aliud illi agãt, niſi vt animum a corpore omnibuſq; rebus ad illud ſpectantibus quam maxime abducant & ſeuocẽt, tum ego illud ipſis tribuam & dabo, vt philoſophiam animorum medicinam diuinumq; donum eſſe praedicent: quamdiu animus inflammatus cupiditatibus, laetitia elatus ac geſtiens, acerbiſſimis dolorũ aculeis cõfixus, perterritus impendentium malorum metu, faediſſimis corporis voluptatibus demerſus, curis rerum labentium veluti quodam pondere depreſſus, ad res viliſſimas, hominiſq; praeſtantia indignisſimas abiectus non ſeſe erigere poterit, non rerum caeleſtium ſplendorem intueri, nihil magnum aut praeclarum, nihil diuinum agitare: non dubitabo eius qui ita ſit affectus, philoſophiam perniciem humani generis, religionis Chriſtianae labem atque ruinam nominare. eſt illa quidem per ſe pulchra, & ſuapte natnra ſalutaris: verum vt medicina aliqua vel ad ſanandum appoſitisſima, ſi tum, cum capitur venenum admiſceatur, non remedium illa quidem morbo, ſed exitium afferat laboranti, ſic philoſophia ſi dum hauritur ad curationem animi, cupiditatis, ambitionis, ſuperbiae veneno inficiatur, non in mentibus ſanitatem, ſed fu-

rorem, ſed amentiam ingeneret, quibus ſacra profana omnia labefactentur, euertantur, extinguantur. Quod certe vos viri ornatiſsimi tam multis exterarum gentium exemplis admoniti, veriſſimum ducere debetis exiſtimareq; nihil referre magis non ad eorum qui diſcũt modo, ſed etiam ad populorum omnium ſalutem, pacem, tranquillitatem, quam quibus initio moribus, qui ad philoſophandum accedunt, imbuantur. Sed quoniam non omnes, qui parum recte philoſophantur, ipſaq; philoſophiae praecepta aut perexiguam, aut nullam in ſuis animis cum habere patiuntur, eo furoris & audaciae procedunt, vt varijs rerum nouarum motibus rempublicam Chriſtianam conturbent. Age illud etiam videamus, quid viriũ in ijs habeat illa diuinarum humanarumq; rerum ſapientia, qui multis contaminati ſordibus vitiorum, aut certe parum amantes probitatis, populos imperitos veram pietatem edocent. nam ſi adeo infirma eſt ac debilis, vt nihil poſſit efficere: ſi adeo inſana, vt omnium irriſione ludatur. nemini credo dubium eſſe poterit, quin illa cum virtute maxime ac probitate coniungenda ſit. Atque vt omittatis nunc de ſingulis cogitando recordari, vno adſpectu intueri poteſtis eos, qui ſpretis bonis integriſq; moribus, ſola mediocri vel etiam ſumma rerũ inſtructi ſcientia, ſe aliquando ad tractandos multitudinis animos contulerunt, cum ita la-

bo-

borantes acriter, tum ita nihil proficientes, vt alijs miſerandi, alijs irridẽdi eſſe videantur. nec ſane immerito. eſt enim virtus morũ quidam tamquam ſpiritus litterarum, hae vero quoddam quaſi corpus virtutis. haec vbi abeſt, iacẽt litterae veluti membra exanima. nec ſolum nullam habent efficiendi vim, ſed nec ſe quidem poſſunt commouere. Quid facient pedes, quid manus, quid caput, quid ceteri corporis artus vitali ſpiritu deſtituti? Quid adhortatio, quid obiurgatio, quid admonitio, quid reliqui litterati hominis conatus a virtute tamquam anima derelicti? Mihi vero non temere videtur ſeruator ille hominum prius ſalem dixiſſe terrae diſcipulos ſuos, quam mundi lucem ſed diuina illa qua cuncta ſolebat ſapientia. Eſt enim honeſte acta vita, cuius exemplo ſaliuntur quodam modo corrupti mores hominum, & quae delapſa iam fluxerunt, adſtringũtur, vt ſanctus Chryſoſtomus adnotauit, lõge doctrina prior cuius lumine terrarum orbis illuſtratur. Multo magis exemplis, quae cernãt oculis, quã verbis impelluntur mortales, illa quae maxime vel ab imperitiſſimis ſolent in ijs, a quibus admonentur, requiri. Nulla eſt orationis quãuis doctiſſimae auctoritas nullum pondus, quam ipſi dicentis mores confutant, & quantum affert virium ac momenti vel eloquentia, vel rei honeſtiſſimae de qua dicitur natura, tantum vitae detrahit turpitudo: neque eſt quidquam ſuper

Matth. 5.

Homil. 15. in Matth.

bius, nec arrogãtius, quam velle, vt alij tuã ſequãtur doctrinam, a qua tu ipſe turpiſſime diſſideas: neque ſtultius, quam ſperare ceteros id eſſe facturos, quod videant te ipſum non facere, qui doceas. Quamquam iſtud ipſum, aliter loqui, aliter viuere, tantae turpitudinis eſt, tantae leuitatis, tantae inconſtantiae, vt etiam ſi noſtra ſine virtutis praeſidio philoſophia plurimum ad mentes hominum, quo vellemus, impellendas, vnde vellemus deducendas poſſet, tamen ne ita viueremus, eſſent propter ipſam rei foeditatem magnopere fugiendum; An excogitari quidquam turpius, aut fingi poteſt, quam in eo ipſo peccare, cuius ſcientiam profitearis, cuiuſq; magiſter eſſe velis? Quis grammaticum barbare loquentem ferat? quis non ſtomachetur, ſi benedicendi magiſtrum balbutientem audiat? quis non rideat, inſanumq; ac furioſum iudicet hominem, qui cum ipſe perabſurde canat, ſe tamen muſicum & canendi magiſtrum haberi velit? quis non os atque oculos auertat, vbi penicillum manu tenẽtem cernat illum, qui ne lineam quidem ſciat ducere, qua velit, & diſcipulorum turbae vt ſe pingentem intueatur, praecipientem? & nos illum philoſophum ferendum eſſe nobis, arbitrabimur, qui cum ſe vitae ducem profiteatur, ipſe turpiſſime viuat, & in officio labatur, cuius ſe doctorem egregium credi velit? Accipite ſapientiſſimam illius Baſilij grauiſſimamq; ſen-

ten-

tētiam, qui ob inſignem omnium ingenuarum artium ſcientiā, & ingenij ſingulare lumen, Magnus eſt ab ipſis Graecis Athenis nominatus : accipite inquam ſanctiſſimi doctiſſimiq; viri de ijs, qui ita philoſophantur ſententiā, atque eam ſic animis veſtris infigite, vt numquam excidat, ſic imprimite, vt nulla vmquam obliuione deleatur. Qui aliorum verbo tenus philoſophiam re factiſq; confirmat, is ſolus ſapit. ceteri tamquam vmbrae volitant. nam publice quidem ornatiſſime laudare virtutem, & multa de ea verba facere, priuatim autem voluptatem pluris quam continentiam putare, & nimiarum opum potentiam praeferre aequitati; id equidem ſimilē eſſe dixerim ei quod in ſcena faciunt fabularum actores. illi namque regum vel magiſtratuum perſonam ſuſtinent interdū, cum neque ſint reges, neque magiſtratus, ac ne liberi quidem & ingenui fortaſſe. Quid? muſicus non facile pateretur habere ſe minus temperatam lyram, & chori princeps non habere chorum quam maxime concinentem, & quiſquam noſtrum a ſe diſſidebit, neque vitam ſuā congruentem verbis praebebit, verum lingua iurauit (inquiet cum Euripide) animus iniuratus eſt? & vehementius contendet vt videatur quam vt ſit bonus? atqui hoc eſt iniuriae extremum, ſi cuius rei fides eſt habenda Platoni, videri bonum cum non ſis. his verbis ille ſingulari ſapientia vir, cum adoleſcentes quoſdam

ὁμιλία πρὸς τοὺς νέους.

ad ve-

ad vere philoſophandum hortaretur, quam tur pe ſit demonſtrauit non re, ſed nomine, verboq; tenus eſſe philoſophum, atque ita vitam inſtituere, vt cum ea mirabiliter pugnet oratio. Rem ergo per ſe deformem ac foedam, & ſi vere loqui volumus, flagitioſam, ſperem ego aliquid momenti ad honeſtatem habituram? aut illam philoſophiam apud alios in pretio futuram, quam is ipſe, in quo ſit, impudentiſſime contemnat? aut eius oratione obſtinatiſſimas improborum voluntates flecti poſſe, qui ipſe non verbis, ſed re; non cõcluſis ratiunculis, ſed factis: non contraria oratione, ſed vita atque moribus quaecumque doceat, euertat? Quae tandem impudentia eſt, dicat is, quem admoneas, alijs praecepta viuendi dare, te ipſum ex praeceptis tuis non viuere? fac tu diligenter quae me mones, tum ſi voles, mihi etiam vitae rationem praeſcribes. Nec vero eos laudo, aut defendo, qui ſic rerum ſalutarium admonitoribus reſpondent, ſed haeç vna res, quae ſolet vſu venire ſaepe, facile declarat, quae ſit litterarum ſine virtute vis, ad aliorum animos permouendos. at vbi huius ſplendor acceſſit, tantum illae poſſunt, vt nullius tanta ſit obſtinatio ſentẽtiae, nullius tanta pertinacia, vt queat; nullius tanta impudentia, vt audeat earum viribus reſiſtere. Quis ſuſtineat eius orationis impetum, ſplendorem non admiretur, quam non ex inani quodã vanae ſapientiae ſtudio, ſed ex

vera

vera germanaq; philoſophia & eius qui dicit, moribus effloruiſſe videat? cuius mira ſit cum omni vita, incredibiliſq; conſenſio?quã ſeuera diſciplina morum commendet,vitae integritas ſanctam quodammodo efficiat, conſtantia firmam atque grauem? quis illa monita leuia eſſe putat quae ipſum admonitorem inaudita diligentia,ardentiſſimo ſtudio,infinito aſſiduoq; labore praeſtare cernat? quis eius praecepto non amplectatur ſtudioſe, cuius ſermo atque vita eodem adhortentur & impellant? cuius pectus maximis refertum eſſe virtutibus, mentem tum ſapientia, tum pulcherrimis totius honeſtatis ornamentis condecoratam intelligat? Maxima profecto eſt, maxima diuinaq; vis, ſumma dignitas auctoritaſq;virtutis:quocumque illa incubuerit, eo cetera inclinent neceſſe eſt. Itaque videre eſt eos, qui ab vtraque re bene parati ad docendum accedunt, tanta apud omnes auctoritate, vt hic in terris neſcio quid diuinitatis iam habere videãtur. hos ceteri non vt quoſdam ex annaliũ memoria, ſed tamquã e caelo delapſos homines intuentur, hos ſibi vitae duces, morum magiſtros depoſcũt, horum orationem non vt ex humano illo pectore, ſed ex diuina mente manantem audiunt. hi ſunt illi Platonis vere philoſophi, quorum facta quodã admirabili conſenſu ac paene conflato cum oratione conſpirarunt. haec illa Dei munere mortalibus donata & conceſſa philoſophia, Dial. de rep. & in Gorgia.

qua

qua nihil ab illo rerum parente neque vberius, neque florentius, neque praeſtabilius vitae noſtrae datum eſt. haec illa praeſtantiſſima aegrae mentis medicina, quae cupiditates effrenatas coercet, ſpes vanas aufert, formidines inanes depellit, mitigat acerbiſſimos dolores, auellit prauas opiniones, inter ipſa nutricis vbera, inter oſcula parentum hauſtas, inſerit alias hominum excellentia & nobilitate dignas. Atque vt omnes intelligant, me tantum verae philoſophiae impertiri laudis, quantum rei pulcherrimae, vitaeq; parenti debeatur, & quantum vix illa priſca ſaecula tribuerunt, dico nihil eſſe in hominum vita maius, nihil humano ingenio ac naturae accommodatius, nihil Chriſtianae religioni neceſſarium magis, quam ſummam & diuinarũ, & humanarum rerum ſapientiam ſingularis virtutis illuſtratam ſplendore. quid enim nobis poteſt praeſtantius ad dignitatem, ad laudem praedicabilius, illuſtrius ad ſolidam veramq; gloriam contingere, quam vt illius auguſtiſſimae naturae, quam diuinam vocamus, nonnullam ſimilitudinẽ aſſequamur? Atqui cum ex infinitis alijs, quae in illa tanta ſunt, quanta nullius hominis mens & cogitatio capere poſſit, illae certe quodam modo emineant magis atque exſtent, bonitas, ſapiẽtia, poteſtas atque vis; quae illa maxime hac tãta rerum molitione declarauit, efficit hoc vera philoſophia, vt bonitatem rectis

mo-

moribus, augeat, amplificet multiplici rerum cognitione ſapientiam, atque huius finibus dilatatis, ipſa quoque vis efficiendi latius multo pateat & poteſtas. Quam enim multa quae aliorum vires effugerent, eorum vim, qui mathematici vocantur, non effugiſſe credimus? quanto latius, quam imperitorum hominum, Archimedis patuit poteſtas, vnici ſpectatoris caeli ac ſiderum mirabilioris tamen inuentoris bellicorum tormentorum? Quanto Callimachi hominis in hac ipſa philoſophiae parte vehementer exercitati? de quibus ille nobiliſſimam Siciliae vrbem Syracuſas multum ac diu a Romanorum impetu defendit; cui tantum attulerat philoſophiae facultatis, vt quae hoſtes ingenti mole agerent, ea ipſe perleui momento ludificaretur, & cuius imperatoris armis vniuerſa ciuitas terra mariq; munitiſſima non facile potuiſſet reſiſtere eius impetum, vnius induſtria vel frangeret, vel retardaret. hic Amiſum clariſſimam Cappadociae vrbem obſeſſam & oppugnatam a Lucullo non ſolum diu ſaluam & incolumem conſeruauit ſuis machinis, ſed affecit Romanas copias multis cladibus vt non potuerit imperator fortiſſimus aliter ea, quam calliditate ac dolo potiri. Quid illi qui medici vocantur, quam multa, quam incredibilia ſaepe philoſophiae viribus efficiunt? quid phyſici? quid ceteri? quanto propius quam alij homines, ad diuinam poteſta-

Plut. in vita Marcel.

Plut. in Lucul.

tem

tem accedere videtur? Itaque nulla propior, neque certior cognatio cum Deo nobis eſſe poteſt quam verae philoſophiae quae illius ornamenta, quae ſunt illuſtriora quam cetera & notiora mortalibus multis in animis noſtris auget. nunc quemadmodum eadem cum noſtra natura congruat, conſideremus. Non enim vt tardae languidaeq; pecudes ad obſequium & indulgētiam corporis illud animal natum eſt, quod vnū ex omnibus particeps diuinae mentis, plenum conſilij, libera voluntate praeditum videmus. facti ſumus ab illo ſapientiſſimo mundi architecto, multiſq; praeſtantiſſimis muneribus exculti, tum ad intelligendum, tum ad agendum. ſuſpicere nos ille iuſſit hunc pulcherrimum ornatum, & admiratione tantarum rerum inueſtigare ipſius numen; inueſtigatum autem non venerari ſolum & colere, vti par eſt; ſed tam quam exemplar etiam nobis proponere ad imitandum; vt non ſecus nos ipſos, noſtraq; omnia priuatim ac publice tueamur & gubernamus, atque ab illo cernimus omnes mundi partes regi & conſeruari. ita viuentes in altiſſimas & illuſtriſſimas beatorum ſedes adſcēdere voluit, ad aliam quamdam vitam aeternis refertam & cumulatam bonis perfruendam. Et quoniam parentem vniuerſitatis inuenire, difficile eſſe intelligebat, inuentum autem in vulgus indicari nefas, ſe ipſe quondam quibus voluit indicauit; recon-

ditaq;

Digitized by Google

ditaq; myſteria enucleauit. Itaque non eamdem nobis quam ceteris animantibus attribuit corporis figuram, ſed noſtro ingenio habilem atque aptam: cumq; illas prono corpore ad paſtū, & reliquas corporis voluptates abiecisset, nos tamquā ſpectatores huius vniuerſitatis, ad caeli & aſtrorum conſpectum excitauit. vt illud ipſum domicilium erecti contueamur, quo nobis eſt omnis huius vitae curſus dirigendus. At quaenam res ſit conſentanea magis & congruens ijs, qui ad contemplationem huius pulchritudinis, & honeſtas actiones procreati ſunt, quam & humanae, & caeleſtis philoſophiae doctrina, quae in duas diuiſa partes, altera ponit ante oculos mare, terram, aerem, caelum, & partim ex his, & partim ex illis quae ſunt hominibus patefacta diuinitus, fabricatorem tanti operis inueſtigat; altera demonſtrat quemadmodum illum iam cognitum & debito cultu proſequi, & ſapientia, conſilio, generis humani caritate, iuſtitia, clemētia, ceteriſq; virtutibus quoad eius fieri poteſt, exprimamus. Abeant nunc pecudum ſimiles homines ac ferarū, ijſdem, quibus illae, ſe voluptatibus oblectent, paſcant oculos atque animū, belluarum ſpectaculis, ibi cogitationē omnem habeāt defixā. Qui congruenter velit hominum naturae viuere, & pro ea, quā a Deo omnes accepimus dignitate, ambas vtriuſque philoſophiae partes amplectatur, & quae in cōtemplatione re-

rum, & quae in actione verſatur, in his ſe diligē-ter exerceat, in his elaboret, his vitam ſuā omnē inſtituat. haec ſunt hominis nobilitate digna ſpectacula, haec ſola hominū naturae cōſentanea voluptas, quae ex humanarum diuinarūq; rerum cognitione, & actionum honeſtate capitur, quibus duabus partibus omnis humana & diuina ſapientia continetur. Infinita viri ornatiſſimi, de his philoſophiae laudibus dici poſ ſunt. verum ad ea quae lōge omnium ampliſſima vidētur, noſtra feſtinat oratio. Vos ego oro atque obſecro, quando vos illa tales, quales nūc eſtis, quodā modo genuit & in eius quaſi gremio magis educati eſtis quā in ſinu matris ne in laudibus illius, cui vos tantū debere intel ligitis, audiēdis defatigemini. ſic enim fiet non ſolum vt qua aequum eſt pietate erga communem omnium parentem fuiſſe videamini, ſed etiam quod volumus plane cognitum habeatis atque perſpectum. ſunt illa quidem ſuperiora ſatis ampla & praeclara, ſed quanto hoc maius videri debet, verae philoſophiae praeſidijs Chriſtianam religionem contineri, & ex ea pendere noſtrae reipublicae ſalutem? Poſtquam enim ſummi philoſophi & ijdem noſtrae religionis ſigniferi atque duces, eius vim omnem ad pietatem, a qua hominum vitio diſſidere videbatur, defendendam tranſtulerunt, eiuſq; preſidijs ſepti ac muniti ſteterunt contra temere irruentes hoſtium acies: poſtquam

noſtra fides iiſdem armis & oppugnari coepta eſt & defendi, & vnde furioſi eius oppugnatores ſuxerant venenum, inde hauſerunt antidotum eiuſdem ſtudioſi defenſores, implicata eſt quodā modo cum philoſophia pietas & cohaeret. vix poteſt illa ruere, quin haec (niſi Deus praeter hominum opinionem ſubueniat) eodem labefactata motu concidat. Fingite animis, quod ſaepe iam accidit, exſiſtere quamplurimos homines oratione ornatos, copioſos, & graues, ſingulari armatos variarum rerum cognitione, qui furore inaudito, inuſitata rabie extinguere Chriſtianam pietatem ac ſepeli re conentur: nullum eſſe qui inſtructus iiſdem armis, obuiam ire poſſit eorum conatibus, amentiam frangere, audaciam refrenare: quanto in periculo verſabitur populi Chriſtiani ſalus? quam libere illi & impune vagabuntur? quo impetu omnia deiicient atque proſternent? Nam etiam ſi Deus tum maxime res labentes confirmare ſolitus ſit, & erigere iacentes atque proſtratas, cum omnino ſumus humanis auxiliis deſtituti; poſtulat tamen exſpectatq; ſaepe, vt nos induſtriam virtutemq; noſtram excitemus, omnem ſpem conſeruandae ſalutis in eo vno collocantes. Sapientiſſime igitur maiores noſtri, quod eſt vel in pugna, vel in omni medendi arte multo maximum, & in quo exclamant homines & admirantur, gladium extorſerunt hoſti de manibus eiq; illa

ipſa acie caput amputauerunt, qua is ipſorum iugulum petebat; eamq; refecerunt morbo medicinam, ex qua vis eius omnis profluxerat. Nihil apud Ethnicos ſcripta prophetarum, nihil apoſtolorum, nihil euangeliſtarũ auctoritates poterant: at philoſophorum monumenta ſententiaeq; plurimũ, plurimum oratorum & poetarũ. Haeretici vero magnifaciebant illi quidẽ fere quae ſunt ſcripta diuinitus, aut certe ſe magni facere ſimulabant: ſed omnia quibuſdam argutijs, tortuoſiſq; interrogatiũculis, ac Chryſippeis ſophiſmatis, & ſentẽtijs, e media philoſophia petitis, corrumpebant. Quid ergo vel aduerſus illorum impetum firmius excogitari potuit, quam miſſis ijs, quae irridebant, poetarum, oratorum, philoſophorum argumentis pugnare, quos ipſi ſolos ſapientes fuiſſe arbitrabantur. vel contra horum rabiem ſalutarius, quam Chryſippeis illis nodis diſſolutis, vitatiſq; cornibus hinc inde imminentibus, philoſophorum placitis illa coarguere, quae ijſdem ſe ipſi confirmaſſe ſatis exiſtimarẽt? Enimvero inuſitatis illi quibuſdam afficiendi ſunt laudibus, qui primi hoc eximium defenſionis genus repererunt, nec eos labores reformidarunt, qui in re tam noua maximi ſubeundi neceſſario fuerunt. fungemur & nos noſtro officio praeclare, ſi eorum veſtigijs inhaerentes, in eodem nos genere defenſionis diligenter excerbimus, ita ne mores vmquam ab oratione diſſideant.

 Exclam:

fideant. O verae vitae lux, o propugnaculum religionis, o arx defenſorũ noſtrae fidei philoſophia, o promptuarium eorum, qui falſas impiorum hominum calumnias refutare voluerunt. quid omnino ſine te noſtrae res eſſe potuiſſent? tu bonos armaſti contra improborum audaciam, tuis praeſidijs Chriſtiana ſaepe fides communita perrupit confertiſſimas inimicorum acies, omnia coniecta tela contempſit, clamores irriſorũ & ſibila pro nihilo putauit: te duce, fortiſſimi illi Chriſti milites fuderunt infinitas tum haereticorum, tum externorum copias, retuderunt eorum furorem, de perfidia glorioſiſſime triumpharũt. te ſocia, tumultuantis populi furias placarunt, depulerunt a communi peſte turbulentiſſimos fluctus diſcordiarum, ſedarunt excitatas errorum tempeſtates, miſeris vexatiſq; gentibus exoptatam requiem pepererunt. tu Origeni, Celſi philoſophi ſuperbi caecos impetus propulſanti affuiſti, eiuſq; veritatis amantem animum tuis opibus confirmaſti. te comite, bene animati ac parati Methodius, Euſebius, Apollinarius tui praeſtantiſſimi alumni, oblatranti quondam Porphyrio os atque fauces obturarunt. tuis Cyrillus, Gregoriuſq; Nazianzenus corroborati viribus, ſeptẽ illos Iuliani libros, quos ille in expeditione Parthica in Chriſtum ſeruatorẽ euomuerat, pluſquam canina rabie, faces humani generis extinxerunt. tuis ornamentis Quadratus, Ariſtides,

Philosophie laus

Iuſtinus expoliti, elegantiſſime conſcriptos à ſe libros pro religione noſtra, contra vanam & anilem exterarum nationum ſuperſtitionem, imperij Romani moderatoribus obtulerunt. tuis auxilijs Tertullianus, Minutius Felix, Cyprianus, Arnobius, Lactantius; tuis Milciades, Didymus, Baſilius, Caeſarienſis Euſebius: tuis innumerabiles alij, qui nunc dignis pro ſuo labore praemijs apud ſuperos fruuntur, tum exterorum hominum, tum haereticorum ſeſe effrenate iactantem repreſſerunt audaciam. Satis opinor hoc eſſe laudis viri ornatiſſimi, atque ita reputo, vt hoc vos intelligatis, a nullo iſtorum, qui philoſophiae detrahi queruntur, ſi vitae integritas laudetur, illā ſimiliter aliquādo eſſe laudatam. Sed vt eo redeat, vnde noſtra manauit oratio; perſpicitis opinor quāti referat, coniungatur ne cum virtute philoſophia, an turpi funeſtoq; diſſidio diſiungatur. ſiquidem vnius acceſſione virtutis illa multum viribus ad alios bene inſtituendos, a foeda flagitioſaq; vita reuocandos, multum ad ſacram Chriſti opt. max. religionem tutandam valet: eiuſdem deceſſione nihil ad hominum mentes permouendas poteſt, ipſa religionem ſaepenumero, quoad eius fieri poteſt, labefactat. Quod ſi copulanda haec & quaſi conſocianda ſunt, nemo profecto dubitabit, quin quamprimum poſſit fieri, ſit optimum, qui quam conſuetudo vim habeat, vnquam audi-

uerit,& quam magna res optimis quibuſque à prima aetate aſſueſcere iudicāda ſit. Quae cum vniuerſa ſocietas videret, eccleſiae pro ſua tenui infirmaq; parte adiuuādae ſtudio, ex sūmi pontificis, quem vnū in terris ſupremū Chriſti vicariū habemus, voluntate auctoritateq; conſtituit, vt publice in academijs doceremus eniteremurq; pro viribus, vt qui darent nobis operam, cum litteris pariter homine chriſtiano dignas virtutes imbiberent, ſine quibus illae vel leues, vel pernicioſae eſſe ſolēt. Et certe quam turpe futurum erat, cernitis, reperiri magiſtros quamplurimos, ſi minus in his noſtris prouincijs, quas ſingulari quadam cura videtur conſeruaſſe Deus, certe in alijs, qui ideo ad docendum accedant, vt a uera pietate homines ſenſim ad omnem impietatem transferant & conuertant: nullum reperiri, qui vt bonos mores inueheret, eaſdem quas illi, iuuentutis erudiendae partes ſuſciperet. Itaque eo ſpectat hic omnis conatus noſter, hoc eſt nobis in hac docendi ratione propoſitum, ſi forte diuinis auxilijs poſſimus efficere, vt eadem ſit oratorum, poetarum, dialecticorum, phyſicorum, mathematicorum, magiſtrorum vitae, & proborum hominum officina. Ardua res, non nego: prouincia dura, fateor: non ita facile flectuntur hominum voluntates: veriſſime dictum eſt. Sed cum conſcelerati homines in Germania, multiſq; praeterea locis hac vna re tantum in op-

pugnanda religione conſequantur, ſperamus nos eadē multo plus in bonis moribus iuuandis aſſecuturos. atque haec de ſocietatis animo dicta ſint. Ex quibus illud etiā, quae res Christianiſſimum Luſitaniae regem impulerint, ut hoc collegium celeberrimum ei traderet, quae fuit altera pars propoſitionis meae, facile mea ſententia cognoſci poteſt. Cogitate enim quo ille ſtudio, hoc litteris domiciliū erexerit, quanta auxerit diligentia, quanta benignitate adornarit, quāta ſollicitudine ſemper quae ad illud attinebat, peregerit: quam inſolita non humanitate, ſed beneuolentia complexus ſit, quam liberaliter aluerit doctores egregios, quos ad hunc diem habuiſtis. tum noſtram, ſi libet, inopiam, ieiunitatem, ſiccitatem, cum eorum copijs, ubertate, grauiſſimorum optimorumq; uerborum flumine ac ſententiarum conferte. hoc ipſum, credo, quod ego ſuſpicor, fatebimini, quae cauſſae ſocietatem uniuerſam ad docendas publice bonas artes incitarunt, eaſdem religionis amantiſſimum regem publiciq; boni cupidiſſimum ut nos in his ſedibus collocaret, impuliſſe. Sperat id quod & nos omnes ſperare optareq; debemus, ſi ad ſcientiarum uim atque ſplendorem uirtutis ſalubritas, aut potius ſanitas acceſſerit, aliquid quale priſca illa ſaecula uiderunt, & quale noſtra etiam aetate non raro exſtitit, euaſarum. Id ut effici facilius & obtineri queat, omnia ſibi faciēda, omnes adhi-

ben-

bendas machinas, nihil intentatum relinquendum eſſe putat. O rem magnitudine incredibilem, uitio temporum inuſitatam, ſuperiore memoria inauditam, digniſſimam Chriſtiano rege, & eius quodam modo propriam omnium gentium litteris atque linguis condecorãdam. Silent nunc rex inclyte, omnium Luſitaniae regum bellicae illae tãtopere celebratae laudes, tacent arma quae ſummum ferociſſimis nationibus terrorem incuſſerunt: clara illa & exornata trophaea illuſtrium uictoriarum inſignia & monumenta in diſiunctiſſimis terrarum oris erecta conticeſcunt: omnes eorum res geſtae, quae omnium oratorum dicendi vim atque copiam ſuperare videbantur, huius vnius tuae gloriae ſplendore obſcuratae deliteſcunt. Nã bellandi virtus eſt illa quidem praeclara; ſed neque Luſitaniae genti inſolens, & Chriſtianis cum alijs omnibus cõmunis. Itaque & Luſitanis ducibus magni quondam Romanorum imperatores magnaeq; copiae ceſſerunt, & de Chriſtianis pauciſſimi fuerunt ducibus externis pares. & imperij amplitudo ac maieſtas, quam illi mirum in modũ auxerunt, non tam mentem atque animum regis, vel eorum, quibus imperat, quam potentiam quamdam & nomen exornant. & nauigandi gloria vltimarumq; terrarum incredibilis perueſtigatio, quibus ſuperiorum regum fama Oceanum Atlanticũ, extima totius Africae littora, Indumq; &

Gangem ſuperauit: amplificarunt quidē huius regni opes ſupra modum, auri, argenti, gemmarum, aromatum vim paene infinitā & copiam exaggerarunt, locupletarunt multos fortunis, ſed exhauriūt paene quotannis Luſitaniam, publicos mores affligunt vehementius, antiquam illam virtutē debilitāt, ſicut Romanā olim debilitarūt; vt difficile exiſtimatu ſit, plus ne illa hominum abutentium vitio incommodi attulerint, an eorum regum qui peruestigarunt, inaudita diligentia ornamenti. At ingenij vis atque gloria, veraq; philoſophandi ratio ornant eorum in quibus ſunt, animos, ijs qui cum imperio ſunt, plurimū adiumenti afferunt, multos a finitimis populis trahunt allectos, opes non imminuunt rerumq; copias, mores bene conſtitutos conſeruant, labentes confirmant, afflictos, excitant, iacentes extollunt, ipſi denique magnitudini imperij, decori & ornamento ſunt. Quae cum ſuperioribus aetatibus non deeſſent illa quidem, ſed tenebris obſita laterent, & vix nationes exterae fieri poſſe exiſtimarent, vt Luſitanus homo clarus in hoc genere laudis euaderet, tantam his lucem tam breui tempore tua ſingularis liberalitas & diligentia potuit afferre, vt qua re dudum omnibus gentibus aliqua humanitate expolitis, inferiores tui credebantur, ea nunc facile ceteris antecellant. Itaque ſuperiores reges antiquiſſimam Luſitanorum laudem virtute ſua vel conſerua-

runt, vel etiam, quod eſt verius, auxerunt: tu illa non omiſſa, immo ſummopere amplificata, multis incredibilibus pugnis, terreſtribus atque naualibus, maximis & ornatiſſimis hoſtium claſſibus, partim vi tormẽtorum depreſſis, partim captis, ingentibus copijs vel fuſis, vel ad internecionem caeſis, vt nulli de ſuperioribus regibus bellica laude videaris inferior, nouam aliam, qua multum diu illi caruerant, ita perfectam & abſolutam peperiſti, vt vix vllum reliqueris tuis poſteris amplificãdi locum. illi propagarunt Luſitani fines imperij; tu defenſos non dimittens propagãdi curam, aequitate, ſapientia, religione munis atque ornas. illi potentiae tum ſuae, tum ſuorum quamplurima: tu praeterea & tui & tuorum animi longe maiora ornamenta comparaſti. tu variarũ cognitione rerum, philoſophiaeq; ac pietatis copijs: illi ſuos pecunia ditarunt. facis tu, vt multi a proximis viciniſq; populis ad nos pulchritudine diſciplinarũ allecti, cõfluant; illi fecerunt vt ex ſolo ſedibuſq; patrijs ciues in vltimas terras commigrarent. illorũ rebus praeclare geſtis multae graueſq; peſtes ipſis nec opinantibus, ad optimorum labem morum atque perniciem obrepſerunt; tu honeſtis ſtudijs veraeq; ſapientiae praeſidijs, vt illae a calamitate publica depelli poſſint, elaboras. illi eo potiſſimum genere laudis floruerunt, quod velimus nolimus, cum multis exterarum gentium

im-

imperatoribus aliqua ex parte communicandum eſt: tu ea maxime gloria, quae eſt omnino propria Chriſtiani regis, eniteſcis. Quare illorum laudes celebrabuntur illae quidem, & immortalitati, quoad fieri poterit, commendabuntur: ſed ſic vt cum Alexandri Magni, Scipionum, Pauli Æmilij, Caeſaris, Pompei rebus geſtis comparentur. at tua ipſa diuturnitate aucta cum Philippi primi Chriſtiani imperatoris, cum Conſtantini Magni, cum vtriuſque Theodoſij gloria conferetur, qui cum imperij Romani maieſtate, opibus, potentia, rerum geſtarum gloria, tum multo magis ſtudio pietatis floruerunt. Dicam enim quod ſentio viri ornatiſſimi, &, vt arbitror, dicam vere, non deeſt Ioanni potentiſſimo regi Luſitaniae par animi virtus & voluntas, deeſt fortaſſe cauſſa & materia illa, campuſq; latiſſimus, quem illi habuerunt, vbi poſſit & virtutem ſuam & mirificã voluntatem declarare. Quod vt haec ampliſſima tecta ſapiẽtiae praeteream, hanc partiũ deſcriptionem ſingularũ, hunc doctrinae ſplendorẽ, tot innumeris locis magnificentiſſime exedificata templa, tantam religionis Chriſtianae ſacrorumq; curam, vel haec hodierna commutatio ſatis indicat, qua ſignificauit apertiſſime, quidquid agat, id ex ſingulari quodam religionis Chriſtianae, & virtutis ſtudio profectum, ad earumdem incrementum referri. non quod in hac praeſertim prouincia litteras vmquam

vel

vel a pietate abhorruiſſe, vel ab vlla virtute credam aut ſuſpicer. ſunt vero illi omnes eximia quadam gloria & praedicatione efferendi, quorum induſtria, ſedulitate, doctrina, multi partim dicendi copia, partim acumine diſſerendi, partim abditiſſimarum cauſſarum, vnde res quaeque oriantur, numerorum magnitudinũ cognitione ac ſcientia florentes, ex hoc ludo tamquam ex equo Troiano exſtiterunt. Atque hoc etiam magis quam ceteri, quod haec ita cum religione, cum Eccleſiae totius ueneratione, cum alijs quae decent hominem Chriſtianum, copulauerũt, vt multorum, qui docti ſimul & probi euaſerunt, animi virtus atque doctrina eorum diligentiae ac pietati, ſi qui vero aliter animati atque oportuit, aut parum docti emerſerunt, horum vel inſcientia, vel improbitas, nõ optimorum magiſtrorum culpae vlli, aut negligentiae, ſed ipſorum ſocordiae de prauatoq; ingenio tribuenda eſſe videatur. Quae res adeo perſpicua illuſtriſq; eſt, vt ne dormitantem quidem, ne dum vigilãtiſſimum in reipublicae gubernatione, regem potuerit latere. Nouit ille quidem omnium qui hic docuerunt, animum & voluntatem: quam ſedulo ſuum quiſque fecerit officium, qua alacritate ſuae morem geſſerit voluntati, quam vberes fructus attulerit Luſitaniae iuuẽtuti, videt, afficietq; omnes dignis ſuo labore praemijs, & eorum iuſta ac debita officia maximis benefi-

cijs

cijs remunerabitur. Ergo non putauit ille aliter hic rem litterariam adminiſtrari, nec quiſquam eſt aliquando ſuſpicatus. Quid igitur? vbi Societatem hoc ipſum, quod illi ſatis diligenter faciebant, ex ſummorum pontificum voluntate profiteri cognouit, & ad id conſequendum, quibuſdam vti remedijs appoſitiſſimis, quae alij adhibere nõ ſoleant, id nec repudiandũ, nec contemnẽdum ſibi eſſe arbitratus eſt, cui nihil vmquã fuiſſet antiquius, quam vt litterae vna cũ bonis moribus florerẽt. Ac nos quidem viri ornatiſſimi quantũ onus hodierno die ſit noſtris humeris impoſitũ, videmus: verum eadem vos illa ſpes ſuſtẽtare debet, quae nos etiam alit atque ſuſtentat. Quae niſi adeſſet, caderemus plane animis viri ornatiſſimi, nec in tanta luce ſapientiae, ignorationis noſtrae tenebris locum vllum eſſe poſſe putaremus. Sed erigite obſecro veſtros animos, & tenuitate noſtra praeterita, in Dei opt. max. potentiam illos, magnitudinemq; defigite. Ille pro ſua bonitate ac reconditis illis aeternae ſapiẽtiae conſilijs, Societatem hanc initijs admodum paruis ortam, ſic per omnes terras & maria diffuſam dilatauit, vt ſperare nos quodam modo iubeat, vires diuinas imbecillitati noſtrae, inſipientiae ſapiẽtiam, conſilium officioſae temeritati praeſidio futurum. Quamobrem adeſte animis, viri ornatiſſimi, & pauciſſimis de omni docendi ratione Societatis accipite. Po-

teſt

teſt enim id dici, Deum quidem numquam non eſſe ad opem ferendam paratiſſimum; verum noſtram interim diligentiam, laborem noſtrum requiri. vere quidē id dicitur, ſed vos ea cuiuſmodi ſint, conſiderate breui, vt finem aliquando noſtra inueniat oratio. Atque vt ab humanioribus litteris, quibus primū iuuenes erudiri ſolent, exordium ſumamus. quoniam omnis doctrina Latinorum, quod numquam illi negauerunt, a Graecorum litteris, quaſi fontibus profecta manauit: ſolent in collegio Societatis, Graecae litterae cum latinis, cum primum fieri commode vtiliterq; poteſt, coniungi. Crebrae vtriuſque linguae exercitationes inſtituuntur atque magnae, grauiſſimi quique oratores, poetae, hiſtorici tum ex Graecis, tum ex Latinis explanantur, ratioq; a ſingulis, quoad fieri poteſt, omnium rerum exigitur. Quae res quantum momenti ad omnium artium ac ſcientiarum cognitionem afferat, experti norunt. Hoc Marcus Tullius vnus ex Latinis omnibus non orator modo, verum etiam philoſophus multo maximus ſe feciſſe ad vtilitatem ſuam, tum in philoſophia, tum in exercitatione dicendi gloriatur: hoc Marcum filium Athenis commorantem, vt faciat, hortatur, vt par ſit in vtriuſque orationis facultate. hoc Marcus Cato ille ſenex praeſtantiſſimū iudicauit cum aetate iam affecta & graui, impediri non potuit quo minus ſe ad litteras Graecorum ediſcen-

In Bruto. *1. de Off* *lib. de Senect.*

das conuerteret. Iam in ſubtilitate diſſerendi, atque omnibus philoſophiae partibus, praeterquam quod optimi quique auctores & in ea facile principes explicãtur, conſtituuntur aſſiduae maxime utiliſſimaeq; diſputationes de difficillimis rebus, daturq; opera in his, vt obſcura illuſtrentur, arcana atque abdita eruantur & proferantur in lucem, nodoſa & quibuſdam quaſi tortuoſa ſinibus explicentur: id quod in hac re tenere creditur principatum. Sed quoniam uos diutius fortaſſe quam par fuit, ſum remoratus (quod tamen quia cauſſa poſtulabat, neceſſario faciendum fuit, & uos, ſpero, boni conſuletis) tempus admonet ut finem dicendi faciam. vos res ſingulas melius uſus ipſe, quam noſtra oratio docebit. Nũc ueſtrae partes ſunt adoleſcentes optimi, obſeruare perofficioſe, colere peramanter quos habuiſtis ad hunc diẽ praeceptores, in omnibus philoſophiae partibus illuſtres, exiſtimareq; nihil eorum caritate debere uobis eſſe antiquius, quibus pro ſummis erga uos meritis, pro eorum quae ab ijs didiciſtis, magnitudine, pro laboribus immenſis quos diutiſſime ueſtra cauſſa tolerarunt, par umquam referri gratia nullo modo poſſit: nouos autem, qui illis ſuccedimus, ea humanitate non excipere, ſed complecti, qua uos ipſi re & exemplo ſuo faciendum eſſe docuerunt. Etenim uere mihi uideor dicturus, cum vos quaſi alumnos eorũ diſciplinae, ipſumq; adeo Chri-
ſtia-

ſtianiſſimũ regem Luſitaniae, cuius illi, vt parerent uoluntati, nullum laborem, nullam moleſtiam recuſarunt, eis debere multum, tum nos longe plurimum, quos tanto inferiores, quanto omnes uidetis, ſucceſſores tamen incredibili humanitate acceperunt. Atque illis quidem pro tam leni officioſoque animo Deum opt. max. ſi minus in hac uita mortali, at in immortali illa, quae ſola uere uita exiſtimanda eſt, ampliſſima munera conceſſurum eſſe confido. Vos uero ſtudioſi atque optimae ſpei adoleſcẽtes, eorum ſequentes ueſtigia exhibete uos tales, quales philoſophiae amatores & iuuenes Chriſtianos eſſe decet. hoc unum Societas uniuerſa quaerit, hoc a uobis petit, hoc efflagitat, ut Chriſtianos uos eſſe recordantes, non contenti uano ſapiẽtiae nomine, omni uirtutũ genere rerum magnarum ſcientiam cumuletis, ſine quibus nihil ſolidum ſatis atque firmum, nihil ſalutare eſſe poteſt. hoc rex Chriſtianiſſimus ueſtrae publicaeq; ſalutis omniũ ſtudio incẽſus hortatur, hoc cupit atque expetit, hoc pro immortalibus quibus uos affecit, beneficijs, ſuo quodam modo iure poſtulat ac requirit. hoc tota orat atque obſecrat Luſitania patria veſtra, quae vobis longe debet eſſe cariſſima. hoc ipſe Chriſtus ſeruator hominum ex illa, in qua pependit cruce, expoſcit, quod doctrinae ſuae huius aliquid, populis ſalutis, Eccleſiae ornamẽti afferatis. Ego totius Socie-

tatis nomine id vnum vobis, quod poſſumus, polliceor, omnes nos in veſtris bonis iuuādis, in amplificāda ſcientia litterarum, quanta maxima poterimus ſedulitate, laboraturos curaturosq;, vt quod alij doctrinae magnitudine, ingeniorum felici vbertate, nominis ſui fama faciebant, id nos labore, diligētia, aſſiduitate, cura, ſtudio efficiamus. Nunc te Pater omnipotens, qui ab alio nullo manas; teq; Fili. opt. max. Patri, rebus omnibus aequalis: teq; ſanctiſſime Spiritus, qui ab vtroque in omni aeternitate procedis, neutri poteſtate, dignitate, maieſtate, aut alia re vlla inferior: te denique ſacra, & ab humanis cogitationibus ſecreta Trinitas, vnus Deus, cuius poteſtate ac numine omnia continentur: teq; filij intacto pudore mater, Patris ſponſa pudiciſſima, auguſtiſſimum ſpiritus ſancti templum, aeterni regni particeps regina & ſocia Maria: voſq; ſancti ac ſanctae omnes immortales, qui ſplendidiſſimas arces ſuper caeli orbes incolitis conſtitutas, quorum omnium cauſſas, vt veſtra gloria manet in dies latius atque latius, haec nobis eſt ſuſcepta prouincia, oro atque obſecro, ferte opem pariter nobis cunctaeq; Luſitanae iuuentuti, ſubuenite inopiae noſtrae, in re tam difficili atque ardua, diuinum aliquod auxilium & numen oſtendite: date nobis eam mentem, vt multis poſſimus quam maxime prodeſſe adoleſcentibus, qui noſtrae poteſtati permit-

mittuntur, ardentem inijcite ſalutaris doctrinae ediſcendae cupiditatem, nolite eos vobis ſupplices abſterrere & excludere, quos veſtra praeſidia ad audiendum, veſtra multis in rebus cognita perſpectaq; libertas, & ad ferendam opem alacritas, ad ſupplicandum ac petendum excitabit.

PETRI IOANNIS PERPINIANI

Laudatio funebris Ludouici principis, Ioannis tertij Luſitaniae regis, germani fratris.

Oratio V.

FEciſſet vtinã princeps ille Deus viri ornatiſſimi, vt vel id numquam accidiſſet, vt iterum mihi apud vos hodierno die verba facienda eſſent, vel quando eius permiſsũ accidit, vt in hoc ipſo loco tam breui interuallo dicendum ſit, ſic a rebus omnibus paratus accederem, vt illo die qui fuit teſtis certiſſimus veſtrae mirificae erga nos omnes voluntatis, me pro veſtra humanitate acceſſiſſe iudicaſtis. Nam aut ille, de cuius nunc laudibus dicendum eſt, hac iucundiſſima

luce, nos illius ſuauiſſimo conſpectu fruere-
mur, aut certe, ab eo auulſi & abſtracti, ſi cum
luctu & gemitu eſſemus; laudatione tamen of-
ficioſa perſoluta, vt eius erga omnes mortales
meritis ſingularibus debetur, non nihil mitiga
tus animi noſtri dolor leuaretur. ſed contra
omnia, quam & mihi & vobis optandum erat,
eueniſſe video. nam & is nobis ereptus eſt, cu-
ius vita omnibus exornata virtutibus, Luſita-
niae ornamento, rebus multorum priuatis per-
utilis, publicis perneceſſaria videbatur; & cum
plus afferre debuiſſem, multo minus affero fa-
cultatis ad dicendum. Quaeſo refricate ſupe-
rioris orationis memoriam, eamq; cum hodier
no genere dicendi comparate: tunc eam rem
nobis fuiſſe propoſitam intelligetis, quae ſola
per ſe magnitudine ſua, & noſtrum animum ad
ornatius orationis genus excitaret, & vos qua-
dam nouitatis erectos delectatione, paratiores
redderet ad audiendum. nunc de eiuſmodi re
dicendum eſt, quae tametſi paene infinitam
ſuppeditet orationi noſtrae materiam; tamen
recenti acerbiſſimi vulneris memoria, omnem
& mei & veſtri ardorem animi ſeſe erigere co-
nantis, tamquam flumine obruat & extinguat.
ſumma tum erat rerum exſpectatio, ingens om
nium ordinum alacritas, ſtudium mirificum,
vt etiam debilitata maris ac prope fracta iucun
diſſimo talium virorum conſpectu recreari poſ
ſet, nunc omnia confecta ſenio, ſqualent ciuita
tes

tes vniuerſae, maeret omnis aetas atque ſexus; iacent veſtri animi hac accepta inſanabili plaga atque mortifera, vt etiamſi promptiſſimo eſſem animo, tamen oratio ipſa ſqualere quodã modo in tanto luctu, & adſpectum hominum ac omnino lucem formidare videretur. Quid? nonne illi ipſi parietes, quos eo die periſtromatis, magnificis operibus depictis, adornatos laetari aliquo pacto & geſtire putabamus; nudati nunc & ſpoliati ornamentis omnibus, lugere vobis quodam modo videntur, atque in ſordibus ſqualoreq; verſari? optimo id ſane iure accidit, viri ornatiſſimi, nihil prorſus mirum eſt. ablatus enim eſt non immaturo illo quidem; ſed, vt hominũ more loquar, inopportuno certe funere Ludouicus princeps, & princeps optimus, quales non admodum multos ſuperiora ſaecula viderunt, maximi regis filius, maioris etiam germanus frater, eius arcanorum particeps, ſocius conſiliorum paene omnium, pulcherrimum pacis ornamentum, ſubſidium belli firmiſſimum, nobilitatis decus, inferiorum ordinum patronus, potentibus propoſitum exẽplum ad imitandum, tenuibus perfugium atque portus, Chriſtianorum columen, hoſtium nominis huius terror, earum nationum, quae in extremas terrarum relegatae oras, etiam in tenebris miſerrime verſantur, procurator ſollicitus, ſcelerum vindex ſeueriſſimus, bonorũ omnium & religionis ſtudioſiſſimus defenſor,

ac ne ſingula, quae ſunt infinita, conſecter, omnium Gentium, omnium ſaeculorum, omnis memoriae paene facile princeps. Quod ſi morte conſueuimus noſtrorum aequalium dolere quorum obitus vel exitium, vel magnum aliquod detrimentum rebus ipſorum priuatis, nobis vero familiaribuſq; ceteris ſolitudinem quamdam afferat; profecto impium atque nefarium, & inauditi cuiuſdam ſtuporis exiſtimandum eſt, ab eius diſceſſu nihil, aut parum capere doloris, quo cum pariter ipſa res publica miſerabili funere elata eſſe videatur. Itaque non equidem miror, viri ornatiſſimi, ſic omnium animos triſti ſilentio, & maeſtitia tacita defixos eſſe in tam graui duroq; caſu, illud ſimile portenti dicerem, ſi quem in tanto gemitu cunctarum ciuitatum a dolore vacuum viderem. Verum neſcio quo pacto fiat, vt quantum illo die ſtudium veſtrum ſingulare attulit, tantum mihi nunc publicus hic iuſtiſſimuſq; dolor, animiq; mei ſenſus detrahat ad bene ornateq; dicendum facultatis. quare cum tanto iniquiore condicione quam tum, veniam ad dicendum, videte obſecro, quem vobis animum ſuſcipiendum putetis. Neque vero quod haec noſtra tenuitas atque inopia, tam multis incommodis impedita, ea ornaměta orationis & lumina nequit adhibere, quae quodam incredibili flumine abundantes oratores ſolent; iccirco minus vos ſtudij ad hanc cauſſam afferre de-

re de-

re decet. Soluimus enim officia iuſta ac debita illi principi, cuius tanta eſt meritorum erga nos magnitudo, vt nullam eorum partem aſſequi non modo referenda, ſed ne cogitanda quidem gratia poſſimus: vt ipſa vos res, ipſum officium, ipſa pietas ſatis excitare debeat & accendere. Ille certe fructum omnis anteactae vitae, non maximum illum quidem, ſed qui perpetuo fere virtutem illuſtrem conſequi ſoleat, hodierno die cepit, cum tam multi laudes eius partim verſibus mandarunt, partim ſoluta oratione celebrarunt, tam multi ad inſpiciendum ſtudioſe confluxiſtis, declaraſtiſq; non minus vos nunc, quam tum, cum viueret adhuc & floreret, de eius eſſe dignitate ſollicitos. quod ei quidem merito atque optimo iure contigit. quis enim eſt illo vel generis, vel naturae, vel proprijs ornamentis ac ſuis, vel vllo genere laudis praeſtantior? Ego vero ſic ſtatuo, nullum eſſe tam acutum & excellens ingenium, quod non dico peruidere ac comprehendere, ſed percurrere ac tueri; nullius tantam dicendi vim tantamq; copiam, quae non dicam augere exornando principis Ludouici laudes admirabiles & infinitas, ſed percenſere numerando poſſit. Atque illa quidem praetereo, quae neſcio an in homine maiora vel aliquando fuerint, vel ſint in omni conſequenti poſteritate temporis futura: quod illi eiuſmodi maiores imprudenti & nihil adhuc cogitanti contige-

runt, quibus ſi ex infinito hominum numero deſpicienti iam ſingula, data eſſet, quos mallet, eligendi optio, nec magnitudine animi & fortitudine, nec rebus praeclare geſtis, nec in Deum opt. max. pietate illuſtriores habuiſſet, quos illis anteponendos iudicaret. Nihil de illo inclyto Alphonſo dicam, cuius primum virtus peperit Luſitanis imperium; cuius ſi ſpectes pietatem animi, ſupplicanti pro victoria Chriſtus ipſe Deus opt. max. affixus cruci, viſus eſt; ſi ſtrenuitatem atque virtutem, illo viſo confirmatus, vno tempore, manu perexigua & tenuiſſimis opibus, dimicans cum quinque regibus opulentiſſimis, infeſtiſſimis hoſtibus Chriſtiani nominis, ingentes eorum firmiſſimaſq; copias, vno fuſas proelio confectaſq; deleuit. Mitto incredibiles aliorum regum pugnas. non comemoro immortalem illam Ioannis primi gloriam, qui munitiſſimam illam arcem hoſtium, in dorſo Abilae montis celſiſſimi conſtitutam, induſtria & virtute expugnauit, aditũq; illi Barbariae ad vniuerſam Hiſpaniam faciliimum praecluſit: qui ſi, vt antea pateret, quae eſt eorum audacia atque furor, cruoriſq; ſitis inſaturabilis, effunderetur profecto in omnes Hiſpaniae populos ſaeuiſſima belli tempeſtas & procella, noſque hic in moenibus atque tectis, militum multitudine ac telorum obrutos opprimerent. praetermitto principis Henrici prope diuini hominis excelſum, omnibuſq; virtu-

tutum ornamentis, & mathematicorum diſciplinis expolitum animum, qui caelebs integerrimiſq; moribus cum totius ſaepe mundi ſtatum, mente ac cogitatione intueretur, primus eo ductus eſt, vt ad Indos nauigari poſſe, Africae litore ſuperato, crederet, & quodam inſtinctu afflatuq; diuino, vt exitus ipſe declarauit, Atlanticum Oceanum ingreſſus, rem in omni memoria inauditam tẽtare auſus eſt, multaſq; feraciſſimas inſulas ignotas antea, & magnam Africae partem explorauit. taceo fortiſſimum iuſtiſſimumq; regem Ioannem ſecundum, qui cum imperiũ a patre Alphonſo accepiſſet, patrui ſui optimi fortiſſimiſq; principis veſtigia ſecutus, cũctam Aethiopiam, Heſperiam, vniuerſaq; Africae litora vſque ad extremum illud promontorium, quod primum ſpem Indicae nauigationis iniecit, ſumptibus maximis, ſtudio flagrãti perueſtigauit. eiuſdem in conficiẽdis bellis celeritatẽ non expono, qua opulẽtiſſimos ſaepe terruit exercitus hoſtium, & res labentes atque afflictas diuino propemodum conſilio confirmauit & erexit. omitto & illud belli fulmen Emmanuelem regem potentiſſimum, quo patre natus eſt Ludouicus princeps qui breui cum Africam maximis ornatiſſimiſq; claſſibus, numeroſiſſimiſq; copijs obruiſſet, multa oppida opere munitiſſima, propulſatis hoſtibus, vi cepit, primuſq; ſuis, quod maiores fuerant aggreſſi, aditum ad Indos, victis omni-

bus ipſius naturae difficultatibus, ſuperatis vaſtiſſimi Oceani fluctibus, aperuit: cui omnes prope dixerim Luſitanorum opes, omniſq; vel nauigandi, vel bellandi gloria debetur, qui cum terrarum orbem impleſſet nominis ſui fama, non ſolum armis fines imperij, apud barbaras nationes, ſed religionem pariter Chriſtianam propagauit. miſſam facio Ioannis tertij, quem ille fratrem ſortitus erat, magnitudinem & ampliſſimam potentiam, exercitus hoſtium extinctos, depreſſas Turcarum aliaſq; claſſes, latiſſimas prouincias bello domitas, eximiam pietatem, clementiam, ſapientiam, iuſtitiam, ceteraq; imperij ornamenta longe maxima. ſileo Henrici principis, in quo vno magnopere nititur reip Chriſtianae ſalus, inuſitatam prudentiam, humanitatem, ſplendorem, ſpectatiſſimam honeſtiſſimae vitae integritatem, humanarum rerum deſpicientiam, diuinarum ſtudium ardentiſſimum, & infinita alia, quae ſi me percenſere poſſe putem, fallar prorſus atque errem. Quae niſi per ſe tanta eſſe confitear, vt nullius oratione hominis explicari queant, non immerito ſane vobis parum ſanus eſſe videar. Sed de omnibus tamen facile patiar ſileri, in quibus cum non a nobis ipſis pariantur, vt vinci turpe non eſt, ſi ornamenta cetera non deſint, ſic excellere cum adſunt, minus habetur glorioſum. Nec ſane iniuria: quid enim iniquius aut impudentius cogitari

ſin-

fingiq; poteſt, quam ignauos & foedos homines, & , vt vno verbo complectar, nequam niti maiorum gloria atque fama, quae illi virtute, induſtria, conſtãtia, rebuſq; ſtrenue gerẽdis adepti ſint? quorũ vitam ſi cum eorum factis, quorum crebro nomina vſurpant, conferre velis, vix credas ex talibus viris naſci tam immania, tam taetra, tam exitialia portenta potuiſſe. Praetermitto igitur ea ornamenta, quae clariſſimi principis propria non ſunt; ad ea veniã, quae ipſe ſibi labore, diligentia, aſſiduitate, ſtudio comparauit. quorũ ſplendor tantus meis oboritur oculis, vt vehementer dubitem, ipſe ne maioribus, an maiores ipſi plus attulerint decoris & ornamenti. Nam quae in illis ſingulis ſingula magna atque diuina putabantur, ea vniuerſa in vno hoc ſumma, effector ille rerum collocarat, vt non ab illis natus, ſed ab ipſo Deo fictus eſſe videretur. Quae nam in illorũ laudes proferetis inſignia, quae non ego vel maiora in hoc, vel certe paria fuiſſe doceam? An illam Henrici diuini principis rerum caeleſtium totiuſq; mundi cognitionem hauſtam ex reconditiſſimis eorum, qui Mathematici vocantur, abditiſſimiſq; fontibus? at cum acre ingenium a natura, & velox, & acutum Ludouicus accepiſſet, non vt ſolent viri nobiles, deguſtarat & attigerat, ſed diligentiſſimorum philoſophorum more, omnem eorum artem tam multiplicem, tam ſubtilem, tam obſcuram ita

per-

perſcrutatus animo,ita mente complexus erat, ita memoria ſepſerat; vt multos, qui omne vitae ſuae tempus in eiſdem rebus poſuerunt, ſuperaſſe crederetur. teſtantur id permulti viri doctiſſimi, quibuſcum ille conſueuit ab ineunte aetate ſaepe de rebus obſcuriſſimis ac difficillimis,audire viros doctrina & ingenio praeſtantes. teſtatur bibliotheca illa refertiſſima libris optimis, ipſiuſq; parietes cubiculi,& illa, illa, inquam, lucerna, ſocia lucubrationum eius & particeps; libri denique ipſi, quos frequenter ſuis manibus terebat. Quid aliud feciſſe arbitramini Alphonſum illum regem Hiſpaniae potentiſſimũ,cuius ſcripta etiam nunc ob inſignem rerum caeleſtium ſcientiam, omnibus hominibus admirationi ſunt? O felicem, o iterum ac tertio felicem principem (te enim iam appello & alloquor, vbi vbi es) o te felicem inquam,cuius animus commorans hic adhuc in terris, incluſus corporis compagibus, ſeptus his membris mortalibus & irretitus; tamen euolabat aliquando ex ipſo carcere, ſeq; liber ad occultiſſimas praeſtantiſſimarum rerum naturas contemplandas erigebat, luſtrabatq; oculis illam immenſorũ orbium vaſtitatem, percurrebat ſigna ſideraq; ſingula,ſingulas ſtellas tum errantes, tum certis infixas locis, & earum infinita miracula intuebatur, & inde parentis omniũ atque rectoris magnitudinem & ſapientiam ponderabat. Alij volu-

pta-

ptatibus corporum depreſſam mentem attollere nullo modo poterant : tu erecto vultu ſplendorem illum caeli adſpiciebas & aſtrorum . illi in conuiuijs atque intempeſtiuis epulis : tu in altiſſimis domicilijs verſabaris, tu abditus tectis, defixis oculis aut ſtans, aut ſedẽs, figuris deſcriptis intentus , mundum omnem colluſtrabas : illi per vicos, per vrbes, per prouincias diſcurrentes, vix minimam perexiguae terrae partem cognoſcebãt. tu elucubrans cõtẽdebas magis ac magis vires animi ad ea percipiẽda, quae velles: illi immoderato victu obruti, ſomnoq; oppreſſi ſtertebant. Iam mihi tum praeſentire videbaris, non habere te hic habitandi domicilium , ſed diuerſorium commorandi, & breui ad illam aeternitatis lucem, ex his tenebris mortalitatis noſtrae migraturum . O durum & acerbum litterarum caſum , quae te tantum alumnum tam triſti funere, tam inſperato amiſerunt . o commutationem repentinam, o volucrem & inſtabilem rerum humanarum condicionem. Gaudebant antea tanto comite & ſocio ſtudiorum ſuorum, ſummo ingenio & diſciplina viri, illa ipſa vetuſtiſſimorum ſcriptorum eruditionis pleniſſima volumina , cum in tuas manus venerant, recreari quodam pacto & voluptate quadam perfundi videbãtur. te nunc ſi minus extincto, certe diuulſo & abſtracto , dolent litteratiſſimorum hominum coetus: maerent libri, quos tu ſo-

Exclamat

tu ſolebas verſare manibus, & antiquum illũ, illum ſuum dominũ requirunt: lugent radij illi tui exercitationũ tuarũ cõſortes, vel potius ad miniſtri, quibus tu in erudito puluere ipſas tibi conuerſiones caeleſtium orbium depingebas, & ab alijs tractari ſeſe moleſte ferunt. ipſa denique aſtra, ipſi caeleſtes globi, ipſae terrae tanto inſpectore contemplatoreq; erepto, mihi diſceſſum tuum flere plorareq; videntur. Magnam ſane iacturam litterae fecerunt, viri doctiſſimi, magnam prorſus, neſcio an maiorem vllam aliquando fecerint. Sed nos ad illud reuertamur, vnde quodam abſtracta doloris aeſtu, noſtra longius aberrauit oratio. Quantum harum diſciplinarum ſubtilitate praeſtiterit, videtis. An illum nihil animi robore, imperatoriaq; arte valuiſſe dicturi eſtis, quibus omnes eius maiores maximopere floruerunt? O Luſitani nomen imperij, o multa grauiaq; iudicia, quae de illius ſaepe virtute ſingulari, ſaepe de dimicandi peritia clariſſimi viri atque principes fecerunt. o inuictiſſimi Caeſaris inuſitata ſapientia ſincerumq; iudicium, cuius idem animum multorum, leuiſſimis ſententijs fluctuantem magis, quam belli difficultatibus periculiſq; territum, paucis ſed grauiſſimis verbis cõfirmauit. te denique appello tempus illud conſcium eius conſilij atque particeps: voſq, Poenorum agri hoſtileſq; manus, teſtes eius fortitudinis in bello, vos etiam tribuni, centurio-

nes,

nes, atque milites, qui veſtri ducis tum animi fortitudinem eximiam, tum rei militaris ſcientiam, conſilium, celeritatémq; vidiſtis in illa pugna memorabili; cum incredibili ardore omniq; ingenij, animi, virium contentione, Caroli quinċti fortiſſimi imperatoris auſpicijs, expugnatũ eſt illud firmiſſimum propugnaculũ Barbarorum hoſtium, non manu ſolum atque opere, ſed etiam natura ipſa loci munitiſſimum; quod illae belluae ſanguinariae noſtris & totius Chriſtiani populi ceruicibus impoſitum arbitrabantur. vos mutuae Maurorum regiones, & Tingitanorum orae imploro, voſq; ſola terrarum vltimarum, quae ſaepe huius audito nomine, ſubita formidine trepidaſtis. quid vmquam timuiſtis vehementius, aut quid demiſſius deprecata eſtis, quam ne potentiſſimus rex Luſitaniae, cuius maxime vos arma perhorreſcitis, hunc ſollertiſſimum maximoq; animo principem, armatum ingentibus copijs munitiſſimiſq; claſſibus in veſtra moenia tectaq; immitteret, rebus veſtris peſtem, vitae ac ſalutis exitium, imperio ruinam atque labem? Quod niſi Deus opt. max. cum hanc ille ſibi prouinciam expetebat, per ſummam maximi regis auctoritatem prohibuiſſet, non dubito quin omnis Luſitania effuſa oppidorum portis atque vrbium proſecutura fuerit ad portum vſque proficiſcentem, partim diſceſſus eius dolore commota, partim ſpe ac laetitia victoriae &

tran-

tranquillitatis exſultans: vſque in Africam vero, & in medias Barbarorum acies quãta multitudo hominũ cum ſecutura fuerit, nõ eſt obſcurum. Tanta erat de principis Ludouici fide, virtute, prudentia, omnium hominum opinio; vt eo duce nec patriae, nec fortunarum, nec vxorum ac liberum, nec parentum rationem vllam ſibi habendam eſſe ſtatuerent, ac debere bellum otio, laborem quieti, & quae in ſpe adhuc eſſent ac incerta viderẽtur, ea rebus certis atque partis, quas in manibus haberent, quibus frui liceret, anteferri: verum aliter illi gubernatori Deo longe, inquam, aliter viſum eſt cecidit iam illa dextra fortiſſima, quae vniuerſae Africae abſens, & Oceano defuncta, grauiſſimum incutiebat terrorem. occidit illa virtus, occidit ſaeuiſſima vi morbi profligata atque confecta, iacet incluſa breui ſaxo, cuius fama per terras omnes, per maria longe lateq; permanarat. Quid exſultatis o truces & efferati populi? quid iſta ſibi vult geſtientis animi laetitia tanta, tam inſolita, tam incredibilis? an vos liberatos periculo, expeditos metu, cura ſolutos arbitramini? extinctus eſt quidem is, cuius exſpectatio frenabat veſanum veſtrum furorem, ferociam, & audaciam intolerabilem reprimebat, frangebat effrenatos impetus, nefarios conatus retundebat. ſed viuit, viuit adhuc, & viuet Dei beneficio diutius opulentiſſimus rex Ioannes tertius, cuius ille viribus nixus, cuius

ius opibus munitus ornatuſq; copijs, tantum vobis iniecerat terrorem. vehemẽter erratis, ſi vos hac potentia, hoc conſilio, hac magnitudine animi, his denique opibus impune per maria volitare poſſe ducitis, & ex iſtis Mauritaniae latebris erumpentes, in hac Luſitania e luce verſari. Quid de eius admirabili conſilio in prouidendo dicam? quod qui in maioribus dicat fuiſſe par, cum eo quidem nõ luctabor magnopere, certe qui potuerit eſſe maius, non video. diuinitus aliquo oraculo illum accepiſſe crederes, quidquid conſilij dediſſet. O vtinam audire nobis licuiſſet crebra illa cum rege Ioanne priuatim habita de rebus maximis colloquia: vtinam penetralia illa & penitus ſecreta tecta, quae prudentiſſimos eorum ſermones fideliſſime ſemper cuſtoditos occultarunt, eius nobis poſſent cõmemorare ſentẽtias. Statueretis profecto nihil illo in hoc genere fieri potuiſſe perfectius. quis grauitatem, cum ſententiam diceret, admiratus non eſt? quis non ſapientiam dilexit? omnia plane bona, quibus multis atque magnis tota iam diu fruitur Luſitania: omnia inquam, humanitati, vigilantiae, prudentiae Ioannis tertij debemus, qui omnium caput extitit atque fons. Sed ille ipſe nõ indigne feret communicari cum Ludouico fratre laudes ſuas, praeſertim cum non imminuantur illae communicatae quidquam, quod ſocium habeat earum & conſortem aliquem;

ſed

ſed augeantur magis & creſcant, quod fratrem eiuſmodi habuerit, quem in conſilium ſi adhiberet (nimium fortaſſe vobis dicere videbor, ſed tamen dicam vere) vix vnquam errare poſſet. Itaque quod reſpublica bene ſancteq; adminiſtratur, quod floret, quod in ea vehementiſſime coluntur ſtudia litterarum, quod in medijs atrociſſimorum bellorum fluctibus non iactamur abripimurq; aeſtu, quod in tanta perturbatione rerum omnium, otio ſummo & tranquillitate fruimur, ceteraq; omnia magna ac praeclara bona, quae numerare difficile eſt, non ſibi ſolum auctori & principi, ſed partim huic nos etiam ſocio conſiliorum ſuorum debere confitetur. Quid commemorem, quam eſſet de eorum populorum ſalute ſollicitus, quibus vel nondum religionis Chriſtianae lux affulſit, vel cum affulſiſſet iam olim, tamen aut extincta funditus & oppreſſa cupiditatibus, aut foediſſimorum errorum denſiſſimis nubibus ablata eſt: quam ego ſollicitudinem atque curam, ſi in illis ſumma pietate regibus principibus lectiſſimis, ingentem fuiſſe negem; nonne omnibus aliqua vi a ſenſu mentis abſtractus eſſe videar? Et quidem iure optimo, viri doctiſſimi: cum eos non opum cupiditas, non imperandi impotens effrenataq; libido, ſed immortalis ipſe Deus, & earum Gentium conſeruandarum ſtudium in eam mentem impuliſſe videatur, vt impenſis incredibilibus, laboribus

im-

immenſis, remotiſſimas terrarum oras indagatas patefacerent. Verum hoc maius quàm in illis, in principe Ludouico eſſe potuit; quod hic cum iam maria cuncta & litora paterent, quam multi populi, quam potentes ſint, quam culti & expoliti ſpecie humanitatis aliqua, vel quam barbaris contra efferatiſq; moribus, quã cupidi ſuſcipiendae religionis noſtrae, vel quã ab eo alieni, cognouerat: illi vel nulla, vel modica certe orbis terrarum explorata parte, obſcurius multo haec, & quaſi ex caligine ac tenebris videbant. Iam ſi liberalitatem eius, ſi humanitatem, comitatem, tenuium & afflictorum hominũ miſericordiam perſequi velimus, nullum vmquam finem noſtra inueniet oratio. Quando, quod honeſte ab eo petiuiſſet aliquis, non impetrauit? quem ille egentem, & quae ad victum ſuppeditaret atque cultum corrogantem, vacuis a munere manibus dimiſit? quod ei verbum durum & probroſum excidit? cui vexato miſere & iacenti abſuit, cum ab eo auxilium expetiſſet? Senſerunt tuam munificentiam tui quondam milites, princeps clariſſime (tecum enim nunc loqui libet, ſi qua vox ad te noſtra peruenire poteſt) ſenſerunt, inquam, illi milites, quos tu domum ampliſſimis donis auctos, & opimis hoſtium ſpolijs ditatos dimiſiſti. expertae ſunt quibus praecras, eccleſiae, de quibus decem ſacerdotes, vel certe iam ſacerdotio dedicatos iuuenes, qui

ſed augeantur magis & creſcant, quod fratrem eiuſmodi habuerit, quem in conſilium ſi adhiberet (nimium fortaſſe vobis dicere videbor, ſed tamen dicam vere) vix vnquam errare poſſet. Itaque quod reſpublica bene ſanćteq; adminiſtratur, quod floret, quod in ea vehementiſſime coluntur ſtudia litterarum, quod in medijs atrociſſimorum bellorum fluctibus non iactamur abripimurq; aeſtu, quod in tanta perturbatione rerum omnium, otio ſummo & trãquillitate fruimur, ceteraq; omnia magna ac praeclara bona, quae numerare difficile eſt, non ſibi ſolum auctori & principi, ſed partim huic nos etiam ſocio conſiliorum ſuorum debere confitetur. Quid commemorem, quam eſſet de eorum populorum ſalute ſollicitus, quibus vel nondum religionis Chriſtianae lux affulſit, vel cum affulſiſſet iam olim, tamen aut extincta funditus & oppreſſa cupiditatibus, aut foediſſimorum errorum denſiſſimis nubibus ablata eſt: quam ego ſollicitudinem atque curam, ſi in illis ſumma pietate regibus principibus lectiſſimis, ingentem fuiſſe negem; non ne omnibus aliqua vi a ſenſu mentis abſtractus eſſe videar? Et quidem iure optimo, viri doctiſſimi: cum eos non opum cupiditas, non imperandi impotens effrenataq; libido, ſed immortalis ipſe Deus, & earum Gentium conſeruandarum ſtudium in eam mentem impuliſſe videatur, vt impenſis incredibilibus, laboribus im-

immenſis, remotiſſimas terrarum oras indagatas patefacerent. Verum hoc maius quàm in illis, in principe Ludouico eſſe potuit; quod hic cum iam maria cuncta & litora paterent, quam multi populi, quam potentes ſint, quam culti & expoliti ſpecie humanitatis aliqua, vel quam barbaris contra efferatiſq; moribus, quã cupidi ſuſcipiendae religionis noſtrae, vel quã ab eo alieni, cognouerat: illi vel nulla, vel modica certe orbis terrarum explorata parte, obſcurius multo haec, & quaſi ex caligine ac tenebris videbant. Iam ſi liberalitatem eius, ſi humanitatem, comitatem, tenuium & afflictorum hominũ miſericordiam perſequi velimus, nullum vmquam finem noſtra inueniet oratio. Quando, quod honeſte ab eo petiuiſſet aliquis, non impetrauit? quem ille egentem, & quae ad victum ſuppeditarẽt atque cultum corrogantem, vacuis a munere manibus dimiſit? quod ei verbum durum & probroſum excidit? cui vexato miſere & iacenti abfuit, cum ab eo auxilium expetiſſet? Senſerunt tuam munificentiam tui quondam milites, princeps clariſſime (tecum enim nunc loqui libet, ſi qua vox ad te noſtra peruenire poteſt) ſenſerunt, inquam, illi milites, quos tu domum ampliſſimis donis auctos, & opimis hoſtium ſpolijs ditatos dimiſiſti. expertae ſunt quibus praeeras, eccleſiae, de quibus decem ſacerdotes, vel certe iam ſacerdotio dedicatos iuuenes, qui

Primicus refer religionis

aliquid ingenio valerent, in illa Henrici fratris tamquam arce, magnis ſtipendijs alebas, quo perſpectis ijs, quae ad officium ſuum pertinerent & cognitis, creditos ſibi a te populos melius & cautius gubernarent. Te deflent inopes altorem & eductorem ſuū; te viduae ſuos miſerantes liberos quaſi cognitorem, te tutelam ſuam pupilli deplorantes, ſolitudinem appellant: te impotentes, cuius fidem in ſuis periculis atque praeſidium ſenſerant, profluentibus lacrymis gementeſq; deſiderant: illi ipſi qui omnium rerum copijs abundantes tui minus indigere videbantur, tamen tam fideli defenſore bonorum omnium ablato commouentur, & horum lacrymas adſpiciētes, aegre ſuas continere queunt. Quin etiam quibus imperabas, populi ſeueritatem illam in iudicando tuam interijſſe dolent. ſic enim acciderat, viri doctiſſimi, vt qui eſſet in omne genus hominum quam leniſſimus, idem ſe, cum res poſtularet, ſeueriſſimū in ſceleratos exhiberet. Quis inſanos illos ciuileſq; feroeiſſimae gentis motus comprimebat? Ludouici principis auctoritas: quis factiones partium diſſipabat ad effundendum ciuium ſanguinem conſpirantes atque conflatas? Ludouici principis auctoritas. quis inimicitiarum fluctus turbulentiſſimos ſedabat? Ludouici principis auctoritas. Magna mihi eſt memorandi copia, quae ab eo ſeuere grauiterq; facta ſint, ex quibus quod dixi,

+ charyrettio

dixi, perſpici facile ac cognoſci poſſit. verum nec obſcura haec ſunt, & temporis anguſtiae nequaquam orationem patiuntur longiorem. Illud certe mihi vere dicturus eſſe videor, in excellentibus illis ac diuinis hominibus lectiſſimi principis maioribus poteſtatem fuiſſe ampliorem; at iuuandi ſtudium & conſeruandi quamplurimos, atque animaduertendi in improbos ſeueritatem non minorē in hoc atque in illis exſtitiſſe. Quid illud quod de maioribus nec audiuimus, nec legimus, de hoc ipſi fere vidimus; quantum eſt? quod cum natura parem ipſum maximo regi procreaſſet, niſi quod erat aliquanto natu minor, ſors vero ac condicio eodem feciſſet inferiorem; ita ſemper ei fuit, non tamquam grandiori ſolum, ſed etiam tamquam regi morigerus, vt plus apud eum condicio, quam ipſa parens natura valere videretur. quae virtus ſi tam rara eſt, quam ſaepe non ſine noſtro malo experimur, quantus ille ſit exiſtimandus, in quo tantopere enituit, veſtro iudicio relinquo. Quid quod ſapientiſſimi regis iudicio nihil eſt aduerſatus, cum Africam ſibi optabat depoſcebatq; prouinciam; quod ſuam ſententiam eius voluntati poſthabendam eſſe duxit: quod ſe parum, vti aequum erat, illum proſpexiſſe plurimum arbitratus eſt, & cum ipſius conſilium fortius vulgo putaretur; tamen cognito eius animo, parum vtile aut pernicioſum iudicauit; qua demū laude

dignum, qua praedicatione, qua beneuolentia videtur? Ego vero hoc vnum eius factum omnibus ipſius rebus geſtis antepono, & anteponerem, etiamſi omnes totius terrarum orbis partes, ſub ditionem Luſitanorum & imperium ſubiectas, victorijs innumeris ac triumphis illuſtraſſet. Nam qui longe a domo bellare cuperent, ſuumq; nomen clarum & illuſtre poſteritati tradere; permultos iam vidimus; qui cum antea cuperet vehementer; vt alterius morem gereret voluntati; recuſaret; hoc excepto, forte neminem. & cum omnes terras debellaſſet, ea viciſſet, quae complures imperatores ſuperiori memoria vicerunt, nunc feram truculentiſſimam, quae in ipſis maxime dominatur victoribus, virtute ſuperarit. Quae ſi huius eſſe propria videtis, ſi de nullo fere alio memoriae prodita ſunt, dabitis, credo, mihi hanc veniam, vt non minus ornamenti attuliſſe maioribus ſuis Ludouicū principem, quam ab ijſdem acceperit, affirmem & praedicem. At inſignes illi fuerũt pietate & mirifico Chriſtianae religionis ſtudio. quid ſi haec ipſa tanta in hoc fuiſſe demonſtrem, quanta in omnibus reliquis principibus fuerunt. Teſtes ſunt illi ſecluſi penitus aedium atque abditi receſſus, qui hunc ſtatis diei temporibus, omnia dicta, cogitata, facta, optataq; ſua iudicio acerrimo, tamquam aliqua ſtatera ponderantem, deq; rebus diuinis cum lacrymis ſaepe, ſaepe

vero

vero cum incredibili gaudio cogitantem, viderunt. teſtis eſt illa ſacra aedicula, ſepta parietibus domeſticis, vbi octauo quoque die apud ſacerdotem de peccatis ſuis cōfiteri, & ſacrum Chriſti ſaluatoris corpus accipere ſolebat. teſtis eſt libellus ille, quem vere & grauiter & ſapiēter de rerum humanarum deſpicientia conſcriptum, in ſinu ſemper geſtabat, & ſtudioſe noctes atque dies euoluebat. teſtis eſt etiam amoeniſſima illa ripa Tagi, in qua ſacrum domicilium eorum, qui aſperrimam illius magni Franciſci diſciplinam profitentur, collocauit. teſtes omnes eius sācτiſſimi vitae generis ſectatores, atque aemuli optimi & integerrimi & religioſiſſimi viri, quos ille per vniuerſam Luſitaniam multū diu, ſumma diligentia & incredibili ſtudio protexit; quorumq; egeſtatem, maxima ex parte, ſuis alebat & ſuſtentabat ſumptibus, quoſque, vt vno verbo dicam, in oculis ferebat. teſtes iam omnes omnium religionum ſigniferi atque duces, omneſq; (vt ita dicam) milites, quibus ſaepe ſapientiſſima conſilia, quibus cum ille crebro ſe ad humiles exercitationes demittebat. teſtes denique ipſae noctis vmbrae ac circumfuſae tenebrae, quae e lecto ſurgentem illum, templum adeuntem cum reiiglosis viris, Deo, cum alij quieſcerent, ſupplicātem ſaepe numero viderunt. Quae cū tanta eſſe intelligam in ampliſſimo principe, quanta cuiuſquam hominis mens & cogitatio

capere poſſit; tamen taceri omnia, & de memoria deleri, non equidem moleſte feram. Sit illud infixum modo in veſtris animis, inhaereat penitus in mentibus omnium immortalitatiq; mandetur, quod vnum magnitudine ſua, me de rebus alijs dicere cupientem ad ſe reuocat, nec in tot ipſius laudibus tam illuſtribus, tam diuinis diutius, vt par erat, immorari ſinit. Stupet admiratione tantae rei perculſa mens, oratio ipſa inſolito ſplendore territa, vt eius dignitatem poſſit conſequi, veretur. Dicam tamen vt potero, viri doctiſſimi, vos non ex oratione, ſed ex natura ipſa, rem omnem penditote. quo nomine appellē neſcio, rem vobis proponam, obſecro diligenter attendite. vbi cognoueritis genus ipſum; non magnopere credo nomen requiretis. Ludouicus ampliſſima dignitate princeps, maioribus ortus regibus; at quibus regibus? quibus difficile ſit inuenire pares, potentiſſimi regis frater, ipſe paene rex vel bello, vel pace clarus, quem noſtri vnum ex omnibus maxime admirabantur, hoſtes vehementiſſime pertimeſcebant, quem Caeſar inuictiſſimus imperator ſibi rerum gerendarum ſocium expetiuerat, abiecit omnia (quemadmodum vulgus hominum appellat) ſuae dignitatis ornamenta & inſignia, vt ipſe iudicauit laqueos, ſegetem ac materiam vitiorum, nudauit parietes belluatis tapetibus, & alijs operibus magnifice depictis, abacos argēto, ſe de-

nique

nique ipſum elaborato auro,& magnificentiſſime caelato, dimiſit inutilem turbam puerorum, per vrbem exiguo comitatu ac paene ſolus incedebat: multo ſe eſſe dignius arbitratus eſt,quoad poſſet per illam,quam obtinebat dignitatem, Chriſti ſaluatoris tum ſolitudinem, tum egeſtatem, quam aliorum profuſam luxuriam atque pompam imitari. O rem magnam & incredibilem, & omnium Gentium litteris atque linguis praedicandam. O factum egregium, & poſt hominum memoriam prope inauditum. Viceras ſuperioribus rebus tuis,heros inclyte, aut, vt quam modeſtiſſime dicam aequaveras omnium hominum laudem atque gloriam, nunc tu quodam modo te maior eſſe ctus es; &,cum neminem haberes quem ſuperare poſſes, te ipſe ſuperaſti; nec ſummis contentus rebus, gloriam,quae augeri nullo modo poſſe videbatur, hoc inſolito & nouo genere laudis cumulaſti. Multa memini, multa audiui, multa legi: nihil ex omnium ſaeculorum memoria tale cognoui. Abiecerunt ſaepe nobiles principeſq; viri, opes potentiamq; maximam;ſpreuerunt imperia reges aliquando potentiſſimi,ſeq; ad vitae genus longe hominum iudicio contemptiſſimum contulerunt. At tu priſtinam retinens,(quia neceſſe erat)dignitatem,ſuperuacaneas ac depictas venuſtates voluptateſq; repudiaſti. illi fluxarum rerum taedio id fecerũt, quod omnes ſi faciant, intereãt

reſpub. ac ciuitates vniuerſae : tu id feciſti, quod niſi ceteri ſequantur, ſaluae illae & inco lumes eſſe nequeant & florentes. illi relictis omnino rebus omnibus, ſubuenerunt ijs, qui nihil cum habeant, tamen aliquid habere cupiunt, tu cum vitae tuae neceſſarias res ſolum retinuiſti, rationem illis vitae praeſcripſiſti atque fratri; qui lauta nimis & elegantia & exquiſita conſectantur. quae res quanto rarius accidit, tanto ſane difficilior quam illa & pulchrior exiſtimanda eſt. Obſcurat atque obruit ceteras laudes tuas haec vna laus, &, vt orto Sole, minora lumina noſtri adſpectus acię effugiunt, ſic illae vt illuſtriſſimae ſint, tamen hoc effuſo ſplendore, extenuatur omnium earum lux & euaneſcit. Veniſti nobilitate generis in ampliſſimam regum familiam, nunc in familiam Chriſti ſupremi regis adſcriptus es. eras generis claritate ceteris hominibus, nunc in tam praeclaro facinore te ipſo videris auguſtior. proxime fraterno iure ad regiam dignitatem accedebas, nunc in principem amicitiae Dei & gratiae locum perueniſti. & cum inſpiciebas ſiderum curſus & aſtrorum; mirabaris naturae vim & pulchritudinem, nec in terris iam, ſed in altiſſimis domicilijs verſari videbaris; nunc omnium ora ſunt atque oculi in te vnum conuerſi, ſtupent homines tam inſolito ſpectaculo, teq; tamquam e caelo delapſum intuentur, in illis denique feliciſſimis caeli ſedibus

bus ſibi degere videntur: cum de te aut cogitant aut loquuntur. Eſſe vero hoſtibus terrori timeriq; ab ijs, quos ſaepe res paruae terrent, quã magnũ eſt? ipſa, mihi crede, tartara, iſta tua, quam praetefers, tenuitate trepidãt. ſuſpiciunt tui fortitudinem illam atque prudentiam ſummo dignam imperio, Caeſar ipſe diligit re cognitam & expertam: hanc vero altitudinem animi deſpicientem omnia vehementer ſunt admirati caelites, ſummus ille moderator molitorq; mundi conſpectam vehementius amauit. Confirmabas cohortando militum animos res duras periculoſaſq; ſubire recuſantium: tacendo accendis a rebus iucundis atque gratis auelli reformidantes. atque illos quidem vt a mortalibus, hos vt ab immortalibus hoſtibus victoriam reportent: illos, vt arce vel vrbe potirentur, hos vt ouantes in illuſtriſſima moenia beatorum atque in templa recipiantur. Sed quid ago demens? quid loquor? viuentem illum adhuc & praeſentem cernere putabam. O inanes cogitationes hominum, o ſpem fallacem, o fruſtra ſuſceptae contentiones, o ludibria infelicis miſeraeq; vitae, quae cum in manibus habere arbitramur, cum frui poſſe nos quam diutiſſime ſperamus, de repẽte auolant, & in media laetitia ac voluptate deſerunt hiantes omnibus ſenſibus & imminentes. Illa ne humanitas interijt? ille ſplendor extinctus eſt? illa virtus ſuperata? corruit illud columen Luſitaniae

Exclamatio

taniae? O rem luctuoſam & acerbam. o miſerum non huius modo ſed multorum populorum caſum. Quid pater ſumme paras (dabis enim id dolori meo, vt apud te paulisper querar) quid, inquam, paras ſanctiſſime pater? aut cur eripi nobis priuariq; luce illam auctoritatem, illam gloriam, illam ſapientiam paſſus es? an illum ſedibus iſtis beatiſſimis, quam hoc exſilio calamitoſo iudicaſti digniorem? an nos indignos, qui talis principis conſpectu & humanitate & ſapientia frueremur? numquam profecto, niſi noſtra ſcelera commerita fuiſsēt, ad alia grauiſſima vulnera, hoc tantum vulnus adieciſſes. ille quidem beatus, iterumq; atque iterum beatus, qui exutus mortalitate noſtra, omnibus bonis affluentem illam immortalitatem adeptus eſt; & quae moleſtiam afferre poterant, videre deſijt. illa videt ſemperq; videbit, quibus perpetuo gaudeat & laetetur. Nos miſeri, nos infelices qui in hoc exſilio relicti, illius praeſidio ſpoliati ſumus, cuius praeſentia mala noſtra faciebat leuiora. O nationes exterae atque barbarae, ſi intelligeretis quam ſedulum, quam ſollicitum, quam beneuolum procuratorem amiſiſtis, tenebris abditae certe, orto maerore atque luctu, conficeremini. O felix aliquando & florens regia prole Luſitania, neſcio quam adhibeam dolori tuo medicinam, cum tanta plaga ſit ſuperioribus tuis impoſita, vt vix ſanari poſſe videatur. O vos

cuiuſ-

cuiuſque modi viri, quos alebat ille aut iuuabat ſuis opibus & erigebat, quo nunc cōfugiatis, nihil reliquum eſſe video. Tu ipſe o magne moderator imperij Luſitani, cum multa dictu grauia, perpeſſu aſpera toleraueris aequiſſimo animo; tamen hoc acerbo vulnere percuſſus luges, ſat ſcio, ac maeres, non tam tuis, quam tuorum malis. Quis id te iure facere negare audeat? Amiſiſti fratrem, at quem virum? ſummo conſilio, ſumma prudentia, omnibus rebus ſummis. quando amiſiſti? quando eius opera tibi maxime erat vſui futura. Tamen, ſi officioſam pietatem non eſſe contemnendam putas, relictus eſt tibi Henricus frater non minore ſapientia atque conſilio, beneq; Deus rebus tuis proſpexit, vt cum vterque in periculum veniſſet, tamen alter ſolum auferretur, vt & infligeret ſimul vulnus & ſanaret. Leuet dolorem tuum huius praeſentia atque recordatio, recreet maeſtum animum diuina liberalitas ac reficiat; denique illa tua ſapientia incredibilis confirmet. Tuq; o ſupreme pater atque rex, huius vniuerſitatis gubernator, parce precor mentibus aegris atque ſaucijs. cohibe vim illam potētiſſimae dexterae tuae, ne vexes obſecro populum afflictum, ne opprimas iacentem aduerſis rebus, ſed erige ſecūdis atque excita, vt tibi laetus ſeruiat, tibi exhibeat honorē, te perpetuo laudet ac praedicet, cuius experiatur lenitatem & clementiam.

PETRI.

PETRI IOANNIS PERPINIANI

De Arte Rhetorica diſcenda. Oratio VI.

Hor. lib. 1. epiſt. 1.

Spectatum ſatis & donatum iam rude quaeris
Maecenas iterum antiquo me includere ludo.
Non eadem eſt aetas.

LICET enim mihi patres religioſiſſimi, verſibus iiſdem affari auditores meos, quibus affatur Maecenatem ſuum ille bonus poeta, non eadem religione, neque iiſdem praeceptis imbutus, quibus nos ſumus, ſed eruditus tamen, & vrbanus, & leporis cuiuſdam nō ingrati plenus. Tametſi & ſentio & fateor, neque in me eſſe quidquam hominum cognitione dignum, neque rudem vmquam ignauum gladiatorem meruiſſe. verum & hoc, quidquid eſt vel ingenij, vel doctrinae, quod video quam ſit exiguū tot annorum curriculo ſatis ſuperq; cognoſci potuit; & ludo noſtro praefecti, homines mites & humani, me, quamuis non merentem, optato otij & tranquillitatis praemio donandum eſſe cenſuerunt: nec forte iniuria. nam ſi veteri gladiatori, fixis armis ad valuas Hercu-

lis,

lis,in agrum ſecedere licebat,ne populi miſericordiam, quam ſaepe iam eſſet in arena conſecutus, denuo efflagitare cogeretur; mihi certe tanto meliorem artem factitanti, qui tot annos fuiſſe in hoc oratorio certamine verſatus, toties depugnaſſem, toties populi non modo veniam,ſed etiam beneuolētiam obtinuiſſem, idem tranquillioris vitae receſſus concedendus fuit, vbi pauliſper animus ex illo populari ſtrepitu recrearetur. at nūc ſiue ſtudijs veſtris, ſiue eorum imperio,quibus parere debeo, ſiue vtroque ad antiquum ludum reuocatus, ecce rurſus in arenam deſcendere, arma iam paene rubigine confecta capere, multitudinis gratiā aucupari cogor, ſi cogi dicendus eſt is, qui libenter vel roganti morem gerit, vel obtemperat imperanti. Vtinam adoleſcentes optimi, vtinam eadem eſſet, quae quondam erat, vis corporis ad elaborandum; vt eadem mens eſt, eadem voluntas, idem ſtudium, quod ſemper fuit,ad parendum:minus mihi fortaſſe tam longo vti principio neceſſe fuiſſet. ſed NON EADEM EST AETAS, non idem robur, non eadem valetudo: quae debilitata & fracta, animum quoque ipſum imbecilliorem reddūt. Quare non poſſum equidem non commoueri,cum illi praeſertim hodierno die ſuccedam, cui ne ſi omnia quidem eſſent integra, me parem eſſe poſſe conſiderem. quo mihi magis omnes orandi & obteſtandi eſtis, vt hanc

me-

mediocritatem noſtram, vel potius tenuitatem & inopiam ſtudio, alacritate, beneuolentiaq; veſtra adiuuetis: quas ego res ſi mihi non deeſſe ſenſero, ſpero me diligentia, compenſaturũ ingenij tarditatem. Quod ſi peregrina litterarum appellatio & inſolens, atque aliena veſtris auribus grauium, acutarumq; vocũ obſeruatio, alicuius animum offendet, eum ego oro atque obſecro, ne prius aut rideat, aut reprehendat, quam, cur ita quidque dicatur, acceperit. nihil enim erit, quod non aut multo rectius, aut nihilo certe deprauatum magis eſſe demonſtrem, quam quod homines politi & humani vulgo vſurpant. Nunc antequam de Ciceronis libris, quos explanandos ſuſcepi, ea dico, quae mihi vobis audientibus ex hoc loco dicẽda eſſe arbitror, exponam breui quid de tota facultate dicendi, quam omnes quaerimus; de artificio rhetorico, quod profitemur; deq; eius artificij tradendi ac diſcendi ratione ſentiam; vt & omnium ſtudia vehementius inflammentur, & via cognita, facile poſſitis quo intenditis, ac ſine errore peruenire. Peto a vobis adoleſcentes optimi, vt attente & amice accipiatis, quae dicam, neque humanitatis veſtrae fontes, qui omnibus ante me bonarum artiũ ſtudioſis maxime ſemper patuerunt, mihi vni clauſos eſſe patiamini. facultas eſt enim eiuſmodi, quae maxime debet animos omniũ ad diſcendum impellere, ſine qua neque homi-
num

num commune nomen cum dignitate obtineri poteſt; neque conſiliu[illegible]ens ad populi ſalutem in medium profer[illegible]que religio a furioſo hominum nefariorum impetu humanis opibus defendi, pro qua maiores noſtri iiſdẽ, quibus hoſtes, eloquentiae ſepti praeſidijs, fortiſſime propugnauerunt. Et quoniam omnibus nobis enitendum eſt, vt dignitatem hominibus praeter ceteras animantes, diuino munere conceſſam, ornauiſſe potius & amplificaſſe, quàm vel abieciſſe, vel diminuiſſe videamur; adhibenda eſt vobis illa vis, & omni ſtudio ac diligentia comparanda, quae maximum & pulcherrimum Dei munus tuetur & exornat: quo neglecto non ſane video, quid inter mutas bel luas & homines interſit. Etenim duo ſunt in nobis munera diuina, vtilitate magna, nobilitate prima, ipſo genere praeclara, ratio, & quaſi nuntius quidam rationis & interpres, ſermo. Illa res abditas inueſtigat, inueſtigatas cõprehendit, comprehẽſas digerit & componit, diſſipata colligit, collecta diuidit, praeterita recordatur, cernit inſtantia, futura coniectat, & extrema conferens primis, omnium rerum curſum, & euentorum conſequentiam notat: ſed haec omnia veluti quibuſdam obruta tenebris latent, incluſa penitus in pectoribus & animis noſtris: quae vbi lumen orationis acceſſit, tum demum ab omnibus patefacta & illuſtrata cernuntur. haec duo ſunt, quae nos homines red

dunt:

dunt: haec beſtias longe nobis faciunt inferiores, quae tanta inter ſe naturae cognatione iunguntur, vt animantia rationis expertia ſignificare volentes, muta dicamus. rationem autem, ne fallatur atque erret, diſſerendi vis, quam logicam vocamus, informat: at orationem, quo ſit aptior ad perſuadendum, benedicendi facultas, quam eloquentiam dicimus, verbis ſententijſq; locupletat. Quod ſi vix eos homines eſſe ducimus, qui non ſtudio & labore rationem meliorem effecerunt, quis non ad hominum ſocietate remouendos illos arbitretur, qui ſermonem non excoluerunt, ſine cuius luce illa vis ingenij mirabilis eniteſcere non poteſt? quis non eos muta quaedam hominum ſimulacra potius, quam homines appellet? quae ſi vobis adoleſcentes optimi turpia, contumelioſa, indignaq; videntur, vt merito debent videri, ſtatuite quem vobis animum pro communi hominum dignitate ſuſcipiendum putetis. Quam multi vulgo ſummopere contendunt, vt excitent celeritatem pedum? quam multi omne ſuum ſtudium & operam conferunt ad augendum & confirmmandum corporis robur? quam multi (quorum ego condicionem miſerrimam duco) toti ſunt in pulchritudine formae conſeruanda & adornanda occupati? atqui haec & alia generis eiuſdem; aut longe meliora ſunt in beſtijs quam in nobis; aut certe nobis communia cum illis. nos vero quod

om-

omnino noſtrum eſt, quod hominum proprium nobis a Deo opt. max. conceſſum ad vitae ſocietatem, ad communionem iuris atque morum, ad mutuam vel voluptatem, vel ſalutem, negligemus? non exornabimus? non expoliemus? in obſcuro iacere atque obſoleſcere patiemur? Videte ne, vt illi mundi creatori, & parenti Deo glorioſum fuit, tantum nobis, & tam optabile bonum impertiri, ſic vobis turpiſſimum ſit, acceptum ab illo munus induſtria tueri, & ornare non poſſe. Quid? quod ſuperbiſſimo faſtidio mortalium recte & ſapienter cogitata, niſi lectiſſimis verbis grauiſſimiſq; ſententijs ad aures perueniant; neque fidem faciunt; neque in hominũ mentes influunt neque animos quidquam mouent; neque memoriam gratam habent neque diuturnam? at quae iucunde audiuntur, etiamſi non ſalutariter dicantur, ea ſic arripiuntur, vt prope ad aeternitatem inhaereant in pectore infixa. Quod ſi idem & ſapienter & ſuauiter diceretur, quam aſſenſionem hominum commoueret? quae ſtudia excitaret? quantam efficeret admirationẽ? quam laetis acclamationibus omnium acciperetur? aut nulla profecto ſalus reliqua eſt afflictae, ac prope deſperatae reipublicae Chriſtianae; aut haec vna reliqua eſt (excipio ſemper auxilia caeleſtia, quae firmiſſima & certiſſima ſunt, de humanis tantum opibus loquor) aut igitur nullum iam in hominum induſtria ſubſi-

dium eſt;aut hoc ſolum reſtat e multis,vt idem & ſapienter,& copioſe atque illuminate dicāt. Sunt enim pleraque religionis noſtrae decreta in ſpeciem inculta & horrida, contra deprauatas multitudinis opiniones a publico vſu abhorrentia, huic corruptiſſimae naturae, profligatiſſimiſq; moribus omnium gentium maxime aduerſa: quae niſi ſplendeſcant oratione, & tamquam excolantur, & a populari ſententia diſcrepantia populariter dicantur; poſſunt illa quidem diuina vi, quae non eſt indigens humanarum artium, multitudini perſuaderi, ſed dicendo tamen in vulgus probari non poſſunt.Itaque videre eſt eos,qui nullum ſequuntur florem orationis, & Stoicorum more, minutis quibuſdam interrogatiunculis quaſi punctis, id quod propoſuerunt, efficiunt, vbi loci illi inciderunt,de abiudicandis facultatibus;de propinquis & amicis relinquendis;de oppetenda morte;de contemnendis honoribus; de voluptate fugienda; de amplectenda humilitate; de condonandis iniurijs,ita haerere,vt neſcias, maiore ne odio digni ſint, quod ſua ſponte faciant,quod bene facere non poſſint; an miſericordia, quod infantiae ſuae miſeri quamplurimos teſtes, non domeſtico ſuorum, ſed publico totius multitudinis praeconio colligere conentur. Vitioſa plane res eſt, & hominum generi valde pernicioſa, non tam quid dicatur, quàm quo modo dicatur attendere. Sed quid

cum

eum populo agas? iam eo ventum eſt, vt nemo ſit ſola ſapientia contentus, omnes eloquentiam requirant. Quando non poſſumus ceteros quales volumus habere, ne ſit inanis omnis conatus noſter atque labor, demus operam, vt ſimus nos tales, quales illi volunt: volunt autem vitae morumq; magiſtrum eſſe, nō modo ſapientem & probum, ſed etiam copioſum & ornatum. Praeclare, vt mihi quidem videtur, ſanctus Auguſtinus, nihil eſſe melius ſalubri ſuauitate, vel ſuaui ſalubritate, quodam loco teſtatus eſt, & e quattuor libris, quibus doctorem Chriſtianum omni laude cumulatum inſtituit, vnum in eo conſumpſit, vt rhetorico prope more, quemadmodum inuenta ſint in lucem proferenda, demonſtraret. Intelligebat ille vir eximia reconditaq; doctrina, & in hac ipſa dicendi facultate multum exercitatus, quantum ea res momenti afferat ad hominum mentes vel a turpitudine reuocandas, vel ad honeſtatem impellendas. Non dicam in praeſentia quantum eloquentia ſemper in omnibus liberis ciuitatibus dominata ſit: praetermittam quanto in pretio fuerit apud omnes nationes: non enumerabo honores & imperia hominibus eloquentibus, nulla maiorum commendatione mandata: ſilebo quantas pecunias non nulli ſint veterum oratorum conſecuti: ne verbum quidem vnum de voluptate dicendi faciam. haec omnia facile patiar taceri

lib. 4. de doctrina Chriſtiana.

apud tales viros, propterea quod vel ambitioſorum, vel auarorum, vel delicatorum hominum ſunt magis, quam eorum, qui ſalutem reipublicae Chriſtianae omnibus & voluptatibus, & vtilitatibus ſuis, & honoribus anteponant. hoc vnum de tota facultate dicendi extremo loco dicam, quod & me ſemper ad ſtudium incitauit, & apud vos homines amantiſſimos publicae ſalutis plurimum valere debet, & in animis omnium, qui rem Chriſtianam ſaluam volunt, fixum eſſe par eſt ad memoriam ſempiternam: ſi ad tuendum hominũ nomen, atque ad animos multitudinis recte de religione ſentientis pertractandos, nullus eſſet vſus eloquentiae, qui certe maximus eſt: ſi nihil fructus haberet haec exercitatio, neque ad honores adipiſcendos, neque ad augendas facultates, quae non magnopere debemus optare: ſi nulla eſſet delectatio dicendi, quae tanta eſt, quantam vix credere poſſint, qui non ſenſerũt; tamen quia magnam vim habet ad veritatem oppugnandam, & aduerſus religionem adminiſtra ſaepe ac ſatelles ab improbis adhibita eſt, & adhibetur, ſummum ſtudium, omnem curam, operam, induſtriam in hac facultate comparanda figi oporteret. Video mirari vos adoleſcentes optimi, eam a me cauſſam afferri eloquentiae complectendae, quae ad deterrendos homines ab hoc ſtudio vel ſola plurimum poſſit. quid enim eſt maiore animi prouiſione

fugien-

fugiendum, quàm quod veritatis & religionis oppugnatoribus, quaſi quaedam arma ſuppeditat? Accipite obſecro, accipite alacri ac prompto ore ac vultu, quae dicam, & ea penitus mentibus veſtris animiſq; mandate. ipſi profecto fatebimini, illud ipſum nobis optandum eſſe maxime, quod vehementiſſime nobis obſiſtat. Habet enim eloquentia vim talem, vt eadem de re duas contrarias orationes explicare poſſit: ex quo δυνάμεως, id eſt facultatis nomen accepit, non vt quidam philoſophi ambitioſi tradiderunt, quod homines collocet ἐν δυνάμει, καὶ ἐξοχῇ, hoc eſt in poteſtate & excellenti dignitate. eadem vera refellit & confirmat: falſa & probabilia reddit & arguit; turpia vituperat & laudat, honeſta commendat & accuſat. Itaque ut ceterae artes ac ſcientiae, omniaq; uel externa, uel naturae bona, ſic etiam uis eloquendi perinde eſt, ut ait comicus poeta, ut illius animus, qui eam poſſidet; qui uti ſcit ei bona; illi, qui nõ vtitur, recte mala. Nam quod non nulli nobiliſſimi rethores eloquentiam virtutem eſſe contẽdunt, neque poſſe niſi in bono viro reperiri, optandum quidem illud eſt, ſed parum verum. ſi enim virtutem eam vocant, quae more perfecta, omnino bonos eos efficit, in quibus eſt, quid abſurdius dici poteſt, quam eloquentiam hoc virtutis genere contineri? ſin autem abutuntur virtutis nomine & abſolutionem perfectionemq;

tantum cuiuſque rei ſignificant, eſt quidem eloquentia virtus in ratione poſita, vt omnes artes ac ſcientiae, ſed cum hoc genus virtutis non ſimpliciter bonos homines reddat, uerum cum adiunctione; vt bonos rhetores, bonos dialecticos, bonos philoſophos, nihil id obſtat, quo minus & eloquentiam improbi habeant, & eius viribus ad optimas quaſque res labefactandas & euertendas abutantur. Vellem feciſſet ille omnia contuens & regens Deus, vt aliquanto minor exſiſteret huiuſmodi hominum multitudo; longe certe melius nobiſcum ageretur. Ceterum quam multi apud maiores noſtros incredibili audacia & furore perciti, impias in Chriſtum haſtas nõ ſolum Dialecticae neruis, ſed amentis etiam eloquentiae contorſerunt? quàm multi noſtra memoria perditi ac ſcelerati homines, orationis copia tantum incendium excitauerunt, quãtum, niſi Deus nos reſpexerit, vix multis annis bonorum virtus & induſtria poſſit reſtinguere? etiam nunc improbitate quorumdam eloquentium, & nefario conatu, omnia diuina & humana iura perturbantur, violantur, reſcinduntur. Quid igitur eſt, quod in tantis malis ad retundendam & frangẽdam eorum corroboratam iam vetuſtate audaciam, facere debeamus, veritatis & religionis amatores? hoc vnum opinor: arma impijs & perfidioſis extorqueamus e manibus, vt eiſdem ipſi petantur telis, quibus nos oppugnant:

gnant:

gnant: & quoniam in vtramque partem valet copia dicendi, vt eam haeretici transferunt ad Eccleſiam opprimendam, ſic nos ad eamdem fortiter defendendam conuertamus. illi callide ac verſute ſeſe inſinuant in gratiam audientium,& aditum ſibi faciũt, vel ad turpiſſimam cauſſam;nos prudenter hominum nobis beneuolentiam adiungamus,& ad tuendam religionem, ac reprehendendos ipſorum errores communiamus viam. illi rem artificioſe narrant ad fallendum;nos idem artificium narrandi ad homines falſa opinione liberandos adhibeamus. illi argute & veteratorie noſtra refellunt, ſua confirmant; nos limata, & polita diſputandi ſubtilitate, & orationis acumine certiſſima patrum decreta comprobemus,illorum quaſi delirantium ſomnia coarguamus. illi varie mentes auditorum verſant & flectunt, ſimulata verborum & ſententiarum grauitate; nos veris integriſq; ſententijs in omni amplificandi genere exardeſcentes, grandi, forti, & incitata oratione eorumdem animos impellamus, ad quemcumque cauſſa poſtulabit motum.illi peſtiferum venenum tanta dicẽdi ſuauitate condiunt, vt mortiferum poculum haurire libeat audienti;nos remedia ſalutaria dulciſſimo quodam genere ſermonis temperata praebeamus, vt quanto magis verborum & ſententiarum dulcedine delectetur auditor, tanto ardentiore ſalutiferae potionis cupiditate rapiatur. ſic

tandem, bene iuuante Deo, pioſq; conatus cae leſti fauore proſequente, fiet, vt armata veritas nullo negotio armatam vincat & iuguler falſitatem, cuius modo bacchantis impetum inermis & nuda aegre ſuſtinet. quamquam fieri non poteſt, vt omnino veritas erroribus obruatur, quae diuina ope ſine dubio, pulchrior aliquando & clarior elucebit. Verum vos eius alumni videte, quid pro communis parētis incolumitate vobis faciendum exiſtimetis. Maiores noſtri, ſingulari religione & doctrina viri, eloquentiae copijs inſtructi nullam pro veritate dimicationem recuſabāt: ſemper in campo, ſemper in acie, ſemper in ſole ac puluere verſabantur: nos illorum poſteri, ne tantum ſit adeundum vel periculi, vel laboris, abiectis armis, in vmbra atque in otio tempus omne cōſumemus? illi quo paratiores eſſent ad certamen, relicta patria, propinquis, amicis, orationis locupletādae & excolēdae gratia, lōginquas terras peragrarūt; nos vltro ſe offerentē dicendi facultatem domo prohibebimus? a nobis abſterrebimus & excludemus? illi res multas atque diuinas, magno labore quaeſitas & inuentas, quàm elegantiſſima potuerunt oratione nobis tradiderunt: nos ignauia quadam & ſocordia langueſcentes, quae ab illis accepimus, deteriora tractando faciemus? illi partim philoſophorum caecum impetum, partim haereticorum inſanam rabiem copioſe loquentis,

ſapien-

ſapientiae telis a ſacris repulerunt; nos manibus vacuis & inermes, hoſtes religionis, euerſores ſacrorum, praedones diuini iuris & humani, omnia conuellere, diſſipare, extinguere ſinemus? magnopere verendum eſt, ne vt illi & ingentem ab hominibus laudem, & immortale a Deo praemium pro ſuo labore ſunt ac diligentia conſecuti, ſic nos, pro noſtra deſidia & ignominia notemur a poſteris, & ſempiternis a Deo poenis viui mortuiq; mactemur. Quare incumbite animis omniq; volũtate adoleſcentes optimi ad eam facultatem, qua propria hominum dignitas, totius populi ſalus, verae religionis defenſio continetur. Dixi de ipſa eloquentia, quae viſa ſunt, nunc de artificio eloquentiae paucis abſoluam, ſi me dicentem ſtudium veſtrum ad extremam orationem proſequetur. Nam quoniam non ex artificio nata eſt eloquentia, ſed, vt omnes confitentur, artificium ipſa peperit: magniq; auctores inter naturam, imitationem, & exercitationem, quibus videtur bene dicendi vis ſatis poſſe perfici, vix vllum praeceptis reliquerunt & doctrinae locum, poſſet aliquis, quantumuis eloquẽtiae ſtudioſus, contentus illis tribus, artẽ deſpicere, quam ad orationis copiam vel inutilem prorſus vel minus neceſſariam eſſe arbitraretur. Mihi vero multa de arte legenti, multa cogitanti longe aliter videri ſolet. ſic enim ſtatuo, quamuis plus adiumenti ſit ad dicendum in illis tribus,

vel

vel ſingulis, vel vniuerſis ſine arte, quam ſine illis in praeceptis omnibus; tamen perfectam eloquentiam, & omnibus numeris abſolutam, non poſſe exſiſtere ſine ratione quadam & conformatione doctrinae. ars enim aut omnino tollit, aut corrigit vitia naturae: quod vero eſt in ea boni, id auget ac melius reddit: eadem in exercitatione & imitatione quid ſequendum ſit, quid fugiendum, docet; vt nemo ne illa quidem eloquentiae praeſidia ſine praeceptionibus artis poſſit habere perfecta. quam quam de imitatione verius dixiſſem, nullam omnino poſſe eſſe ſine doctrina. ſtatum enim, aut motum, aut amictum imitari alicuius, hoc non magnum eſt; illud praeclarum, imitando magnorum oratorum neruos, varietatem, copiam, filum denique ipſum orationis expreſſiſſe. haec autem quis vmquam aſſequatur, niſi qui eorum & conſilia inueſtiget, & initia obſeruet, & progreſſiones notet, & exitus intueatur? atqui haec obſeruatio vel artificij tota eſt, vel a natura profecta, gignit artem. Quantum igitur ad eloquentiam adiumenti affert natura, quantum imitatio, quantum exercitatio, tantum artificio debemus, ſine quo illa aut omnino nulla ſunt, aut perpolita eſſe non poſſunt: atque hoc etiam fortaſſe plus arti debemus, quod illa inchoant, haec eloquētiam perfecte abſoluit. Nā cauſſae cur quidque fiat, aut non fiat: cur hoc vitandum, illud perſequendum:

cur

tur aliud laudabile ſit,aliud vitioſum,cui praeter artificem notae ſunt?aut vbi,niſi arte explicantur?qui vero non tenent cauſſas rerum, eos multa facere neceſſe eſt non decore,multa ſtulte, multa prope dicam flagitioſe. Vt enim illi medici, qui ſe empiricos eſſe profitentur, non cognitis morborum cauſſis,medicamentorũq; natura, non poſſunt apte ad cuiuſque morbi vim varie commutare medendi rationem,& ea ſaepe faciunt,quae ad necandum potius, quã ad ſanandum valere videantur,ſic qui non adhibent artem ducem & magiſtram ad agendum,neque poſſunt pro cauſſae natura omnibus modis torquere ac flectere dictionem ſuam,& multa ſaepe committunt vel vitioſiſſima in dicendo. Mihi quidem ſtomachum non nulli aliquando mouent, dum vel extenuant, quod amplificandum erat;vel quod erat diminuendum, augent;vel quae ſunt contraria, maxime illuſtrant;vel ab aliqua ſimilitudine ſemper exordiuntur orationem, cum illa fugienda ſit in primo aditu, praeterquam in certis quibuſdam cauſſis,qui non mediocrem fuiſſent dicendi gloriam adepti, ſi vel hoc vnum vitium cognitum vitare voluiſſent.Magna prorſus eſt haec vtilitas adoleſcentes optimi,magnus fructus artis & doctrinae:ſed ille maior, quod facit,vt ab eo, quodcumque nobis propoſuerimus,minus aberremus. Etenim qui ſolis naturae adiumentis propter conſuetudinem bene

quid

quid dicunt, quoniam id temere fortuitoq; faciunt, non quoties volunt, idem efficere poſſunt: at vero qui viam certam rationemq; ſequuntur, niſi quid obſtet extrinſecus, & quod volunt efficiunt, & quotieſcumque volunt. Quid enim exiſtimatis eſſe cauſſae, cur nonnulli oratores id facile ſemper aſſequantur, quocumque ſe mente ac voluntate coniecerunt? alij vero ſaepe auditorum animos conati concitare vehementius, in medio curſu repente cōcidant? ſaepe argumentationem artificioſe concludere volentes, inchoatam illam imperfectamq; relinquant? ſaepe mirabilius aggreſſi locum aliquem ornare, conſilio ac ratione ſubito deficiantur? ſaepe pro amore odium, pro admiratione riſum commoueant, inuidiam pro miſericordia? nimirum illi boni artifices omnes dicendi vias & aditus pernouerunt: hi tametſi bene aliquando forte dicunt; tamen artis ignari, ſemper id paratum habere non poſſunt, vt empirici non perpetuo appoſite curant ad ſanandū, quia dum medicinā ſpernūt, certi nihil habent, quod ſequātur. Quapropter nemo rhetoricū artificiū contemnat; nemo reprehendat; nemo ſe eloquentiā habere velle dicat, oratoria praecepta nolle cognoſcere, cū ſine his nullius oratio poſſit eſſe perfecta: nemo queat in locum principum oratorum peruenire. Reſtat id quod in noſtra partitione fuit extremum, vt de arte tradenda & diſcenda pauca dicamus. Tradendi

dendi ratione omnia praeceptoris officia, auditoris vero munera diſcendi modo continentur; quae non conabor vniuerſa complecti oratione, quod eſſet infinitum, ſed ea tãtum quae magis neceſſaria videntur, breuiter commonebo. Primum igitur vt in ceteris artibus, ſic etiã in rhetorica docenda ſpectandus eſt ordo. ac de ordine quidem tradendarum artium multa ex Platonicorum ſententia, multa ex antiqua Stoicorum diſciplina, multa ex Peripateticorum decretis hoc loco dici poſſent, verum vt rem longe lateq; patentem, modicis definiam anguſtiſq; regionibus, dico, poſt Grammaticam & Dialecticam, tum tertio loco Rhetoricam tradi oportere. primus enim eſt naturalis vſus ſermonis, quem Grãmatica inſtruit. eum proxime ſequitur vſus rationis, quem Dialectica confirmat, poſtremus eſt naturalis vſus eloquentiae, qui praeceptis rhetoricis perpolitur. ſiquidem pueri primum loqui incipiunt: deinde progrediente aetate rationem adhibent iudicem ad vnamquamque rem examinandam, ſuoq; momento ponderandam: tum ad extremum quae cogitarunt, verbis ac ſententijs magnificentius aggrediuntur ornare. illud omitto Dialecticam omnium artium comitem & adminiſtram, omnibus alijs antecedere debere, excepta vna arte ſermonis; praetereo illud quoque, rhetoricam inuentionem, & ſingulorum argumentorum diſpoſitionem, cum

ſint

ſint magna ex parte propriae dialecticorũ, eius artis ignaris recte tradi non poſſe: quae ſi perſequi dicendo velim, facile oſtendam, prius differendis praeceptis informandam eſſe iuuentutem, quam oratorijs artibus inſtruatur. Ego vero vt de me ipſe confitear, non Dialectica ſolum, ſed etiam vniuerſa philoſophia pertractata, tum demum ad eã cognoſcenda me contuli, quae pertinent ad benedicendum, non aſpernatus rhetorum vocem, licet aures iam eſſent ſapientiſſimorum hominum diſputationibus aſſuetae. Quod ſi mihi vni, qua ratione vellem, omnes artes auditoribus meis tradere liceret, non alium ordinem ſane, quam quem expoſui, ſequerer in docendo. ſed quoniam aliud ab alio diſcendum eſt, & ad rhetoricas exercitationes cogimur omnes accipere ſine delectu, qui iam aliquando loqui didicerunt, dabo operam, vt quae a dialecticis petenda ſunt, neque omnino praetermittam, neque tam copioſe explicem, quam illi ſolent. ita fiet, vt & tantum intelligant auditores, quantum ſit ſatis ad id, quod quaeritur, & vnaquaeque diſputatio integra ſuum in locum, & tempus reſeruetur. Si qui tamen adſunt iam imbuti Dialecticis, qualem arbitror adeſſe non neminem, ij ſperent, multo ſe maiores vno anno proceſſus effecturos, quam antea multis effeciſſent. illa porro a magiſtro huius artis requiruntur: ne multa cuiuſque generis vtilia, inutilia congerat

rat in vnum locum, ſed delectum habeat, vtilia retineat, illa repudiet, quae nihil, aut parum profutura videantur: ne in alienis refutandis diutius commoretur; ne minutis ac ſpinoſis diſputationibus ingenia diſcipulorum attenuet; vt egregium aliquem oratorem proponat ad imitandum, & in eo quae maxime excellant, ſedulo demonſtret: vt eos crebris exercitationibus ad omnem dicendi copiam, varietatem, grauitatemq; traducat: exercitationes autem ſint principio minores, quotidianoq; ſermoni proximae; deinde quanta ad facultatem adoleſcentium, tanta ad exercitationum magnitudinem fiat acceſſio. haec omnia recipio me pro mea virili parte, ſi minus diligenter, at non negligenter tamen eſſe facturum. Auditorum autem officia partim cum doctoris officijs coniuncta ſunt, quae, quoniam ex illis ſine mea oratione ipſa per ſe intelliguntur, non attingam partim propria ipſorum. ea mihi videntur eſſe primum vt magiſtrum diſſerentem diligenter audiant: deinde ſi quid non bene intellexerint, vt interrogent; tum vt omnia iam animo praecepta, & cognita memoria comprehendãt; poſtremo, vt in exercitationibus quotidianis omnia ſibi ſumma proponãt, vt ea vel mediocria conſequantur: neque magnopere laborẽt, quam multũ aut quam cito dixerint, vel ſcripſerint; ſed quàm bene, hoc eſt, quàm varie, quàm numeroſe, quam abundanter, quam illu-

mi-

minate & rebus & verbis. Quamobrem cum & eloquentia ſit tam neceſſaria, vt nequeat ſine dedecore contemni; & ad eam comparandam magnum quoddam praeſidium ſit poſitum in doctrina; & magiſtrum habeatis (& ſi magiſter vobis numquam defuit, qui vos hoc ipſum, quod ego moneo, commoneret) ſed cum magiſtrum habeatis & doctorem, ſi minus eruditum, at certe non indiligentem, qui ſe promittat, numquam officio, neque ſuo, neque veſtro defuturum; & quid illi, quid vobis agendum ſit, non ignoretis, dubitabitis adoleſcentes optimi, hanc tantam, & tam praeclaram artem, eloquentiſſimorum hominum ingenijs olim inuentam, ſummorum poſtea philoſophorum diſputationibus amplificatam, noſtra memoria eruditiſſimorum hominum ſtudijs vehementer illuſtratam, ad exſtirpandam impietatem, ad ornandam religionem, ad Chriſtianam rempublicam dubijs formidoloſiſq; temporibus tuendam, conſeruandamq; conferre? ſi vobis in extremam Italiam, Galliam, Hiſpaniam, ſi in vltimas Indiae oras eius diſcendae cauſſa proficiſcendum eſſet, tantum itineris, laboris, moleſtiae, periculi ſubire deberetis, ne tanto vel ornamento ad rempubl. Chriſtianam decorandam, vel ad defendendam praeſidio caruiſſe videremini; nunc vero cum non in Italia modo, ſed etiam in vrbe, ac paene domi veſtrae diſcere poſſitis, & in omni

gene-

genere orationis exerceri, quid exſpectatis? quid cunctamini? an ipſam & audiendi, & ſcribendi, & declamandi moleſtiam pertimeſcitis? plus ne igitur apud impios, plus apud ſceleratos homines nocēdi voluntas, quam apud vos alios iuuandi ſtudium valebit? illi vt in errorem inducant quamplurimos, vigilant, ſudant, laborant, contendunt, non rei familiari parcunt, non corpori, nullam partem capiunt quietis, omnes rhetorum libros peruolutant, omnia veterum oratorum ſcripta perlegunt, & eorum quam ſimillimi eſſe conantur: vos, vt errore liberetis multos mortales, vt veſtros ciues e tantis malis conſeruetis, ſi minus maiorem, at parem certe curam non ſuſcipietis? illi vt multitudinem agant, furore & amentia praecipitem, antiqua & religioſa templa violent, ſacras imagines diſturbent, altaria demoliantur, ornatiſſimas cruces in publicis vijs, maiorum pietate collocatas comminuant, ſanctiſſimas caerimonias ſacrorum ex hominum memoria deleant & extinguant, nihil eſt, quod non aggrediantur & efficiant; vos vt tantam, & tam profligatam audaciam a templis, ab imaginibus ſanctorum, ab altaribus, a ſacris repellere poſſitis, non omnes & corporis & animi neruos contendetis? an quod pulſa foro iam eloquentia eſt, id vos forte remoratur? atqui ſenatui praeeſt, moderatur doctorum hominum conuentus, dominatur in concionibus populi,

ſacra concilia continet, & regit ad conſtituendam religionem conuocata . an timetis ne ſit tenuis & inops ad quaeſtum faciendum? non eſt hominis quaeſtu magis, quam hominum caritate commoueri. Valeat igitur, auditores optimi, valeat apud vos bonorum exemplum, valeat maiorum auctoritas, valeat communis hominum dignitas, valeat reſpublica, valeat religio, cui ſi in hiſce tantis, & tam caecis errorum nubibus & procellis, ſapientis & ornatae orationis facem praetuleritis, ad aliorum ſalutem conſeruandam, immortalia vobis a Deo praemia operae laboriſq; veſtri, tum viuis, tum mortuis perſoluentur. Haec habui, adoleſcentes optimi, quae hodierno die dicerem; cetera, quae ad explanationem Ciceronis attinent, veſtra bona venia in proximam lucem differemus.

PETRI.

PETRI IOANNIS PERPINIANI

Ad Carolum Borromaeum S. R. E. cardinalem ampliſſimum, & Franciſcum Vargam regis Philippi legatum.

Oratio VII.

CN. ille Pompeius, cardinalis ampliſſime & ſapientiſſime legate, qui victor de tribus orbis terrae partibus, tres inſignes triumphos reportauit, & ob magnitudinem rerum geſtarũ, Alexandro Macedoni, cui bellorum gloria Magni cognomen in perpetuum confirmarat, primum praerogatiua militari, deinde ſuffragio totius ciuitatis, & publica omnium gentium confeſſione fuit aequatus, cum ex Aſia decederet, victis potẽtiſſimis regibus, domitis quamplurimis & bellicoſiſſimis nationibus, tot vrbium copijs, tot populorum praeda, tot regnorum ſpolijs ornatus, veniſſe Rhodum, & in illa vrbe clariſſima, cum gloria nauali, tum optimarum artium ſtudijs, & ſummis hominum ingenijs florente, dies aliquot fuiſſe dicitur commoratus. videbitur hoc incredibile fortaſſe, quod dicam, ſed ita rem geſtam eſſe antiquiſſima litterarum monumenta teſtantur, neque *Plutar. in eius vita.*

mihi pro cetera praeſtantis imperatoris facilitate & humanitate, magnopere videtur eſſe mirandum. adiit omnia gymnaſia, & ſapientium virorum quaſdam velut humanitatis officinas: omnes liberaliū artium doctores, de ſuis quemque rebus differentes, & amice, & diligenter audiuit: talentum vnicuique dari iuſſit, vt quorum diſputationes, praeſentia ſua & nomine iam ante decoraſſet, eorum tenuitatem & inopiam ſuis copijs ſubleuaret, eſſetq; munus illud tamquam pignus quoddā ſuae perpetuae erga doctos homines voluntatis. Magna profecto res, magna laus, ſed illa maior, quod cum Athenas perueniſſet, in vrbe principe Graeciae totius, parente humanitatis, vitaeq; magiſtra, eumdem aduerſus doctrinam animum & amorem ſuum declarauit: illa vero longe maxima, quod imperij maieſtati, & gloriae rerum a ſe geſtarum armis antepoſuit ſapientiae dignitatem. Nam cum de Africa, & Hiſpania prius triumphaſſet, quam per aetatem ei, vel in ſenatum legi, vel magiſtratum vllum capere liceret, ad tertium triumphum de tertia terrarum parte decedens, & Poſidonium philoſophum inuiſens, vetuit ille a lictoribus pulſari muſarum fores, cuius armis & victoria fuerat legionibus Romanis, Aſia prope tota patefacta, & vnius hominis priuati ianuae ſubmitti iuſſit laureatos illos faſces, quorum nudorum vim non Mithridates, non Tigranes, non alij opulenti

reges,

reges, non tot ignotae antea Romanis, barbaraeq; gentes, non tanta orbis terrae portio a Maeotico lacu vſque ad Erythraeum mare potuerat vel viribus, vel animo ſuſtinere. Pro Deus immortalis; quem ille Poſidonio, quem ipſi ſapientiae honorem habuiſſet, ſi quam eius formam & ſpeciem videre potuiſſet, qui foribus ipſis, & limini tam inornato, tantum iudicarit eſſe tribuendum? praeclara haec certe, praeclara & eximia videri neceſſe eſt. Sed ego tum humilitatem noſtrã, tum magnitudinem veſtram intuens, neſcio quid maius & incredibilius de hoc aduentu tam inopinato, mente concepi. Nam Pompeius & ſi tantum doctrinae tribuit, quantum nemo vnquam fuiſſet auſus optare; tamen nõ tam forte ductus amore ſapientiae, quam gratiam popularem aucupans, illa fecit, vt tanto maiori in pretio ipſe haberetur, quãto pluris facere putaretur omnem humanitatem atque doctrinam; aut ſi bonarum diſciplinarum ſtudio fecit, erat in illis tamen, quos inuiſebat, quod merito poſſet amare. erat multiplex & varia cognitio rerum, ac ſcientia: erat verborum & ſententiarum flumen, & melle ipſo dulcior oratio: erat denique philoſophica grauitas, nomen, auctoritas; vt non tam mirãdum ſit, ad illos adijſſe ſummum imperatorem, quàm non aut cum illis poſtea perpetuo vixiſſe, aut ſecum illos abduxiſſe Romam. talenta vero & ſubmiſſi faſces quid ha-

bent admirationis, cum tanto plus ille vno impetu cepiſſet, quàm quantum diſtribui potuit in omnes philoſophiae magiſtros? & ſaepe accidat, vt qui facile alijs de honore concedunt, in eo ipſo vel maxime gloriolam popularem quaerant. At vero hic veſter aduentus mihi iure videtur eſſe mirãdus. non enim popularem auram captantes, non aliquod fragile falſae gloriae choragium comparare ſtudentes, hoc tam anguſtum, tamq; humile tectum ſubijſtis: non doctrinae varietas ad cognitionem, non eloquentiae iucunditas ad delectationem inuitauit; quae in nobis equidem ſentio quam ſint exigua: non denique noſtra promerita, nõ dignitas, quae nulla eſt, impulit, vt ſcholam noſtram praeſentiae veſtrae luce decoraretis; ſed vnus religionis amor atque doctrinae, & illa beneuolentia ſingularis, quam pro ueſtra bonitate habetis aduerſus omnes publicae ſalutis amatores, fecit, vt veſtrae dignitatis paulliſper obliti, ad eos cohoneſtandos veniretis, quos exiſtimaretis, & religioni pro ſua virili parte dare operam, & ad publicum bonum conſeruandum & augendum, non nullam curam induſtriamq; conferre. neque vero talenta, neque argenti & auri pondera viritim diuiſiſtis; ſed veſtros animos, veſtras voluntates, vos denique ipſos nobis totos tradidiſtis; quo munere nullum fuit a vobis neque maius, neque gratius, neque mirabilius exſpectandum.

neque

neque fores pulſari vetuiſtis, aut imperaſtis ianuae noſtrae ſubmitti faſces: ſed cum ſplendor veſter ex multis varijſq; bonis effulgens, non ſecus atque lumen Solis, omnium oculos mentesq; perſtringeret, obtexiſtis vos eum humanitatis veſtrae quaſi nube, vt acies noſtra ferre poſſet: & cum amplitudinem veſtrae dignitatis vix Roma ipſa capiat, contraxiſtis vos beneuolentiae cauſſa vim illam ornamentorum, iure vobis conceſſam & traditam, vt his parietum & tectorum anguſtijs concluderetur. O commemorabilem humanitatem: o facilitatem morum memoriae ſuperiori nouam, nobis omnibus iucundam, poſteritati praedicandam. Te videmus, cardinalis ampliſſime, antiqua & generoſa ſtirpe ortum, lectum in ampliſſimum ordinem purpuratorum patrum, & in hac arce omnium gentium collocatum, pontifici max. cognatione proximum, poteſtate ſecundum, tam multis virtutibus, vel comitatis in hominibus admittendis; vel prudentiae in cognoſcendis & conſtituendis eorum rebus; uel clementiae in tuenda ſexus & aetatis imbecillitate; uel manſuetudinis & patientiae, in multorum importunitate perferenda; uel in uictu continentiae, uel integritatis in omni uita; uel pietatis in colendo Deo; uel ſtudij in defendendis & amplificandis ſapientibus; uel ardoris in diſputationibus de rebus maximis audiendis, uel alijs omnium generū infinitis ſic ador-

natum, ut aetas iſta non dum ſua maturitate perfecta, magnum lumen attulerit maiorum tuorum ſingularibus ornamentis: in his uero tantis naturae bonis, in tanta abundantia fortunae, in tanta induſtriae gloria non deſpexiſſe tenuitatem Societatis noſtrae: non horruiſſe liminis ipſius humilitatem: non reformidaſſe cum gymnaſij totius, tum ſingularum exedrarum anguſtias; non hunc puluerem & autumnalem Solem, praeter conſuetudinem ardentem refugiſſe, & hanc tam breuem, & tam exiguam palaeſtram, iuuentutis non corporibus, ſed ingenijs exercendis dedicatam: hanc egeſtatis & inopiae nudam, & ab omnibus prope derelictam ſedem, ſatis amplum eſſe putauiſſe domicilium dignitatis tuae. Perſpeximus antea multis in rebus animum erga nos, & uolũtatem tua, mnunc te praeſentem intuemur os, oculos, mẽtem denique totã, ac ſenſus ipſos cernimus, ut hos noſtros ſane reip. nõ inutiles conatus, cum plurimum poſſis, quantum poſſis tamen, iuuare uelis. Tu vero ſapiẽtiſſime legate, cuius cum in ceteris uitae partibus, tum in hac legatione fungenda, plurimarum uirtututum inſignia, iam inde uſque a Carolo Caeſare cognita, verbis aſſequi me poſſe diffido, cum primum hoc limen attigiſti, omnem potentiſſimi regis, cuius tu perſonam in hac vrbe geris, vim, poteſtatem, maieſtatem, in vnam paruam domum conieciſti: quod cum vel ſemel,

mel, vel numquam etiam feciſſe meritis noſtris ſatis eſſet, amori tamen erga nos tuo, ne bis quidem vt arbitror, erit ſatis. Pro hoc tam ſingulari beneficio parem vobis gratiam negarem a nobis referri poſſe, niſi princeps Romanae copiae ſapienter dixiſſet, hanc eſſe gratiae naturam, vt eam, & qui habeat, retuliſſe, & qui retulerit, habere videatur. Ego certe nomimine omnium, & qui hic viuunt, & qui hanc non magnam illam quidem, ſed veſtri tamen amantiſſimam bonarum artium domum frequentare ſolent, tantas vobis ago gratias, quantas maximas agere poſſum; precorq; a Deo opt. max. cuius nutu ſola terrarum gubernantur, vt vos omnibus diuinis muneribus & donis cumulatos & ornatos, nobis diu ſaluos & incolumes conſeruet. Idem facerent haec ipſa tecta, ſi loqui poſſent, quae nunc tacita, quodam modo laetari mihi exſultareq; videntur tam inſolito & nouo aduentus veſtri illuſtrata ſplendore, orareq; ſuppliciter & obſecrare, vt vos patronos ac defenſores, vt ſemper feciſtis, litteris & religioni praebeatis. Te praecipue Cardinalis ampliſſime, cuius & poteſtas eſt maxima, & arctiſſima vincula con iunctionis cum pietate atque doctrina. Etenim ſi Pompeius imperator belli gerendi, cuius omne ſtudium a prima pueritia fuerat in contentionibus proeliorum occupatum: cuius amplitudo non tam ſapientium voce & praeceptis,

quam

quam armorum vi & terrore nitebatur, optimarum artium doctores non ſalutatos praeterire nefas eſſe duxit; tu certe Cardinalis ampliſſime, quem artes pacis a prima aetate ſuſceptum in gremio ſuo educauerunt: quem pontifex maximus alterum ſecum eſſe voluit reipub. Chriſtianae ducem: cuius omnis dignitas ſanctiſſimis religionis, & ſapientiae decretis continetur, exiſtimare debes, hanc pietatis officinam, hunc bonarum diſciplinarum coetum, has doctrinae ſedes, nos denique omnes ad aliquam curae & ſollicitudinis tuae partem pertinere.

PETRI.

PETRI IOANNIS PERPINIANI

DE DEO TRINO, ET VNO Opt. Max. deq; totius Eccleſiae conſenſione.

AD PIVM IIII. PONT. MAX. Oratio VIII.

NON equidem miror P. B. hodiernum diem Dei opt. max. qui natura vnus eſt, triplex hypoſtaſi, feſtũ atque ſollemnẽ, iucũdiſſima praeſentiae tuae luce, frequentiſſimo conuẽtu purpuratorum patrum, publica Chriſtiani populi laetitia, grata oratoris quamuis nõ boni voce, maxima caerimonia religionis antiquae celebrari: miror potius tacere quemquam, & ſe continere, & in tanto gaudio populi Chriſtiani vniuerſi, orationem vnius hominis exſpectari. debetur enim hoc illi rerum effectori & molitori Deo, quem venerantes, animo quaſi praeſentem intuemur, vel propter naturae praeſtantiam & dignitatis, vel propter magnitudinem beneficiorum erga vniuerſum hominum genus, vel propter immortalium bonorum quae ſperamus ab ipſo, iucunditatem, vt omnes ordines, omnes aetates, omnes nationes geſtiãt,

exſultent, exclamẽt; & eius magnitudinẽ, quoad poſſint, voce cantuq; declarare conẽtur. Sed me, quem alijs tacentibus, vnum loqui neceſſe eſt, illae res ipſae vehemẽter conturbant, quae maxima ceteris incitamenta dicendi ſolent eſſe: auctoritas loci, temporis breuitas, rerum difficultas. Locus hic ad agendum ampliſſimus, ad dicendum ornatiſſimus timorem mihi magnum affert, vt hominum exſpectationi par eſſe poſſim: anguſtijs temporis ita coarctor, vt nec in re quidem perfacili me ſatis vmquam expedirem: res autem eſt eiuſmodi, vt nec in omni quidem aeternitate pro dignitate poſſit explicari. Quis enim in hac mortalitate noſtra infirmitateq; naturae, & in hiſce tam caecis humanae vitae nubibus & procellis illam ſupremam diuinamq; naturam: quis hypoſtaſis cuiuſque proprietatem, & omnium inter ſe coniunctionem tantam & ſocietatem: quis illius vel hypoſtaſi triplicis vnitatis, vel natura ſimplicis trinitatis imaginem, in populo Chriſtiano diuina vi mirabiliter expreſſam vel oratione cõſequatur, vel cogitatione comprehendat? Eſt Deus clariſſima, & immẽſa [a] lux, eſt veluti ſol quidam [b] παμφαὴς, hoc eſt, vt Graeci loquebantur, vndique collucens, & omnia illuſtrans. eſt illi pro domicilio [c] ſplendor inacceſſus, pro [d] amictu circũfuſum lumen. [e] ſi longe adſpiciás, aut in rebus ab ipſo perfectis tamquam in aqua intuearis, perobſcure cernas; ſin pro-

a 1. Ioã. 1. Dion. l. de diu. no. c. 4. Damaſc. l. 1. de orth. fide c. 4.
b Plato. 6. de rep. Cyrill. l. 1. in Iul. prope finem. Nazian. orat. in Athan. initio.
c 1. Tim. 6.
d pſ. 103.
e Damaſc. l. 1. c. 4. in fine.

propius vt oculorum, ſic mentis aciem intendas, quo magis accedas, eo minus ferre poſſis. Quod ſi haec ideo minus placent, quia lucem qui contueri nequeunt, tamen eius vim fulgoremq; ſentiũt, eſt Deus [a] quaſi tenebrae quaedam caecae; abditus ille atque retruſus, & ex omni parte denſa [b] caligine circũſeptus, in obſcuro delitescit: vt etiam ſi eius [c] beneficio ſingulari praenotionem ipſius quamdam, & inſitam, atque innatam cognitionem habeamus, nihil tamen de Deo aſſequi cogitando valeamus,[d] niſi quantum aut hic caeli terraeq; pulcherrimus ornatus ab ipſo deſcriptus oſtenderit, aut ipſe nobis pro naturae ſuae bonitate, & in omnes homines beneficentia voluerit indicare. Non immerito profecto Acmon, vt eſt apud Iuſtinum, nõ tam philoſophi, quam martyris nomine clarum & inſignem, Deum πάγκρυφον, eſſe dicebat, hoc eſt, penitus occultum & abſtruſum. Recte Mercurius Triſmegiſtus, & Platonicus Timaeus perdifficile eſſe ſtatuerunt: mundi opificem & parentem inueſtigare animo, & complecti cogitatione; vbi vero fuerit perueſtigatus, enuntiare, & in vulgus indicare neminẽ poſſe. [e] Prudenter Simonides, non modo poeta ſuauis, verum etiam doctus tyranno percontanti, quid eſſet Deus, obſcuriorem ſibi rem in dies videri reſpõdit. [f] Quare quem nemo hominum hac vita fruens vnquam vidit: quem [g] nemo poteſt humanis opi-

a Damaſc. l. 1. c. 4.
b Cic l. 1. de nat. deor. Pſ. xvj.
c Cic. l. 1. de nat. deor. Plato 10 de leg. Damaſc. 1. c. 1. Nyſſ. cõc. 6. de vita beata.
d Damaſ. l. 1. c. 1. Nyſſ cõc. 1. & 6. ibid.
e Cic. lib. 1. de Na. deor. circa medium.
f Ioan. 1. 1. Tim. 6. Exo. 33.
g 1. Tim. 6.

a Chryſ. homil.14. in Ioan. Nazian. or. 2. Theol. Cyrill. li.1.ſup. Ioan. c. 23. Greg.18. Moral. 27. Euariſtus papa ep.1. Dionyſ. de cael. hier.c.4. Nyſſ cõc. 6.de Vita beata.
b Ex. 33. Num.12.
c 2. ad Cor.12.

opibus intueri: quem, vt [a] plurimi, & antiquiſſimi rerum diuinarum ſcriptores tradiderunt, neque [b] Moſes, qui cũ illo amiciſſime & familiariſſime colloquebatur; neque [c] Paulus a ſenſu corporis abſtractus, & ſpiritu diuino ad tertium vſque caelum excitatus humo, cum illo triduo multa recondita & arcana didiciſſet, qui, & qualis eſſet adſpexit, de eo ex hoc loco verba facere, & aeternitatem ipſam in has anguſtias, vnius horae tantas includere, non eſt ingenij noſtri, non humanae imbecillitatis, nõ mentium denique ſingularium atque caeleſtium, quarum vis & natura proxime ad diuinam accedit. Deo plane, Deo, inquam ipſo eſt opus ad illam beatam immortalemq; naturam praedicandam. Verum de multis tamen, quae Deus ipſe de ſe hominũ generi patefecit, dicam ego quae potero, & dicã ſimpliciter, ac ſine vlla ſerie diſputationum. Tu P. B. ſi videris meam orationem fluctuare nõ numquam, & de ſuo curſu depulſam temere iactari, feres aequo animo pro tua ſingulari humanitate, & veniam infirmitati dabis, idq; totum partim magnitudini & obſcuritati rerum adſcribes, partim ipſi tibi, cuius iſta maieſtas tanta & poteſtas, diuinitus permiſſa & tradita facit, vt etiam ſi tuo humaniſſimo conſpectu mirandum in modum recreemur, tamen ne gaudere quidem ſine aliquo timore poſſimus. Mihi in hac vrbe, quam Deus voluit eſſe principem or-

bis

bis terrae: apud te P. B. qui ſecundum Chriſtum opt. max. es reipub. Chriſtianae caput: in ampliſſimo coetu purpuratorum patrum, quorum arbitrio vera religio vbicumque terrarum gubernatur: hac luce trium vnius naturae diuinae perſonarum ferijs conſecrata, quarum incredibilis eſt omnium rerum, admirabiliſq; communio, & de myſterij diuinitate, & de totius eccleſiae conſenſione, quae velut effigies quaedam eſt illius inexplicabilis coniunctionis, videtur eſſe dicendum. Precor ab illo parente vniuerſitatis, cuius feſtum hunc diem anno vertente, laete agitamus: cuius cauſſa & haec multitudo tanta conuenit ad audiẽdum, & ego ſum ad hunc dicendi laborem ſuſcipiendum incitatus: [a] qui & ſurdorum aures ante clauſas ad vocem, aperit, & linguas infantium facit [b] loquentes & diſertas, ne me tãquam [c] Ozam, res tantas oratione non ſecus ac manibus tractare inſtituẽtem, euertat & percellat: ſed tamquam Obededonẽ potius caeleſtibus donis cumulatum, ea dicere patiatur, quae praeſtantia ipſius non aliena, tibi probata P. B. vobis patres ampliſſimi iucunda, omnibus qui audiunt, vtilia ſint & ſalutaria futura. Duas de diuinitate ſententias multum inter ſe diſſidentes ac repugnantes, magno in errore video fuiſſe, Iudaeorum vnam, alteram earum Gentium, quae omnium ſuperſtitionũ laqueis miſerabiliter conſtrictae tenebantur. Nam Iudaei

a Eſa. 35.
b Sapien. 10.
c 1. Reg. 6. & 1. Paral. 13.

daei dum ea, quae de vno Deo ſacris litteris aperte ſunt tradita, imprudenter defenderent, neque caeci viderent, quae de trina hypoſtaſi propter ipſorum tarditatem occulte ſignificarentur, in illum errorem miſeri inciderunt, quem nunc maiorum ſuorum falſis opinionibus adſtricti, valde pertinaciter tuentur, vt non modo naturam diuinam, verum etiam hypoſtaſim vnam eſſe crederent. Contra illae nationes, quae imbutae prauitatis erroribus, vel monſtris quibuſdam atque prodigijs, vel certe rebus nihilo ſe melioribus diuinum principatum tribuerunt, dum partim multitudinem deorum a ſuperioribus acceptam, obſtinatis animis retinere conarentur, partim populi metu vnum verum Deum, ratione perueſtigatum & inuentum, profiteri palam & colere non auderent, vt hypoſtaſes, ſic etiam naturas diuinas permultas, vecordes, atque amentes induxerunt. Inter vtrumque errorem media veritas, quam ſola praeſefert, & in medium profert eccleſia Chriſtiana, diuino conceſſu ac munere ſingulari vtriuſque caliginem caecamq; noctem, admirabili ſplendore diſcuſſit. diluxit; illuſtrantur & patent omnia, quae Iudaeis obſcure ſignificata, cum ea nulla uis ingenij, nulla mẽtis acies, nulla hominum ſollertia conſequi poſſet, tot ante ſaeculis craſſis occultata tenebris & circumfuſa latuerunt. vnam enim eſſe naturam diuinam praedicamus, ſed eam tri-

plici

plici hypoſtaſi perfecta, patre, filio, & ſpiritu ſancto, ſine vlla diuiſione conſiſtere confitemur; vt quia non vna eſt hypoſtaſis, non ſit ſolitarius; quia vero eadem eſt trinae hypoſtaſis natura, vnus tantum vere ſit & nominetur Deus: quod neque diuinis in litteris Iudaei, praeter admodum paucos agnouerunt, neque in Syria Chaldaei aſtrorum cognitione praeſtantes, neque Perſarum magi ingeniorum celeritate nobiles, neque ſacerdotes Aegyptiorum tot antiquiſſimis litterarum monumentis abundantes, neque Bactrianorum Semanaei, aut gymnoſophiſtae Indorum tam incredibili diſcendi ſtudio flagrantes, neque druides Gallorum inſignes tot annorum diſciplina, neque Graecorum ſapientes, omnium artium inſtructi praeſidijs, neque Latinorum doctores, omnium prope gentium litteris & praeceptis perpoliti, aut animo comprehendere, aut attingere ſuſpicione potuiſſent, niſi Deus ipſe mortalibus vltro nec opinantibus patefeciſſet.[a] Etenim humanae mẽtes, quia Deum ipſum intueri nequeunt, ex hac tanta molitione rerum & gubernatione, ſibi non nullam opificis & rectoris notitiam ſtudioſe quaerunt; eaq; ſolum aſſidua cura, & diuturna commentatione aſſequuntur, quae procreatorem, & quaſi fontem omnium rerum illum eſſe declarãt. Quae ſi pertinẽt ad naturam diuinam omnia, & communia sũt omnibus perſonis inter ipſas, quam-

a 5 Th. 1. per q. 32. ar. 1.

uis multi Deum vnum eſſe cognouerint, quod non negamus, quis tamen vnquam hac vſitata & trita via, potuit ad vnamquamque hypoſtaſim, ſua proprietate diſtinguendam, & omnes inter ſe naturae ceterarumq; rerum, ſine vlla exceptione communitate iungendas peruenire? [a] Scio fuiſſe crebram in Sybillarum carminibus patris, filijq; mentionem, & Sybillam Sambethen oriundam, vt aiunt, a Noe. xxiv. libros de Chriſto, de ſuae gẽtis origine, de mundi ortu conſcripſiſſe. Video ſermones Mercurij Aegyptij, quem Triſmegiſtum appellatum fuiſſe ferunt, [b] quod diuinitatẽ vnam in triplici hypoſtaſi eſſe tradiderit, eiuſmodi ſententijs refertos, quae cum vera religione mire conſentiant. non ignoro Zoroaſtrem, & Chaldaeos de patre, & filio aliquid aliquando tradidiſſe, vt Pſellus philoſophus, & Chriſtianus eſt auctor. Illud etiam accepi, cum [c] Deũ Aegyptij tenebras ignotas nominarent, ter hoc eos acclamare ſolitos, ad trinam hypoſtaſim deſignandam. legi Orpheum poetam, quem Iuſtinus martyr cognouiſſe teſtatur, Dei filium effectorem fuiſſe mundi, in ſuis hymnis non pauca de patre, & filio ſapienter ceciniſſe. Multa apud [d] Platonem reperiri conſtat; a Platonicis autem philoſophis bonam partem diuinitus nobis traditae doctrinae mirabiliter expreſſam fuiſſe, ſanctus [e] Auguſtinus affirmat. non infitior multis antiquis non penitus ignotas

a S. Aug. in orat. de quinque haereſ. c. 3.

b Suidas in verb. Mercurius.

c Damaſcius Platonicus.

d Plat. epiſt. 2. ad Dionyſ. & ep. 3. ad Hermiã &c. In Phil. in Crat. in Epinomide. de bono. de rep.

e conf. c. 9.

tres

tres naturae diuinae hypoſtaſes fuiſſe; verum neque hos, neque alium quemquam ingenij praeſidijs, rei tam reconditae cognitionem aſſequi potuiſſe contendo. Primos equidem illos homines, & parentes generis humani, hanc a Deo noſtri amantiſſimo, magni muneris & beneficij loco accepiſſe arbitror: multos item poſtea viros excellentes atque diuinos: & hos tradidiſſe poſteris, & quaſi per manus ad Chaldaeos & Aegyptios, per Hebraeos perueniſſe: ab his tandem didiciſſe Graecos. Itaque Orpheum, Thaletem, Solonem, Democritum, Eudoxum, Pythagoram, & Platonē: [a] Clemēs Alexandrinus, vt alios omittam, in Aegypto, & Syria memorat cū ſapientiſſimis quibuſque fuiſſe verſatos: & quidem [b] Orpheus ipſe de ſe cōfitetur, de Solone locupletiſſimus teſtis eſt [c] Plato. Quid? quod Iuſtinus philoſophus, & noſtrae religionis ornatiſſimus defenſor, [d] Orpheum vidiſſe, perhibet, in Aegypto ſcripta diuinorum vatum: quod Orpheus ipſe de filio Dei, maiorum & famae veteris teſtimonium profert: quod [e] Platonici, qui in Chriſtianorū tempora inciderunt, a nobis mutuātes, & apoſtolorum, licet eos contemnerent, auctoritatibus abutentes, diligentius & apertius, quàm ſuperiores, de trina hypoſtaſi diſſeruerunt: non ſatis declarat, non haec ab hominibus inueſtigata primum & prodita, ſed a Deo priſcis illis, & praeſtantiſſimis uiris tradita fuiſſe, per

a lib. 1. Strom.

b In Argonautis.

c In Timaeo.

d In Hymnis, apud Iuſtinū, in orat. praedicta.

e Plotinus, Amelius apud Cyril. li. 8. con. Iul. Porph. Theod. Proclus. Philon.

eos ad poſteros diſciplina patria, & communi fama permanaſſe? quid cenſemus eſſe cauſſae, cur in Ariſtotelis, & Peripateticorum libris, qui omnia ad acerrimam normam rationis dirigebant, ne littera quidem vna de trina diuinitatis hypoſtaſi reperiatur: apud Platonem autem, qui plurimum antiquitati tribuebat, & priſcos [a] illos mortales praeſtātiores nobis, & Deo propinquiores opinabatur exſtitiſſe, & apud eos, qui coluerunt Platonis diſciplinam, multa ſimilia noſtris inueniantur? videlicet in hiſce rebus indagandis, eruendis, demonſtrandis non acies ingenij, ſed fama valebat: quae quo longius aetate procedebat, eo erat obſcurior, eo magis falſa veris affingens, vt ſolet, ab illa prima integritate diſcedebat. Quare cum antiquiſſimi illi ſapientes & patrem, & filium, & ſpiritum ſanctum Deum eſſe dixiſſent; neque, ſit ne vnus, an tres, aperte ſatis oſtendiſſent [b], non nulli de Platonicis Chriſtianae religionis odio, tres deos eſſe commenti, tanto maiorem hominibus peſtem attulerunt, quanto plus tum apud multitudinem, tum apud principes ob illuſtre ſapientiae nomen, auctoritate & gratia valebant. Gratias tibi agimus ingētes & immortales mūdi creator, cōſeruator, & rector Deus, qui naturae noſtrae & imbecillitati, & peruerſitati, & tarditati ſubueniſti imbecillitati, cū ea docuiſti principes humani generis, quae numquam homines ipſi odorari potuiſſent:

a Pla. in Phil. & M. Tul. in 1. Tuſc. ſub initio.

b Amelius Porph. Procl. Theod.

gratias agit Deo

ſent : peruerſitati cum caeleſtem doctrinam, tum vetuſtate corruptam, tum deprauatam a poſteris, & ignorationis malitiaeq; tenebris offuſam, per Moſem,& alios praeſtantes viros in priſtinam dignitatem vindicaſti : tarditati cum non ſatis a nobis percipi cernẽs, quae per illos obſcurius tectiuſq; tradidiſſes, [a] vnigenã filium tuum e ſinu tuo, tamquam internũtium & interpretem ad nos miſiſti, qui rem totam, quoad humana mens capere poſſet,abſque vlla circuitione verborum & anfractu, dilucide & aperte nobis enarraret. tua nos tam grata & iucunda recreati luce, in tanta inſcitiae caligine, tuam non ſolum omni oratione, verum etiam cogitatione ſuperiorem liberalitatem & beneficentiam, te adiuuante praedicabimus, exornabimus, efferemus in omni vita,ſi minus vt eſt merita de nobis, certe quantum imbecillitas noſtra patietur. Eſt igitur vnus & trinus Deus, cum illa praeſtans ſupremaq; natura, vna & eadem in tribus perſonis, patre, filio,& ſpiritu ſancto conſiſtat. Pater aliunde non eſt, non factus, non creatus, non genitus; non ab alio exſiſtit & manat; principium principio carẽs, ex omni aeternitate, nõ alterius beneficio, ſed ſua vi cohaerens; fons non ſolum omnium rerum,quae factae ſunt,ſed etiã filij, & ſpiritus ſancti. Filius eſtprincipiũ ex principio, non ab vllo certo tempore factus, non creatus, ſed ex aeternitate, ratione quadam hominibus inco-

a Ioan. 1.

gnita genitus a ſolo patre, eiuſq; naturali dono ac munere per ſe cohaerens, cum generatore ſuo ſine vlla perturbatione, confuſione, permiſtione vna penitus natura coniunctus, & ab eodem ſine vlla diſtractione, alienatione, auulſione, hypoſtaſi diſtinctus.[a] Spiritus ſāctus ex patre, & filio, vno ipſius principio, aeternus ex aeternis, non creatus, non generatus, mirabiliter procedit, & ita procedit, vt cum vtroque eiuſdem prorſus naturae communione copulatus, alius ſit ab vtroque.[b] Itaque in litteris diuinis & patris, & filij ſine diſcrimine ſpiritus eſſe dicitur, & quo magis eorum, qui contra ſenſerunt, ſtultitiam miremur, priſca illa theologia omnium nationum, quamuis erroris & ſuperſtitionis plena, tamen eum & a patre, & a filio procedere confitebatur. Atque ortus quidem filij, & ſpiritus ſancti proceſſus, tam admirabilis eſt, tam ſecluſus a mentibus humanis, vt cum neque vllius hominis oratio declarare, neque cogitatio capere poſſit.[c] Vt enim non eodem modo Deus efficit, atque homines, ſic diſſimillima eſt Dei, & hominum ratio generandi & ſpirandi, iureq; optimo vates ille ſanctiſſimus admirans exclamauit, filij Dei generationem enarrari non poſſe. viderunt hoc etiam antiqui illi theologi exterarū nationum, & vt potuerunt homines non dum ab ipſa veritate docti, declararunt. Quid enim aliud Mercuris Triſmegiſtus in illo ſuo ſermone perfe-

a S.Th.1. p.q.36. art.2. 3. & 4. Mag.1.ſét.diſ.2.

b Mag.1.ſé diſt.2.

c Damaſc. lib. 1. cap. 8.

ćto ſignificauit, cum [a] filiũ dixit eſſe filium bonae voluntatis, niſi patri ſolam vim, & naturae ſuae fecũditatem eſſe ſatis ad gignendum, [b] cui perpetua, conſtans, immutabilis voluntas, & gaudiũ immortale comitetur? quid aliud idem oſtendit, cum Deum ἀῤῥενόθηλυν nominauit, niſi ab illa ſempiterna generatione coniunctionem omnem, qualis alicui ſtulto forte venire poſſet in mentem, excludendam eſſe? quid aliud Plato tãto poſt deſignauit, cum teſte Porphyrio tradidit, [c] a ſummo bono, quod apud illum nomen eſt patris, mentem, quod ille nomen filio attribuit, ortam eſſe ratione quadam hominibus ignota, niſi velut infinito quodam ſpatio diſſimilitudinis diuinum illum ortum a noſtro diſtare? Nihil igitur hic humile P. B. nihil abiectum, nihil ſordidum cogitãdum eſt; nihil a nobis transferendum ad Deum: ſed excitandi & erigendi animi, vt de Deo magnificẽtius, quemadmodum illam amplitudinem & maieſtatem decet, & ſentiamus, & loquamur; & quidquid a nobis aut dici verbis, aut animo comprehendi poſſit, id infinitis partibus infra diuinam dignitatem eſſe fateamur. Pater in illa immutabili aeternitate ſeipſum perfecte intelligens, [d] perfectam quamdã concipit ſimilitudinem ſui: quae cum ſit ipſa natura diuina, nõ eſt alius Deus ac pater, ſed vnus & idem cum patre Deus: quem ideo filium vocamus, quia oritur a principio viuente, immo a fonte vitae

a Aug. in orat. cõ. haereſ. cap. 3.
b Mag. ſ. ſenteat. diſt. 3.
c ἐν τ̃ ἀγαθοῦ.
d Th. 1. p. q. 27. articu. 2. Idem li. 4. con. Gentes cap. 2.

coniunćto, & ex ipſa naſcendi ratione & mõdo, vnam & eamdem habet naturam, atque pater.[a] Ambo vero iam inde vſque ab aeternitate ſe mutuo infinite diligentes, amorem ſpirant aeternum & infinitum: qui non affećtio aliqua eſt, non habitus, vt noſter amor, ſed verus Deus, & eiuſdem, ac pater, & filius naturae. Hunc nos diuinitus inſtituti non filium appellamus, ſed ſpiritum ſanćtũ, quoniam non, vt intelligendo mens, ſic etiam voluntas amando ſimilitudinem aliquam informat eius, quod amatur, ſed abrepta velut ſpiritu quodam vehementi, impellitur ad potiundũ & fruendum. Filius tametſi eſt alius, ac [b] pater, vt ipſe demõſtrauit, cum ſuum patriſq; teſtimonium, duorum teſtimoniũ eſſe dixit,[c] tamen ex omni parte, ſimilis & aequalis eſt patri. Quid enim abſurdius fingi poteſt, vt ſãćtus [d] Auguſtinus per quam prudenter & acute colligit, quam patrem ſibi filium generare aut nõ potuiſſe, quod infirmitatis eſt, aut noluiſſe, quod eſt inuidae volũtatis? ſane ſapiẽter in ſymbolo fidei, Deus de Deo, lumẽ de lumine a ſanćtiſſimis patribus afflatu diuino appellatus eſt, quia cùm de lumine lumen accẽditur, nihil vel de altero diminuitur, vel in altero deſideratur. [e] diuinitus a Paulo dićtus eſt figura ſubſtãtiae patris,[f] propterea quod vt impreſſa figura neque maior eſt archetypo, ne qua ex parte ſit rudis & informis; neque minor, ne qua ex parte ſimilitudinẽ

arche-

a Th. 1. p. q. 27. ar. 3. & 4. & con. Gen. l. 4. c. 19. Mag. 1. ſẽtent. diſ. 10. 11. & 13

b Ioan. 8.

c Mag. ſentẽt. lib. 1. diſt. 19. & 20. S. Th. 1. p. q. 42. ar. 1. & 2.

d Li. 3. con. Max. c. 7. & 16. Item lib. quaeſt. q. 83. q. 50. Mag. ſentẽt. 1. diſ. 20.

e Ad Heb. 1.

f Theop. in 1. cap. ad Hebr.

archetypi non habeat expreſſam: ſic Dei filius totus referens totum patrem, omnino par & aequalis eſt patri, neque minorem ſe ipſe aliquando dixit, niſi quia noſtram naturā induit, vt nos ereptos ex miſera ſeruitute in libertatē filiorum Dei vindicaret. Pari ratione ſpiritus ſāctus a patre, & filio hypoſtaſi diſtinctus, vt [a] ille ſuauiſſimus Christi ſermo, quem, appropinquante iam morte, cum diſcipulis habuit, multis locis oſtēdit;[b] nulla re tamen inferior eſt patre, vel filio, cū & a beato [c] Paulo in epiſtolis, & a ſācto Petro in hiſtoria [d] Lucae, Deus aperte nominetur. [e] Eſt quidem aliquis perſonarū inter ipſas ordo, non naturae gradibus, non temporum conſequentia, non diſſimilitudine dignitatis, ſed originis tantum ſerie conſtitutus. primus eſt pater, filius ſecundus, tertius ſpiritus ſanctus. nam a patre naſcitur filius, & ſpiritus ſanctus procedit ab vtroque. verum in hoc ordine nihil diſpar, nihil prius tempore, nihil maius, nihil minus, nihil ſuperius, nihil inferius intelligēdum eſt. [f] Non enim ſi pater filio dat hoc ipſum, quod eſt, & vterque ſpiritui ſancto, continuo minores exiſtimādi ſunt, qui eādem diuinitatem acceperunt. neque vero, vt hic apud nos accipi ſolet, ſic aequalitas accipienda eſt in natura diuina. etenim nos aequalia vocamus, quae ſunt illa quidem diuerſa, verumtamen ſic inter ſe paria, vt neutrū ab altero ſuperetur. [g] At hypoſtaſes diuinae ita ſunt aequa-

a Ioàn. 14. 15. 16. & 17.

b Mag. 1. sē tent. d. 19. 5. Th. 1 p. q. 42. ar. 3. Greg. Nyſ. homil. 3. de orat. domini.

c 1. Cor. 6.

d Act. 12.

e Mag. 1. ſen tēt. diſ. 20. S. Th. 1. p. q. 42. ar. 3.

f Hil. l. 9. de Trinit. Cyrill. lib. 2. in Ioā. c. 1. Th. 1. p. q. 42. ar. 4. ad 1.

g Mag. 1. ſen tēt. diſ. 19. Athan. in ſymb.

qua-

quales, vt ſint prorſus vnum atque idem. Non alia eſt natura patris, alia filij, alia ſpiritus ſancti nobilitate pari & praeſtantia, ſed trium perſonarum vna & eadem eſt penitus natura,[a] ideoq; in patre filius, in filio pater eſſe dicitur. tolle ortum, & proceſſum, & alia quae comparationem ſignificant perſonarum inter ipſas, cetera omnia,[b] licet aliud alij certis de cauſſis tribuatur, penitus eadem reperientur. vna mens, vna voluntas, vna ſapiētia, vna bonitas, vna aeternitas, vna immenſitas, vna vis & poteſtas, denique vnus & idem Deus, cuius & imperio, cũ antea nihil eſſet, omnia exſtiterũt, & numine ac ditione continentur, & voluntate nutuq; gubernantur. O reconditam, & admirabilem diſtinctionem: o mirabiliorem in tanta diſtinctione communionem rerum omnium, & ſocietatem.[c] Sic ſunt tres hypoſtaſes, vt non ſint diuerſae: ſic vnum & idem ſunt omnes, vt non ſint perturbatae, neque confuſae. Cui vnquam homini hoc in mentem venire potuiſſet, niſi nobis aperuiſſet ille ipſe, qui ſolus perfecte ſe ipſe cognoſcit? aut ſi cui acuto homini atque diuino aliquando veniſſet in mentem, (quod fieri non potuiſſe intelligo) ſed ſi veniſſet, quis noſtrum ei haec docenti fidem vllam habuiſſet, niſi diuina auctoritate niteretur? quo maior & amabilior tua erga nos liberalitas debet videri, o mundi opifex, & aedificator Deus, qui ea nobis per ſummos viros

decla-

a Mag.l.1. ſent.diſ. 19. Th.1.p. q. 42. ar. 5.

b Th.1.p. q.39.ar. 7. & 8.

c Th.1.p. q.31.ar. 2. ad 1.

declarare voluiſti, quae aliunde, quam a te, nemo ne infinito quidem tempore cognouiſſet. Haec omnes qui recte de religione ſenſerunt, iam inde ab initio profeſſi ſunt: haec afflata ſpiritu diuino docet catholica Eccleſia Romana; haec nobis vel cum extremo vitae periculo tuenda ſunt, quae naturae rerum ſubobſcuris adumbrata veſtigijs, tum in litteris diuinis, tum in publicis eccleſiae moribus & inſtitutis, rebus permultis aperte ſignificantur.[a] A Sole coaeuum ipſi lumen exiſtit, & calor vtrique coaeuus ab vtroque.[b] noſter animus vnus eſt, qui memoriam tamen habet, & intelligentiam & voluntatem. In eodem vna mens eſt; ſed ea gignet notitiam ſui: a mente vero, ſuiq; notitia proficiſcitur ſui amor: quae tametſi quam longiſſime a veritate abſint, tamen vt vmbra corpus indicat, ſic illa veritatē.[c] Moſes Deum, & omnibus mundi partibus deſcriptis, de homine faciundo, & hominibus Babyloniam turrim aedificantibus, de opere impediundo cum filio, & ſpiritu ſancto quaſi deliberantem induxit.[d] Abrahamus tres vidit, & vnum adorauit. Eſaias[e] Deo in ſolio ſedenti ſeraphinos acclamātes audiuit, Sanctus, Sanctus, Sāctus.[f] Ioannes quattuor animalia, circundata oculis ex omni parte, vidit ſimili Deum acclamatione ſine intermiſſione venerantia. Idem illud τρισάγιον in ſacrificijs maxima caerimonia, publico ritu decātatur.[g] in ſacris carminibus Dauidis

a Damaſc. l. 1. c. 8.

b Mag. 1. ſē tent. di. 3. & Aug. li. 8. de Ciuit. Dei c. 6.

c Gen. 1. & 2.

d Gen. 18.

e cap. 6.

f Apoc. 4.

g Pſ. 66.

a 1.Ioan.5. ter interdum appellatur Deus.[a] Tres ſunt qui teſtimonium dant in caelo, pater, verbum, &
b Matth.3. ſpiritus ſanctus, & hi tres vnum ſunt.[b] Chriſto ad Iordanem abluto, ſpiritus ſanctus, columbae ſpecie, ſeſe oſtendit, pater autem vocem a-
c Matth. 28. moris plenā fudit e caelo.[c] nos omnes ex Chriſti praecepto in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti, aqua ſalutari tincti ſumus. in omnibus actionibus ſuſcipiendis patria, & antiqua diſciplina crucem a fronte ad pectus & humeros, tribus digitis deſignantes, tres hypoſtaſes diuinas, & ſecundae a prima ortum, tertiae ab vtraque proceſſum indicamus in ſacris exorciſmis, in myſterijs diuinis & tres perſonae nominatim appellantur, & ſacerdos interuallis quibuſdam ter crucem manu deſcribit. Chriſti ferijs a mortuis exſiſtentis cereus vnus in tres partes diuiſus, eiuſdem cerae pabulo tria lumina aequabiliter nutrit. in publicis ſupplicationibus ac priuatis ijſdem verbis patris, & filij, & ſpiritus ſancti miſericordia imploratur. pſalmi denique omnes in templis, & omnes ſollēnes precationes, vnius & trini Dei commemoratione terminantur. Quid? quod de ſapientibus Indorum narrant, qui viderunt, mediocre ne argumentum eſt, hanc ſententiam omnibus aetatibus diuino munere apud ſapientiſſimos quoſque valuiſſe? vetus eſt quod dicam P. B. ſed nemini eorum, qui adſunt, vt arbitror, ante hanc diem vmquam auditum; quod a noſtrae Socie-

Societatis hominibus ab vltimis vſque partibus oriẽtis Solis,proximis annis ad nos perſcriptum,non tantam mihi tum admirationem attulit,quantam nunc, rem totam diligentius cõſideranti ſolet afferre,Brachmanes apud Indos reliqui ex illa veteri gymnoſophiſtarum diſciplina tres diuinitatis perſonas, vnum tamen Deum eſſe credunt, & quod humana mens capere ſine fide non poteſt, id ipſi ſantali arboris,in illis terris bene notae, ſimilitudine nõ ſatis exquiſita,ſed in hominibus tam alienis a veritate neutiquam contemnenda, perſuadere ceteris conantur; quo in ligno vno, & eodem haec tria,frigus,color,& odor, inter ſe diuerſa reperiuntur. Itaque funiculum geſtant ex tribus alijs funiculis intortum, quorum ſinguli rurſus conſtant e tribus linis ad perſonarum numerum deſignandum: quas vnum & idem eſſe declarãtes, extrema funiculi inter ſe nodo connectunt. is pueris inijcitur a parentibus ſeptimo aetatis anno, inſigne pietatis & religionis, quo Brachmanes a ceteris diſcernuntur. eum rumpere nefas eſſe dicunt, & tamen rumpunt, vbi repudiata veteri ſuperſtitione Chriſtianorum ſacris initiari decreuerunt. Haec illis a maioribus tradita fuiſſe credo, multis obſcurata commentis, & erroribus inuoluta, ſed conſuetudine Luſitanorum, qui in illas terras nauigauerunt,melius aliquanto, quam antea, eos loqui, atque adeo ſentire coepiſſe. Mira,

pro-

profecto vis eſt veritatis, mira proſus & incredibilis, cuius lumen cinctum tenebris tam denſis ab omni parte, tamen emicat interdum, & ſplendidiſſimo candore, quaſi fulgur ex medijs nubibus elucet. Quamquam non eſt argumentis opus in ijs, quae non icciſco credenda ſunt, quia probantur, ſed quia nobis diuinitus traduntur. Verum vt omnes intelligant, quanta ſit vis caeleſtis diuinaeq; doctrinae, quae res vmquam ab impijs eſt oppugnata vehementius? quid maiorem apud omnes gentes contẽtionem & certamen atrocius excitauit? armis, armis atque caſtris tentatum eſt, & Caeſareis edictis, ne tres hypoſtaſes vnius naturae crederentur. Ab Aegypto illa peſtis orta, cum Syriã, Aſiam, Thraciam, Graeciam, Macedoniam, Italiam, Galliam peruaſiſſet, ſic adoleuit vt Gothorum armis in extremam Hiſpaniam vſque penetrans, occupatis orientis obeuntiſq; ſolis, Aquilonis Auſtriq; partibus, prope trecentos annos rempublicam Chriſtianam miſerandũ in modum afflixerit. ſed aliquando diuina ope, & bonorum diligentia, ita compreſſa & extincta eſt, vt ne minima quidem contagio ad poſteros permanarit. Nimirum ab eccleſia fides & veritas, ab illis, qui diſſentiebant, fraus & mendaciũ ſtabat: pro falſitate malus daemon, pro veritate Deus ipſe pugnabat, & ad nihilum recidere neceſſe eſt omnes illorum conatus, qui verae religioni caeleſtiq; doctrinae bel-

lum

lum habet impium, atque nefarium indictum. Dixi P. B. quae dere tam obſcura, & ab omni cogitatione longe remota, hac imbecillitate noſtra, his temporis anguſtijs, hac ſummorum hominum frequentia, quibus ne ſim moleſtus, diligenter prouidēdum eſt, dici vel potuerunt, vel debuerunt. Sequitur illa pars ampla atque magnifica, quae non tam ſcientiae lumen deſiderat, quam dolorem actionis: neque tantum habet obſcuritatis ad intelligēdum, quantum, niſi Deus praeſens nobis auxilium ſuum atque numen oſtendat, difficultatis ad efficiendum. Aperienda enim nobis eſt admirabilis Eccleſiae Chriſtianae, ex illa trium diuinarum hypoſtaſeon communione expreſſa coniunctio; quam improborum audacia magna ex parte diuulſam atque diſtractam, ſine gemitu & luctu intueri non poſſumus; tua vero P. B. qui illi praees, cura, labore, vigilantia, ad eam concordiam, qua ipſam eſſe par eſt, reuocari vehementer omnes optamus. Etenim optimus ille & leniſſimus parens generis humani, per filium ſuum Ieſum CHRISTVM dominum noſtrum, ex multis varijſq; gentibus nos pro ſua clementia delectos conuocauit, vt trinum & vnum Deum non ſolum verbo confiteamur, ſed etiam ipſo vitae genere diligenter imitemur. Vereor vt ea, quae dicam, perinde intelligi auditu poſſint, atque ego ipſe cogitans ſentio. Voluit Chriſtus liberator noſter non mo-

do

do, vt ſe hominem homines ſequamur; verum etiam vt mentes humi ſtratas & abiectas erigamus, & excitemus altius ad illam magnitudinem diuinam, & in noſtris animis imaginem quamdam tam occulti myſterij, moribus, non ſecus atque coloribus, exprimamus, vt quemadmodum hypoſtaſes diuinae ſunt idem, ſic nos etiam quodam modo vnum, &
Ioan. 17. idem ſimus. Pater ſancte, inquit, ſerua eos in nomine tuo, quos dediſti mihi, vt ſint vnum, ſicut & nos. at id poſtulabat diſcipulis ſuis, quos vnos ex omni hominum numero magiſtros omnium Gentium; rerum abſtruſarum, & a communi hominum ſenſu abhorrentium doctores, principes eccleſiae, duces veritatis, diuinarum legum interpretes, humanae vitae moderatores, lumina orbis terrae delegerat. Illi qui Dei filium humana ſpecie, & figura inter homines verſantem, multaſq; res nouas & mirabiles patrantem, adſpexerũt; verba faciẽtem audierunt; totam Palaeſtinam pedibus peragrantem ſequuti ſunt; cum eo vixerunt, vna cibum ceperunt, vna fuerunt, ſaepe colloquuti ſunt, illi profecto tales, quales tu depingis, eſſe debuerunt. nos vero tanto poſt, conſeneſcente iam mundo natos, ad quos diuina quidem prouidentia & benignitate, vix tamen rerum tantarum fama peruenit, neque poſſumus ita viuere, ſi maxime velimus, neque ſi poſſimus, eſt neceſſe. Audi quicumque vel tacitus

haec

Digitized by Google

haec tecum ipſe cogitas, vel in circulis & congreſſionibus familiarium temere & inconſiderate iactas, audi nõ a me callide compoſitam, ſed ab ipſo Chriſto ſapienter pronuntiatam, & relictam ſuperiorum verborum explicationem:[a] non pro eis autem, inquit, rogo tantum, ſed & pro eis, qui credituri ſunt per verbum eorum in me. Habes pro quibus patrem deprecetur: non pro diſcipulis praeſentibus modo, ſed etiam pro omnibus, qui doctrinam eorum erant aliquando vel litteris, vel per manus traditam accepturi. tenes ab apoſtolis vſque deriuatam fidei, morumq; diſciplinam? credis verbis diuinis? ſperas illud immortale bonum & infinitum? pro te Chriſtus patri ſupplicauit. ſi nihil ad te preces illae pertinebant, prorſus es alienus a Chriſto. nam cum dixit, ſed & pro eis, qui credituri ſunt, neminem ipſe a ſua deprecatione voluit excludi, niſi qui ſe ipſe, non acceptis caeleſtibus donis excluſiſſet. Quid autem agebant illae tam ſupplices & demiſſae preces? quid petebant? quid orabant? aliud ne aliquid, quam quod antea diſcipulis praeſentibus poſtularant? vt omnes, inquit, vnũ ſint, ſicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipſi in nobis vnum ſint. Magna certe res, ad cogitãdum non omnino facilis, difficilior ad dicendum, ad vitam beatam neceſſaria, ignorata paucis, prope omnibus neglecta; quae quanto maiorem caeleſtium bonorum copiam retenta & culta

a Ioan. 17.

peperiſſet,tãto ſpreta ac repudiata grauiores in hominũ vitã, & atrociores calamitates effudit. Magnum & arduũ munus, quod nulla vis non humana modo, verum ne caeleſtis quidem, niſi diuina, praeſtare poſſit. Singularis enim illa, & omni cum oratione, tum etiã cogitatione ſuperior trium perſonarum naturalis coniũctio, tribus potiſſimum rebus mihi videtur contineri; mente, volũtate, efficiẽtia. non enim alia mens eſt patris, alia filij, alia ſpiritus ſancti, pari & ad res videndas acumine, & ad comprehẽdendas celeritate; ſed vna eſt omnium intelligẽtia, qua pariter, ſine vlla diſtractione, praeterita, inſtantia, futura vno quaſi adſpectu intuẽtur. nõ ſunt tres voluntates, item vt tres hypoſtaſes inter ſe conſentiẽtes & conſpirantes ad idẽ ſtatuendũ, ſed eadem eſt trium perſonarum voluntas, qua res omnes abſque vlla diuiſione, ex aeternitate decreuerunt. non quot perſonae, totidem ſunt poteſtates inter ſe aequales ad efficiendum, totidem item pares in rebus & gignendis, & conſeruandis, & gubernandis, functiones: ſed Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, non alius ab alio ſeparatim, verũ omnes coniunctim, vna vi, vna communis efficiẽtiae functione, mundum procrearũt, conſeruant, regunt; & omnia quaeque infra lunã ſunt, ſine ſollicitudine, ſine defatigatione, ſine labore procurãt. Hãc tam incredibilem, & tam admirabilẽ triplicis hypoſtaſis rerũ omnium ſocietatem, & naturae communionẽ

qui

qui ſe penitus aſſequi poſſe confidat, amens ſit. Longiſſime abeſt ab illa diuinitate natura noſtra: infinito quodam interuallo a Deo diſiũgimur. fieri nullo pacto poteſt, vt aut in tam multis corporibus, & tam diuerſis inſit prorſus vnus animus natura: aut in animis tam diſiunctis & diſtãtibus, eadem omnino ſit mens, eadem voluntas, eadem vis efficiẽdi. Quonam igitur modo tantum munus inſiſtemus, vt arbitremur nos aliquam ſimilitudinem illius aeternae Trinitatis conſequi poſſe imitando? Via mihi quaedam oſtenditur ante clauſa viribus humanis, nunc aperta caeleſtibus atque diuinis, & patens; quam breuiſſime, quoad eius fieri poterit, oratione demonſtrabo. Sunt in nobis, vt multi ac diuerſi animi, ſic etiam multae ac diſtinctae, ſingulae videlicet in ſingulis, mẽtes atque voluntates; quae tum a ſe inuicem diſtrahi ac diuelli; tum inter ſe coniungi & copulari poſſunt, & quodam quaſi communi vinculo adſtringi. ac noſtrae quidem mentes opinionum, & ſententiarum diſcrepantia diſſociantur & diſiunguntur: earumdem ſimilitudine & conſenſione in vnum coaleſcunt. Nam cum omnium rerum, quas comprehendunt, ſpecies quaſdam, & velut imagines in ſe inſidentes habeant, cum il is ita copulantur, vt ipſarum prorſus naturam induiſſe videantur, [a]animiq; noſtri ſapiẽter a philoſophis omnia dicantur eſſe, quod omnia & quae ſubter ſ &

[a] Ariſt. li. 3. de anima c. 8.

quae ſupra, cogitatione queamus & mēte com plecti. vbi vero notitiam alicuius rei conceptā pepererunt, eam non aliter, ac matres partus fetuſque ſuos, eximio quodam amore naturae amplectuntur. ita fit, vt & quando varie ſentiunt de rebus, diſtrahantur, ac velut in contrarias partes rapiantur; & quando ſententiarum comunctione inter ſe coeunt, vnum & idē fiat e multis, ſi minus natura, certe conſpiratione atque conſenſu. Taceo in praeſentia de duabus illis philoſophijs [a] antiquiſſimis, quarum vna a Thalete Mileſio vſque ad Socratem, altera a Pherecyde Pythagorae magiſtro, vſque ad Democritum & Leucippum in obſcuritate naturae potiſſimum fuit, & in cognitione diuinarum rerum occupata. quantae fuerint in eis diſſimilitudines, praetermitto. [b] Ab vno Socrate qui primus dicitur de caelo deduxiſſe philoſophiam, & in medijs hominum coetibus collocaſſe, tamquam ab vno ſapientiae iugo, qnae diſciplinarum ſunt facta diuortia? tempus me citius deficiat, quam Socraticorū omnes multum inter ſe diſtantes vias, & rationes enumerem. Cynici, Stoici, Cyrenaici, Epicurei, Peripatetici, Academici, hiq; duplices, veteres & recentes; Herilij, Eretrici, Megarici, Pyrrhonei; aliae multae familiae pro ſeminatae ſunt tam inter ſe diſpares, tam diſiunctae, vt nihil magis diſſimile fingi poſsit. atqui omnes ab ijſdem Socratis fontibus manarant. Sed

dum

a Diogen. Laer li. 1. cap. 1.

b Cic. li. 3 de Orat. Diog. Laert. in Vita Socrat.

dum alius in Socraticis diſputationibus patientiam, & duritiem praecipue miratur; alius maxime capitur voluptate; alius cognitionem & ſcientiam, prae ceteris rebus amplexatur; alius mediam quamdam inter duritiem & diſſolutionem, ſententiam tuetur, diſſenſione ipſa diſcerpta, & quaſi diſciſſa Socraticorum doctrina, vna cum eſſet, multiplex & varia, ſuiq; diſſimilis effecta eſt: neque iam vlla ratione poſſumus eorum vnam dicere fuiſſe mentem, cum ſententiae fuerint tam inter ſe diſſidentes ac diſcrepātes; & alius aliam viam, aliam ſectam, alia inſtituta perſequeretur. At eos omnes, qui bus idē probabatur, vſque eo nō ſegregamus, vt vulgo pro vno numeremus. voluntates autem vt abalienātur odio, ſic amoris mutui vinculis arctiſſime conſtringuntur. [a] habitat enim penitus, qui amat in eo, quem diligit, vel quia omnia eius conſilia, quamuis abdita & inuoluta, cogitationeſq; tacitas animo inueſtigat & euoluit: vel quia ſuſcipit perſonam ipſius eiuſq; tum bona, tum mala ducit ſua; atque eo ſenſim progreditur amando, vt a ſe ipſo alienus & abſtractus, [a] apud eū magis, quē amore proſequitur, quia apud ſe eſſe videatur. quod ſi is, qui diligitur, mutuum facit, & ei, qui ſe amat, parem atque accipit, voluntatem reddit; tum illud profecto euenit, quod eſt in amore ſummum, vt alter in alterius pectore quodam modo viuat, & vnus e duobus animis, mira

[a] S. Th. 1. 2. q. 26 ad 3. & q. 28. art. 1. & 2.

[a] Aug.

quadam & inexplicabili ratione conflet ur. Ve riſſime nobilis ille Pauli diſcipulus [a] Dionyſius Areopagita dixit, amorem habere vim faciendi vnum & colligandi, praeſtantiq; modo res inter ſe miſcendi. prudenter Hierotheus & nomine, & vita Deo ſacer, vt [b] idem commemorat, ſcriptum fecit, amorem eſſe vim coniungentem ac miſcẽtem. recte maiores noſtri conſuetudinem eam, quae ab amore proficiſcitur, coniunctionem nominauerunt: ſiquidem deuinciuntur, & copulantur, & conglutinantur amantium, & eorum, qui ſunt in amore, quamuis diuerſae voluntates, vt non iam multae, ſed vna putetur: neque aliud quidquam eſt amori propoſitum, vt copioſe diſſerit [c] Ariſtophanes apud Platonem, niſi vt efficiat e duobus vnum. Itaque ſi Deus ab eis, qui amore iuncti mutuo, numquam a ſe diſcedunt, ſciſcitaretur, quid ſibi velint, quid optent; vnum ne fieri, & tamquam vnus eſſet, ita & viuere, & mori, & poſt mortem etiam permanere, nõ dubitat auctor grauiſſimus, quin id vnum cupere ſe, id in optatis habere reſponderent; quod ſi quando adipiſcerẽtur, tum demum nihil praeterea deſideraturos. Quid multis opus eſt? litterae diuinae quibus alijs verbis amoris vim amplificare ſolent, niſi ijs, quae adhaeſionem ſignificãt & copulationem? non [d] animum Sichemi cum Dina conglutinatum fuiſſe teſtantur? [e] non animos Ionathae & Dauidis traduc fuiſſe

a Dion. de diuinis nom. c. 4.

b Hierotheus apud Dionyſ. ibidem.

c Plato in conuiuio.

d Gen. 34.

e Reg. 18.

fuiſſe conglutinatos? qui vero vtitur hoc verbo in amore declarando, is oſtendit, tantam in eo vim eſſe, vt vnam animum efficiat e multis. Hoc igitur duplex eſt vinculum voluntatis, & intelligentiae, quo homines cum hominibus nectuntur: haec gemina conglutinatio animorum in vnum coeuntium, quarum & vna ex altera ſaepe naſcitur, & neutra per ſe ſine altera poteſt eſſe aut perfecta, aut diuturna. nam quo voluntas quadam inclinatione propēdet, eodem vergit interdum etiam intelligentia; difficillimeq; fit, ut diſſentias ab eo, quem amas: & quorum opiniones ac ſententiae inter ſe mirifice conſentiunt, eorum uoluntates diſcrepare, & incontrarias partes impelli fere non ſolent: & ſiue diſſentiant, ac inter ſe pugnent opiniones, coniunctio uoluntatum nequit uel vnū plane animū efficere, uel retinere diutius, & conſeruare uim ſuam: ſiue diſſideant inter ſe uoluntates atque diſcordent, neque ſola intelligentiae conſenſio, & opinionum ſimilitudo perfecte colligat, & conglutinat animos humanos; neque diu poſſunt, qui ſic affecti ſunt, in eadem manere ſententia. Atqui vbi ſumma eſt & mentium & voluntatum concordia, vt neque ſententiae ſententijs, neque appetitiones appetitionibus repugnent & officiant, tum illud vnum oritur, quod quaerimus, abſolutum ex omni parte atque perfectum, cuius nuſquā in rebus humanis, praeterquam in amicitia ve-

a Laer.in Ariſt.vita. Aug.lib. 4. conf. cap. 6. Ariſt.li. 9. eth. cap. 4. & 2.Re. cap.4.

ra, ſimilitudo vlla reperitur. [a] hinc a veteribus Latinis vnanimes & concordes appellati. hinc Ariſtotelis illud non minus in vulgus notum, quam acutum & graue reſponſum, amicum animum eſſe vnum in corporibus duobus habitantem. hinc eiuſdem illa memorabilis, & vera ſententia; qui eadem velit alteri, quae ſibi; & in eum ſit non ſecus animatus, ac in ſe ipſum: qui pari dolore pariq; laetitia afficiatur, atque amicus: qui cum altero ſentiat, eademq; non vna aliqua animi parte, ſed toto animo expetat, hunc eſſe verum amicum atque germanum. hinc illa priſcorum ſapientium ab ipſa natura profecta, & a [b] pleriſque ſcriptoribus crebro vſurpata vox, amicum eſſe alterum eundem. Quoties vidimus P. B. quoties vidimus praeſentes amicos, in adſpectu & ſermone mutuo acquieſcentes, incredibili cumulari gaudio, & quadam voluptate ſine ſatietate paſci; abſentes autem, & locorum interuallo diſiunctos, licet abundēt alijs omnibus animi, corporiſq; bonis & externis; in media tamen copia neſcio quid requirere, & angi animo, & tacito quodam deſiderio contabeſcere? Huius autem deſiderij, & doloris quam arbitramur eſſe cauſſam? nimirum cum ſit vnus animus conflatus e duobus, alterum alterius dimidiū eſſe neceſſe eſt, vt perelegāter prudens [c] poeta dixit; & cum diuiduntur locis, vterque ſibi aliquid deeſſe ſentit, & eam, quae abeſt, deſiderat

b Ariſt.li. 9. Eth. c.4. Auguſt. lib.4.cōfeſs.c.6.

c Hor. ode.3.li.1. car. Auguſt. li.4. cōfeſs.c.6.

par-

partem ſui:vel potius cum in amicitia perfecta vnus alteri ſit alter ipſe,cum lõge abſunt,vterque ſe ipſum a ſe abeſſe dolet, & ſe ipſe praeſens requirit abſentē. Ab hoc tanto mentium volũtatumq; conſenſu ſimiles inter ſe prorſus functiones,actiones,officia, ſicut ab vno fonte manant.etenim ſi omnis hominum vita intelligentia, & voluntate gubernatur, atque haec ſunt nobis duo praecipua & faciendi, & agendi principia, qui poteſt eorum vitae genus eſſe diſſimile, quorum ſenſus omnibus in rebus mire congruant? cernimus eos, quorum eſt inſignis inter ipſos animorum coniunctio, non ſolum iiſdem ſtudiis teneri,iiſdem rebus delectari & dolere, ſed etiam vti ſimili amictu, & inceſſu.tanta eſt vis illius concordiae,quae mentes eorum, volũtateſq; conſtrinxit,vt ne minimis quidem in rebus eos a ſe inuicē diſiungi ac diuelli patiatur. Verum hāc tantam & animorum,& factorum conſenſionem, quantam vix in duobus,tribuſue paribus amicorum aliquando vidimus,vel audiuimus, vel legimus fuiſſe, in omnibus hominibus, tanta varietate nationum, ciuitatum diſſimilitudine, diſcrepantia ſermonis atque linguae,ſine aliquo diuino munere & dono exſiſtere poſſe credere, ſtultum eſt; cum praeſertim ne ciues quidem eiuſdem ciuitatis vt idem omnino ſentiant,idem velint, humana vi,& induſtriaperfici poſſit.Magna eſt in rebus ipſis obſcuritas: magnae in hominum

inge-

ingenijs diſſimilitudines : celeriora, tardiora, acutiora, hebetiora : crebras, & graues oriri de rebus diſſenſiones, neceſſe eſt. Legimus priſcorum philoſophorum libros diligenter & accurate conſcriptos. quam multa non diuerſa modo, verum etiam inter ſe pugnantia reperimus? mitto de natura; nam id magis fortaſſe ferendum videretur, de vita beata, de ſummo bono, de forma ciuitatis, de publicis priuatiſq; moribus, de virtutibus & vitijs, de rebus appetendis & fugiendis, & quod ad vitam bene ſancteq; inſtituendam caput eſt, de natura & immortalitate animorum, quam vehementer inter ſe, & quanta contentione decertant? neque vero facilius eſt coniungere voluntates, & ad concordiam omnes omnium appetitiones adducere. ſunt variae corporum conſtitutiones, diſſimiles naturae, diuerſi mores. accedit educatio inſtitutioq; puerilis; & diſciplina partim publica cuiuſqnegentis atque ciuitatis, partim priuata atque domeſtica, quibus in rebus cũ tanta ſit differentia, quantam nemo verbis explicare queat, ſperandum non eſt amoris humani viribus effici poſſe, vt ſit omnium hominum vna & eadem voluntas : at certe in rebus ad ſalutem aeternam neceſſarijs idem ſentire, idem velle ac nolle oportet eos, qui ſalui eſſe velint. Quid hic excogitauit Deus optimus & maximus ille Deus, qui nos ad hanc ſententiarum & voluntatum coniunctionem delegit

con-

Digitized by Google

conuocauit, aggregauit; quid excogitauit? quid fecit? Vide P. B. quantum principi & parenti ſalutis noſtrae debeamus. nullis noſtris promeritis, naturae ſuae ſingulari benignitate, duas nobis virtutes, fidem, & caritatem dedit, vt quod aſſequi per nos ipſi non poſſemus, id diuino munere atque beneficio non magno negotio conſequeremur. fides contrarias de rebus neceſſarijs opiniones ex animis euellit; caritas tollit omnia diſſidia voluntatum: fides quid omnes conueniat ſentire, demonſtrat; caritas ad ea eligenda, quae amanda ſunt, animos accendit. fides conſpiratione ſententiarum, mentes coniungit; caritas amoris diuini vinculis, colligat voluntates. Contendebant antea multis de rebus diſſidentes inter ſe familiae philoſophorum; & cum ſaepenumero contraria docerent, ſua quaeque decreta confirmans, alijs etiam perſuadere nitebatur. Fides magna ex parte tollit e medio moleſtum illud pernicioſumq; certamen: vt etiam ſi non nullis de rebus contraria exiſtimare non ſit nefas; de illis tamen, quae ſunt prorſus ad beatam immortalitatem aſſequendam neceſſaria, idem omnes & ſentiamus, & loquamur. Quid enim ais philoſophe? quid in illis gymnaſiorum exedris otioſe reſidens, tumultuoſe vociferaris? an vllum eſſe Deum? at eſſe fide pro explorato nos habemus. an humanam eum habere ſpeciem & figuram? at Deum corpore carere, & ab omni

Debemus Deo

concretione ſegregatum eſſe, docet fides. an non regit res humanas prouidentia? at ne folium quidem vnum ex arbore, vel capillum ex hominum capite defluere ſine diuina voluntate, fides tradit. num aeternum eſſe mundum? at nouam rerum molitionem, & initium huius vniuerſitatis fides nobis exponit. nihil ne omnino manere; nullū ſenſum reſidere poſt mortem? at noſtros animos immortales eſſe, & ad corpora ſua redituros aliquando, fides oſtendit. aniles ne eſſe fabulas, improborum ſupplicia poſt obitum, praemia bonorum? at reddituros omnes Deo totius vitae rationem, & digna quemque ſuis dictis atque factis vel praemia vel ſupplicia reportaturum, declarat fides. nullus error eſt, ab illa beata & immortali vita nos excludens, quem non radicitus extrahat & exſtirpet fides. Multa conturbare ſolent hominum vitam, & alienant aliorum ab alijs voluntates, tantumq; vel odij, vel inuidiae incendium excitant, vt nulla queat hominum prudentia reſtingui. ea omnia caritas, cum omnino e medio tolli nequeant, ita debilitat & frangit, vt nulla iam pernicies ab illis impendeat

a 1. Cor. 15. ijs, qui caeleſti amore ardet.[a] eſt nāque caritas magnanima in proferendo; benigna & lenis in condonando; in rebus aliorum ſecundis non inuida, nō inhumana neque crudelis in aduerſis, inconſtanti leuitate non fluctuat; contumaci ſuperbia non intumeſcit. honos vel ignominia

Charity

pro-

proponitur ; non ambitione incenditur ; non iniuſte ignominiae metu commouetur . ſpes quaeſtus inuitat ? non ſuis magis commodis, quam aliorum vel neceſſitati , vel vtilitati ſeruit. offenditur ? non excandeſcit iracundia. leditur ? nemini ſe vlciſcendi cauſſa machinatur aliquid mali . verbis improborum excitatur ad nocendum? nullius iniuria,vel incommodo delectatur.ad fallendum,ad fraudandum impellitur?veritate mirabiliter gaudet. quid eſt tam durum,tam aſperum,tam acerbum,quod non illa ferens aequo animo , libenter ſileri patiatur? quid his qui diligitur loqui poteſt,quod illa non credat ? quid tam difficile,quid tam arduum videri , quod illa perficere ſe poſſe non ſperet? quid tam formidoloſú atque terribile, quod non illa vel ſuſtineat praeſens, vel adueniens excipiat animo erecto parato,& inuicto? denique quidquid eſt , vnde diſcordiae atque diſſidia naſci poſſint, id in eius animo nihil habet loci , quem diuinae caritatis ardor inflammat. Quid ergo eſt?quoniam qui idem credũt, idem amant , idem ſperant , eorum nec oratio verbis , nec moribus vita diſcrepare poteſt , fit vt omnes eiuſdem fidei,& diuini amoris vinculis deuincti,toto cum ſermonis , tum vitae genere mirifice concordent.Itaque ſanctus Paulus omnia ſemina diſcordiarum e Chriſtianorum animis eruere contẽdens,[a] Hebraeos hortabatur , ne ſe varijs doctrinis , & nouis,atque pere- [a] Ad Hebr. 13.

peregrinis a veritate abduci ſinerent, & leuiter huc illuc circumferri:[a] Corinthios obſecrabat, vt idem loquerentur omnes, & ſine concertatione, ſine diſſidio, perfecte in omnibus rebus eſſent vna mente ſentētiaq; copulati:pro[b] Romanis Deum verbis ſupplicibus orabat, vt quod quiſque de ſe, idem de alijs quoque ſentiret;quod eſt caritatis:rurſus[c] Corinthios admonebat,vt idem cogitarēt & ſentirent, quod efficit fides, & pacem cum omnibus haberent, quod praeſtat caritas diuina:poſtremo[d] Philippenſes, vt idem ſentirent,eamdem erga ſe mutuo caritatem & beneuolentiam haberent, grauiſſimis verbis obteſtabatur.videlicet intelligebat,ad concordiam & animorum coniunctionem nos fuiſſe cōuocatos,[e] vt vno animo,vno ore debitam Deo laudem,honorem,cultumq; tribuamus;& nos officio muneriq; noſtro non deeſſe cupiebat, quando Deus non defuiſſet ſuo:& rem tantam ſine fidei,caritatiſq; praeſidijs non poſſe perfici ſentiebat. Et certe vnde inter haereticos tum antiquos illos, tum hos nouos ac recentes tam multae de rebus maximis contentiones ortae, vt in eos vetus illud egregie conueniat,quot capita,tot ſententiae; multoq; vehementius ipſi inter ſe & pugnarint,& pugnēt, quam nobiſcum? nonne quod fidem communem mentium & ſententiarum nexum reiecerunt?vnde inter eos etiam,qui de rebus diuinis non aliter,quam oportet,opinantur,

[a] Ad Cor. 1.cap.1.
[b] Ad Romanos.
[c] Ad Cor. 2.c.13.
[d] Ad Philip. 2.
[e] Ad Roman.15. ad Philip.2.

tur, & loquuntur, tum publice, tum priuatim, tam diſſimiles vitae rationes, tam diuerſi moꝛes, tam inter ſe contraria ſtudia, & actiones? vnde tot ſimultates, tam graues inimicitiae, tam acerba odia, tot bella, pugnae, caedes? an non quia ſanctiſſimũ caritatis & beneuolẽtiae mutuae nodum impie ruperunt, vt etiam ſi ſententijs congruant, appetitionibus tamen in diuerſas partes rapiantur? at vero qui fidem & caritatem integram retinuerunt, eorum tam firma & conſtans eſt, & ſemper fuit, opinionum voluntatumq; ſocietas: tanta dictorum factorumq; conſenſio, vt cum vndique turbulentiſſimis diſcrepantium errorum fluctibus, & procellis exagitata fuerit, & etiam nũc exagitetur, nulla vi tamẽ queat, nullo improbitatis turbine diſſolui.[a] vt quondam fuit totius multitudinis credentium cor vnum, & anima vna, ſic modo quicũque ſunt tales, quales homines Chriſtianos eſſe conuenit, vno animo, vna ſentẽtia, vna volũtate conſpirant.[b] Nullum eſt gentiũ, nullum ciuitatum diſcrimen: nihil intereſt vbi quiſque ſit natus: non refert quam ſecutus fuerit ante diſciplinam, modo ſe contulerit ad Chriſtum. non eſt Iudaeus, neque Graecus; non eſt ſeruus, neque liber; non eſt maſculus, neque femina;[c] ſed omnes, gẽte, cõditione, ſexu, aetate differentes, vnum ſumus in Chriſto, quoniam omnia, & in omnibus Chriſtus;[d] corpore inquam, & ſpiritu vnum ſumus. diſiungimur

a Act. 4.
b Ad Roman. 10.
c Coloſ. 3.
d Cyrill. lib. 11. in Ioan. cap. 20. & 26.

gimur quidem hoc naturali corpore hebeti & tardo:ſed cum omnes ſanctiſſimo Chriſti corpore ſanguineq;paſcamur, [a] cibi celeſtis & potus communitate, vnum cum eo corpus efficimur, & eiuſdem myſtici corporis diuerſa quidem,ſed non auulſa, neque ſeparata membra, ſumus animis diuiſi, cum animum quiſque ſuum habeat, ab alterius animo diuerſum: verum in mentibus omnium licet diuiſis atque ſeparatis, [b] vnus & idem habitat Spiritus ſanctus,qui totum corpus Eccleſiae velut animus format,fingit,quo vult, impellit,& regit. [c] is nos vnum ſecum ſpiritum reddit,quoniam qui adhaeret domino, vnus cũ eo ſpiritus eſt. contemnimus enim vitam hanc nobis cum beſtijs communem,& ſancti ſpiritus legibus omnino paremus;[d] factiq; diuinae naturae cõſortes,[e] filij Dei nominamur,& ſumus.eiuſdem Spiritus ſancti beneficio habitat in nobis pater,habitat filius,habitat ſpiritus ſanctus, habitant omnes tres hypoſtaſes, vnus Deus, qui nos inter nos admirabili quodam modo,ſecũq;coniũgit. [f] ſi quis,inquit,diligit me,ſermonem meum ſeruabit,& pater meus diliget eum, & ad eum veniemus,& manſionem apud eum faciemus.in quibus igitur habitat idem Pater, idem Filius, idẽ Spiritus ſanctus,vnus & idem Deus : qui cum eo vnum & idem efficiuntur, hi non vnum, & idem inter ſe eſſe qui poſſunt? Non ſine cauſſa generis humani liberator illud poſuit in precatione

a Ad Eph. 3. Ad Coloſs. 3. Ad Roman. 12.
b 1. Cor. 12.
c 1. Cor. 6.
d 2. Petr. cap. 1.
e Ad Roman. 8.
f Ioan. 14.

tione ſua;[a] ſicut tu pater in me,& ego in te,vt & ipſi in nobis vnum ſint; ſed illa diuina, qua cuncta dixit & fecit ſapientia, tacite ſignificare voluit, vt ipſe cum patre eſt vnum, quod eiuſdem naturae communione,penitus inſit alter in altero:ſic nos ad aliquam ſocietatem diuinitatis adſpirantes, quod idem ſit in omnibus Deus,& cum eo fide, & caritate copulati haereamus,alios in alijs eſſe quodam modo,& omnes inter nos indiſſolubili nodo conſtrictos,in vnum quaſi corpus coire debere.Haec eſt Eccleſiae Chriſtianae diuinis virtutibus nixa cõſenſio:haec ſempiternae Trinitatis imitatio:haec tam abſtruſi myſterij ſimilitudo, quã Chriſtus in populo ſuo requirit: haec eorum regio atque via, qui ad hunc tam altum dignitatis gradum adſcendere conantur.Vult ſeruitutis noſtrae depulſor, dux, & parens libertatis,nos omnes in fide,in beneuolentia, & caritate mutua permanere,firmiſſimo pacis vinculo ſic inter nos coniugatos & connexos, vt haec animorum coniunctio voluntaria vnitatis naturalis trium perſonarum imago quaedam videatur eſſe, nulloq; modo neque iucundarum rerum illecebris diſſolui, neque triſtiũ exſpectatione & metu diſrumpi, aut diſcindi poſſit; ſed pietatis & ſanctitatis communione, integra ex omni parte inuiolataq; ſeruetur. Hic nobis laborandum & ſudandum eſt: hic ſtudium, hic cogitatio, hic cura defigenda, in

a Ioan.17.

V hoc

hoc omnes corporis animiq; nerui contendendi, ſi digni hoc nomine videri, quo iure optimo gaudemus, ſi vita beata & aeterna frui volumus, vt ad illam omnes mentes creatas ſuperantem diuinam hypoſtaſeon coniunctionem proxime, quoad noſtra feret mortalitas, accedamus. Illarũ penitus eadẽ eſt intelligentia: noſtrae mentes, quamuis diuerſae, tamen eiuſdem fidei decretis ſine vlla diſſenſione conſpirent. illarum vna prorſus eſt voluntas; noſtrae diſſimiles voluntates, ita mutuae beneuolentiae, & caritatis vinculis alligentur, vt nulla vi queant, nullo periculo diuelli. illarum eadem eſt vis ac poteſtas, qua res omnes pariter, & procreant, & tuentur, & regunt: ſic in nobis vnum, & idem vitae genus, omnibus virtutibus inſignitum, ab eadem fide, & caritate proficiſcatur. Quid plura? non poſſumus omnino idem eſſe natura; ſi tanta fidei, & ſtudiorum, & voluntatum, & recte factorum ſocietas atque conſenſus, vt tollatur omnium nationum delectus atque diſcrimen. [a] Si membra corporis inter ſe pugnare pernicioſum eſt; nonne omnes eiuſdem corporis partes ſumus? ſi, quae anima vna, & ſpiritu aluntur & reguntur, diſcrepare foedum eſt; nonne totũ corpus eccleſiae, cuius nos membra ſumus, eiuſdem ſancti ſpiritus vi & numine continetur? ſi, qui pariter idem praemium exſpectant, ſperati boni ſocietate deuinciuntur; an non omnes ad eamdem

a Ad Eph. 4.

dem

dem ſpem vitae beatae, & immortalis vocati ſumus? ſi qui numerantur in eiuſdem familia, concordes eſſe par eſt; num non omnes communem dominum habemus Deum? ſi religio, & opinionum ſimilitudo coniungit animos; nonne omnes eamdem diuinitus hauſimus fidem? ſi ſacra, ſi caerimoniae, ſi myſteria conglutinant voluntates; an non omnes eiuſdem baptiſmatis participes ſumus? eadem ſacra colimus? eamdem caerimoniam & cultum, aduerſus illam ſupremam beatamq; naturam adhibemus? denique ſi fratrum diſſidia merito reprehenduntur, nonne omnes filij Dei ſumus, & [a] occulta ſancti Spiritus adoptione, quem antea, etiam viri boni, vt ſeueriſſimum iudicem exhorreſcebant, eumdem nos vno ore cum tacita quadam animi voluptate nominamus patrem? Liceat mihi P. B. in hoc grauiſſimo concilio orbis terrae, ſimpliciter & ſine fuco aperire quid ſentiam. vos patres ampliſſimi bonam in patrem obſecro accipite, quae dicam. Etſi populus Chriſtianus vniuerſus hanc tantam concordiam ampl ecti, & colere ſtudioſe debet, nuſquam tamen tam incenſum eius conſeruandae ſtudium, quam in hoc grauiſſimo ſanctiſſimoq; coetu, cerni arbitror oportere. tu P. B. quem iure iſta auctoritate tanta, & maieſtate praeditum videmus, Chriſti opt. max. locum obtines. vos patres ampliſſimi apoſtolorum, qui cum illo erant, perſonam ſu-

[a] Ad Roman. 8. Ad Gal. 4. Ad Eph. 1.

ſtinetis. vt apoſtolis & inter ipſos,& cum magiſtro ſemper egregie conuenit, ſic vos inter vos iunctos animis, & concordes eſſe decet. qui excelſo in loco aetatem agunt, eorum vitam, ſingula dicta, atque facta oculi multorum obſeruant. Si, quod Deus auertat, ſi collegium hoc auguſtiſſimum aliqua diſcordia inteſtina laborabit, & aut ipſum a ſe, aut a ſuo principe & capite Chriſti vicario diſſidebit, quid tandem mali non erit ſubeundum populo Chriſtiano? aut quae ſpes reſidebit, poſſe alios inter ſe iungi hac concordia caeleſti? ſin autem, quod ita ſemper futurum ſperamus, hoc concilium idem cum ſuo duce & ſentiet, & volet: ſi tu P. B. nihil omnium gentium ſalute duces antiquius; ſi vos patres ampliſſimi ſemper memineritis,vos ob curae ſimilitudinẽ, quam omnibus gentibus aequabiliter a vobis praeſtari conſentaneũ eſt, patres appellatos,& omnes homines in liberum loco ducetis, quo ſtudio ceteri tũ publice,tum priuatim ad pacẽ incumbent! quàm facile principũ inimicitiae, ſi quae fuerint exortae, delebuntur! qua vitae tranquillitate perfruemur! huc igitur,huc operam induſtriamq;noſtram conferamus;& quoniam ad mirificam omnium rerum conſenſionem conuocati ſumus, demus operam, vt vitam, quemadmodum hoc tam praeclaro fine dignum eſt, inſtituamus: humiliter ac demiſſe de nobis & ſentiamus, & loquamur: mites

nos

nos erga ceteros, leneſq; praebeamus: alij alio rum vel ineptias, vel iniurias aequo animo feramus: ſollicitudinem conſeruandi mutua con cordia ſancti Spiritus communionem, nullo tempore aut loco deponamus. Hoc filius Dei quaerens, humanam induit naturam, cum ſe ipſe ad homines pacificandos veniſſe profiteretur. hoc verbis, hoc factis docuit, hoc egit, dum inter homines fuit, hoc denique ſupremo vitae tempore a patre precatus eſt, vt ex omnibus gẽtibus vnum quaſi corpus Eccleſiae conflaretur. hoc Petrus, hoc Paulus, hoc ceteri apoſtoli a Chriſto docti, quantum ex ipſorum ſcriptis intelligi poteſt, maxime contenderunt, vt in Eccleſia nulla eſſet de religione diſſenſio; nulla diſcrepantia voluntatum; nullum diſſidium morum atque vitae. quo maiore odio digni illi videri debent, qui amentia quadam & furore inſtincti, turbulentis ac ſeditioſis clamoribus Reip. Chriſtianae partes, tamquam eiuſdem corporis membra, diſtrahere ac diſcerpere conantur. Fuit conſuetudo ſemper haereticorum, conſuetudini bonorum, & recte de religione ſentientium contraria penitus, & aduerſa. illi idem omnes loquebantur; haeretici non ſolum alij ab alijs, verum etiam ipſi a ſe non numquam vehementer diſſentiebant: illis erat Eccleſiae concordia propoſita; haereticis nihil niſi diſſidia & ſeditiones: illi colligere diſperſos, diſcrepantes ad vnam reuocare

ſententiam, componere res perturbatas; haeretici congregatos diſſipare; concordantes in multas diſſimiles ac inter ſe pugnantes opiniones diſtrahere; ſacra profana miſcere & conturbare nitebātur. Nihil de Nicolaitis dicā, nihil de Ebionitis, nihil de alijs impuriſſimis gregibus trāsfugarum, qui iam tum apoſtolorum temporibus, magnos in eccleſia tumultus & diſcordias pernicioſas concitarūt. non colligam Arianos, Sabellianos, Eunomianos, Macedonianos, aliaſq; veteres reipub. Chriſtianae peſtes, quae diuiſae contrarijs erroribus, magnas nobileſq; partes a toto corpore abſciſſas, ad perniciem & interitum abſtraxerūt, hos modo turbines, has Eccleſiae procellas intuere animo, quae noſtra patrumq; memoria, bonis parum vigilantibus, exſtiterunt. Non dum quinquageſimus annus eſt a Lutheri nefaria religionis oppugnatione. Audiuimus domeſtica, crudelia, & exitioſa bella Germaniae, qualia nulla vmquam Barbaria cum ſua gēte geſſit; quae miſera nunc & perdita, non ſolum ab Eccleſiae communitate ſegregata, ſed etiam in haereticorum factiones amplius octoginta diſtracta, quotidie veteres opiniones contemnens, amplexans nouas, calamitatibus ipſa ſuis paſcitur & delectatur. Paucis abhinc annis Caluinus neſcio quis illuſtre ſuum nomen Eccleſiae calamitate reddere velle coepit. Vidimus prope oculis per hoſce duos annos, & videmus

totam

totam Galliam in armis, non vſitato, nō humano more tumultuantem. quàm multa oppida obſeſſa ſunt? quàm multa vi capta & direpta? quot viri praeſtantes, ereptis bonis, e ciuitatibus quique ſuis praecipites eiecti? quàm indignae ſacerdotum, & monachorum factae caedes; quae ſtrages editae? a quibus templis antiquis, religioſis, ornatis, & refertis impias & inceſtas manus illae beſtiae continuerunt? modo laeti nuntij, modo triſtes afferuntur. recreamur, angimur; ſperamus, timemus: quae ſi tam varie noſtrum abſentium animos afficiunt, quid illis accidere putamus, qui ſingula mala praeſentes, & acerbiſſima patriae funera intuētur? vtinam dubiae ac formidoloſae res vetuſtiſſimi Chriſtianiſſimiq; regni meliores exitus habeant, quam veremur: & illa pax ob indignam clariſſimi ducis necem facta cum obſeſſis, ad ſalutem potius illius gētis, quam ad perniciem fuerit conſtituta: illi certe magno apud omnes odio eſſe debent, qui tam breui tot bella tam atrocia, tam calamitoſa conflare potuerunt. Vos ne generis humani peſtes; Eccleſiae furiae; faces patriae; religionis hoſtes; ſacrorum praedones; labes ac ruina orbis terrae; vos, inquam, qui e ſtabularijs & cerdonibus, facti eſtis repente populi magiſtri & doctores, tanta eritis confidētia & audacia, vt ſpreta antiqua diſciplina; ſanctiſſimis templis incenſis; effractis atque proſtratis pietatis maiorum mo- Hæreſ[is?] h[...] ne religion.

numentis; pollutis religionibus; cum omnia iura diuina & humana, indredibili ſcelere violaueritis, in illis ganearum tenebris, cibo vinoq; confecti, eructetis ſermonibus veſtris caedem piorum, direptiones vrbium, regnorum vaſtationes & incẽdia? Magna immortali Deo, quem Reip. Chriſtianae principem & cuſtodem vere nominamus, habenda eſt gratia P.B. quod animum tuum magnum & excelſum, qui ſecundum Chriſtum opt. max. dux & caput es Eccleſiae, ad opem nobis in tantis calamitatibus ferendam excitauit. tu ad diſcutiendas errorum nubes, & corrigendam morum diſciplinam, concilium oecumenicum Tridentum indixiſti: tu per legatos omnes Germaniae principes, & liberas ciuitates ad remedium malorum accipiendum inuitaſti: tu viros eximia doctrina tum pontificia, tum diuini iuris, & ſacrarum litterarum ſcientia praeſtãtes, ad vnamquamque rem examinandam tua liberalitate ſuſtentas: cum eis aperte praecipias, vt nihil aliud dicãt, niſi quod cũ vero viderint conuenire, tu poenarum metu recuſantes, & tergiuerſantes ſingularum eccleſiarũ rectores, ad ſuum munus obeundum impellis; & ceteras reipub. Chriſtianae partes afflictas propeq; deſperatas, inſtitutis & decretis ſalutaribus, recreas & confirmas. Omitto cetera, quae de te P.B. dici poſſunt. profecto aut nulla iam ſpes reliqua eſt retinendae pacis & concordiae; aut

ſi qua

ſi qua reliqua eſt, tota poſita eſt in hac vigilantia, labore, diligentia tua. Perge igitur bone paſtor, perge alere, tueri, ſanare gregem tuum, & cuius cauſſa Ieſus Chriſtus princeps paſtorum omnium ſanguinem & vitam ſua ſponte profudit, in eius tu ſalute conſeruanda noli defatigari. Vos vero patres ampliſſimi, quorũ conſilijs Pius IIII. pontifex max. regit & moderatur orbem terrae, incumbite obſecro, incumbite in eam curam, quae eſt maxime propria cum muneris & officij, tum ſapientiae veſtrae, & in omnes homines beneficentiae. Tendũt ad vos ſupplices manus Pannonia, & Germania; quae magna ex parte ſic impiorum impetu ſunt deformatae, vt veſtigia priſtinae, ac verae religionis vix vlla compareant: tendit Gallia, quae amiſſo prope cognomento maiorum pietate parto, regem ſuũ a ſuis pacis condiciones accipientẽ adſpexit. omnes quae vbique ſunt nationes, veſtrã opem exſpectant; veſtrũ auxilium ac miſericordiam implorãt; vt recõciliatis tot ciuitatibus, & ſuo corpori reſtitutis, conſenſione doctrinae, coniunctione volũtatum, honeſtate vitae, illam diuinarum perſonarum naturae vnitatem imitantes, quae modo credunt, videre poſt obitum poſſint, & ſempiterna ac beata vita cum Patre, & Filio, & Spiritu ſancto vno Deo perfruantur, cui in omnem aeternitatem gloria, & imperium debetur.

PETRI.

PETRI. IOANNIS PERPINIANI

AD PIVM IIII. PONT. MAX. Oratio IX.

CLARIOR praeſentia tua, quã Solis luce dies, & inopinato aduentu ad aeternam poſteritatis memoriam conſecratus, tantam nobis omnibus laetitiae voluptatem affert P. B. quantam haec tam illuſtris voluntatis erga nos ſignificatio, tuumq; ſummum orbis terrae de noſtra ſocietate iudicium, debet afferre. ſed obſtat laetitiae prope geſtienti a tanta maieſtate profectus metus, & quantum illa remittit, ac dilatat animos, tantum hic contrahit, in anguſtumq; deducit. Cuius enim quamuis paratam & promptam audaciam non impediat illius adſpectus, quem principis apoſtolorũ ſucceſſorem; Eccleſiae vniuerſae caput & epiſcopum; ſummum Chriſtianae religionis interpretem; omnium gentium parentem; alterum quaſi Chriſtum inter homines eſſe confitemur? Quod ſi tantae nobis adeſſent vel rerum, vel orationis copiae, quantas iſta maieſtas diuinae proxima poſtulabat, eſſemus meliore animo P. B. & aliquam officij tantae beneuolentiae

debiti

debiti partem perſoluere certe conaremur. verum & omnem domus exornandae facultatem inopia praecidit; & laudum tuarũ magnitudinem oratio noſtra reformidat; quae magnopere veretur, ne ſi tot res, tam inſignes, tam longe lateq; patentes coarctare; immenſumq; dicendi campum, modicis huiuſce dictionis peranguſtae regionibus definire voluerit, ab ijs, qui te circumſtant, prudentiſſimis viris iure rideatur. Dicent alij, quibus vberius flumen ingenij tributũ eſt, aedificia, portas, vias, reſtituta templa, nouas munitiones urbis, pulcherrimam & copioſiſſimam ſacrorum librorum officinam. commemorabunt publicam Reip. Chriſtianae pacem, quae te pontifice maximo ſic omnium principum animos mutua caritate ſemper tenuit deuinctos, ut unus omnibus terris imperare uideatur. celebrabuntur litteris multorum, atque linguis diurni nocturniq; labores tui, & illae tam aſſiduae vigiliae atque curae, quae ad exſtirpãdas falſas de rebus diuinis opiniones & errantes in uiam reducendos penitus incubuerunt. conuentus illi Tridentini, tantaq; ſummorum hominum frequentia, & ſplendor, ac decreta ſalutaria, te duce & auctore facta, praedicabuntur: quae cum omnia & auctoritate tua, quae proxime ad diuinam accedit, comprobaris; & tam ſedulo ad exitum adducenda cures, nulla umquam aetas de tuis laudibus conticeſcet. Bella uero

Gal-

Galliae pro ueritate, pro bonis moribus, pro reip. Chriſtianae dignitate, contra perditorum hominum fraudem, corruptelas, conſiliaq; nefaria ſuſcepta; & ſubſidia fideliſſimae atque antiquiſſimae prouinciae propemodum oppreſſae, regi optimo, & ſingulari pietate, a ſuis fere circumuento; bonis denique omnibus in illa tanta perturbatione ac deſperatione rerum a te miſſa, quantam ad dicendum materiam, quantam ad ornandum copiam, quantam facultatem ad augendum illis praebebunt, quos Italia, ingenuarum artium ſecundum Graeciam parens, alit ueteris eloquentiae heredes, quam quondam accepimus in hac urbe fuiſſe uerſatam? Ego uero te P.S. cum uirtutibus tuorum, tum actionum tuarum ſplendore beatũ eſſe arbitror. nam cum eos circum te habeas propinquitate coniunctiſſimos, de quibus nihil umquam audiuimus alienum uel ab humanitate, uel a maieſtate tua; multa uero digna tuo nomine, digna genere, digna pietate; tu ipſe numquam ea meditari, dicere, agere deſiſtis, quae iucundam ad poſteros reddant tui pontificatus memoriam ſempiternam. Mitto quibus P.B. beneficijs publice, priuatimq; cumularis. non dico quam multa contuleris in alias familias ordinum religioſorum. noſtram hanc Societatem, ut tempore, ſic etiam dignitate poſtremam, quanto fueris amore complexus, ut alia plurima & certiſſima argumenta praetereain,

ream, illa tua quotidiana liberalitas declarat, quae cum pecuniam non exiguam in ſingulos annos ad hanc tantam multitudinem alendam ultro ſuppeditet, omnia a te ſumma nos expectare iubet. Conuerte P. B. quoquouerſus iſtos oculos, indices lenitatis & beneficentiae. haec atria, hos parietes, illum hortum, haec tecta circumſpice. quidquid intuebere, totum id monumentum eſt humanitatis & liberalitatis tuae, tanto nobilius, quam quae in ornamētis & munitionibus vrbis conſtituta ſunt, quanto corporibus tardis & abiectis celeres ac diuinae mentes antecellunt. Etenim cum antea inquilini in hac vrbe erraremus, tu ſtatim vt Pontifex maximus creatus es, nos in hoc tam amplo & illuſtri domicilio collocaſti; quod cum omnia noſtra merita per ſe vincat, a tua tamen incredibili benignitate ſuperatur; quae ſtudens vetera beneficia nouis augere, neque humilitatem noſtram, neque parietes inornatos nudoſq; cōtempſit; ſed omnia magna & auguſta effici vere ſentiēs, quae ipſa ſua luce decorarit, maieſtatem illam, cui anguſtus eſt orbis omnium terrarum, in hanc domum, velut in vnū vrbis angulum, totam incluſit, vt illud munus tantum hoc tacito quaſi teſtimonio de multo & gratius, & illuſtrius redderetur. Quae cum ita ſint P. B. quas tibi nos gratias nec agere, nec habere poſſumus, pro tuis beneficijs immortalibus ac diuinis, eas vt tibi reddat ab illo

archi-

architecto, & gubernatore mundi Deo perpetuo precabimur [illegible] qui ſuſcepto vitae inſtituto ſemper fui[illegible]nnino tui, deinceps tum veteribus, tu[illegible]entibus meritis tuis, tibi magis obſtri[illegible] noſtra virili parte, Deo bene iuuante, [illegible]bimus diligenter operam, ne qua pars o[illegible] noſtri iure requiratur: atque hoc bonar[illegible] artium ſepti comitatu, quem cernis, vt a[illegible]c fecimus, & ſedis apoſtolicae maieſtati, [illegible] Eccleſiae vniuerſae tum ſaluti, tum dignita[illegible] ſeruiemus. Tu P, B. perge noſtrae Societatis vel potius tuae, operam, ita vt facis, cum in alijs rebus omnibus, tum in bene inſtituenda iuuentute verbis, auctoritate, re iuuare, quo maiores tibi fructus ferre poſſit; & illud ſtatue, quod certe exiſtimare debes, hos tam alacres tuae poteſtatis adminiſtros in tuis maximis occupationibus, tantiſq; de omnium gentium ſalute curis, tamen aliqua tuae prouidentiae parte contineri.

PETRI.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

PETRI. IOANNIS PERPINIANI

Ad Romanam iuuentutem de auita dicendi laude recuperanda Oratio X.

GAVDEO patres religioſiſſimi, gaudeo vehementerq; laetor, intermiſſũ anno ſuperiore Rhetoricae docẽdae munus, mihi rurſus hoc tẽpore fuiſſe mãdatum; vt quod ſentio loquar, diuino conſilio factum eſſe arbitror, vt apud ſapientiſſimos aequiſſimoſq; viros plus ad hanc prouinciam experto deferendam communis multorum vtilitas, quam ad laborem tantum feſſo minuendum, priuata vnius requies valeret. primum enim offertur mihi occaſio bene merendi; quod multo eſſe praeclarius, quam accipere beneficium, caeleſtis hominum magiſter aliquando confirmauit: deinde obſeruantia erga eos, quibus omnes vitae meae rationes vltro commiſi, declaratur, quae ſatis intelligi ac perſpici profecto non poteſt, niſi cum arduae res ac difficiles imperantur. poſtremo hoc me etiã Romanae iuuentuti debere intelligo; quae cum mirificum ſemper erga me ſtudium alacritate, frequentia; vbi opus erat, ſilentio: vbi res poſtulabat, oratione declararit, niſi ei ad ſum-

mam

mam eloquentiae laudem efflorefcenti tantum ipſe prodeſſe coner, quantum poſſim, quod certe perexiguum quiddam eſſe uideo: ſed niſi omnes aetatis, & induſtriae meae neruos in ea adiuuanda contendam, iure ſane optimo exiſtimer & dicar ingratus. Vos Romani iuuenes, pari ratione gaudere laetariq; debetis, non mea minus quam ueſtra cauſſa: ueſtra quoniam id nobis non petentibus datur, quod neſcio an uobis, ueniſſet in mentem poſtulare: mea quoniam hoc officium meum mihi fructuoſum, iucundum uobis, Deo gratum & acceptum fore confido. Neque uero me umquam puduit, neque pudebit, quam aſſecutus ſum bene dicendi rationem, ſi tamen ſum aliquam aſſecutus, certe in qua tādiu elaboraui, eam alijs explicare, in ea praeſertim vrbe, quae & ante, & poſt accepta religionis Chriſtianae myſteria, ſummos homines artem eloquentiae palam profitentes adſpexit: neque ſi Cicerones, Victorinos, Auguſtinos auctores proferre non poſſem, cauſſae quidquam eſſet, cur turpe eſſe ducerem, eam docere artem, quae uiam ad orationis laudem communiret. nam ſi noſtrae rationis veluti fetus quidā eſt oratio, neque minus haec hominum propria, quam illa cenſetur; cur ijs, qui logici vocantur, glorioſum ſit, rationem ad omnia ſua munera probe fungēda, monitis quibuſdam adiuuare; rhetoricis autem doctoribus hominum orationem ad

mul-

multitudinis animos prudẽter tractandos, certis praeceptis conformare turpe videatur? diſſidium equidem linguae atque cordis patres religioſiſſimi, quod eloquẽtiae pater abſurdum & inutile vere nominauit, ſemper improbaui: neque aut eos, qui inflati opinione ſapientiae eloquentiam contemnerent; aut eos, qui inani verborum ſonitu delectati, ſapientiam exagitarent, ſatis putaui eſſe perfectos: & illam ſummi oratoris, nec a philoſophiae ſtudio abhorrentis vocem diuinam plane iudicaui: compoſite & apte ſine ſententijs dicere inſaniam eſſe: ſententioſe autem ſine verborum & ordine & modo, infantiam; ſed eiuſmodi tamen infantiam, vt ea qui vtantur, non ſtulti homines haberi poſſint, etiam plerumque prudentes: eloquentem vero omnibus oportere ita rebus excellere, vt ei turpe ſit, quid quam aut ſpectari, aut audiri libentius. Hanc ego veram & germanam eloquentiam puto, quam idem ille grauiſſimo nomine copioſe loquentem ſapientiã nuncupauit. haec ex cognitione rerum exſiſtit, adiuuante natura & exercitatione: perficitur autem velut extrema praeceptoris manu: vt eam non immerito quemdam quaſi ſapientiae partum dicere poſſimus. Praeclare illud Horatius, vt alia multa, quod in mentibus omnium qui copioſe, & ornate loqui volunt, perpetuo infixum eſſe debet,

Scribendi recte ſapere eſt & principium & fons. De Arte poet.

Multos ille vel poetas, vel qui poetae videri vellent, quotidie ſcriptitare, non ignorabat, magnarum artium, & doctrinae ſubtilioris expertes: plenum tamen & graue carmen, dignum auribus eruditis, niſi ab eo, qui pectus ante cōpleſſet plurimarum & maximarum rerum ſciētia, componi non poſſe ſentiebat. Quod ſi poeta, cuius omne ſtudium aurium tantum delectationem aucupatur, ſine reconditis exquiſitiſq; diſciplinis non omnino creditur eſſe perfectus; oratorem, qui magis vtilitati ſeruit, quam voluptati: nec oblectare ſolum audientium animos, ſed quod vult etiam ab eis obtinere, & efficere conatur, quis excellentem eſſe poſſe arbitretur, niſi omnem optimarum artium doctrinam mente fuerit ante complexus? Nō hoc arbitrabatur Platonicus Socrates, qui cum Phaedro adoleſcente colloquens, ideo Periclem principem Atheniēſium affirmat, omnibus alijs dicendi gloria praeſtitiſſe, quod doctorem nactus Anaxagoram, eximium virum, cum ab eo diligenter omnem naturae ſubtilitatem cognouiſſet, tantum inde, quātum erat opus, ad hoc bene dicendi ſtudium tranſtuliſſet: non princeps & parens ille Romanae copiae, qui ne phyſicorum quidem ignarum eſſe vult oratorem ſuum, vt omnia, cum ſe a caeleſtibus rebus transferet ad humanas, excelſius magnificentiuſq; & dicat, & ſentiat. Illa igitur inanis profluētiae, & ſtultitiae loquacis fucata

In Phaedro.

ſpe-

ſpecies, multis verborum quaſi medicamentis oblita; rerũ ſucco, & ſanguine, & eo qui ſanguine diffunditur, colore carens, quã nunc fere ſolam imperiti falſo eloquentiam vocant, omniũ eſt irriſione ludẽda: haec haec praeclara eloquẽtiae forma, ſpecioſa verbis, admirabilis rebus, quã vnũ veteres tam graui, & honeſto nomine dignam putauerunt, ijs, qui plurimum oratione valere ſtudent, adamanda eſt: de qua dum ea dico, quae hoc tempore, his auditoribus dicenda ſunt: & Romanam iuuentutem adhortor ad patriam, auitamq; latine dicendi gloriam recuperandã, vos patres religioſiſſimi oro & obtector, vt qua ſoletis beneuolentia, & humanitate verba mea audiatis. Veſtra enim eſt, ſi vere loqui volumus, veſtra eſt Romani iuuenes haec omnis Latinae copiae poſſeſſio: quae, quoniam in eam quaſi caducã, atque vacuam exterae nationes permultae vobis aliud agentibus inuolauerunt, hoc maiori ſtudio vobis aſſerenda & vindicanda eſt, quod cum nulli facultati neque de dignitate, neque de vtilitate concedat, non difficillime recuperari & retineri poteſt. Nolim aliter haec accipi, atque a me dicũtur. Cogor ita loqui peracerbo quodam animi mei ſenſu & dolore, quem capio, cum huius ciuitatis excellentem dignitatem, in alijs rebus magna ex parte conſeruatam, in hac vna prope ad nihilum recidiſſe cogito. Graecia quondam & militari virtute, & do-

ctrinae atque eloquentiae laude florens, cultus & humanitatis parens habebatur. ſecuti ſunt Romani illi veteres, qui vt armorum diſciplina, morum grauitate, vitae conſtantia Graecis aut pares, aut ſuperiores erant, ſic liberalibus doctrinis, & ornamentis orationis principio longe inferiores videbantur. Exſtitit tandem aetas illa, quam huiuſce reip. vere iuuentutem nominare poſſumus: qua aetate, permultis hominibus omne ſuum ſtudium & operam conferentibus ad artes ingenuas cognoſcendas, cum aliorum, qui in eo vno elaborauerunt, tum vel maxime M. Tullij Ciceronis induſtria, quae propria fuerat antea gloria Graecorum, ea vel ad Romanos tranſlata fuit, vel communicata certe cum Romanis. quae tum habuit haec ciuitas lumina? quos haec vrbs principes vidit in ſubſellijs, in roſtris, in curia? quàm ampla, quàm excelſa, quàm magnifica ſpecies orationis in omnibus reip. partibus verſata eſt meminiſtis vos Craſſos, Antonios, Hortenſios, Cicerones, Iulios: quos vero non omnes recordamini, illi non iccirco tacētur, quod non egregie dixerint, ſed quod aliorum, quos nominaui, ſplendor ipſorum gloriam obſcurarit. ab hac vrbe, velut a corde ſanguis ad omnes corporis partes, ſic latinae dictionis ornatus ad omnes ciuitates, quae in poteſtate ac ditione populi Romani tenebantur, permanauit. Itaque non e Latio ſolum, ſed etiam ex

vtra-

vtraque Gallia, ex vltima Hiſpania oratores non pauci numerabantur. Verum vt ab Atticis alij Graeci oratores, ſic Latini ciſalpini, & tranſalpini omnes a Romanis, etiam ſi ceteris rebus pares eſſent; tamen certa quadam voce propria Romani generis, & neſcio quo vrbanitatis colore vincebantur. Poſtea multis varijſq; caſibus, & luctuoſis oppreſſa repub. qui dies imperandi potentiſſimo populo, idem finem pariter attulit benedicẽdi: vos vero, quae vobis a maioribus eloquentiae verae iure veniebat hereditas, eam hereditatem omnem, nulla veſtra culpa, ſola humanarum rerum varietate perdidiſtis. at quam hereditatẽ pro Deum immortalem? qua ſiue copioſe loquendi finem, ſiue vſum ſpectare velimus, neſcio an quidquam in rebus humanis poſſit aut nobilius, aut fructuoſius inueniri. Hoc a me ita dici nemo mirabitur, cuius in animo illa, quã initio depinxi verbis, eloquentiae pulcherrima ſpecies inſidebit. Quid enim eſt oratori propoſitum in dicendo? quonam omnes eius conatus referuntur? quo illa ſpectat animi & virium tanta contentio? nimirum eo, vt auditorum animos in quamcumque partem velit, impellat, & efficiat, atque ingeneret in eorum mentibus perſuaſionem, non eam, quae a ſubtili & accurato docendi genere profecta, veram & exquiſitam rei propoſitae ſcientiam parit, quam recte ſentiendi, & ornate loquendi

In Gorgia. princeps Plato διδασκαλικὴν appellat; ſed eam, a populari quodam genere dicendi & probandi orta, opinionem tãtum & fidem in eorum, qui audiũt, animis gignit, quam ille idem πιστικὴν conuenienter ipſius naturae nominauit. Nam ceterae ſiue facultates, ſiue artes, ſiue ſcientiae omnia reſecãt ad viuum, & quaſcumque res explicãdas ſuſceperunt, eas quàm poſſunt diligentiſſime, non tam ad multitudinis ingenium, quàm ad ipſarum vim & naturam accommodate perſequuntur: in quibus illa vel maxima ſaepe laus eſt, a populari ſententia quam longiſſime abeſſe. At eloquentia, quamuis omnibus doctrinae copijs abundet, ſine quibus inſtrumentum hoc oratorium perexiguum atque mendicum eſt; omnia tamen explanatius dicit, & vberius, & ad communem hominum ſenſum accommodatius: in qua nihil eſt vitioſum magis, quam a communi iudicio, & a vulgari conſuetudine ſermonis abhorrere. quare magnae illae reconditaeq; artes ab orationis copia ſeiunctae, tacita cogitationis voluptate frui poſſunt, & ſuauiſſimis cognitionis epulis, quibus noſter animus maxime paſcitur, inſaturabiliter expleri; ad rerum publicarum vſum in circumfuſa multitudinis corona dignum aliquid & magnitudine ſua, & hominum eruditorum auribus proferre omnino non poſſunt. Audite Romani iuuenes, audite quaeſo diligenter; & quae dicam num-

quam

quam e memoria vobis elabãtur. Doleo enim interdum, & vehementer angor, vbi video pleroſque non deprauate, & corrupte ſolum ipſos de hac tota dicendi facultate iudicare, verum omnes etiam in eo neruos contendere, vt quo in errore ipſi ſunt, in eumdem ceteros inducant. Si quando in veterem & locupletem domum ingrederemini, refertam auro, argento, ebore, pretioſa veſte, margaritis, gemmis, tabulis pictis, ſignis, omni denique apparatu ornatuq; viſendo; neque eas res vobis quiſquam patefaceret, proferret, ante oculos proponeret, quem ex illa copia fructum, quam voluptatem caperetis? nihilo maiorem imperita multitudo mihi poſſe percipere videtur ex eorum doctrina, qui locupletes rebus, verbis inopes, praeclarum illum apparatum, quem inuolutum in pectore tenent, & penitus incluſum, nequeũt in adſpectum hominũ, lucemq; proferre. Vidi quemdam adoleſcentem, quo nomine appellem neſcio, ſed vidi quemdam tamen, qui in vrbe clariſſima, loco ampliſſimo, frequentiſſimo conuentu, cum ex litteris diuinis, graui & ardenti oratione populi mentes a vitijs deterreri, ad virtutes inflammari oporteret, nihil fere egit aliud, niſi de tribus ratiocinationum formis ex analyticis Ariſtotelis valde lente & faſtidioſe diſputauit. De alio mihi bene noto audiui ex ijs, qui mori, quàm mentiri mallent: proceſſiſſe in publicum eum

aliquando rogatu multorum: poſuiſſe quaeſtionem e media theologorum ſchola: de ea in vtramque partem non minus exiliter & ieiune, quàm in publico gymnaſio ſolebat, diſſeruiſſe; cuius ego vt ſubtiliorem in illo genere doctrinam, his temporibus praeſertim non vtilem modo, verum etiam neceſſariam, & in docendis theologiae ſtudioſis acumen ſingulare magnopere admiror; ſic ad multitudinem inſtituendam tenuitatem & exilitatem orationis, non ſatis aptam fuiſſe contēdo. quid enim illos perfeciſſe, quid aſſecutos eſſe creditis? hoc vnum, opinor, vt amicos puderet, docti riderent, indocti oſcitarentur. At illi veteres Eccleſiae principes, quorum ſingularem eloquentiam ex ipſorū ſcriptis agnoſcimus, quàm prudenter hominum animos regebant? quantum rerum apparatum, quàm inſignem, quàm varium, vbi neceſſe erat, ex illis & humanae, & diuinae ſapientiae theſauris depromebant? vt explicabant, vt euoluebant omnia, vt conſtituebāt in hominum paene oculis & adſpectu? itaque nihil erat tam difficile, quod non ſuſciperent; nihil ſuſcipiebant, quod non efficerent dicendo. Vetus eſt quod dicam, ſed paucis, credo, veſtrum adhuc auditum. nam qui haec legunt, ad alia maiora feſtinantes, quae ipſis videntur minora, praetereunt. Caeſarea eſt oppidū in ora Mauritaniae perantiquum; quo in oppido fuit mos ille quondam patrius, vt

certo

certo anni tempore promiſcue ciues omnes ad impiam caedem, tamquam ad ſtatum & ſollemne ſacrificium conuenirent. cateruam illi vocabant crudelem nefariumq; ludum: quo in ludo duae aduerſae ciuium acies lapidibus inter ſe tanto furore dimicabant, vt omni delectu ac diſcrimine ſublato, propinqui a propinquis, a liberis parentes, a parentibus liberi non oppugnarentur modo, verum etiam opprimerentur. non tulit Auguſtinus barbaram illam & inauditam immanitatem: qui, vt erat oratione copioſus atque grauis, concionem aduocauit: inhumanam conſuetudinem accuſauit vehementer: neque prius fecit dicendi finem, quàm ex omnium gemitu fletuq; cognouit, feros audientium animos & indomitos ad humanitatem & clementiam fuiſſe reuocatos. quid ergo conſecutum eſt? ille quidem ſui laboris praemium ampliſſimum tulit, Caeſarienſes autem tam immane certamen de ſuae ciuitatis moribus ſuſtulerunt. ex quo perſpicitur quantum eloquentia poſſit, cum nuda & inermis, impia ciuium arma compreſſerit, quae forte magiſtratus omnes firmiſſimis militum ſepti praeſidijs paulisper reprimere non potuiſſent. Multa generis eiuſdem cõmemorare poſſem, niſi anguſtijs temporis vrgerer, quae quoniam mihi neceſſario praetermittenda ſunt, videte vos Romani iuuenes, quid vobis agendũ eſſe exiſtimetis. ſi enim popularis haec perſuaſio

ſuaſio tota eſt oratorum: ſi prudens docti hominis, & eiuſdem ornati, grauiſq; vox tantam vim habet ad flectendas hominũ mentes: quo vos tãdem animo, hoc tam lauto, & tam copioſo patrimonio amiſſo, eſſe debetis? quo ſtudio, qua contentione animi, ingenij, virium, omnes eniti decet, ne fruſtra maiores veſtri tantum in eo conſtituendo & amplificando laborarint? praeſertim cum dicendi vſus tam longe lateq; pateat, vt nullum fere ſit ab eo vacuum publicum munus: in officijs vero priuatis non parũ dominetur. Etenim prudentia ciuilis, quae totam continet ciuitatis gubernandae rationem, ex multis magniſq; facultatibus conſtat; quarum qui ſunt expertes, ij non ſatis idonei cenſentur ad rempublicam bene gerendam. earum autem facultatum, quae ſcientiae regendarum ciuitatum veluti comites & miniſtrae ſeruiunt, omnes vnam hanc eſſe oratoriam confitentur. In dialogo de Regno. Ille quidem hoſpes Eleates apud Platonem, perfectum quemdam hominem, & ad reipub. procurationem aptum inſtituens, bene dicendi vim, item vt artem imperatoriam, & magno in pretio haberi oportere teſtatur, & cum ſcientia ciuili naturae quadam cognatione eſſe coniunctam: qui illud etiam adiungit; hanc regiae facultatis quaſi ſociam, id quod ius eſt perſuadẽtem, communi quodam modo cum ea conſilio quaecumque in ciuitatibus geruntur, guberna- Primo Politic. re. Neque Ariſtoteles mihi diſcrepare videtur a ſen-

a ſententia magiſtri : qui cum ſcientias eas quae ſummo in honore ſunt,prudentiae ciuili dixiſſet eſſe ſubiectas, in earum numero repoſuit ornate loquendi facultatem . Quid? quod memoriae proditum eſt, a Siculis primum reſpirante libertate ad res per iniuriam ablatas longo interuallo iudicijs repetendas artem eloquentiae inuentam eſſe,non ſatis declarat, omnem orationis copiam ad officia ciuilia praecipue pertinere ? aſſumpſerunt quidem eam ad ſuas illas eruditiſſimas diſputationes non nulli philoſophi ſuauitatis cauſſa, vt academici, vt peripatetici, quorum olim non ſubtilis magis & exquiſita, quam elegans & polita philoſophandi ratio admirationi fuit: ſed non eſſe propria ipſorum, ex eo cognoſcimus , quod ſi qui tenuiter ijſdem de rebus, & ieiune diſſeruerūt, non icciꝛco minus eos philoſophiae ſatis feciſſe credimus,quam qui ornatiſſime ſunt locuti, cum nequeat omni laude cumulatus ciuitatis rector exſiſtere, niſi multa & magna ſit ornamenta dicendi conſecutus. Non hic exaggerabo verbis vim ciuilis facultatis,atque praeſtantiam : non dicam id quod ſcriptores antiqui multi probauerunt deſidioſae, & oſcitanti quorumdam ſapientiae,qui ſola contemplatione veri contenti,ſe ab omnibus muneribus publicis omnino remouerunt, negotioſam hanc laborioſamq; prudentiam ante ponendam eſſe,quae ſe ad reipub. curam aliquando cop-

uertit, neque illud ſciſcitabor a vobis, quanti faciendam eloquentiam putetis, cum in ea, cui deſeruit, facultate tanta ſit laus, vt omnibus alijs facultatibus, artibus, ſciētijs vna praeſit, & quae reijciendae, quae in ciuitate retinendae, quatenus vna quaeque ſit addiſcenda praeſcribat. Haec omnia praeteribo tacitus, dummodo illud intelligatur a vobis, quam late pateat vis eloquentiae. Neque vero locum illum attingam in praeſentia, quantum Athenis olim, quantum in Aſia, quantum Romae, quantum in omnibus pacatis liberiſq; ciuitatibus viguerint ſtudia dicendi, cum omnes partes rerum publicarum eſſent in eloquentiae tutela. de nobis dumtaxat, hoc eſt de repub Chriſtiana vniuerſa quam breuiſſime potero perſtringam. Quis non videt concionandi munere & ſalutem omnium, & publicas priuataſq; religiones maxima ex parte contineri? atqui totum hoc, concionari, quoniam populare eſt, boni oratoris eſſe proprium, neminem eſſe credo tam ignarum rerum, qui neget. fateor equidem requiri diuinarnm, & humanarum rerum exquiſitiſſimam doctrinam, quam nunc illi ſibi ſuo iure vindicant, quos theologos vocamus. verum illa materiam tantum concionatori ſuppeditat: quam apte deſcribere & illuſtrare oratione, ad multitudinis animos vel flectendos, vel incitandos, eamq; orationem cū quadam actionis dignitate pronuntiare, eloquen-

quentium omnes eſſe dicent,non thelogorum. quocirca ſi multitudinem in concione docere, & mentes hominum pro re modo huc, modo illuc impellere ſacerdotum ſunt epiſcoporumq; partes: qui fieri poteſt,vt ſine oratoria facultate quiſquam vel ſacerdotis,vel epiſcopi dignitatem,& auctoritatem per ſe ipſe tueatur? Legationes vero, quae vel a ciuitatibus, principibus, regibus, imperatoribus, ad pontifices maximos, vel ab his ad illos, vel ab illis denique inter ipſos de religioné, de publicis rebus crebro mittuntur,poſſunt ne ſine magnis eloquentiae viribus ſuſtineri? quam turpe,& prope flagitioſum eſt id,quod plerumque fieri videmus, vt alijs mādata dentur,ab alijs eadem exponātur? Iam in imperijs,in praefecturis vel militaribus,vel vrbanis, quam gtaues non nunquam offenſiones cōcitātur;quae dedecora, quae maculae ſuſcipiuntur,dum illi qui praeſunt, tamquam mutae pecudes,ne verbū quidem vnum in conuentu loqui poſſunt? quid de conſultationibus dicam,quae ſaepe incidunt,aut de ſalute, aut de vtilitate communi? ſi quis eximia praeditus prudentia,verbis compoſitus, & ornatus in conſilio publico verſaretur; ſiue de bello, ſiue de pace, ſiue de vectigalibus imponendis,ſiue de tollendis, ſiue de praemio bonorum,ſiue de improborum ſupplicio deliberaretur;quam ille facile omnium aliorum,qui non eſſent pares in dicendo, ſententias arbitrio ſuo

mo-

moderaretur? Teſtes ſunt parentes & propinqui veſtri Romani iuuenes, qui tametſi ea grauitate ſalutem publicam tuentur, quae maxime decet nobile & illuſtre apud omnes nationes huius ciuitatis nomen, tamen non dubito quin aliquando, cum conſilium communibus de rebus caperetur, eiq; conſilio ipſi intereſſent, Demoſthenem aliquem, aut Ciceronē in curia exoptarint. teſtes ſunt ampliſſimi cardinales, vrbis Romanae lumina, qui in illo grauiſſimo principum eccleſiae conſeſſum, & ſummo conſilio orbis terrae, vbi variae frequenter ſententiae de Italicis, Germanicis, Gallicis, Hiſpanicisq; rebus agitantur, vnius interdum hominis diſerti verba dominari regnareq; viderunt. teſtes ſunt alpium fauces, & Tridentina moenia, concilio oecumenico frequentiſſimo atque ſanctiſſimo, ſuperioribus annis a Paulo, Iulio, Pio, pontificibus maximis deſtinatae ſedes, quae in illis accuratiſſimis diſceptationibus de religione, & de publica conſuetudine viuendi, atque inexplicanda ſentētia de maximis grauiſſimisq; rebus quantum poſſit erudita & prudens eloquentis hominis vox & oratio, conſpexerunt. teſtes denique omnes prouinciae, regna, vrbes; teſtes omnes omnes gentes, atque nationes, quae anguntur ſaepenumero, & lugent, vbi vinci meliorem ſententiam a deteriore cernunt, & ius ab iniuria magno multorum malo ſuperari propter eloquentiam, qui

ea poſ-

ea poſſint defendere, paucitatem. Magna haec magna ſunt prorſus, & admiranda munera elo quentiae, quae ſi quis, modo non elinguis, a ſe praeclare ſperat poſſe praeſtari; quod fieri qua ratione poſſit, non intelligo: ſed ſi quis tamen ſperat, numquam ſe ad haec officia perfungenda orationis ornamenta deſideraturum. Quid de illis nationibus dicemus, quae a vera religione diſceſſerunt? an quibus cum agi ſine verborum & ſententiarum ſplendore non poteſt, ab ijs qui loqui neſciat, quidquam impetraturum ſe eſſe confidet: ego vero patres religioſiſſimi, magnopere interdum doleo, nos, qui a veritate ſtamus, a falſitatis defenſoribus ſtudio aſſiduitate, cura, labore, diligentiaq; ſuperari, & cum antiquiſſimae, ac fideliſſimae prouinciae loquaciſſimis hominibus abundent, ad omnia diuina & humana iura peruertenda, reperiri tam paucos eloquẽtes viros, qui ſapientis orationis grauitate ſceleratos impiorum conatus aut frangant, aut retardent: quorum ſi magnã copiam in illis terris haberemus, auderem equidem polliceri, breui omnes illas ciuitatis ab erroris & nequitiae caſtris, ad veritatis & eccleſiaſticae diſciplinae ſigna, quae reliquerunt, eſſe redituras. verum haec publica: ad priuata veniamus. In menſis moderatorum principum, qui eruditis ac politis de rebus abſtruſis diſputationibus magis, quam epularum apparatu delectantur, cui niſi docto oratori pal-

ma

Digitized by Google

ma tribuenda eſt? epiſtolas porro eorumdem nomine, de publicis priuatiſq; negotijs tum ipſorum, tum alienis non poſſe ſcribi, niſi a diſertiſſimis viris, vel hoc vnum aperte demonſtrar, quod neminem vnum in hoc genere praeſtitiſſe cognouimus, qui non idem plurimum valuerit dicendo. Saepe obiurgãdus eſt aliquis: quae vis, quae contẽtio, quae verborũ & ſententiarũ pondera adhibenda ſunt? admonendus alius: quam prudenter, quam artificioſe ſermonis aſperitas, monitoris humanitate quadam & ſuauitate lenienda eſt? alius cohortatione inflammandus: poteſt hoc perfici niſi ab eo, qui ardentes admoueat orationis faces? alleuandus miti conſolatione dolor, animuſq; maerens a cogitatione malorum abducẽdus: quod orationis flumen, quae varietas in tam difficili re deſideratur? Omitto gratiarum actiones, gratulationes, petitiones, expoſtulationes, deprecationes: quae quantam orationis copiam, quanta eloquentiae ornamenta requirant, ſciunt qui haec aliquãdo, cum tentarint, numquam tamen, aut difficillime perficere potuerunt. Nam quod ad vnum vel ad paucos, non ad multitudinem haec aguntur, permagni quidem id refert ad orationis genus deligendum, nequid fiat praeter id, quod decet; ad illud autem, ornate ne ſint, an ſecus agenda, nihil refert. Magnifice nimis Gorgias apud Platonem, &, vt ſophiſta dignum erat, glorioſius, quos

In Gorgia.

aegro-

aegrotos medici adducere nullo modo potuiſſent, vt aut potionem ſumerent, aut ſe vrendos ſecandoſq; praeberent; eos a ſe facile non alia quàm oratoria facultate ad omnia & facienda,& ferẽda impulſus fuiſſe praedicat.Sed illud nobis hominis exercitati ſermo, detracta iactatione verborum, oſtendit, etiam in circulis priuatiſq; congreſſibus atque colloquijs, magno eſſe vſui,ſi quis apte vti ſciat,hanc oratoriam conſuetudinem rationemq; dicendi. quod ſi miniſtra eſt prudentiae ciuilis eloquentia; & actiones propemodum omnes tum publicae, tum priuatae, quãcumque ſequi malis viam, inſtitutumq; viuendi, ſine dicendi exercitatione iacent:vos Romani iuuenes,quorum haec praeclara facultas,velut haereditaria iure exiſtimatur: qui non modo veſtram rempub. verum etiam omnium gentium ſacra, caerimonias,religiones moderari ac regere debetis,hoc tantum rerum gerendarum adiumentum negligetis? vos ne committetis, vt patria auitaq; poſſeſſio,veſtra incuria vobis erepta eſſe videatur?Quid tandem eſt,quod vos a ſtudio deterreat? an difficultas? ſi tam difficilis res eſſet, vt eam vix pauci de multis poſſent poſt diuturnas exercitationes, & aſſiduum laborem aſſequi, tamen in re tam honeſta & fructuoſa omnes vos laborare & ſuadere par eſſet, vt vel vnus talis euaderet, quales multos cupimus habere. nunc ea vos habere adiumenta video

ad eloquentiam comparandam, vt quiuis veſtrum, modo ne ſit plane abſurdus, modo ne ſtudium omnino fugiat & laborem, non difficillime queat oratorum numerū aliquem obtinere. ingenia tanta ſunt, quanta me vſquam videre memini. vidi autem multa praeclara. Latinum ſermonem quis non intelligit, vobis magis proprium, quàm ceteris, & quodam modo naturalem eſſe? praeceptores, a quibus non haec tantum rhetorica praecepta, ſed omnium etiam grauiſſimarum artium doctrinam accipiatis, neque hic apud nos, neque in gymnaſio ſapientiae vobis deſunt; quod quidem gymnaſium ſingulari Pij IIII. pontificis maximi cura, & ſtudio erga bonas artes, ad antiquae diſciplinae normam reuocari, & doctiſſimorum hominum frequentia, digna vrbe Roma celebrari, magnopere gaudemus. vel noſtris igitur, vel illorum, vel vtrorumque potius monitis & exemplis, ſi modo vobis in hoc ſtudio elaborandum eſſe duxeritis, facile poteritis illam conſequi, de qua initio dixi, eloquentiam. Verumtamen ne quid forte deſideretis, vt illi, qui iam aliquo peruenerunt, idem iter ingredientibus, & viarum diuortia, & latronum pericula demonſtrare ſolent, ne aut longius aberrent, aut occultis inſidijs excipiantur: ſic ego, qui licet eam, quam opto, dicendi copiam nondum aſſecutum eſſe me ſentiam, vt aſſequerer, tamen diu multumq; laboraui, & aliquando

certe longius, quàm vos, in hoc itinere proceſſi, vobis eamdem rationem perſequi volentibus, qua eumdem, quid cauendum ſit, paucis ex hoc loco, tamquam e ſpecula, intento digito diligenter indicabo, ne aut errore viae decepti, aut falſis quorumdam opinionibus velut ex inſidijs oppreſſi, aut numquam, aut ſero queatis, quo intenditis, peruenire. Et quoniam incorrupta Latini, puriq; ſermonis, omnibus vitijs detractis, integritas quaſi ſolum eſt, & fundamentum oratoris; illa prima debet eſſe cura, vt latine quàm elegantiſſime & apertiſſime loquamini: deinde, quoniã inanis eſt, & deridendus omnis orationis ornatus, niſi ſubſit res digna hominum auribus, ab oratore percepta & cognita; danda eſt opera, vt omnes & diuinas, & humanas diſciplinas adiungatis; verum ita, ne totam in eis perdiſcendis cõteratis aetatem, ſed cognoſcatis modo fontes ipſos, vnde tantum poſtea, quãtum neceſſe erit, hauriatis. tum peruolutandi ſunt ornatiſſimi quique ſcriptores, oratores maxime, quorũ lectione veluti pabulo quodam alitur oratio, & exemplis multis atque illuſtribus ad imitandum animus informatur. Non verebor aliquid de me ipſo confiteri apud eos, quos optime inſtitui vehementer opto. Incideram ego adoloſcens in non optimos magiſtros; a quibus deceptus, contuli me ad eos legendos, & imitandos, quorum ſimilis nemo, niſi ſit omnino ſtultus, eſſe ve-

lit. ibi cum de recto tramite deflexiſſem, laborabam, quantum illa ferebat aetas; verum ab eo, quod mihi propoſueram, longius in dies diſcedebam. tandem errore cognito, redij in viam. omne meum ſtudium ad legendum Ciceronem, & cognoſcendum penitus, conuerti. tum demum intelligere coepi, quid ſit compoſite & ornate loqui: tum primum illam eloquentiae, non pigmentis oblitam fucoq; puerili, ſed veram, ſed naturalis ſucci plenam, & ſuo colore florentem faciem adſpexi. Itaque tametſi me parum profeciſſe & agnoſco & fateor; tamen non omnino nihil egiſſe veſtrum omnium ſtudium, & hodiernus hic cōcurſus tantus facit, vt credam. Quamobrem hunc eumdem oratorem ita notum vobis eſſe volo, vt & commentantibus, & ſcribentibus, & vero etiam agentibus multa de ſcriptis eius, quae ſequamini, celeriter occurrant. Ne ars quidem eloquentiae, quae vulgo traditur, pulchre & oratorie dicere volentibus negligenda eſt: quae licet eloquētes nō faciat ipſa per ſeſe, tamen huic ſtudio neque pauca, neque exigua adiumenta ſuppeditat. Sapienter illud ab eloquētiae Romanae principe ſcriptum arbitror; magnis ingenijs praeditos quoſdam dicendi copiam ſine ratione aſſequi; ſed artem ducem eſſe certiorem, quàm naturam. Quapropter aſſumenda ſunt rhetorum praecepta: ſed cum ea partim ab antiquiſſimis, & copioſiſſimis,

mis hominibus Graecis, Latiniſq; litteris illuſtrata fuerint; partim a recentibus, & quaſi minorum gentium ſcriptoribus varie tractentur; illos ego & ſibi, & alijs optime conſulere ſemper iudicaui, qui ad ſcripta veterum magiſtrorum cognoſcenda penitus incumbunt; nouos & recentes eatenus legunt, quoad non nihil adiumenti ad ea intelligenda videantur afferre. Exorti ſunt enim proximis annis tam in dialecticis, quàm in rhetoricis noui quidam doctrinae veteris emendatores: quibus cum nihil eſſet aliud propoſitum, niſi principibus, & prope dixerim parentibus omnium diſciplinarum aduerſari; & magnis auctoribus reprehendendis ſuum adoleſcentulis rudibus & imperitis ingenium venditare, ſtudio repugnãdi longius, quàm par erat, prouecti, ſaepe ſine ratione ab ijs, quos defendere debuerant, diſſenſerunt. legi aliquando, vel inſpexi potius, vnum ex illo grege, qui cum Topica Ciceronis explananda ſuſcepiſſet, praeter pauca quaedã a Boetio cõpilata, nihil, niſi mera conuicia, bonus interpres afferebat. hinc proſeminatae ſunt illae pueriles opiniones & abſurdae, quas non nulli iam ſolas in ſcholis intolerabili cũ arrogantia, & faſtidio pro veriſſimis certiſſimiſq; iactant: benedicere, non perſuadere, finem eſſe oratoris: ſolam elocutionem eſſe huius artis; aut elocutionem cum pronuntiatione & actione: ridiculum eſſe nũc quaerere numeros in oratio-

ne. videlicet ſtipites repente nos, aut lapides factos eſſe arbitrãtur, quos putant ſubito quodam animi ſtupore omnem eius rei, quae maxime cognata eſt mentibus noſtris, ſenſum amiſiſſe. Haec, & alia permulta iſti nobiliſſimorum ſcriptorum inepti correctores inuexerũt; quae, cum ad eas diſputationes ventum erit, niſi ita falſa eſſe conuicero, vt ne ipſi quidem, ſi adeſſent, infitiari poſſent, nolo cuiuſquam mihi rei fidem in poſterum haberi. Ac videte quantùm inter modeſtiã veterum, & iſtorum impudentiam interſit. Socrates apud Platonem, cum ſe audiſſe Phaedrus diceret, non eſſe oratori neceſſarium, quid reuera ius, quid iniuria ſit; quid bonum, quid malum exploratum habere; ſed quid eſſe videatur: tametſi falſam hanc ſententiam erat ipſe refutaturus; quàm non arroganter tamen, quàm non inſolenter de auctoribus locutus eſt? Minime, inquit, reijciendum eſt Phaedre, quod a ſapientibus dictum fuiſſe conſtet, ſed videndum an aliquid dicant. Hippias autem apud eumdem, cum omnes veteres ſophiſtas prae ſe contemneret, in eoq; a Socrate illa ipſius propria diſſimulatione faceti ſſime derideretur, cogẽte natura tamen ſe conſueuiſſe affirmat, priſcos homines, qui ante floruiſſent, laudare magis, quàm praeſtantes illa aetate viros, partim viuorum inuidiam verentem, partim extimeſcentem iram, & odium mortuorum. Itaque illis

In Phaedro.

In Hippia maiore.

quam-

quamuis falſi fuiſſent aliqua in re ſuperiores, tamen eorum dignitati parcebant; iſti etiam in ijs, quae veriſſime dixerunt, eorum auctoritatem eleuare verbis atque infringere conantur: illi propter vetuſtatem etiam ſe inferioribus humaniſſime ſingularē honorem deferebant; iſti quem antiquiſſimis auctoribus honorem omnia ſaecula conceſſerunt, hunc eis impudentiſſime detrahere nituntur. Quamquam iſtorum leuitatem grauitati veterum inimicam eſſe non miror: illud miror, eſſe tam multos, qui quorum facta imitētur, eorum exitus non perhorreſcant; cum viderimus eum, qui ſe ſigniferum praebuerat ad antiquorum auctoritatem euertendam, deſerta religione ſe ad impietatis & impuritatis caſtra contuliſſe. Vos vero Romani iuuenes, vos, quos haec communis religionis parens ad ſpem Eccleſiae Chriſtianae procreauit, ab hac temeritate & intemperie veſtros animos quàm longiſſime ſegregantes, ac memores illius Socratici praecepti, nihil eſſe reijciendum, quod dixerint aliquando ſapientes, ſed videndum an aliquid dicant: illos colite, illorum ſcriptos de arte dicendi libros ſedulo euoluite, quibus omnem prope debemus huiuſce rei diſciplinam. haec Demoſthenis, haec M. Tullij fuit, haec omnium excellentium oratorum regio atque via: quorum ſi vos ſectā & inſtituta diligenter fueritis perſecuti: ſi iactis ante fundamentis elegantis di-

ne. videlicet ſtipites repente nos, aut lapides factos eſſe arbitratur, quos putant ſubito quodam animi ſtupore omnem eius rei, quae maxime cognata eſt mentibus noſtris, ſenſum amiſiſſe. Haec, & alia permulta iſti nobiliſſimorum ſcriptorum inepti correctores inuexerũt; quae, cum ad eas diſputationes ventum erit, niſi ita falſa eſſe conuicero, vt ne ipſi quidem, ſi adeſſent, infitiari poſſent, nolo cuiuſquam mihi rei fidem in poſterum haberi. Ac videte quantum inter modeſtiã veterum, & iſtorum impudentiam interſit. Socrates apud Platonem, cum ſe audiſſe Phaedrus diceret, non eſſe oratori neceſſarium, quid reuera ius, quid iniuria ſit; quid bonum, quid malum exploratum habere; ſed quid eſſe videatur: tametſi falſam hanc ſententiam erat ipſe refutaturus, quàm non arroganter tamen, quàm non inſolenter de auctoribus locutus eſt? Minime, inquit, reijciendum eſt Phaedre, quod a ſapientibus dictum fuiſſe conſtet, ſed videndum an aliquid dicant. Hippias autem apud eundem, cum omnes veteres ſophiſtas prae ſe contemneret, in eoq; a Socrate illa ipſius propria diſſimulatione facetiſſime derideretur, cogẽte natura tamen ſe conſueuiſſe affirmat, priſcos homines, qui ante floruiſſent, laudare magis, quàm praeſtantes illa aetate viros, partim viuorum inuidiam verentem, partim extimeſcentem iram, & odium mortuorum. Itaque illi, quam-

In Phaedro.

In Hippia maiore.

quamuis falſi fuiſſent aliqua in re ſuperiores, tamen eorum dignitati parcebant; iſti etiam in ijs, quae veriſſime dixerunt, eorum auctoritatem eleuare verbis atque infringere conantur: illi propter vetuſtatem etiam ſe inferioribus humaniſſime ſingularē honorem deferebant; iſti quem antiquiſſimis auctoribus honorem omnia ſaecula conceſſerunt, hunc eis impudentiſſime detrahere nituntur. Quamquam iſtorum leuitatem grauitati veterum inimicam eſſe non miror: illud miror, eſſe tam multos, qui quorum facta imitētur, eorum exitus non perhorreſcant; cum viderimus eum, qui ſe ſigniferum praebuerat ad antiquorum auctoritatem euertendam, deſerta religione ſe ad impietatis & impuritatis caſtra contuliſſe. Vos vero Romani iuuenes, vos, quos haec communis religionis parens ad ſpem Eccleſiae Chriſtianae procreauit, ab hac temeritate & intemperie veſtros animos quàm longiſſime ſegregantes, ac memores illius Socratici praecepti, nihil eſſe reijciendum, quod dixerint aliquando ſapientes, ſed videndum an aliquid dicant: illos colite, illorum ſcriptos de arte dicendi libros ſedulo euoluite, quibus omnem prope debemus huiuſce rei diſciplinam. haec Demoſthenis, haec M. Tullij fuit, haec omnium excellentium oratorum regio atque via: quorum ſi vos ſectā & inſtituta diligenter fueritis perſecuti: ſi iactis ante fundamentis elegantis di-

lucidiq; ſermonis, omnem animo comprehenderitis maximarum artium doctrinam: ſi ſcriptores optimos, Ciceronem maxime, vobis ad imitandum propoſueritis: ſi rhetorica praecepta didiceritis, ab ijs praeſertim, quos omnis antiquitas comprobauit; quod in tanta & ingeniorum, & doctorum abundantia facile, vt dixi, effici poteſt: promitto & recipio, breui fore, vt illa vetus Latine dicendi gloria, funeſtis reipub. caſibus amiſſa, floreat rurſus in his veſtris, & maiorum ſedibus, recuperata per vos & reſtituta: quo quid per Deum immortalem vobis ad fructum optabilius, ad exiſtimationem honeſtius, ad hominum famam praedicabilius poteſt accidere? maiorum laudem, obrutam quondam patriae ruinis, per vos longo interuallo renouari; facultatemq; praeclaram, propoſito fine, perſuaſionis popularis effectricem; vſu ſcientiae ciuilis comitem, & ſociam; omnes in ciuitate tum publicas, tum priuatas actiones cum ea moderantem; quae ad vos velut hereditario iure veniebat; iam olim communibus omnium gẽtium cladibus vobis ereptam; veſtra opera, ſtudio, labore, quaſi denuo comparari? quantum laboris & moleſtiae veteres illos Romanos vltro ſuſcepiſſe, & cõſtanter ſuſtinuiſſe creditis? quantum vigilaſſe Ciceronem, quantum Hortenſium, quantum ceteros, vt hãc vobis oratoriae laudis hereditatẽ, quàm maxime firmã, ſtabilem, certã, aeternam deni-

denique relinquerẽt,ſi quo modo poſſent? qui cum legebant,cogitabant,ſcribebant,declamitabant,agebant,illud;opinor,optabant,ſtudij, laboris,gloriaeq; ſuae aemulos poſteros habere.ergo illi nihil recuſarunt;vt hoc vobis quaſi patrimonium traderent quam ampliſſimum ; vos, vt ablatum vobis & recuperetis & conſeruetis,hoc,quidquid eſt ſubeundum laboris, refugietis?quam turpe,quam ignominioſum eſt, quod illi primi veſtra cauſſa tam ſtudioſe parauerunt; id vos ab illis acceptum, & aduerſis caſibus ademptum, nolle recipere,cum poſſitis? Ruſticos homines videmus,quiduis malle perpeti, quam auferri ſibi vel ſalinum, vel patellam, vel ſolium a parentibus auiſq; relictum, vos tam amplam eloquentiae poſſeſſionem aequo animo amiſſam patiemini? ſi cui veſtrũ tantulum de patrijs bonis alicuius fraude diminueretur, non vociferaretur ? non praetorem adiret;iudicium poſtularet;volitaret toto foro patronorum & aduocatorũ multitudine ſtipatus; teſtamentorum tabulas proferret; per omnia tribunalia vltro citroq; curſitaret;quiduis potius ferret,quam perexiguũ quiddam de pecunia patria deperderet? & tantas orationis copias;has eloquentiae diuitias,non teſtamentorum iure, ſed propagatione ſanguinis, vobis a maioribus traditas,direptas,diſſipatas, laceratas ferre poteſtis ? videte ne quantam illis gloriam peperit incredibile nouae laudis acqui-

rendae, ſtudium tantum vobis dedecus afferat veteris recuperandae & retinendae negligentia. Ego quidem Romani iuuenes, quoniam hoc mihi hodie onus imponitur, curabo quantum in me erit, ne qua in re officij mei partes deſiderentur; meamq; operam, quam vnam vobis praeſtare poſſum, ſtudioſis eloquentiae numquam denegabo. vos incumbite, obſecro, incumbite ad ſtudium dignum ingenio, dignum aetate, dignum ſplendore veſtro, nobilitate patriae, maiorum gloria; & efficite, vt hi patres religioſiſſimi, hi doctiſſimi eloquentiſſimiq; viri, qui vos audientes praeſentia ſua decorare voluerunt, multo aliquando iucundius dicentes & agentes, hac tanta grauitate & auctoritate cohoneſtent.

PETRI.

PETRI. IOANNIS PERPINIANI

De retinenda veteri religione, & falſa retentium haereticorum doctrina reÿcienda ad Lugdunenſes, Oratio XI.

QVOD precatus aliquãdo ſum a Deo parente ſalutis noſtrae: quod optauerunt omnes boni tum cum impietas armata per haſce regiones peruagata eſt; vt illa pax a Chriſtianiſſimo rege facta cũ obſeſſis, ad ſalutẽ potius antiquiſſimi fideliſſimiq; regni, quam ad perniciem valeret, id nobis primũ diuino beneficio, deinde cõſilio bonorum & virtute tributum ac donatum eſſe; maxime laetor Lugdunẽſes. Nam cum antea Deo nobis propter peccata noſtra vehemẽtius irato, nemo domi ſuae tutus eſſet; furor vero quidam & audacia, paſſim impune volitaret, & omnibus omnia minitaretur: nunc illo metu liberati, non intra parietes domeſticos, non intra moenia ſolum; ſed in agris etiam tanto fruimur otio, quantum neſcio an quiſquam veſtrum, tam breui tempore ſe eſſe conſecuturum ſperauit. Nolo renouare memoriam illius triſtiſſimi luctuoſiſſimiq; temporis: nolo quae vobis perpeſſu aſpera & grauia fuerunt, ea du-

riora

riora & moleſtiora facere commemorando. vos ipſi me tacente recordamini, quas res auaritia in rapinis, libido in flagitijs, in violandis religionibus impietas, crudelitas in ciuium caedibus, in direptionibus vrbium, in tectorum incēdijs, in vaſtationibus agrorū efficere potuerit, eas res omnes vos proximis annis ſuſtinuiſſe: quae profecto mala, dictu grauia, perpeſſu difficilia, cum noſtros, qui longe aberamus & ea ſero, neque integre audiebamus, animos vehementius commouerent, exiſtimare poſſumus, qualia vobis viſa ſint, qui ea praeſentes non vidiſtis modo, quod ipſum per ſe ad acerbitatem doloris erat ſatis, verum ſenſiſtis etiam & pertuliſtis. At nunc quamcumque circumſpexerimus reip. veſtrae partem, omnia multo meliora reperiemus. Recreantur in dies magis & confirmāturanimi bonorū: pietas erga Deum, quae illius turbulentiſſimi temporis procella penitus obruta eſſe videbatur, ſpecioſior & conſtantior ex illis fluctibus emergit: coaleſcunt mutua concordia mentes omnium: nullus armorum ſtrepitus, nulla caedes, nullum improbum facinus auditur: ipſa moenia & tecta vrbis, e tot calamitatibus emerſa, quodam modo laetantur & geſtiunt; vt etiam ſi Deus ob delicta noſtra poenas ab hoc populo graues & acerbas expetierit, tamen placatus iam, atque mitigatus malis hanc tandem reſpexiſſe vrbem, ſeq; ad clementiam & benignitatem re

uocaſ-

uocaſſe videatur. quibus ex bonis omnibus in ſperatis atque diuinis, etſi maxima ad vos Lugdunenſes, quorum ea ſunt propria peruenire debuit, non minor tamen ad me, qui vobis optime cupio, quam ad vos ipſos laetitia peruenit. Ortus enim atque ſermo peregrinum me fecit; religio & beneuolentia, quam erga omnes homines habere debeo, veſtrum ciuem facit, fratremq; germanum: vt veſtris commodis non minus homo longinquus alienigenaq; gaudeam, quam ſi his eiſdem in ſedibus natus, educatus, inſtitutus eſſem. Quae cum ita ſint, vos Lugdunenſes, tanti beneficij memores, quantum accepiſtis, Deo opt. max. dum vixeritis, gratias ingentes agere par eſt, & nouam iſtam recentemq; diſciplinam (Tametſi quomodo iſta diſciplina, quae fatuos & ſceleratos reddit, quorum in animos ſemel intrauit?) ſed tamen recentem iſtam peſtem, quae tot iam hominum mentes peruaſit, ne vobis aliquando nocere poſſit, vos fugere par eſt, omniq; animo ac volũtate repudiare. Sentio equidem aut omnes, aut pleroſque veſtrum non immemores illius religionis, quam memoriae traditum eſt, olim in hac vrbe fuiſſe verſatam, egregie animatos & paratos eſſe, neque meam adhortationem magnopere deſiderari. Quoniam tamen hoc mihi negotij datum eſt, vt aliquid publice de diuinis litteris exponam ad falſitatem coarguendam; & non nulla pars huius

belli

belli ſpiritalis, quod cum impietate geritur, curae induſtriaeq; meae videtur eſſe commiſſa; officio meo non deero Lugdunenſes; & vt imperatores boni acie inſtructa, licet ardentes videant militum animos, tamen eos adhortantur, ſic ego vos promptos atque alacres ad retinendam veterem religionem, ad reijciendam falſam recentium haereticorum doctrinam cohortabor. Non enim eſt, non eſt grauitatis conſtantiaeq; veſtrae Lugdunenſes, negligere tot ſaeculorum ſpatio comprobatã diſciplinam, amplecti eam, quae noſtra memoria neſcio vnde repẽte exorta eſt: non eſt huius ciuitatis, cuius excellens quondam exſtitit fidei, religionis fortitudiniſq; gloria, deſerere à maioribus, ab apoſtolis, ab ipſo Chriſto accepta myſteria; noua quaedam, & apud fideles inaudita, neſcio quorum nulla auctoritate hominum cõmenta ſectari: quae neque vllo miraculo martyriove confirmantur, & ex omnibus terris, vbi ſtudium pietatis viget, exſibilantur & exploduntur. Quis non intelligit, in quaeſtione praeſertim de commutanda religione, vetuſtati plurimum tribuendum eſſe? noſtri certe ſcriptores & Graeci, & Latini, quoties aliqua exſiſtit huiuſcemodi de rebus contentio ad inueniẽdam veritatẽ quaerere ſolent, quid iam inde vſque à Chriſto, & apoſtolis traditum nobis fuerit patria diſciplina. Videlicet exiſtimabant, quorum vſque ad Chriſtum & apoſtolos, ſuperiora re-

ra re-

ra repetendo, nullam originem reperiremus ea rata & fixa eſſe oportere; noua vero paucorum hominum decreta illis aduerſa eſſe inducenda. Itaque Euſebius Caeſarienſis errorem illum impium Artemonis, & Theodoti Coriarij, qui hominem tantum fuiſſe Chriſtũ affirmabant, hac vna ratione confutat: docet enim ſcriptores omnes, qui proximi apoſtolis fuiſſent, Chriſtum & hominem & Deum eſſe confiteri. Ex quo neceſſario effici putat, illam ſententiam ab ipſis apoſtolis fuiſſe profectam, & ab eccleſia conſtanter eſſe retinendam. Auguſtinus autem, quem vnum vulpes illa Gebennenſis deprauandum ſuſcepit, quam eſt in hoc genere frequens? quantum tribuit huic vni rationi? probandum erat, baptiſma puerorum infantium inutile non eſſe, nec inane quãuis nec animo credere ad iuſtitiam, nec ore confiteri queant ad ſalutem? non aliunde argumentum a ſe firmius putauit poſſe depromi. oſtendit poſitum hoc eſſe in more & inſtituto Eccleſiae vniuerſae, neque concilij alicuius decreto primum inductum, ſed omnibus aetatibus, etiam ante concilia oecumenica factitatum, nullum vt tempus aliquando fuerit, quo tempore pueri ad nouum & diuinum ortum ſacro fonte non abluerentur. Hoc autem probato, conſequens illud eſſe vere arbitratur, pueros nihil adhuc intelligẽtes lauacro nouae generationis expiandi non alios auctores,

Lib. 5. hiſt. Eccleſ. c. vltimo.

Lib. 4. de bap. con. Donat. cap. 24.

quam

In epiſt. 118. ad Ianuarium. quam Apoſtolos exſtitiſſe. quaeſitum ex eo fuerat de tempore, atque ordine myſteriorum die Iouis hebdomadae maioris; mane, an veſpe ri; a ieiunis, an a coenatis ea peragi ac partici pari oporteret? non aliud probandi genus adhi bendũ eſſe duxit. Licet Chriſtus a coena diſcipu lis dediſſet myſteria corporis & ſanguinis ſui, tamen eorum magnitudini, & religioni magis conſentaneũ viſum eſſe demonſtrauit, vt caele ſtis ille panis ante vulgarem corporis cibũ ore caperetur; ex eoq; principio ieiunij conſuetudi nem ante myſteriorum perceptionem introdu ctam eſſe: quam conſuetudinem cum vbicum que terrarum ſine vlla varietate ſeruet Eccle-ſia, colligit eam ab apoſtolis ortã eſſe, ac prae-

1. Cor. 11. cipue a Paulo: nam dum poſteaquam Corin-thios obiurgaſſet, quod ſuis menſis Euchari-ſtiam miſcerent, nec ſingulari veneratione ſe-pararent a ceteris cibis; eoſq; monuiſſet, vt con uenie͂tes ad domini coenam alij alios exſpecta-rent; ſi quis eſuriret, tamq; molli eſſet animo, vt appetentiae cibi temperare tantiſper non poſſet, dum alij conuenirent, is domi ſuae po-tius famem expleret; ſubieciſſe, cetera ſe, ubi ad eos veniſſet, praeſentem eſſe ordinaturum. Quare vir ſanctiſſimus inſtitutũ hoc Eccleſiae ipſis apoſtolis aequale ad Spiritum ſanctum auctorem referre non dubitat: quod mihi me-rito, ac iure facere videtur, quid enim ſpere-mus accepiſſe nos a Spiritu ſancto, ſi, quae ab

ipſis religionis noſtrae principibus tradita, Eccleſia vniuerſa omnibus ſaeculis obſeruauit, ea non a Spiritu ſancto profecta eſſe credamus? Exempla ſunt alia permulta. ſed ne ſim longior, quàm vos vultis, his paucis de multis ero contentus. Ac de ſingulis quidem partibus diſciplinae noſtrae diſputare, & vnamquamque rem a Chriſto, & apoſtolis ad nos vſque deriuatam eſſe demonſtrare, non eſt tam anguſti temporis Lugdunenſes; non huius inſtitutae orationis; quae ne ſit moleſta vobis, multa mihi neceſſario praetermittenda ſunt. Quocirca diſputationem hãc totam ad ſcholas eas, quas ſum habiturus, integram mihi reſeruabo: nunc hoc dico, quod breuiſſime dici poteſt, nullam eſſe religionis noſtrae partem, quam doctiſſimi viri non oſtenderint, a Chriſto & apoſtolis manaſſe: in quo tam grauiter conuincuntur iſti, qui diſſentiunt a nobis; tam turpibus; & tam manifeſtis in erroribus tenẽtur, me ipſum vt aliquando pudeat, tam turpiter labi, qui ſe palam profiteantur eſſe doctrinae, religioniſq; veteris correctores. Eorum autem, quae iſti docent, antiquitas tanta eſt, vt ego ſim propemodum aequalis, qui ad quadrageſimum annum non perueni. Quod enim Apoſtolorum ſcripta nobis obijciunt, vt ſemper omnes haeretici fecerunt, & eorum quaſi teſtimonijs conantur ſomnia ſua confirmare, id magis declarat, quàm longe commẽta iſtorum ab illorum tem

porum vetuſtate diſtent. ſiquidem eoſdem ſan ctarum litterarum locos aliter illi, nimirum apte ad ſuam impietatem, accipiunt; nos aliter, accõmodate videlicet ad noſtram religionem, interpretamur. Sed nos explanationis noſtrae duces, ac principes habemus priſcos illos diuinorum librorum interpretes, quorum ſumma eſt & propter vitae ſanctitatem, & propter facultatem ingenij, & propter doctrinae abundantiam apud omnes auctoritas; illi ne vnum quidem ſuae interpretationis teſtem ex omni vetuſtate producunt. quocirca non poſſumus veterem illorum exiſtimare eſſe doctrinam, quam non ſcripta vetera, ſed veterum ſcriptorum recens, & in omni memoria inaudita explicatio pepererit contra grauiſſimorum explanatorum auctoritatem. Pro Deus immortalis. quae nam haec eſt quorumdam hominum tanta peruerſitas? aut quae mentis infirmitas? vt aut in media luce offendãt & incurrãt; aut prudentes, ſcientes, videnteſq; ruant ad interitũ voluntariũ? nõ dum anni quinquaginta ſunt, cum illa Germaniae furia bellum impium eccleſiae atque nefarium indixit. illius veluti partus omnes iſti ſunt, de quibus audiſtis. ab illo quaſi parente proſeminatae ſunt omnes familiae diſſidentium, & inter ſe pugnãtium haereticorum. neque vero ignoro, multa ipſos a veteribus haereticis, magiſtris ſcilicet optimis accepiſſe. verum illi ipſi primi errorum magiſtri ſunt recen-

tes

tes, neque ſuum ortum ad Chriſtum, & apoſtolos perpetua ſucceſſione referre poſſunt, cū ſint ipſi primi ſuarum opinionum auctores. Ex quo perſpicitur, quàm antiqua ſit iſtorum diſciplina cum illa, vnde ſumpſerunt, reperiatur noua. Et erunt qui tot ſaeculorum memoriae paullo amplius X L. annos anteponant? reperientur qui pro nouis commentitijſq; rebus pugnent contra omnem vetuſtatem? exſiſtent, qui vini veteris auſteram ſuauitatem, & ſolidam faſtidioſe reſpuant; dulcem neſcio quam, vel decoctam ament & admirentur? Ariſtoteles quidem vbi legum correctio parum vtilitatis, conſuetudo facile diſſoluendi leges ex correctione nata, detrimenti multum allatura videatur, ferri mauult quaedam legum latorum & magiſtratuum peccata, quàm ciues aſſueſcere magiſtratibus non parere; nos maxime ſalutaria Eccleſiae veteris inſtituta, nouae factionis pernicioſis inuētis deprauari patiemur? vt magno reipub. Chriſtianae malo, nullo bono, eorum, qui prae ſunt, obedientia funditus abijciatur? Hoſpes Athenienſis apud Platonem ſummum affirmat eſſe malum, in ciuitate reprehēdi ac vituperari vetuſtatem; & hanc quidem in contemptionem venire, magno autem in honore & pretio eſſe nouitatem: nos inſtituti rebus optimis, ac caeleſtis philoſophiae praeceptis abundantes, antiquis praeferemus noua? ille puerilibus in ludis permagnum pu-

Lib. 2 polit. cap. 6.

Lib. 7 de leg.

depravari instituta Ecclesiae

tat momentum eſſe poſitum ad firmitatem legum: nos rationem religionis, quae totam continet humanae vitae diſciplinam, negligemus? ille, ſi ludi ſic inſtituantur, vt iiſdem pueri ſemper delectentur, futurum credit, vt quae magna cura ſanctae ſunt leges, perpetuo fixae maneant; ſi vero nulla ſit in illis cõſtantia; ſi noua crebro genera excogitentur; ſi variae ſaepe cõmutentur; ſi numquam eadem grata pueri appellent, & in veſtimentis, in coloribus, in reliquo cultu corporis, denique in omni inſtructu & ornatu alias aliis in rebus decorum, & indecorum ponant; ſi, quis ſemper aliquid noui pariat his in rebus, & induat, aliud, quam in communi conſuetudine poſitum ſit, eum praecipue admirentur & colant, nullam capitaliorem dicit eſſe peſtem ciuitati vniuerſae: nos incolumem ac ſaluam exiſtimabimus illam poſſe eſſe remp. in qua ſingulis diebus, horis, momentis ſingulae nouae, diuinis de rebus opiniones, religiones, caerimoniae exſiſtant? in qua vetera frequenter nouis, tamquam teſtamenta codicillis, abſque fidei commiſſo permutentur? ille quotidianis ludorum cõmutationibus conuerti ſentit occulte puerorum mores, neque fieri poſſe ait, quin alii viri euadant, aliam vitam, alia ſtudia, alias leges quaerant, qui ludicris in exercitationibus aſſiduo moliantur noua: nos illos quieſcere poſſe arbitrabimur, rebuſq; praeſentibus viuere contentos, qui ne

reli-

religionis quidē alicuius antiquitati honorem vllum tribuendum putent? ille rationem aliquam ineundam monet,qua ciuitas illud conſequatur bonum, vt quibus in legibus educati ſint ciues, eas venerentur, ac vehementer timeant peruertere praeſentem reipub. ſtatum: nos leuiculos quoſdam clamatores, cupidos nouarum rerum,maximis de rebus audiemus? ille ſtatui ac definiri vult legibus,quae cani carmina, quas ſaltationes adhiberi conueniat ad ſacrificia deorum: ſiquis autem hymnos, aut choreas nouas induxerit, eum a ſacerdotibus, & cuſtodibus legum ſancte ac legitime coerceri,ac, ſi quidem paruerit inuitus, ſacrum eſſe, quiuis vt ab eo repetere poſſit impietatis poenas: nos neſcio cui terrae filio, remigi,aut baiulo ducemus liberum eſſe oportere, vetuſtiſſimas religiones tollere, inferre nouas? ſi quis puer imperitus rerum viam ſibi nō ſatis notam ingreſſus,in triuium incideret imprudens,auderet paſſum vnum procedere, prius quàm certo ſciret,quaenam eo via duceret, quo vellet ipſe peruenire? ac ſi neminem haberet, vnde percontaretur, non conſiſteret cogitatione tacita defixus?nō circumſpiceret,ſi quem forte vſquā videret? non exclamaret, ſi quis alicunde voci reſponderet? non ad proximas caſas, vel tabernacula paſtorum accederet, ſi quem,a quo doceretur, inueniret? nos autem viri ſapientes, hac aetate, hoc vſu, ſatis officio noſtro facere

videmur, ſi quod ſartor aliquis, aut lanius, aut coquus obrutus immoderato paſtu atque potu, ſomniarit; aut quod veterator callidus, cōfecto corpore, perturbata mente, atra bili dominante, improbe fuerit de religione commentus, perſequamur? Vos Lugdunenſes quid vobis, quid nobilitate veſtrae ciuitatis dignum ſit; quid maiorum veſtrum hominum ſanctiſſimorum exempla poſtulent, diligenter cum animis veſtris conſiderate, vt facitis; & exiſtimate, eam vnam ſequendam eſſe religionem atque diſciplinam, quae a Chriſto doctore omnium gētium, & ab apoſtolis eius adminiſtris, per omnes Eccleſiae principes ad nos peruenit. Iſta doctrina paucis ab hinc annis inuenta, mihi credite, vetuſtatem non feret; aceſcet & euaneſcet breui, vt Arianorum, Sabellianorum, Eunomianorum, & aliorum nouas opiniones videmus prorſus euanuiſſe. Poteſt illa
Gneſ. 9. quidem inſtar muſti Noem ebrium facere, grauiq; ſomno oppreſſum, nudum abijcere ad terram: mentem exhilarare vere, & corroborare nullo pacto poteſt. Satis multa pro tempore de antiquitate. reſtat vt de hominum auctoritate dicam. Quamquam ſi ſumma eſſet hominum auctoritas, vbi noui quid afferrent, Eccleſiae vniuerſae decretis contrarium, nulla corū eſſet habenda ratio. Sed videamus tamen, quae ſit iſtorum, qui vetera eccleſiae inſtituta conuellere aggreſſi ſunt, dignitas, grauitas, aucto-
ritas.

ritas. Cerno quam ſcopuloſo & periculoſo in loco verſetur oratio mea. vos ipſos conſulo Lugdunenſes, quid mihi faciendum putetis. de vita & moribus iſtorum verba multa faciam? eorum probra, quae vel audiui, vel legi, proferam in lucem? maledici conuiciatoris officio potius functus videbor, quam modeſti & Chriſtiani hortatoris. tantis igitur de rebus penitus tacebo? modeſtiae fortaſſe laudem non amittam; ſed cauſſam ne perdam, timendum eſt. quibus enim nullum fuerit probrum obiectum; quorum nulla commemorata macula, magna illi apud omnes fide & auctoritate videbuntur eſſe debere. quid ergo eſt, quod fieri poſſit? quid? hoc vnum opinor. totum illud orationis genus, quod maledictionis magis videtur eſſe, quam adhortationis, reliquamus; & in ſcopulum illum potius incurramus, vt cauſſam videamur amiſiſſe, quam linguae procacitas aliena educatione liberali, ac pudore noſtro, & eo inſtituto vitae, quod ſecuti ſumus, iure accuſetur. Atque hic attendite quaeſo Lugdunenſes, quam nos diſſimili pro veritate, atque iſti pro falſitate, ratione pugnemus. Nam iſti ne eorum quidem dignitati parcunt, quibus obtemperare debuerunt: & cum inhoneſte forte non numquam iacentem patrem a filijs quodam ſilentij quaſi pallio tegi, ne ab alijs cerneretur, aequum eſſet, irridere ipſi & alijs demonſtrare malunt impudenter; multaſq; adeo fa- Geneſ. 9.

bulas, vbi vera deſunt, callide confingunt, delu
Cap. 2. dendi cauſſa; & contra Eccleſiaſtici praeceptũ, ignominijs eorum, quos habere iubemur omnes in parẽtum loco, intoleratiſſime exſultant, vt mirandum non ſit, hoc qui faciant, eos ad tantam animi caecitatem deueniſſe. Etenim ſi lumen eius, qui maledicit patri & matri, vt Sa-
Prouerb. 20. lomon ſcriptum reliquit, in medijs tenebris extinguetur; quem errorem, quas illis tenebras fore arbitramur, qui omnibus eos probris maledictiſq; vexant, quos apud nos Deus obtinere voluit locum, vim & auctoritatem ſuam? nos autem habemus loci, & temporis; habemus perſonarum dignitatis rationem; neque tam quid alijs obijci poſſit, quam quid a nobis dici, a vobis audiri conueniat, cogitamus. Omnia, quae cõmemorare ex hoc genere licebat, miſſa faciam & ſilebo. nullum iſti ex me verbum audient, quo ſe quaeri poſſint fuiſſe laeſos. Eam aduerſus pares dicendi moderationem adhibebo, quam ipſi numquam erga ſuperiores adhibuerunt. Sunt aliae multae graues, ac firmae rationes, quibus vere, ſine cuiuſquam contumelia, quam leuis, quam nulla ſit iſtorum auctoritas demonſtretur. quaeſo diligenter audite. Omnis populi dicendo, & inſti-
Rom. 10. tuendi auctoritas, vt Beatus Paulus oſtendit, miſſione continetur. Quomodo, inquit, praedicabunt, niſi mittantur? conſtat autem a multis praedicatum eſſe Chriſtum, qui miſſi non fuiſſent,

ſent, vt ab illis, qui Antiochenorum animos *Act. 15.*
conturbarunt. quid ergo Paulus negat praedi-
dicari poſſe Chriſtum, niſi mittantur a quibus
praedicetur? nimirum ſentiebat ille, a nemine
legitime tradi caeleſtem Chriſti diſciplinā, niſi
cui aliqua pars huius muneris fuerit conceſſa;
neque auctoritatem vllam in eo doctore reſi-
dere, qui non ſit miſſus ad docendum. Verum
beatus Hieronymus, eximia ſanctitate & do- *Initio cō-*
ctrina vir, quattuor ſtatuit apoſtolorū eſſe ge- *mentar.*
nera, hoc eſt, eorum qui mittuntur. Primum *epiſt. ad Galat.*
genus eſt plane diuinum, eorum, quos non ho-
mines, neque Deus per homines mittit, ſed oc
culto quodam afflatu & inſtinctu ſolus Deus
impellit. Alterum ſuperiori dignitate proxi-
mum, eſt eorum, quibus Deus quidem, vnde
haec omnis poteſtas & auctoritas ducta eſt?
per homines defert populi erudiendi munus.
Tertium quod a priorum grauitate & ſplendo
re longe abeſt, eorum eſt, quos non Deus, ſed
homines mittunt. Quartum execrandum & de
teſtabile genus eos complectitur, qui nec a
Deo, nec ab hominibus, ſed a ſe ipſi mittuntur
hoc eſt, qui praedicandi Chriſti munus, cum
ei a nemine praepoſiti fuerint, temere vſurpāt.
Qui primis tribus generibus continentur, ij
proprie ac vere dicuntur mitti: quarto vero in
genere qui numerantur, non illi quidem mitti,
ſed vltro impudenter accurrere; non aduocari
ſed inferre ſe atque intrudere; non accedere,
ſed

ſed irrumpere dicendi ſunt. Itaque in illis primis poteſtas eſt & auctoritas, in his, quoniam miſſi non ſunt, quamuis ſe miſſos eſſe ſimulēt, nihil eſt praeter audaciam proiectam, & nefarium ſcelus. Veteres illos vates, Ioannem Baptiſtam, duodecim apoſtolos, & extra nume-
Gal. 1. merum duodecim, beatum Paulum, qui ſe nō ab hominibus neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum apoſtolū eſſe factum, aliquando neceſſario gloriatus eſt, ego in primo gene-
Act. 15. re repono. Iudam, & Silam ab apoſtolis legatos Antiochiam cum publicis primi concilij mandatis: Timotheum, Titum, denique omnes ab apoſtolis, & eorum ſucceſſoribus praepoſitos eccleſijs. ad ſecundum genus arbitror pertinere; niſi forte Iudas ille fuit Iacobi frater, quem ſcimus in duodecim apoſtolotum numero fuiſſe. Quicumque vero ſtudijs hominū ſacerdotia conſequuntur, eos tertium ad genus referendos puto: quibus tamen auctoritas non deeſt & quidem diuina, modo legitime fuerint ordinati: ſed ab hominibus, non a Deo dicuntur mitti, quia non id exſpectant:
Hebr. 5. vt a Deo vocentur tamquam Aaron, verum humano fauore abutentes, honorem ſibi ipſi aſſumunt. Poſtremo omnes falſos vates, quos
Ierem. 23. non miſerat Deus, ipſi tamen alacriter currebant, quibus nihil loquebatur, nihil ſignificabat Deus, ipſi vero uaticinabantur: omnes falſos apoſtolos, operarios ſubdolos, transfiguran-

gurantes ſe in apoſtolos Chriſti, vt cum ſint Satanae miniſtri, ſpeciem quamdam adumbratam miniſtrorum iuſtitiae praeſeferant, quarto genere comprehendo. Haec cum ſint quattuor genera eorum qui mittuntur; neque plura ne cogitatione quidem fingi poſſint, videamus, iſti noui Chriſtiani populi magiſtri (Etſi magiſtros appellare non debui, quorum eſt erroribus referta doctrina.) Verumtamen iſti, qui ſe miſſos eſſe iactant ad excitandum Euangelium iam ſepultum, videamus quo in numero ſint habendi. Sic enim leuitas eorum facillime perſpicietur. Non defuit ex iſto grege, qui ſe alterum Eliam, & currum Iſraelis eſſe praedicaret. Quare non ab hominibus fortaſſe, neque per homines, ſed ab ipſo Deo & liberatore noſtro Ieſu Chriſto hanc ſibi traditam eſſe poteſtatē credere nos volunt; & tam quam e caelo delapſos ad Eccleſiam in libertatem vindicandam, Beato Paulo, & omnibus apoſtolis pares, nihil facere ſe, nihil loqui, niſi diuini ſpiritus afflatu & impulſu. Magna ſane res: excellens dignitas: grauis auctoritas & ſingularis. Sed tamen vbinam iſte latet caeleſtis inſtinctus & impulſus? prorſus inquiunt incluſus eſt in pectoribus ac mētibus noſtris, neque res eſt eiuſmodi, vt ſub adſpectum oculorum cadat. probe: ſed ego ſic accepi, quoſcumque Deus aliquando miſerit, eos afflatus diuini multa & magna ſigna, quae & dubitantibus, & vero etiam negantibus fi-

2. Cor. 11.

dem facerent, praeſetuliſſe, multaſq; res mirabiles & nouas: vel vno verbo perfeciſſe; vt Moſen, ceteroſq; vates; vt Petrum, vt Paulum, vt alios apoſtolos, qui earum rerum, quas patrabant, admiratione omnium in ſe oculos & animos conuerterunt. quaenam igitur iſti habent argumenta diuinae miſſionis? qui docere poſſunt, ſi quis forte neget, caeleſti ſe ſpiritu afflari? cui aegro valetudinem, ſurdo auditum, adſpectum caeco, muto vocem, ingreſſum claudo reſtituerunt? quem mortuum ad vitam reuocarunt? nam iactare diuini ſpiritus inſtinctū; eius autem inſtinctus indicium nullum poſſe proferre, vel ſtultitiae, vel amentiae mihi videtur eſſe. Atqui ne noſtri quidem miraculis confirmant doctrinam ſuam. quid tum? quaſi vero noſtri ſint tam arrogantes, vt non ab hominibus, ſed ab ipſo Deo ſe miſſos eſſe glorientur: qui cum a ſucceſſoribus Chriſti & apoſtolorum praefecti ſint eccleſijs inſtituendis & regendis iure optimo ſpernant, ad officium ſuum obeundum ſibi ſpiritum diuinum affuturum. Tametſi noſtri antiquiſſimam ſequuntur diſciplinam, ad nos a Chriſto, & ab apoſtolis vſque propagatam: quam cum illi, & quos ipſi eccleſijs praepoſuerunt, tam multis rebus mirabiliter diuina vi perpetratis confirmarint, neceſſe nunc non eſt, eam hoc genere denuo comprobari. Iſtis iſtis, qui priſcorum patrum doctrinam omnibus aetatibus retentam & conſerua

tam, funditus delere ſtudent, noua quae affe-
rũt,ſomnia factis mirabilibus atque diuinis cõ
firmãda erant,vt nos eorum non ſermonẽ, ſed
virturem,hoc eſt,vim & poteſtatem res admira
biles patrandi,cognoſceremus.non enim in ſer
mone eſt regnum Dei, vt Beatus Paulus ait, 1.Cor. 4.
ſed in virtute. Verum eſto: diuinae miſſionis vl
la eiuſmodi argumenta nequeunt afferre,qua-
lia de veteribus prophetis, qualia de apoſtolis
permulta legimus.At alias coniecturas habẽt,
ſane bonas atque firmas,quibus,niſi ſumus ob
ſtinatis animis atque voluntate, fidem habere
debemus. Adeſte animis Lugdunenſes,& at-
tentis auribus accipite quae dicam, nec ea vo-
bis excidere aliquando patiamini. Nam mihi
quaedam infirma illa quidem, ſed ad ſpeciem
praeclara defenſio iſtorum oſtenditur: quae
ne nobis obſit, vehementer cauendum eſt. no-
ui locum. ſcio vbi exſultare & triumphare ſo-
leat iſtorum oratio. quam multi in Italia, Ger-
mania,Gallia, Hiſpania pro diſciplina ſua ala-
cres ad mortem adierint, commemorabunt,
exaggerabunt verbis acerbitatem & crudelita-
tem ſuppliciorum. eorum, qui cruciebantur,
patientiam, magnitudinem animi,alacritatem
ornando ſubijcient paene ſub oculos & adſpe
ctum. In tanta vero tot populorum & princi-
pum ſaeuitia;in tãta quaſi tyrannide religionis
intra quinquaginta annos tam longe lateq;
ſparſam ac diſſeminatam fuiſſe praedicabunt
hanc

hanc fidem ſuam, vt iam omnes fere terrarum oras occuparit. tum ad extremum geſtientes victoria ſciſcitabuntur a nobis, an haec caeleſtis afflatus ſatis certa ſigna putemus? tum etiam pro ſuo iure contendent, vt religionem tot martyrum morte confirmatam, orbis terrae iudicio probatam, noſtris quoque ſententijs comprobemus. Negare non poſſum Lugdunenſes, magnifica mihi prima ſpecie & ſplendida haec eſſe videtur oratio. ad omnes meos impetus, veluti murus quidam martyrum nomen, & plurimarum gentium conſenſus opponitur. Sit doctrina noſtra noua: ſit recens; ſit nuper a nobis excogitata & inuenta: careat miraculorum fide. at multorum non vocis, ſed ſanguinis eſt teſtimonio confirmata, & paucis annis, multis ciuitatibus, principibus, regibus vehementer aduerſantibus, diſſipata prope per omnes terras. Non agam ſummo iure cum iſtis. non dicam id, quod ſi dicerem, omnes mihi concedi oportere faterentur: etiam ſi martyrio multorum diſciplina iſta niteretur, quod fieri nequaquam poteſt; ſed ſi niteretur, fidem tamen ei nullam adiungendam eſſe, quae veterum patrum ſententijs, quae conciliorum decretis, quae Chriſti & apoſtolorum doctrinae omnino repugnet. non proferam memorabilem illam Beati Pauli ſententiam, quae omnium haereticorum cauſſam vno ictu iugulat: licet nos aut angelus de caelo euangelizet vobis praeter-

Galat. 1.

Martirio confirmata

ter-

terquam, quod euangelizauimus uobis, anathema ſit. Sicut praediximus,& nunc iterum dico. Si quis vobis euangelizauerit praeter id, quod accepiſtis, anathema ſit. Sic agam, vt iſtos velle ſentio. quid dicunt? quid vociferantur? an martyrum quamplurimorum cruciatu atque morte ſuum euangelium fuiſſe fundatum? audio. verumtamen quorum? quãdo? apud quos? ego enim ita mihi videor ex antiquiſſimorũ & optimorum ſcriptorum monumentis didiciſſe, non ſuppliciorum genere martyrem fieri, ſed cõdicione cauſſae: non ſi quis extremos corporis cruciatus mortemq; ſubeat voluntariã, ſed ſi quis haec vltro pro vera religione & fide catholica ſuſtineat, ei vni tã illuſtre martyris nomen eſſe tribuendũ. Vt enim eum, qui probabili aliqua ratione periculũ adit, vt pro incolumitate patriae, pro ſalute communi, fortem appellamus: qui vero temere, ac nulla ratione ſeſe offert in medium periculũ atque diſcrimen, hunc licet idem, atque ille faciat, indignũ fortitudinis laude ducimus; incõſideratum & audacem nominamus: nõ ſecus maiores noſtri, ſingulari ſapientia viri, qui ſincerae religionis integraeq; fidei cauſſa patiendo certaus, mortem occubuiſſet, hunc verum, hunc perfectum, hunc ſolum martyrem eſſe putauerunt: ſi vero quis, vt opiniones tueretur ſuas, vt fictas a ſe fabulas defenderet, ac perſuaderet alijs contra veterum ſcriptorum, eccleſiae vniuerſae Chriſti,

& apoſtolorum auctoritatem, ab ijs, qui in poteſtate eſſent, iure damnatus, vltro mortem oppetiſſet, etiam ſi omnia tormenta ſine voce gemituq; ſuperaſſet, non eum martyrem fortem & conſtantem, ſed nocentem reum, audacem, ſuperbum, contumacem nuncupãdum eſſe recte cenſuerunt. Vidi ego Valẽtiae, quae clariſſima vrbs eſt in Hiſpania, piratico myoparone capto, cum duo Mauri, quorum fuerat inſignis crudelitas, publice lapidibus obruerentur viui, ſpreta facilioris condicione mortis, quae proponebatur, ſi Chriſtianam religionem amplecterentur, tam alacres eos ad ſupplicium feſtinare, intentis oculis in caelum, Mahometem illum ſuum clara voce appellantes; ſic in media etiam morte exſultare, eiuſdẽ falſi prophetae nomen crebro vſurpantes; vehementer vt omnes mirarentur, voluntatis obſtinationem & pertinaciam poſſe tantum, vt ſpeciem quamdam & imaginem veterum martyrum in hominibus impijs adumbraret. non dubito quin multa generis eiuſdem acciderint vbique gentium: ſed ego non omnia potui videre. Cogitent igitur ſecum iſti, & videãt quid velint. Nam ſi omnia, pro quibus vitam vmquam multi contempſerint, pro veris & ſinceris habenda eſſe cõtendunt, Mahometanorum diſciplinam, erroris fallaciaeq; plenam, pro qua non pauci vitam & ſpiritum ſponte profuderunt, integram & ſynceram eſſe cogentur

pro-

profecto confiteri. Quare ſupplicia ſuorum commemorare deſinant, & amplificare oratione, quae pro nobis ſunt potius, quàm contra nos; & oſtendunt non acumine diſputandi modo, verum puniēdi etiā ſeueritate nouum iſtud euangelium vndique repelli. Illud doceant, recentem iſtam ſiue religionem, ſiue fraudem nullis falſis opinionibus eſſe deprauatam cum veterum ſcriptis, cum Eccleſiae catholicae moribus & inſtitutis, cum Apoſtolorum Chriſtiq; doctrina congruere ex omni parte. hoc vbi planum fecerint, tum illud eis tribuemus, & dabimus, vt ſuos illos participes & ſocios euangelij modo primum naſcentis cauſſa damnatos, cruciatos, necatos, editis etiam libris in martyrum numerum adſcribant. quādiu opiniones nobis ſuas probare non queunt, ſimiles illos ijs, de quibus dixi, Mauris exiſtimari patiantur magiſtros erroris, corruptae diſciplinae teſtes, falſi Euangelij miniſtros. Venio ad alterum defenſioniis caput. non enim tam late patet iſta peſtis quam ipſi gloriantur. Primum in Germania, vnde ortum eſt hoc malū, ſcimus principes eſſe nonnullos, de populo vero multos, qui conſtantiſſime retineant patriam & antiquam religionis diſciplinam. In Gallia refloreſcere videmus eam in dies magis, euangelij vero noui paullatim exareſcere doctrinam: vt nō ſine cauſſa ſperare poſſimus, futurum aliquando, & quidem breui, vt erroribus ope diuina ſu-

Traditio

blatis, omnes vnanimes, vno ore honorificemus Deum & patrem domini noſtri Ieſu Chri-
Rom. 15. ſti, quod ſumni boni loco Beatus Paulus Romanis adeo precabatur. In Italia ſunt non nulli fortaſſe prauis opinionibus imbuti; ſed illi latent in tenebris abditi atque retruſi, & hominum lucem pertimeſcunt. Sunt enim liberae ciuitates egregia pietate: ſunt potentiſſimi principes incredibili ſtudio veritatis retinēdae, qui vt Hydram immanem tot capitibus reuiuiſcentem exſcindant, ſumma ope contendūt. Hiſpaniae nomen ipſum arbitror iſtos exhorreſcere. Etenim eſt illa tota prouincia valde inimica nouitati; ſalutaribus inſtitutis ita munita & ſepta, vt ad eā iſta bellua adſpirare nullo modo poſſit. Nullam in religione illa ne leuiſſimam quidem ſuſpicionem patitur nouarum rerum: nihil vmquam generi, nihil clientelis, nihil opibus condonandum eſſe duxit. cuiuſcumque fuerit vel minimus deprehenſus error, qui pertineat ad religionem immutandam, cum ſumma grauitate ſeueritateq; coercet. Traiecit illa quidem paucos ab hinc annos in Luſitania cū eſſem, Oceanum Atlanticum, & partim in eam Americae regionem, quae eſt in dictione Luſitaniae regis, partim vſque in Indiam cis Gangem nauigauit: ſed ex India reuincta catenis in Luſitaniam, vnde occulte conſcenderat, publice nauibus eſt reportata; in America, vbi iam ſibi luſtrum communierat, Luſitani Prae-

toris

toris armis, qui cum imperio tum oram illam maritimam obtinebat, oppreſſa penitus & exſtincta eſt. falſo igitur iſti iactant, diſſeminatũ eſſe ſuum euangelium per omnes terrarũ oras, cum, quibus in terris maxime viget, non tamen omnium mentes occuparit; & à plurimis, maximis, nobiliſſimiſq; prouincijs omnibus viribus arceatur. Sed age, ne nimis duri videamur, tribuamus hoc iſtis, quod volunt. Peragrarit omnes terras, & maria iſta diſciplina: in omnium gentium animis penitus inſederit: vndique noſtram, hoc eſt veram religionem exturbarit. at non omnia, quae late funduntur, numeranda ſunt in bonis. quam late proximis annis peſtilentia peruaſerit, vtinam feciſſet Deus opt. max. ne vos Lugdunenſes ſentiretis. verum quot hominum millia in Hiſpania, Gallia, Germania, Italia illius mali cõtagione deleta ſunt? ergo ne luem illam ſalutarem nobis, & optabilem fuiſſe dicemus? ecquis infitiari audeat, Arianorum doctrinam venenatam & peſtiferam exſtitiſſe? atqui ab Auſtro exortus ille furor, cum ſolis orientis partes, Aquiloniſq; compleſſet, vſque in vltimas occidentis ſolis oras, non lõgiſſimo ſpatio temporis peruenit: prope nullus vt ſit angulus orbis terrae tam diſiunctus, tam reconditus, tam obſcurus, vbi non fuerint Ariani perbacchati. Taceo cetera. video ad extremam mihi feſtinandũ eſſe. hoc vnum vos memoria tenere volo Lugdunenſes,

quod praeclaram illam iſtorum, defenſionem funditus euertit; ſi qua doctrina breui ſpargatur & diſſeminetur per orbem omnium terrarum, non continuo probabilem & laudabilem illam ducendam eſſe; cum multae ſaepe graues ac perniciofae peſtes latiſſime permanarint. Nam quod veram atque germanam diuinorum librorum explicationē, quam ſuperbe nimis nobis omnino detrahunt, ſibi totam arrogant & aſſumunt, certiſſimum argumentum eſſe dictitant ſpiritus afflatuſq; diuini, hoc plane ridiculum eſt Lugdunenſes. quid? tu ab ipſo Deo te miſſum eſſe, ſpiritu diuino duci affirmas, ob eamq; cauſſam a te legitime ſacras litteras exponi, tibi fidem ab omnibus haberi oportere. ego contra, nullam tibi fidem tribuēdam eſſe, libros diuinos a te deprauari contendo: tē a Deo miſsū eſſe, ſpiritu diuino regi pernego: eius rei certum aliquod argumentum ſignumq; requiro & efflagito. tu nullum mihi profers niſi legitimam ſcriptorum diuinorum explanationem? & ad confirmandum id, quod eſt in controuerſia, ſumis illud ipſum quod tibi probandum eſt? nullam iſti, nullam omnino firmam coniecturam, nullum argumentum probabile, nullum ne tenue quidē habent veſtigium illius, quam iactant diuinae miſſionis afflatuſq; caeleſtis. At vero nos quàm multa, quam manifeſta, quā certa proferre poſſumus indicia & ſigna, quibus iſtos alias non a Deo

miſſos,

miſſos, ſed ab improbo daemone immiſſos eſ-ſe: nō caeleſti ſpiritu afflari, ſed ſuorum ſcelerū furijs agitari demonſtremus? Ego ſic intelligo Lugdunenſes, quod poſſum ex litteris diuinis facile docere; cum aliquis exſiſtat, qui ſe Dei iuſſu tacito & inſtinctu acceſſiſſe dicat ad docendum, ſi cetera ſigna deſint, vt iſtis oſtendi deeſſe, exitum in primis ſpectari oportere. Stephano crudeliter a Iudaeis interfecto, cum ceteri quoque noſtrae religionis homines ad vincula, ad ſupplicia, ad mortem raperentur, illi tempori cedentes, alij alio diffugerunt. Ex eo numero non nulli Antiochiam peruenerunt. tametſi nihil eis ab apoſtolis fuerat mandatū, Chriſtum tamen etiā Graecis, hoc eſt, idololatris denuntiare coeperūt. Ab errore, quam plurimos ad veritatē conuerterunt, cum diuina vi multa facerent, praeter conſuetudinem, ſupra omnium hominum facultatem. Erat enim, inquit Lucas, manus domini cum eis. qui ſi nihil eiuſmodi feciſſent, tamen ex ijs, quae poſt acciderunt, cognoſci potuiſſet, eos fuiſſe diuinitus impulſos ad multitudinem docendā. Nam ſtatim vt ea res peruenit ad apoſtolorum aures, Barnabam illi miſerunt Antiochiam: qui cognita munificētia diuina, hortabatur omnes, vt in ſuſcepto conſilio propoſitaq; ſententia permanerent. Ductus eodem eſt poſtea Paulus a Barnaba: eorum, & aliorum opera tanta multitudo breui ad fidem adducta eſt, illa vt

Act. cap. 11.

Act. 11. in vrbe primum appellarentur diſcipuli Chriſtiani, quaenā obſecro clariora impulſus diuini argumēta deſiderari poſſunt? probauit Eccleſia factum eorū, qui primi inſtituerant Antiochenos. Barnabas miſſus ab apoſtolis cognoſcēdi & iuuandi cauſſa, quae illi tradiderant, confirmauit. eadem Paulus docuit. Dicam audacter fortaſſe, veruntamen, vt arbitror, vere Lugdunenſes; ſi falſam aliquam corruptamq; diſciplinam populus Antiochenus didiciſſet, cum illa poſtea, quae dixi, contigiſſent, iure optimo queri poſſent, a Deo ſe fuiſſe circumuentos. Exorti ſunt non multo poſt alij, qui pari ratione cum nullam ab Apoſtolis poteſtatem accepiſſent, populum eumdem vltro docerent, & circumciſionem in Eccleſiam introducere molirentur. illos non admonitu diuino ſuſcepiſſe, ſed effrenata cupiditate inuaſiſſe multitudinis inſtituendae munus, eadem ratione ac via perſpici poſſe credo. multorum enim animi con-
Act. 15. turbati ſunt. oppoſuerunt ſe Paulus, & Barnabas, eorumq; peruerſae doctrinae vehementer reſtiterunt. res ad apoſtolorum concilium relata eſt. illi ſancti ſpiritus inſtinctu, praefati nulla eos a ſe homines accepiſſe mandata, decreuerunt falſa & inania eſſe, quae docuiſſent; neque qui ab idololatria veniſsēt ad fidem, circumcidēdos eſſe. Fieri ne vllo modo poteſt, vt occulto ſancti ſpiritus hortatu, & impulſu aggreſſi fuerint ad docendum, qui turbas tantas

fece-

fecerint? quorum doctrinā Barnabas, Paulus, vniuerſum apoſtolorum concilium tam aperte damnarit? ſic eſt, ſic prorſus eſt Lugdunenſes, vt prudens poeta ſcriptum reliquit; exitus acta probat: neque res vlla quale quidque ſit, magis oſtendit, quā quae quidque conſequuntur. Euangelij vero noui, quod iſtis in ore fruſtra ſemper eſt, qui fuerit exitus, quamquam non eſt obſcurum, tamen ego vobis indicabo paucis, vt iſti magnifice loqui deſinant, e caelo ſe eſſe delapſos. Exſtitit primus Martinus Lutherus, exſtiterunt alij poſtea permulti ab illius diſciplina, voluntate ſimiles inter ſeſe, & magiſtri, opinionibus multum diſſentientes ac diſcrepantes. hi ſacra, caerimonias, imagines ſanctorum, omnem antiquam religionem euertere: noua quaedam, & ad id tempus inaudita pijs, inducere in eorum locum; contra veterum ſcriptorum, ſanctiſſimorum & doctiſſimorum hominum ſententias & inſtituta, ſine ſcripto nobis a Chriſto, & apoſtolis tradita per manus, repudiare; eccleſiae, generaliumq; conciliorum, & Pontificis Romani ſupremum iudicium auctoritatemq; deſpicere; contra litteras diuinas, non a ſe corruptas, verum ab antiquis interpretibus, & ab Eccleſia recte explicatas repugnare velle coeperunt. Multorum hominum mentes, doctrinae nouitate permotae ſunt. Complures integritate ſingulari & doctrina viri, & epiſcopi contradixere palam,

Ouid. 2. epiſt. 17.

& ſcripto, voce, auctoritate vehementiſſime ſunt aduerſati. Delata res eſt ad Pontifices Romanos, quorum ſemper fuit, vt etiam nunc eſt, & poſthac erit, ſummum in eccleſia iudicium & auctoritas. factum improbarũt. diſciplinam falſam pernicioſamq; eſſe ſtatuerunt. liberae ciuitates, principes, reges nouas quaeſtiones, noua ſupplicia in eius erroris conuictos decreuerunt. concilium oecumenicũ conuocatum eſt, & in eum locum conuocatum, quo facile iſti, modo vellent, adire poſſent. libera poteſtas eis diſceptandi facta. publica fides data, cum per legatos eſſent perhumaniter inuitati. non adfuerũt. abſentes condemnati, & anathematis poena, quod more maiorum nõ niſi grauiſſimis in rebus fieri ſolet, affecti ſunt. Et erit quiſquam tam amens, tam a communi ſenſu alienus, qui diuinum illis afflatum attribuat, quorum doctrina omnibus, in quibus eſt aliqua poteſtas, patribus antiquis, & eccleſiae vniuerſae contraria, tantas in ijs, quaſcumque attigit, oris tragoedias excitarit? Coniectura valde bona eſt Lugdunenſes. reſponderi uere nihil poteſt. obmuteſcendum iſtis penitus, vel ad ſolitas artes, mendacia dico, & fallacias confugiendum eſt. Aliud argumentum nihilo minus firmum accipite. Deus idem ſemper eſt; ſemper ſui ſimilis, ſemper vnius modi. vt natura, ſic voluntas & ſententia diuina non mutatur; neque ſibi ipſe aduerſarius eſſe poteſt;
ſe-

ſecumq; pugnare. quod cum ita ſit, fieri nullo pacto poteſt, vt quorum diuerſae ſunt, ac inter ſe pugnantes opiniones & ſententiae, ij omnes diuini ſpiritus inſtinctu loquãtur. cõſentire ſibi mutuo ſenſibus, & conſpirare neceſſe eſt eos, qui a Deo ſemper idem ſentientẽ doceri ſe, credere nos & exiſtimare velint, quàm autem iſti ſint inter ſe concordes, quam opinionibus congruentes, ipſi cernitis, etiamſi ego non dicam. Octauus, opinor, & quadrageſimus annus eſt, cum Lutherus, iſtorum omnium parens atque dux, publice ac palam ab Eccleſia vniuerſa diſceſſit. Eorum vero sectas, qui ab illo orti, & a ſe mutuo, & a magiſtro multis de rebus diſſenſerunt, multo inter ſe magis, quam nobis aduerſas, amplius octoginta numerant, auctoribus, temporibus, & opinionibus notatis, qui his in rebus colligendis nonnihil ſtudij operaeq; poſuerunt; vt ſubductis rationibus, binae propemodũ in ſingulos annos contrariae diſciplinae diſtribui poſſint. Altercantur quidem interdum etiam, & inter ſe noſtri contendunt. non nego. verum eiuſmodi de rebus cõtendunt, de quibus liberum cuique eſt opinari, quod velit. Quaere quid credant; explora eorum fidem, omnes idem dicent, mirus omnium conſenſus reperietur. quod ſi quando accidit, vt etiã de fide quaeſtio aliqua exiſtat, Pontificis Max. vel generalis concilij decreto & ſententialis omnis & controuerſia terminatur.

tur. Iſtis autem & illis de rebus, quas oportet credi, vt nobiſcum, ſic etiam inter ipſos, eſt omne certamen; neque vllum habent commune caput, iudicio cuius in concordiam reducātur. Ex quo perſpicuum eſt, neminem iſtorum impulſu diuino moueri, cum omnes, tam inter ſe de fide pugnantes clament, ſe diuinitus haurire quae dicant. Mitto quod verbum iſtud, vt ipſi vocant, diuinum, vt ego ſentio, commentitium, contemptum ordinum religioſorum parit; quod omnem obediētiam tollit, quae principibus Eccleſiae debetur; quod maledicendi licentiam immoderatam affert, & intempeſtiuam atque importunam loquacitatem; vt qui ſectam iſtorum perſequuntur, publice, priuatim, in concionibus, in vicis, in plateis, in tabernis diuerſorijs, in circulis, in conuiuijs omne acerbitatis ſuae virus in eos effundant, quos obſeruare & colere debuerunt; & in medijs etiam poculis impia euangelij noui myſteria impuris ſermonibus eructēt. Haec, & alia praetereo, quae ſi quis colligere velit, ac ſecū ipſe cogitare tacitus, facile adducetur, vt credat, iniuriam Deo facere, qui dicat, in iſtis hominibus quidquam ſpiritus diuini reſidere. Dictum eſt de primo genere eorū, qui mittuntur; a quo recentes iſtos doctores longiſſime abhorrere didiciſtis. alterum ad genus accedamus. Nam iſti de primo illo depulſi quaſi gradu, ſecūdum fortaſſe capient, in eoq; conſiſtent, ac ſe a Deo

quidem,

quidem, verum per homines accepiſſe reſpon debunt docendi poteſtatem. honeſta ſane defenſio. Illa enim extra ordinaria, planeq; diuina ratio mittẽdi, neque nunc eſt neceſſaria, neque vſitata. haec a Deo inſtituta eſt: haec omnibus ſaeculis vſurpata eſt: haec vſurpabitur omnibus aetatibus conſequentibus ad glorioſum vſque aduentum Chriſti: hac nos etiam tuemur eorum, qui nobis praeſunt, auctoritatem. Itaque B. Paulus quamuis certo ſciret, ab ipſo Deo ſe fuiſſe ad erudiendas Gentes extra ordinem aduocatum, multumq; ac diu, apoſtolis, & vniuerſa Eccleſia probante, fuiſſet in eo negotio verſatus; tamen peragraturus orbẽ terrae, ſibi manus imponi paſſus eſt, & humanam auctoritatem cum diuina coniuxit: ideq; poſt XVII. annos, quàm Chriſtum denuntiare coeperat, vt ipſe narrat, iterum admonitu diuino Hieroſolymam contendit, & cum apoſtolorum principibus contulit doctrinam ſuam, ne forte operam illam, & laborem tantum fruſtra conſumeret, aut ad illum diem ante conſumpſiſſet. Tanti vir ſanctiſſimus putabat eſſe faciendam legitimam hominum poteſtatem. Sed illud quaero, quonam iſti modo per homines, opinẽtur alijs hominibus a Deo dari dicendi poteſtatem. an impoſitione manuum eorum qui ipſi vel ab alijs, vel a ſolo Deo legitimam habeant poteſtatem? ſi negant, nullo negotio cõuincam. quid enim aliud ſignificauit Paulus

Act. 13.

Galat. 2.

1. Tim. 4.

cum

cum illa Timotheo ſcripſit? Noli negligere gratiam, quae in te eſt, quae data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum presbyterij. Propter quam cauſſam admoneo te, vt te ſuſcites gratiam Dei, quae eſt in te per impoſitionem manuum mearum. audis presbyteriũ? audis manuum impoſitionẽ? gratiam diuinam quam Timotheus acceperat ad mandatum ſibi munus probe ſugendum, confirmat ei manuum ſuarum impoſitione, cum epiſcopus ordinaretur, fuiſſe conceſſam. Quapropter vbi manuum impoſitio legitima alicuius, qui legitimam ipſe poteſtatẽ habeat, nulla eſt ibi gratia, poteſtas, auctoritas per homines a Deo cum hominibus communicata qui poteſt eſſe? Percontor nunc ab iſtis, per quos homines dicant ſecũ hanc auctoritatẽ eſſe cõmunicatam; quis eis impoſuerit manus; a quo fuerint ordinati. noſtros, credo, pontifices ne nominabunt quidẽ, quippe quibus omnẽ dignitatem, atque poteſtatem adimere nitantur. Lutherum dicet aliquis, alius Philippum, alius Caluinum, alius aliũ neſcio quem fortaſſe nominabit. illi vero ipſi, quicumque fuit, quis impoſuerat manus, quis tantã permiſerat poteſtatem? ad primũ aliquem neceſſario deueniendum eſt, qui non fuerit Eccleſiae magiſter a Deo per homines creatus, cum praeſertim iſti noſtrorũ ordinatione, quae multis ipſorum non defuit, ſuperbiſſime adſpernentur. ille certe, cum ab ipſo Deo ſine cuiuſ-

2 Tim. 1.

cuiuſquam impoſitione manuum poteſtatem
nullam accepiſſet,vt ſupra oſtendi, non id po-
tuit cum alijs communicare, quo caruit.
Vnde efficitur profecto, nullam in iſtis aucto-
ritatem reſidere a Deo per homines tributam,
quorum ſi ab vltimis regrediaris ad primos,
nulla ſit ordinationis, nulla legitimae ma-
nuum impoſitionis perpetua & continuata
ſucceſſio. Ergo neque primum iſti, neque ſe-
cundum gradum tueri poſſunt.pedem referant
neceſſe eſt, ſicubi forte queant ita inſiſtere, vt
nullis viribus deturbentur. Non autem eos
contemnentes eſſe credo dignitatis ſuae, vllam,
vt ſibi cum tertio genere ſocietatē eſſe velint,
quod totū eſſe diximus ambitione deprauatū.
quid ſit conſequens,abſque mea oratione qui-
uis veſtrum intelligit. Velint nolint ad quar-
tum illud deuoluuntur genus, in quo nulla di-
gnitas, nulla poteſtas eſt, nulla niſi ficta & ſi-
mulata auctoritas,contra ſumma turpitudo &
infamia. Neque hoc ſine magno animi dolo-
re dicere Lugdunenſes.angor enim & crucior,
viros non expertes ingenij,neque doctrinae eo
delapſos eſſe, vt haec in eos conueniat oratio.
Dicendum tamen eſt, maiorq; veritatis ratio
ducēda,quam doloris.non iſti verbi diuini mi
niſtri ſunt,non vindices Eccleſiae,non Euange
lij aſſertores,ſed vna cum mendacibus prophe
tis,vna cum falſis apoſtolis adnumerandi. Ta-
les iſti ſunt, qualis ille Sedechias fuit, qui Mi- 3.Reg.22.

chaea in conſpectu duorum regum colaphum
3.Reg.18. infregit: aut omnino quales illi vates, qui Baali diuinos honores tribuebant; aut quales illi alij, qui patriae ſuae nihil euenturum mali teſtificantes, & omnia ſecunda & optabilia falſo praedicentes, cum Hieroſolymitani ciues
Hier. 17. 23.27. ſuos fefelliſſent, Hieremiam vero praenuntiantem in taeterrimum carcerem coniecerũt. Non maior eſt iſtorum auctoritas, quam fuit illorum, qui cum adumbratam apoſtolorum per-
Act. 15. ſonam induiſſent, circunciſionem Antiochenis
2.Cor.1. perſuadere voluerunt; aut illorum, qui Corinthios in errorem inducere conati ſunt, aut illo-
Gal. 1. rũ, qui Galatas ab euãgelij libertate ad Iudaicam ſeruitutem traduxerunt: aut denique il-
2.Cor.11. lorum, qui Paulo toties inſidias fecerunt, tot pericula intulerunt, tam graues & tam aſſiduas moleſtias exhibuerunt. Quamobrem vos iam ſtatuite Lugdunenſes (quamquam de veſtra religione & grauitate non dubito. ſed quia ſi res in dubium aliquando vocaretur, quae ſunt a me tractata, fidem cuiuis facere deberẽt) vos iam ſtatuite Lugdunenſes, vtra ſit amplectenda & ſequenda diſciplina, quam a Chriſto apoſtoliſq; traditam coluit omnis antiquitas; an quam malitia quorumdam, & aduerſus pontifices Romanos odium paucis ab hinc annis excogitauit: quam modeſte profitentur illi, qui Chriſto, & apoſtolis vſitata, & legitima impoſitione manuum ſucceſſerunt; an quam nolen-

tibus

Digitized by Google

tibus etiam, & repugnantibus obtrudant iſti, qui ſe inculcant auribus noſtris,& ſpiritu diuino falſo gloriantur, neque per quos homines poteſtatem acceperint,docere poſſunt. Maiores veſtri religioſiſſimi & grauiſſimi mortales, ne hanc ipſam defererent,quam ſequimur omnes orthodoxi, diſciplinam, quas fortunarum ruinas,quae exſilia,quae vincula,quas ignominias,quos corporis cruciatus, quam horribiles & formidoloſas neces non ſuſtinuerunt? non etiam vltro depopoſcerunt? plena eſt exemplorum vetuſtas, plenae hiſtoriae, pleni Graecorum & Latinorum libri, quae in his quondam terris atque in hac vrbe fuerit religionis gloria, qui ſplendor, quae in retinenda a ſuperioribus accepta pietate conſtantia. pueros pueros ferme infantes, & mulieres imbecilles corporibus memoriae proditū eſt pro religione patria, ſummis animis & incredibili contentione certaſſe. vos ab illa virtute,grauitate,firmitate animi degenerabitis,& tātam pietatis, tam veram ſolidamq; laudem vobis a maioribus relictā, quadam leuitate mentis abijcietis? illos,vt ſcopulos fixos & ſtabiles,nulla tempeſtas,nullus turbo potuit commouere: vos velut arundines inanes ac mobiles, quauis aura rumoris in omnes partes rapiemini? & ſummo cum dedecore incōſtantiaeq; nota, male damnabitis quod recte omnibus annis ſuperioribus comprobaſtis? vos vos appello duo ciuitatis huius princi- Math. 11.
pes,

pes, atque duces, quos praeſentes intueor: quorum alter diuinis rebus, alter humanis praeeſt atque ciuilibus. veſtram opem haec reſpublica implorat & efflagitat. in vobis magna ex parte ſitum eſt; quam vitae condicionem ſequantur ciues. cura, labore, vigilantia, ſtudio, diligentiaq; veſtra omnium ſalus continetur. Tu pater ampliſſime, ſacrorum in hac vrbe cuſtos, praeſes, propugnator perge, vt iam olim coepiſti, veterem ſolamq; veram religionem omni ratione defendere ac tueri; & hoc collegium auctoritate tua, beneficio ciuitatis inſtitutum atque fundatum, cuius tu patrocinium tam alacri animo ſponte ſuſcepiſti, ſolito fauore complecti ac fauore, quantam vim ad conſeruandam pietatem obtineat educatio inſtitutioq; puerilis, tu minime omnium ignoras. hic hic vna cum litteris, vna cum artibus ingenuis, & bonis moribus, & ſalutaribus diſciplinae veteris inſtitutis ac praeceptis iuuentus Lugdunenſis, quantum erit in nobis, imbuetur, haec erit arx, hoc propugnaculum ſincerae fidei, omnibus iſtis euangelij recentis importunis doctoribus oppoſitum & obiectū, ſi tu pater ampliſſime ſtudio, & auctoritate tua, vt facis, noſtros conatus adiuuabis. Maximam exſpectationem tui nō hic apud tuos modo, verum etiam in Italia concitaſti. Pius IIII. Pont. Max. in te ſpem ſummam habet collocatam, eam non vt ſuſtineas, & tuearis tantum, quod

quod ſatis quidem eſt alijs, tibi parum : ſed vt vincas etiam tibi contendendũ eſt, quod caeleſtibus auxilijs facile ſpero conſequeris. Tu vero praetor ſapientiſſime, quem pacis belliq; procuratorem, adminiſtratorem, ducem haec ciuitas nuper accepit, quam alijs ciuitatibus, quibus difficillimis temporibus magna cum laude praefuiſti, praebuiſti prudentiam, eandem hoc tempore Lugdunenſi reipub. tot, tam quam diuturnis afflictae malis impertire. Eſt illa vere felix & beata, cui talis hoc tempore cuſtos & gubernator oblatus eſt, qualem haud ſcio, an auſa fuiſſet optare. Vrbana iuriſdictio ſcientiam legum requirebat? habet, qui ſi omnium iureconſultorum libri intercidiſſent, ius ipſum poſſet ab interitu vindicare. quaeſtiones criminum vim & ſeueritatem deſiderabant? nacta eſt, qui ſi omnia iudicia corrupta eſſent, ea poſſet ad priſtinam grauitatem reuocare. pericula denique inteſtini mali, atque domeſtici auctoritatem, & non nullam armorum exercitationem poſtulabant? tu diuino conſilio datus es, regij conſili priuati princeps, cuius virtus & induſtria, & fides, domi militiaeq; cognita, ſuperioribus annis maximo difficillimoq; bello multis ciuitatibus ſaluti fuit. nulla in eo laus, qui ciuitatem hanc eſſet gubernaturus, poterat optari, quae non in te ſumma reperiatur. hanc felicitatem Lugdunenſi reipub. te praetore fore perpetuam ſperamus; & quam

omnibus alijs in rebus fidem, domo, tuis, ciuitate, ſolo patrio relicto, maieſtati regiae praeſtitiſti, eādem te in hoc etiam magiſtratu praeſtiturum: neque dubitamus, quin vt alijs in terris, vbi cum imperio verſatus es, iucundam reliquiſti memoriā nominis & integritatis tuae, ſic ab hac vrbe decedens, magnum tui ſis deſiderium relicturus, in omnium Lugdunenſium animis infixum. Spem vero noſtram tu praetor ſapientiſſime, iuuante Deo, re factiſq; ſuperabis; & qui bonam aetatis tuae partem in litteris conſumpſiſti, in grauiſſimis muneris tui curis ac laboribus, non nihil etiam huic gymnaſio publico noſtrae fidei commiſſo & tradito putabis eſſe tribuēdum loci. Non minus enim res ciuiles, quam religio, quod tuam ſapiētiam fugere non poteſt, ex iuuētutis inſtitutione pendent. Vos denique Lugdunēſes gratias immortales agite principi & auctori ſalutis noſtrae Deo, qui tales donarit praeſides veſtrae ciuitati: & quoniam intelligitis, quanti referat, a quibus liberi veſtri erudiantur, gaudete habere vos in hoc noſtro gymnaſio magiſtros, quibus eos tuto committere poſſitis; ne corrumpantur a paedagogis illis, quos iſti callidi venatores, tamquam canes ad hominum mentes capiendas emittunt in omnes partes, diligenter vobis prouidendum eſt. Hac priuata cura atque domeſtica, quae maxima ex parte veſtra eſt; conſenſione bonorum omnium; clariſſimi

archiepiſcopi optimi religioſiſſimiq; viri aucto ritate ; praetoris praeſtantis inſigni ſapientia & virtute;quodq; omnibus in rebus caput eſt, auxilijs diuinis atque caeleſtibus haec veſtra reſpublica, e tot tamq; grauibus recreata malis, magis in dies ac magis efflorеſcet, & diuina liberalitate omnibus bonis cumulata, diuturna pace, otio, tranquillitate perfruetur. Haec ante omnia dicenda eſſe duxi. craſtina die ad explicationem litterarum ſacrarum aggrediemur, cuius ex praefatione omnem conſilij noſtri rationem cognoſcetis.

Digitized by Google

PETRI IOANNIS PERPINIANI

De retinenda veteri religione, & falſa recentium haereticorum doctrina reÿcienda, ad Pariſienſes, Oratio XII.

QVANTAM mihi venienti laetitiā huius ampliſſimae, pulcherrimaeq; vrbis primum cogitatio, deinde adſpectus attulit Pariſienſes; tātum apud vos cōmoranti doctiſſimorum hominum offenſio, neſcio vnde ſane, non ab vlla quidem certe noſtra iniuria nata, multorumq; ciuium a nobis alienatio affert dolorem. Nam vt iucundiſſimum fuit hoc humanae diuinaeq; ſapientiae clariſſimum domicilium, hanc veſtrum frequentiam tantam, quantam me nuſquam videre memini, animo primum, deinde oculis intueri; ſic vniuſcuiuſque voluntate perſpecta, angor equidem intimis ſenſibus, cruciorq; vehementer, eos viros a nobis abhorrere, quorum & ingenij vim, & doctrinae varietatem, & orationis copiam multo ante, quàm viderem, amare coepi. Ac me quidem multos abhinc annos tantae ſapientiae fama permotum, quanta ſemper his auguſtiſſimis in ſedibus verſata eſt; & ad vos toto animo, totaq;

voluntate iam iamq; properantem, non tam quae tum primum ab Henrico fortiſſimo rege, contra Carolum Imperatorem inuictum ſumpta ſunt arma, quàm diuina quaedam vis, ac totius vitae ſubita conuerſio retardauit. Quo mihi etiã gratior & iucundior accidit hic meus aduentus, cum ille idem, qui prohibuerat aliquando, Deus nunc non paſſus modo fuerit, verum iuſſerit etiam, ac propemodum coegerit venire, vt illa vetus vidẽdae huius vrbis auiditas, tamquam diuturna ſitis, hoc tempore potiſſimum expleretur. Quod ſi quorum eruditionem liberalem, & elegantiam exquiſitam antea probaram, eorum animos erga nos offendiſſem tales, quales aut optaſſe me ſaepe negare non poſſum, aut eruditiſſimorum virorum in homines doctrinae ſtudioſos eſſe oportebat, nihil omnino, nihil ad voluptatis laetitiaeq; cumulum mihi defuiſſet Pariſienſes. nunc autem ſiue ratio eos aliqua, ſiue falſa opinio, ſiue quid aliud a nobis alienauit, tanto maiorem in medio gaudio capio dolorem, quãto cum vberiores, tum ſuauiores & ipſis, & nobis, & vniuerſae iuuentuti futuros fuiſſe intelligo conſenſionis illius concordiaeq; fructus. Nam ipſi, vt nihil aliud aſſequerentur, hac certe moleſtia carerent, quam ex diſſidio voluntatum, & acerbitate animorum trahunt: nos & alia multa bona conſequeremur; & illa vitae, quam ſemper optauimus, tranquillitate frueremur: iuuentus

autem ex omnibus Galliae, multiſq; aliarum gentium ciuitatibus delecta, nullis diſtracta odijs, nullis impedita diſcordijs, nullis tumultibus perturbata, quo quiete magis, eo etiam vtilius ad percipiendam optimarum artium doctrina & ipſorum opera, & noſtra vteretur. Verum vna me conſolatio ſuſtentat, quod neque vllo noſtro peccato diſſident a nobis; neque per nos aliquando ſtetit, quo minus cum ijs, quos nulla a nobis cauſſa diſiunxerat, rurſus omnibus offenſionibus obliteratis, coiremus. Illud enim tantum poſtulamus, quod in hac vrbe nemo nō obtinuit, niſi qui voluit, vt Academiae inſtitutis ac moribus parentes, ne deteriore, quàm cetera collegia, condicione ſimus: & ea dicere ac facere numquam deſtitimus, quae ad multorum animos iratos, & quamuis horribiles impetus placandos, pertinerēt. Hác aequitate cauſſae, innocentiaq; noſtra fretus, nullius equidem hominis, niſi qui ante damnare, quàm audire voluerit, iudiciū pertimeſco: regem certe ſapientiorem, quàm fert ipſius aetas, lectiſſimoſq; viros, quos ille in conſilium adhibet, cauſſam eam probaturos eſſe non dubito, quae nihil in ſe habet neque criminoſum, neque iniquum, niſi aduerſariorum odio inuidiaq; cōfictū. Nam quod nos omnes, quia pauci ſumus Hiſpani, magis accuſatorie, quàm vere parua de parte peregrinos vocāt, videant ne duriorē ſibi ipſi condicionem ſtatuāt, ſi nemi-
nem

nem alienigenã in hac vrbe ferendum eſſe con tendant, cum totius aduerſum nos belli principem ac ducem habeant hominem externum. Ego vero me cur Hiſpanum eſſe negem, apud vos praeſertim Pariſienſes, quos audiui de multis amiciſſimos eſſe noſtrae nationi? illi profiteri timeant ciuitatem ſuam, qui aut religione diſiuncti ſunt, aut ſic inter vos, tamquam inter hoſtes implacabiles verſantur. nos vna ſententia, vna fides, vna religio non proximis annis ex obſcuris alpiũ faucibus exorta, ſed iam inde ab apoſtolorum temporibus longe lateq; diffuſa per omnes terrarum oras, ſanctiſſimis vinculis nobiſcum adſtringit. nos regum concordia & neceſſitudo, mutuis officijs confirmata, quam aeternam fore & opto, & ſpero, vobiſcum omnino deuinctos tenet; vt & veſtrum apud nos, & noſtrum apud vos nomen non ad odium, neque ad poenam, ſed ad beneuolentiam, atque ad laudem debeat valere. Ipſe quidem in hac vrbe ita viuo, mihi vt in patria mea eſſe videar: veſtrum in conſeſſum ita procedo, me vt apud Valentinos ciues meos dicturum putem: ſalutis, incolumitatis, gloriaeq; veſtrae tanto me ſentio ſtudio teneri, nullam vt ciuitatem eſſe malim ſaluam, & incolumem, & florentem: comprehendam breui, vno excepto ſermone, nihil habere me alienum credo, nihil peregrinum. Quod ſi parem vos erga me voluntatem habere ſenſero: ſi plus apud vos ve-

ritatem, quàm fraudem; aequitatem, quam inuidiam; tot ſanctiſſimas neceſſitudines, quàm vetera diſſidia valere cognouero, maior ad ea, quae ſunt agenda, mihi animus accedet. Si vero res opinionē meam, quam de vobis habeo, fefellerit, quod hac humanitate, religione, fide vereri non poſſum, ſed ſi res aliter euenerit, quam ſperamus, nihil nos tamen de ſtudio erga vos noſtro aut diminuemus, aut remittemus Pariſienſes; ac veſtris commodis conſtanti voluntate, more & inſtituto ſodalitatis noſtrae inſeruientes ſi quid in nobis erit ingenij, doctrinae, eloquentiae, quãtulum idcumque demum erit; ſi quid ſpiritus & ſanguinis, id omne ad communionem horum temporum conferemus. Venimus enim in medium rerum omnium certamen atque diſcrimen: iugulum crudeliſſimus hoſtis generis humani, iugulum omnium noſtrum petit; qui cum antiquius nobis religione, ac fide Catholica nihil eſſe debeat; hanc ipſam, ſine qua ſalui eſſe non poſſumus; conatur auferre. Atrocia illa & periculoſa tem-
2. Tim. 3. pora, quae B. Paulus Timotheo futura praedixit ad extremum, non aduentare & appropinquare, ſed inſtare iam plane adeſſeq; videntur: quibus temporibus quam magno vos animo prae ceteris a regia maieſtate; a dignitate & ſalute patriae; a veritate religionis antiquae ſteteritis Pariſiẽſes, tametſi longiſſime tum aberã a vobis, tamen vſque in vltimas Auſtri partes

ad me

ad me fama peruenit. Magna huic ciuitati laus ab omnibus bonis: magna Deo a vobis gratia debetur, cuius munere ac dono ſingulari, taetrã illã immanẽq; belluam, vti par erat, exhorreſcẽtes, & patriae ad interitum ruenti caritatem, & regi ad maiorum ſuorum gloriam efflorefcenti fidem, & Deo vos, patriam, regem, omnia tuenti & conſeruanti, cultum illius beneficentiae debitum praeſtitiſtis. quem animum cum retineatis adhuc, & ſpes certa ſit, perpetuo vos eumdem habituros; laudatione potius apud vos copioſa & ornata opus erat, quam graui & ardenti cohortatione. Verum quia curriculum verae integraeq; laudis nullis certis regionibus definitum eſt, ac nemo tantum proceſſit in officio colendo, quin ſpatium quoddam immenſum habeat ad excurrendum; & qui ceteros longo poſt ſe interuallo reliquerunt, vincere tamen ac ſuperare ſe ipſi poſſunt, faciam ipſe libenter in concione, quod in circo prudentes aurigae, incenſi victoriae cupiditate faciebant; voſq; ſponte veſtra ſatis incitatos, voce & adhortatione mea ad curſum adiuuabo. Magna enim cura prouidendum: omnibus corporis ingenijq; viribus enitendum vobis eſt Pariſienſes, ne quam in medio armorum terrore adepti eſtis, eamomnem gloriam in otio & pacis ſecuritate perdatis. Cauendum eſt diligenter, ne dum nouam amplecti vultis (quam quam vos nolle certo ſcio) ſed cauendum ne

veli-

velitis aliquando nouam amplecti, atque omnem interea religionem amittatis. Et quoniam haec ciuitas iam inde vſque ab Apoſtolis per Dionyſium Areopagitam, eiuſq; ſocios excellentes viros imbuta Chriſtiana pietate, deinde Francorum regum imperio in altiſſimo dignignitatis gradu collocata, quam ſemel arripuit, eam ad hoc tempus magna cum laude ſeruauit fidei doctrinam, danda vobis eſt opera, nequãdo patriae veſtrae ſplendorem illa turpitudine & macula, quam nulla vnquam praeclare facta delere poſſint, obſcuretis; vt vos primi poſt hominum memoriam in hac vrbe dicamini a Chriſto liberatore noſtro atque duce, ad improbi daemonis hoſtis taeterrimi ſigna transfugiſſe. Adhibete quaeſo animos menteſq; veſtras Pariſienſes, non ſolum aures ad orationem meam admouete, vt intelligatis, quam deteſtanda ac fugienda ſit iſta noua, vt ipſi vocant, religionis, vt ego ſentio, impietatis diſciplina. declarant illi ſuo ſibilo, quid ipſi de religione ſentiant. verum id me recreat Pariſiẽſes, quod ex eorum murmuratione debilitata & fracta cognoſcere potuiſtis eſſe paucos. non vnum eſt eorum, qui res nouas moliuntur, genus. multae nobis valde inter ſe diſſidentes obtruduntur diſciplinae. Sed omnes tamen iſti, qui ex officinis & tabernis, non tamquam ex equo Troiano, ſed velut ex Apollinis Delphici ſpecu repente nobis doctores, prodierunt ſe dicunt

eunt ſancti Spiritus afferre doctrinã. Ego cõtra religionẽ a maioribus acceptam, ſolam a Deo profectam eſſe aio: recentem autem iſtam, & inanem ſpeciem religionis a malo daemone adumbratam, & hominum animis obiectam eſſe contendo. Nam Ieſus Chriſtus Dei filius genus humanum a diabolo graui ſeruitute oppreſſum, plurimiſq; tum diuinis, tum humanis de rebus, falſis opinionibus quaſi tenebris obcaecatum, ab errore & vana ſuperſtitione, illo ſuperato & eiecto, ad veritatis lucem reuocauit: cuius doctrinam cum Apoſtoli diſcipulis ſuis, illi poſteris tradiderint ſumma cura, atque fide, vera religio perpetua quadam Eccleſiae ſucceſſione ad nos vſque permanauit. Quod enim lacus Lemãni Tritones buccina ſigno dato Rhodani ranis vniuerſis praedicare ſolent, iam pridem illam doctrinae ſucceſſionem interruptam eſſe, tempus notent; definiant perſonas; doceant quando primum illa fuerit, & quibus in hominibus interciſa. libenter eos audiemus. quamdiu infinite loquentur; quamdiu ceteri nihil afferent; quamdiu ſuum illud, iam pridẽ, planius explicare non poterunt, merito nos veteribus illis aſſentiemus, [a] Irenaeo [b], Auguſtino [c], Optato, qui ad haereticos refutãdos, totiꝰ ſucceſſionis ordinẽ in Eccleſia Romana, in qua illa maxime eluxit, nominatim expoſuerunt: iſtos autẽ exiſtimabimus in illa tam denſa & tã caeca fluminis, lacunarumq; nebula & caligine,

Ioan. 13. & 17.

[a] Lib. 1. c. 2. 3 & li. 3. cap. 3.
[b] Epiſt. 165.
[c] Lib. 2. con. Parmen.

Frenc hi ad uentum luce Reuocat

ne, nondum ſatis perſpicere potuiſſe quid dicant. nimis longum eſſet Pariſienſes, omnia in medium proferre, quae in vtranque partem de ſucceſſionis huius ratione diſputantur. Libros habetis permultos a doctiſſimis religioſiſſimiſq; viris accurate conſcriptos: quibus ex libris cognoſcetis, iſtos e caelo non delapſos, verum deiectos doctores, in hac ſalebra, nullo exitu inuento, ſic haerere, magis vt miſerandi videantur eſſe, quam vrgendi. Ac certe ſi rem ipſam volumus penitus intueri, quam abſurdum eſt, ſucceſſionem tamdiu continuatam verae pietatis aut patrum noſtrorum, aut ſuperiore memoria ſubito fuiſſe praeciſam, vt per excucullatos quoſdam homines, lõgo interuallo reuocata pertexeretur? neque vero ſum tam hebes, vt non intelligam, quid ignorantia affinxerit, quid auaritia introduxerit, quid negligentia detraxerit, quid dominandi cupiditas excogitarit. ſcio multa temporis diuturnitate; multa populi in parendo ſocordia; multa eorum, qui praeſunt, in remittendo diſſolutione; multa multis omnium ordinum vitijs atque peccatis eſſe corrupta. fuit hoc aetatum omnium commune malum. Numquam defuerũt, qui ad exitium perniciemq; conuerterent quae ad vtilitatem fuiſſent atque ad ſalutem inſtituta praeclare. Corinthij, viuẽte Paulo, domini menſam intemperantia ſua contaminauerunt. Ille idem quoſdam reprehendit, qui quaeſtum arbitrarẽ

1. Cor. 11.
1. Tim. 6.

tur eſſe pietatem. In Creta extiterunt, qui docerent, quae non oporteret, turpis lucri gratia. Exorti ſunt aut Epheſi, aut alibi, qui ad inanem loquacitatem conuerſi, vellent eſſe legis doctores, cum ipſi, quid loquerentur, omnino neſcirent. Romae cum ille eſſet in vinculis, reperti ſunt, qui partim inuidia permoti, ſi quo modo poſſent gloriam eius infringere; partim odio concitati, quo maiorem in eum inuidiae flammam accenderent, Chriſtum denuntiarent. Quare nihil ſane mirum, iacere nunc multas Eccleſiaſticae diſciplinae partes, cum Apoſtoli ipſi nõ nulla viderint tãto ante deprauata. Verum vt illa vetera Eccleſiae vulnera tum apoſtolicae litterae, tum concilia oecumenica ſanarunt; ſic omnibus plagis recentibus concilium Tridentinum maximum atque ſanctiſſimum, proximis annis medicinam fecit: cuius decreta ſalutaria ſi apud nos valere pateremur, nouos iſtos non denuo formandae, vt ipſi dicunt ſed deformandae religionis artifices, nihil profecto deſideraremus. quae vero continentur exquiſita diſciplina; quae conſuetudinis rectae sũt, nõ corruptelae, ea vel ab ipſo Deo per apoſtolos ad nos fluxerunt, vel poſt ab alijs eximia vitae ſanctitate viris eiuſdem ſpiritus afflatu inſtituta, non ad alium, quam ad Deum auctorem referri debẽt. niſi forte exiſtimamus, quae intemperantes monachi, relicta maiorum diſciplina inter ludĩcium liberum greges cum ami- Tit. 1. 1. Tim. 1. Philip 1.

ca communicauerunt, a Deo manaſſe; quae vitæ continentia, & omni genere laudis praeſtantes incredibili diligentia conſtituerunt, humanae prudentiae aſſignanda eſſe non conſilio diuino. At iſta noua peſtis quem alium auctorem habeat, niſi diabolum hominum ſaluti inimicum & infeſtum, vt omnia quaeramus, non inueniemus. ille ſe Chriſti cruciatu atque morte perculſum confectumq; ſentiens, & amiſſi regni dolore furens, quãtum ſuis artibus poteſt, tantum ei de poſſeſſione conatur auferre. ille bona ſemina, ad aeternae vitae fructus a Chriſto iacta, vel ex mentibus humanis eruit ac diſſipat, vel adulterat contrarijs ſeminibus occulte diſperſis. ille nobis Nicolai quondam, ille Hebionis, ille Marcionis, Valẽtini, Mõtani; ille Sabellij, Arij, Eunomij, Macedonij, Neſtorij; ille alias tot tamq; diſſimiles, & tam pernicioſas diſciplinas improbe diſſeminauit. ille noſtra memoria peſtiferas in multorum animis opiniones de religione ſeuit, vt cum illecebris vitiorum quaſi malis herbis, multis iam antea mortalibus mentem eripuiſſet, hoc errorum veluti praeſenti veneno, breui multitudinem tolleret infinitam. Hic inſiſto, hic haereo Pariſienſes; nihil quaero aliud; hoc ſum contentus vno, in quo tantum eſſe momenti arbitror, vt ſi nulla re alia, hac vna certe poſſe putem omniũ veſtrum animos commoueri. Vt enim a Deo, cuius eſt ad communicandum larga & benefica na

ea natura, nihil niſi praeclarum & illuſtre, & hominum generi ſalutare potuit oriri;ſic ab improbo daemone generis noſtri capitali hoſte, quidquid fuerit profectum,improbum,& nefarium,& exitiabile ſit, neceſſe eſt. His ego auditoribus non probabo, daemonem malum vt veterū haereſeon,ſic huius etiam recētis amentiae principem exſtitiſſe? ſuſtinebunt hi tales viri tot eruditiſſimorum hominum ſententijs cōſpirantibus atque conflatis, tam diſcrepantia paucorum delirantium ſomnia praepoſuiſſe? ſuſtinebunt tot ciuitatibus,tot nationibus,prouincijs,regnis,denique terrarum orbi non credidiſſe? ſuſtineant. reperiemus quibus eos fidem non habere pudeat:reperiemus quae ſpernere non queant,ne ſi maxime quidem velint. Nam ſiue cauſſam & originem quaeramus religionis nouae; ſiue ipſius quaſi partus atque fetus intueamur, omnia ſunt eiuſmodi, auctorem vt demonſtrent malum daemonem fuiſſe: ſiue teſtimonia,quam argumenta malimus,ipſi noui Euangelij miniſtri teſtificantur, a diabolo ſe didiciſſe quae docent. Etenim duae ſunt, vt Auguſtinus oſtendit, natura diſſimiles & inter ſe contrariae quaſi radices, quas in animis noſtris duo inimiciſſimi agricolae ſerunt. radix omnium malorum eſt cupiditas. radix omniū bonorum eſt caritas. vt cupiditas nihil ex ſeſe offerre poteſt boni,ſic caritas nihil ex ſe fundere poteſt mali. cupiditatem ſtirpem omnium malo-

Serm. de temp.44.

1. Tim.6.

Demonis inspiratio

Dubley
malorum diabolus, quem inimicum hominem
Matth.13. conſeruator noſter appellat, in mentes hominum immittit: caritatem, omnium bonorum ſeminarium Chriſtus, qui ſe modo ſeminatorem, modo ſeminis boni ſatorem vocat, noſtris in pectoribus defigit. de caritate neminem veſtrum dubitare ſuſpicor: cupiditatem paucis accipite, vt aduerſarius noſter ſerat. Viderat omnium viuentium mater illam arborem, cuius fructus vim habebat ſcientiae boni maliq; gignendae; ſed numquam in mentem ei venerat attingere, contra quam fuerat diuina lege praeſcriptum. affatus eam eſt callidus hoſtis atque veſutus. negauit morituros, ſi fructum numquam illius arboris ediſſent. poſtea vero, quàm ſublato metu mortis magnam cupiditati feneſtram patefeciſſet, vim illam ſcientiae bonarum malarumq; rerum ingenerandae praedicauit. tum demum fructus ille mulieri ſuauiſſimus ad veſcendum eſt viſus: tum gratiſſimus eius oculis fuit color: tum adſpectu delectata, repentina quadam exarſit cupiditate potiundi & fruendi. haec inimici noſtri ars eſt Pariſienſes: haec fallendi ratio: haec nocendi via. quod tum palam & aperte geſſit, idem occulte quotidie intimis in ſenſibus cogitationibuſq; noſtris gerit. Quocirca vt omnes caritatis fetus iure adſcribimus & attribuimus Deo, eius virtutis auctori; ſic omnes cupiditatis noxios venenatoſq; fructus diabolo, vnde ſtirps illa naſcitur

ſcitur, acceptos ſine dubio referre debemus. nunc ab vtra radice tot euangelia noua ſint orta, videamus. Nemini dubium eſſe puto, quin Martinus Lutherus princeps nouam Germaniae dederit religionis formam: a quo tametſi vehementer diſſenſerunt, qui ſunt poſtea conſecuti, quoniam omnes tamen ab illo orti conſilia ſua nefaria eodem contulerunt, ad pontificatum max. euertendum, quae res illi dederit noua docendi cauſſam, eamdem alijs multa cõminiſcendi cauſſam attuliſſe credẽdum eſt. De Luthero autem conſtat inter omnes, quod ex ipſius etiam ſcriptis planũ fieri poteſt; cum praedicandi remiſſionum earum, quas indulgentias noſtri vocant, poteſtas Auguſtinianis, in quibus erat ille, adempta fuiſſet, atque ad B. Dominici familiam tranſlata; tantumq; illi damnum ea re feciſſent, quantum antea quaeſtum illo praeconio facere conſueſſent, hominem pecuniae magis cupidum, quàm ſalutis amantem vel alienae, vel ſuae, ſane grauiter moleſteq; tuliſſe, nec minus coepiſſe cruciari, quam Terentianum illum Syrum, bolum tantum ſibi ereptum tam ſubito e faucibus. hanc vnam illi principio fuiſſe cauſſam extenuandi Romanorum põtificum anctoritatem. Itaque primo nihil aliud, niſi quae detrimenti magnitudine quaſdam ei doloris ardentis faces admouerant, poenarum remiſſiones oppugnabat: in quo cum eſſet aliquando vehementior

Heauton-tim. act. 4. ſcc. 2.

& effrenatior quàm decerct, in diſputatione praeſertim de religione; & admoneretur, Dei cauſſam paullo modeſtius ac lenius oportere tractari, cum illi ipſi, cuius res ageretur, fracti animi, & arbitrio ſuo carentis impotentes motus maxime diſplicerent, exclamaſſe dicitur homo furioſus, neque propter Deum controuerſiam illam agitari coeptam eſſe, neque propter Deum aliquando factum iri finem eius agitandae. O magna vis veritatis Pariſienſes, quae ſaepe eorum ex ore ipſis non ſentiētibus erumpit, quorum intereſt eam taceri. alij, honeſti homines, qui nihil iſtius modi ſuſpicarentur, Dei cauſſam a Luthero ſuſceptam eſſe & opinabantur, & praedicabant, exſiluit ipſe ira flagrans, Deiq; cauſſam a ſe agi in conuentu palam omnibus audientibus negauit. non ne hoc vobis viſus eſt dicere? non propter Deum, ſed propter pecuniam; non ad illius maieſtatem conſeruandam, ſed ad retinendum familiae noſtrae quaeſtum, haec omnis eſt a me ſuſcepta contentio. quapropter nullo Dei nec amore, nec metu deſiſtam ab incoepto, neque prius finem vociferandi faciam, quàm illam oppreſſero, vnde detrimentum tantum accepimus, & quaerimus adhuc, a cupiditate ne, an a caritate nata ſit Lutheri preclara correctio veteris diſciplinae, cum ipſum audierimus confitentem, illius primae diſſenſionis fontem auaritiam fuiſſe? an illam arbitramur Deo tribui

debere

debere doctrinam, quam ipſe eius princeps inſitietur initium a Deo duxiſſe? an dubitamus ad hoſtis noſtri malitiam improbitatemq; referre, quod non ſit attribuendum Deo? at mentem poſtea mutauit, & malis auaritiae orſus initijs, laudabiles in primis habuit exitus continentiae prope dicam ſingularis: qui vero ſunt ſecuti, non auaritiae modo crimine, verum etiã ſuſpicione caruerunt. Egregiam vero mutationem ſententiae, Pariſienſes. an vobis videtur ille, Germaniae principes impuliſſe ad inuadendas pecunias pietate maiorum ſuorum Eccleſiae aſſignatas, vt de tam opima praeda ipſe auctor conſilij nihil auferret ab ijs, quos tantis diuitijs praeter exſpectationem auxiſſet? fac illum, ſpecimen ſcilicet temperantiae, voluiſſe diſcedere inanem: at paſſa non fuiſſet illa, quam a cõtubernio virginum ſacrarum abductam habebat ſecum. cõcubina, inquam, ne in egeſtate liberi relinquerentur, expertem illum praedae diutius eſſe non ſiuiſſet, hominemq; minis, blanditijs, de conſilio & inſtituto ſuo deduxiſſet. Ceteri quàm ſint ab auaritia remoti, neſcio. illud ſcio. plebem egentem initio ſtipe ſolitam ab iſtis allici ad audiendum; nũc palam ſacrae coenae nomine pecunias ingentes imperari, iamq; rationem iniri ſolere vulgo, quantum Gebennae, quantum Lugduni, quãtum alijs in locis celebrata coena, fuerit redactum. Audiui ego Aprili proximo, cum

eſſem apud Aruernos, quemdam illic patrem familias X X I V. HS. in ſingula capita ſoluere eſſe coactum. quid multis moror? refertiſſimas quondam vrbes tota Gallia publice & priuatim in illa regni perturbatione diripuerunt. oſtendant, aſſem vnum illis a ſe redditum, vnde abſtulerunt. nihil vmquam eos cupide feciſſe cōfitebor. Sed ſint iſti per me ab auaritia quàm velint, alieni. nulla in eos, ne leuiſſima quidem poſſit conferri ſuſpicio. tamen quis non intelligit, omnes iſtos ab illo vno manaſſe, qui maiorem ſui quaeſtus rationem habuit, quam publicae ſalutis? tamen doctrinae iſtorum nefariae quaſi ſeminatorem taeterrimum daemonē fuiſſe, quis neget, qui modo recordetur, primam eius originem ex auaritia Martini Lutheri ductam eſſe? poſt ad pecuniae cupiditatem illa pernicioſa magis gloriae cupiditas acceſſit, quae impurum illum nefariae tragoediae hiſtrionem tanta affecit amentia, iam vt nemini ſuorum tolerandus videretur. erat ille natura ſuperbus; animo elato & inflato. vbi vero non cauſſa, non ingenio, non doctrina, ſed impudentia & audacia, & immoderata licentia maledicendi coepit eſſe ſuperior, tantos ſibi ſpiritus, tantam arrogantiam ſumpſit, omnium vt iudicia reijceret, doctrinaq; ſua, quam caeleſtem ac diuinam eſſe compertum habere ſe affirmabat, non de omnibus modo gentibus, verum de angelis etiam iudicium factum iri

ma-

magnifice nimis & glorioſe praedicaret. Inuidia intolerabilis erat cum hac inſolentia coniuncta. neminem de ſuis ferre poterat, non dico adaequari ſecum, ſed omnino vllo eſſe numero, aut loco, niſi per ipſum. Quis illi fuit Andrea Caroloſtadio vſu, neceſſitudine, amore coniūctior? quis rurſus inimicior, poſtquam liturgiam, ipſo abſente ſuſtulit, ſacrum habitum depoſuit, Euchariſtiam profanis manibus tractandam abiecit, infeſta ſigna in templa intulit, imagines & altaria demolitus eſt? quae ſi Luthero prius veniſſet in mente aut facere, aut docere, clamaſſet hanc eſſe puram atque integram Euangelij doctrinam: quia alium habuerant auctorem, ne amiciſſimi quidem hominis famam ſuſtinere potuit, ſuum eſſe nomen offuſum. Hanc inſolentiam Lutheri, & inſanam gloriae incredibili inuidia iunctam auiditatem ſic imitati ſunt ceteri, magiſtrum vt artificio ſuo ſuperarint. Quam frequenter illa nobis obijciunt? non ſequi ſe hominum opiniones: ſcriptores quamuis antiquos falli & errare potuiſſe. quaſi vero non ſint homines qui hoc dicunt; aut opiniones ipſi non ſequantur ſuas; aut ſoli ex omnibus errare nequeant; aut eos non idipſum potuerit latere, in quo dicunt alios fuiſſe falſos. Lugdunenſes bibliopolas accepi, quaerentibus veterum libros aliquādo reſpondiſſe, quid vobis cum illis ſenibus delirIs? ac ſimul doctores ex illo grege laudibus

in caelum extuliſſe, atqui ſapienter illud M. Tullij temeritatem eſſe florentis aetatis, prudentiam ſenectutis; & in illo Naeuij poetae ludo percontanti, cedo, qui veſtram rempublicam tantam amiſiſtis tam cito? prudenter illud referebatur, proueniebāt oratores noui, ſtulti, adoleſcentuli. Scripſit Bucerus, ab omnibus iure reprehendi Martinum, cum alijs nominibus, tum quod neminem quidquam contradicere pateretur, aut a ſe vlla de re diſſentire, perinde quaſi ipſe eſſet deus. Quid? tu Bucere, qui alienam arrogantiam accuſas, non in eo maxime indicas tuam, dum oſtendis valde tibi graue & moleſtum eſſe, omnes aditus nouae laudis ab illo ceteris praecludi? Oecolampadius diuinae doctrinae ſpeciem tantum inanem concedit Lutheranis. videlicet veram eius faciem ſibi, ſuiſq; ſolum eſſe notam nos credere volebat. Tigurini miniſtri conſtanter affirmant, ſua quaerere Martinum, pertinacem eſſe, inſolentius efferri, continuo Satanae tradere, ſi qui nollent ſententiam eius ſequi. nimirum licere ſibi volebant a Luthero diſcrepare, ne vnus ille omnia inueniſſe videretur; ſeq; ſuae ſententiae duces alijs malebant eſſe, quàm alium aliquem ſequi ducem. queruntur omnes Sacramentarij, non ſublatam a Lutheranis eſſe Pōtificis max. tyrānidem, ſed vſurpatam; & pro ligneo illius iugo ferreum ab eis fidelium ceruicibus imponi. An non aperte vobis dicere videatur, a ſe

In dial. cōtra Melancħth.

Ad Lutheri lib. con. Zuinglia.

pri-

primū tyrrannidem pontificiam extinctam eſſe;ſibi deberi laudem reſtitutae libertatis?Porro Caluinus quibus conuitijs Lutheranorum vniuerſam nationem conſectatus eſt ? quibus verborum contumelijs lacerauit ? infinitum eſſet commemorare omnia : quae cum ſcriberet, profecto volebat, nos omnia contraria de ſe, ſuiſq; cogitare. Iam Michaelem Seruetum nō idem Caluinus extremo ſupplicio mactandum curauit?audiui de viris,qui Caluino quondam intimi fuiſſent,cum dicerent, Seruetū nulla re magis, quàm Hiſpani nominis inuidia oppreſſum. Sed cauſſam Serueti, ſiquidē ille tam impie de diuinitate ſentiebat, tantum abeſt vt defendam, vt nihil vmquam rectius a Caluino factum eſſe fatear in omni vita. cogitare tamen ille potuit in alterius calamitate,quae iam diu impietati ſuae poena deberetur, qui non minus antiqua Eccleſiae ſcita conuelleret : verum periculoſum eſſe duxit, apud ſuos alium pari impietate ſecum de laude certare. Brentius vero, Vrbanus Regius, Andreas Oſiander cur in confeſſionem Auguſtanam iurare noluerunt ? an alienum exiſtimatione ſua putauerunt, ſequi fidei formulam compoſitam, & expreſſam a Philippo, cui aut ſe pares arbitrarentur eſſe, aut etiam ſuperiores ? an ſuae ſententiae auctores eſſe maluerunt, quàm adſtipulatores alienae ? nimis haec antiqua fortaſſe videntur & obſoleta. Carolus Molinaeus:

In vltima admonitione ad Ioachimū VVeſtphalum.

Germaniam a ſe peragratam eſſe gloriatur: nul lum vidiſſe miniſtrum paullo nobiliorem, qui cum praecipuis de rebus non diſputarit. exclamaſſe omnes, natum illum & a Deo factum eſſe ad Euangelium illuſtrandum. praeconium ſane verum ne, an falſum, nihil nunc moror, ſed inſigne certe praeconium atque magnificum, ſi ab alio non a Molinaeo commemoraretur, & a Molinaeo iam ſene. Proximo vere, Lugduni cum eſſem, vidi librum medici cuiuſdam, cognométo Gentilis, quem ἀντίχριστον aiebant eſſe qui mihi obtulerunt. in eo vero libro praeter multa de Deo, multa de myſterijs, a Caluinianis decretis longe abhorrentia, ſcripti erant permulti in Caluinum verſus, quem nihil omnino vidiſſe, nihil intellexiſſe nouus e caelo praecipitatus doctor affirmabat, vt ab eo diſcipulos abduceret, ſi poſſet. at illũ aſſectatoribus circiter quadraginta ſtipatũ, Caluiniani, vt audiui poſtea, vi atque impetu incitatae multitudinis ex vrbe expulerunt. ita neque vir ſpiritus ingentis Caluino deferre voluit principatum; neque a Caluini diſciplina exorti magiſtri paſſi ſunt, alio genere doctrinae recepto, omni ſe laude & dignitate ſpoliari. de Spifamio vero quod nuper accidit, poteſt ſileri? poteſt tã inſignis inuidia diſſimulari? qui quod multis rebus eſſet Beza ſuperior, paullo liberius de quibuſdam, quã vellẽt ipſi, loqueretur, aemuli crudelitate miſer morte luit alienae inuidiae poenas. Cri-

mina

mina quae sũt in eũ collata magis ne nihil cauſ ſae diceretur, affiĉta, quam quod vera vel illo ſupplicio digna putarentur, videntur obieĉta. Omitto Anabaptiſtas, Suenckfeldianos relinquo, praetereo ceteros. id vos tantum intelligere volo Pariſienſes, quod nemo negabit, qui iſtorum vanitatem, inuidiam, certamina, odia cognorit, ſuae quemque gloriae ſtudere, honori velificari ſuo, famam poſteritatis aucupari, id agere, vt ſua, non aliorum diſciplina diuino munere, ac dono conceſſa mortalibus exiſtimetur. Opulenti quondam viri, vt eſt in libro pſalmorum, nomina ſua poſuerunt in terris ſuis; qui nomen vt ſuum immortalitati commendarent, fluuios, vrbes, agros, montes, portus, inſulas à ſe nominari voluerũt. nõ ſecus iſti diſcipli nis varijs nomina de ſuis nominibus fecerũt, vt cũ alij dicantur eſſe Lutherani: alij appellentur Zuingliani, alij alijs principum ſuorum nominibus notentur, tamdiu memoriam illorum viuam teneamus, quamdiu has diſſimilium ſeĉtarum appellationes audiemus. Illa vero viuet, vigebitq; ſemper, neç ei finem vlla vmquam affe ret vetuſtas: verũ ita vigebit, vt Herodis regis, qui omnes pueros intra biennium natos iugulauit; vt Herodis alterius tetrarchae, qui Ioannem cognomento Baptiſtam ſecuri percuſſit; vt Iudae Iſcariotae, qui magiſtrum caeleſtem prodidit Iudaeis, vt Annae, & Caiphae, qui multitudinem ad opprimẽdum liberatorem a

Pſal.48. Matth. 2. Matth.14. Matth.26. Matth.27.

Deo ſibi promiſſum concitarunt; vt Pilati, qui damnatum illum in crucem ſuſtulit; vt tertij
Act. 12. Herodis regis, qui cum Iacobum Zebedaei filiū necaſſet, & a populo diuinis honoribus affe ctus eſſet, pediculari morbo exſtinctus eſt; denique vt eorum omnium memoria, qui inſigni aliquo facinore, aut flagitio nobilitati ſunt; etiam nunc viget. at nos qui laudis auiditate, & opinione doctrinae caeci, omnia Chriſtianae caritatis iura violarunt; qui rumorem hominum ſcelere collegerunt, eos non aliquo inflatu diuino, qui vanitatem, arrogantiam, aemulationem, obtrectationem odit, veram docere pietatem; ſed ſcelerati daemonis furijs inſtinctos, omnes perſequi credemus impietates vias. illū
Iob 41. Deus nomine balaenae ſignificat ſuperbis omnibus imperare. illum generis humani doctor huius mundi principem vocat: vnde cariſſimus
1. Ioan. 2. illi diſcipulus vitae affirmat oriri ſuperbiam. quidquid ſuperbia peperit, illi ſuperbiae principi ſine controuerſia tribuendum eſt. Redeo ad Lutherum: qui auaritia, cupiditate gloriae, inuidia inflammatus, has tot, tamq; graues animi peſtes ira cumulauit. ea poſteaquam inueterauit, & in odium cōuerſa eſt, ſic hominem interdum incitabat, ita furore praecipitem agebat; vt exiſſe de poteſtate videretur. Nam cum eum multi reprehenderēt, multi ſcriptis libris oppugnarent, cum Pont. Max. grauiter in eum vehementerq; decerneret, non aliter exarſit, ac be-

ſtia

ſtia immanis in cauea, multis vndique telis appetita. Scripſerat aliquando, rem eſſe praeclarā, ſub vtraque ſpecie percipere diuina myſteria, ſi in concilio generali ſtatueretur. contra hanc autem eius ſententiam quidam neſcio vnde libellus emanarat: cui libello cum reſponderet, quoniam eiuſmodi homines & charta, & otio abundarent, daturum ſe operam profeſſus eſt, ne ad ſcribendum eis materia deeſſet; dumq; glorioſiſſimi doctores de vna aliqua haereſi ſua, vt ipſis videretur, triumpharent, interea ſe nouam aliam eſſe moliturum; & probaturum omnes eſſe impios, qui in communione myſteriorum altera ſymboli parte Laicos priuent. quod in certamen cum ipſe fateatur, non ſua ſe voluntate deſcendiſſe, ſed prouocatum, &, vt verbis eius vtar, per uim raptum, apparet eum antea ex animi ſui ſententia vere de myſteriorum communione diſſeruiſſe; quae poſtea litteris mādauit, ea, non quod ita ſentiret, ſed quod dolori ſuo, & impotenti iracūdiae obſequi cogeretur, prope inuitum, nullo quidem certe animi iudicio, temereq; effudiſſe. Odium autem illius furiae quis melius docere nos poterit, quam eius familiaris Philippus? audite quid ille, dum Caroloſtadium argueret, de praeceptore ſuo ſcripſerit imprudens: [*Sicut Lutherus, inquit, Papae, ſic ille vicisſim odio Lutheri, non aliqua pietatis opinione, controuerſiam hanc de coena Domini mouit.*] O praeclarum amici homini teſtimo-

In lib ad Bohemos in declaratione Eucha.

In lib. de captiu. Babylo.

Ibid.

monium; o iudicium diſcipuli de magiſtro ſingulare. non igitur apud Caroloſtadium Philippe, non apud Martinum doctorem tuum opinio valuit vlla pietatis. apud Martinum odium Pontificis Maximi; apud Caroloſtadium Martini odium dominabatur. quae ambo de myſterijs contra veterum auctoritatem tradiderunt, non ea putarunt conſentanea magis eſſe pietati, ſed iccirco docuerunt, quod intelligerent alter Pontifici maximo, alter Luthero ea eſſe maxime aduerſa. & potes eum Philippe diuinitus ad Eccleſiam liberandam natum eſſe dicere, quem impulſum odio, omnia feciſſe confiteris? Nihil arbitror illuſtrius dici potuiſſe Pariſiēſes. tamen ne Martinus queri poſſit, ſe fuiſſe falſis teſtibus circumuentum, ipſum ſi poſſumus, ab inferis excitemus: aut potius, quia non poſſumus, me ipſius perſona non alijs verbis, quàm quae ipſe ſcripta reliquit, loquentem audite: [*Si quo caſu id concilium ſtatueret, minime omnium nos vellemus vtraque ſpecie potiri: immo tunc primum in deſpectum concilij, vellemus aut vna, aut neutra, & nequaquam vtraque potiri, & eos plane anathema habere, qui talis concilij auctoritate potirentur vtraque.*] Satis ne magnum conciliorum odium putatis eius in pectore incluſum contineri? vtramque ſymboli partem in communicatione myſteriorum neceſſariam eſſe contendebat. ſi tamen alicuius concilij decreto ſub vtraque myſteria participare iubere-

In lib. de captiu. Babyl.

beremur, ei decreto ne videretur parere, omnino ſe potius non percepturum eſſe profitetur. Quid grauius dici? quid acerbius cogitari aut fingi potuit? alia rurſus accipite ex ore meo nō mea verba, ſed illius: [*Diffiteri nec poſſum, nec volo.*] Odium enim in Apoſtolicam ſedem, nō occultandum, ſed praeſeferendum & gloriandum opinabatur. [*Quod ſi Caroloſtadius, aut alius quiſpiam*] Nihil curabat, a quo diſceret, dummodo pontificatum maximum euerteret; [*ante quinquennium perſuadere mihi potuiſſet, in ſacramento praeter panem, & vinum eſſe nihil, ille magno beneficio me ſibi deuinxiſſet.*] Quid erat Martine, cur magni beneficij loco duceres hoc tibi probari? [*Grauibus enim curis,* inquit, *anxius in hac excutienda materia multum deſudabam. omnibus neruis extenſis me extricare, & expedire conatus ſum.*] Video Martine cauſſam, cum argumenta, quibus hoc perſuaderi poſſet, magna cura, ſtudio, labore conquireres; cum omnes ingenij tui neruos contendiſſes, in eaq; vna cogitatione defixus eſſes, ne inuenires tamen non immerito tu quidem, qui tanto te labore moleſtiaq; liberaſſet; qui tibi demonſtraſſet quod non reperiebas, ab eo beneficiū immortale te crederes accepiſſe. verum quae te Martine quaeſo tam graues angebāt curae, quid animum tuum dies, atque noctes tam ſollicitū habebat, cur ſudabas? an ſtudio cognoſcendae veritatis eras incenſus?

In Epiſt. ad Argentinenſes.

atten-

attendite obſecro quid ipſe reſpondeat. [*Cum probe perſpicerem hac re papatui valde me incommodare poſſe*] ergo non quid verum, quid rectum, quid Euangelio conſentaneum eſſet, quaerebas, ſed quid Pontifici maximo valde noceret. tu te induiſti Martine: tua te confeſſione irretitum tenemus. Spiritum ſanctum putabas, quod nemini ſignificaſſet vmquam, patefacere tibi voluiſſe? maiorem Deo, quam hominibus fidem habendam eſſe arbitrabare? nullius emolumenti ſpe, nullius incommodi metu, veritatem diſſimulandam exiſtimabas? tua te refello oratione. non ducebaris amore veritatis, ſed odio Pontificis maximi praeceps ferebare. doloris vlciſcendi libido in viſceribus, atque in venis penitus incluſa, non ſtudium reſtituẽdae religionis, neque de hominũ ſalute, cura te ad quaerendum incitabat. quae vero Deus antea celauerit animi quieto & placato ſtatu, quae amentia eſt, ea agitato & perturbato demonſtraturum illum exiſtimare? Tenemus odium Lutheri Pariſienſes. ille ipſe, ſi nunc exſiſteret ab inferis, infitiari non poſſet. ceteros pari fuiſſe odio concitatos cognoſcimus ex eo, quod nullo non tempore & loco, fictis etiam, fabulis non Pontificem maximum ſolum, verum vniuerſum etiam ſacrum ordinem in contemptionem adducere conantur. Quid de acerbiſſimis omnium inter ſe odijs dicam? ſi ea de Caroloſtadio, Sacramentarijſq; omnibus Lutherus,

Phi-

Philippus, VVeſtphalus, alijq; Lutherani, ac de Luthero viciſſim, & Lutheranis vniuerſis Caroloſtadius, & Sacramentarij ceteri ſcripſerunt, quae de populo quilibet iratus in ſuos inimiciſſimos non ſcripſiſſet: ſi ea vtrique in Anabaptiſtas, Anabaptiſtae contra in ipſos effuderunt, quae neſcio an quiſquam alius in ſuum aduerſarium dixiſſet: ſi ea Philippus in Oſiandrum, Oſiander in Philippum, ac ceteri eodem modo Lutherani alij in alios maledicta coniecerunt, nemo vt ipſorum grauiora contulerit in Pont. Rom. eiuſq; defenſores: poſſumus iſtos animo ſedato & tranquillo declamaſſe, ſcripſiſſe, emiſiſſe illa credere, quae nemo vmquam niſi ira odioq; furens cogitarit? aut in tanta odij flamma quidquam fuiſſe pietati relictum loci? ſceleratum illum magiſtri ſui proditorem accepimus cum auaritiae ſtimulis vrgeretur, effuſoq; vnguento lucri ſpem ſibi doleret eſſe praeciſam, exclamaſſe, rem indignam videri, perdi temere pecuniam tantam, vnde multorū egentium poſſet inopia ſubleuari; ac rapacitati ſuae populare miſericordiae beneficētiaeq; nomen, quaſi velum quoddam obtendiſſe. pari ratione iſti ſeueri diſciplinae veteris emendatores, etiā ſi ſpeciem quamdam religionis inanem praeſeferant, & hominum caritate adducti, ad illuſtrandam veritatem, & ſuam fidelibus libertatem reſtituendam, acceſſiſſe videri velint, varijs tamen cupiditatibus inflammati, auaritia, ſtu- Ioan. 12.

dio laudis immodico a ſuperbia nato, ira, odio tum noſtri, tum mutuo inter ipſos veniſſe, putandi ſunt ad ſtatum Eccleſiae perturbandum, labefactandum, conuellendum. Etenim ſi qua cura veritatis, ſi quod ſtudium ſincerae pietatis, ſi quis incorruptae religionis amor eos, non effrenatae animi libidines, ad hoc certamen impulerunt, quid eſt, quod multa ipſi faciunt, quae eadem in nobis acerbiſſime reprehendunt? nolunt hypodiaconos, diaconos, presbyteroſq; noſtros de altari viuere. nolunt a populo quidquam eos accipere in cellam. qui ſi vt in ſuis, ſic etiam in Eccleſiae rebus luxurioſos nepotes reprehendunt, (quamquam non omnes ita viuunt, multiq; ſunt ſtudioſi, continentiae veteris imitatores) ſed ſi luxurioſos, vt dixi nepotes reprehendũt, habebunt nos etiam adiutores. ſin autem omnino nihil Eccleſiae miniſtratores accipere debere contendunt, vnde ipſis pecuniae tantae, non vt communis vitae modo, verum vt bellorum etiam ſumptus, diſtantibus in locis queant ſuſtinere? Quare Viretus Lugduni paulo ante meum in eam vrbem aduentum, cum filiam collocare vellet, tot millia nummum aureorum, dotis nomine coegit? quare eidem in eadem vrbe publice quae ſuppeditarent ad victum, praebebantur? at neque Vireto, neque vlli iſtorum certae pecuniae ſunt in ſingulos annos attributae. quid refert, quomodo accipiant, modo conſtet,

eos

eos plus etiam accipere,quam ſit neceſſe? verũ & rectum eſſe negant,ſacrificiorum nomine pecuniã ſolui.an liceat, & quatenus, non diſputo in praeſenti, tantum quaero, quid cauſſae ſit, quamobrem ipſorum in coetibus, nomine ſacrae coenae certa ſumma in ſingula capita imperetur?eleuant controuerſis de rebus & Pontificis maximi & Eccleſiae iudicium.cur Lutheranorum miniſtri, cur Saxonum ciuitates doctrinám Sacramentariorum publico decreto condemnarunt? cur Caluinus de Serueti dogmatis aut ſolus,aut cum ſuis cognouit,ſtatuit, iudicauit? cur Martio extremo Lugduni me praeſente in Gentilem contemnentem Caluini ſententias, & multa numquam ante id tempus audita de diuinitate comminiſcentem Caluiniani miniſtri,ſe iudices eſſe velle dixerunt? cur recuſantem illam, & ad Eccleſiam vniuerſam prouocantẽ ad Eccleſiae totius,hoc eſt,ad ſartorũ,ſutorũ,cerdonum, fullonum,& aliorũ opificum, & mulierculárum, & adoleſcentulorum iudicium inuiti reiecerunt?inhumanum, crudele, impium vociferantur eſſe,a noſtris regibus, principibus, magiſtratibus in ſuos nomine religionis animaduerti. atqui Lutherani ſuos principes ad Sacramentariorum licentiam ferro coercendam ſaepe ſunt adhortati:de Serueto Caluinus extremum ſupplicinm ſumpſit, editoq; libro docuit,iure haereticos capite dãnatos morte multari. Spernunt omnia ſine

ſcripto nobis a maioribus tradita quaſi per manus, noſq; ad litteras, & ſyllabas in omni diſceptatione vocant. Quid ergo Luthero veniſſe dicemus in mentem, vt contra Sacramentarios de myſterio corporis, & ſanguinis abſque ſcripto pugnaret, tradita per manus Eccleſiae diſciplina? quid Lutheranis, & Sacramentarijs, vt vno cõſenſu aduerſus Anabaptiſtas de puerorum infantium baptiſmo, non ſcriptis Apoſtolorum decretis maxime contenderent? quid omnibus omnium haereſeωn hominibus, vt non niſi ieiuni capiant myſteria diuina? quid denique Caluino, vt ſcriptum faceret, iuberi nos habere corda ſurſum, cum nuſquam hoc reperiatur, niſi in liturgia? Suenckfeldius etiam ſcripta diuina repudiat, noſq; ad ſomnia & nocturna viſa intentos eſſe iubet. quaere qui ſententiam ſuam confirmet. comperies, auctoritate librorum diuinorũ, quos reijcit, eum abuti. clamant omnes, plus aequo nos philoſophiae tribuere, ad eiuſq; normam velle dirigere Chriſti doctrinã. quare plerique iſtorum dum Peripateticorum, & Academicorum decreta fugiunt, qui liberos eſſe homines volebant, in Stoicorum ſententiam declinant, qui omnia fati neceſſitate deuinciebant? quare horum argumentis vtuntur ipſi, nos illorum rationibus vti vetant? quare Caluinus in illa plena erroris, & impietatis de corpore, & ſanguine Chriſti diſputatione philoſophiam maluit

In epiſt. ad Alber. Marchionem Brandemb.

ſequi

ſequi ducem, quam caeleſtem apoſtolorum Chriſtiq; doctrinam? quare victus ijs, quae a phyſicis de corporum natura diſſeruntur, in apertiſſimis Euangeliſtarum, Pauliq. verbis nouos quaeſiuit verborum modos? Bella pontificum Romanorum cum principibus Chriſtianis geſta reprehendunt. nec ipſe vllam in partem diſputo. vnum hoc mihi reſpondeant, quibus cum ipſi quarto abhinc anno dimicarint; cum Turcis, an cum Chriſtianis? dies me deficiat, ſi perſequi velim omnia ſigillatim, quae ridiculi correctores, cum eadem ipſi faciant, in nobis reprehendunt. illud modo memoria tenete Pariſienſes, qui non curent quid ipſi faciant, dummodo noſtra non ſine aliqua ad ſpeciem probabili ratione peruertant, neque veritatem eis, neque pietatem, neque hominum ſalutem, neque Eccleſiae ſtatum, neque Deum eſſe curae; ſed vnum id eſſe propoſitum, infinitas & inſatiabiles animi cupiditates explere. Satis iam ſatis diu nos iſtorum hominum quibuſdam quaſi religionis pigmentis fucata oratio fefellit. ſatis diu falſa verae pietatis, euangelij, libertatis vſurpatione deluſi ſumus. nunc quae antea latebant, patent, illuſtrantur, erumpunt omnia. nemini iam illa excuſatione vti licebit; diuinos quoſdã eſſe homines, omnia diuinitus & facere, & loqui arbitrabar, & id tantum agere, vt quae obſcuraſſet ignoratio, illuſtrarentur; quae vetuſtate iacerent, excitaren-

tur; quae negligentia delapſa iam fluxiſſent, ſeuerioribus legibus vincirentur. nullus iam reliquus eſt huic excuſationi locus. audietis poſt alijs orationibus ex me ipſo cetera, quae ſunt a me initio propoſita, nec tam anguſtis vnius horae ſpatijs includi potuerunt, nunc ad ea, quae dixi, nihil addo. Si cupiditatum omnium ſator, altor, amplificator diabolus eſt, vt caritatis Deus: ſi diabolo accepta referenda ſunt quaecumque a cupiditate proficiſcũtur: ſi omnis iſta pietatis colore florens, neruis impietatis iuncta, & conſtricta diſciplina ex pecuniae cupiditate nata, ſtudio laudis immodico, arrogantia inuidiaq; aucta; iracundiae, odijq; viribus confirmata eſt; poteſt vlla ei venia concedi, qui media luce nihil cernat, neque intelligat, cui tot, tam diſſimiles, tam deteſtabiles cupiditates initium, incrementum, robur attulerint, eam non aliunde, quàm a nefario generis humani hoſte oriri potuiſſe doctrinam? poteſt ignoſci ei, qui ſancti Spiritus, Chriſti, apoſtolorum, religionis, pietatis, euangelij ſe dicat ſpecioſis nominibus fuiſſe captum, cum originem ipſam videat his nominibus maxime aduerſam? vos aciem mentis intendite Pariſienſes; & omnes iſtos, qui ſolent crebris haec vſurpare ſermonibus; qui in conuiuijs, vbi maioribus poculis popoſcerunt, tamquam in ſchola garriunt diuinis de rebus; qui ſe nuſquam non inculcant auribus noſtris; penitus intuemini.

ni. numquam vos illi falſa imagine eludent; numquam artificioſa, & callida oratione decipient; quem habuerint magiſtrum facile cognoſcetis, quoad fixum illud veſtris in mentibus haerebit, omnia ipſorum conſilia ſpectare ad eas, vnde orta ſunt, effrenatas animi libidines exſaturandas. iſti illi ſunt falſi & adulterini doctores, quos Petrus in Eccleſia futuros aliquãdo praenuntiauit, vt inter Iſraelitas adumbrati vates exſtitiſſent: qui tametſi nihil niſi Euangelia, Pauli epiſtolas, Apoſtolorum vitam, & facta loquuntur, tamen occulte ſectas pernicioſas, & diſciplinas exitiabiles inducunt: tametſi nihil niſi Chriſti ſanguinem in ore habent, dum eius verba tamen, & myſteria peruertunt, eum qui emit eos, dominum negant: tametſi vitam beatam & immortalem & ſibi, & ſuis quietis, ac nihil agentibus pollicentur, celerem tamen interitum, & exitium ipſi adſciſcunt ſibi. Nihil vos moueat, quod eorum intemperantem diſciplinam, & inſtituta exitioſa quamplurimi perſequuntur. tot ante ſaeculis hoc euenturum eſſe praedixerat Petrus; idem ante Petrum denuntiauerat omnium magiſter Chriſtus, qui illud etiã adiecit, ipſos illos a Deo ex omni numero delectos homines propemodum in errorem inducendos. Multi mortales haereticos olim ſunt ſecuti: multi etiam nunc ſequuntur Mahometen: multi relicto Chriſto ſe conferent ad Antichriſtum. Moueant illa po- 2.Pet.2. Matth.24.

tius veſtros animos, Pariſienſes, quod per iſtos factum eſt, vt derideatur a Iudaeis, id quod praeſente, & audiente me aliquando contigit, & contumelioſe reijciatur veritatis ratio, atque via; cum dicant, veram illam religionem eſſe non poſſe, in qua tam multae grauiſſimis de rebus contentiones exſiſtant: quod adumbratam abſtinẽtiae ſpeciem ſuis cupiditatibus praetexentes, pulchris virtutum nominibus, & ad captandas voluntates compoſito ſermone vos ad ſe allectos per auaritiam, ad ſuum arbitriũ nundinantur: poſtremo quod eorum damnatio, & poena non cunctatur; quod interitus, vt
2.Petr.3. Petri Apoſtoli verbo vtar, non dormitat. ſint illi nunc ſane, ſint metu liberi, ſint ſoluti: ſua illa venena ſpargant impune; & quoniam neceſſarijs de cauſſis hac in ciuitate tolerantur, ſint, quãdoquidem ipſis ita videtur, beati, ſint florentes. erit erit illud aliquando tempus, niſi ad ſe redierint, cum iuſtas, amẽtiaeq; ſuae iamdiu debitas penas perferent, tanto grauiores, & atrociores, quanto diuturnior eis fuerit impunitas conceſſa. veniet tandem ille dies, quo die diuina vis ac ſeueritas, animaduerſionis tarditatem ſupplicij grauitate compẽſabit. Quae cum ita ſint, Pariſienſes, praebete vos, vt feciſtis adhuc, in veteri fide conſtantes, in antiqua religione firmos. graues in maiorum diſciplina in Eccleſiae inſtitutis, ac moribus laborioſos, atque diligentes. A quibus haec ciuitas primũ

acceperit Chriſti doctrinã, recordamini; Dionyſium dico, Ruſticum, Eleutherium, & alios ſanctiſſimos eruditiſſimoſq; viros . quemadmodum illi vixerint, aſſiduo vobiſcum cogitate. quò iam ita viuendo peruenerint, conſiderate, eorum & vitae genus, & recte dictorum recteq; factorum ſempiterna praemia intuentes, imitamini religioſam fidem. Ieſus Chriſtus heri, & hodie, ipſe & in ſaecula. Semper eadem fuit, quae nũc eſt & conſequentibus annis erit in Eccleſia Catholica doctrina, varijs, & peregrinis, hoc eſt, ab ea, quae perpetua Eccleſiae ſucceſſione prodita nobis eſt, alienis doctrinis numquam vos abduci patiamini; nec eo vela detis, vndecũque ſe flatus aliquis erroris oſtenderit; ſed voluntate ſtabiles, fide fundati, gratia noſtri liberatoris immobiles, in ea, quam animo a prima pueritia imbibiſtis, & ad hanc aetatem retinuiſtis diſciplina vſque ad extremum ſpiritum permanete.

Hebr. vltimo.

Eph. 4.

PETRI. IOANNIS PERPINIANI

De retinenda veteri religione, & falſa recentium haereticorum doctrina reijcienda, ad Pariſienſes, Oratio XIII.

VENIT alterius orationis dies Pariſienſes, quo die pars altera promiſſi muneris, ſi minus tota, aliqua ex parte certe perſoluēda eſt. Precor Deum opt. max. voſq; idem omnes ab eo precari velim, vt ſine turbis hunc conuentum omnium laetitia celebrari patiatur. nos enim vt actiones has inſtituimus ad confirmandos animos bonorum, ſic valde cupimus eas ad exitum ſine cuiuſquam vel malo, vel iniuria peruenire: quod vt conſequamur, in eorum, qui audiunt, moderatione ſitum eſt. Nam ſi tumultus illius, qui ſuperioribus diebus exſtitit, cauſſam quaeſieritis, reperietis eum non actione mea, ſed paucorum, nequid dicam aſperius parum modeſtis vocibus eſſe cōmotum; quas an probet, aut cōcedat Caluini diſciplina, haud equidem ſcio; Euangelia certe, Apoſtolorumq; litterae vehementer reprehēdunt, quae noſtram in factis dictiſq; modeſtiam omnibus
Philip. 4. hominibus notam eſſe volunt, & probatam.

Ac

Ac nos quidem primo breuē epiſtolam in gymnaſio noſtro fiximus, qua monebamus lectorem, diuinis de rebus orationes me crebras habiturum, eorum potiſſimū cauſſa, qui linguae Gallicae ignoratione nullū e ſacris cōcionibus fructū capere poſſunt. hic nemo credo tam iniquus erit aeſtimator rerum, qui aut conſilium noſtrū, aut verborū genus reprehendat. Poſt aliquanto breuiſſima ſcheda per cōpita ſignificauimus, de veteri religione retinenda verba me III. Non. Iun. eſſe facturum. hic index fortaſſe nō nullorum animos permouit; qui me non tam impediunt, quod noſtram religionem peſſime oderunt, quam adiuuant, quod ſuam nouam eſſe confitentur. Ego vero Pariſienſes non quidquid euenerit ex oratione mea, ſed quod ex ijs, quae a me facta dictaue ſint, euenire debuerit, id vnum mihi arbitror eſſe praeſtandū. quid autem erat vel in illo facto, vel in verbis, quod iure quemquam poſſet commouere? non legitimum, non vſitatum eſt, indicare ſcripto, ſi quid in tuo gymnaſio ſit agendum, quod ceteros iuuet audire? non omni contumelia oratio illa caruit, de veteri religione retinēda? niſi hoc ipſum iſti cōtumelioſum putant, eſſe aliquem, qui homines recte diuinis de rebus ſentientes ad maiorum ſuorum pietatem conſeruandam adhortetur. quod ſi ita eſt, nos tamen neque clamoribus eorum, neque minis, neque armis aliquando cedemus Pariſienſes. Quamquā enim

edi-

edicto regio publicae quietis cauſſa propoſito, ſapienter cautum eſt, nequid fiat, neve dicatur quod ſpectet ad multitudinem concitandam; nemo tamen antiquae veraeq; religionis amatores ad eam retinēdam adhortari prohibetur, hoc ſuapte natura pulchrum eſt: hoc publice ab omnibus vſurpatum eſt; hoc iure communi rectum eſt, proprio conceſſum. regem habemus praeclare ſentientem: erga religionem Catholicam egregie animatum: a nouitate tota voluntate abhorrentem: qui tametſi regni pacificandi cauſſa multa, quae nollet, patiatur & ferat, tamen optat, quam a ſuis maioribus fidem accepit, ſartam & tectam conſeruari; optat, quorum adhuc integra mens eſt, eos incorruptos ad ſupremum tempus permanere; optat, ſi qui animo dubio fluctuent in vtramque partem, eos oratione, conſilio, auctoritate confirmari; optat, omnes a veritate varijs opinionum ſemitis aberrantes, in viam, ſi quo modo fieri poſſit, reduci. numquam ille contra voluntatem ſuam veniſſe iudicabit, qui fecerit quod ipſe optat animo, permittit edicto. Si populum ad contemnendum regis imperium fuiſſem conatus impellere; ſi multitudinē ad caedem, ad rapinas concitaſſem; ſi vllam vt iniuriam alicui hominum generi inferretis, a vobis Pariſienſes contēdiſſem; ipſe me grauiſſimi criminis reum, ipſe me regiae maieſtatis contemptorem, ipſe me extremo ſupplicio dignum confiterer. Sin

autem

autem illa ſumma fuit orationis meae veterem religionis diſciplinã, quã rex omni animo, omniq; voluntate ſequitur, conſtanter eſſe retinendam, dicam libere Pariſienſes, non a me regia maieſtas, quae religionis dignitate quadam ex parte continetur, imminuta eſt, ſed conſeruata & amplificata. iſtis iſtis, quemadmodum factũ ſuum defendãt, prouidendum eſt, qui communicato conſilio, domi noſtrae praeſente ornatiſſimo viro Iacobo Soriano Venetorum Legato, religionis antiquae defenſionem contra regis edictum exſibilauerunt; neque prius quieuerunt, quam Iacobum Rodericum Falconium iuuenem animo praeſtantem, qui hoc ſe primum aduerſus Deum pietati, deinde caritati erga praeceptorem ſuum debere arbitrabatur, ad arma inuitum impulerunt. At in noſtram religionem aſperius inuectus es. quaſi vero poſſim oſtendere, pietatem antiquam eſſe retinẽdam, quin demonſtrem, quantum in iſta falſa ſpecie pietatis inſit & turpitudinis, & mali. at diſciplinam impietatis noſtram appellaſti diſciplinam. ridiculum erat exſpectare, vt aliter a diſciplinae veteris defenſore nominaretur. Sed vtrũ eſt grauius? impietatẽ dicere, an idololatriam? mihi vel haec paria, vel poſterius nomen atrocius videtur. Euolue nunc omnes Caluini, & aliorum libros. omnes paginas inuenies hoc verbo refertas. audi miniſtrorum omnium conciones: comperies, nullum eos habere frequen-

tius

tius in ore verbum. & queri audent, impietatem a nobis appellari diſciplinam ſuam, cum ipſi noſtram vocent idololatriam? ſi ferre non poterant veritatis vocem, ad audiendum venire non debuerunt. nos enim non, qui ſibila ſerpentis antiqui imitarentur, quaerebamus, ſed qui prudentiam illam ſerpentum columbarum ſimplicitate iunctam ſequerētur, quam hominum magiſter diſcipulis quondam ſuis magnopere commendauit. Verum illi cum diſrumperentur, veterem Eccleſiae fidem contra noua commenta defendi, ad impediendum orationis noſtrae curſum parati, de induſtria venerunt. vellent in Pont. max. in ſcriptores antiquos, in omnes vetuſtae diſciplinae partes dicere quod liberet, & quam liberet diu; nos pro veritate, pro religione maiorum, pro Eccleſiae catholicae dignitate omnino hiſcere non audere. Errāt pietatis veteris oſores, amatores impietatis nouae, errant vehementer, ſi paſtoritia fiſtula obrui poſſe putant tubae cantum. falluntur, ſi ſperant, me nimis & mortis metu poſſe terreri. hanc enim ego non vitam, ſed mortem; quam ſuis pollicitus eſt Chriſtus, quam exſpectant omnes boni, cuius fruendae ſtudio interdum efferuntur, illam vnam vere eſſe vitam puto. quare vt opto neminem facere contra Chriſtianae caritatis officium, ſic, ſiquid humanitus accideret, quod in hac vrbe intelligo mihi non eſſe timendum, ſed ſi quid accideret tamen, ſum-

Matth. 10

mi

mi beneficij loco ducerem, eripi mihi breuem, miſeram q; vitam, aeternam, & immortalibus bonis affluentem reddi. Vos non modo corporibus, verum animis etiam adeſte Pariſienſes, & cuius diſciplinae cauſſas turpitudinis infamiaeq; plenas oratione ſuperiore didiciſtis, eius nunc partus cognoſcite quaeſo diligenter. vos ipſi etiam ſi ego nihil dicam, facile ſtatuetis a quo tantam malorum ſementem factam exiſtimetis. Non enim eſt Pariſienſes, non eſt diſſenſionis auctor Deus; ſed pacis, beneuolétiae coniunctionis, vt Paulus in omnibus Eccleſijs, docebat. Has ille, virtutes tanti fecit, vt filium ſuum vnigenam per ſummos cruciatus necari permiſerit, modo quos adoptare ſibi decreuiſſet, non tam regionibus, quàm animis diſperſos, & opinionum magis, quam locorum interuallo diſiunctos, in vnum non tam ſpatijs terrarum, quam voluntatum conſpiratione congregaret. Itaque generis humani vindex grauiter aliquando de Hieroſolyma queſtus eſt, quod ſuos ab ſe ciues aggregari minime pateretur, iam dudum id ſe operam dare teſtatus. Contra Satanae, qui ſemper homininibus aduerſatur, &, quoad poteſt, etiam Deo, nihil aliud propoſitum eſt, quod intueatur; & in quo efficiẽdo ſine intermiſſione elaboret, niſi eorũ, qui vna ſententia & voluntate conſtricti tenebantur, repẽtina diſſidia atque diſcordiae. quocirca libertatis & ſalutis noſtrae parens

1.Cor.14.
2.Cor.13.
Ioan.11.
Matth 23

tens, qui ad furorem eius comprimendum erat delapſus in terram, poſtquam demōſtrauit Iudaeis, nullam ſibi pactam eſſe cum illo Societatem, illud adiecit, qui cum ipſo non ſit, contra ipſum eſſe; & ſpargere ac diſſipare, qui cum ipſo nō colligat; ſignificās, & Satanā, & eius ad miniſtros aduerſandi ſtudio diſpergere conari, quos ipſe magno labore congregarit. Viderunt hoc etiam veteres poetae, quamuis eſſent inani ſuperſtitione caeci, qui diſcordias & bella per furias quaſdam apud inferos commorantes excitari, non ſine cauſſa fictis fabulis memoriae prodiderunt. Deo videlicet concordiam, pacem, quietem; diabolo, vt eſt apud Mantuanum vatem,

Matth. 12.

. . . . *triſtia bella,*

Aenei. 5. *Iraſq; inſidiaſq; & crimina noxia cordi*

opinabantur eſſe: Deum exiſtimabant placare iras, tollere diſſidia, conglutinare voluntates; diabolum non externos tantum, & alienos, verum etiam vt idem ille poeta ſcripſit,

. . . *vnanimes armare in proelia fratres;*

nec inter peregrinos, & ignotos modo ſerere diſcordias, verum etiam [*odijs verſare domos,*] & propinquis ad mutuam perniciē arma praebere. Quae cum ita ſint, vt illa, quae pacem Eccleſiae vel conſeruat, vel reconciliat, diſperſos colligit, diſſidentes in gratiam reducit, diſciplina caeleſtis, atque diuina, ſic quae ſocietatem Eccleſiae diſrumpit, aut diſſuit, collectos diſpergit

pergit, omnibus ſenſibus congruentes diſiungit ac diſtrahit, non aliunde, quàm ab aduerſarijs poteſtatibus ortum habuiſſe ducenda eſt. Ioannes quidem, quem propter excellentem diuinarum rerum ſcientiam τὸν θεόλογον appellant Graeci, cum filiolos ſuos cariſſimos admoneret, ne omni ſpiritui crederent, ſed tentarent ſpiritus potius ac periclitarentur, an a Deo profecti eſſent, ne ſimulata falſorum prophetarum ſpecie fallerentur, ſignum hoc addidit, quo facile ſpiritus vere diuinus a ſimulato & adumbrato diſcerneretur: quicumque confiteatur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, ſpiritum illum vere eſſe diuinum; qui Ieſum ſolum, eumq; in carne veniſſe neget, illum ſpiritum, licet diuinus videatur eſſe, non a Deo tamen afflatum fuiſſe, verum eſſe Antichriſtum; quo verbo ſignificare voluit diaboli ſpiritum illum eſſe, cũ Paulus Antichriſtum affirmet ſecundum operationem Satanae eſſe venturum, ab eoq; vim & poteſtatem accepturum, res magnas, nouas, & admirabiles patrandi. Intendite quaeſo ſenſus menteſq; veſtras Pariſienſes, & quae ſit huiuſce ſigni vis, conſiderate. Arius, Eunomius, Macedonius, Donatus, alijq; multi veteres haeretici nonne Chriſtum in carne veniſſe fatebantur? eos autem qui ſpiritu diuino excitatos fuiſſe dicat, ac nõ potius malorũ daemonum furijs exagitatos, amens ſit. quid ergo eſt, quod ſcriptum fecit Apoſtolus, quicumque fateatur Ie-

1. Ioan. 4.

2. Theſſ. 2.

ſum

ſum Chriſtum in carne veniſſe, hunc diuino nu
mine afflari? nimirum illi confitentur, vt Beatus
Tract. 6. in epiſt. Ioannis. Auguſtinus explicat, qui & Dei filium vere ho
minem eſſe factum, verbis dicunt; & cauſſam,
quae illum ad ſuſcipiendam noſtram naturam
impulit, hoc eſt, caritatem, factis retinent & om
ni vita. Illi contra Ieſum ſoluunt, eumq; in car
ne veniſſe infitiantur, qui vel alterutram ei na-
turã impia oratione adimunt; vel eum in carne
veniſſe ore quidẽ loquũtur, dũ caritatem tamẽ
quae ei fuit veniendi cauſſa, non ſeruant; dum
Eccleſiae membra diſſoluunt, quae caeleſtis
amoris vinculis ille adſtrinxerat; factis atque
vita negant. Conuertite mihi nunc animos in
omnes partes, & quoniam oculis non poteſtis,
mente & cogitatione circumſpicite omnes ter-
rarum oras. quae fuit ante Lutherum omnium
Chriſtianorum de religione conſpiratio atque
concordia? quae vbicumque locorum ſimilitu-
do, & conuenientia myſteriorum? quam admi-
rabilis omnium paene Gentium, quae Chri-
ſtum colunt, ſtudiorum, voluntatum, ſenten-
tiarum, & quam inimico noſtro metuenda con
ſenſio? magnae nobileſq; partes vetuſtioribus
diſſidijs fuerant ab Eccleſiae corpore abrup-
tae: quae vero in ſocietatẽ remanſerant, & ſi
non nullis fortaſſe de rebus humano more diſ-
ſidebant, de ſumma tamen religionis miro con
ſenſu, omnes inter ſe deuinctae tenebantur, nõ
aliud Germanus, aliud Hiſpanus de libertate
volun-

voluntatis humanae ſentiebat.non ſecus Polonus atque Gallus de myſterio corporis,& ſanguinis Chriſti loquebatur.vna erat Hungari & Itali;vna Angli & Siculi; vna Scoti & Sardi de originis peccato,de baptiſmate, de iuſtitiae noſtrae ratione ſententia;eadem omniū de ſingulis religionis noſtrae partibus & mens, & oratio. At vero nunc quanta eſt inter nos & eos, qui a nobis deſciuerunt, diſſimilitudo? vix vt ab eodem vtrique genere videamur orti.mitto nos inter illos ipſos,qui ab Eccleſia defecerūt, quanta doctrinarum ſunt facta diuortia?quam miſeranda diſſidia? poteſt quidquam fieri tam diuerſum,quàm Lutheranus,Anabaptiſta, Sacramentarius, Suenckfeldianus, Seruetianus? poteſt aliquid magis diſpar cogitari, quàm Oſiander Philippo?poteſt inimicius quidpiam fingi, quam Flaccus Illyricus vtrique? poteſt reperiri quid magis aduerſum, quam Gentilis, & Ludouicus Alemannus Caluino? nullum vmquam inueniet exitum oratio mea Pariſienſes, ſi omnia genera innumerare voluero & a nobis, & inter ſe diſſidentium haereticorum. de iuſtitia noſtra ſolum amplius X X. Lutheranorum ſententiae numerantur inter ſe valde diſiunctae:quot oppida ſunt,totidem fere diſſimiles, & contrariae fidei confeſſiones profeuntur. ſi quando noſtri doctores leuioribus de rebus non ſentiunt, neque ſcribunt eodem modo, praecipuis tamen, ac neceſſarijs de lo-

cis non diſcrepāt; neque ſuam quiſque diſcipli ná inſtituit, omneſq; gentes ad ſe allicere conatur, verũ eamdem omnes Chriſtianā videlicet diſciplinam, licet varijs, probabilibus tamen & in vnum exitũ ſpectantibus dubijs de rebus diſputationibus illuſtrant. at iſti apud ſe quiſque Eccleſiam eſſe aiunt, apud alios negant eorũq; conſuetudine, & conuictu prohibent ſuos. O magnum & intolerandum dolorem Pariſienſes: o caſum acerbum atque luctuoſum: o miſeram Eccleſiae Chriſtiane condicionem. tot mēbra, tam pulchra ſpecie, tam firma viribus, tam neceſſaria vtilitate, ab eo corpore, quod ſi dei, ſpei, caritatiſq; neruis Deus ipſe colligarat, fuiſſe diuulſa? quae tot ex gentibus natura diuerſis, diuino dono conſpirantibus iuncta, Cant. 6. velut acies ad pugnam inſtructa ſuis hoſtibus formidabilis incedebat, eam paucorum fraude laceratam, fuſam, diſſipatam gentibus expertibus veritatis eſſe ludibrio? Solemus dolere vehementius, non numquam etiam lugere, vbi nobis venit in mentem quam crudeliter ſanctiſſimum Chriſti corpus a Iudaeis fuerit dilaniatum. quanto nobis acerbiorem dolorem atque luctum deberet illud commouere, diſtrahi ac diſcerpi temeritate quorundam Eccleſiā, cuius conſtituendae cauſſa Dei filius verus Deus, cruciatus illos tam horribiles voluit ſuſtinere? ille quidem neque cum iniurioſius tractaretur, neque cum verberibus conciderecur,

neque

neque cum immaniſſimo ſupplicij genere mactaretur, vllum pro ſe verbum fecit: vbi vero Paulum in Eccleſiam naſcentem incredibili Act. 9.
audacia furentem adſpexit, ſubita luce perculſum abiecit humi, formidabiliq; voce caſtigatum a caede reuocauit. nos autem, qui carnificum illorum ne nomen quidem ſuſtinemus audire, hos in delicijs habemus, qui ſceleratas Eccleſiae manus attulerunt; & cum interfectores Chriſti, malorum daemonum inſtinctu feciſſe fateamur, quae fecerūt carnifices Eccleſiae ad caedendas & diſijciendas myſtici corporis reliquias, diuinitus eſſe credimus impulſos, & quia neutram Chriſto verbis detrahunt naturā, licet caritate vacui ipſo vitae genere diſſoluāt Chriſtum, Eccleſiam diſſipent, illum in carne veniſſe factis negent, ſpiritu tamen eos afflatuq; caeleſti dicimus commoueri. atqui non diceret Aurelius Auguſtinus; ille, inquā, Auguſtinus, quem vnum ex omnibus antiquis auctoribus laudare ſe ſimulat Caluinus, iſtos diuino ſpiritu afflari pernegaret. Vultis eius a me verba recitari? vultis ipſum ex ore meo quodam modo loquentem audire? [*Quiſquis non habet caritatem, negat Chriſtū in carne veniſſe. nunc iam interroga omnes haereticos: Chriſtus venit in carne? venit. hoc credo, hoc profiteor. immo hoc negas. vnde nego? audis quia hoc dico. immo ego conuinco, quia negas. dicis voce, negas corde: dicis verbo, negas factis, quo modo, inquis, nego factis? quia ideo venit*

in carne Chriſtus, vt moretur pro nobis, ideo mortuus eſt pro nobis, quia caritatem multam docuit. maiorem hac caritatem nemo habet, quam vt animum ſuam ponat pro amicis ſuis.] Audi Luthere. audi Caluine. audi quicumque per ſpeciem pietatis ab Eccleſia Romana defeciſti. audi nō me, ſed Auguſtinum. [*tu non habes caritatem, quia pro honore tuo diuidis vnitatem.*] audi rurſus. vide ne excidat. [*tu non habes caritatem, quia pro honore tuo diuidis vnitatem.*] vos autem Pariſienſes, quid vobis loquatur accipite, ne qua fallaci inflatus diuini ſimulatione capiamini. [*Ergo hunc intelligite ſpiritum ex Deo.*] quem Auguſtine? dic quaeſo planiſſime. [*qui dicit Ieſum in carne veniſſe. qui dicit non lingua, ſed factis. qui dicit non ſonādo, ſed amando.*] quid ſi qui falſo iactabunt ſpiritum afflatumq; caeleſtem? [*pulſate. tangite vaſa fictilia, ne forte crepuerint, & male reſonent. videte ſi integre ſonant. videte ſi ibi eſt caritas.*] numquam vos hic factorum & caritatis quaſi ſonus fallet Pariſienſes. tu vero Lutherane, tu Caluiniane, tu quiſquis recentem iſtam cuiuſcuius modi doctrinam tam quam filiolam complexam tenes, cur diuinum inſtinctum nobis obiectas? audi quid ſequatur apud eumdem ſcriptorem. [*tollis te ab vnitate orbis terrarum. diuidis Eccleſiam per ſchiſmata. dilanias corpus Chriſti. ille venit in carne, vt colligat; tu ideo clamas, vt ſpargas. ille venit colligere; tu venis ſoluere. diſtringere vis membra*

Chri-

Chriſti. quomodo non negas Chriſtum in carne veniſſe, qui diſrumpis Eccleſiam, quam ille congregauit?] periculoſa ſunt quae reſtant Pariſienſes. quemadmodum accepturi ſint aduerſarij noſtri, perhorreſco. ſed quoniam Auguſtini verba ſunt, non mea, dicam, non, ita me Deus amet, contumeliae cauſſa, ſed veritatis, ſi quomodo poſſint agnoſcere errorem ſuum. *Contra Chriſtum ergo venis. antichriſtus es. Intus ſis, foris ſis, antichriſtus es. Sed quando intus es, lates; quando foris es, manifeſtaris. Soluis Ieſum, & negas eum in carne veniſſe. non es ex Deo.*] Quid igitur eſt, dicat fortaſſe aliquis, non veni pacem mittere, ſed gladium? quid eſt, veni ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem ſuam, & nurum aduerſus ſocerum ſuam, & inimici hominis domeſtici eius? potuit ne Chriſtus apertius indicare diſcordias? negare poſſumus, earum inimicitiarum, quae religionis cauſſa ſuſcipiuntur; auctorem illum eſſe, qui ſe ipſe fateatur; ad eas excitandas in terram eſſe delapſum? O praeclaros laborum diuinorum interpretes, in retinendis literis ac ſyllabis, cum primis ſanctos atque diligentes, in praetermittenda voluntate diſſolutos. vobis auctoribus nullum nouum praeceptum nobis Chriſtus dedit, vt nos inter nos mutua caritate complectamur: non pacem prae ceteris rebus & ſuis diſcipulis, & per eos Eccleſiae vniuerſae commendauit: non a patre

Math. 10. Ioan. 13. 14. & 17.

ſupremo tempore precatus eſt, vt & diſcipulos ſuos, & omnes, qui per eos eſſent credituri, ſeruaret, vt quemadmodum pater & filius eiuſdē naturae diuinae cōmunione ſunt idem, ita nos & ſententiarum, & voluntatum, & myſteriorum coniunctione ſummam illam ſocietatem & vnitatem, quoad eius fieri poteſt, imitantes, in vnum coiremus. vobis interpretibus inepta
Rom. 12. eſt illa tam crebro a B. Paulo vſurpata ſimili-
1. Cor. 12. tudo, Eccleſiam eſſe quaſi quoddam corpus e
Eph 4. diuerſiſſimis quidem, inter ſe tamen cōſentientibus membris aptum atque connexum; quod & ſpiritu diuino cōtineatur, & ita temperetur, vt in tāta varietate, ac diſſimilitudine partium incredibilis quidam ſit abſque vlla diſcrepātia concentus; omneſq; omnium & malis doleant,
1. Cor. 1. & laetentur bonis: fruſtra idem Apoſtolus Corinthios per Chriſtum obſecrabat, vt idem loquerentur omnes; vt nullo animorum diſſidio diſtrahi ſe paterentur; vt eadem eſſent mente, & eadem ſententia concordes: nihil erat cur
Eph. 4. Epheſios obteſtaretur, vt ſollicite ſeruarēt vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. At ego, qui nō ſum tam acutus explanator, vt ex Chriſti verbis non diſcipulū Chriſti modo, verum ipſum etiam Chriſtum ſtultitiae condemnem, illud didici a maioribus noſtris, in eoq; libenter acquieſco, Dei filium per Apoſtolos ſuos, & eorum ſucceſſores ancipitem diuinae doctrinae gladium in omnes propemodum terras immiſiſſe;

ſiſſe; quo gladio naturalium affectionum vincula cum abſcidiſſet, liberos a parentibus, affines a ſuis affinibus ita diuiſiſſe, vt cum fidem alij amplecterentur; alij extra Eccleſiam permanerent, propinqui a propinquis, credentes a fidei expertibus ad iudicia, ad ſecures, ad rotas, ad cruces, ad flammas raperentur; id quod & iam olim accidiſſe Eccleſiaſticae hiſtoriae demonſtrans, & etiam nunc vſu venire ſcimus vbicumque gentibus veritatis ignaris Euangelium denuntiatur. Eccleſiam autem hoc neceſſario ſanctiſſimoq; bello conſtitutam, accepi & Chriſtũ, & apoſtolos voluiſſe, mira quadam rerum omnium ſocietate contineri. in eam qui gladium immittat; eam qui diuidat, & diducat in contrarias praecipuis de rebus opiniones, Antichriſtum eſſe. Iſtuc ipſum, inquiunt, nos etiam & ſentimus, & docemus. verum cum Eccleſia, per apoſtolos conſtituta, fuerit extincta, hominesq; ſenſim redierint ad impietatem & idololatriam, neceſſe fuit caeleſtis doctrinae gladium denuo diſtringi, ac per nouos apoſtolos vetuſtiſſimũ pietatis cum impietate bellum renouari. Ad apoſtolicae doctrinae ſucceſſionem redit oratio Pariſienſes. Quando Eccleſia adſpectabilis eſſe deſijt? quando fuit illa ſucceſſionis legitimae tela praeciſa? iam pridem. iam olim. eſto. verum quando fuit iſtud, iam olim? ſi diem, ſi menſem, ſi annum non potes, aetatem certe nota. quo primum ſaeculo

Eccleſia coepit eſſe nulla? nullam enim Eccleſiam aliquando fuiſſe dicunt, qui dicunt adſpectabilem illam eſſe deſijſſe, cum iſtam, quae ſub adſpectum nō cadat, Eccleſiam nemo ſcriptorum diuinorum agnoſcat, qua igitur aetate primum ſine ſchola diſcipuli, ſine matre liberi, ſine Eccleſia coepimus eſſe Chriſtiani? quid iſti dicturi ſint, neſcio: id vnum affirmare poſſum, quod in omnium veſtrum animis penitus inhaerere velim, niſi virorū illuſtrium, qui omnibus ſaeculis a Chriſto ad nos vſque floruerunt, monumenta praeclara ſepeliantur, aetatem nullam poſſe notari, cuius aetatis diuinarum rerum ſcriptores non ita exponant ſummam religionis eius, quam nobis patres noſtri velut optimam hereditatem reliquerunt, eamdem vt oſtēdant ſuperioribus temporibus fuiſſe. aut ſi tempus iſti vere definire poſſunt, quo primum tempore coeperint eſſe quae nos habemus, cum ante Lutherum haec ſola viguerint multos annos deleantur illa ex Euangelio Chriſti verba, Ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem ſaeculi: inducantur illa, Tu es Petrus, & ſuper hanc petram, hoc eſt ſuper te, quem ad ſignificandam ſolidae fidei firmitatem cephā ideſt, petram cognomento vocari volui, aedificabo Eccleſiam meam, & portae inferi non praeualebunt aduerſus eam: tollantur illa. Quae eſt Eccleſia Dei viui, columna, & firmamentum veritatis;

Matth. vltimo. Matth. 16. Ioan. 1. 1. Tim. 3.

illa

illa denique plane extinguantur, Sed firmum fundamentũ Dei ſtat: quae omnia ſi nequeunt aliter eſſe, quã ſcripta ſunt, quis dubitat, numquam Eccleſiam neque eſſe deſijſſe, neque deſituram? quis non videt, eam continuata apoſtolicae doctrinae ſucceſſione & ad nos vſque perueniſſe, & ad ſupremũ tempus eſſe peruenturam? quae ſi quando deſijſſet, numquam tamen ab auaritia, ſuperbia, cupiditate laudis, inuidia, ira, odio initium eius inſtaurandae ſumi paſſus eſſet Deus. Ergo ſit hoc conſtitutum Pariſienſes, numquam Eccleſiae ſuae defuiſſe Chriſtum; numquam illam ad veteris impietatis conſenſiouem recidiſſe; neque neceſſarium fuiſſe bellum, niſi malis moribus indici; nouã recẽtium magiſtrorum diſciplinam, quae mirifice conſentientẽ antea Eccleſiam miſerandum in modũ lacerarit, quae tot, & tam atroces tragoedias excitarit, non a Deo, qui conſenſum animorũ & quietem amat; ſed ab illo diſſenſionũ auctore, inimico pacis, otij, & quietis perturbatore eſſe profectam. Video vos eſſe feſſos Pariſienſes: video me horae breuitate iam vrgeri. cupio vos ad orationes alias audiendas integros atque alacres venire. Vnã tantummodo, eamq; nõ longam, ſed valde firmã tamen addã coniecturam. per veſtram vos humanitatem oro & obteſtor, vt mihi animos ad eam cognoſcendam redintegretis. Februario ſuperiore nõ multi ante Cineralia diebus Lugduno mihi

2.Tim. 2.

Tur-

Turnonē vſque Rhodano ſecundo nauigandū fuit. aduerſarij non pauci eadem nauicula mecum vehebantur. eorum vnus, quem ego mini ſtrū eſſe de facie ſuſpicabar, lepidus & ſalſus eſſe velle coepit. Cum autē ei iocandi materia deeſſet, veſtimenta monachorū, ita vt fit, cogitanti occurrerūt. Ego, inquit, aliquādo Romae quoſdam vidi monachos, quos ob inſigniorem cucullum vulgo iam appellant cucullatos. hi habitāt ad Mineruae. amictu caeruleo vtuntur, neſcio quid ad ſuum illud acroama feſtiuum adiungere velle videbatur, cum ego, non te pudet, inquam, omnium mortalium mendaciſſime tam aperte falſa loqui? an neminem, qui tā impudens mēdacium arguere poſſit, adeſſe putas? annos ipſe paulo minus quattuor ſum Romae commoratus: apud iſtos monachos non ſemel fui. atqui nec ad Mineruae domicilium vllum habent, nec veſte caerulea tegūtur. quid refert, inquit alius, vbinam illi habitent, aut quonam colore veſtiantur? nihil admodum fortaſſe, inquam ego. verum eius, qui euangelium iactet, permagni arbitror intereſſe, vere ne loquatur, an ſecus. an putas, inquit ille, quod errauerim in domicilio, & colore cucullatorum, eadem ratione me falli in Euangelio explicando? fallaris, inquam nec ne, in praeſenti non dico; illud dumtaxat confirmo, cuius mendaciū tam manifeſtum ipſe deprehenderim, ei me nullius rei fidem in poſterum eſſe habiturum. At

ille

ille ſtudebat riſum alijs mouere,id agebat, vt cauillando moleſtiam nauigationis omnibus alleuaret. Tradũt autem vrbanitatis praecepto res,narrationem facetam ſolere maxime rideri, ſiue habeas, vere quod narrare poſſis, modo id mẽdaciunculis adſpergas,ſiue fingas. Nolo durus, nolo ſeuerus nimium videri Pariſienſes. gaudeo Caluini diſcipulos, quos aiebant eſſe triſti ac recondita natura, tanto iam hilariores eſſe factos, licere vt ſibi putent riſus concitandi gratia, quamuis malitia non careat iocus & ſpectet ad ſanctiſſimos Eccleſiae ritus deludendos,aliquando mentiri; quod certe ne fiat, non minus diligenter Euangelio cautum eſt, quàm ne temere iuremus. Verum ſi oſtendero, non tantũ in iocis vnũ e multis, ſed sũmos etiã iſtorum doctores frequenter in tractandis decretis diſciplinae ſuae,ſerio mentiri;infitiari po terunt,omnem illam religionis vmbram nixam eſſe mendacio? Conqueruntur,põtificum max. tyrannide (ſic enim modeſtiſſimi viri Pontifica tum maximũ appellãt, qui nolunt impietatem a nobis religionem appellari ſuam) a pontificibus igitur maxx. conqueruntur in communione myſteriorum populo calicem ademptum,& per concilia Conſtantienſe, ac Baſileenſe primum altera ſymboli parte multitudini interdictum eſſe. hic quam multa inſunt mendacia? quàm inſignia? Exſtat Leonis I. Pont. Max. ſermo,in quo populum vniuerſum ad calicem ſumen-

Cic. 2. de Orat.

Serm 4. de Quadrag.

mendum adhortatur decretum de multitudine a calice arcenda nullius pont. aduerſarij proferre poſſunt. concilia [a] Conſtantiēſe, [b] & Baſileenſe inueteratam ſolum conſuetudinem ſub altera ſpecie capiendi myſteria diuina, laudarunt, approbarunt, ſine Eccleſiae vniuerſae auctoritate immutari vetuerunt; quod idem proximis annis concilium Tridentinū fecit. quod ſi illa duo concilia hoc inſtituiſſent, vt altera tantum ſymboli pars in diſtribuendis myſterijs populo praeberetur, tamen pontificum maxx. tyrannide, calicem ereptum fuiſſe populo iure negaremus, cum ea tam libera fuiſſe conſtet, vt pontifices maxx. coegerint pontificatu ſe abdicare. negant fidei nomen ei, quae in ſceleratis reperitur, attribui a ſcriptoribus diuinis, non recordabantur ſcilicet, ſcripſiſſe Paulum, ſi habuero omnem fidem, ita vt mōtes transferam, caritatem autem non habuero. Exciderant ex animo illa Iacobi verba, quid proderit fratres mei, ſi fidem quis dicat ſe habere, opera autem non habeat? numquid poterit fides ſaluare eū? non quaerit, an ſit illa vera fides, ſed cum pro certo ponat veram eſſe, quaerit, an ſatis valeat ad ſalutem? At abutuntur interdum fidei nomine ſacri ſcriptores, vt cum nos hominem mortuum hominem tamen nominamus. quid quaeſo eſt corrūpere litteras diuinas, ſi hoc nō eſt? Iacobus fidem ſine recte factis mortuam eſſe ſcripſit, vt ſine ſpiritu corpus, quod quidem veriſ-

[a] Seſſ. 13.
[b] Seſſ. 30.
Seſſ. 21. q. 5.
1. Cor. 13.
Iacob. 2.

veriſſimum eſſe corpus omnes fatebuntur; tu ſimilitudinem Apoſtoli transfers a corpore ad hominem, quae poſt mortem non niſi abutẽtes nomine, hominẽ vocamus? multi exiſtimare nos aiunt, homines per ſacrificium ex opere operato, vt theologi loquuntur, reconciliari Deo, etiam ſine fide. atqui ſacroſanctum ſacrificium negamus omnes, ad vitam aeternam conſequendam cuiquam poſſe prodeſſe, qui cum Chriſto, & Eccleſia non ſit fide & caritate copulatus. affirmant ſcripſiſſe Paulum, ſine ſanguinis effuſione non fieri ſacrificium. omnes Pauli epiſtolas peruoluta; illud tantummodo de lege per Moſen data ſcriptum inuenies, ſine ſanguinis effuſione non fit remiſſio. haec aut omnia, aut pleraque ſunt Caluino communia cum multis. alia non pauca ſunt omnino propria ipſius. non eſt in animo tamen omnia in praeſentia colligere Pariſienſes, vt ad exitum aliquando venire poſſit oratio mea. Sint ei per me cetera omnia libera & ſoluta mendacia, quamuis maxima & impudentiſſima. ſileatur illud, quod ſcripſit, Auguſtanae confeſſionis, homines nihil a Tigurina ſchola diſſentire de myſterio corporis & ſanguinis Chriſti, & Philippum ipſum ſecum facere gloriatus eſt; in quo quam fuerit verax, Ioachimum VVeſtphalum, & alios, qui tam inſignem contumeliam non tulerunt, Philippum ipſum denique atteſtor. nulla nunc mentio fiat, quod illam fidei diuiſio-

Hebr. 9.

In ſumma confeſſ. de ſacram.

In vlt. ad monit. ad Ioachim. VVeſtphalum.

ſionem in viuam, & mortuam aſſerit litteris diuinis aduerſari, cum in epiſtola Iacobi fidem mortuam legamus, neceſſe vt ſit aliam viuentem confiteri; & Paulus non quamlibet commendet fidem, ſed eam, quae per caritatem operatur, vt cogamur aliam intelligere ſine caritate ceſſantem, quam Iacobus mortuam nuncupauit. quód fidem a noſtris opinionem quãdam, aut perſuaſionem exiſtimari ſignificat, praetereatur: cum fidem omnes opinione quidem longe ſuperiorem eſſe dicant, ſcientia vero tum euidentia inferiorem, propterea quod videmus nunc per ſpeculum in aenigmate, tum firmitate multo praeſtantiorem, quia diuina veritate fundatur. Vnum hoc commemorabo, hiſce diebus Euchariſtiae ſacris perquàm accomodatum, quod mihi tam apertum videtur, nemo vt infitiari poſſit; tam magnum, me ipſum vt puduerit videre. Poſtquam Euchariſtiae cultum ſuperſtitioſum eſſe copioſe ſibi demonſtraſſe viſus eſt, huic malo, inquit, proculdubio voluit obuiare Nicaena ſynodus, cum vetuit nos intentos eſſe ad propoſita ſymbola. vbi Caluine ſynodus Nicaena vetuit Euchariſtiam humiliter ac demiſſe coli? cur non omnia ſanctiſſimorum patrum verba profers? cur argumentum tam firmum paene tacitus praeteriiſti? Vos antiquiſſimi & ſanctiſſimi concilij orationem integram audite Pariſienſes, quam ἐκ τῶν διατυπώσεων ἐκκλησιαστικῶν, hoc eſt, ex Eccleſiaſti-

Cap. 2.

Galat. 5.

In lib. 4. Inſtit. c. 17. ar. 36.

ſiaſticis inſtitutis, ac decretis, quae extant inter actorum eius concilij fragmenta, primus Franciſcus Turrianus vir ſane diligens & doctus protulit in lucem Mirabimini, certo ſcio, virum illum qui nihil niſi ſpiritum ſanctum loqueretur, tam impudenter voluiſſe mentiri. Ἐπὶ τῆς θείας τραπέζης μὴ τῷ προκειμένῳ ἄρτῳ, καὶ τῷ ποτηρίῳ ταπεινῶς προσέχωμεν, ἀλλ' ὑψώσαντες ἡμῶν τὴν διάνοιαν, τῇ πίστει νοήσωμεν, κεῖσθαι ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης τραπέζης τὸν ἀμνὸν τοῦ θεοῦ τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἀθύτως ὑπὸ τῶν ἱερέων θυόμενον, καὶ τὸ τίμιον αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα ἀληθῶς λαμβάνοντας ἡμᾶς πιστεύειν, ταῦτα εἶναι τὰ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας καὶ ἀναστάσεως σύμβολα. habetis Graeca verba, ne quis in alterius fraude coarguenda me puter fraudulentum eſſe voluiſſe; accipite Latina vt omnes intelligãt. In diuina menſa ne ſimus in propoſitum panem, & calicem intenti, ſed cogitationem noſtram erigentes, fide intelligamus, in illa ſacra menſa poſitum eſſe agnum illum Dei, qui tollit peccata mundi, ſine mactatione a ſacerdotibus mactatum, ac pretioſum ipſius corpus & ſanguinem vere ſumentes, illa credamus eſſe ſymbola ſalutis & reſurrectionis noſtrae. vetat in pane, & calice, quae videntur, defixam nos habere cogitationẽ. vetat credere, nihil eſſe niſi panem atque vinum. fide iubet comprehendere, quod aciem oculorũ fugit. mactari Chriſtũ a ſacerdotibus affirmat, ſed ita, ne ei denuo nex afferatur. vbinam illud Caluine latet, quod tam grauibus tu verbis colligebas, Euchariſtiam non eſſe venc-

ran-

randam? non tu verba ſynodi non intelligebas, quem nihil omnino latere potuiſſe opinabantur tui, ſed cum veritatem ferre nequires, tenebras ei fraudibus mendacijſq; tuis offundere volebas. iam tandem mirari deſino, eſſe tot inter vos, tantaſq; pugnas, vix vt duo reperiantur qui ſentiant idem. nūc intelligo quid ſit, quam obrem ſentētias quotidie tam quam teſtamenta mutetis. nimirum veritas vna eſt, vt ſimplex, vt ſapienter a Gregorio Nazianzeno dictum eſt, multiplex autem variumq; mendacium: vera dicendi vna tantum ratio eſt; falſa dicendi ſibi quiſque multas atque diſſimiles, idemq; alias alio tempore rationes excogitare poteſt. Et ſunt qui turpiſſimis mendacijs fundatam diſciplinam diuinam dicere audeant? ſunt qui tā male de Deo ſentiant, illum vt credant aut fallere voluiſſe, aut potuiſſe falli? ille & ingenio & doctrina facile princeps, ſuperſtitione caecus Plato ipſum quidem mendacium, hoc eſt, ignorationem in eius animo, qui falſo quid opinetur, inſidentem, omnibus & dijs, & hominibus odio eſſe cenſet: mendacium autem in verbis, quod illius quaſi imitatione expreſſum ſimulacrum eſt, vtilitatis cauſſa non numquam ab hominibus adhiberi. ſed cum emolumenti nihil Deo mendacio poſſit accedere, nolle vmquam eum aut verbo, aut facto mentiri. prorſus ἀψευδὴς, ideſt, mendacij expers eſſe numen diuinum, animo ſimplex & verax tum verbis,

In 2. de Repub.

tum

eum factis; neque ipſum mutari, neque alios fallere, neque viſis obiectis, neque verbis, neque in ſomnis, neque vigilantes. haec ille de natura diuina magnifice, vt mihi videtur, atque praeclare: nos autem moſtrum immane, totum ex fraudibus, mendacijſq; conflatum, atque concretum, ex Deo natum eſſe affirmare non pudebit? vnde igitur iſtam dicemus ortam eſſe diſciplinam? vnde Pariſienſes, niſi ab illo, qui parentem generis humani mendacio impulit in fraudem? vnde niſi ab illo, qui in veritate non ſtetit? in quo veritas non eſt? qui cum mentitur tum loquitur de ſuo? qui mendax eſt, vt caeleſtis magiſter dixit, & mendacij pater? iactent iſti magnifica magis oratione, quam vera diuinos inſtinctus. Sancti ſpiritus reconditam abſtruſamq; diſciplinam ſpecie quadam ſimulationis oſtentent. nihil in ore habeant, niſi verbum Dei. ego numquam adducar, vt credam, Deum mentiendi impudentia delectari. Sentio me fuiſſe longiorem, quam volebam. plura nō dicam. fetus alios iſtius religionis egregie ſequentibus diebus cognoſcetis. nunc quae ſunt a me tractata, ea penitus animis veſtris mentibuſq; mandate. maneat hoc fixum in pectoribus omnium; haereat in medullis atque in viſceribus veſtris; quae tam multas, & tam graues, & tam calamitoſas in Eccleſia idem antea credente diſſenſiones de ſumma religionis noſtrae commouerit; quae non ſolum aliquando

Ioan. 8.

Geneſ. 3.

ludens mentiatur, ſed ipſa manifeſtis etiam, impudentibuſq; mendacijs fulciatur, eam non a Deo tubarum, & fraudis inimiciſſimo, ſed ab improbo daemone ſatore, & altore diſcordiarum, principe, & parente mendacij, ac fraudis exſtitiſſe doctrinam. Quo etiam diligentius cauendum vobis eſt Pariſienſes, ne aduerſarij noſtri capti dolis in ea mala incidatis, quibus mederi poſtea non poſſitis, aut multos difficillime poſſitis. Si quis vobis capitalis hoſtis, veſtri ſanguinis exſorbendi cupidus, multiſq; rebus iam ante cognitus, munus ornatiſſimum ſua ſponte mitteret, quidquid illud eſſet, quod offerret, non quo maioris pretij, pulchriuſq; videretur, eo ſuſpectum magis haberetis? non eo vehementius latentem fraudem pertimeſceretis? non venenis imbutum id eſſe, adſpectu ipſo vos e medio ſublatum iri exiſtimaretis? non auferri ſubito, & ab oculis veſtris aliquo aſportari iuberetis? ita cum aliquem ex iſto numero ſuauiſſime & eruditiſſime loquentem audietis; cum liber vobis admirabili artificio compoſitus offeretur; ſiue pontifex maximus, & eccleſiaſticus ordo vniuerſus facetiſſime ridebitur; ſiue obſcuriores librorum ſacrorum loci acutiſſime explicabuntur; ſiue difficiliora religionis Chriſtianae capita ſubtiliter diſceptabuntur, munera eſſe cogitate ab illo inimico adornata, qui nihil magis optat, quam aeterni ſupplicij ſocios nos omnes habere: quanto mi-

rabiliora

rabiliora videbuntur eſſe quae dicentur, aut le gentur, tanto celerius reijcite; aut ſi locus, tem pus, & alia reijci non patientur, tanto ſtudioſius curate, ne in animum intrent, quae vel auribus accepiſtis. Illam illam, vt feciſtis adhuc, conſeruate diſciplinam Pariſienſes, quam optimus parens per filium ſuum vnicum tradidit generi humano: quam apoſtoli poſteritati prodiderunt: quam tot haereſes & vetuſtae, & recentes numquam labefactare potuerũt; quam Eccleſia Romana ſequitur, cuius fides Chriſti promiſſione firmata neque defecit vmquam, neque deficiet: quam integram & incorruptã maiores noſtri religioſiſſimi mortales nobis poſteris ſuis reliquerunt: quam nulla vmquam vel obſcurabit vetuſtas; vt adueniens Ieſus Chriſtus, generis humani doctor nos diſcipulos agnoſcat ſuos; & omnibus illis immortalibus diuiniſq; bonis, quae pro recte factis promiſit ſuis, cumulatos & ornatos, regno ſecum frui iubeat & beato, & aeterno.

Ff 2 PETRI.

PETRI. IOANNIS PERPINIANI

De retinenda veteri religione, & falſa recentium haereticorum doctrina reijcienda, ad Pariſienſes,

ORATIO XIIII.

SILENTIVM veſtrum inopinatum, & illa modeſtia ſingularis, qua me nudius quintus decimus audiſtis Pariſienſes, incredibili quadam & laetitia, & ſpe meum pectus animumq; compleuit. laetor enim & vos grauitatis veſtrae fructum illo die maximum cepiſſe, & orationem meam ſine periculo ſcopulum offenſionis eſſe praeteruectam: ſpero autem, quae difficultates illas benignitate veſtra ſuperarit, deinceps eam ſecunda ſtudij veſtri aura poſſe curſum tenere. Nam cum vix dum egreſſam e portu recordarer in tam aduerſas tempeſtates incidiſſe, vt non longe a naufragio abfuiſſe videretur; tametſi humanitati veſtrae nõ diffidebam, nõ nihil tamen verebar interdum, ne poſtquam eſſet in altum prouecta, procellae tam immanes, ac tam caeci turbines coorirentur, vt ante inuidiae fluctibus frangeretur, quàm portum optatũ conſpicere poſſet. Nunc

incre-

Digitized by Google

incredibiliter gaudeo, tãto rem ſecus eueniſſe, quàm verebar; & qui turbas illas alienae inuidiae fuiſſe re ipſa didicerim, non eorum, qui fecerunt, magnam ſpem habeo primum bonorum omnium parenti Deo, deinde omnium veſtrum moderationi, & comitate iunctae grauitati, omnia mihi non quieta & pacata modo, verum beneuola etiam atque amica in poſterum futura. Gratias vobis quãtas maximas vel oratione, vel animo cõplecti poſſum, & ago, & habeo Pariſienſes, qui me non merentem, licet oratio non numquam valetudine, quae mihi ſi vmquam antea, illo die maxime fuit aduerſa, debilitaretur, pro naturae veſtrae bonitate ſtudijs tantis proſecuti eſtis, quanta non dico ſperanda, ſed ne optanda quidem mihi eſſe arbitrabar. Ego viciſſim, etſi me nihil dixiſſe memini, quod debuerit quempiam permouere, tamen promitto ac recipio, diligentius operam daturum, ne cuiuſquam animum offendam, neque dicam aliquid praeter ea, quae de rebus ipſis dici neceſſe eſt: quibus profecto laedi ſe non magis exiſtimare debent qui diſſentiũt a nobis, quàm nos eorum verbis, vbi quid ab ipſis contra noſtram ſententiam diſputatur. Vos oro & obſecro Pariſienſes, vt hanc alacritatem animorum, hanc attentionem tantam, hoc ſilentium veſtra moderatione dignum, ad extremam orationem conſeruetis. Nam mihi antequam aggrediar ad ea tractanda, quae re-

ſtant,hodierno die quàm breuiſſime quaedam a me prope iuſta multorum querimonia deteſtanda ac deprecanda eſt, quae ad me delata ſero,ne veſtras a nobis voluntates alienet,non mediocriter pertimeſco. non quo mihi potior eſſe debeat hoc tempore veſtra de me exiſtimatio,quàm religionis dignitas & amplitudo,ſed vt, conſilio meo atque facto omnibus probato, maiore apud vos & fide, & auctoritate poſſim priſcam illam populi Chriſtiani pietatē ab omni nouitatis iniuria tueri. Ac primum quidem politiſſimis philoſophis reſpondebo, qui diligentius examinant pondera officiorum omnium, ac nihil prorſus fieri volunt praeter decorum. negant peregrinum atque incolam decere, tam libere de repub. in Gallia loqui: quorū reprehenſio & querela eo me vehementius mouet, quod nefas & vitium videtur eſſe, ab inſtitutis ac preceptis bene viuēdi, vllo non modo facto aut dicto, ſed etiam cogitato diſcrepare.ſcio externorum atque hoſpitum illas
In li.1.de Officijs. eſſe partes, quas apud M. Tullium vitae magiſtra philoſophia definit; nihil praeter ſuum negotium agere, nihil de alieno inquirere, minimeq; eſſe in aliena repub. curioſum. non ignoro, ad conſilium de repub. dandum caput eſſe, noſſe rempub. vt optimi dicendi ma-
Ariſt. 1. Rhet.c 8. Cic. 2. de Orat. giſtri ſcriptū reliquerunt, neque homini paulo ante ab vltimis terris aduecto notam illā eſſe poſſe. qui aliena in ciuitate de ſumma reipub.

ſuum audeat explicare cõſilium non rogatus, vel eum ad agnatos & gentiles eſſe deducendum, vel omni ſuppliciorum acerbitate coercendum puto. Sed videte etiam atque etiam Pariſienſes, ne falſo me dicant meam publicis de rebus, nullius rogatu ſententiam interpoſuiſſe. Quando enim Galliae conſilium, vt de ſumma rerum ſtatueretur, aduocatum eſt? quis ei conſilio praefuit? quis ſententias rogauit? quando ipſe illud in conſilium nullius vocatu veni? quando de quo deliberabatur, quid mihi videretur vltro impudenter expoſui? an peregrinus de repub. ſententiam dicere potuit, qui publicum in Gallia conſilium nullum vidit? Dixi de veteri religione retinenda, quae iudicabam huic tempori conuenire, & dicam Deo iuuante, eadem de re multa. Sed oratio mea hic in priuata concione verſatur, apud eos, qui licet de ſe quiſque, ſuiſq; rebus poteſtatem habeant ſtatuendi quod velint, de vniuerſo regno tamen conſultare, & controuerſias ad imperij ſummam pertinentes diſceptare non poſſunt. Non hoc quaerimus, dicat quis, vbi, aut ad quos verba facias: illud quaerimus, qua de re dicas. Etenim ita coniuncta eſt religionis cauſſa cum reipub. ſtatu, nulla vt res hoc tempore maiores poſſit efficere aut in hac ciuitate, aut in toto regno commutationes. Si quicumque in coetu populi de religione diſſerunt, huic affines crimini, quod

mihi intenditur habendi ſunt, omnes concionatores in cuſtodiam publicam tradantur, non illi ſolummodo, qui priſcam Eccleſiae tuentur fidem, verum illi etiam, qui multitudinis auribus inculcant nouam. omnes in vincula detrudantur, qui ne conuiuia quidem huiuſmodi ſermonibus vacúa eſſe patiuntur: niſi hoc dicturi ſunt, licere alijs, aduenae non licere. Ego vero Pariſienſes, an omnes alij ſint ciues, nolo quaerere. illud dico, de Chriſtiana pietate, quemadmodum ego diſputo, ſi eccleſiaſtica iura quaeramus, omnibus & ciuibus, & externis, quibus legitima poteſtas conceſſa ſit; ſi ſpectemus huiuſce regni leges, noſtris quidem omnibus, etiam alienigenis, noui autem Euangelij miniſtris non niſi Gallis in Gallia diſſerere permiſſum eſſe, cum externi miniſtri regiae maieſtatis edicto id facere prohibeantur. Ac mihi certe duo videntur eſſe genera de religione quaerendi & diſceptandi: quorum vnum ita cum publico ſtatu rerum omnium copulatum eſt, nemo vt de eo loqui poſſit, quin omni de repub. ſimul dicat; alterum a regni ratione diſiunctum & auulſum. priuatim pertinet ad vnumquemque noſtrum. Sint ne in Gallia ferendae duae, aut plures diuerſae, & contrariae religionis diſciplinae; an alterutra, vel omnes praeter vnam, aut duas penitus exterminandae, vniuerſo de regno mihi videtur eſſe contentio,

aut

aut eiuſmodi certe, vt ex ea pendeat totius regni ſalus: vtra de duabus, aut quae potiſſimum de multis religionis diſciplina ſequēda ſit, vnicuique noſtrum, priuatam ego controuerſiam eſſe duco, propriā cuiuſque ciuis nihil ad reip. ſtatum attinere. Quare grauiores illas cauſſas, regiae ſapientiae ac prudentiae eorum, quos rex aetate minor, indole animi, ſuis maioribus aequalis in conſilium omni de repub. ſolet adhibere, diſceptandas relinquo. illi conſilium de toto regni ſtatu capiant. illi inquirent & conſultent, quid vniuerſae Galliae maxime videatur ad vitae tranquillitatem, ad incolumitatē ciuitatum, atque ad imperij diuturnitatē expedire. Non huius illa ſunt temporis, non huius loci, non harum quas inſtituimus orationum, Pariſienſes. non eſt meum tātis de rebus verba facere, non veſtrum audire, non huiuſce repentinae concionis aut vetare quidquam, aut iubere. ſi quid attigi de ſupplicijs, non haec ego ſupplicia, quae vt ſint acerbiſſima, morte finiuntur; ſed illa ſempiterna ſignificabam, tanto horribiliora, quanto diuturniora, quae ſunt improbis poſt mortem apud inferos conſtituta. quorum ipſorum, ita mihi Deum propitium eſſe velim, vt mentionem nullam feciſſem, niſi eos, qui ſe nobis inimicos eſſe profitentur, tam illa cuperem effugere, quam me ipſum. Totum igitur illud genus, longe abhorrens a tenuitate mea, ſi homo aduena coner attingere, & in hanc rem-

publicam

mendum adhortatur decretum de multitudine a calice arcenda nullius pont. aduerſarij proferre poſſunt. concilia [a] Conſtantiēſe, [b] & Baſileenſe inueteratam ſolum conſuetudinem ſub altera ſpecie capiendi myſteria diuina, laudarunt, approbarunt, ſine Eccleſiae vniuerſae auctoritate immutari vetuerunt; quod idem proximis annis concilium Tridentinū fecit. quod ſi illa duo concilia hoc inſtituiſſent, vt altera tantum ſymboli pars in diſtribuendis myſterijs populo praeberetur, tamen pontificum maxx. tyrannide, calicem ereptum fuiſſe populo iure negaremus, cum ea tam libera fuiſſe conſtet, vt pontifices maxx. coegerint pontificatu ſe abdicare. negant fidei nomen ei, quae in ſceleratis reperitur, attribui a ſcriptoribus diuinis, non recordabantur ſcilicet, ſcripſiſſe Paulum, ſi habuero omnem fidem, ita vt mōtes transferam, caritatem autem non habuero. Exciderant ex animo illa Iacobi verba, quid proderit fratres mei, ſi fidem quis dicat ſe habere, opera autem non habeat? numquid poterit fides ſaluare eū? non quaerit, an ſit illa vera fides, ſed cum pro certo ponat veram eſſe, quaerit, an ſatis valeat ad ſalutem? At abutuntur interdum fidei nomine ſacri ſcriptores, vt cum nos hominem mortuum hominem tamen nominamus. quid quaeſo eſt corrūpere litteras diuinas, ſi hoc nō eſt? Iacobus fidem ſine recte factis mortuam eſſe ſcripſit, vt ſine ſpiritu corpus, quod quidem veriſ-

a Seſſ. 13.
b Seſſ. 20.
Seſſ. 21. q. 5.
1. Cor. 13.
Iacob. 2.

veriſſimum eſſe corpus omnes fatebuntur; tu ſimilitudinem Apoſtoli transfers a corpore ad hominem, quae poſt mortem non niſi abutẽtes nomine, hominẽ vocamus? multi exiſtimare nos aiunt, homines per ſacrificium ex opere operato, vt theologi loquuntur, reconciliari Deo, etiam ſine fide. atqui ſacroſanctum ſacrificium negamus omnes, ad vitam aeternam conſequendam cuiquam poſſe prodeſſe, qui cum Chriſto, & Eccleſia non ſit fide & caritate copulatus. affirmant ſcripſiſſe Paulum, ſine ſanguinis effuſione non fieri ſacrificium. omnes Pauli epiſtolas peruoluta; illud tantummodo de lege per Moſen data ſcriptum inuenies, ſine ſanguinis effuſione non fit remiſſio. haec aut omnia, aut pleraque ſunt Caluino communia cum multis. alia non pauca ſunt omnino propria ipſius. non eſt in animo tamen omnia in praeſentia colligere Pariſienſes, vt ad exitum aliquando venire poſſit oratio mea. Sint ei per me cetera omnia libera & ſoluta mendacia, quamuis maxima & impudentiſſima. ſileatur illud, quod ſcripſit, Auguſtanae confeſſionis, homines nihil a Tigurina ſchola diſſentire de myſterio corporis & ſanguinis Chriſti, & Philippum ipſum ſecum facere gloriatus eſt; in quo quam fuerit verax, Ioachimum VVeſtphalum, & alios, qui tam inſignem contumeliam non tulerunt, Philippum ipſum denique atteſtor. nulla nunc mentio fiat; quod illam fidei diui- ſio-

Hebr. 9.

In ſumm. confeſſ. de ſacram.

In vlt. ad monit ad Ioachim. VVeſtphalum.

ſionem in viuam, & mortuam aſſerit litteris diuinis aduerſari, cum in epiſtola Iacobi fidem mortuam legamus, neceſſe vt ſit aliam viuentem confiteri; & Paulus non quamlibet commendet fidem, ſed eam, quae per caritatem operatur, vt cogamur aliam intelligere ſine caritate ceſſantem, quam Iacobus mortuam nuncupauit. quód fidem a noſtris opinionem quãdam, aut perſuaſionem exiſtimari ſignificat, praetereatur: cum fidem omnes opinione quidem longe ſuperiorem eſſe dicant, ſcientia vero tum euidentia inferiorem, propterea quod videmus nunc per ſpeculum in aenigmate, tum firmitate multo praeſtantiorem, quia diuina veritate fundatur. Vnum hoc commemorabo, hiſce diebus Euchariſtiae ſacris perquàm accommodatum, quod mihi tam apertum videtur, nemo vt infitiari poſſit; tam magnum, me ipſum vt puduerit videre. Poſtquam Euchariſtiae cultum ſuperſtitioſum eſſe copioſe ſibi demonſtraſſe viſus eſt, huic malo, inquit, proculdubio voluit obuiare Nicaena ſynodus, cum vetuit nos intentos eſſe ad propoſita ſymbola. vbi Caluine ſynodus Nicaena vetuit Euchariſtiam humiliter ac demiſſe coli? cur non omnia ſanctiſſimorum patrum verba profers? cur argumentum tam firmum paene tacitus praeterijſti? Vos antiquiſſimi & ſanctiſſimi concilij orationem integram audite Pariſienſes, quam ἐκ τῆς διατυπώσεως ἐκκλησιαστικῶν, hoc eſt, ex Eccleſiaſti-

Cap. 2.
Galat. 5.
In lib. 4. Inſtit. c. 17. ar. 36.

ſiaſticis inſtitutis, ac decretis, quae extant inter actorum eius concilij fragmenta, primus Franciſcus Turrianus vir ſane diligens & doctus protulit in lucem Mirabimini, certo ſcio, virum illum qui nihil niſi ſpiritum ſanctum loqueretur, tam impudenter voluiſſe mentiri. ἐπὶ τῆς θείας τραπέζης μὴ τῷ προκειμένῳ ἄρτῳ, καὶ τῷ ποτηρίῳ ταπεινῶς προσέχωμεν, ἀλλ' ὑψώσαντες ἡμῶν τὴν διάνοιαν, τῇ πίστει νοήσωμεν, κεῖσθαι ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης τραπέζης τὸν ἀμνὸν τοῦ θεοῦ τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἀθύτως ὑπὸ τῶν ἱερέων θυόμενον, καὶ τὸ τίμιον αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα ἀληθῶς λαμβάνοντας ἡμᾶς πιστεύειν, ταῦτα εἶναι τὰ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας καὶ ἀναστάσεως σύμβολα. habetis Graeca verba, ne quis in alterius fraude coarguenda me puter fraudulentum eſſe voluiſſe; accipite Latina vt omnes intelligāt. In diuina menſa ne ſimus in propoſitum panem, & calicem intenti, ſed cogitationem noſtram erigentes, fide intelligamus, in illa ſacra menſa poſitum eſſe agnum illum Dei, qui tollit peccata mundi, ſine mactatione a ſacerdotibus mactatum, ac pretioſum ipſius corpus & ſanguinem vere ſumentes, illa credamus eſſe ſymbola ſalutis & reſurrectionis noſtrae. vetat in pane, & calice, quae videntur, defixam nos habere cogitationē. vetat credere, nihil eſſe niſi panem atque vinum. fide iubet comprehendere, quod aciem oculorū fugit. mactari Chriſtū a ſacerdotibus affirmat, ſed ita, ne ei denuo nex afferatur. vbinam illud Caluine latet, quod tam grauibus tu verbis colligebas, Euchariſtiam non eſſe veneran-

randam? non tu verba ſynodi non intelligebas, quem nihil omnino latere potuiſſe opinabantur tui, ſed cum veritatem ferre nequires, tenebras ei fraudibus mendacijſq; tuis offundere volebas. iam tandem mirari deſino, eſſe tot inter vos, tantaſq; pugnas, vix vt duo reperiantur qui ſentiant idem. nūc intelligo quid ſit, quamobrem ſentētias quotidie tam quam teſtamenta mutetis. nimirum veritas vna eſt, vt ſimplex, vt ſapienter a Gregorio Nazianzeno dictum eſt, multiplex autem variumq; mendacium: vera dicendi vna tantum ratio eſt; falſa dicendi ſibi quiſque multas atque diſſimiles, idemq; alias alio tempore rationes excogitare poteſt. Et ſunt qui turpiſſimis mendacijs fundatam diſciplinam diuinam dicere audeant? ſunt qui tā male de Deo ſentiant, illum vt credant aut fallere voluiſſe, aut potuiſſe falli? ille & ingenio & doctrina facile princeps, ſuperſtitione caecus Plato ipſum quidem mendacium, hoc eſt, ignorationem in eius animo, qui falſo quid opinetur, inſidentem, omnibus & dijs, & hominibus odio eſſe cenſet: mendacium autem in verbis, quod illius quaſi imitatione expreſſum ſimulacrum eſt, vtilitatis cauſſa non numquam ab hominibus adhiberi. ſed cum emolumenti nihil Deo mendacio poſſit accedere, nolle vmquam eum aut verbo, aut facto mentiri. prorſus ἀψευδὴς, ideſt, mendacij expers eſſe numen diuinum, animo ſimplex & verax tum verbis, tum

In 2. de Repub.

tum factis; neque ipſum mutari, neque alios fallere, neque viſis obiectis, neque verbis, neque in ſomnis, neque vigilantes. haec ille de natura diuina magnifice, vt mihi videtur, atque praeclare: nos autem moſtrum immane, totum ex fraudibus, mendacijſq; conflatum, atque concretum, ex Deo natum eſſe affirmare non pudebit? vnde igitur iſtam dicemus ortam eſſe diſciplinam? vnde Pariſienſes, niſi ab illo, qui parentem generis humani mendacio impulit in fraudem? vnde niſi ab illo, qui in veritate non ſtetit? in quo veritas non eſt? qui cum mentitur tum loquitur de ſuo? qui mendax eſt, vt caeleſtis magiſter dixit, & mendacij pater? iactent iſti magnifica magis oratione, quam vera diuinos inſtinctus. Sancti ſpiritus reconditam abſtruſamq; diſciplinam ſpecie quadam ſimulationis oſtentent, nihil in ore habeant, niſi verbum Dei. ego numquam adducar, vt credam, Deum mentiendi impudentia delectari. Sentio me fuiſſe longiorem, quam volebam. plura nō dicam. fetus alios iſtius religionis egregie ſequentibus diebus cognoſcetis. nunc quae ſunt a me tractata, ea penitus animis veſtris mentibuſq; mandate. maneat hoc fixum in pectoribus omnium; haereat in medullis atque in viſceribus veſtris; quae tam multas, & tam graues, & tam calamitoſas in Eccleſia idem antea credente diſſenſiones de ſumma religionis noſtrae commouerit; quae non ſolum aliquando lu-

Ioan. 8.

Geneſ. 3.

ludens mentiatur, ſed ipſa manifeſtis etiam, im pudentibuſq; mendacijs fulciatur, eam non a Deo tubarum, & fraudis inimiciſſimo, ſed ab improbo daemone ſatore, & altore diſcordiarum, principe, & parente mendacij, ac fraudis exſtitiſſe doctrinam. Quo etiam diligentius cauendum vobis eſt Pariſienſes, ne aduerſarij noſtri capti dolis in ea mala incidatis, quibus mederi poſtea non poſſitis, aut multos difficillime poſſitis. Si quis vobis capitalis hoſtis, veſtri ſanguinis exſorbendi cupidus, multiſq; rebus iam ante cognitus, munus ornatiſſimum ſua ſponte mitteret, quidquid illud eſſet, quod offerret, non quo maioris pretij, pulchriuſq; videretur, eo ſuſpectum magis haberetis? non eo vehementius latentem fraudem pertimeſceretis? non venenis imbutum id eſſe, adſpectu ipſo vos e medio ſublatum iri exiſtimaretis? non auferri ſubito, & ab oculis veſtris aliquo aſportari iuberetis? ita cum aliquem ex iſto numero ſuauiſſime & eruditiſſime loquentem audietis; cum liber vobis admirabili artificio compoſitus offeretur; ſiue pontifex maximus, & eccleſiaſticus ordo vniuerſus facetiſſime ridebitur; ſiue obſcuriores librorum ſacrorum loci acutiſſime explicabuntur; ſiue difficiliora religionis Chriſtianae capita ſubtiliter diſceptabuntur, munera eſſe cogitate ab illo inimico adornata, qui nihil magis optat, quam aeterni ſupplicij ſocios nos omnes habere. quanto mi-

rabiliora

rabiliora videbuntur eſſe quae dicentur, aut le gentur, tanto celerius reijcite; aut ſi locus, tem pus, & alia reijci non patientur, tanto ſtudioſius curate, ne in animum intrent, quae vel auribus accepiſtis. Illam illam, vt feciſtis adhuc, conſeruate diſciplinam Pariſienſes, quam optimus parens per filium ſuum vnicum tradidit generi humano: quam apoſtoli poſteritati prodiderunt: quam tot haereſes & vetuſtae, & recentes numquam labefactare potuerũt; quam Eccleſia Romana ſequitur, cuius fides Chriſti promiſſione firmata neque defecit vmquam, neque deficiet: quam integram & incorruptã maiores noſtri religioſiſſimi mortales nobis poſteris ſuis reliquerunt: quam nulla vmquam vel obſcurabit vetuſtas; vt aduenienis Ieſus Chriſtus, generis humani doctor nos diſcipulos agnoſcat ſuos; & omnibus illis immortalibus diuiniſq; bonis, quae pro recte factis promiſit ſuis, cumulatos & ornatos, regno ſecum frui iubeat & beato, & aeterno.

PETRI. IOANNIS PERPINIANI

De retinenda veteri religione, & falſa recentium haereticorum doctrina reijcienda, ad Pariſienſes,

ORATIO XIIII.

SILENTIVM veſtrum inopinatum, & illa modeſtia ſingularis, qua me nudius quintus decimus audiſtis Pariſienſes, incredibili quadam & laetitia, & ſpe meum pectus animumq; compleuit. laetor enim & vos grauitatis veſtrae fructum illo die maximum cepiſſe, & orationem meam ſine periculo ſcopulum offenſionis eſſe praeteruectam: ſpero autem, quae dfficultates illas benignitate veſtra ſuperarit, deinceps eam ſecunda ſtudij veſtri aura poſſe curſum tenere. Nam cum vix dum egreſſam e portu recordarer in tam aduerſas tempeſtates incidiſſe, vt non longe a naufragio abfuiſſe videretur; tametſi humanitati veſtrae nõ diffidebam, nõ nihil tamen verebar interdum, ne poſtquam eſſet in altum prouecta, procellae tam immanes, ac tam caeci turbines coorirentur, vt ante inuidiae fluctibus frangeretur, quàm portum optatũ conſpicere poſſet. Nunc incre-

Digitized by Google

incredibiliter gaudeo, tãto rem ſecus eueniſſe, quàm verebar; & qui turbas illas alienae inuidiae fuiſſe re ipſa didicerim, non eorum, qui fecerunt, magnam ſpem habeo primum bonorum omnium parenti Deo, deinde omnium veſtrum moderationi, & comitate iunctae grauitati, omnia mihi non quieta & pacata modo, verum beneuola etiam atque amica in poſterum futura. Gratias vobis quãtas maximas vel oratione, vel animo cõplecti poſſum, & ago, & habeo Pariſienſes, qui me non merentem, licet oratio non numquam valetudine, quae mihi ſi vmquam antea, illo die maxime fuit aduerſa, debilitaretur, pro naturae veſtrae bonitate ſtudijs tantis proſecuti eſtis, quanta non dico ſperanda, ſed ne optanda quidem mihi eſſe arbitrabar. Ego viciſſim, etſi me nihil dixiſſe memini, quod debuerit quempiam permouere, tamen promitto ac recipio, diligentius operam daturum, ne cuiuſquam animum offendam, neque dicam aliquid praeter ea, quae de rebus ipſis dici neceſſe eſt: quibus profecto laedi ſe non magis exiſtimare debent qui diſſentiũt a nobis, quàm nos eorum verbis, vbi quid ab ipſis contra noſtram ſententiam diſputatur. Vos oro & obſecro Pariſienſes, vt hanc alacritatem animorum, hanc attentionem tantam, hoc ſilentium veſtra moderatione dignum, ad extremam orationem conſeruetis. Nam mihi antequam aggrediar ad ea tractanda, quae re-

ſtant,hodierno die quàm breuiſſime quaedam a me prope iuſta multorum querimonia deteſtanda ac deprecanda eſt, quae ad me delata ſero,ne veſtras a nobis voluntates alienet,non mediocriter pertimeſco. non quo mihi potior eſſe debeat hoc tempore veſtra de me exiſtimatio,quàm religionis dignitas & amplitudo,ſed vt, conſilio meo atque facto omnibus probato, maiore apud vos & fide, & auctoritate poſſim priſcam illam populi Chriſtiani pietatē ab omni nouitatis iniuria tueri. Ac primum quidem politiſſimis philoſophis reſpondebo, qui diligentius examinant pondera officiorum omnium, ac nihil prorſus fieri volunt praeter decorum. negant peregrinum atque incolam decere, tam libere de repub. in Gallia loqui: quorū reprehenſio & querela eo me vehementius mouet, quod nefas & vitium videtur eſſe, ab inſtitutis ac preceptis bene viuēdi, vllo non modo facto aut dicto, ſed etiam cogitato diſcrepare.ſcio externorum atque hoſpitum illas eſſe partes, quas apud M. Tullium vitae magiſtra philoſophia definit; nihil praeter ſuum negotium agere, nihil de alieno inquirere, minimeq; eſſe in aliena repub. curioſum. non ignoro, ad conſilium de repub. dandum caput eſſe, noſſe rempub. vt optimi dicendi magiſtri ſcriptū reliquerunt, neque homini paulo ante ab vltimis terris aduecto notam illā eſſe poſſe. qui aliena in ciuitate de ſumma reipub.

In li. 1. de Officijs.

Ariſt. 1. Rhet. c 8. Cic. 2. de Orat.

ſuum

ſuum audeat explicare cōſilium non rogatus, vel eum ad agnatos & gentiles eſſe deducendum, vel omni ſuppliciorum acerbitate coercendum puto. Sed videte etiam atque etiam Pariſienſes, ne falſo me dicant meam publicis de rebus, nullius rogatu ſententiam interpoſuiſſe. Quando enim Galliae conſilium, vt de ſumma rerum ſtatueretur, aduocatum eſt? quis ei conſilio praefuit? quis ſententias rogauit? quando ipſe illud in conſilium nullius vocatu veni? quando de quo deliberabatur, quid mihi videretur vltro impudenter expoſui? an peregrinus de repub. ſententiam dicere potuit, qui publicum in Gallia conſilium nullum vidit? Dixi de veteri religione retinenda, quae iudicabam huic tempori conuenire, & dicam Deo iuuante, eadem de re multa. Sed oratio mea hic in priuata concione verſatur, apud eos, qui licet de ſe quiſque, ſuiſq; rebus poteſtatem habeant ſtatuendi quod velint, de vniuerſo regno tamen conſultare, & controuerſias ad imperij ſummam pertinentes diſceptare non poſſunt. Non hoc quaerimus, dicat quis, vbi, aut ad quos verba facias: illud quaerimus, qua de re dicas. Etenim ita coniuncta eſt religionis cauſſa cum reipub. ſtatu, nulla vt res hoc tempore maiores poſſit efficere aut in hac ciuitate, aut in toto regno commutationes. Si quicumque in coetu populi de religione diſſerunt, huic affines crimini, quod

aut eiuſmodi certe, vt ex ea pendeat totius regni ſalus: vtra de duabus, aut quae potiſſimum de multis religionis diſciplina ſequēda ſit, vnicuique noſtrum, priuatam ego controuerſiam eſſe duco, propriā cuiuſque ciuis nihil ad reip. ſtatum attinere. Quare grauiores illas cauſſas, regiae ſapientiae ac prudentiae eorum, quos rex aetate minor, indole animi, ſuis maioribus aequalis in conſilium omni de repub. ſolet adhibere, diſceptandas relinquo. illi conſilium de toto regni ſtatu capiant. illi inquirent & conſultent, quid vniuerſae Galliae maxime videatur ad vitae tranquillitatem, ad incolumitatē ciuitatum, atque ad imperij diuturnitatē expedire. Non huius illa ſunt temporis, non huius loci, non harum quas inſtituimus orationum, Pariſienſes. non eſt meum tātis de rebus verba facere, non veſtrum audire, non huiuſce repentinae concionis aut vetare quidquam, aut iubere. ſi quid attigi de ſupplicijs, non haec ego ſupplicia, quae vt ſint acerbiſſima, morte finiuntur; ſed illa ſempiterna ſignificabam, tanto horribiliora, quanto diuturniora, quae ſunt improbis poſt mortem apud inferos conſtituta. quorum ipſorum, ita mihi Deum propitium eſſe velim, vt mentionem nullam feciſſem, niſi eos, qui ſe nobis inimicos eſſe profitentur, tam illa cuperem effugere, quam me ipſum. Totum igitur illud genus, longe abhorrens a tenuitate mea, ſi homo aduena coner attingere, & in hanc rem-

publicam

publicā curioſius inquiram, optimo ſane iure reprehendar. hanc autem priuatam de religione deliberationem, ad ſalutem cuiuſque noſtrū accomodatam, noſtro iure nobis aſſumimus. in tanta perturbatione religionis, eſt ueſtrae prudentiae uidere, vtra ſit verior, aut quae uerißima diſciplina: eſt officij mei, & eius, quam erga vos habeo, beneuolentiae, palam teſtari, quid ſentiā, & monendo, hortando, ſuadendo, quantum in me ſitū erit, perficere, ne vllam in partē de recta via deflectatis. Quamquam enim ſum ortu alienus, animo tamen ac religione omnes cuiuſuis gentis Chriſtiani fratres inter nos ſumus, & eiuſdem corporis vna fide, ſpe, caritate iuncta membra; neque haec de religione quaeſtio ciuium magis propria, quam externorum, exiſtimari debet. & ſi monitores, & hortatores vobis in tanta doctiſſimorum hominum frequentia deeſſe non poſſunt, nihil tamen oberit ad eos, quos iam habetis, monitorē, & hortatorem vnum acceſſiſſe. Itaque in ijs, quae ſunt regiae conſultationis, tantum a Deo deprecabor, vt omnia regis Chriſtianiſſimi conſilia moderetur & regat, neque fieri quidquam aut decerni ſinat contra publicam incolumitatem & ſalutem: quod autē ſtatuetur, quod imperabitur, quod edicetur, dū in eius ero regno, quā potero diligētiſſime obſeruabo. at uero in his quae priuato vniuſcuiuſque noſtrum conſilio cōtinentur, non preces & vota ſolum adhibebo,

ſed

ſed vocem etiam,& latera, & quidquid dicendo conſequi potero ad preces adiungam,voſq; vt in religione maiorum, quam ſolam eſſe veram credo,cōſtanter permaneatis,cohortabor: neque patiar eſſe tam multos, qui eloquentiae ſuae vires conuertant ad Eccleſiae catholicae ſtatum euertendum,me communi parenti omnium noſtrum non optanti modo, verum etiā poſcenti & efflagitanti, ſi quam forte poſſim, opem oratione non afferre,neque enim verendum eſt, ne quis a communi cauſſa omnium nationum peregrinum hominē,ſiue Hiſpanus ille ſit,ſiue Italus,ſiue vt lōgius progrediar,Scytha,repellendū putet. Sed me Pariſiēſes,multo etiā magis illa theologorū elegantiū querela, quā philoſophorū accuſatio cōmouit;qui moleſtiſſime ferre dicunt, in vno verbo ita me fuiſſe lapſum,vt & inſcitiam ſimul,& acerbitatem animi indignam homine Chriſtiano declararim. Sit,inquiunt,omnium gentium religionis cauſſa communis: ſint cuiuſuis etiam peregrini partes defendere pietatem a maioribus acceptam: liceat cuicumque aperire de fide quid ſentiat, & quod verum rectumq; cenſeat ad id impellere populum vniuerſum adhortando.at impios tamen eos,qui aliter,ac tu,ſentiunt, dicere non debuiſti, neque diſciplina eorum impietatis appellare diſciplinam. Impius enim,& ἀσεβὴς vnus is eſt, quem ἄθεον alio nomine vocant Graeci,hoc eſt, qui vim omnem poteſtatemq;

temq; diuinã funditus tollit. quocirca nec hae-reticos quidem, nec omnino eos, qui religionem vllam colerent, qualis illa cumque demũ eſſet: aut ἀσεβεῖς aut impios maiores noſtri nominauerunt. Quid ſi ipſi nos idololatras appellent? non par pari referemus, eoſq; viciſſim nos impios dicemus? hoc eſt, inquiunt accuſatorie non Chriſtiane loqui. Quid faciam? quo me vertam Pariſienſes? quo orationis meae conferam rationem? ſi oſtendam recentem iſtam fidei doctrinam recte impietatem nuncupari, multorum voluntates offendam, qui eam pro caeleſti atque diuina cupide arripuerunt. nam ſi ferre minime potuerunt impietatis nomen, longiorem hoc de nomine diſputationem quis aequis eos animis accepturos credat? ſin relinquam hoc totum ac negligam, illoq; me verbo temere abuſum eſſe confitear, magnam a noſtris aduerſarijs fortaſſe gratiam inibo: verum quam apud vos fidem habeam in poſterum, qui ne propriam quidem verborum vim exiſtimer tenere; neque tam noſtra vere defendere velle videar, quam inuidioſe & inimice accuſare aliena? Quid igitur eſt, quod fieri poſſit? hoc vnum, opinor: de iſta noua diſciplina nihil in praeſentia dicamus: vere ne impietas illa dici poſſit, an non poſſit, omittamus: vim verbi propriam paucis explicemus. Haereticos a maioribus noſtris impios vocari ſolitos demonſtremus. cum haereticos dico nemo ſu-

ſpice-

Digitized by Google

ſpicetur,eos a me ſignificari,qui nunc diſſident a nobis.hos ipſe neque haereticos eſſe dico,neque dicā.illos intelligi volo Valētinianos,Marcioniſtas, Arianos, Manicheos & alios, quos ipſi nobiſcū hareticos eſſe cōfitentur,eos a maioribus noſtris impios vocari ſolitos demonſtrabo.ita fiet,vt & veritas illuſtretur,& nos crimine ſoluamur,& nullius a nobis voluntas ab alienetur, precor a vobis quicumque diuerſas religionis perſequimini ſectas atque rationes, vt euangelicae modeſtiae memores, me ſine cuiuſquam iniuria meum factum purgare patiamini;nec haereticorum,aut impietatis nomine permoueamini,nec prius incipiatis tumultuari, quam ſit a me totus hic locus pertractatus. Ego enim diſciplinam nullam nominabo, niſi veſtro etiam iudicio condemnatam. de genere tantum haereticorum vniuerſo dicam ea,quae vos ipſi,ſpero,mihi facile concedetis; nemo vt mihi poſſit iraſci:niſi qui ſe haereticum eſſe voluerit antea confiteri. ſinite me quaeſo venire ad extremum.vbi perorauero,tum ſi quid a me contumelioſius in vos dictum eſſe iudicabitis, non recuſo quo minus hic in ſuggeſtu me,ſi ita vobis videbitur,opprimatis. Impius & ἀσεβὴς ille nominatur, qui expers eſt pietatis; qui parum ſancte pietatem colit;qui cogitatione,voce,facto pietatis iura reſcindit. & quoniam philoſophi Latini pietatem, Graeci ἀσέβειαν non ſimplicem eſſe dicunt,ſed partim aduerſos con- Ariſt. in li.de virtutibus. Cic. 2. de Inuentione.

ſan-

ſanguineos partim aduerſus patriam, partim aduerſus Deum adhiberi, omnes impij ſunt & ἀσεβεῖς, a quibus quoduis horum trium pietatis genus vllo modo violatur. Superſedeo exemplis, ne in hoc eruditiſſimorum hominum coetu repetere videar ab incunabilis puerilis doctrinae verbi ſatis aperti ſignificationem. nolo in re tam illuſtri nimius videri. nemo hoc negabit, qui vel Graecos Latinoſq; ſcriptores vnquam attigerit, vel inſpexerit collectiones verborum vtriuſque linguae. Quod ſi non omnes, qui vel in patriam, vel in parentes inexpiabiles fraudes conceperunt, continuo Deum omnino nullum eſſe putauerunt, vbi nam illi ſunt, qui neminem impiũ arbitrantur eſſe, niſi qui Deũ vllum eſſe prorſus infitietur? an illud ſibi volunt? etiam ſi & in patriam, & in parentes impij multi ſint, non omnium religionum penitus expertes, in Deum tamen impios dici non ſolere, niſi qui diuinum principatum fundi-

Lib. 7. Accuſat. pro Fonteio.

tus euertant? quid ergo eſt, quod M. Tullius Verrem ait deorum, quos veneraretur, templis ac religionibus bellum ſacrilegum & impium indictum ſemper habuiſſe? quod priſcos illos Galliae incolas, qui non omnino tollebãt vim deorum, ſed eos humanis hoſtijs credebant faciliime poſſe placari; & aliarum gentium religiones, direptis incenſiſq; templis prope delerant, impios appellat? quid poetae Veronenſi dicemus, qui Perſarum religionem impiam

Catull. in Gelliũ epigrãma 92. poſt elegias.

vſur-

vſurpat? qui ſi nullam prorſus religionem reliquerunt, ne impiam quidem religionem habere potuerunt. Quid tot Graecorum, tot Latinorum ſcriptoribus ornatiſſimis faciemus, qui ſaepiſſime impie quid in deos dixiſſe, aut feciſſe aiunt illos ipſos, qui deos eſſe fatebantur? nihilne Graece illos, nihil Latine ſciſſe credemus? & ſermonem reprehendemus eorum, a quibus initia Graece Latineq; loquendi ſumere debemus? an illos potius putabimus errare, qui eũdem eſſe ἀσεβῆ, ideſt impium, & ἄθεον affirmãt; atque ad antiquam illam conſuetudinem loquendi conformabimus orationem noſtram? etenim ſi liberos erga parentes impios eſſe confitemur, non ſolum qui parentes illos eſſe negant ſuos, quos eſſe conſtat, ſed etiam qui ſcelerate quid faciunt aut dicunt in eos, quos parentes eſſe ſuos non diffitentur; cur non aduerſus Deum pari ratione non illos modo impios exiſtimemus, qui tollunt e medio ſupremam illam immortalemq; naturam, & beatam, verum eos etiam, qui vllo aut verbo, aut facto violant ampliſſimam illius, quam non negant eſſe, naturae diuinae dignitatem? ille quidem elegantiſſimus poeta, qui dicta ſibi negat impia verba in ſanctos deos, alioq; in loco magnos deos infitiatur impia ſibi lingua laeſos. nõ alia mihi mente videtur, & ſententia fuiſſe: non alia Africae quondam lumen Arnobius, qui toties Gẽtes a veritate abhorrentes impias eſſe

Lib. 1. e-leg. 3.

Lib. 3. e-leg. 4.

Lib. 1. con. Gentes.

vereq; in impietate iacere confirmat, non quòd eas omnino nullam, ſed quod falſam colere religionem arbitraretur. toties Chriſtianos oſtendit impios habitos eſſe vulgo, qui certe non omnem funditus religionem extinguũt, ſed veram introducũt in falſae locum. Quamobrem non ſine cauſſa maiores noſtri ſapiẽtiſſimi mortales haereſim non ματαιότητα modo, id eſt, ſtultitiam; & δεισιδαιμονίαν, ideſt ſuperſtitionem; & δεισιδαίμονα ἄνοιαν hoc eſt, ſuperſtitioſam amentiam perhibuerunt, vt [a] Conſtantinus ille Magnus in ea epiſtola, quam ad omnes haereticos dedit: aut ineptias, inſaniã, peſtem, vt [b] Cyprianus aliquando; aut profanam peruerſitatem vt idem ſcribens ad Cornelium Pontificem Romanum: ſed quoniam haereſis nulla eſt, quae non cum diuina veritate pugnet, illis etiam vocabulis eam crebro deſignauerunt, quibus omnia dicta atque facta diuinam maieſtatem minuentia ſignificantur. quam ſaepe βλασφημίαν ideſt, impie dictũ in Deum vocat [a] Iuſtinus, [b] Irenaeus, [c] Cyprianus, ceteri? quam frequentia illa ſunt apud Cyprianum verba, [d] ſacrilega prauitas, ſacrilegi, in haereſi, haereticiſq; declarandis? quanta interdum grauitate hoſtes eos, & oppugnatores Dei idem [e] ſcriptor vſurpat? atqui nemo quidem certe aut impium haereticum, aut haereſim dixit impietatem. Scilicet pios illi, ac religioſos opinabantur eſſe blaſphemos, ſacrilegos, hoſtes, & oppugnatores Dei.

a Apud Euſeb. lib. 3. de Vita Conſtant.
ad Iubaianum. de Haeret. baptiz.
b Lib. 1. epiſt. 3.

a In dial. cũ Tryph.
b In praefat. li. 1. & 4.
c Ad Iubaianũ.
d Ad Iubaianũ. & lib. 1. epiſt. 8. & 12.
e Lib. 1. epiſt. 3. & de ſimplicitate praelat.

Dei. quis non cernit, his ipſis in verbis delite-ſcere quodam modo impietatis nomen? verum age hoc ipſum verbum ſuis litteris, & ſyllabis expreſſum inueſtigemus. non enim fieri poteſt, vt vocabulum hoc omnino fugerint, qui tot ei finitima, & quaſi cognata ſtudioſius affecta-rint, ne dum declinarint. vnde vultis, ordiamur? ab antiquiſſimis, opinor. Floruit altero Eccle-ſiae ſaeculo Iuſtinus apoſtolorum temporibus vicinus, & philoſophiae doctrina, & martyrij gloria clarus. an non is haereticos ἀσεβεῖς, hoc eſt, impios appellat? floruit eadem aetate Ire-naeus Epiſcopus Lugdunēſis ex Polycarpi di-ſciplina. non apud eum haec oratio ſaepe vſur-pata eſt, vt haereticorum ſententiae & dogma ta impia dicantur & irreligioſa? vixit tertio ſae-culo Dionyſius Alexandrinus, & Cyprianus Carthaginenſis, ille apud Euſebium in ijs litte ris, quas de baptiſmate miſit ad Xyſtum Pont. Rom. Sabellij doctrinam impietatis verbo no-tat; & in epiſtola ad Dionyſium Romanum, tum quidem presbyterum, poſt paulo Pont. multos fratres a Nouatiano fuiſſe ſcribit, attra ctos ad impietatem: hic de ſchiſmaticis qui-buſdam ſcribens ad plebem vniuerſam, adulte rum, impium, ſacrilegum vociferatur eſſe, quid quid humano furore inſtituitur, vt diſpoſitio diuina violetur: & alijs in locis non raro haere-ticis impietatis nomen imponit. Aetate pro-xima vberrimus praeſtantium virorum fetus

In dial. cũ Triph.

Lib. 7. hiſt. Eccleſ. c. 6. & 7.

Lib. 1. epiſt. 8.

Ad Iubaianum de haereticis bapt.

fuit: ex quibus Alexander ille, qui Arij furorem paulisper repreſſit, in ea epiſtola, quam ſcripſit ad omnes Epiſcopos ante Synodum Nicaenam, Arianam haereſim impietatis nomine ſignauit. Euſebius Caeſarienſis omnes illas haereſes vetuſtiſſimas, quas Conſtantinus penitus extinxit, δυσσέβειαν, ideſt, impietatem vocat. Nicaena Synodus in litteris ad Alexandrinos, Aegyptios, Libycos, & Pentapolitanos datis, & Arij impietatem, & impiam Arij opinionem ſaepenumero appellat. [a] Conſtātinus Magnus poſt Nicaenae Synodi decretum, ſcribens Alexandrinis, ab Ario memorat illud malum impio animo fuiſſe diſſeminatum. [b] Athanaſius, [c] Baſilius, Chryſoſtomus, [d] Ambroſius, [e] Hieronymus, [f] Auguſtinus, [g] Optatus, Victor eodem verbo frequenter vti ſolent. vox me citius & vires, quàm auctorū nomina deficiant, ſi percenſere velim omnes, qui haereticos hoc elogio decorare voluerūt. Sed ego & quos adhuc nominaui, & quos nominare poſſem, omnes praetermitto. nemo eorū neque haereſim impietatē, neque haereticos impios aliquando dixerit. Apoſtolorū teſtimonia eiuſmodi habemus, vt alia quaerere ſuperuacaneū videri poſſit. quid enim cēſetis Pariſiēſes de haereticis exiſtimaſſe Ioannē Euangeliſtā? an pios ac religioſos illos eſſe, quos non ſemel nuncuparit antichriſtos? quid vero Petrum? quid Paulum? quorum ille βλασφημεῖν, hoc eſt, vt poetae more loquar

Apud Soc. ſchol. li. 1. hiſt. Eccl.

Lib. 3. de vita Conſtantini.

Apud Socrat. ſchol. lib. 1. hiſt. Eccleſ.

[a] Ibid.

[b] de decretis Nic. ſyn. cont. Euſeb. & Arium.

[c] In Eunomium.

[d] Lib. 1. de fide, ad Gratianum c. 2. & 9.

[e] In Eluidium. in Pelagianos.

[f] 2. cont. litt. Petil. c. 8. epiſt. 48. & 2. e6t. epiſt. Parmen c. 23

[g] Lib. 1. cont. Donatiſt. Lib. 1. per ſec. Afri.

quar, impia in Deum verba dicere haereticos affirmat:hic *μόρφωσιν* quidem,ideſt,informatam quamdam, & primis lineis adumbratam ſpeciem eos ait habere pietatis, virtutem autem eius abnegare, & verae pietatis naturalem faciem a ſe longe remouere; &, quo nihil illuſtrius dici poteſt, profanas eorum *κενοφωνίας*, id eſt, a religione vacuam orationis vanitatem, proficere multū ad impietatem. Quid ad haec reſpondere poſſunt, qui haereſim, *ἀσέβειαν* & impietatem dici non poſſe contendunt? audebunt tot ſcriptoribus Graecis, ac Latinis elegantia exquiſita, reconditaq; doctrina, repugnare?contemnent diuinam trium nobiliſſimorum Apoſtolorum auctoritatem? Quod ſi tantum apud eos, quae ſunt a me cōmemorata valent, quantum debent valere, libēter equidem illud ipſis tribuam & dabo,quod volunt:idem eſſe *ἀσεβῆ*, hoc eſt, impium & *ἄθεον* confitebor. Videte quam ad condicionem deſcēdam ſponte mea Pariſienſes. Sit apud eos modo ſanctum illorum, quos teſtes laudaui, nomen.niſi demonſtraro & haereſim, & haereticos *ἀθέους* ab illis nominari, ne *ἀσεβεῖς* quidem, & impios eos dici poſſe concedam. ſin autem verbum illi omnium atrociſſimum non refugerunt, nihil eſſe fateātur:quare nos quod multo eſt leuius, formidemus? Vnde igitur probari poteſt, ne ab hoc quidē illos verbo refugiſſe? Euſebius Nouatianos, Valentinianos, Marcioniſtas, Paulia- 1.Petr. 2. 2.Tim.3.

In lib. 3. de vita Conſtan-tini. nos, & alios haereticos, quos Conſtantinus vno edicto ſuſtulit, ἀθέους; ad ſuos autem Cae-

Apud Socrat. ſchol. 1. hiſt. Eccleſ. ſarienſes, poſt Nicaeni concilij decretum ſcribens, Arianam haereſim ἄθεον vocat. Iuſtinus Euſebio multo antiquior, Marcianos, Valen-

In dialog. cũ Tryph. tinianos, Baſilidianos, Saturnelianos, & alios haereticos ἀθέους nominans, eos aſſerit ἄθεα, & βλάσφημα dicere, ac facere multa docuiſſe: qui cum illa duo verba coniungat, ἀθέους & ἀσεβεῖς,

In praef. lib. 1. & 4. aduerſus haereſ. quoties ab Irenaeo impia & irreligioſa dogmata vſurpãtur, eadẽ verba Graeca intelligi ſuſpicor oportere, & dogmata ἄθεα, καὶ ἀσεβῆ ſcripſiſſe illum, interpretem ἄθεα impia, ἀσεβῆ irreligioſa latine dixiſſe. non enim illis aſſentior, qui Latine arbitrãtur ſcripſiſſe Irenaeum, cum

In praef. lib. 18. comm. in Eſai. Hieronymus illum manifeſto Graecorũ ſcriptorũ in numero collocarit. Sed vt vt ille ſcripſit, cum appellationis huius grauiſſimos habeamus auctores, Euſebium, atque Iuſtinum, videant orationis noſtrae reprehenſores, ne religioſe nimium ἀσεβεῖς, ideſt, impios dicere reformident, quos ἀθέους illi perhibere non dubitauerunt: quibus ſi tot, ac tales viri lumina orbis terrae parum Chriſtianae videntur eſſe locuti, ſint ipſi per me Chriſtiani quibuſcum velint, ego cum his omnibus Chriſtianus eſſe malo. nemo ſibilet, nemo admurmuret, nemo tumultuetur. quaeſo ab omnibus, qui a nobis diffidetis, ne hoc ipſi cogitationi veſtrae taciti ſubijciatis: haereticos nos eſſe clamat; ideo im-

pios

pios recte nominatos eſſe contendit, ego vos, vt ſum ab initio teſtatus, neque haereticos eſſe dico, neque dicam. occurram his tacitis cogitationibus veſtris ad extremum, & ita occurram, vt uobis ipſis facile probatum iri confidā orationem meam. nunc illud modo colligo; cum haereticos ἀθέους maiores noſtri appellarint, nihil eſſe cauſſae, cur homines docti negēt, eos ἀσεβεῖς & impios poſſe uocari. At enim haeretici Chriſtiani ſunt. non Ioanni Euāgeliſtae quidem certe, qui numquam antichriſtos dixiſſet, quos Chriſtianos eſſe putauiſſet. non Tertulliano, qui haereticis quidquam eſſe negat cum Chriſtianis; & qui ſint haeretici, Chriſtianos eos contendit eſſe non poſſe. non Cypriano,[a] qui conſtanter ſeiungit ab haereticis Chriſtianos; ac de Nouatiano ſcribens, Chriſtianum eſſe negat, qui in Eccleſia non eſſet; & quod antea fuerat, amiſiſſe contendit, qui nec fraternam caritatem, nec eccleſiaſticam vnitatem tenuiſſet. non Hieronymo,[b] qui eam in partem interdū diſputando fertur, vt infitietur haereticū vllum eſſe Chriſtianū.[c] nō Auguſtino, qui perſpicue ſcripſit haereſes a regula eſſe Chriſtianitatis auerſas; ab haereticis animos decipi nomine Chriſtiano; & dum Chamo, medio inter filios Nochi, ab vtroque ſe diuidēte, & inter vtrumque remanente, nec in primitijs Iſraelitarum, nec in plenitudine Gentium, haereticorum genus indicari contendit, aperte ſegregat

1. Ioan. 4.

De praeſcript. haereticorū.

a Lib. 1. epiſt. 3. & ad Pompeiū cont. Steph. epiſt.

Lib. 4. epiſt. 2.

b Principio dial. aduerſus Luciferia.

c De vera religione cap. 5. lib. 16. de ciuit. Dei cap. 2. 1. de ſerm. Domini in monte nō lōge a principio.

 gregat

gregat hereticos a Paulo Chriſtiano ex Iſraelitis, Gentibuſq; conflato. At ipſi tamen ſe Chriſtianos eſſe profitentur. audi Iuſtinum; [*Chriſtianos ſe ipſi dicunt, non ſecus atque ij, qui in Gentibus nomen Dei rebus manufactis attribuunt, & illicita atque impia ſacra participãt.*] audi Cyprianum; [*ſic ſe Chriſtianum eſſe profitetur, quo modo & Chriſtum diabolus ſaepe mentitur, ipſo domino praemonente & dicente; multi venient in nomine meo dicentes, ego ſum Chriſtus, & multos fallent. Sicut ille Chriſtus non eſt, quamuis fallat in nomine illius, ita nec Chriſtianus videri poteſt, qui non permanet in Euangelij eius, & fidei veritate.*] audi rurſus eumdem: [*Rapit de ipſa Eccleſia homines, & dum ſibi appropinquaſſe iam lumini, atque euaſiſſe ſaeculi noctem videntur, alias neſcientibus tenebras rurſus infundit, vt cum Euangelio Chriſti, & cum obſeruatione eius, & lege non ſtantes, Chriſtianos ſe vocent; & ambulantes in tenebris habere ſe lumen exiſtiment, blandiente aduerſario atque fallente, qui ſecũdum Apoſtoli vocẽ transfigurat ſe velut angelum lucis, & miniſtros ſubornat ſuos, velut miniſtros iuſtitiae, aſſerentes noctem pro die, interitum pro ſalute, deſperationem ſub obtentu ſpei, perfidiam ſub praetextu fidei, Antichriſtum ſub vocabulo Chriſti, vt dum veriſimilia mentiuntur, veritatem ſubtilitate fruſtrentur.*] Chriſtiani ne ſint haeretici, an non ſint, miſſum nunc facio. certe fideles eos eſſe, dici non poteſt. Precor iterũ ab ijs, qui a noſtra religione diſcrepant, vt meum

In dialog. cũ Tryph.

In lib. de ſimplicitate praelat.

Matth. 24.

2. Cor. 11.

me

me dicendi ordinem tenere patiantur. ego de ipſis non dum loquor: vbi ad eum locum peruenero, ſpero me ſatis omnibus eſſe facturum. Nūc de haereticis infinita quaeſtio eſt, de qua mihi dubium nō eſt, quin ſentiant ipſi nobiſcū. Tertulliano enim haeretici, vt Valentiniani, fideles non ſunt; qui poſtquam oſtendit, eorum, qui ab Eccleſiae conſenſione diſcedunt, vel doctrina, vel dignitate neminem debere commoueri, negat ſapientem eſſe quemquam, niſi fidelem; maiorem, niſi Chriſtianum; non obſcure ſignificans, quicūque haereticus eſſe coeperit, eum conitnuo & fidelem eſſe deſinere, & Chriſtianum. [a] Cypriano, & [b] Ambroſio multo minus, qui haereſim perfidiam, haereticos autem ipſos profanos ac perfidos appellāt. Quid de [c] Optato dicam? ille quidem, quos Donatiſtae fefellerant, ex ouibus vulpes, ex fidelibus perfidos factos ait; & explicans illa verba fallentiū, quamdiu te tenes? hoc, inquit, eſt dicere, imitare lapſus meos, imitare tranſitus turpes. quā diu fidelis vocaris? iam fidem deſere. neque ſane fieri vllo modo poteſt, vt ſit fidelis, qui deſijt eſſe Chriſtianus. atqui litteras diuinas accipiunt. ſed ſua interpretatione deprauatas. at habent multa communia nobiſcum. ſed dum alia reijciunt, nec Eccleſiam habere magiſtram volunt, fidem, quae Dei donum eſt, amittunt, opinionem tantum quamdam retinent eorū, quae credere videntur. Et quia Thomae Aquinatis

De praeſcrip. haereti.

a Lib. 1. epiſt. 3. li. 2. epiſt. 12 lib. de ſimplic. praelat. ad Iubaianum.

b In praef. lib. 1. de fide ad Gratianum Aug.

c Lib. 6.

Epheſ. 2.

2. 2. q. 5. & q. 10. ar. 5. & q. 11. art. 1.

eximij viri nomine ad me arguendũ abuſi ſunt quidam,dico primũ me vnius auctoritati multorum auctoritatem opponere ; quae prolata ſunt a nobis ex antiquiſſimis & certiſſimis Graecorũ, Latinorumq; monumentis,ea velle a noſtris repreheſoribus infirmari. deinde nuſquam illum docuiſſe aio,inter impium & haereticum quid interſit. poſtremo hoc addo,non uno eum in loco demonſtraſſe copioſe,haereticos diuina fide omnino carere : haereſim partẽ eſſe quamdam infidelitatis : quae duo mirũ in modum ualent ad noſtram ſententiam confirmandam . Quare ſit illud ratum atque fixum, quod non equidem video,quibus machinis labefactari queat ; ἀσεβεῖς & impios omnes illos eſſe , qui aliquo ſcelere violant uel religionem aduerſus Deum,uel aduerſus patriã, & ſanguine iunctos caritatẽ.hos inter & haereticos non aliud eſſe diſcrimen,quàm inter uirtutẽ & magnanimitatem,ut cum impij ſint omnes haeretici , multi tamen impij reperiantur ab haereſi remoti . idem inter ἀσεβῆ , hoc eſt , impium & ἄθεον intereſſe. nam cum ἄθεος proprio nomine uocetur , qui numen diuinum ait eſſe nullum , abutuntur antiqui ſcriptores uſitate iam h oc uerbo ad impietatem , quamuis in Deum ſi gnificandam; ex quo etiam haereticos, ἀθέους aiquando maiores noſtri,tamquã proprio vocabulo,nominauerunt . ſed multo latius patet impietatis nomen , quippe quod illos etiã, qui ſcele-

ſcelerate quid dicunt aut faciunt uel in patriã, uel in conſanguineos, comprehendat. Dicet ali quis eorũ, qui non ſecus, ac filiolam, religionis formam amplectuntur, fouent, oſculantur no- uam. quorſum haec tam longa, & tam alte repe tita ſpectat oratio? quid haec attinent ad illam reprehenſionem orationis tuae? dicantur haere tici ἀσεβεῖς, & impij. dicantur etiam ἄθεοι, ſi pla- cet, tu reprehenderis, non quod haereticorum, ſed quod noſtram appellaris impietatis diſci- plinam. num haereticorũ loco nos duci uis, vt quae in illos conferuntur verba, digna ſcelere ipſorum, eadem in nos exiſtimentur apte con- uenire? Ego de vobis, quocumque vos nomi- ne mauultis compellari, ego de vobis, deq; ve- ſtra diſciplina profeſſus initio ſum, nihil ho- dierno die me velle dicere, ſed ad illud ſolum breuiter eſſe reſponſurum, quod non nulli con ſtanter negãt, haereticos ἀσεβεῖς & impios poſſe vocari: quibus ſi ita ſatisfactũ eſt, vt veſtro etiã iudicio obmuteſcere cogantur: ſi planum feci haereſim quidem, ſtultitiam, ſuperſtitionem, ſu perſtitioſam amentiam, ineptias, inſaniam, pe- ſtem, profanã peruerſitatem, blaſphemiam, ſa- crilegã prauitatẽ, perfidiam, ἀσέβειαν, vel δυσσέ- βειαν, id eſt impietatem; haereticos autem ſacri- legos, hoſtes, & oppugnatores Dei, ἀσεβεῖς, vel ἀθέους, hoc eſt impios, perfidos, antichriſtos vo- citari; neque aut Chriſtianorum, aut fidelium in numero reponi: ſi haec omnia ſic a me patefa

cta,

cta, & illuſtrata ſunt, neminem vt tam impudentem futurum putem, qui reſiſtere & repugnare audeat contra manifeſtam veritatem; nihil eſt praeterea, quod a me requiratis. atqui vel haereticos nos eſſe fateaſis, neceſſe eſt, vel illa tibi reprehenſio ſemper haerebit, idem in nos a te, quod in haereticos dici ſoleat, paulo acerbius eſſe collatum. Non eſt huius tenuitatis & obſcuritatis, meum de re tāta interponere iudicium. non tantum ipſe mihi ſumo atque arrogo, tam grauem vt controuerſiam eſſe credam diſceptationis, & cognitionis meae. verum omnes vobis quam longiſſime a vera pietate videmur abeſſe. Capernaitas nos, & haereticos, & impios, & idololatras nuncupatis: nihil propemodum apud nos integri, nihil ſinceri reliquū eſſe contenditis. cum nos dico. maximam dico partem eorum, qui Chriſtiani vulgo nominantur. veram Eccleſiam, illam, inquam, Eccleſiam ab apoſtolis inſtitutam, perangustis regionibus veſtro nimirum coetu definitis. ego contra ſequor iudicium orbis terrae: ſequor omnium veterum ſcriptorum auctoritatem, quos fruſtra (mihi credite, qui vidi) fruſtra veſtri magiſtri obtorta gula ad ſe arripere conātur. ſequor Tridentinae ſynodi frequentiſſimam celebritatem, a qua neſcio quam ob cauſſam diuini iſti doctores tantopere refugerūt, cum & fides eis publica daretur, eiuſmodi concepta verbis, nihil vt videretur eſſe timendū, & homines cae

leſti

Ieſti ſpiritu afflatos, pro veritate vltro adire pericula, & ſupplicia etiam extrema ſibi depoſcere deceret. haec vero cum a me ſtent, catholicam & apoſtolicam Eccleſiam ſequi me ducem puto. vos me falli & errare dicitis; ego vos affirmo errore labi. vos pro fide veſtra nullum, credo recuſabitis mortis genus; ego pro mea religione diuino munere paratus sũ, ſi res feret ſanguinẽ vitãq; profundere. hic vos ipſos ego iam (quoniam familiarius vobiſcum loqui coepi) diſceptatores & iudices eſſe volo. non enim mihi venit in dubium moderatio aequitaſq; veſtra, quam haec ipſa taciturnitas tanta declarat. Sic affectis animis vtriuſque partis, quid vobis videtur eſſe reliquũ? quid? nihil aliud profecto dicetis, niſi vt liceat vtriſque noſtrũ animi ſui iudicium ſequi: vt liceat, quemadmodum quiſque ſentiat, ita de ſua cuique, deq; contraria diſciplina loqui: neque aut nos miremur, idololatras a vobis appellari noſtros, aut vobis durũ videatur, a nobis impios vocitari veſtros: conuicia tantum illiberalia, verborumq; contumeliae indignae, noſtro pudore remoueantur; quod & rex Chriſtianiſſimus ſapienter edixit, & ego ſedulo adhuc feci, cum nihil a me, vel in Lutherum, vel in Caluinum, vel in alios paulo aſperius dictum videri poſſit, quod non ipſi laudi ſibi ducant eſſe oportere. nam orationem, a dicentis animo diſcrepantem, & aliud promentem lingua, aliud pectore tegentem, ne vobis

qui-

quidē ipſis arbitror probabilē videri. Atque in eo ipſo verbo, quod reprehēditur, attēdite quae ſo verecūdiā orationis meae. non enim vos impios eſſe dixi, non diſciplinam veſtram impietatem nominaui. ſed cum ei ſanctiſſimum religionis nomen de ſententia veſtra tribuiſſem, meum iudicium, veſtro iudicio contrarium ſubieci. Quae cum ita ſint, vos quicumque diuerſis ex diſciplinis ad me audiendum conueniſtis, quoniam mihi apud vos dicenti ſingularem oſtendiſtis humanitatis veſtrae lucem, moneo & hortor, ac ſi veſtra comitas hoc patitur, etiam oro, obſecro, obteſtor, vt verbis illis, peregrinus eſt, Hiſpanus eſt, quae ſunt plebeiae leuitatis magis, quam Chriſtianae grauitatis, omnino neglectis, me tamquam veſtrum ciuem audiatis, neque poſthac, quemadmodum me loqui velitis, ſed quemadmodum me loqui conueniat, coſideretis. nam nec apud Chriſtianos vllū eſſe debet Hiſpani Galliq; diſcrimen: nec perigrinitatem hominis veritati orationis officere, par eſt apud ſapientes viros: nec ſi quid vobis praeter opinionem praeiudicatam aut in verbis aſpere, aut in ſententijs falſo dictum eſſe uidebitur; id animis continuo repudiandum, ſed omni perturbatione ſedata, quàm ſint rebus ipſis, & perſonis apta uerba & ſententiae; quibus quidque rationibus confirmetur, aut refellatur, perpendendum eſt. tum demum ſi quid uobis contrariam rationem

nem & inſtituta perſequentibus diſplicebit, tamen animum erga uos meum non probare uos, & laudare modo, uerum amare etiam oportebit. An me vllo veſtri odio adductū, cenſetis hunc laborem tantum ſuſcepiſſe? an ſtudio nocendi vobis haec dicere, quae dico? Chriſtianum me ipſe non eſſe ducerem, ſi hoc modo eſſem animatus. odi equidem quam falſam & commentitiam eſſe puto diſciplinam; ſed homines amo ſic, vt neſciam, an ipſi ſe ſaluos eſſe malint, quam ego. deteſtor errores, eoſq; cupio penitus extinctos: ſed errantes, qua debeo caritate, complector; neque perditos, ſed ab erroribus liberatos velim. vtinam intimos pectoris mei ſinus ac receſſus poſſetis oculis intueri. vtinā perſpiceretis omnes occultiſſimos meae voluntatis motus. etiamſi falli me & errare putaretis, nemini tamen cariorem eſſe fateremini ſalutem incolumitatemq; veſtram. Cupio vos diſcuſſa mentis caligine, rurſus pura frui veritatis luce: cupio vos ad Eccleſiae ſepta, vnde abrepti eſtis, ope diuina reuocari, cupio: vos ab ea diſciplina, quam perniciosſam arbitror, abductos magnaq; omnium laetitia communis parentis complexu, & oſculo acceptos, imbui ſalutaribus praeceptis & inſtitutis: cupio denique vos id quod caput eſt, ex anguſto huius aerumnoſae vitae curriculo in illa aeternitatis immenſa ſpatia eductos, iucunde ac beatae viuere cū Chriſto. Teſtor noctis tenebras, & aſſiduas

vigilias meas. teſtor conclaue illud, conſcium meārum & diurnarum, & nocturnarum commentationum. teſtor illum angelum, quem Ioannes diuino ſpiritu excitatus, aureum turibulum manu tenentem vidit, & preces noſtras veluti ſuauiſſimos odores incendentem Deo. teſtor rectorem ipſum vniuerſitatis Deum opt. max. quem ſine intermiſſione humiliter ac demiſſe deprecor, ne vos oues ſuas, ipſius ſigno obſignatas, miſerabiliter interire patiatur: quae mea vota etſi pro comperto habeo videri vobis ab errore profecta, quo tamen apud me loco ſitis, oſtendunt, cum eadem, quae mihi poſco, ſumma & immortalia bona vobis optem, ac deprecer a Deo. dabit illa ſpero, nobis omnibus aliquando Ieſus Chriſtus, dux & auctor ſalutis noſtrae, ſi & eodem ipſe animo, quo coepi, vos monere pergam, & vos me deinceps vt amicum, minus prudenter fortaſſe, at beneuole tamen conſilium dantem audietis.

Apocal. 8.

PETRI.

PETRI IOANNIS PERPINIANI

De retinenda veteri religione, & falſa recentium haereticorum doctrina reijcienda, ad Pariſienſes, Oratio XV.

SERIVS omnino, quam volebam, & quam vos exſpectabatis, conuenimus Pariſienſes, nō vlla quidem mea negligentia, ſed partim valetudinis imbecillitate, partim (dicā enim quod verum eſt) non nullo metu, ne eximiae humanitati veſtrae, nimia aſſiduitate moleſtiam aliquam exhiberem. tametſi cauſſa ea eſt, graue vt videri nemini deberet, ſi multis continuis diebus conuocaremur. Omnibus enim hominibus, qui ſe ſtudent placere Deo, cum nihil magis expedit, quam fugere prauam de religione doctrinam, tum nulla res eſt difficilior, quàm internoſcere rectam, prauamq; diſciplinam. Nam & in religionis prauitate ſpes nulla reſilere poteſt diuinae gratiae conciliandae; & tanta eſt in rebus ipſis obſcuritas, tantae in hominum animis latebrae, tantiq; receſſus, falſitas vt interdum veritatem, ſimulatione & inani oſtentatione vincat. Ac mihi diuinam in voluntatem intuenti, cui nihil eſt odioſius, quam vi-

tia atque peccata, etſi vitae improbitas omni ope fugienda videri ſolet, multo ſtudioſius ac diligentius tamen peruerſa doctrina, quam vita corrupta videtur eſſe vitāda: propterea quod qui recte inſtitutus eſt, is, vt ſapienter ſcripſit Aurelius Auguſtinus, & malus eſſe poteſt, ſi nolit praecepta ſequi, quae didicit; & bonus, ſi omnes vitae ſuae rationes dirigere velit ad inſtituta rectae ſalutariſq; diſciplinae. qui vero falſis opinionibus deprauatus eſt, ſiue a doctrina vita diſcrepēt. improbus in eo eſt, quod veram illā eſſe credit; ſiue ex praeceptis illius vitā agat, eo ipſo fit longe deterior, quod non male modo ſentit, verum contra quam fas eſt, etiam viuit. Vt enim qui viam aliquam ingreſſus nuſquam deflexit iter, etiam ſi reſiſtat non numquam, aut referat etiam aliquando pedem, multo facilius poteſt, quo intendit, peruenire, quam qui relicta via longius aberrat, ſic qui veram rectamq; fidem conſtanter perſequitur, neque diuerticula flexioneſq; falſitatis quaerit, quamuis contentus ille curſus offenſionibus vitae ſaepe retardetur, interdum etiam conuertatur retro minori negotio caeleſtem Hieroſolymam, quo properamus omnes, ingredietur, quam qui falſa opinione velut errore viae, cum recta ſe credat, gradi quo velit, diuerſam in partem feſtinat imprudens. Atque ego quidem neminem tam parum intelligentem eſſe arbitror. qui non videat, recte de religione ſentientem,

In lib. de fide & operib. cap. 17.

Deo

Deo gratum eſſe poſſe, ſi facta cum fide congruāt; ſecus quā oportet, opinātem, vtcumque viuat, Deo acceptum eſſe non poſſe. Verum multi ſpecie veri rectiq; falluntur: qui non ſperant illi quidem, contra B. Pauli ſentētiam, ſine fide ſe probari Deo, ſed alios omnes errare putant, ſe ſolos fidem integrā conſeruare. Etenim falſae diſciplinae eiuſmodi verbis, & ſententijs a ſuis auctoribus adornātur; ita quibuſdā pietatis quaſi pigmentis infucantur, vt imitatione fallaci, ſpeciem illam diuinam adulterent religionis verae. Praeclare ſane magiſter, humano generi diuino munere donatus, zizaniorum, hoc eſt, lolij nomine ſignificauit doctrinae prauitatem: praeterquam enim quod vt lolium ſenſibus, ſic illa mentibus non diſſimilem vinolētiae ſtuporem affert: & vt lolium oculorum, ſic illa mentis aciem hebetiorem reddit: ex bona diſciplina deprauata cupiditatibus, oritur mala, vt lolium ex tritico, vel hordeo ſeminibus vligine corruptis; atque vt integris frugibus lolium, ſic illa perſimilis eſt veritati. diuinius idē ille magiſter caeleſtis, & apoſtoli magiſtrum imitati pſeudoprophetas, & pſeudapoſtolos & pſeudodidaſcalos nominauerunt omnes inuentores, ac principes alicuius nouae falſaeq; doctrinae. videlicet, vt pſeudonardus falſam quamdam verae nardi ſpeciem praefert, ſic illi veritatis, a qua longiſſime abſunt, videntur eſſe doctores. admirabili ſapientia idem di-

Hebr. 11.

Matth. 13.

Chryſ. homil. 47. in Matth.

Matth. 7.

1. Cor. 11.

2. Petr. 2.

H h uinus

Digitized by Google

uinus corrector humanae vitae, cum lupos eos appellaſſet, addidit, pellibus ouium tectos ad
Matth. 7. nos eſſe venturos. non ſine cauſſa ſuos adhortans, vt eorum fallacias cauerent, eo verbo eſt vſus, quo diſcipulorum cura vehementius intenderetur. Attendite, inquit. magna cautione
Ibidem. opus eſt. facile vobis illi fucum facient, niſi omnes ingenij contēdatis vires. Nihil profecto Pariſienſes, nihil eſt magis arduum, quam in tanta ſimilitudine falſa a veris, a rectis praua, ab integris corrupta, ſimulata a ſinceris, á natiuis fucata ſecernere. Sed gratia doctori noſtro Ieſu Chriſto, qui non difficultatem ſolum indicauit, non ſolli citudinem tantum noſtram ad cauendum excitauit, ſed docuit etiam quo modo noxiae arbores, quamuis eximia ſpecie ac figura, agnoſcantur, ne tam facile ſimilitudine boni caperemur. a fructibus, inquit, eorum cognoſcetis eos; vt arbores peſtiferae ſaepe viriditate atque vmbra ſalutares, ita pernicioſi doctores imagine veritatis & ſanctitatis adumbrata vtiles vincunt. vos quid quiſque ferat intuemini: arborem fructus indicant, quae ex diſciplina proueniunt bona vel mala, doctorem. Quāquam hic diligēter videndum eſt, ne fallamur. non enim vita moreſq; doctorum ſpectandi ſunt: non his ex fructibus iudicium fieri de doctrina debet: ſiquidem ſaepenumero vſu venit, & vt falſa doceant ij, quorum ne leuiſſimum quidem peccatum reprehendas; & vt doctri-
nam

am, qui veram afferant, turpiter ac flagitioſe iuant. Ex hoc genere fuerunt Iudaeoru quonam ſcribae; ex hoc Phariſei, quorum monita Matth.23 ꝛ praecepta vt ſequeretur, facta vitaret, numuam populum vniuerſum fuiſſet liberator no er adhortatus, niſi iudicaſſet cum improbis ıoribus probam ſalutaremq; doctrinam poſ- : eſſe coniunctam. illud quaerēdum eſt, quoſam ex ſe propriae fructus efferat ipſa diſcipli a: qui ſint non damnatae vitae, ſed praepoſteıe ac peruerſae inſtitutionis fetus. hi nobis ſtendunt, quam vnaquaeque doctrina uim abeat uel ad perniciem, uel ad ſalutem. Quae colligant aduerſarij noſtri multa hominum celerate facta; coaceruent omnes malae conuetudinis corruptelas: flagitia eccleſiaſtici or inis accumulent: dedecora Romanae urbis, uae fuerunt, ſunt, erunt, uerbis amplificent: ddant etiam, quandoquidem ita libet, quaeumque malitia uoluit, ingenium potuit, impuentia auſa eſt fingere. cum haec mala nata ıon ſint ex inſtitutis religionis noſtrae; ſed ex ıepravatione diſciplinae, nō eſt quod exiſtimē ur illi obeſſe debere. Ego uero Pariſienſes in ac quae paſſim ac libere uolitat, & arceſſitam uamdam pulchritudinem oſtentat, nouitate ıon quaero, quid ſcelerate ac flagitioſe aut feerint, aut faciant, quicumque eam uetuſtati nteponunt. ſi quid aliquando priuatim ſuo uiuſque uitio commiſſum eſt, quod cum eo-

uinus correctorhumanae vitae, cum lupos eos appellaſſet, addidit, pellibus ouium tectos ad
Matth. 7. nos eſſe venturos. non ſine cauſſa ſuos adhortans, vt eorum fallacias cauerent, eo verbo eſt vſus, quo diſcipulorum cura vehementius in-
Ibidem. tenderetur. Attendite, inquit. magna cautione opus eſt. facile vobis illi fucum facient, niſi omnes ingenij contēdatis vires. Nihil profecto Pariſienſes, nihil eſt magis arduum, quam in tanta ſimilitudine falſa a veris, a rectis praua, ab integris corrupta, ſimulata a ſinceris, a natiuis fucata ſecernere. Sed gratia doctori noſtro Ieſu Chriſto, qui non difficultatem ſolum indicauit, non ſollicitudinem tantum noſtram ad cauendum excitauit, ſed docuit etiam quo modo noxiae arbores, quamuis eximia ſpecie ac figura, agnoſcantur, ne tam facile ſimilitudine boni caperemur. a fructibus, inquit, eorum cognoſcetis eos, vt arbores peſtiferae ſaepe viriditate atque vmbra ſalutares, ita pernicioſi doctores imagine veritatis & ſanctitatis adumbrata vtiles vincunt. vos quid quiſque ferat intuemini: arborem fructus indicant, quae ex diſciplina proueniunt bona vel mala, doctorem. Quanquam hic diligēter videndum eſt, ne fallamur. non enim vita moreſq; doctorum ſpectandi ſunt: non his ex fructibus iudicium fieri de doctrina debet: ſiquidem ſaepenumero vſu venit, & vt falſa doceant ij, quorum ne leuiſſimum quidem peccatum reprehendas; & vt doctri-

nam, qui veram afferant, turpiter ac flagitioſe viuant. Ex hoc genere fuerunt Iudaeoru quondam ſcribae; ex hoc Phariſei, quorum monita & praecepta vt ſequeretur, facta vitaret, numquam populum vniuerſum fuiſſet liberator noſter adhortatus, niſi iudicaſſet cum improbis moribus probam ſalutaremq; doctrinam poſſe eſſe coniunctam. illud quaerēdum eſt, quoſnam ex ſe propriae fructus efferat ipſa diſcipli na: qui ſint non damnatae vitae, ſed praepoſterae ac peruerſae inſtitutionis fetus: hi nobis oſtendunt, quam vnaquaeque doctrina uim habeat uel ad perniciem, uel ad ſalutem. Quare colligant aduerſarij noſtri multa hominum ſcelerate facta; coaceruent omnes malae conſuetudinis corruptelas: flagitia eccleſiaſtici ordinis accumulent: dedecora Romanae urbis, quae fuerunt, ſunt, erunt, uerbis amplificent: addant etiam, quandoquidem ita libet, quaecumque malitia uoluit, ingenium potuit, impudentia auſa eſt fingere. cum haec mala nata non ſint ex inſtitutis religionis noſtrae; ſed ex deprauatione diſciplinae, nō eſt quod exiſtimētur illi obeſſe debere. Ego uero Pariſienſes in hac quae paſſim ac libere uolitat, & arceſſitam quamdam pulchritudinem oſtentat, nouitate non quaero, quid ſcelerate ac flagitioſe aut fecerint, aut faciant, quicumque eam uetuſtati anteponunt. ſi quid aliquando priuatim ſuo cuiuſque uitio commiſſum eſt, quod cum eo-

Matth. 23

rum inſtitutis omnino pugnet, totum id eis remitto atque condono, ſicut nobis condonari uolo, quaecumque fiunt a noſtris contra diſciplinae noſtrae rationem. illud quaero, cuiuſmodi ipſa per ſe ediderit fetus; quae populo Chriſtiano pepererit bona. Peto a uobis, quorum diuerſa eſt a noſtra de religione ſententia, ut me ſine contumelia cuiuſquam, reliquos veſtrae rationis atque ſectae fructus explicātem, pro ueſtra humanitate bona cum uenia audiatis. nam ſi uerſus ego mali de ueſtro numero poetae non bonos, in me ſcriptos, neque uerbis, neque ſententijs, neque numeris probabiles conuiciorum e triuio plenos, tam aequo legi animo, nihil ut inepto conuiciatori reſpondendum exiſtimarim; plane uos decet orationi meae, non eleganti fortaſſe, at non malae, ſpero, nec ineptae, maledictis quidem certe carenti, & ab amore ueſtri profectae non patientes modo, uerum beneuolas etiam & amicas aures accommodare. Atque ut inde ducatur oratio mea, unde nata eſt religio Chriſtiana, ego Pariſienſes neque uindicem generis humani, neque apoſtolos in omnes partes ab illo dimiſſos, neque apoſtolorum ſucceſſores armis aut fundaſſe, aut propagaſſe video, quam poſteritati tradiderunt diſciplinam. multa illos, cum Eccleſiae prima fundamenta iacerent, legi fuiſſe perpeſſos; ſcio contumelijs affectos, crudeliter excruciatos audiui: bonis, exſilio, mor-

te mul-

te multatos accepi : exercitu & caſtris obſeſſos, atque ad internecionem caeſos cognoui : aliquid ipſos eodẽ ex genere feciſſe nuſquam reperi. ſiue idololatrae, ſiue haeretici eſſent principes, quorum illa iuſſu fierent, ſemper eorum quamuis iniquis imperijs exiſtimarunt ſibi eſſe parendum. non illi animi ferocia, ſed ſubmiſſione; non minis ac terrore, ſed lenitate & beneuolentiae ſignificatione; non inſtructis copijs, ſed a Deo imploratis auxilijs; non armis, ſed animis; non feriendo, ſed ferendo; non occidendo, ſed moriendo dimicauerunt. quo nouo & inuſitato pugnae genere quantum profecerint, opulentiſſima regna & imperia per homines ferme nudos victa declarant, & terrarum orbis ſub Chriſti ditionem poteſtatemq; ſubiectus. ceſſit inconditae indoctorum hominum voci compta philoſophorum eloquentia. ceſſerunt innumerabiles copiae prope nudae paucitati. gladij baculis, haſtae contis, piſcatorijs nauiculis claſſes ornatiſſimae ceſſerunt. qui vero ab apoſtolica doctrina quacũque de cauſa diſceſſerũt, eorum longe aliam intelligo fuiſſe rationem, atque viam. nam cum ſpecies illa ſimulationis parum valeret contra veritatem, arma illi, arma & omnia crudelitatis auxilia ſibi adhibenda eſſe duxerunt. Quae gens vſpiam fera & immanis atrociora ſupplicia in Chriſtianos excogitauit, quàm Valẽtis imperio per vltimas orientis ſolis, Auſtriq; partes in veros

Hh 3 diui-

Diuinitatis cultores

diuinitatis cultores Ariani conſumpſerunt?qui Nero, qui Domitianus, qui Decius,qui Diocletianus tam inhumanus in noſtros, tam saeuus,tam dirus fuit,vt VVandalorum Arianam impietatem ſequentium furor,non omnem illam barbaram atrocitatem longo interuallo ſuperarit?quam vel hiſtorijs omnium Gētium, vel fictis poetarum fabulis memoriae proditam ſcelerum immanitatem infinitis partibus Donatiſtarum tempora non vicerunt?teſtis eſt Perinthus, quae Lampſacenae Synodi legatos Valenti ſupplices in exſilium miſſos, & eorum Eccleſias Arianis epiſcopis attributas vidit. teſtis Antiochia vrbs Syriae clariſſima, quae & ſuarum, & finitimarum eccleſiarum rectores cum optimatibus fortunis omnibus euerſos, partim omni ſupplicio cruciatos & necatos, partim in profluentem deiectos, partim per agros, & Orontis ripas abſque lare familiari vagantes adſpexit, cũ eis eſſet pro domo mũdus, pro tecto caelum, pro lecto ſolum, pro pane fructus agreſtes,fluuialis aqua pro vino.Teſtes maris gurgites, & gurgitibus vicina litora, vbi diſtantibus in locis omnium ordinum delecti viri cum nauibus, in quas impoſiti fuerant,miſerabili incendio conflagrarunt, contrarijs naturis inimicorum arte conſpirantibus ad piorum poenas. teſtis Aegyptus,quae Petro Alexandrinorum Epiſcopo primum in vincla coniecto,deinde exterminato,multitudinem bene

Niceph. lib. 11. ca. 3.
Ibidem & ca. 21. 24. 25.

cruciatos

Niceph. lib. 11. ca. 10.
Greg. Nazian. ad Heronem.
Theod. li. 4. cā. 24.

de

de Deo ſentientem, omnibus ijs malis luxit oppreſſam, quae vrbe per vim capta euenire ſolent. Luxit Iudaeorum, & idololatrarū manum in Eccleſiam irrumpentem; ſanctiſſimam Domini menſam nudi ſaltatoris obſceno motu, & voce pollutam; ſacras virgines conſtupratas; cuſtodias ciuibus confertas; optimos quoſque caeſos; monachos in vaſta ſolitudine bello territos, & in exſilium deportatos; cadauera inſepulta obiecta feris; Lucium Arianum, ſuppoſitum in Petri locum, ſeptum hominibus armatis, in bonorum caede bacchātem, cum amicis, propinquis, parentibus ne deplorare quidem calamitatem ſuam, & acerbiſſimum dolorem lamentatione minuere per crudelitatem hoſtiū liceret. Teſtis Africa, quae Genſerici VVādali tyrannide, cum in miſerando cinere deflagratarum vrbium ſepulta iaceret, non aliud ob crimen, niſi quod veram diuinitatis fidem a maioribus traditam conſtantiſſime teneret, ſaeuitiam illam miſera ſuſtinuit, quam niſi Victor, qui funeſtae tragoediae ſpectator fuit, litteris mandaſſet, fictam crederemus: teſtis Italia, teſtes vero iam omnes inter Italiam, Hiſpaniam, & Africam interiacentes inſulae, quae vno impetu illius beſtiae ſanguinariae omnem priſtinam dignitatem perdiderūt. teſtis iterum Africa, quae Iuliano religionis deſertore regnante, cum baſilicas Donatiſtae recepiſſent, ciuium recte ſentiētium ſtrage confecta, Gildoniano-

Vide lib. eius de perſecut. Afric.

Auguſt. 2. cont. litteras Petil. ca. 83.

Aug. li. 2. con. duas. epiſt. Gau den. c. 20. & 3. con. Creſcon. Gramm. c. 42. 48. & epiſt. 48. & 50.

rum temporum acerbitatem ſenſit, & cum gemitu luctuq; pertulit Circumcellionum omnibus latrocinijs formidabiliores excurſiones. Nō eſt neceſſe omnia conſectari. haec ſola tam ab humanitate remota, tam longe a diuina Saluatoris noſtri, & Apoſtolorum ratione abhorrentia, fidem nobis facere poſſunt Pariſienſes, vnde natae fuerint, quae tam exitiabiles tulerunt fructus, diſciplinae: a Deo ne, qui nihil magis odit, quàm crudelitatem; an ab illo, cuius facinora egregia caedes eſſe pronuntiauit Chriſtus; quem homicidam ab initio fuiſſe dixit; & hominū ſanguine delectari. Nunc vtram ad rationem propius acceſſerint noui religionis interpretes, & euangelicae libertatis importuni buccinatores, nolo ipſe dicere, ne qui adſunt ab eorum ſchola, iniuriam ſibi a me fieri vociferentur, ipſorum ero ſententijs verbiſq; contentus. nolo vos exiſtimare ſecus, quàm quemadmodum ipſi exiſtimandum eſſe iudicarint. an de ſacramentariorum genere vniuerſo, quos a bello nefario contra ſacras imagines ſuſcepto, iconomachos ille vocat, obſcurum eſt iudicium Lutheri? qui principum & magiſtratuum animos accendēs ad eorum impetum comprimendum, ab imaginum demolitione veniri dixit ad caedem, & quid illis propoſitum ſit, quo ſpectent eorum conatus, vt mihi videtur, vere magis, quàm eleganter explicauit. [*Nō hic eſt*, inquit, *diaboli ſcopus, vt oppugnentur*

Ioan. 8.

Lib. 2. con. caeleſt. prophe.

ima-

imagines.] aduertite quaeſo diligenter Pariſienſes. conſiderate ſingula Martini verba. nos diaboli conſuetudinis ignari, quod videmus, hoc illum agere voluiſſe putaremus; vt ſacris imaginibus euerſis, tantum de animorum pietate diminueret, quantum de externo cultu eccleſiarum a maioribus noſtris ex apoſtolica diſciplina conſtituto detraxiſſet. ille vero, qui ſe multos cum ſcelerato daemone ſalis modios eſſe gloriatur, ſenſus eius omnes pulchre callens, hoc nos errore liberat. ne, inquit, erretis. mali daemonis conſilia non eo pertinent. non id agit per ſacrarum imaginum oppugnatores: aliud ille machinatur, quod intelligit Deo maxime diſplicere, quod hominum generi exitio futurũ non ignorat. Quid illud eſt Martine? dic obſecro te ne nos diutius celes. [*vult*, inquit, *ſibi foramen fieri, per quod ſanguinem profundat, & caedes faciat in orbe terrarum.*] Qui fieri poteſt Martine, vt ad ferrum atque ad flammam ſpectent iſtorum hominum cogitationes? nihil eorum exit ex ore, niſi religioſum, pium, diuinum: ſancti ſpiritus inſtinctu ducuntur: caeleſtis patris admonitu docentur. [*falleris*, inquit. *ſpiritus iconomachorum non eſt bonus.*] atqui tollunt idololatriam Martine; reſtituunt veram pietatem; longo interuallo renouant perfectum illum naturae diuinae, verumq; cultum, qui non corpore, ſed animo continetur. Ioan. 4.
[*inanis*, inquit, *eſt hic ſonitus verborum. ſpirant*

enim

enim caedes, & ſeditiones.] at vultu, motu corporis, verbis nihil niſi moderatũ prae ſe ferunt. parum, inquit, intelligis. [*celant, & diſsimulant ad tempus, quamdiu non vident opportunitatem.*] O graue iudicium hominis inimiciſſimi religionis noſtrae. quis noſtrum ſeueriorem ſententiam in Sacramenarios tuliſſet? clamabunt iſti, credo, non aequum eſſe, Lutheri nos de ſe iudicium ſequi. inuidiae, irae, odio praeter decorum illum indulſiſſe. vmbram Euangelij quamdam hominum animis obieciſſe, Euangelium ipſum ne ſuſpicione quidem attigiſſe. quibus ego ſi reſponderem; cum ipſi ſuae de Luthero ſententiae fidem & auctoritatem a nobis tribui poſtulent, nihil me videre cauſſae, quamobrem Luthero de ipſis credere non debeamus, quis non ſtultus exiſtimator improbaret hanc reſponſionem meam? ſed ego Lutherum dimitto Pariſienſes. nolo ſe quiſquam iniquo iudicio dicat oppreſſum. Quem me iudicem vobis ferre vultis? vobis dico, qui neſcio quo in angulo latentem pietatem inueniſtis, quem aequiſſimum veſtrae cauſſae iudicem fore cenſetis? vnum aliquem ex eodem grege? tametſi mihi contra iniquum illum futurum, omnibus approbantibus & aſſentientibus, reſpondere poſſum, non faciam tamen, & in tali cauſſa vel infenſiſſimo diſceptatore vobiſcum confligere non verebor. Turnonia illa nauigatio, de qua alio die dixi, multas ad res vtilia no-

bis

Inimicus religionis nostre

bis exempla ſuppeditabit: de qua & quae ſunt a me tum commemorata,& quae poſthac commemorabuntur, ſic a vobis accipi volo, vt ſi quid vmquam finxiſſe me, ſi qua in re mentiri voluiſſe deprehēſum erit, omnis orationi meae fides in poſterum abrogetur. non ſum illius miniſtri veſtri ſimilis, qui ſe frequentem apud eos Romae fuiſſe affirmabat, quorum neque domicilium,neque veſtimētorum colorē teneret. Cū igitur ineunte vere Lugduno Turnonē nauigarē, erat in eadem naui quidam tribunus militū bene valens & robuſtus, oblitus Lacus Lemanni caeno,cuius audacia, vt ex nautarum narratione cognoui, in illa perturbatione reip. fuit inſignis. is in contentione de religione intueri me iubebat in Petri Vireti, & aliorū miniſtrorū vitam.ego autē multa me de illis Lugduni didiciſſe profitebar,quae ſcribere ſi vellē,bene longam hiſtoriā aiebam me poſſe conficere. ferre non potuit homo magni & excelſi animi, huius reſpōſi grauitatem.ardentibus oculis, geſtu omni imminēte,vt impetum in me facturus eſſe videretur; vſque ad necem,inquit,cum eo depugnabo,quicumque aliquā Vireti maculā, & labem auſus erit proferre.O defenſionē egregiā : o nouam & ſingularē alienae vitae ſordes eluendi rationē,ex medijs Euangelij viſceribus deprōptā.Quaerebat ex me idē ille Gnato,qui cū hoc Thraſone nauigabat, ecquem Apoſtoli ad ſuos pedes abiectū,eos oſculari paſsi eſſent?

ecquan-

ecquãdo Iacobus armatus equitaſſet,vt in Hiſpania equitum ordo, eius nomine inſtitueretur? ipſe viciſſim a vobis, qui adeſtis ex eadem ſchola, percontor, ecquando Chriſtus fuerit vſus hoc genere ſermonis? ecquis Apoſtolorũ ecquis eorum, qui Apoſtolis ſucceſſerunt, vel Euangelij veritatem, vel innocentiam aut magiſtri, aut ſuam, hoc modo defenderit,vt contra ſentientes ac loquentes, ad certamen prouocarit?illi quidem non ſolum grauiſſimas pro Euangelio poenas, verum mortem etiam illatam ab impijs alacriter ſubierunt; multi quoque pro interfectoribus Deum clara voce deprecati ſunt; vocem autem illam,depugnabo, numquam emiſerunt;quam qui multis audientibus vſurpauit, is prorſus declarauit diſciplinam ſuam non tam argumentis niti, quam armis; nec ad tolerandum, firmum animi robur, quaerere, ſed promptam audaciam ad dimicandum. At hominem militarem paulo ferocius eſſe locutum, nemini mirum videri debet. non reluctabor vobiſcum. hoc illi peccatum ignoſcamus, modo, ſe peccaſſe velit ipſe confiteri. Quid? veſtri iſti clamatores,cum illa nobis frequenter inculcant, non veni pacem
Matth. 10. mittere, ſed gladium; hunc eſſe diuini verbi quemdam quaſi genium, vt numquam emergat quieto ac dormiente Satana; cum libellos clam ſpargunt ad minuendum principum, vt vos dicere ſoletis, Euangelio aduerſantium ius

ius & auctoritatem, videntur ne vobis ad concordiam hortari, an impellere ad ſeditionem? De Lutherianis vero quid Sacramentarij ſentiant, difficile ſcilicet eſt atque arduum videre. quibus enim furioſum impetum attribuunt; quos omni humanitate ſpoliant, quos tyrannos, Cyclopes, factionem ſuperbam gigantum appellant, eorum, credo, conſilia minime turbulenta volunt videri. At ſunt inimici. dicunt irati. nullam in teſtimonio dicendo, vel ferenda ſententia auctoritatem eos habere par eſt. ergo Euangelium Euangelio inimicum eſt. pietas eſt aduerſa pietati. veritas cum veritate certat. quamquam in re manifeſta, quid inimicorum vel teſtimonijs, vel ſententijs opus eſt? Exſiſtat nunc ab inferis Lutherus. interrogetur, an illa ſcripſerit cum ruſticorũ coniurationes Muntzero duce, paſſim per Germaniam fieri coepiſſent: gladiũ ceruicibus principum imminere, poſtulata ruſticorum eſſe tam aequa, patronis vt inijcerent ruborem; effudiſſe Deum in principes iram ſuam: illos auctores eſſe diuini furoris: nihil ipſis ex animi ſententia euenturum: clientes nec poſſe iam, nec velle tyrannidem eorum pati: niſi illi facerent, alios fuiſſe facturos: ſi delerentur omnes armis, alios a Deo excitatum iri non ruſticos ipſis reſiſtere, ſed Deũ Chriſtianum hominem, dummodo credat, non poſſe dãnari, liberos prorſus eſſe Chriſtianos: nullis eos humanis legibus teneri: Euangelium In lib. de Captiu. Babyl.

vi

vi quadam atque diſcordia inſtaurari oporte- re, cum ſe Chriſtus veniſſe fateatur, non vt pa- cem hominibus afferret, ſed vt gladiũ immitte- ret in terras, neque ſpem vllam eſſe reliquam, id ſine grauiſſima ſeditione perfici poſſe, qui- buſcumque principes intercedant, eorum inſti- tutum a Deo eſſe profectum. Si haec a ſe ſcri- pta negauerit, codicibus in medium prolatis conuincetur. eadem ſaepe illum pro concione dixiſſe, aſſidui quondam eius auditores reuiui- ſcere, ſi poſſent, teſtarentur. quantum autem in his momenti fuerit ad labefactandum ciuitatũ Germaniae ſtatum, qui non videat, caecum eſſe illum, neceſſe eſt. Iam de Anabaptiſtis & Sacra mentarij, & Lutheriani pariter fatebuntur. nam a Deo ſe mandata accepiſſe dictitabant, vt omnes reges ac principes bello ſubactos neca- rent; impios e medio tollerẽt; ſi qui amãtes ae- quitatis in multitudine reperirentur, illis parce rent; Dauidis regnum toto orbe renouarent, in quo nemini impio futurus eſſet locus. Ve- rum quid ego ſingula conquiro, cum vno ar- gumento liceat probare vniuerſa? Repetite me moria Pariſienſes, ex quo tempore Lutherus in Germania ſignum ſuſtulit ad Eccleſiae Roma- nae principatum a Chriſto inſtitutum, ab Apo ſtolis confirmatum, ab omnibus antiquis re- rum diuinarum ſcriptoribus praedicatum euer tendum, qui motus, qui tumultus, quae bella fuerint exorta, non illa dico, quibus duo ſum- mi re-

Digitized by Google

mi reges inter ſe de imperio contẽderunt; haec tantum bella ſignifico ſola de religione diſſenſione conflata. numquam dubitabitis, quorſum pertineant recentes iſtae diſciplinae, ſi modo earum euentus animo eritis & cogitatione complexi. Et ſingulae quidem Germaniae ciuitates, quoties fuerint in armis, cum ciues a ciuibus pellerentur, miſeris modis acciperentur, proſcriberentur, commemorare longum eſſet. quae latius patuerunt bella, quam multa, quã cruenta, quam atrocia fuerunt? quid miſerabilius vmquam vidimus, audiuimus, legimus illa infinita ſtrage ruſticorum? quorum qui numerum poſteritati prodere voluerunt, coguntur ſaepe fateri, numerum iniri nequaquam potuiſſe. Quae proelia acerbioribus odijs cõmiſſa Heluetij viderunt, quam vbi ſtratis cadaueribus impiorum, cum ipſo impietatis auctore quinque bene ſentientes pagi perpetuam ſibi vitae tranquillitatem virtute pepererunt? Quis in omni barbaria tyrãnus immanior vmquam exſtitit, quam Monaſterij Ioannes Leydanus Anabaptiſta, a forficibus, acu, linis ad imperium repente per vaniſſima ſomnia tranſlatus? aut quod bellum obſtinatis magis animis aliquando geſtum, quam a Monaſterienſibus illius circulatoris praeſtigijs miſere deceptis, cõtra veterem patronum ciuitatis? quando maioribus in Germania viribus certatũ eſt: luctuoſior clades accepta, quàm opulentiſſimi prin-

cipes

cipes coniurarunt aduerſus Carolum V. Imperatorem inuictum? horret etiam nunc ac refugit animus, cum illa recordor, quae ſi cū Arianorum factis contendere voletis, tanto haec eſſe grauiora reperietis, quanto deteſtabilius eſt, imperium qui iure obtinent, ab ijs oppugnari, qui parere debuerunt, quam quos audientes eſſe dicto, neceſſe eſt, vim eis a regibus, & principibus inhumaniter afferri. taceo de Gallia, ne refricare videar vix dum obductam antiquiſſimi fideliſſimiq; regni cicatricem. memoria tenetis, quàm turbulenta tempeſtas per omnes eius partes peruaſerit, quae cum exteris nationibus intolerabilem commouerit dolorem, nō difficilis eſt coniectura, quàm fuerit vobis ipſis, qui eius vim ſenſiſtis, grauis & luctuoſa. Vtinam integrum Gallis eſſet infitiari, ſtudijs religionis nouae tumultus vllos excitari. ſed recentium vulnerum dolor omnem hanc vobis eripit facultatem, quorum memoriam etſi vos aeterna obliuione delere, & iniurias acceptas Chriſti erga nos omnes caritati condonare; regiae maieſtati, ſummo conſilio, magiſtratibus dictos audientes eſſe; pacem & concordiā amare; pro ijs omnibus, qui diſſentiunt a nobis, vt ſalui eſſe poſſint, Deum immortalē aſſiduo placare conuenit, Pariſienſes, perſuaſum tamen habere debetis, quae tam ſimiles exitus habuerit religionis diſciplina, eius alium, atque Arianorum, & Donatiſtarum doctrinae, au-

ctorem

ctorem eſſe non poſſe. nam ſi iſta Euangelij propagandi ratio grata eſt & probata Deo, cur ſuum ille filium, pacato terrarum orbe, inermem, inopem, alienae opis indigentem miſit? cur eo naſcente pacem angeli denuntiarunt terris? cur ipſe paulo ante mortem ſuos adhortatus, vt gladios emerent, ſiqui forte carerent, cũ illi retuliſſent, duos eſſe gladios in comitatu, ſatis eſſe reſpondit? cur Petrum diſtricto gladio magiſtrum defendere conãtem, voce coercuit? cur diſcipulos item ſuos tamquam oues in medium luporum agmen ſeminudos, dimiſit in omnes terrarum oras, ſicut ipſe miſſus fuerat à patre? fac nos eſſe impios; habere manufactos, & ſubdititios quoſdam Deos, quod multo eſt ſecus. ſed fac ita eſſe, vt iſti dicunt, quãdo Apoſtolis in mentem venit ſuadere, aut facere, aut probare, quae ſcimus ab iſtis eſſe patrata? quando ſe aut illi, aut ſucceſſores eorum in ſuppoſitorum Deorum cultores tã inhumanos praebuerunt? quãdo vt tollerent idololatriã in alienas fortunas inuaſerunt? ſentio commoueri nõ neminem. adhibebo modum orationi meae, omnemq; animi mei ſenſum ſimpliciter vobis indicabo. ſi omnes recentis iſtius ſiue correctionem, ſiue deprauationem dicere neceſſe eſt, partes approbarem, quas equidem execror, ac deteſtor; ſed ſi probarem; ſi nihil eius nondiuinum mihi videretur; ſi decretum iam haberem amplecti & ſequi, me tamen ſuos extulit

ipſa fructus cogerent mutare ſententiam;quos ybi tam acerbos, tamq; venenatos, & ab apoſtolorum inſtitutis ac moribus tam alienos eſſe cognouiſſem, quae eos edidiſſet arborem,ab acerrimo illo optimi agricolae inimico ſatam, peſtiferamq;eſſe minime dubitarem.hoc ipſum vobis quoque videri ſuſpicor Pariſiẽſes; quod multo ſane verius putabitis, poſtquã reliquos perſpexeritis praeſtãtis diſciplinae fetus. Nam idem ille miniſter religionis nouae, qui mecum Rhodano ſecundo,Turnonem verſus nauigabat, fabellam neſcio quam ad contumeliam virginum ſacrarum callide compoſitam, narrare coepit: quam,quo ſalſior eſſe videretur, facetijs dignis moribus ſuis condiebat. ſcurram vos negaretis vidiſſe turpiorem, ſi hominẽ audiſſetis. nullam ille ſuae, nullam noſtrae dignitatis habebat rationem. illas etiam corporis partes, & earum vſus,quae pudentes viri, ſi quando eſt opus, tectius & verecundius ſignificare conſueuerunt, ipſe Stoicorum aut Cynicorũ ratione,& modo proprijs verbis, ac ſuis impudenter appellabat. os illud hominis diutius ferre non potui,obiurgaui acrius, flagitioſam verborum licentiam compeſcere ſum conatus. ille non deſiſtere. quaerere qui loqui oporteret ,ſi ſuo quidque nomine dicere nõ liceret. negare apoſtolos aliter eſſe locutos.iocoſe ridere hominum vulgus, qui ſi aſinum,aut porcum dicunt, honorem praefantur; ſin adul-

teria,

ſteria,latrocinia,caedes,non praefantur. ego ve
rò ineptias vulgi nihil me morari dicere; turpi-
ter autem & obſcene loqui flagitium putare:
quod equidem,inquam, neſcio an vobis Euan-
gelium Caluini permittat; hoc vnum affirmo,
apoſtolorum vel cõſuetudini,vel ſcriptis,quae
omnem verborũ turpitudinem damnant, nihil Eph. 5.
eſſe magis aduerſum. Neque vero mihi quiſquã
dicat:iocabatur ille:riſũ voluit cõcitare. Quid
enim? tu te nouum Euãgeliſtam eſſe profiteris,
emẽdatorem corruptae diſciplinae,magiſtrum
verae pietatis, & eam orationẽ vſurpas, quam
vel lenones ac meretrices paulo pudentiores
vitare ſolẽt?& cum mouẽdi riſus artifices prae-
cipiãt,ne ſit aut ſcurrilis iocus,aut inimicus;ac Cic. 2. de Orat.
praeſtare velint oratorem ingenuitatem,& ru-
borem ſuum, verborum turpitudine & rerum
obſcenitate vitanda:eamq; non ſolum non fo-
rò dignam putent,ſed vix conuiuio liberorum;
tu,qui te θεοδίδακτον,hoc eſt,diuinitus edoctum
eſſe gloriaris, cui Paulus omnem vrbanitatem Eph. 5.
interdictam eſſe vult,vt ijs,quos odiſti,infamiã
falſam inferas, ita ioceris,vt ſermonis impurita
te captes riſum, quem eloquentiae Romanae
princeps vel tenuiſſimum ingenij eſſe dixit fru-
ctum? Valde metuo Pariſienſes, ne Stoicorum
iſtis,& Cynicorum diſciplina vehementius ae- Cic. 9. famil. epiſt.
quo arrideat,qui nihil obſcenum eſſe, nihil tur 22. & 1.
pe dictum arbitrabantur; quidquid ſecundum de Offic.
naturam ſit,id uerbis apertiſſimis contendebãt

eſſe dicendum;omnem loquendi uerecundiam tollebant ex hominum uita. uerendum eſt, ne ſenſim eo progrediātur, quo Cynici quondam peruenerunt,ut quae non eos pudet aperte loqui, ea ſibi putēt in oculis omnium palam eſſe facienda.Etſi miles,qui una uehebatur,ueteratoris illius pro petulantia, diſputationem non probauit: ex quo ſuſpicari licet, haec iſtorum praeceptis prohiberi. Sed quid ſi nouam ille aliquam diſciplinam inſtituit? quid ſi ſe Cynicum videri, quàm Caluinianum mauult? aut, quod mihi vero ſimilius videtur, quid ſi tanto iſti odio flagrant verae pietatis, nihil vt penſi habeant quiduis facere, aut loqui, modo ſanctiſſimas cōſuetudines & inſtituta facetiſſime eludant? Eligāt vtrum malint:mihi nemo perſuadebit, illam adeo manaſſe doctrinam, quae vel decretorum petulantia, vel odio religionis verae, ſublato pudore liberali, effrenatam attulerit licentiam quiduis aperte dicendi,quam etiam philoſophi moderati, vt Academici, vt Peripatetici,ſuis praeceptis amputarunt;quam etiam rhetores philoſophis aliquanto leuiores improbarūt, vſque eo,vt ne uerba quidē ita velint in oratione cōcurrere, ut efficiatur aliquid obſcenum. O Deus immortalis. quae tanta eſt animis noſtris offuſa caligo? quae tam caeca nox omne nobis abſtulit mentis lumen? Conferte hanc, quae ſe nobis inuitis infert,diſciplinam, cum illis omnibus, aut cum praecipuis

Cic. ibid. Cic. in Orat.

earum

earum, quas iam olim Eccleſia uniuerſa condemnauit. facta, conſuetudines, inſtituta inter ſe comparate. pleraque imitatione dicetis ex illis expreſſa. Miſſam facio crudelitatem, cuius tanta ſimilitudo eſt, vt vetera illa legens, haec recentia mala mihi videar intueri. deplorabunt haec aliquando noſtri poſteri, quibus liberius his de rebus conqueri licebit. illa tantum perſtringam paucis, quae ipſi glorianda ſibi eſſe ducunt. Iubent perſugas noſtros nuntium remittere Pontifici Romano, eiuſq; obedientiam abiurare? habent hoc a Nouato, qui oblatione perfecta, cum partem vnicuique daret, ad iuſiurandum miſeros adigebat, numquam ipſo relicto, ad Cornelium, qui tum Eccleſiae Romanae praeerat, eſſe redituros. Domus iſtorum, quo ſolent conuenire, percrepant virorum, feminarum, ſenum, puerorumq; vocibus, varia carmina concinentium? eadem conſuetudo fuit Apollinariſtarũ. Sacrum ex baptiſmo chriſma tollunt? ſuſtulerũt Nouatiani. ſe genus electũ, regale ſacerdotium, gẽtem ſanctam, populum acquiſitionis eſſe dictitant? nos impiorum, idololatrarum, hoſtium Dei loco habent? noſtras Eccleſias tamquam idolorum templa fugiunt? quid aliud Donatiſtae faciebant, cum orthodoxorũ altaria, in quibus ipſi ſaepe operati fuerant, vel frangebant, vel remouebant, vel radebant? quid aliud Nouatiani, qui ſe puros & ſanctos; ceteros pollutos, & contaminatos eſſe.

Euſeb. lib. 6. hiſt. Eccleſ. c. 43.

Niceph. li. 11. cã. 12. Theod. li. 3. haeret. fabularum compẽdij

1. Petr. 2.

Epiphan. haereſ 59.

Cypr. lib. 2 epiſt. 8. Theod. 3. compend. haeret. fabularum

Optat. li. 6. c

praedicabant? in aedificia religioſa, quàm in prophana; in Epiſcopos, ſacerdotes, monachos, quàm in alios, ſunt crudeliores? Eccleſias incendunt? euertunt altaria? ſacra vaſa & veſtimenta transferunt ad communes vſus? legite Gregorij Nazianzeni orationes, vnam de ſe, & Arianis, alteram ad Heronem philoſophum praeſtãtem. legite ſextum Optati librum. legite Africanae calamitatis hiſtoriam a Victore conſcriptam. duobus in generibus haereticorum, Donatiſtis, & Arianis eadem omnia reperietis tanto ante deſcripta. delere penitus nituntur diuinam Liturgiam? an non Genſericus VVandalorũ rex in Africa, ne miſſae fierẽt, interdixit? an non Leo ille Magnus queritur, ab Eutychianis omne caeleſtium myſteriorum lumen exſtinctũ? ſacroſancta myſteria manibus comminuunt, pedibus proterunt, vbicumque poſſunt? Arianos legimus in Africa corpus, & ſanguinem Chriſti ſibi tradi coegiſſe, traditum abieciſſe humi, pedibus conculcaſſe. multi ad mortem vltro adierunt, & ea ſcientes commiſerunt, quibus perpetratis compertũ haberent, omniũ ſuppliciorum diritatẽ effugere ſe nullo modo poſſe? quid inter hos & Circumcelliones illos intereſt, quos inermes accepimus in Africa gregatim ſe idolorũ cultoribus armatis trucidandos obtuliſſe? Quae igitur ſtultitia eſt, diſciplinas illas a malo daemone ortas eſſe dicere, hãc, earũ quaſi germanã imitatione, ad Deum aucto-

Victor. li. 2. perſecut. Afri. epi. 75.

Vict. li. 1. perſecut. Afric.

Aug. li. 2. cõ. 2. epi. Gauden. cap. 20. & ep. 50.

auctorem velle referre?hoc vnum reſtabat ſcilicet, vt quae deteriores homines feciſſet, eius doctrinae principem Deum eſſe crederemus. Clariſſimus Saxoniae dux Georgius, cuius in Chriſtiana religione conſtantiam omnis aeternitas praedicabit, in ea epiſtola, qua blandiſſimis Lutheri litteris diuina grauitate reſpondit, teſtificatur, nūquā adulteria tam multa fuiſſe commiſſa, quàm poſt illud praeclarum Lutherani Euangelij decretum, licere mulieri quaerere à quo grauida fiat, ſi nequeat a viro. Scribūt alij, poſteaquam in Germania doceri coeptum eſſet, caſtitatē à nemine ſeruari poſſe, adoleſcentes a puellis vltro eſſe petitos. Eraſmus quàm multa egregia facinora narrat eorum, qui Euangelici falſo dicerentur? qui illud etiam ſcripſit, quod numquam ex animo nobis effluere deberet, ſe neminem eorum, qui ſe ipſo factus non eſſet longe deterior, aliquando vidiſſe. Decreta noua Ludouici Alemanni legimus nuper ad nos miſſa Lugduno, in quibus illud erat; quorū animus aliquo vitio ſic tenetur, vt repugnare omnino nō queant, eos, etiam ſi faciāt, prorſus non peccare: qua voce nefaria iuris, pudoris, officij repagulis perfractis & euulſis, quis nō intelligit, quātus pateſiat aditus, & ianua ad omnem improbitatem? Sileo quae de alijs cognoui, poſtquam in Galliā veni, non tam ne ſe laeſos putet, ſiqui eius generis haec audiūt, quàm vt meae, veſtraeq; dignitati parcam Pariſienſes.

In epiſt. in pſeudo euangelicos, & ad fratres Germ. infer.

Non committam, vt aut ſecus, quàm debeo, de vobis exiſtimare, aut in hac pudentiſſimorũ hominum frequentia impudens videar eſſe velle. Ac ne quis hoc mihi reſpōdeat, ab inimicis iſta magis accuſatorie, quàm vere iactari, legite Hieronymum Mentzelium; legite Ioannem Spangembergium; legite Lutherum ipſum: intelligetis, iſtos ipſos nouitatis amatores non ſenſiſſe modo, ſed etiam ſcripſiſſe, Germaniam, abiecta Pontificis Max. obedientia, infinita vitiorum omnium licentia exſultare, nec vlli omnino velle parere. Galliae vero moribus quantam haec labes tum publice, tum priuatim attulerit commutationem, ſentiunt grandes natu ciues, qui meliora illa tempora recordantes, praeſentem rerum ſtatum taciti miſerantur ſecum. ſentiunt homines externi nō pauci, qui longo interuallo reuerſi, negant hanc illam eamdē ſibi, quam reliquerũt, Galliam videri. ego ipſe etiam ſentio, qui multas praeſtātiſſimae gentis laudes ab ijs, qui viderant, mihi ſaepe decantatas deſiderare cogor, cum veſtigia tantum quaedā earum perobſcura compareāt & dubitamus etiam nunc, a quo ſint ſparſa ſemina religionis nouae, cuius fruge omnia corrupta ac perdita cernamus? quaerimus vtrum Deus, an diabolus initiũ attulerit iſti nouitati, quae orbem terrae infinita caede funeſtarit, turpitudinē illiberalem in hominum ſermonē induxerit, inſigniũ haereticorũ veſtigia ſtudioſe perſequatur, omniũ natio-

De paſtoribus in poſtilla dom. 1. Aduētus.

num

num, quarum mentes occupauit, publicos priuatoſq; mores deprauarit? Si haec leuia putatis, quae grauiſſima debent videri: ſi tot, & tam firmas coniecturas contemnitis: ſi argumēta omnia repudiatis, valeat apud vos Pauli auctoritas, qui recentes doctrinas eorum, qui ab Eccleſia deſciſcūt, doctrinas ait eſſe daemoniorum: aut ſi ſe iſti ab Eccleſia deſciuiſſe, noui quid afferre infitiantur, valeat certe apud vos Lutheri vox & oratio. ille improbum daemonem ſecū de ſacrificio miſſae diſputantē induxit, ab eoq; ſe argumentis vinci fecit; nos ab alio doctore credemus illum accepiſſe quae tradidit? ac non ab eo potius, cuius diſputatione ſe ipſe fatetur eſſe ſuperatum? ille primas in dialogo, atque in ſermone partes inimico noſtro tribuens, modo non clamat, non eſſe ſua quae doceat, ſed diaboli, qui eum miſit; nos diſciplinae illius, ipſo inuito ac repugnante, Deum auctorem faciemus? aut cum Euangelium Lutheri certum exploratumq; ſit a Satana ductum eſſe, nos quae ab vna quaſi ſtirpe Lutherianae doctrinae, quāuis inter ſe diſſimiles exſtiterūt diſciplinae, eas a Deo hominum generi datas & conceſſas eſſe dicemus? Vos vos appello, quicumque ignoratione veſtra, malitia aliena, veteri recentem, verae falſam, ſolidae inanem religionem praetuliſtis. veſtram prudentiam requiro & efflagito. iudices vos & diſceptatores habere volo. ſi quis me fluctuantē, & vacillātem in vtramque 1. Tim. 4.

par-

partem ad veſtram diſciplinam conaretur im-pellere; ei autem ego proponens dubitationes meas, haec reſponderem: in Eccleſia, quam Papiſticam vos, aduerſarij veſtri catholicam appellant, etſi multa ſunt mala conſuetudine corrupta, manifeſta eſt tamen, & illuſtris a Chriſto ad nos vſque perpetua & continuata ſucceſſio, veſtrae primordia ſi quaeramus, ad vnū aliquem veniemus breui, qui cui ſucceſſerit, dicere nequeat, a ſe ortus. diſciplinae illius, detractis ijs, que vel malitia, vel peccandi conſuetudo deprauauit, principia & cauſſae honeſtiſſimae reperientur, & pleniſſimae dignitatis; veſtram a diuerſis cupiditatibus, auaritia, gloriae auiditate, inuidia, ira, odio, ortum habuiſſe, auctores ipſius & principes confitentur. illa vnam eamdemq; fidem, tot ſaeculorum ſpatio ſeruauit; veſtra intra paucos annos tot diſſentionibus in tam multas factiones diſciſſa eſt atque diſtracta, nunquam vt tot ſectae fuerint philoſophorum, tamq; diuerſae. illa mirifice veritatem amat & colit; veſtra, cum ipſa per ſe conſiſtere non queat, fraudibus eſt atque mendacijs, magna ex parte fulta. illa diuinis auxilijs, aduerſarumq; rerum tolerantia, non armorum nixa praeſidijs, eſt amica pacis, altrix concordiae, effectrix & cōſeruatrix publicae quietis; veſtram, vt nihil dicam aliud, magno orbis terrae malo nimium ferocem experti ſumus: illa reſecat, veſtra vel opinione falſa, vel bono-

Digitized by Google

rum odio nutrit licentiam, turpiter obſceneq; loquendi illa haereticorum nõ nulla etiam bona fugit, nequa eorum imitatione culpa contrahatur; veſtra, quae in illis taeterrima fuerũt, ea ardentiſſimo ſtudio imitatur. illa ſibi obtemperãtes meliores reddit; veſtrae vt quiſque diligentiſſime paret, ita deterrimus euadit. Vereor ſane vehementer, ne ſola illa a Deo, veſtra a malo daemone ſata ſit & propagata, atque hoc etiam magis, quod idipſum interdum prae ſe ferũt eius auctores. Haec ego ſi reſponderẽ, vt dixi, ei, qui me vellet ad veſtram vel vanitatem, vel religionẽ adducere; ſi vnamquamque rem ijs argumentis, quibus antea ſum vſus, confirmarem, quid mihi vos conſilij daretis? quid cenſeretis eſſe faciendum? vtram relinquendã, vtram perſequendam viam? etiamſi fateri palam pudor fortaſſe prohiberet, tamen hoc ipſum, opinor, quod ego nunc ſentio, ſentiretis; in priſtina vitae conſuetudine, ac religione maiorum potius permanendum, quàm nouam aliquã, cuius neceſſe ſit, virum ſapientem aliquando paenitere ac pigere, ſuſcipiendum. quod igitur mihi vos, cõſilium veſtrum exquirenti, niſi verum puderet dicere, reſponderetis, idem ipſe pro meo ſtudio erga ſalutem dignitatemq; veſtram, mea ſponte vos moneo & hortor, quicumque iam aliena fraude capti, vera falſis per ignorantiam poſtpoſuiſtis. quam enim mihi vos integra re non ſuſcipiendam recte putaretis,

tis, eamdem ipſe vobis iam ſuſceptam non imprudenter eſſe relinquẽdam puto. Nemo mihi ſancti Spiritus afflatum, nemo certam animi fiduciam, nemo conſtantem ſuae mentis trãquillitatem oratione iactet. haec omnia mali daemonis arte aſſimulata poſſunt eſſe. eadẽ enim dicuntur ab omnibus, qui ſectas contrarias ſequuntur, cum ſuos quique affirment, alios negent ad vitam beatam ac caeleſtem eſſe peruenturos. certus omnino ſibi videbatur eſſe Aurelius Auguſtinus. plane ſibi perſuaſerat verã in Eccleſia, quae catholica diceretur, doctrinã inueniri non poſſe. audire coepit Ambroſium. hominis amauit eloquentiam, vna cum ſuauitate ſermonis hauſit, quam deſperarat apud illum reperiri poſſe, veritatem. ego non ſum Ambroſius; ne vos quidem eſtis Auguſtini. ſed idẽ eſt ac ſemper erit, qui & dicentem illum inſtruebat, & hunc audientem excitabat, Deus. pateant aures veſtrae ſermonibus bonorum. ſit apud vos veritati locus. quae ſunt adhuc a me dicta, quae audiſtis ex alijs, quae deinceps audietis, omnia ſedulo cum animis ueſtris conſiderate. precamini a Deo intelligẽtiae lumen. nos ab eodem ſiue intermiſſione pacem ac veniam petemus. tum ſi qua lux mentibus veſtris diuinitus oborietur; ſiquo ſenſu tacito voluntates veſtrae permouebuntur: ſi vos impelli ſentietis, vt eo, vnde diſceſſiſtis, redeatis, per Ieſu Chriſti ſequeſtris noſtri vulnera, & ſanguinem

Confeſſ. lib. 5. cap. 13. & 14.

vos

vos obteſtor, vt neque pudore vos vllo, neque metu, neque amore impediri patiamini, quo minus errorem viae tãtum ante corrigatis, quàm ad eum veniatis locum, nullo vt modo queatis corrigere, etiãſi maxime velitis. vos vero, quos Deus opt. max. ne ullam partem iter flecteretis, ope ſua conſeruauit, memores tanti beneficij, eumdem ſemper animum, eamdem mentẽ ſententiãq; retinete; & exiſtimate, diſciplinam ab infenſiſſimo generis humani hoſte diſſeminatam atque auctam, omnibus, qui eam acceperint, niſi ad ſe redierint, calamitoſam & funeſtam, perpetuo futuram: qui vt erratum ſuum agnoſcant, vt ſempiternis erepti malis, regni caeleſtis hereditatem nobiſcum cernant, omnes aſſiduo vota facere debemus.

PETRI.

PETRI IOANNIS PERPINIANI

De diuina & humana philoſophia diſcenda, ad Pariſienſes, Oratio XVI.

QVOD Athenienſium inſtituto, quondam in Areopago voce praeconis denuntiabatur oratoribus, vt ſine prooemijs, & epilogis cauſſam perorarent; idem mihi nunc tacito quodam praeconio res ipſa videtur propemodum imperare Pariſienſes. Nam ſiue naturam cauſſae propoſitae ſpectemus, ſiue intueamur hodierni diei celebritatem, ſiue oculos in hanc vrbem clariſſimam conuertamus, ſiue quae veſtra ſint ſtudia, quaeramus, omnia eiuſmodi reperiemus, vt ſola per ſe, ſine cuiuſquam commendatione vos ad ea, quae dicam, audiēda ſatis accendāt. Dicendum enim eſt de laudibus humanae diuinaeq; philoſophiae, cuius eximia ſpecies mirificum quemdam in omnium cernentium animis excitat amorem ſui: & eo tempore dicendum, quo vtriuſque ſtudia, perpetuo totius anni curſu languentia, interpoſita modica quiete renouantur: & in ea vrbe dicendum, quae cum alijs magnitudine, imperio, nobilitate, copijs, religione certat, hac vero laude vincit omnes,

quod in his antiquiſſimis auguſtiſſimiſq; ſedibus, iam olim domicilium & humana & caeleſtis philoſophia collocauit: &, quod ego maximum duco, dicendum apud vos, qui pulchritudinem eius adamaſtis ab ineunte aetate ſic, vt ne hanc quidem huius vitae lucem, atque hunc caeli ſpiritum exiſtimaueritis vobis iucundum eſſe poſſe, ſi mens vtriuſque ſapientiae luce, & quaſi ſpiritu careret. Quare vos tantum breuiter oro & obteſtor, vt mihi de pulcherrimo Dei munere ac dono, cuius potiundi non tam reſtinctus, quàm ſopitus ardor, hodierno die rurſus excitatur: de maximo huius vrbis ornamento, in quo excolendo tantum operae temporiſq; conſumendum eſſe iudicaſtis, verba facienti, beneuolentiam humanitate veſtra dignā tribuatis, hoc etiam maiorem, quam tribuiſtis adhuc, quòd ſuperiorem illam cauſſam neceſſe erat diſplicere multis, haec uero nihil habet, quod vlli hominum generi aut gratum eſſe nō debeat aut probatum. Laudo magnitudinem animi veſtri Pariſienſes, quod plerique ſapientiae amore capti, omnibus vel commoditatibus, vel iucunditatibus honeſtatem & laborē antepoſuiſtis. laudo conſtantiam, quod neque rei vos difficultates a ſuſcepto conſilio deterruerunt, neque vitae ſuauitates ab inſtituto curſu a vocarunt, neque otij priſtini deſiderium ab incredibili celeritate retardauit. miror induſtriam, quae ita uerſatur in hoc doctrinae curricu-

riculo, vt non longè a ſumma laude abeſſe uideatur. Sed videte per Deum immortalem, nequando ardentiſſima illa ſtudia, quibus tantã gloriam eſtis adepti, refrigeſcant. digna eſt plane ſcientia humanarum diuinarumq; rerum, & quam hominum labor non ſine ope caeleſti reperit, auxit, adornauit; & quam hominum generi in tenebris iacenti lux diuina patefecit; cuius cauſſa vtilia aeque ac iucunda contemnatis, ſi modo aut vtilia, aut iucunda poſſunt eſſe, quae nos hoc tam diuino bono priuant. nulla enim res neque dignitatis plus, neque verae vtilitatis affert: nec tantum illa difficultatis habet, quin poſſit ingenio diligentiaq; ſuperari. Et quoniam magno & excelſo animo praediti qui ſunt, vt vos eſtis, eos dignitate maxime par eſt, atque integra ſolidaq; laude commoueri; complectenda vobis eſt vtraque philoſophia Pariſienſes, & omnibus tum animi, tum corporis opibus tuenda, quae a Deo vna cum hominibus profecta atque propagata, & ſecundũ naturam eſt maxime, & nos quoad mortalitas noſtra fert, efficit quàm ſimillimos Deo. Non enim apud Romanos primum exorta eſt, ante quorum rempublicam & in ea Italiae parte, quae Magna Graecia eſt appellata, & in pleriſque Graeciae ciuitatibus tam multi fuerunt magna cum laude philoſophati. nõ apud Graecos nata eſt, quos vnus de ſacerdotibus Ægyptijs, vt Critias commemorat apud Platonem (In Timaeo.)

Soloni

Soloni praeſenti pueros animis eſſe dixit, quod veterem opinionem, fama & auditione acceptam nullam haberent, nullam antiquitate caneſcentem diſciplinam; neque ſcirent omnino, quid antequã nati eſſent ſuperioribus illis ſaeculis, vel apud ipſos, vel apud alios accidiſſet: ad quos per Orpheum vetuſtiſſimum poetam, qui ſe Memphim, ceteraſq; Aegyptiorum vrbes vidiſſe, totamq; regionem illam peragraſſe gloriatur; per Solonem, qui multos ibidem audiuiſſe fertur philoſophiae magiſtros; per Pythagoram, qui Polycratis tyranni litteris, ab Amaſi Aegypti rege, cuius ille hoſpes erat, impetrauit, vt particeps fieret ſacerdotum diſciplinae; per Platonem, & Eudoxum, quorum domicilia, vbi diu fuiſſent cum ſacerdotibus verſati, Strabo narrat ſuis temporibus exſtare; denique per alios diligentiſſimos viros omnis ab Aegyptijs magnarum rerum ſcientia permanauit. Neque vero apud Aegyptios inuenta eſt, qui vel ab Hebraeis illam, vel a principe ſuae gentis acceperũt; aut apud Hebraeos, quorum eſt ex Chaldaeorum libris annis hauſta ſapientia; aut apud Chaldaeos, quibus ab aliquo traditam eſſe, neceſſe eſt. In primis illis generis humani ſedibus, apud omnium hominum parentes primus eius ortus procreatus eſt. ibidem, ſtatim vt edita eſt in lucem, ſuam maturitatem eſt aſſecuta. inde per omnes partes longe ac late fuſa, iiſdem aucta eſt, quibus vni-

uerſum genus hominum, incrementis. Etenim creauit illa praeſtans aeternaq; natura principem humani generis, quem in mundũ a ſe conditum cum induxiſſet, tamquam eorum, quae feciſſet, contemplatoré ac Dominum, in amoeniſſimo loco deliciarumq; pleniſſimo collocauit: praepoſuit terrae, mari, ceteris, quae ad hominũ vſum comparata erant; eique tantam ſapientiam attribuit, quanta praeditũ eſſe debuit diuinum illud animal, quod non alijs modo rebus imperaturum eſſet, verum initium etiam allaturum eis, qui in omni perpetuitate conſequentis temporis imperarent. Viderat ille effectorem ſuum, molitorem vniuerſitatis & rectorem: fuerat cum eo collocatus: adſpexerat illa naſcentis mundi principia: progreſſiones animaduerterat ac notarat: perſpexerat mente penitus rerum caeleſtium, aeriarum, terreſtrium, aquatilium naturam; aliarum aeternitatem, conſtantiam, celeritatem; aliarum ortus & interitus, repentinas commutationes, tarditatem. nihil eum latebat, quod homini cognoſcere fas eſſet; eiq; homini, qui cum familiariſſime colloqueretur Deus. ille caelo & ſtellis; ille quattuor rerum fluentium initijs, ille auibus; ille terrenis mariniſq; beſtijs; ille fontibus, fluminibus, lacubus; ille ſtirpibus; ille rebus omnibus nomina poſuit, & vniuſcuiuſque partes, vires, motus, cantus, voces ex ſua quidque vi ac natura, certis proprijſq; voca-

bulis

bulis deſignauit. O Deus imortalis. quae ſcientiae copiae, quàm multiplex & varia cognitio rerum erat in illo pectore incluſa, vnde tam diſſimiles, & tam diſcrepantes appellationes, ſuis quaeque generibus congruentes profluxerunt. quanta in ipſo illo fonte vis continebatur, ex quo tantum ſapientiae flumen erupit. nulla res prorſus in terris, numen poteſtatéq; diuinam ſic declarabat, vt ſingulare illud humani lumen ingenij, quod in primo hominum parente ſupra modum eluxit; & eximia gloria ſcientiae mirabilis, qua Deus illius mentem adornarat. Itaque non ſolum dum in ea felicitate vixit, quod certe perexiguum quiddam fuit, ſed poſteaquam etiam violata diuina lege, in exſilium eiectus eſt, cum coniuge hominum matre, cum liberis, nepotibus, poſteris de Deo frequentes habebat ille ſermones; de hac tanti operis admiranda fabrica; de daemonibus; de naturis rerum; de priſtinis illis iucundiſſimiſq; ſedibus; de cauſſis, cur inde fuiſſet exterminatus; de ijs, quae amiſiſſet bonis; de miſerijs, in quas incidiſſet. hic totus erat animo defixus. deplorabat illàm hoſtis verſutiſſimi fallaciam: lamentabatur cum ſuum, tum vniuerſi generis humani peracerbum caſum: clementiam diuinam praedicabat, quae ſui contemptores tamen conſeruandos iudicaſſet. Nam ſi Cornelia Gracchorum mater, florentiſſimis liberis per ciuiles diſcordias, crudeli & immatura mor

te amiſſis, nihil aliud in ore, nihil in animo habebat, niſi triſtem & luctuoſum vtriuſque exitum; tantumq; potuit in animo matris indulgentia liberum efficere, voluptatem vt hanc ſummam eſſe duceret, commemorare omnibus ad ſe adeuntibus, eorum virtutem, gratiam, eruditionem non ſolum patriam, ſed peregrinam etiam & exquiſitam; ac deflere lamentabiles exitus indignos principibus ciuitatis: quanto id magis in primo parente generis humani effecturam fuiſſe arbitramur vim inauditam ſapientiae, & illam incredibilis fabricationis admirationem, ac vehementiſſimum tranquillitatis eius, & ſincerae voluptatis deſiderium, de qua non nihil antea breui illa quidem, ſed ex omni ferme parte beata vita deguſtarat, vt nihil niſi de diuinis humaniſq; rebus, de amiſſa vitae requiete & dignitate loqueretur? Acceperũt haec ſine dubio a vetuſtiſſimo parente liberi, nepotes, omnis poſteritas; quae quaſi per manus tradita, quoad licuit per hominum impietatem atque ſcelus, ad ſempiternam memoriam temporis propagata ſunt. Haec ille, qui diutiſſime vixiſſe fertur, Mathuſala non ex parẽtibus modo ſuis, verum ex ipſo etiam Adamo potuit audire. haec Noheus Mathuſalae progenies, hominum in illa terrarum eluuione conſeruator, diſciplina patria cognouit. haec ipſe liberos ſuos principes humani generis edocuit. haec ipſius nepotes, ac pronepotes per omnes

paene

paene terrarum oras inſulaſq; diſſipati, poſteris ſuis prodiderunt. Hinc ad Chaldaeos omnis humanarum diuinarumq; rerum ſcientia peruenit: a Chaldaeis per Abrahamum ad Hebraeos: ab his, vel a Miſraimo Chami filio, qui Aegyptum obtinuit, ad Aegyptios: ab Aegyptijs ad Phoenices, Graecos, Romanos; ſimiliq; ratione aliqua ad ceteras gentes ab illo principio deriuata eſt. nam & in Arabia, quae deſerta nominata eſt, exſtitit Iobus vir ſanctiſſimus, & rerum ſcientia, & animi virtute ſingulari praeditus: & in Perſide Sybilla Sambethe Noe progenies, de Chriſto, de ſuae gentis origine, de mundi ortu quattuor & viginti libros conſcripſit. Ac Iacobum quidem illum Iſraelitarum patrem, quantum naturae cognitione valuiſſe creditis, qui naturali certaq; ratione perfecit, vt ouium caprarumq; greges, quales ipſe vellet, ederent fetus? quantum eius patrem Iſaacum, qui inclinato iam in poſtmeridianum tempus die, in agrum ad meditandum exibat, atque ad inſpiciendam hanc caeli terraeq; deſcriptionem, hanc ſpeciem, hanc pulchritudinē, a cuius admiratione mens paulatim, quodam quaſi gradu facto adſcenderet ad auctorem omnium rerum? quantum vero eiuſdem filium Ioſephum, qui ſic inter Aegyptios enituit, vt homo aetate adoleſcens, domo externus, condicione ſeruus, facile principem apud Pharaonem gratiae locum obtineret?

Ibidem

Gene. 30.

Gen. 24

ret? Prætereo ceteros, qui in ipſis generis humani primordijs, vtroque ſapiētiae genere praeſtiterunt. hoc tantum intelligi volo Pariſienſes, cum rerum humanarum nulla ſit hominibus ipſis antiquior, nihil cum philoſophia poſſe de vetuſtate contendere, qua ne ipſi quidem homines vetuſtiores eſſe potuerunt. nā etſi Moſes antiquiſſimus eſt eorum, qui nobis aliquid de ſapientia diuina ſcriptum reliquerūt, tamen intelligendum eſt, id quod ex ipſius narratione perſpicitur, iam inde vſque a primo mundi ſatu atque ortu, viros fuiſſe permultos eodem diuino munere excellentes. Neque vero antiquitate ſolum, ſed diuina etiam auctoritate, vtriuſque philoſophiae partus & origo commendatur. vt enim de humana prius loquar, non eam Timaeus apud Platonē diuinum donum eſſe confitetur, dum affirmat nullum maius bonum Dei conceſſu mortalibus neque donatum eſſe, neque tribuendum? non idem doctiſſimi homines fictis fabulis indicarunt? qui ſiue Muſas filias Iouis eſſe dixerunt, nihil aliud ſignificauerunt; niſi omnem ingenuarum artium doctrinam, quam vno Muſarum nomine comprehendebant, diuino munere ac dono, ad homines perueniſſe: ſiue Mineruam ſapientiae praeſidem, vel potius ipſam ſapientiam, cuius monitis Vlyſſes e tot periculis emerſiſſet, e cerebro Iouis exortam eſſe commenti ſunt: profecto declarare voluerunt, non aliunde,

In Timaeo.

de,

de, quàm ex diuina mente fuiſſe humanae vitae lumen effuſum. Quod ſi ea philoſophia, in qua & inuenienda, & conſtituenda, & ornanda multum certe valuit hominum labor & induſtria, caeleſte donum exiſtimanda eſt, propterea quod hominum ingenia ſine aliquo numine diuino, rem tantam non videntur moliri potuiſſe: quid de philoſophia illa iudicandum eſt, quam iccirco vere diuinam nominamus, quia in mentes hominũ ſine vlla ipſorum opera iniecta eſt & incluſa diuinitus? Ille quidem, quem nihil paene fugit, Salomon dicere non dubitauit, e diuina virtute afflari ſapientiam, & quaſi emanare ex claritate & maieſtate Dei. Sapien.7.
quae cum ita ſint, exiſtimate vos, quantum ei ſtudij, curae, operae impertiendum ſit, cuius diuinum ortum hominum generi conſtet aequalem ac parem exiſtitiſſe. Nunc quemadmodum cum noſtra natura congruat, conſideremus. Non enim, vt tardae languidaeq; pecudes ad obſequium, & indulgentiam corporis illud animal natum eſt, quod vnum ex omnibus particeps diuinae mentis, plenum conſilij, libera voluntate praeditum videmus. facti ſumus ab illo ſapientiſſimo mundi architecto, multiſq; praeſtantiſſimis muneribus exculti tum ad intelligendum, tum ad agendum. ſuſpicere nos ille iuſſit hunc pulcherrimum ornatum, & admiratione tantarum rerum, inueſtigare ipſius numen, inueſtigatum autem non venerari ſo-

lum, vti par eſt, ſed tamquam exemplàr etiam propoſitum habere ad imitandum; vt non ſecus nos ipſos, noſtraq; omnia, priuatim ac publice tueamur & gubernemus, atque ab illo cernimus omnes mundi partes regi & conſeruari. ita viuentes, in altiſſimas & illuſtriſſimas beatorum ſedes adſcendere voluit, & aliam quamdam ſecum vitam agere, aeternis refertã & cumulatam bonis. Et quoniã parentem vniuerſitatis inuenire difficile eſſe intelligebat, diſficillimum autem vbi iam inueneris, in vulgus indicare; ſe ipſe quondam, quibus voluit, & quoad neceſſe eſſe iudicauit, oſtendit; reconditaq; myſteria patefecit, vt quoſcumque illi inſtituiſſent, facile ab hoc aditu ianuaq; patefacta, ad illam conſtantis perpetuaeq; voluptatis plenam vitam peruenirent. Itaque non eamdem nobis, quam ceteris animãtibus, attribuit corporis figuram, ſed ingenio noſtro habilem atque aptam: eumq; illas prono corpore ad paſtum, & reliquas corporis voluptates abieciſſet; nos tamquam ſpectatores tantae fabricae, ad caeli & aſtrorum conſpectum excitauit, vt illud ipſum domicilium erecti contueamur, quod nobis eſt omnis huius vitae curſus dirigendus. Quae vero res cõſentanea ſit magis & congruens ijs, qui ad contemplationem tantae pulchritudinis, & honeſtas actiones orti & procreati ſunt, quàm & humanae & caeleſtis philoſophiae doctrina? quae in duas diuiſa par

tes,

tes, altera ponit ante oculos terras, maria, aeré, caelum, & partim ex his, partim ex illis, quae ſunt hominibus enuntiata diuinitus, fabricatorem tanti operis inueſtigat; altera demonſtrat, quemadmodum illum iam cognitum, & debito cultu proſequamur, & ſapientia, conſilio, generis humani caritate, iuſtitia, clementia, ceteriſq; virtutibus, quoad per naturam fas ſit, exprimamus. Habeant nũc, habeant pecudũ ſimiles homines ac ferarum: iiſdem, quibus illae, ſe voluptatibus oblectent: paſcant oculos atque animũ belluarũ ſpectaculis: ibi ſint omnibus ſenſibus, atque omni cogitatione defixi. Qui congruẽter velit hominum naturae, & pro ea, quã omnes accepimus a Deo, dignitate viuere, ambas vtriuſque philoſophiae partes amplectatur; & quae in contemplatione rerum, & quae in actione verſatur. hic ſe diligenter exerceat; hic elaboret; hic tota mente peruolutetur. haec ſunt hominis nobilitate digna ſpectacula: haec hominum naturae vere conſentanea voluptas, quae ex humanarum diuinarumq; rerum cognitione, & actionum honeſtate capitur, quibus duabus partibus, omnis humana & diuina ſapientia continetur. Quid enim illuſtrius ad veram ſolidamq; gloriam nobis poteſt contingere, quàm vt illius praeſtantiſſimae naturae, quam diuinam vocamus, non nullam ſimilitudinem conſequamur? atqui efficit hoc humanae ac diuinae philoſophie cognitio, vt qui na-

turae

turae diſſimilitudine a Deo, velut infinito interuallo diſiungimur, imitandi ſtudio ad eum quaſi quibuſdam paſſibus propius accedamus. Neque enim audiendi ſunt, vt excellentis
Hor. lib. 1. epiſt. 4. poeta verbis vtar, [*Epicuri de grege porci,*] qui timentes, ne plus Deo negotij darent, quàm quantum poſſet viribus ſuſtinere, ſi tam multae res ei & videndae, & prouidendae forent, omnem ipſi rerum humanarum tum ſcientiam, tum procurationem ſtulti ademerunt. Fuerint ſane multis etiam ante Epicurum ſaeculis, qui poſtquam inexpiabiles fraudes commiſiſſent,
Cap. 22. vt eſt in libro Iobi, Deum caelo ſe ac ſtellis cōtinere dicerent; neque per immenſum prope ſpatiū interiectū diſpicere ac dijudicare poſſe, quae apud nos geruntur: in nubibus eum dilitescere; non cernere res humanas; omnem eius & ſcientiam ac prouidentiam, caeli gubernatione concludi. Exorti ſint poſtea, vt legimus
Pſal. 93. in libro pſalmorum, qui cum populum a Deo delectum vexarent omnibus modis, viduas, pupillos, aduenas opprimerent; ſeq; inſolentius intolerantiuſq; iactarent; nihil omnino Deum videre affirmarent, nihil ſcire noſtrarum rerū
Eccleſ. 5. nos diuino concionatori paremus, admonenti, ne diuinam prouidentiam tollamus. ne forte impia oratione irritatur Deus, omnes conatus laboreſq; noſtros inanes reddat. Nobis valde videtur abſurdū, vt cum pſalmographo huma-
Pſal. 93. no more loquar, cum, qui fabricatus eſt aures,
non

non, audire, neque videre qui oculos finxit. Patent illi ſupremae naturae non hominum dicta modo atque facta, ſed tacitae etiã & occultae cogitationes. omnia nuda & aperta ſunt oculis eius, vt Paulus ait. ſiue ſedeamus, ſiue ſurgamus, ſiue quid aliud agamus, loquamur, cogitemus, omnia lõge proſpicit Deus: ſiue cõſcẽdas in caelum, ſiue te abdas in altiſſimas terrae partes, ſiue traiecto mari, in extremis oris deliteſcas, ſiue noctis obſcurae latebras quaeras, numinis diuini omnia cõplentis, tenebraſq; iuxta ac lucem aeſtimãtis notitiam effugere non potes. idem ille, qui mundum architectatus eſt, ſuum opus abſque labore & moleſtia, tuetur & regit: ille non vniuerſa genera ſolum, vt quidam aliquando ſomniarunt, ſed res etiam ſingulas, & omnes earum actiones integre procurat; neque res vlla, maxima, minima, ſine ipſius voluntate geritur. Quàm exigui pretij ſunt paſſerculi? at ne vnus quidem eorum occidet ſine caeleſtis patris nutu. quid eſt vilius capillis noſtris? at omnes numeratos eſſe Deo, Chriſtus affirmauit. Viderunt hoc etiã veteres poetae, qui & Deum a nemine cerni, ipſum autem omnia intueri dixerunt; & bona malaq; omnia ab eo proficiſci teſtati ſunt, vt aurea Homeri libra, qua Graecorum, & Troianorum ponderantur fata; & illa duo dolia, vnde Iuppiter modo bona mortalibus, modo mala diſtribuit; & Deucalionis fabula declarat. hinc illa praeſtãtis viri ver-

Hebr. 4.

Matth. 10

Orpheus ad Muſaeum filiũ.

Iliad. 8.

Iliad. 24.

1. Metamor.

verba, ſocios ad ferendos labores adhortantis,

Aeneid. 1. *O paſsi grauiora, dabit Deus his quoque finem.*

Hinc illa Veneris pro Aenea filio ad Iouem oratio,

. . . *O qui res hominumq; deorumq;*

Ibidem. *Aeternis regis imperijs & fulmine terres.*

Hinc apud Melicum poetam illud inſigne Iouis elogium, [*cuncta ſupercilio mouentis,*] quo breuiſſime laboris, & moleſtiae, & difficultatis expers, mundi gubernatio demonſtratur. hinc illa ſummi vatis in opere ludicro grauitatis plena vox, ἔχει θεὸς ἔκδικον ὄμμα, hoc eſt, habet Deus vindicem oculum, qui breuius adſcribere non potuit & humanarum actionum ſcientiam, & animaduerſionem ſcelerum, & recte factorum remunerationē Deo. Quocirca etiam qui bella deſcribunt, Deum conſtituunt ſpectatorem proeliorum, vt victoriam tribuat utri parti malit. Ac mihi certe nihil prorſus videtur intereſſe, diuinam ne quis e medio prouidentiam tollat, an Deum omnino nullum eſſe dicat: ſiquidem ceſſanti, & nihil agenti Deo, a quo nihil ſperaremus boni, mali nihil timeremus, nullus honos, nullus cultus videretur eſſe tribuendus. his igitur duabus functionibus cū maxime vigeat caeleſtis illa, beataq; natura, contemplatione & gubernatione rerum, tametſi numquam, vt ſcripſit Homerus, ſimilis eſt natio immortalium deorum, atque hominum humi gradientium, & qui proxime ſibi viden-

[Margin notes: 3. Carm. ode. 1. — Homer in Batracho myomachia. — Aeneid. 10. — Iliad. 5.]

dentur ad diuinam ſimilitudinem acceſſiſſe; quàm longiſſime a Deo abſunt, tamen quoad ferre poteſt naturae mortalis infirmitas, humanae diuinaeq; philoſophiae doctrina nos Deo quodam modo ſimiles reddit, dum facit, vt illius veſtigia perſequentes, & ſupera, infera; humana, diuina cernamus; & nos ipſi, familiaſq; noſtras, atque ciuitates optimis inſtitutis ac legibus temperemus. Recte Plato, cum mala negaſſet ex hominum vita poſſe funditus exſtirpari, propterea quod neceſſe ſit aliquid eſſe contrarium bono: eaq; dixiſſet, nec apud deos vſquam poſſe conſiſtere; & mortalem naturam, atque infimum hunc mundi locum neceſſario circumire; conandū eſſe monuit, vt quàm citiſſime hinc illo, videlicet ad Deum, fugiamus. ac ne quis impelli ſe putet, vt ſibi ipſe manus afferat, fugam eſſe docet ſimilitudinē Dei, quoad eius fieri poteſt. ne vero rurſus dubitemus, qua ratione Deo ſimiles effici queamus, addit, eam ſimilitudinem iuſtitia, ſanctitate, prudentia contineri. neque vero aut improbitatem fugiendam, ne mali; aut virtutem ſequendam, vt boni eſſe videamur; ſed vt Deo ſimiles euadamus. Deum enim iniuſtitiae penitus expertem eſſe, omni ex parte iuſtiſſimum; nec ſimilius quidquam ei reperiri poſſe, quam ſi noſtrum aliquis quàm iuſtiſſimus fiat. huius rei cognitionem, ſapientiam eſſe virtutemq; verā; ignorantiam autem, inſcitiam & vitioſitatem

In Theaeteto.

ma-

manifeſtam. Ex quo vere colligi putauit Ammonius, hanc eſſe de ſententia Platonis philoſophiae definitionem: ſit ſimilitudo Dei, quoad homini fas eſt; atque ad hunc finẽ referri oportere vniuersã philoſophiae doctrinã, vt & ſcientia, & actione ſimus, quàm ſimillimi queamus, illius aeternae ac beatiſſimae naturae. Quamquam ſi rem volumus penitus intueri, non his duabus modo rebus hominum cum Deo ſimilitudo a philoſophia profecta continetur. neſcio an quod informatum habeo cogitatione, verbis, vti conuenit, eloqui poſſim. vos intendite quaeſo animum ad ea, quae dicam, ſi forte inchoatam hanc, & vix dum primis lineamentis adumbratam notionem melius ipſi queatis cogitatione cernere, quam ego verbis explicare. Quaenam res eſt diuina vi & poteſtate mirabilior, quam ſacrae profanaeq; litterae, dum omnipotentem Deum appellant, ſummã eſſe confitentur, quam haec tam incredibilis molitio, rectioq; tantarum rerum oſtendit omni & oratione, & cogitatione ſuperiorem? quis autem non intelligit, quanto propius, quàm idiotae, a diuina vi & poteſtate abſint, qui praediti ſunt omni genere ſcientiae? non videmus eos, qui Mathematici vocantur, multa facere ſolos, quae ingens hominum multitudo coniunctis viribus non feciſſet? quae illi pondera, cum nulla vi poſſent commoueri, per leui momẽto non conuellerunt modo, ſed quo voluerunt etiam

emi-

emiſerunt? quam multis machinationibus, quã varijs, quàm inauditis orbium caeleſtium imitati motus, ea effinxerunt manibus, quae ceteri ne intelligentia quidem comprehendere potuerunt? Nota eſt Archimedis illa fiduciae plena vox, qui ratione inita, qua pondus quantumcumque quantalibet vi pelleretur, ſua demonſtratione fretus, audiẽte Hierone rege, exclamaſſe dicitur, ſi terrã alteram haberet, cum in illam tranſiſſet, hanc ſe, in qua nos ſumus, fuiſſe moturum loco. neque de illa eiuſdem ſphaera aetas vlla conticeſcet, in qua vnius hominis artificio, non ſecus atque in mundo, imperio diuino, ſeptem ſtellarum diſcrepãtes motus vna conuerſio regebat. Phyſici vero quàm multa perficiunt praeter omnium hominum opinionem? ſi vobis incredibilia videntur, quae de aliorum metallorum in argentum & aurum mutatione praedicantur, illud certe nemo negabit, quod ſacrarum litterarum monumentis teſtatũ eſt, & auctoritate diuina confirmatum, Iacobum Abrahami nepotem naturae cognitione eſſe conſecutum, vt modo vnius coloris, modo maculoſi eſſent caprarum ouiumq; partus. Quid de medicis dicam? quorum in ſeruandis hominibus artem & vim ſaepe miramur? quorum in corporibus incidendis, & in minimas quaſque particulas diſſoluendis induſtria, proxime ad naturae ſollertiam, hoc eſt ad diuinam artem, qua ſunt eadem coagmentata, videtur

Plutarch. in Marcel.

Cic. 1. Tuſcul. Quaeſt.

tur accedere? Non ſine cauſſa regum ſapientiſ-
Sapien. 7. ſimus omnia, ſcripſit poſſe ſapientiam; quam
iccirco laeuiſſimum & nitidiſſimum ſpeculũ
diuinae uirtutis nuncupauit, quia nuſquam
maior, quàm in ſapiente, ſimilitudo diuinae po
teſtatis elucet. iure igitur ſimilitudo Dei nomi-
nata eſt humana, diuinaq; philoſophia, per
quam ſcientiae dignitas, honeſtas actionis, ma
gnitudo poteſtatis, quae maxime propria ſunt
illius immortalis diuinaeq; naturae, cum ho-
minibus communicantur, quo quid maius,
quid admirabilius, quid ingenue ac liberaliter
educatae iuuentuti magis expetendum cogita-
ri poteſt? quaſi Deum quemdam inter homi-
nes verſari, vt de Hectore ſuo Priamus ob exi-
Iliad. 24. miam virtutem praedicat apud Homerum: ne-
que ſatu mortalis alicuius generatum atque
editum videri, ſed omnia tuentis ac regentis
Dei. Huc per Deũ immortalem, huc ſtudia ve
ſtra conuertite, quorum animi, dies atque no-
ctes gloriae ſtimulis concitantur. hic omnes
ingenij neruos contendite, quicumque eã vnã
ducitis veram eſſe laudem, quam ſua cuique
parit induſtria. materiam & ſegetem ſempiter-
nae gloriae nacti eſtis, cuius amore diuinus ma
giſter generis humani mentes omnium noſtrũ
inflammare voluit, cum hortatus eſt, vt caele-
Matth. 5. ſtis parentis exemplo, in omni officij ratione,
ac praecipue in hominibus diligendis abſoluti
ſimus atque perfecti. ſane quam prudenter
Apol-

Apollinē Homerus ita cum Diomede ſe acrius inſequente, loquentem fecit: vide etiam atque etiam Tydide, ac recede: noli te dijs exiſtimare parem & aequalem. oportebat enim reprimi hominis furentis audaciam, qui ita cum Deo certaret, vt eum a ſe vinci poſſe arbitraretur. At vero nos, qui de nobis non aliter, quàm par eſt, ſentientes, longiſſime diſtare confitemur humilitatem noſtram ab altitudine diuina, iure optimo non Platonis modo, verum caeleſtis etiam magiſtri verbis excitamur ad aliquam praeſtantiſſimae naturae ſimilitudinem imitatione, quoad mortalitatis noſtrae condicio patiatur, exprimendam. Qua in re quantum ſemper elaborauerint Pariſiēſis Academiae alumni, illuſtre apud exteras nationes huius ciuitatis nomen oſtendit; & multitudo ſapientium, qui omnibus ſaeculis hinc velut ex arce doctrinae prodeuntes, omnes propemodum terras liberalibus diſciplinis artibuſq; complerunt. Anni circiter DCCC. ſunt, cum ſummi imperatoris Caroli Magni ſingulari cōſilio, humanarum & diuinarum artium eſt in hac vrbe ſedes conſtituta: aetates ab eo tempore ſingulas animo luſtrate: eum ſemper ingenij, induſtriae, eruditionis fuiſſe florem inuenietis, exterarum vt nationum homines cateruatim huc, tam quam ad vtriuſque ſapiētiae fontem tam longe a patria conuenirent. Atque vt omnes intelligant, plus me veritati dare, quā patriae caritati; tantumq; Iliad. 5.

peregrinum hominem huic Academiae tribuere laudis, quantum haud ſcio, an ab vllo ciue fuerit aliquando conceſſum: dico perpaucas eſſe ſcholas bene conſtitutas, quae & ortum, & incrementa ſua Pariſienſi ſcholae accepta referre non debeant. Complutum in Hiſpania celebratur doctiſſimorum hominum frequentia? omnia fere illius conuētus inſtituta ſunt tranſlaticia, ex Academiae veſtrae moribus & inſtitutis, magno ſtudio deſcripta. Eſt in pretio, & in honore Salmātica? etſi non hinc videtur ſcholae ſuae formam tam diſſimilem expreſſiſſe, tamen illud, opinor, vobis debet, quod exemplo veſtro, Hiſpaniae reges ad colenda doctrinae ſtudia excitaſtis. Valentia ciuitas clariſſima, eruditiſſimis hominibus, liberaliſſimisq; ſtudijs affluens, quodcumque ſibi propoſuerit exemplum, non prius tantam elegantis doctrinae famam, quanta nunc floret, conſecuta eſt, quàm ſuos ciues inſtructiores, quàm venerant, ex hac vrbe recepit. Vidi Conimbricae, quod oppidū eſt in Luſitania, gymnaſium regio ſumptu aedificatum, tam ſalutaribus inſtitutis ac moribus, vt affirmare audeam, nullum ei par neque in reliqua Hiſpania, neque in tota Italia reperiri. ſi quaeratis, per quos fuerit cōſtitutū, partim per veſtros homines comperietis, partim per ciues, verum ex his optimarum artium ſedibus aduocatos. Non dubito, quin ceteris quoque gentibus idem acciderit, apud quas vigent ſtudia ſapien-

pientiae, ſiue hinc tranſtulerint omnem inſtitutionis rationem, ſiue exemplo tãtum impulſae fuerint ad imitãdum. rectè igitur haec vna ſcholarum mater eſt, vnde vel omnes, vel plurimae vbicumque gentiũ ſcholae ſunt profectae. Neque mirum videri debet, omnes, qui liberales doctrinas vſquam attigerunt, tanto huius Academiae quaſi communis parentis viſendae ſtudio flagrare, vt non prius, quàm viderint, conquieſcant; aut ſi facere prohibeantur, vitam ſibi eſſe acerbam putẽt. quae quo maior eſt laus Pariſienſes, eo ſtudioſius vobis retinenda eſt, ne quando amiſſa, tanto dedecoris plus ignominiaeq; afferat, quanto maiorem conſeruata dignitatem gloriamq; peperiſſet. tametſi ne ampliſſimum huiuſce gloriae patrimonium vobis a maioribus relictum, negligentia perdatis, non eſt timendum. Eſt in hac Academia eruditiſſimorum hominum frequentia, digna huius ciuitatis amplitudine, digna Gallico nomine, digna antiquiſſimi regni maieſtate. ea porro diſciplina, tantus in ſingulis labor, tantaq; induſtria, ſperandum vt ſit, poſteros maioribus ſuis praeſtantiſſimis viris, ornamento ac decori futuros. Verum meminiſſe vos oportet, quod agricolas neceſſarijs praeceptis inſtituens, admonuit prudentiſſimus vates;

. . . . *Omnia fatis* Virg. 1. Georg.
In peius ruere, ac retro ſublapſa referri.

Nihil eſt in rebus humanis, quod non fiat vetu-

ſtate deterius, niſi aſſidua cura naturae vim quamdam afferat, & quantum temporis diuturnitas detrahat, tantum quotidianus labor adiungat. ſemina longo tempore ſelecta, & probata vitiantur, & exiliora fiunt, niſi ſingulis annis arator optima quaeque, & robuſtiſſima ſeponat. greges imbecilliores in dies euadunt, niſi paſtores matrum patrumq; corpora ſaepe deligant ad ſpem ſobolis propagandae. ipſae reſpublicae quamuis potentiſſimae, niſi orientia quotidie vitia diſciplinae ſeueritate corrigantur, nequeunt eſſe diuturnae. quare, vt qui lembum aduerſo flumine aegre remis impellit, ne impetu profluentis aquae feratur, quo nolit, nihil vmquam de ſumma vi contentioneq; remittit; atque ibi bracchia contendit vehementius, vbi curſum amnis incitatiorem videt; ſic vos, quibus in conſeruanda praeſtanti ſcholae veſtrae dignitate cum profluentia condicionis humanae reluctandũ eſt, cauere diligentiſſime debetis, ne ſtudia paululum curamq; relaxetis, niſi vultis florentiſſimã Academiam incitatiſſimo rerum humanarum curſu ad interitum rapi. nos quidem, quantum ſitum erit in nobis, debimus operam, ne noſtrae partes deſiderentur. quintam hoc anno claſſem adiecimus, quo melius adoleſcentes erudiantur. frequentes exercitationes inſtitutae ſunt, ſine quibus fallitur, qui ſe quidquam promouere poſſe confidit. praeceptores

pro ſe quiſque ſine intermiſſione laborabunt; neque minus aliorum, quicumque ſeſe penitus tradiderint in noſtram diſciplinam, vtilitati conſulent, quam eorum, qui nobiſcum etiam viuunt. Reſtat, vt qui nobis operam dare vultis, vos eorum, qui ſcholis praeerunt, conſilio regi patiamini; neque aut turpe ducatis, eis ingenij eruditionisq; veſtrae ſpecimen praebere, a quibus veſtra ſtudia, niſi his cognitis, dirigi probe non poſſunt; aut reſpondendi, ſcribendi, diſputandi conſuetudinem exercitationemq; fugiatis, ſine qua manca profecto ac debilis eſt omnis inſtitutio futura. quae ſi vos admonitione mea permoti ſedulo feceritis, quicumque animum ad ſapientiae ſtudium appuliſtis, vt omittam alia, quae a me initio propoſita, quoniam nunc non potuerunt, altera oratione tractabũtur, & donum iam inde a rerum ortu mortalibus diuinitus datum, conſequemini; & vitam conuenienter naturae traducetis; & cognitione, actione, poteſtate propius ad naturae diuinae cognationem accedetis; & nobiliſſimae ſcholae nomen vſque a Carolo Magno omnium gentium ſermone celebratum, immortale reddetis & aeternum.

Altera oratio, quae hic promittitur, deſideratur; quam auctor morte praeuentus, conſcribere non potuit.

PETRI IOANNIS PERPINIANI

De retinenda veteri religione, & falſa recentium haereticorum doctrina reijcienda, ad Pariſienſes, Oratio XVII.

MIRARI credo pleroſque veſtrum Pariſienſes, me, qui profeſſus initio fuerim, de veteri religione retinēda verba facturum, cum tot iam dies effluxerint, toties vos conueneritis, toties ipſe perorarim, nullum adhuc religionis noſtrae caput, ne leuiter quidem attigiſſe. nam qui religionem vnam alteri praeponēdam eſſe contenderet, eius illae videbantur eſſe partes, vtriuſque inter ſe capita diligenter & accurate comparare, quo facilius ex contentione, quid veriſſimum eſſet, intelligeretur. Explicanda erat maculae ortu contractae ratio; aperienda voluntatis noſtrae vis ad bene beateq; viuendum, aut ſecus; gratiae diuinae demonſtranda neceſſitas; declarādus iuſtitiae noſtrae modus; quantum in fide, quantum in recte factis momenti ſit, exponēdum; myſteriorum numerus, ordo, natura, vſus illuſtrandus; de Deo, de Chriſto, de Eccleſia, diuinis de libris, de ſanctiſſima Dei matre; de omnibus, qui cum liberatore noſtro

ſtro iam regnant, contra male his de rebus ſentientes, paulo ſubtilius diſputandum; vt vbi cognitũ eſſet, noſtra contrarijs eſſe veriora, tũ demũ a vobis iure cõtenderemus, vt diſciplinam ab apoſtolis nobis per manus traditam, firmiſſimis animis retineretis, inepta falſorum magiſtrorum commenta, ſolita ſententiae grauitate repudiaretis: quorum nihil cum ipſe fecerim, non immerito mirari ac quaerere vos arbitror Pariſienſes, quae ſit meae rationis regio ac via. ſed ea indicata paucis, vna & mirari deſinetis, & conſilium nullum fuiſſe iudicabitis anteferendum meo. Ego enim ſingularum rerum, de quibus exorta diſſenſio eſt, pleniorem explicationem cernẽs longiorem eſſe, quàm vt queat paucis non orationibus dico, ſed voluminibus comprehendi, ſtatui propria cuiuſque generis argumenta mihi eſſe praetereunda, cum in his tractandis praeſertim quamplurimi, doctiſſimiq; homines & elaborarint iam, & elaborẽt; illa colligẽda tantum in hac adhortatione mea quae cõmunia ſunt omniũ de religione quaeſtionum, magnamq; vim habere poſſunt ad multorum animos excitandos. Itaque quàm planiſſime veriſſimeq; potui, quibus ex cauſſis orta ſit iſta vanitas; quos ipſa ex ſe fructus extulerit; quid ipſi eius auctores de origine ſenſerint, oſtendi; vt quam ab hoſte immaniſſimo natam eſſe perſpexerimus, tanto maiori ab ea ſtudio caueamus, quanto grauius illius odium

in nos, & inſaturabiliorem ſcimus eſſe crudelitatem. Quamquam ex his ipſis multa mihi neceſſario praetermittenda fuerunt, ne infinitior eſſet oratio mea: quae cuiuſmodi ſint, partim ex ijs, quae dixi, coniectura facile conſequi, partim ex defenſione Georgij VVicelij cognoſcere poteſtis, qui dum reprehenſoribus ſuis rationem redderet, cur ad Eccleſiae Romanae ſocietatem & communionem reuertiſſet, luculenta oratione retexit, quos iſti ſimulationis propemodum innumerabilibus inuolucris atque integumentis, diligenter occultant recentis Euangelij ac diſciplinae fructus. Venio nunc ad ea, quae pro ſe dicere ſolent ij, qui per illam eamdem fiſtulam diuinum ſpiritum hauſerunt, per quam e caelo ſe ſubſtantiam corporis, & ſanguinis Chriſti ſine corpore, & ſanguine, non ſecus atque ſuccum aliquē expreſſum exſorbere gloriantur. nam & ea, quibus nos vſi ſumus, refellere conantur; & multa afferunt, quibus imperitae multitudini perſuadeant, ſuam a Deo bonorum omnium parente, nōſtram ab improbiſſimo hominum inimico profectam eſſe doctrinam. Nō eſt hoc nouum, neque inuſitatum Pariſienſes. meminiſſe debetis, nullam vnquam nec philoſophorum, nec haereticorum tam abſurdam fuiſſe diſciplinam, cuius amatores, quid pro ſe, quid contra diſſentientes dicerent, non haberent. quocirca non an aliquid aduerſarij noſtri reſpon-

ſpondeant, ſed quale id ſit, quod afferant, vobis vidẽdum eſt. Vt enim nihil eſt tam falſum, cui non aliquis illini poſſit veritatis color; ſic fieri nullo pacto poteſt, vt ficta & commenticia quae ſint, comprobentur veris. Et Caluinus quidem quaecumque pro fabulis ſuis contra veritatem callide ac veteratorie dici potuerunt, omnia Franciſco Valeſio Chriſtianiſſimo Francorum regi tanta cura perſcripſit, nihil vt eius admiratores fieri, aut cogitari poſſe dicant magis ex omni parte abſolutũ atque perfectũ. ad ea ſigillatim aliquãdo me reſponſurũ eſſe confido, & ita reſponſurum, vt cum omnes perſpexerint, in illa tam elaborata praefatione infinita eſſe, aut malitioſis deprauata mẽdacijs, aut arceſſitis obſcurata verbis, aut artificioſa diſſimulatione tecta, aut obruta publico vitiorum odio, & infamia, non refutata; religionem eam, cuius omnes numeros illam aiunt continere, manifeſtae fraudis, ac pernicioſae fallaciae plenam eſſe cogantur cõfiteri. haec igitur ad illud tempus integra mihi reſeruabo. quae vero omnium in ore verſantur; quae iactantur vulgi ſermonibus; quae nobis in conuiuijs ab ebrijs, in circulis a praeſtigiatoribus, in vijs militaribus a cuculis, in fluminibus a ranis, in tabernis diuerſorijs a ganeonibus, vel reſpondentur, vel obijciuntur, ea quam vim habeant, breuiter conſiderandum eſt. Praedicant conſenſionem omnium, qui ſe Euangelicos, quàm

Chri-

Chriſtianos appellari maluerunt: negant vllum a ſe bellum exortum: modo paucitate, modo multitudine gloriantur ſua: iactant neſcio quae martyria ſuorum: ſpeciem oſtentant integerrimae ſanctiſſimaeq; vitae: ſcripta diuina contra nos a ſe ſtare vociferantur. Vos intendite quaeſo cogitationes voſtras Pariſienſes, & vt corporibus praeſentes eſtis, ſic animis etiam & mentibus adeſte, ſolitoq; ſilentio & humanitate accipite quae dicam. polliceor vobis futurum, vt intelligant quicumque non repugnabunt obſtinata voluntate contra veritatem, quid ſit pro ſomnijs aegri capitis inania verba fundere, quid ſanorum hominum ſententias ſolida, & grauitatis plena oratione tueri. Eſt illa plane firma coniectura, qua ſum alio die vſus, ex varietate & pugna doctorum delirantium petita. nullum indicium veſtigiumq; clarius reperiri poteſt, non a Deo, ſed ab aduerſario Dei, & noſtro diſciplinam iſtam inuectam, quàm quod eam quicumque ſequuntur, omni concordia ſublata, inter ſe digladiantur. Nā ſi reſpicere volemus animo ſpatiū praeteriti temporis, ac prima Eccleſiae initia, progreſſuſq; recordari, reperiemus doctrinam vere diuinam atque caeleſtem ſemper ſui ſimilē, omnibuſq; membris aptam, & conſentientem ad poſteros manaſſe; diuidi in contrarias partes, pugnanteſq; ſententias amplecti, propriū hoc perpetuo fuiſſe eorum errorum, quos in-

ter veras,& nobis à Deo patefactas ſententias, tamquam lolium inter bonas fruges inimicus ille noſter diſſeminauit. Nolo quidquam adde re de meo. vtar Irenaei clariſſimi ſcriptoris nõ quidem verbis, quae ſunt ab interprete magna ex parte deprauata, ſed ſenſibus, qui in illa cali gine corrupti ſermonibus velut ſtellae inter obſcurae noctis tenebras elucent. Eccleſiam ille longe lateq; diffuſam per omnes terrarum oras, aſſerit vnam, eamdemq; fidem ab Apoſto lis acceptam perinde cuſtodire, ac ſi non modo moenibus; verum parietibus etiam iiſdem vni uerſa contineretur: eadem omnes nõ ſecus cre- dere, quàm ſi vnus animus, vna mens tam mul tis in corporibus eſſet diuinitus incluſa: eadem praedicare omnes, proinde quaſi vno ore lo- querentur: diſſimiles quidem eſſe diuerſarum gentium voces, atque linguas, verum ſucceſ- ſionis vim vnam, & eamdem apud omnes eſſe. non aliter aut credere, aut tradere, neque quae in Germaniae, neque quae apud Iberos, neque quae in Celtis, neque quae ad oriẽtem ſolem, neque quae in Aegypto, neque quae in Africa, neque quae in orbe medio ſint eccleſiae cõſti- tutae. vti ſol vnus omnes mundi partes clariſſi ma luce colluſtret, ſic idem fidei diuinae, verita tiſq; lumen omnibus, vbicumque terrarũ ſint, gentibus lucere. & cũ eccleſijs praepoſiti par- tim dicendo valeant, partim eloquẽtiae ſint expertes, neque illorum copia loquendi fieri Lib. 1. ca. 2. 3. & 4.

acceſ-

acceſſionem vllam, neque horum orationis ieiunitate diminutionem. Eorum autem, qui Simonem Magum ſecuti ducem ab Eccleſiae cōmunitate receſſerant, pugnantia decreta multis verbis perſequitur; & ex eo, quod nihil inter eos conueniret, affirmat poſſe cognoſci & Eccleſiae ſolidam firmamq; veritatem, & ipſorū commenticiam falſamq; doctrinam. Neque vero antiquiſſimae ſolum haereſes, quibus finem attulit imperium Conſtantini, multum diſiunctas & repugnātes ſententias habuerunt. Omnes, quae vel iam exorta poſt Conſtantinum aliquamdiu viguerunt; vel Conſtantino regnante, aut poſtea exſiſtentes, ad ingentem magnitudinem peruenerunt, in factiones aduerſas diuiſae non minus a ſe inuicem, quam ab Eccleſia vniuerſa diſcreparunt. Nihil dicam de alijs, ne in certo exitu infinite feratur oratio mea. notiſſimae illae ſectae Nouatianorum, Donatiſtarum, Arianorum, Macedonianorum, Eunomianorum intra paucos annos quàm diuerſa fuerūt in capita diſtractae? nonne Sabbatius ex Iudaeo factus Chriſtianus, excitata de tempore paſchatis contentione partis Nouatianorum, quam a ceteris abſtraxerat, Epiſcopus fuit? nonne alia multa diſſidia eiuſdem ſectae ab eodem certamine orta ſunt, cum alij ab alijs non de menſe modo, verum de diebus etiam, ac non nullis alijs tenuibus de rebus diſſentirēt? Iam Maximinianus diaconus Donatiſta

Irenaeus li. 1. a. ca. 2. maxime 33. & deinceps & i praefat. lib. 2. Lib. 1. ca. 5. & ſequētibus Lib. 1. ca. 1. extremo.

Socr. hiſt. Eccl. lib. 1. cap. 21.

Idem ca. 22. extr.

Aug. de geſtis cū

ſtà dum Parmenianum Epiſcopum ſuarum par tium Carthaginiēſem, a quo damnatus erat, accuſaret, nonne factionem nouam conflauit Maximianiſtarum, non minus Donatiſtis, quam orthodoxis inimicam? Ab Arianis vero Pſathyriani non ita Marino duce diſceſſerunt, vt ſeparatim conuentus agerent, aliaſque ſibi domos Dei comprecandi cauſſa aedificarent? hos autē ipſos non Agapius cum Marino dimicans in duas contrarias familias diduxit? nō ab ijſdem Arianis & Cyrtiani, & Duliani exſtiterunt? porro Macedonianos non duo presbyteri Eutropius, & Carterius diuellerunt? quid? Eunomio Theophroniani, & Eunomieutychiani nō ſatis aperte declarant, Eunomij quondam impietatem Theophronio, Eutychioq; ducibus, in ſcholas cōtrarias eſſe diſcerptam? Veriſſime a Socrate ſcholaſtico de veteri Eccleſia ſcriptum illud eſt, diuiſam illam in multas partes aduerſas, in ea, quae ſemel facta fuiſſet, diuiſione non conſtitiſſe, verū cuiuſque partis homines in ſe mutuo conuerſos receſſiſſe, nactoſq; modicā ac leuē cauſsā, alios ab alijs fuiſſe ſeiunctos: quod idem in noſtram Eccleſiam, tempore poſteriorem, fide non modo parem, ſed etiam eamdem mihi videtur egregie cōuenire. Quae enim tempora maiorem eorum, qui ab Eccleſia defeciſſent, inconſtantiam viderunt? quo ſaeculo tot opiniones diuinis de rebus tam diſcrepantes exſtiterunt? quādo tot dimicationes, & tam an

Emerito, non longe ab extremo.

Socra. ca. 23. Theo. in compen. fab. haere. li. 4.

Socra. ibi.

Theo. ibi. Socra. li. 5. ca. 24. Ibidē ibi.

Lib. 5. ca. 20.

cipites orbis terrarum adſpexit, quot nunc Alpium, Pyrenaeorumq; iugis, & Oceani fluctibus videmus incluſas ? Primus ab Eccleſia ſeceſſionem Lutherus fecit. num integra diu manſit illa pars, quam a toto corpore illa furia abrupit? mox ab eo, vt Anabaptiſtas praeteream, Caroloſtadius, Zuinglius, Oecolampadius, alijq; multi diſſenſerunt. ſingula deinde hydrae peſtiferae capita contentione ipſa innumerabilia quaedam repente profuderunt. certiſſimum hoc argumentum eſt Pariſienſes, deliramenta iſta recentia non aliunde ortum habuiſſe, quàm antiqua; cum Eccleſia, quae vna ſchola eſt verae diuinaeq; doctrinae, omnibus partibus apta atque connexa, mirifice habeat conuenientia vltima medijs, media primis. Verum ſentio quid meditentur ac parent, qui muſto magis, quàm vino veteri delectantur. animo cernere mihi videor tacitas eorum cogitationes. timeo ne quem ſuo more fallant. Si conceſſerint, quae ſunt a nobis obiecta, de repugnantia diſciplinarum, quae ſunt ab ipſis conſtitutae, ſe captos eſſe vident. nuſquam intelligunt elabi poſſe. Quid igitur cogitant? quid moliuntur? diſſenſionem vllam, inquiunt, inter nos eſſe infitiemur. omnes idem exiſtimare, idem loqui praedicemus. O magnam peccandi illecebram audaciam, corroboratam impunitate diuturna. Non deſuerunt, & quidem ex illis magiſtris, qui gehennae ſicut in monte Parnaſo

ſomnia-

ſomniarunt,& lacus vicini, quaſi Hippocrenes aquam obbiberunt, ex illis, inquam, e caelo inter Alpium anguſtias deuolutis doctoribus non defuerunt Lugduni, qui vacillanti adoleſcenti, quo facilius eum ſuis verbis impellerent, hoc affirmare non vererentur. mihi ipſi eorum vnus idem aliquando reſpondit; qui tamen ſtatim vt ei controuerſias de Euchariſtia oppoſui, de hoc tantum capite non nihil eſſe contentionis faſſus eſt; neque illud, tantum, voluit omittere, quamuis alijs de rebus, non paucis, modo eas indicare libuiſſet, cogi potuiſſet eadem ratione confiteri. Sed quid miramur, ore duriſſimo eſſe diſcipulos, quorum doctorem non puduerit, edito libro teſtificari falſo, inter Auguſtanae confeſſionis homines, & Tigurinos nullum eſſe diſcrimen? quae ſi vera ſunt, abundabat otio Lutherus, qui contra Caroloſtadium toties incredibili acerbitate declamarit; tot ſcriptis libris cum Zuinglio, Sacramentarijſq; omnibus decertarit: furebat plane, qui tam frequenter principes, & magiſtratus inflāmare niteretur ad eos, qui cum ipſo facerent, pro imperio ac poteſtate coercēdos. inſaniebat Ioachimus VVeſtphalus, bacchabatur Tymannus paſtor Bremenſis, qui tam multa ſcripſerint, cur Sacramentarios, & Anabaptiſtas haereticorum in loco haberi, neque tam ſtylo, quā ſecuri refutari oporteat. praecipites amentia feruntur omnes Lutherani, qui a ſuis eos caeti-

bus

bus excludunt, odijſq; maioribus perſequuntur, quàm ſtudioſos Pont.max.defenſores. Caluinus ipſe, ſi quidem omnibus ſenſibus congruebant, operam & oleum perdidit, qui libellum compoſuerit, quo nihil intereſſe perſuaderet. an hoc ſatis argumenti. non eſt, magnam opinionem fuiſſe, plurimum intereſſe? quae vera ne ſit, an falſa, illi viderint, qui eam inſeruerunt, certe ſic in animis hominum inſedit, nullis vt Caluini machinis ac viribus potuerit cõuelli. Beza vero poſtquam ad Othonem Henricum comitem Palatinum Lutherianũ in Germaniam acceſſit, quod ſuam confeſſionem ad Lutherianorum de myſterio mentem conformaſſet, eamdemq; Tigurinorum eſſe dixiſſet, ementitae fidei reus, cur illa defenſione vſus non eſt, quae & grauiſſima, & facillima videtur, eamdem eſſe prorſus omnium fidem? cur lubricam aliam & periculoſam ſui defendendi rationem induxit, probabilem interdum eſſe dolum atque laudabilem; & pulchrum in primis honeſtumq; cẽſendũ, aliud ſimulare, cum aliud agas? quare veniam eius delicti non prius impetrauit, quàm ſe peccaſſe cõfiteretur? Nũc a Belgis, vbi nuper erupit hoc malum, qui nuntij quotidie ad nos afferuntur? tanta inter Euangelicos dicitur eſſe concordia, prius vt eorum ſanguine patria redundatura videatur, quam arma ipſis a communibus aduerſarijs inferantur. Retineant iſti ſane mores, & ingeniũ ſuum:

loquan-

loquãtur ſuo illo veteri inſtituto, non quod verum eſt, ſed quod libet. res ipſa clamat, longius alios ab alijs diſtare, quàm a terra caelũ. At vt diſciplinarum inter ipſas varietas negari nõ poteſt, ita omnium, qui in eadẽ ſunt haereſi, permagna ſimilitudo eſt. O ſimilitudinẽ incredibilem Pariſienſes. neminẽ vnum ab alijs generis eiuſdẽ facile ſecernas, niſi quod Sacramẽtariorum modo ſeptem, modo octo, modo decẽ factiones enumerat Lutherus: niſi quòd Petrum Martyrẽ, & Bezam in cõuentu Poſiaco. vniuerſa Gallia paucos ab hinc annos ita diſcrepantes vidit, vt cũ ad Lutherianos Beza propius accederet, Tigurinos alter pertinaciter defenderet, duas contrarias fidei confeſſiones ederẽt de domini coena: niſi quod e Gebẽnenſi ludo ſcimus exiſſe laniſtas, qui cõtra ſanctiſſimae Trinitatis fidem in Polonia depugnarent; proximoq; vere Lugdunẽſes miniſtros, veluti fetas gallinas tumultuari conſpeximus, ne ſibi duo milui ab eodem orti nido, pullos auferrẽt: niſi quòd Oſiander Lutherianorum ſententias valde diſſimiles ad viginti numerat, quibus ipſe vigeſimam primam adiungit, videlicet ſuam ab omnibus alijs lõge diuerſam: niſi quod Oſiandri diſciplinam Pomeranus, Forſterus, & alij falſam iudicarũt, quàm Brentius cum ſuis diſcipulis comprobauit: niſi quòd non genera modo generibus aduerſantur; non ſinguli ſolum alijs eiuſdem generis litem intendunt (ſi tamen eiuſdem gene-

In lib. qđ iſta verba Chriſti adhuc ſtant, hoc eſt corpus meũ. In breui confeſſ. de venerab. Euch. ſacrã. In lib. con. Zuingl. & alios.

ris putandi ſunt, qui non ſentiunt idem) verum etiam a ſe quiſque diſcrepat, & ſecum ipſe bellum gerit. An vero Pariſienſes vos ſoli nihil his de rebus audiſtis? vos numquam eorum libros attigiſtis. aut qui nouas fabellas litteris mandarunt, aut qui ſtudio publicae ſalutis eas contrarijs ſcriptis confutarunt? veſtri peregrinantur animi; neque didiciſtis quae non in legitimis tantum coetibus, verum in omnibus etiã angulis hominum ſermone celebrantur, quanta ſit cuiuſque ex iſto numero varietas, inconſtãtia, leuitas; quàm crebrae ac repentinae ſententiarum commutationes? Exhibe quaeſo Martine, exhibe volumen operum tuorum, quibus Euangelium iam diu ſepultum, excitatum a te & reſtitutum eſſe gloriaris. de communione dumtaxat ſub vtraque ſpecie locos.xxxvi. repugnantes indicabo, quos Gaſpar Querhamerus a ſe notatos collegit. exhibe Philippe hypotypoſeis illas tuas, a te nõ ſemel editas, & emẽdatas. exhibe confeſſionem a te compoſitam, & ſaepius interpolatam. exhibe communes locos, & commentarios in epiſtolam Pauli ad Romanos, non vno a te modo diuerſis temporibus correctos, & immutatos. in prioribus hypotypoſeon libris teſtatum inueniemus, nihil referre, vtrum ſub vtraque, an ſub altera tantũ ſymboli parte diuina myſteria percipiantur, ex poſterioribus hanc ſententiam reperiemus a te fuiſſe ſublatam. in confeſſione, quam anno.

xxx. emiſiſti,panis, & vini in corpus, & ſanguinem Chriſti mutationem aperte poſuiſti; proximis annis eam ſuſtuliſti. tandem anno xl. diſertiſſimis verbis oppugnaſti,panem & vinum, vna cum corpore & ſanguine remanere confirmans.in eadem confeſſione,in locis communibus,in commentarijs ab anno xxxvi. voluntatem noſtram in cauſſa liberali copioſiſſime defendiſti, quam antea iuuenili temeritate & arrogantia,conatus eras aſſererem ſeruitutē.Exhibe Caluine, exhibe Theodore quae cōtra nos, quae contra Lutherianos,quae ad ſacros libros explanādos conſcripſiſti:multa de coena myſtica inter ſe contraria vobis oſtendā, quae vir ingenio doctrinaq;praeſtanti Claudius Sanctius collata in vnū apte digeſſit, vt vno quaſi adſpectu, vniuerſa liceat intueri. Tu Caluine omnibus nō Apoſtolis modo, verū etiam poſteris a Chriſto praeceptum eſſe tradis, vt ex calice bibant; idē myſteriorū adminiſtrationē alijs,quā apoſtolis, & eorum ſucceſſoribus negas eſſe permiſſam; eumdemq; diuini magiſtri ſermonē modo dilatas, vt comprehendat multitudinem infinitam, modo contrahis, ac perexiguo duodecim hominum & ſucceſſorum numero concludis. tu certo quemque ſtatuere non ſolum poſſe ais, ſed etiam iubes, Deum ſibi eſſe propitium, & placatum per fidem; idem falli ſaepe homines affirmas, vt veram fidem, qua careant, habere ſe credant. tu hos laqueos

4. Inſtit. 17. ſect. 47.48.49 & 50. 4. Inſtit. 3. ſect. 6.10.

3. Inſtit. ſect.7.16.

3 Inſtit 1. ſeἀ. 7. & 4. Inſtit. ſeἀ. 3. dum effugere vis, incidis in illas, maiores pla gas, vt fiduciam illam tuam, quam certam co gnitionem eſſe vis, in ſolis electis vigere dicas electos autē a reprobatis diſcernere vnius De munus eſſe fatearis. tu fidem ad verbum De quodam modo affectam eſſe contēdis, & haec inter ſe duo cōferri; idem in miſericordiam tan tum dicis intueri fidem noſtram, atque in pro-miſſiones Dei, non in minas & terrores, quae nihilo certe minus, quàm illa, ſunt verbi diuini partes. tu infitiaris opus eſſe ipſam Eccleſiam oculis cerni, manibusve tractari, eo quod in fi-de ſita ſit: clamas nihilominus eſſe cogitādam, dum intelligentiam noſtrum fugit, quàm ſi pa-lam appareret, neque deteriorem eſſe fidem, quod incognitam apprehēdat; idem paucis ver ſibus interpoſitis, Eccleſiae adſpectabilis & ma niſeſtae cognitionem omnino neceſſariam eſſe, multis oſtendis, alium vt ad vitam introitū nul lum eſſe aſſeras, & extra gremium eius vllam ſa lutem ſperandam neges. alia tua decreta prae-tereo. haec ſola ſunt ſatis: quae quanto ſunt ac-curatius a te ſcripta, tanto nobis apertius decla rant, quantus mētem tuam ſtupor oppreſſiſſet, cum ſtudio tanto, & induſtria pugnantia plane loquerere. De te vero Theodore hoc vnū dicā, quod ex ore Chriſti exiſſe negari non poteſt, non eſſe diſcipulum ſuo magiſtro ſuperiorem: ſi ſuum quiſque doctorē adaequet, eo debere eſſe contētum. ex quo perſpicuum eſt, quanta

[Margin notes: 3 Inſtit. 1. ſeἀ. 6. 7. — In praef. Inſtit. ad regē Gall. & 4. lib. ſeἀ. 3. — 4. Inſtit. 1. ſeἀ. 4. — Matth. 10.]

ſit

ſit conuenientia, & conſenſio doctrinae tuae, cum decreta magiſtri ſint inter ſe tam aduerſa atque cõtraria. Eant iſti nunc, & mirificam omnium conſpirationem atque concẽtum, ſpecioſis verbis imperitis oſtentent, cum ſinguli turpiſſime a ſe ipſi diſſideant; & quod probauerant, quod decreuerãt, quod tamquam arbitri diuinitus dati iudicarant, poſtea reſcindant: niſi eum forte cõſenſum doctrinarum ſuarum, quẽ mundi partium eſſe dicunt, vt etiamſi contraria ſentiant, loquãtur, ſcribant, vno tamen omnes Ecclefiae Romanae nocendi ſtudio inter ſe conſtricti teneantur: item vt in hoc rerum ornatu quattuor naturae inter ſe aduerſae, communi quodam velut occulti foederis, & ſocietatis vinculo continentur. nam ego neque caelum vmquam magis varium; neque fretum, vel Euripum magis incertum; neque ventum iſtorum animis mutabiliorem aliquando cognoui. Quoties id, quod ab Hilario ſcriptũ eſt de Arianis, aut lego, aut cogito, noſtrorum temporum repentinas commutationes, & Euangelij nunc demum inuẽti varias, quaſi fluctuum agitationes, & recẽtium diſciplinarum perturbationes atque aeſtus, toties mihi videor videre. [*Scribendae*, inquit, *atque innouandae fidei exinde vſus inoleuit.*] quid aliud ſcripſiſſet, ſi tot partim a diuerſis hominibus; partim ab ijſdẽ, diuerſis temporibus editas fidei confeſſiones vidiſſet? Pergit aetatis ſuae conqueri ac deplorare calami- (Lib. 2. ad Conſtantiũ Aug.)

 tatem.

tatem. [*Qui poſtquam*, inquit, *non potius coepit condere, quàm accepta retinere, nec vetera defendit, nec innouata firmauit.*] O diuinam excellentis viri ſententiam, praeſentia cernentis, futura praeſentientis mala. quàm enim ſuperbe, quae a maioribus acceperant, iſti reiecerunt? quàm multa condiderunt noua? quàm frequenter veteribus derelictis, quae excogitauerāt, ipſi commutarunt? Vnde illud etiam euenit, quod idem ſubiunxit: [*& facta eſt fides temporum potius, quàm Euangeliorum, dum & ſecundum annos ſcribitur, & ſecundum confeßionem baptiſmi non tenetur.*] Confeſſionem Auguſtanam non alias aliter ſcriptam legimus? nō ceteri quoque ſuas confeſſiones mutatis temporibus immutarūt? Quod autem de baptiſmi confeſſione ſpreta queritur, id etiam ſi propriū Arianorum videatur eſſe, qui de Trinitate, cuius nomine abluimur, ab Eccleſia diſſidebant, non eſt tamen a veteratoribus iſtis alienum, qui maiorum fidē, in quam dum abluerentur, per ſponſores ſuos iurauerant, neglexerunt. Ac ne quis leue hoc malum exiſtimet, accipite quid apud eumdem ſcriptorem conſequatur. [*periculoſum*, inquit, *nobis admodum, atque etiam miſerabile eſt, tot nūc fides exſiſtere. quot voluntates, & tot nobis doctrinas eſſe, quot mores, & tot cauſſas blaſphemiarum pullulare, quot vitia ſunt, dum aut ita fides ſcribuntur, vt volumus, aut ita, vt volumus, intelliguntur.*] O grauē populi Chriſtiani calamitatē. o labem

& per-

& perniciē Eccleſiae ſine intermiſſione deplorādam. Placuit aliud Martino. arriſit aliud Philippo. voluit aliud Brentius. aliud ſenſit Suenckfeldius. probauit aliud Bucerus. aliud Zuinglio venit in mentem. maluit aliud Caluinus. aliud alius quodam mentis errore letargico ſomniauit. ergo quot hominū ſententiae, quot voluntates, quot errores, tot fidei confeſſiones diſſimiles habemus, cū ſuā quiſque proclamet, integram & ſincerā Chriſti eſſe doctrinā. Quid iam reſtat? quid? niſi vt ad extremum illud malum deueniamus, quod idem ſcriptor adiūxit? [*& cum ſecundum vnum Deum,* inquit, *& vnum Dominū, & vnum baptiſma, etiam fides vna ſit; excedimus ab ea fide, quae ſola eſt, & dū plures fiunt, ad id coeperunt eſſe, ne vlla ſit.*] Vtinam feciſſet Deus opt. max. ne magna ex parte fide vacuos illos videremus, qui ſibi fidelium nomen arrogarunt. Sed, vt idem ille ſubiecit, [*conſcij nobis inuicem ſumus*, non iam, *poſt Nicaeni conuentus Synodum,*] vt apud ipſum eſt, ſed poſt Martini Lutheri ab Eccleſia defectionem. [*nihil aliud, quàm fidem ſcribi.*] Et quaenā eſt vtilitas cōſecuta? non audere ipſe dicere, niſi prior ille dixiſſet. [*dum de verbis*, inquit, *pugna eſt, dum de nouitatibus quaeſtio eſt; dum de ambiguis occaſio eſt; dum de auctoribus querela eſt; dum de ſtudijs certamen eſt; dum in conſenſu difficultas eſt; dum alter alteri anathema coepit eſſe, prope iam nemo Chriſti eſt.*] Quid ita? non omnes a Chriſto duce & magi-

ſtro Chriſtiani nominamur? nõ omnes eius milites, & diſcipulos nos eſſe profitemur? non omnes eius amplectimur inſtituta? Reſpõdeat ille, qui coepit. [*incerto*, inquit, *doctrinarum vento vagamur, & aut dum docemus, perturbamus, aut dum docemur, erramus*]. hanc ego perturbationẽ fidei Chriſtianae; hanc inter ſe pugnantium religionum confuſionem tantam, quanta haud ſcio, an ſuperioribus ſaeculis aliquando fuerit, adſcribam Deo? quaeſo tribuatis iuſto dolori veniam Pariſienſes, ſi liberius vobis, quàm religioni meae conſentaneum eſt, hoc vociferari & conqueri videbor. Deum illum, cui rerum omnium tribuo principatũ; quem animo ſupplici veneror & colo, Deum eſſe infitiarer, ſi hanc tam effrenatam libidinem contradicendi, ab eo immiſſam eſſe arbitrarer; & qui tantis tenebris hominum vitam inuoluiſſet, ei nullum a nobis officium, nullum cultum exiſtimarem eſſe tribuendum. Fingite enim animis, coepiſſe me, vt iſtorum more loquar, Papatus pudere ac taedere: tametſi libenter equidem agnoſco pontificiam dignitatem: Eccleſiae Romanae fidem tota voluntate complector: corruptos tantum non nullorum hominum deteſtor mores. ſed, vt dixi, fingite cogitatione, quã
πολιτ. θ. Plato ſcripſit, veluti molliſſimam ceram ad arbitrium noſtrum formari ac fingi; me noſtrae diſciplinae vehemẽter poenitere: nihil in ea putare eſſe integrum: Euangelium quaerere purum;

rum & incorruptum. in tanta multitudine opinionum & varietate, in tanta partium diſcrepantia, quid me potiſſimum ſequi oportebit? apud ſe quiſque ſincerum Euangeliū eſſe profitetur, apud alios negat. ſuā quiſque doctrinā verbum Dei affirmat eſſe, aliorum quoddā tantū ſimulacrū verbi Dei. ſcripta diuina ad ſe quiſque trahit. Caluinianus pro certo habet, eſſe ſibi Deum, Chriſti ſanguine placatum: idem ceteri ſibi quiſque exploratū eſſe dictitāt, cum alij alios condemnent falſitatis. Ego vero tam ancipitem deliberationē Herculea illa multis partibus eſſe difficiliorem puto: ſiquidem Herculi, vt apud Xenophontem eſt, duae res tantū proponebantur, vitiumne mallet, an virtutem ſequi ducem; mihi amplius xxc. ſectae proponuntur, quas vel memoria ſepire laborioſiſſimum eſt, nedum quae veriſſima ſit atque optima, diſceptare. decernant ipſi primum, quae ſit Euangelio maxime conſentanea ratio & via. conſtituant vnam aliquam ſimplicem, ac ſimilem ſui diſciplinam. vbi diſcordia ſublata, eadem erit omnium & mens, & oratio, tum demū aliquis erit fortaſſe deliberandi locus. nunc dum ſecum acrius ipſi dimicant, quàm nobiſcū; dum omnia miſcent clamoribus; dū ſcriptis contrarijs complent librarias tabernas, admirabilē nos veritatis concentū diſcrepantibus mendacijs praeferre patiātur. Atque haec dicta ſint de concordia praedicata vulgo circulatorum:

ἀπομνημονευμ. β'.

nam

nam vereor,ne ſim longior,quàm aequum eſt. Pauca quaedã de bellis adiungã, quibus confectis, breui perorabo. Reficite obſecro veſtros animos Pariſienſes, & humanitatem illam veterem ad ea cognoſcenda,quae reſtant, eo ſtudioſius renouate,quo magis iſti putant,hoc loco ſe de nobis omnibus triumphare. Motum enim vllum a ſe ortum eſſe, conſilia ſua ſpectare ad reſpub. perturbandas infitiantur, quod nos in grauiſſimis argumentis ponebamus, cũ iſtarum praeſtigiarum inuentorem, principem tenebrarum eſſe probaremus. rectam ſe viam in caelum hominibus indicare dicunt;Euangelium a tenebris ad lucem reuocare: collapſam Eccleſiam reſtituere in antiquum dignitatis gradum: nemini vim afferre. verum Satanam Euangelio e tam diuturnis tenebris emergente quieſcere non poſſe. quo maior confletur inuidia naſcenti veritati,non abſurdaseũ opiniones modo per adminiſtros ſuos in mentibusmultorum inſerere, ſed frequentes etiam concitare armorũ motus.interea ſe vndique telis peti.oues eſſe neci deſtinatas. inexplebilem multorum crudelitatem corporibus animiſq; perferre. quaſi vero nos Deum tantorum malorum machinatorem eſſe praedicemus. improbum daemonem non ſine diuino permiſſu omnium ſeditionum architectum eſſe non negamus, verum cum non ille ipſe per ſe bellum gefferit,ſed per ſatellites ſuos dimicarit; nũquam in acie viſus

ipſe

ipſe fuerit armatus, ſed homines ad arma capienda concitarit; non quaerimus cuius inſtinctu & impulſu, ſed quorum audacia & ſcelere fuerint vbicumque gentium editae tantae ſtrages. Multa ſuperiore oratione bella religionis cauſſa geſta memoraui: multa ſilentio praeterij. Quaerite vnde nata ſint omnia, ab aduerſarijs, an a noſtris? illos prouocaſſe, noſtros non niſi defendendi ſui cauſſa arma cepiſſe, intelligetis. Quis non audijt, quae coitio facta ſit in Belgis? quis non exſpectat animo ſuſpenſo, quo illa coniuratio erumpat? quis non exiſtimat idem illi prouinciae, quo ceterae iam defunctae ſunt, periculum impendere? ea vero tela ſi quaeratis, a quo texta ſit, non aliũ quàm inimicum generis humani nominabo; ſi quis veſtrum per homines percontetur, nemo, credo erit tam imperitus rerum, qui non reſpondeat, per inſanos amatores religionis nouae. An compulerint aliquando minis, & malo quemquam, non eſt neceſſe curioſius inueſtigare: tabulas publicas vidi Lugduni, in quibus perſcriptum erat, ciuem neſcio quem atrociſſimo illo tempore in vincla coniectum, cum dimitteretur liber, promiſiſſe, eamq; promiſſionem ſuam iureiurando confirmaſſe, quandocumque iuberetur ſe ad defendendam religionem regis (neſcio quem illi regem appellabant, ſed ita ſcriptum erat) ſe ad religionem regis tuendam quãdocumque iuberetur, arma ſumpturum. ve

rum

rum haec inueſtigare nolo diligẽtius. illud dico Pariſiẽſes, cuius ego, quacumque per Galliam iter feci, impreſſa vidi, & prope ad ſempiterni temporis memoriam fixa veſtigia; ouiculas neci deſtinatas, vbi vbi poſuerunt pedem, ea feciſſe, quibus grauiora lupi feri & immanes numquam antea fecerunt. quarum rerum inuidiam ſi conferam in verbum Dei, cuius nihil prorſus apud iſtos eſſe credam, amens ſim. non ego verbum Dei fuiſſe dico, ſeminarium & cauſſam tantae cladis, ſed eorum temeritatem & audaciam, qui ſua commenta, vt boni poetae verbis vtar, [*velut aegri ſomnia*,] pro caeleſti doctrina venditant imperitis rerum. nam etſi multas quondam turbas infeſtiſſimus hoſtis excitauit, nec earum tamen principium a bonis vnquam natum eſt, nec Apoſtoli, aut eorum ſucceſſores, quamuis eſſent vel ab idololatris, vel ab haereticis multa dictu grauia perpeſſi, quidquam aliquando ſimile fecerunt. at hominum hoc vitium, non diſciplinae fuit. Audiui equidẽ ex homine iſta imbuto prauitate, cum diceret, illa non recte, neque ordine fuiſſe facta, neque minus Caluino diſplicuiſſe quàm nobis. Verũ quid ſi alij, neſcio an doctrina, militari quidẽ certe diſciplina non inferiores Caluino, vel approbarũt, vel etiam iuſſerunt? non omnia enuntianda, multa diſſimulanda ſunt. hominum peccata praetermittamus, quae nihil efficere doctrinae debent apud ſapientes viros. quid Cal-

Horat. de Arte poet.

uinus

uinus ipſe ſcriptum reliquerit, attendamus, & quidem in eo opere, quo ſummam religionis Chriſtianae diuinitus a ſe putauit eſſe comprehenſam. multa ille verba facit, quāta obſeruantia & obedientia regibus, principibus, magiſtratibuſq; debeatur. Verum ſuſpecta mihi eſt extrema hominis oratio. foramen illud, quod Lutherus per iconomachos aperire ſibi Diabolum velle dixit, ad ſanguinem fundendum, tanto mihi periculoſius, quanto tectius patefacere videtur. nam poſt illa praeclara atque diuina, quibus magnam ſperabat orationi ſuae conciliari poſſe auctoritatem, nullum nobis aliud, quàm parendi, & patiēdi datum eſſe mandatū, addit ea, quibus, quae fuerant exorſa, ac prope detexta, retexantur; ſe de priuatis tantum homi nibus loqui; quoſdam eſſe populares magiſtra tus, oppoſitos aduerſus libidinem regum; in co mitijs magnam eſſe trium ordium auctoritatē; ſcilicet, vt per hos in ordinem redigi poſſe prin cipes ac reges, opinemur, ſi qui Caluinianis quiſquilijs vehementius aduerſentur. exaggerat ad extremum, quantopere fugiendum ſit, ne hominū imperia diuinis praeponamus; quae etſi genere ipſo falſa non ſunt, exempla tamen atque verba mihi magnam ſuſpicionem mouent, eo longam illam diſputationem pertinere, ne ſibi quis contra Lutheri, vel Caluini decreta regibus obtemperandum arbirretur. quid enim attinebat, ex tanta copia illa potiſſimum

4. Inſtit. ſect. 12. & deinceps.

Sect. 31.

exem-

Dan. 4. exempla deligere? Danielem regi, vt ſtatuam auream coleret, imperanti magna cum laude reſtitiſſe? contra decem Iudaeorum tribus Ieroboamo, vitulos aureos a ſe coflatos in Dei locum ſupponenti cum aeterna ignominiae nota paruiſſe? obſcurumne eſt, Dathanem iſtum, & Abironem id agere, vt reges noſtros, ac principes Nabuchodonoſoris, & Hieroboami ſimiliores putemus, quam Moſis, & Dauidis? Nõ liquet cõfirmari ab eo ſuorum audaciã aduerſus eorum religioſiſſima & neceſſaria edicta? quo ſpectat aulicorum, vt vir ſcilicet modeſtiſſimus appellat, adulatorum acerba reprehẽſio, quòd negent ſeſe regum imperia recuſaturos? non apparet adulatores ab eo dici, qui contra voluntatem ipſius religionem principum noſtrorum amplectuntur? quid neceſſe erat, illam conſo-

Act. 5. lationem adhibere, obedire oportet Deo magis, quàm hominibus? perinde quaſi regum optimorum iuſſa ſint contraria diuinis. non luce clarius eſt, ſua illum commenta diuina imperia velle videri, quibus qui repugnet, continuo repugnet Deo? denique illa vox, tum ijs, qui praeſunt, debitam obedietiam praeſtari, dum quiduis perpeti quiſque mauult, quàm a vera pietate deflectere, quid aliud ſignificat, niſi hoc? impios eſſe omnes reges: ſolas Caluini fabellas veram eſſe pietatem: ab ijs ne diſcedatur, quiduis eſſe ſuſtinendum mali? boni vero diſcipuli,

Matth. 10. vt illud Chriſti dictum, non eſt diſcipulus ſu-

pra

pra magiſtrum, oſtenderent eſſe falſum, plus etiam aliquanto, quàm ille ſuſcipiendum opinabatur, ſuſceperunt;& quiduis non perpetien dum modo, verum faciendum etiam ſibi eſſe putant, ne ab illa ſententiae obſtinatione dedu cantur. Deſinant igitur accuſare Satanam, qui ei ſe ſatellites atque adminiſtros ad perturban dum orbem terrae praebuerunt. doceant, ſi poſ ſunt, a noſtris omnes tumultus ortos eſſe, non a ſuis; aut ſi a ſuis natos eſſe negare non queũt, etiam ſi velint, vnum proferant exemplũ, quan do Apoſtoli, vel eorum ſucceſſores ad obtinen dam, aut tuendam libertatem religionis regũ, & magiſtratuum imperia, quamuis iniqua con tempſerint; contra vim eorum arma ceperint; caedes paſſim fecerint; omnia ferro flãmaq; va ſtarint; me victum eſſe confitebor: ſin eiuſmodi nihil inuenire poſſunt; ſi Caluinus ipſe verita tis vi coactus dixit, nullum nobis aliud, quàm parendi, & patiendi datum eſſe mandatũ, agno ſcant ipſi tandem aliquando errorem ſuum, & tam turbulentam ſeditioſamq; doctrinam a Deo profectam non eſſe fateantur. Habetis ad id, quod de ſeditionibus aduerſarii reſpondere ſolent. adderem etiam ad alia, ſi tempus pate retur: quae ne ſim nimius, ad alias orationes re ſeruabo. quamquam eas ante Kal. Octob. habe re non potero. nam & ſcholis noſtris conſtituẽ dis non parum temporis tribuendum eſt; & di uinorum librorum aliquis, quem audire volen

tibus

tibus explanem, locis omnibus & ſententijs inſtruendus. Sed ſpero tamen, aliquando me, licet longioribus interuallis, quae reliqua ſunt, explicaturum. Vos interea Pariſiēſes, quidquid iſti dicant, quantumuis obſtrepant & exclament, eorum diſſidia doctrinarumq; diuortia, & quae vidiſtis, quaeq; audiſtis bella recordantes, illis quidem, qui errorem ſuum amant, tanto maiorem tribuite miſericordiam, quanto minus eam ipſi expoſcunt & efflagitant; neque ceſſetis vmquam Deum clementiſſimum patrem, pro eorum ſalute deprecari: peſtem autē iſtam fugite quaeſo diligenter ac deteſtamini, quae & diuinam Eccleſiae coniunctionem, omniumq; rerum admirabilem Societatem miſerabiliter dilacerarit, & caede atque incendio funeſtarit orbem terrae. quem enim malorum finem putatis fore, niſi caueamus? quem exſpectandum cenſetis exitum tragoediae tam luctuoſae, niſi repente Deus, tamquam ex machina vim ſuam diuinumq; nobis numen oſtendat? Graues ille quidem, & acerbas a populo Chriſtiano poenas expetiuit, qui tot ſectas contrarias vigere, tot hominum millia caedi paſſus eſt. ſed vitae noſtrae turpitudo & infamia, grauiores in dies poſtulat & acerbiores. vix iā vlla diſſenſio maior, quam exorta eſt, videtur poſſe cogitari. non hic tamen conſiſtet immodica repugnandi, & contradicendi libido, non hic conſiſtet. aliae totidem, aut etiam innumerabiles

rabiles excogitabuntur diſciplinae, niſi quis effrenatae licentiae imponatur modus. omnes enim, qui ab Eccleſia deſciuerunt, ſicut ab Irenaeo ſapientiſſime dictū eſt, volunt eſſe doctores: quod cum in ſocietate aſſequi ſe non poſſe intelligant, in qua priorū diſcipulos eos videri neceſſe ſit, ab ea quidē, quam antea ſecuti ſunt, ſecta diſcedūt, aliam autem ex alia ferentes diſciplinā, nouā docere inſiſtunt, ſeq; principes, & inuentores eius, quam ſibi ipſi adornarunt & inſtruxerunt, doctrinae, eſſe profitētur. nihil eſt diſcordia fecundius. aut opprimatur neceſſe eſt, aut vt Africa, ſic illa quotidie pariet aliquid noui. quo progreſſus fuerat annis ſuperioribus Michael Seruetus ab hoc ſtudio immoderato reſiſtendi? quo nunc partim in Gallia, partim in Polonia proceſſerunt ij, quos alij Trinitarios, alij Deitas vocāt? legi ipſe Lugduni Gentilis medici libellum manu ſcriptum, qui cum Symbolum Athanaſij refelleret, nos autem irridens Athanaſianos nuncuparet, omnem Trinitatis fidem, quam ne Sacramentarij quidem attigerunt, incredibili arrogantia, philoſophicis argumentatiunculis conuellebat. Quid reliquū eſt, niſi vt aliquis Diagoras, aut Theodorus exſiſtat, qui vim diuinam penitus tollat? Vtinam pauciores huius ſententiae amatores haberemus. multo ſane melius nobiſcum ageretur. nunc metuo Pariſienſes, non quidem ne Eccleſia deficiat, quod fieri nullo modo poſſe certo

Lib. 1. ca. 30.

Cic. 1. de Nat. deor.

 ſcio,

ſcio, ſed ne a nobis repellentibus eius preces ad gentes antea ignotas, quae proximis annis eam cupide amplecti coeperunt, intra exiguum ſpatium temporis transferatur; ac nobis qui iam errorum nocte delectamur, auferatur Euangelij caeleſte lumen, illis incipiat lucere, qui tot ſaecula in denſiſſimis ignorantiae tenebris caeci iacuerunt. Atrociores calamitates, quàm acceptae ſunt per hoſce annos, ne fingi quidem iam poſſe videntur. ſed non haec erunt extrema, non erunt. moneo, praedico, antedenuntio; niſi conſtantiſſimis animis in fide maiorum perſiſtentes, longe aliam inſtituerimus vitae rationem, ea mala conſequentur breui, vt omnia illa ſuperiora tam horribilia, tam formidoloſa optabilia putemus. Auertat a nobis Deus opt. max. hanc peſtem, & cuius beneficio ſingulari etiam nunc in vera fide, & Eccleſiae communitate ſtamus, idem illam nobis det mentem, vt neque ab ea diſcedere, nouaſq; ſuperſtitiones vmquam colere velimus, neque retentam & conſeruatam flagitioſae vitae ſordibus inquinemus. quos autem error a veritate ſemitis diuerſis abduxit, eos bonus ille paſtor, qui oues perditas inueſtigatum venit, rurſus collectos aggreget, & in vnum cogat, vt vno omnes ore, vno animo, vna ſententia beneficentiam ipſius erga nos dies, noctesq; praedicemus, pariterq; poſt mortem in caelum euocati perfruamur vita beata & aeterna.

PETRI.

PETRI IOANNIS PERPINIANI

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

De perfecta doctoris Chriſtiani forma. *Oratio* XVIII.

NESCIO quo pacto ſit, patres ampliſſimi, vt vbi me quam pudentiſſimum eſſe oporteret, ibi vix vllam priſtinae verecundiae meae partē retinere poſſim. nam cum in hac vrbe principe orbis terrae vel vnum verbum facere peregrinum hominem ſummae ſit impudentiae; me ab vltimis terrarum partibus non ita pridem aduocatum pietas, & officium, & amor erga iuuentutem ſtudioſam bonarum artium nimium ſaepe loqui, vel potius indecore clamare cogit. Repetite memoria antiqua illa roſtra, forum, curiam, & populi Romani gloriam, non ſolum in re militari, ſed etiā in omnibus partibus humanitatis atque doctrinae. cogitate Craſſos, Antonios, Hortenſios, Cicerones, & illam praeclaram eloquētiae formam, quam quondam accepimus, in hoc imperij domicilio fuiſſe verſatam. ſic credo ſtatuetis, ne Romanis quidem oratoribus, aut Italis, qui nunc ſunt, vllum iam Romae eſſe relictum locum. ego autem neſcio vnde in hanc vrbem paulo ante miſſus, pingue quiddam ſonans, at-

que peregrinum, auribus veſtris obſtrepere cogor impudenter. Quid faciam, patres ampliſſimi, quo me vertam? quid conſilij capiam? non eorum audientem eſſe dicto, quorum me poteſtati permiſi, impium eſt: non morem gerere multis, hoc a me partim exſpectantibus, partim poſtulantibus, inhumanum: non ſeruire iuuentutis vtilitati, quoad poſſim, hiſce praeſertim ſuſceptis vitae rationibus, flagitioſum. Ergò quando ſemel tranſire fines verecundiae neceſſe eſt, ero bene & nauiter impudens; &, quando omnino cõſulere pudori meo non licet, totum abijciam; vt impudentiae meae videar impudentiorem exitum quaeſiſſe. Vos parati veneratis omnium diſciplinarum laudes audire; ego laudationem in deliberationem hodierno die conuertam. vos fortaſſe conſilio nobis opus eſſe exiſtimabatis; ego vobis non modo non petentibus, ſed ne ſuſpicantibus quidem dabo conſilium. vos de me vno iudicium factũ iri putabatis; ego vos etiam vna mecum ad iudicium vocabo. Quid plura? vos breuem, ſed ornatam exſpectabatis oratiunculam prompti alicuius adoleſcentis; ego vobis explicabo ſatis longam, & impolitam orationem tardi ſenis. quare, ſi quis hic eſt vel negotioſus, vel faſtidioſus, vel certe parum morae patiens; moneo, praedico, antedenuntio; vt de ſua ſtatione decedat, prius quam vndique frequentiore corona circũuentus, exitu prohibeatur. Ego nam-

quo

que ſentiẽs ea ſtudia iacere maxime, quae apud homines & natura magnanimos, & religione Chriſtianos vel ſola, vel prae ceteris vigere oporteret, & ſummam illam ſapientiam hominũ generi diuinitus donatam a pleriſque contemni, a paucis ita neglıgenter tractari, vt vno die repente ſuffragijs imperitae multitudinis, & ſola voluntate, ſine labore theologos euadere ſe poſſe confidant, & nihil aliud afferant, niſi aut immoderatam loquacitatem, aut ſophiſtarum ineptias plane pueriles; decreui non mecum eſſe, mecumq;, vt dicitur, viuere, nullam humanarum rerum partem attingens, vt ſanctus Gregorius Nazianzenus aliquando ſe confitetur optaſſe; verum in hac frequentia virorum praeſtantium perfectiſſimã quamdam, & omnibus numeris abſolutam doctoris Chriſtiani formã proponere, & ad eam amplectendam omnes adhortari: ſi forte oratione conſequi poſſim; vt vel vnus aliquis pulchritudine ipſius & nobilitate capiatur. quod ſi dicendo non tantum effecero, quantum volo; hunc certe fructum omnes ex adhortatione mea capiemus, vt qui nobis theologi ſapienteſq; videmur eſſe, cum non ſimus, falſam de nobis opinionem hoc ipſo in loco deponamus. Neque vero quiſquam vel me, quem omnium rerum ignarũ eſſe confiteor, vel alium aliquem hominem intueatur animo, cum de praeſtantis doctoris Chriſtiani forma diſputabo. nihil enim mortale, nihil

caducum, nihil quod cerni oculis, aut manibus tractari queat, oratione mea complectar; ſed, vt diuinus ille Plato ciuitatem poſteris, M. autem Tullius, & F. Quinctilianus oratorem talem ſuis litteris effinxerunt, qualem nemo vidiſſet vnquam, uel poſtero tempore uiſum iri arbitrarentur : ſic ipſe uobis talem Chriſtianae philoſophiae magiſtrum verbis depingam, qualis nemo vmquam eſt, neque ante fuit, neque fortaſſe conſequentibus aetatibus exſiſtet. eos ſemper excipio, qui diuinitus, vel iam olim inſtituti fuerunt, vel poſthac inſtituẽtur aliquando. Denique dicam paucis, perfectionem ipſam Chriſtianae doctrinae ponam ante oculos; vt cum ad eam quiſque noſtrum omni ope contenderit; ſi prima minus aſſequi potuerit, certe in ſecundis aut tertijs non inhoneſte conſiſtat. res erit, vt ſpero, conſentanea aetati meae, his altercationibus annuis, huic religioſo templo, his auditoribus cupidis erudiendae multitudinis accomodata, non indigna veſtris auribus, patres ampliſſimi, his ornatiſſimis viris qui circumſtant non inutilis, omnibus qui adſunt, ad cognoſcẽdum grata & iucunda. Dicendum eſt enim de ſapientiae diuinae dignitate atque fructu, de omnibus fere ſcientijs, & artibus humanis eius comitibus & adminiſtris, de honeſtate vitae, & integritate morum; vt non tam mihi laborandum ſit, vt habeam paratum, quid dicam; quàm prouidendum, ne, ſi omnia, quae

dici

dici poſsũt, dicere voluero, nullus vmquã inueniatur exitus orationi meae. adhibebo tamen ipſe mihi modum in dicendo, & rem prope immẽſam anguſtis cancellis circumſcribam, quibus incluſa dictio, cum ad extremum venerit, ipſa ſua ſponte conſiſtat. quaeſo, quid agendum ſit, diligenter attendite, quo facilius rem totam percipere poſſitis. Omnes, qui in ciuitate Chriſtiana non ſibi ſolum proſpicere, ſed etiam alijs, quoad poſſent, adiumento eſſe voluerunt, duobus mihi videntur generibus contineri: partim enim non docendo, ſed agendo; non ſuperiorum praeclara mirabilium virtutum exempla narrando, ſed ſua ipſi praebendo, ceteros ad probitatem & ſanctitatem morum incitare ſtuduerunt. ex hoc numero fuerunt caſtiſſimae illae virgines & viduae, quae inuſitato vitae genere ſaepe maximam hoſtibus ipſis Chriſtianae religionis admirationem attulerunt. ex hoc Pauli, Antonij, Hilariones, alijq; diuini homines, qui abiudicatis a ſe facultatibus patrijs & auitis, voluptatibus corporis reciſis, maiorum dignitate contempta, ſpe rerum humanarum abiecta, ſolitudinem oppidis, feras hominibus, antra tectis, lecto ſolum, ſomno vigilias, inediam ſaturitati, laborem quieti anteposuerunt: partim docendo, monendo, cohortãdo, ceteros ab errorum tenebris ad lucem veritatis, a turpitudine vitae ad honeſtatem morum, a ſupplicijs aeternis ad im-

Virgines martires

Abbates et doctores

mortale praemium traducere cõtenderunt. Huius autem rationis duos inter ſe diſſimiles gradus ac diſpares fuiſſe video: vnus eſt eorũ, qui rerum cognitione diuites, orationis ornamentis inopes, prudenter illi quidem, ſed parum ad perſuadendũ appoſite dixerunt: quales ego cognoui non paucos, qui cum cogitandi prudẽtia cum primis aequarentur, eloquẽdi humilitate numerabãtur in poſtremis. alter eſt gradus paulo altior eorum, qui & intelligendi prudentia, & dicendi facultate praeſtãtes, tum rerum, tum orationis copijs abundarunt; quales fere S. Hieronymi aetate, ſuperioribuſq; ſaeculis permulti floruerunt, & noſtris temporibus etiam non nulli florent. nam qui ornatiſſime quiduis explicant, nihil tamen ſapiẽter excogitare poſſunt; hi non adiumento ceteris, ſed calamitati eſſe ſolent; vt ipſe parens eloquentiae M. Tullius non vno in loco teſtificatus eſt; quos ego non ſecus atque furioſos tanto magis fugiẽdos eſſe iudico, quanto ſunt paratiores, quàm qui eloquentiae arma non habent, & inſtructiores ad nocendum. Atque, vt in his duobus gradibus vtilium magiſtrorum poſteriores prioribus antecellũt; ſic de duobus hominum generibus alios adiuuare cupiẽtium priores profecto tanto ſunt poſterioribus omnibus praeponendi; quãto plus ad alios excitãdos valent exempla, quam verba. ſed nullum ex his generibus mihi videtur eſſe perfectum, ſi aliorum praeſidijs nude-

nudetur. Aduertite obſecro, veſtros animos, patres ampliſſimi, neſcio quid magnum & admirabile iampridem animo cõceptum, & aliquot annos in pectore penitus incluſum, nunc demum geſtit in lucem erumpere. Dico nullum generum ſuperiorum auulſum a ceteris ipſum per ſe ſatis eſſe perfectum. namque ſapientia etſi per ſe ſola probatur intelligentibus; ad imperitae concionis animos regendos vim ſatis magnam habere ſola non poteſt. Non diſputo in praeſentia, quorum hoc vitio accidat: ita certe euenire quotidie ſentimus, ſi ad ſapientiam accedat eloquentia, erit illa quidem aliquanto fortior, verum fac abeſſe vitae dignitatem, quantum demum oratio quamuis prudens & ornata virium habebit, quam eius, qui dicit, vel ſcelerata vel flagitioſa vita confutet? honeſtae vero vitae ſplendor etſi magis ipſe ſolus proficit, quàm ſine hoc vno cetera; ſaepenumero tamen vel ad conſilium dandum in rebus difficillimis, doctrinae, vel ad reflectendas aut concitandas populi mentes, eloquentiae ſubſidia deſiderabit. Is igitur erit doctor Chriſtianus omni laude cumulatus, mea quidem ſententia hoc tã graui dignus nomine, qui & quãcũque rem ſapienter prouidendo, & prouiſam copioſe ornateq; loquendo, & vitam caſte ſancteq; degendo, populi concionem bona docere, mala dedocere ſic poterit; vt & intelligenter, & libenter, & obedienter audiatur. non enim credi,

di, non amari, non ſperari poteſt, quod intelle-ctum non eſt; nec in mentes & ſenſus hominũ intrat, quod audiatur inuite; nec intelligenter audiuiſſe & vidiſſe prodeſt, niſi parenti. Tenemus tandem aliquando patres ampliſſimi, tene mus quem tanto ſtudio & labore quaerebamus; aut, vt vere loquar, huiuſmodi quidem neminem habemus; ſpeciem tantũ eius quamdam verbis expreſſam animo continemus: quẽ ego ſi praeſentem intuerer, non illum lacinia conarer retinere; ſed vndique, ne qua elaberetur, arriperem; neque prius dimitterem, quam nos omnes docuiſſet, quibus ſemitis, quibus gradibus, quo iam ipſe perueniſſet, poſſemus adſcendere. idẽ vos credo faceretis, idem ab eo precaremini, idem vniuerſi efflagitaretis. magnum enim opus eſt, patres ampliſſimi, opus eſt magnum & difficile, tot res & tantas vnum aſſequi, cũ vnaquaeque vix diuturna hominis vita videatur eſſe contenta. Primo capite omnis cognitio diuinarum & humanarum rerum, quoddam Chriſtiani doctoris inſtrumentum: altero vis eloquendi tamquam inſtrumenti tractatio, diſtinctio, expolitio cõtinetur: tertio virtutũ vniuerſus ornatus, firmamẽtum vtriuſque partis ſuperioris atque robur. his omnibus de rebus polliceor me quinque diebus eſſe dictu-rum. nunc, dum primam partem explico, oro vos atque obſecro, vt ea benignitate, qua ceteros ſoletis, verba mea audiatis. Etenim quam mul-

multiplici & varia cognitione rerum, quanta ſapientia opus eſt ei, qui ſit futurus vitae magiſter, populi Chriſtiani rector, temperator animorum, dux omnium per tot tantaq; pericula ad altiſſimum beatorum domicilium, magno labore & ſudore contendentium? oratorem ſuum omnes antiqui dicendi praeceptores negant in cauſis forenſibus atque communibus, grauiter ſatis & magnifice poſſe verſari, niſi plurimarũ & maximarum rerum ſciẽtia pectus ante complerit. & in re tam tenui, vbi nihil niſi pecunia, vel ad ſummum ciuitas, libertas, exiſtimatio, denique vita agebatur; tamen erant tam diligentes & moroſi: nos quemuis impolitum hominẽ, rudem & ignarum bonarum artium, ſtipitem, inquam, aut lapidem huic tãto muneri praeficiemus? & populum Chriſti morte ab interitu vindicatum, eiuſdem ſanguine redemptũ a crudeliſſimis atque taeterrimis hoſtibus humani generis, ad vitam beatam & immortalem, denuo quaſi creatum atque generatum ei committemus, cui vix quiſquam ſuae rei familiaris curationem recte putet poſſe committi? Quid oratores commemoro? quid artifices nobiliorum artium, quae praeſtantia ſua magno in honore ſunt apud omnes nationes? nemo veſtrum ſuos agros villico ruſticarum rerum experti, nemo pecuniae procurationem & diſpenſationem huiuſmodi tuendae rei familiaris imperito; nemo aedificationem alieniſſimo ab ar-

chi-

chitectura commendat.dicam breui.quidquid alteri mandandum eſt, quod probe curari conueniat.quis eſt tã ſtultus, qui non eius rei bene peritum & intelligentẽ hominem ſedulo perquirat? ſola ne igitur ſalus animorum aut tam expedita eſt & facilis, vt nullã curatoris & magiſtri ſapientiam requirat; aut tam exigua & tã vilis, vt quae vel minimis rebus tribuitur, ei vni non ſit tribuenda diligentia? Caluinianorũ iſta ſunt inſtituta, quibus cum primum nouus Chriſtus (Antichriſtũ dicere debui; nihil enim mihi videtur intereſſe, cum nouus Chriſtus nemo poſſit eſſe, niſi hoſtis primi) ſtatim igitur vt nouus Chriſtus nuper inter alpes e caelo delapſus, ſcilicet, ad corrigendos errores ab illo Chriſto per Apoſtolos & eorum ſucceſſores, ad nos vſque tranſmiſſos, neſcio quid in aures eis, conuiuiorum crapulam exhalantibus adhuc, & nihil aliud niſi ſacrilegia & inceſta meditantibus inſuſurrauit; veluti magico aliquo carmine facti repente ſapientes, Hieronymum, Auguſtinum, Baſilium, Gregorios, omnes denique veteres populi Chriſtiani doctores prae ſe cõtemnunt. Vidi ego anno ſuperiore, cum iter facerem per Galliam Narbonẽſem in taberna diuerſoria quemdam ex illo grege tanta doctrina, vt nihil plane ſciret; tanta grauitate, vt ſtabulo iumentiſq; praeeſſet; tanta modeſtia, vt ſtabularius hebes & indoctus, illius vici magiſtrum ſe eſſe profiteretur. Recte illi quidem

ad

ad omnes res diuinas & humanas euertendas ex lacu Lemano ſubito emerſi, doctrinam, qua continentur illae, contemnunt. facile namque eſt ſine praeceptis, aratorum arua ſegeteſq; corrumpere, & firmiſſima tecta diruere ſine architectorũ diſciplina. Nos vero patres ampliſſimi, qui, quae ſunt ab iſtis furijs corrupta vel euerſa, in antiquum ſtatum, quantum in nobis eſt, reſtituere velle debemus; quantum cuique deeſſe intelligemus de ſumma rerum magnarum atque artium ſcientia, tam eum longe à perfectione Chriſtiani doctoris abeſſe putemus. Poſſem equidem commemorare quamplurimos; qui cum in omnibus vitae partibus eſſent admirabiles atque perfecti, quòd ſe a doctrina imparatos eſſe cognoſcerent, a populo docendo ſemper refugerunt, neque vllam huius muneris partem attigerunt; niſi quantum aliquando nata neceſſitas, & inſtinctus numinis diuini cogebat. nimirum intelligebant illi viri excellentes, indoctos homines quamuis optimos, ab officio multitudinis inſtituendae eſſe remouendos. Ego vero, quantum aſſequi cogitatione poſſum, multorum eadem de re monumentis non negligenter perlectis, duplicem rerum cognitionem eximio doctori Chriſtiano neceſſariam eſſe arbitror. vnam earum, quae propriae ſunt huius muneris; alterã earũ, quae cum ad illas percipiẽdas & tractandas magnũ adiumentum praebeant, extrinſecus aſſumendae

dae ſunt. illa Theologia vocatur a Graecis; haec omnes humanas diſciplinas, aliaſq; res praeterea non paucas comprehendit. Ac Theologiae quidem, de qua ſola nobis hodierna die verba facienda ſunt, magnitudo & dignitas tāta eſt, vt etiam ſine vlla ſpe fructus, incredibili amore ſui debeat noſtras mentes incendere; fructus tam iucundus & neceſſarius, vt etiam ſine dignitate, ſola ſpe vtilitatis, omnium in ſe ſtudia poſſit conuertere; ratio diſcendi tam expedita, vt etiam ſine dignitate & emolumento, ipſa facilitate nos ad cognoſcendum inuitet. quid enim maius, quid auguſtius, quid diuinius excogitari poteſt illa doctrina, cuius materia ſubiecta Deus eſt, finis Deus, auctor idem Deus, forma ipſa digna Deo? Ponite vobis ante oculos patres ampliſſimi, omnes artes ab hominibus inuentas, quae propter earum rerum quas docent, magnitudinem, aut propter extremi eius quo referūtur, praeſtantiā, aut propter inuentorum gloriam, aut propter exquiſitum aliquod & ſingulare docendi genus, commendantur, ex hac contentione magis diuinae doctrinae ſplēdor elucebit. Illae humi penitus iacent: &, ſi quando ſe ſe altius erigere conantur, non longe tamen ab humo recedunt: haec relictis terris, aerem ſuperat, & procul ab hominū oculis abſtracta, caelum ipſum, & illas quae ſolo animo cernuntur, incorporeas mentes celeri atque arduo volatu tranſcendit. illae rerum huma-

Greg. 20. Moral. ca. 1.

manarum peranguſtis regionibus circunſcriptae, ſi quando diuinas attingunt, transferunt ad humanas: haec in latiſſimo rerum diuinarũ campo libere peruagata, ſi quando tractat aliquid de humanis, traducit ad diuinas. illae partim quae poſitae ſunt in hominum vita & moribus, partim obſcuritatem naturae, partim numerorum magnitudinem, ſonorum conuerſionumq; caeleſtium rationem explicant, quae vero prae ceteris ampla diuinaq; habetur, & in rebus ab omni materia ſolutis pertractandis occupata eſt, ea ſolum de Deo, mentibuſq; ſingularibus tradit, quae humana ratio conſequi poteſt, cauſas ex effectis inueſtigans: at haec noſtra diuino numine nobis afflata, philoſophis antiquis penitus ignota ſapientia, cum nihil doceat, quod non aut Deus ipſe ſit, aut referatur ad Deum, permulta declarat, quae ſuapte natura illuſtriſſima, nobis ob imbecillitatem animi obſcuriſſima, cum a nemine viribus ingenij cognoſci poſſent, omnibus credere volentibus diuina benignitate patuerunt. noſtra eſt vnius & eiuſdem naturae triplex hypoſtaſis ſola proprietate diſtincta: noſtra mirabilis illa mundi molitio, & primorum hominum tamquam alterius mundi minoris tam ſollers, tam ſtabilis, tam accurata fabricatio: noſtra eluuio terrarũ, & animãtium ſemina, Noe diligentia & labore ſeruata, noſtra diuina humani animi origo, noſtra Chriſti veri Dei hominiſq; vita & mors.

s. Th. 1. p. q. 1. ar. 3.

noſtrae ſalutares peccatorum expiationes, noſtra mortuorum ἀνάστασις. noſtrum iudicium de omnibus hominibus formidoloſum. noſtra ſpes vere beatae, & aeternae vitae. quibus de rebus aliiſq; permultis, quae ſunt propriae doctrinae diuinae, ſi quid aliquãdo nõ nulli Graecorum ſapientes tetigerunt; aut tam inepti fuerunt, vt ridendi ſint; aut tam impij, vt deteſtandi. quare ſiue ſapientia eſt, quae ſummam rerum omnium cauſam intuetur; haec ſola profecto, quam accepimus a Deo, perfecta prae ceteris, & abſoluta ſapientia nominãda eſt; quae tota in explicatione Dei, a quo omnia ſunt orta, verſatur: neque communia quaedam & peruulgata perſequitur, quae noſtra mens vi ſua videre, & explorare penitus poſſit; verum ea, quae cum ſint maxime propria ipſius, ita latent; vt a nemine, niſi cui vel per ſe, vel per alios ipſe detexerit, perſpiciantur. ſiue de Laert. li. 3. ſententia Platonis earum rerum ſcientiã, quae ſola intelligentia comprehenduntur, vereq; ſunt, neque oriuntur & intereunt, ſapientiam appellamus; haec vna maxime omnium tã graui nomine digna cenſenda eſt, quae ad recondìtiſſima diuinitatis myſteria, vnde humanae ſcientiae prorſus excludebantur, ſola penetrauit. ſiue Ariſtotelis iudicio ſapientiam volu- 6 Eth. c. 3. mus eſſe earum rerum, quae ſunt honore digniſſimae natura ſcientiam & intelligentiam; cui potius hoc tam illuſtre nomen tribuẽdum

eſt,

eſt, quam caeleſti diuinaeq; doctrinae? quae de natura illa omnium praeſtantiſſima ea nobis explicat, quae quo minus hominum generi ſunt nota natura, eo maiore apud omnes in honore & pretio eſſe debent. Fuerit ſane Thales Mileſius omnium opinione ſapiēs: fuerit Anaxagoras ille Clazomenius: fuerit Solon Salaminius: alij permulti fuerint popularium ſuorum aeſtimatione ſapientes; quod illis eximia quaedam, & admirabilia, & diuina tenere viderentur. ego ſolum illum ſine adiunctione aliqua appellari arbitror ſapiētem, non qui multa commentus pauca quaedam de diuinitate. fuerit mente complexus, neque magna, neque abſtruſa, vt illi fecerunt: ſed qui ex illa perfectiſſima ſcientia, ac beatae mentis velut ex altiſſimo gurgite tantum hauſerit, quātum ipſius ſupremae naturae bonitas cum hominibus cōmunicandum eſſe iudicauit; permultaſq; res nō acie ingenij ſui, ſed diuinae liberalitatis munere cognorit, quas nemo nec hominum, nec caeleſtium cogitando fuiſſet aliquando conſequutus. Quantus in rebus, quae tractantur, ſit ſplendor, vidiſſe vos opinor patres ampliſſimi, finis vero quanto eſt omnium humanarum ſcientiarum atque artium fine potior? quanto diuinior? quanto optabilior? philoſophiam vniuerſam, quae eſt laudandarum artium omnium procreatrix & quaſi parens, ad non nullam ſimilitudinem Dei conſequendam Plato

Ariſt. 6. eth. ca. 7.

Amm. in Porphyr. prooem.

voluit referri; vt, quem ad modum Deus res omnes & cognoſcēdo intuetur, & prouidendo gubernat; ſic qui philoſophiam perdidicerit, cuius vna pars cognitionis eſt, actionis altera, tum rerum omnium naturas, quoad eius fieri poſſit, animo contempletur, tum animi concitationes, & cetera, quae ſita ſunt in nobis, conſilio moderetur & regat? Ariſtotelici autem philoſophiam ad vitam beatam pertinere tradiderūt, quam cum illi in praeſtantiſſima naturae noſtrae functione, id eſt cōtemplatione Dei ponant; efficit hoc illa pars philoſophiae, quae ſcientia ſola cernitur, vt & res diuinas, & naturam, quaſi quamdam artem Dei, mentis oculis inſpiciamus; ex quo θεωρητικὴ nominatur a Graecis: quae vero continetur actione, ſedatis motibus turbulentis, ad ea intuenda praeparat animi tam quam caeli quamdam ſerenitatem. Honeſti ſane & praeclari fines. verum aut proximi, & intimi philoſophiae non ſunt, cū veritatis cognitio, & honeſtas actionis propius vim eius attingant; aut naturae ſunt humanae terminis & regionibus circumcluſi. quiuis enim noſtrū poteſt & ad illam Dei ſimilitudinem philoſophicam, ſuis ipſe praeſidijs, & ad hanc naturae noſtrae conueniētem diuinarum rerum cognitionē vitamq; beatam, ſtudio & induſtria peruenire. At Theologiae noſtrae ſumma eſt fides, ſpes, caritas. fide, ad quae propter infirmitatem noſtram nō poſſumus aciem

men

mentis intendere, ea tam quam in quodam ſpeculo intelligẽtia videmus: ſpe, ad ea, quae non cernimus ipſi, ſed eſſe credimus, exſpectanda, generoſa quaedam virtus animi confirmatur: caritate, ad ea diligenda, quae & eſſe credimus, & conſequuturos nos eſſe ſperamus, voluntas accẽditur. fide ad Deum accedimus; ſpe iam ante adeptionem quodam modo tenemus; caritate cum eo copulamur. fides tandem aliquando cedet, ſpes euaneſcet, caritas vna permanebit. fidem cedentem illuſtris adſpectus excipiet, fugiẽtem ſpem poſſeſſio ſtabilis conſequetur, caritatem corroboratam, & praeſentia & poſſeſſio tanti boni vehementius inflammabit. Ad has tres plane caeleſtes animi virtutes, quae non hominum induſtria pariuntur, ſed ab illo perenni fonte diuinitatis ortae mirabiliter in noſtrum pectus influunt, alendas, confirmandas, augendas omnia praecepta, omnes rerũ geſtarum expoſitiones, omnes praedictiones diuinorum vatum, omnes admonitiones & ſententiae dirigendae ſunt. eodem ſpectant inſtituta diuina ſine ſcripto ab apoſtolis tam quam per manus tradita poſteris eodem Eccleſiae: maximorumq; pontificum decreta: eodem ſapientum explanationes, & ſubtiliores eorum, qui in ſchola verſantur, diſputationes. Itaque S. Auguſtinus, quicumque neque fidẽ ex litteris ſacris inſtruat, neque ſpem erigat, neque caritatem inflammet incen-

1. Cor. 13.

1. de Doct. Chriſt. c. 36. & 38.

dat, eum non dum intellexiſſe, conſtanter aſſeuerat; magiſq; putat illum interpretem eſſe laudandum, qui haec tria perficiat explicando, licet ab eius, qui ſcripſit, ſententia longius aberret: qui vero tribus hiſce virtutibus nixus, ita contento curſu feratur in caelum; vt nulla res eum non dicam reuocare, ſed retardare poſſit; eum affirmat diuinorum librorum non niſi ad
Cap. 1. alios erudiendos indigere. Paulus autem in epiſtola priore, quam ad Timotheum dedit, grauiter eos reprehendens, qui ad inutiles de fabulis neſcio quibus, & genealogijs concertationes diuinis libris abuterentur, exclamat finem eſſe praecepti caritatem de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. De corde puro, quia niſi animo libero ab omnibus affectionibus hu-
Aug. 1. de Do. Chriſtiana ca. 40. manis, & perpurgato, vt quod oporteat ſolũ, & quemadmodum oporteat, ametur, caritas non poteſt eſſe perfecta. de conſcientia bona, quoniam debilitatur & frangitur ſpes adipiſcendi, quod amas, ſi cuius te peccati conſcientia perturbat. de fide non ficta, propterea quod quorum fides eſt ſimulata & falſa, hoc eſt qui vel quod credere prohibentur, credũt, vel non credunt quod credere iubentur, vel quod non credũt, cum debeant, ſe credere ſimulant & fingunt; hi neque Deum vere & ex animo diligũt, & illius conſpectu ſe temere fruituros eſſe confidunt. Ac rurſus ad inſtitutam reprehenſionem ſubito reuertens, quibus in ſacro non libro-

brorum explanatione haec tria propoſita non fuiſſent, eos affirmat ad inanẽ & ſtultam loquacitatẽ eſſe conuerſos: cum, & quid loquerẽtur, ipſi neſcirent, & quae neſcirent, tamen aſſeueranter loquerentur: ita prorſus erat neceſſe, vt amentes gubernatores qui neque clauum rectum tenere poſſent, neque ſcirent quam in partem vela dari oporteret, in ſcopulos & vada impetu caeco reperentur; vnde, niſi fracta naui, numquam emergerent. Verum quantum haec ſcientia caeleſtis omnibus & ſcientijs & artibus humanis anteponenda eſt, cum fines illarum tanto ſint huius fine inferiores? Tertia ſequitur auctorum contentio, in qua quae tandem poteſt eſſe controuerſia? Non laudabo ſummos illos homines, a quibus libros diuinos accepimus fuiſſe conſcriptos. non dicam Moſem in clariſſimam familiam adoptatum Aegyptiorum regum, non modo liberaliter, ſed etiam regio more educatũ, omnibuſq; diſciplinis & litteris qua ab ea gente Graeci tot poſt ſaeculis acceperunt, ſumma cura per ſapientiſſimos viros eruditum ad eam magnitudinem perueniſſe, vt & verbis & rebus omnium opinione longe plurimum valeret. non commemorabo Salomonem regem, cuius non nulla ſcripta in diuinis libris habemus, cum tãtum ei diuinitus datum eſſet ſapientiae lumen, quantum neque habuiſſet ante quiſquam, neque habiturus eſſet, omnium rerum naturas,

Exo. 2. Act. 7. Baſil. ho. 1. in Exã.

3. Reg. 1.

cauſſas, vires animo perueſtigaſſe. nihil magni-
Dan. 1. ficentius de Daniele praedicabo, qui regis Ba-
bylonij iuſſu Caldaeorum doctrinis imbutus,
omnium eſt maximarum rerum ſcientiam con-
ſequutus. tacebo illud etiam, Paulum apoſto-
Act. 22. 26. lum & a prima pueritia litteris Hebraeorũ fuiſ-
ſe diligenter inſtitutum in vrbe clariſſima, do-
ctiſſimo praeceptore, optima diſciplina; & de
Graecorum rebus didiciſſe tantum, vt ne poe-
tas quidem eorum ignoraret, Aratum, Epime-
nidem, Menandrum. non abutar illa Porcij fe-
ſti voce, Inſanis Paule, multae te litterae ad
inſaniam conuertunt: quae facile teſtatur &
Apoſtoli qui pro ſe dicebat doctrinã, & eius,
qui in media oratione ſic exclamauit, admira-
tionem. Harum tot tantarumq; rerum iacturã
non moleſte feram; quia non eadem alijs de
omnibus vere dici poſſunt: video enim opilio-
nes, & bubulcos, & piſcatores exſtitiſſe quoſ-
dam; quorum monumenta ſacra diuinaq; ha-
Act. 4. bentur: video Petrum & Ioannem admiratio-
ni fuiſſe Iudaeis eo magis, quod idiotae eſſent,
& omnis doctrinae liberalis expertes. nihil igi-
tur eorum exaggerabo verbis, quae, vt in qui-
buſdã etiam mirabilia fuiſſe fateamur; in pleriſ-
que nulla extitiſſe negare nequeamus: ne dum
alios laudibus efferimus in caelum, alios ad ter-
ram, aut etiam ſi fieri poteſt, infra terram abij-
cere ac deprimere videamur imprudentes: il-
lud tantum afferam, quod aeque conueniat in
om-

omnes diuinorum librorum auctores: quaeſo diligenter attendite. Excellentes illi homines, qui liberales artes ac diſciplinas vel primi repe rerunt, vel ab alijs inuentas locupletarunt, vel iam ſatis locupletatas accuratius paulo quam ſuperiores compoſuerunt, & ſi non erant auxilio diuino deſtituti, viribus tamen ipſi ſuis nitebantur. quo circa fuerint illi quidem ingenio praeſtantes, aſſiduo vſu exercitati, variarũ cognitione rerum prope diuini; flagrarint incredibili ſtudio, & cupiditate veri videndi; tantam diligentiam adhibuerint, quantam poſſumus cogitare maximam; fugerint hominum coetus; cibum potumq; neglexerint, dies noctesq; vigilarint, omnia ea fecerint, quae nos vix adduci poſſimus, vt a quoquam facta fuiſſe credamus, certe cogitando & meditando nihilo plus aſſequuti ſunt, quam quantum humanae mẽtes humi ſtratae ſuſpicere potuerunt. nihil caeleſte illi, nihil diuinum, nihil penitus a noſtra cogitatione ſecluſum, ne ſuſpicionibus quidem obſcuris, attigerunt. At noſtri ſacrorum librorum ſcriptores, numine afflatuq; diuino multo altius euecti, quam quo poſſent humanae mentes adſcendere, tantum animo viderunt; non quantum ingeniorum acies tulit, ſed quantum eos Deus voluit videre, voluit autem tantum, quantũ erat non ipſis modo neceſſarium, quos ita mirabiliter ſubleuarat; verum illis etiã omnibus quos paucorum opera ſtatuerat errore

Digitized by Google

liberare, & excitare ad ſpem immortalitatis aeternae perfruendae. itaque vt breuiſſima ſtatura puer impoſitus in turrim editam & excelſam multo longius latiuſq; proſpicit in omnes partes, quam quiuis alius quamuis procero corpore ex humili & depreſſo loco; ſic illi quãuis hebetes & tardi, quamuis agreſtes & impoliti, tamen ex illa altiſſima ſpecula, in qua eos vis numinis diuini collocarat, longe plura proſpexerunt, quam omnes ſapientes in hac humilitate & infirmitate naturae depreſſi. Miſſos facio ceteros, quorum partim ante Chriſtum natum, inſtinctu diuino concitati res penitus abditas & latentes poſteris aperuerunt, partim cũ ipſo Chriſto, aut cum ijs qui Chriſtum viderant, colloquuti, eiuſdem numinis afflatu omnes prope gentes ad nouum quoddam & illis temporibus inuſitatum vitae genus traduxerunt. Moſes & Paulus duorum populorum a Deo delecti duces, quorum alter Hebraeis ex miſera ſeruitute liberatis, praeſcripto diuino, leges tulit; alter omnibus fere nationibus errore & ſuperſtitione caecis, in illa taeterrima nocte facem verbis factiſq; praetulit; vt ingenio & doctrina fuerint Graecorum ſapientibus inferiores, diuinis muneribus & donis illos omnes longe multumq; ſuperarunt. Eſto; neuter, vt ſanctiſſimis doctiſſimiſq; viris placuiſſe intelligo, beatam illam immortalemq; naturam quoad vixit, oculis mẽtis adſpexerit: certe quan-

tum

tum hominibus viuentibus hanc vitam mortalem & caducam, & in ergaſtulo corporis incluſis concedi fas erat, tantum vtrique fuit a Deo tributum & conceſſum. nam ceteris vatibus, aut ſecundum quietem animo ſoluto & libero, & a vinculis corporis relaxato, quae volebat, ſignificabat Deus, quod poſtremum eſt vaticinandi genus; aut quod eſt multo ſuperiore nobilius & praeclarius genus vaticinationis, vigilantibus & ſentientibus, quamuis impedito animo, & multis rerum imaginibus extrinſecus occurſantibus in diuerſas partes ante diſtracto quibuſdam viſis obiectis, partim caeleſtia myſteria patefaciebat, partim quid futurum eſſet, declarabat. At vero Moſi mirabilius atque diuinius res penitus occultas enuntiabat; nullae rerum ſpecies, nullae ſimilitudines extrinſecus inijciebătur, quibus demonſtrarĕtur, quae ab eo cognoſci oporteret; ſed ipſe Deus per angelum aliquem cum eo colloquens, planius & familiarius, quae vellet, exponebat. Quid? Paulus non repentino ſplendore perculſus, & a ſenſibus corporis abſtractus mente in tertium vſque caelum adſcendit? non audiuit ea quae efferre, & in vulgus indicare propter magnitudinem, fas non eſſe arbitratur? non ſtimulis corporis vrgebatur, ne rerum illarum diuinitate, quas ipſi diuina bonitas detexiſſet, immoderata laetitia elatus, inſolenter ſe ſe intoleranterq; iactaret? Quod ſi vel minima munera caeleſtia,

Num. 12. Deut. vlt. Matt. 1. 2. Geo. 37. 40. 41.

Act. 7. Hebr. 2. Dioni. de Cael. hier c. 4.

Act. c. 9. 2. Cor. 12

ſtia,

ſtia, quibuſuis naturae donis, quamuis maximis, genere ipſo potiora ſunt, & omnes, quos ipſe Deus aliqua mirabili ratione ſine litteris, ſine magiſtro, ſine voce docuit, illis lõge praeſtant, qui multa opera, litteris exquiſitis, erudita voce doctoris, magnam opinionem ſapientiae conſequuntur; quanto ijſdem omnibus anteſtare illi credendi ſunt, qui tanto ceteris hominibus diuinitus edoctis antecellũt? Ter in Siciliam inſulam Plato venit, ſi forte reperiret aliquam ciuitatem, in qua nouam illam reipublicae ſpeciem, quam animo conceptam retinebat, re ipſa exprimeret inſtituendo. Deus bone, quantis doctrinae copijs, quo apparatu & ſplẽdore verborum? vt & propter magnitudinem rerum, quas doceret, vulgo iam diuinus haberetur, & propter orationis amplitudine iunctã ſuauitatem, omnes exiſtimarẽt ne Iouem quidem ipſum, ſi Graece loqui voluiſſet, aliter ac Platonem ſuiſſe loquuturum. Quid igitur effecit? quem ſui laboris fructum aſſequutus eſt? quod nauigationis tam moleſtae ſolatium reportauit? ciuitas quidẽm nulla reipubl. formam illam, quam afferebat, accepit: ipſe adoleſcentem nactus vnum nobilem ingenioſum, excelſi animi, apud quem clanculum ſuas illas copias explicaret, vix Archytae Tarentini deprecatione, Dionyſij tyranni crudelitatem effugit: pari ratione ceteri veteris illius Graeciae ſapientes, a ciuitatum gubernaculis exclusi,

Laer. li. 3. Chryſoſt. hom. 2. in epiſt. ad Rom. to. 4.

cluſi,

cluſi, in vmbraculis gymnaſiorum apud adoleſcentulos imperitos rerum ſeſe magnificentius oſtentabant: ſi qui vero prudenter reſpublicas inſtitutis legibuſq; fundarunt, vt de non nullis memoriae proditum eſt, illa inſtituta, illae leges vnius vrbis moenibus, aut certe regionis vnius finibus continebantur, a vicinis ciuitatibus repudiabantur. At Paulus noſter patres ampliſſimi, ſpreta humana ſapiẽtia, reiecto inani eloquentiae ornatu, paene ab Arabia profectus, quo incredibili ardore ad opprimendum naſcentem religionem aduolarat, eodem repẽte, diuinitus mutato conſilio, Syriam, Palaeſtinam, Ciliciam, Aſiam, Graeciam, Macedoniã, Illyricum, Siciliam, Italiã, admirabili caeleſtis doctrinae luce compleuit; hac vna re maxime nobilibus principibuſq; viris commendatus, quod cum artem ſordidam factitaret, ne in media quidem inſtituendarum gentium occupatione, opus vnquam intermittebat, & ne grauis eſſet ijs, quos ad bene beateq; viuendum ſuis praeceptis erudiret, ipſe ſibi victum ſuis manibus & labore quaeritabat: eodem modo ceteri diſciplinae Chriſtianae doctores cum ea docerẽt, quae prudentioribus delirantium ſomnia eſſe viderentur, diſtributis prouincijs, orbem terrarum non modo peragrarunt, ſed etiã errore ac ſuperſtitione liberarunt, vt homines omnibus ingenuis artibus expoliti, rudibus earum, & ignaris; diuites egentibus; opulenti inopibus;

pibus;reges opificibus libẽter obtemperarent. Pro Deus immortalis, quae praeſidia diuinitus oblata ijs fuiſſe credimus, qui nullis humanis auxilijs illud perfecerunt, quod cum aliquãdo philoſophi tentaſſent,tanto rerum omnium inſtructu & apparatu infectum & inchoatum reliquerunt? verum quid homines cum hominibus illos, a quibus libri diuini ſcripti ſunt,cũ omnium bonarum artium auctoribus inepte contendo?quaſi vero auctores illi ſint huius diuinae ſapientiae,qui litteris nobis myſteria caeleſtia conſignata reliquerunt. Longius progrediar patres ampliſſimi, non quam ueritas ipſa patitur, ſed fortaſſe quam iſti humanae ſtultitiae(neque enim ſapientiae) laudatores & admiratores exſpectant. vt illud omnes intelligãt certarum quidem contentione rerum ſcientias humanas a diuina ſuperari, auctorum vero comparatione tanta illas offundi luce & obrui, vt nullo ſint in numero locoq; reponendae. vulgares iſtae artes, ac ſcientiae ab hominibus inuẽtae,amplificatæ,deſcriptaeq; ſunt. etenim praeclara illa & omnibus expleta partibus ſapientia, quae primo parenti generis humani tributa fuerat, pertenui & perobſcura fama multis errorum obtenta velis, vt veritas plane diſpici nequiret,ad poſteros permanarat;& illud ipſum reliquum ſcientiae lumen tam exiguum, & tam obſcurum, ita nocte vitiorum, & impietatis tenebris erat oppreſſum,vt vix ejus vl-
la

la ſcintilla paucis in caligine ignorationis tam caeca praeluceret. tum homines prudentes tantarum rerum admiratione commoti, quae in natura inſunt, notare animo docereq; coeperunt, ac ſenſim alijs aliud adijcientibus, quotidianis acceſſionibus ad eam magnitudinē philoſophia peruenit; vt nihil fere, quod quidem non eſſet penitus ab hominū ingenio ſecluſum, deſiderari videretur. quare in dialecticis, in phyſicis, in mathematicis, in alijſq; fere praeclaris artibus, & quis quamque primus repererit, & quid quiſque ad inuēta ſuperiorum addiderit, demonſtrati ſolet. neque vero crediderim tot res, tam reconditas & abſtruſas ab hominibus quamuis prudentiſſimis, animaduerti ſine ope diuina potuiſſe. verū cum eodem modo quidquid fit, quidquid agitur a nobis diuinum auxilium ſine dubio requirat; etſi omnis humanarum origo diſciplinarum ad Deum referenda eſt, hominum tamen inuenta vere & ſunt, & dicuntur. At noſtra Theologia tametſi multos & varios habuit auctores tam quam Dei opt. max. librarios; aut, ſi mauis, interpretes; non ab his tamen, quorum ille vſus eſt opera, ſed ab ipſo Deo vere dicitur eſſe profecta. nam, vt 1.Petr.2. qui Italicum aliquid Italici ſermonis ignaris declarare volunt, adhibent interpretem, qui quae Italice acceperit, alijs ipſorum lingua fideliter enuntiet; ſic optimus ille rerum parens, & rector cum multa nos docere vellet, quae

per

per nos ipſi numquam animo perueſtigare poſ ſemus, neque diuinas eius patefactiones, caeleſtem quemdam videlicet peregrinumq; ſermonem caperemus; paucorum mentes ad illas arcanas ſignificationes accipiendas excitauit, vt per eos nobiſcum, nō aliter atque cum Gallis, vel Germanis Italus colloqueretur. Moſes ille iudex Hebraei populi & legiſlator, quidam interpres erat Dei. Ieſus eiuſdem gentis imperator, interpres erat Dei. Samuel, Dauid, Salomon, Eſdras, ceteriq; librorum veteris teſtamenti ſcriptores, interpretes erant Dei. denique apoſtoli & euangeliſtae ſiue quid litteris mandabant, ſiue praeſentes voce conſtituebāt, quod a Chriſto accepiſſent, nihil erant aliud, niſi Dei quidam interpretes & adminiſtri. quidquid illi vel voce, vel ſcripto praecipiebāt, non ipſi praecipere putabātur, ſed qui per eos cum hominibus loquebatur Deus. Perquam ſcitū illud eſt, quod in concione quadam ſcriptum reliquit ille Ioannes, qui cognomen ab aureo genere orationis inuenit, ſacros libros velut epiſtolas eſſe quaſdam ad homines miſſas a Deo: eorum autem librorū ſcriptores eſſe, quaſi pueros & tabellarios diuinos. vt non magis eorum, quae ſacris litteris continentur, auctores putandi ſint, qui ſcripſerūt, quam epiſtolarum illi, qui reddunt. Deus patres ampliſſimi, Deus eſt Theologiae noſtrae princeps & parens. ille generis humani magiſtrum ſe eſſe profeſſus,

Chryſ. in Gen. hom. 2. 3. 4. Aug. 12. conf. cap. 30. 31. 42.

Chryſoſt. hom. 2. in Gen.

quae

quae vel ad alios informandos neceſſaria, vel vtilia fore viderentur, paucis, quos tam quam ad manum ſibi habuit, occulto quodam admirabiliq; modo dictauit. horum monumenta qui contemnunt, non hominum ſcripta contemnunt, ſed tacitam Dei, qui fuit ipſis auctor ſcribendi, vocem. quid enim quondam philoſophi non tentarunt, immo quid non fecerunt ad hanc caeleſtē philoſophiam extinguendam? quàm multa Celſus ex illo taeterrimo pectore effudit? quam multa Porphyrius non tam doctrina, quàm pecunijs abundans euomuit? quā multa Iulianus ille trāſfuga leuiſſimus nō modo ſcripſit, vt philoſophus, verum etiam inſtituit & edixit, vt imperator? qua calliditate maiores noſtros litteris etiam, & doctrina liberali priuauit; futurū ſperans, vt ſenſim omnis Chriſtiana philoſophia ex hominum mentibus penitus obliuione deleretur? quam ſaepe alij elati ſapentiae opinione cum noſtris in contentionem venerunt atque certamen, ſi forte ſuis diſputationibus hanc diuinitus nobis donatam ſapientiam ex hominum animis exſtirpare poſſent? Haeretici vero, quam multa moliti ſunt ad eamdem euertendam? quae machinae, quae ſupplicia, qui cruciatus, quod indignae necis genus, a quo tempore Nero primus in noſtros impium & nefarium gladium diſtrinxit vſque ad Conſtantinum Magnum, & ab illo rurſus vſque ad noſtram aetatem (modo Arianis, mo-

do

do Saracenis, modo alijs in miſera innocētium caede bacchātibus) non in eorum corporibus, qui ſtabant a veritate, conſumptum eſt? omnia conſpirarunt, quae valerent ad quamuis diſciplinam opprimendam; doctrina, diuitiae, nobilitas, multitudo, vis: tamen & philoſophos inſolentes & arrogantes, non ſolum noſtri doctores, ſed etiam homines indocti puellaeq; ſuperarunt; & diuites egentibus, nobiles obſcuris, paucis multi ceſſerunt: & imbecillarum mulierum nuda corpora firmiora fuerunt ad ferendum, quàm valentiſſimorum lictorum armatae manus ad cruciandum. quàm multa genera philoſophorum intra paucos annos, aliorum contra ſentiētium diſputationibus ita fracta & extincta ſunt, vt eorum nunc memoriam prope nullam teneamus? quamdiu Ariſtotelis doctrina iacuit in tenebris abdita atque retruſa, cum Platonis philoſophia maxime vigeret? contra nunc Ariſtotele florente; vt contemnitur, vt ignoratur, vt reijcitur a philoſophis ipſis & exploditur Ariſtotelis magiſter Plato? vix ille vir tantus in officinis rhetorum locum aliquem tenet. At noſtra Theologia caeleſtis, ex illis anguſtijs Hebreae gentis, poſt Chriſti mortem ſalutarem educta, quo vehementius multorum & vocibus, & litteris, & armis oppugnabatur, eo longius latiuſq; ſpargebatur & diſſeminabatur in omnes terras atque maria, & ipſa dimicatione corroborata magis, illuſtrior ad
nos

nos vſque permanauit. ex quo profectò perſpicitur, quis diuinae ſapientiae fuerit auctor & princeps, cum eius vim non inſolentia philoſophorum, non rerum copiae, nō generis claritas, non tot ciuitatum opes, non imperatorum crudelitas potuerit ſuſtinere. Quae cum ita ſint, quātum homines ab illa praeſtante aeternaq; natura diſtant; tantum certe eſt inter hoc vere caeleſte Theologiae noſtrae donum, & omnia hominum inuenta diſcrimen. De auctore dixi patres ampliſſimi: reliqua eſt ratio ipſa formaq; doctrinae, quam ego mihi extremo loco propoſueram, cum eſſem de eius dignitate dicturus; quae & ſententiarum varietate & naturalis habitus integritate, & cum eorum qui inſtituuntur, ingenijs conuenientia omnium diſciplinarum formis antecellit. etenim illae ſic traduntur, vt iiſdem verbis plus vno ſignificare non poſſint. at haec diuino munere nobis cōceſſa doctrina, vno eodemq; genere ſermonis, & rem geſtam exponit, & myſteria caeleſtia ſubtili magis & arcana ſignificatione demonſtrat. in illis verba ſola tum propria, tum tranſlata ſignificant: in hac vero diſciplina plane caeleſti non verba modo, verum etiam res ipſae, quae ſignificantur, aliquid deſignant. Illud eſt diuinae ſapientiae cum omnibus facultatibus & artibus & ſcientijs commune: hoc quantūcumque demum eſt, totum eſt propriū ipſius. nihil ſibi ex iſta laude Grammaticorum exqui-

Greg. 20. mor. init. S.Tho. 1. p.q.1. ar. 10.

Diuinae sapientiae auctor

ſitae reconditaeq; litterae, nihil argutiae dialecticorum, nihil oratorum ille apparatus & quaſi pompa decerpit. quin etiam illa ipſa philoſophia, quae rerum tum humanarũ, tum diuinarum cognitionem & cauſarum, quibus eae continẽtur, tradituram ſe eſſe profitetur, nomine quidem verecunda & modeſta, re autem arrogans & impudens & proterua, nullam ſibi partem iſtius poſſeſſionis, ne defrigendo quidẽ ſurculo, vſurpat; diuinae ſapiẽtiae de iure cedit, quidquid dignitatis & ornamenti in hac tam multiplici optimarum artium varietate poſitum eſt, id totum huius vnius doctrinae proprium eſſe confitetur. Poſſunt quidem homines, qui ſine dubio ceterarum diſciplinarum conditores & amplificatores exſtiterunt, ueteres verborum ſignificationes abrogare, inſtituere & promulgare nouas: arbitrioq; ſuo verba fabricari, quibus id ſignificetur quod ipſi velint. poſſunt res iam ante factas ad alias declarandas accommodare: licet non ideo factae fuerint, vt eas ſignificarẽt; vt, ſi quis ea, quae in aliquo proelio contigerunt, transferat ad ea demonſtranda, quae nobis in hoc bello vitiorum atque virtutum efficienda ſunt ad vincendum. poſſunt aliquid facere, quod ipſum, dum fiat, aliud declaret; vt ille fecit, qui filio, ſummis papauerum capitibus baculo decuſſis, Gabinae ciuitatis principes aliqua arte opprimendos indicauit. fingere denique multa poſſunt tum narrando,

Tarq. ſuperb. apud Liu. 1. ab vr. con.

rando, tum deſcribēdo; vt in poetarum fabulis fieri videmus. omnia vero, quae geſta ſint aliquando, ad alia declarāda narrare ac docere; vt non ſolū dum narrātur, myſticas habeāt ſignificationes; ſed etiam tum cum gererētur, aliud aliquid notarent; hoc nullius hominis eſt; hoc ſolius Dei eſt; quo auctore noſtra ſapiētia iure gloriatur. quare in ſcriptis hominum, cuius illa modi ſint, vbi ſententiam eam, quae vi verborum continetur, cogitatione comprehenderis; nihil habes amplius, quod requiras; niſi ſi quid aliquando forte ſit factum, aut a poetis ingenioſe fabricatum alicuius rei indicandae cauſa; vt de papaueribus modo dicebamus; & in poetarum fabulis explicandis viri grauiſſimi fecerunt, S. Aug. fieri poſſe negauit. quamquam in hiſtoria virtutum exempla proponuntur quae ſequamur, vitiorum quae vitemus. & ex rebus in bello geſtis aliqua ſimilitudo peti poteſt, ad hanc vitae Chriſtianae militiam ſalutaribus praeceptis inſtruendam. atque haec multo maxima vtilitas hiſtoriae iure cēſetur: tamen quae commemorantur ſic interpretari, vt Pompeio Chriſtum, Caeſare malum daemonem ſignificari dicas; & huiuſmodi portenta longa & aſſidua commemoratione non excogitare ſolum, ſed etiam mandare litteris, edere, peruulgare; vt neſcio quis aliquando fecit; hominis eſt, ſi quidē ſentit quantam maculam ſuſcipiat, exiſtimationem ſuam contemnentis; ſin autem non

Macr. ſo. ſcip. & in Saturn. Proculus in remp. Plat. 3. de doct. Chriſt. ca. 7.

Geſta Romanorum moralizata.

intelligit quantum flagitium admittat, vel ſtupidi, vel amentis. fabulas autem vel pueriliter & inepte ſine cauſſa, vel ad id tantum, quod accidiſſet, aut in natura poſitum eſſet cum voluptate declarandum, fictas ab antiquis ad noſtram religionem traducere conari, Ianumq; bifrontem, aut tergeminam Hecaten, aut Cerberum tricipitem, aut tres parcas, aut totidem Gorgonas, aut tridentem Neptuni, aut triſulcum Iouis fulmen, aut clauam Herculis trinodem cum Deo trino, & vno comparare, ceteraq; inania monſtra priſcorum; vt non modo ex profanis, verum etiam ex impijs non nemo tentauit: quid quaeſo aliud eſt patres ampliſſimi, niſi gemmas clariſſimas lutulentis conculcare pedibus, & ſplendorem diuinarum rerum impuriſſimorum hominum ſordibus obſcurare? At in litteris diuinis, cognita vi & ſignificatione verborum, ſiue ſuam quodque ſedem obtineat, ſiue non impudenter migrarit in alienã; quae, pro Deum immortalem, ex rerum ſignificatione ſubtilitas, quae diuinitas ad cogitandum, quanta copia, quam grata & iucunda varietas ad dicendum oſtenditur? Illac veteris legis caerimoniae vmbram quamdam habebant veritatis, & quaſi notae quaedam erant atque ſigna eorum, quae exſpectabantur: quam multa hinc, quam nouae ſententiae, quàm admirabiles exiſtunt, quantus vtriuſque teſtamenti & veteris & noui quaſi concentus reperitur? Res

a Chri-

a Chriſto geſtae, praeſertim in ſanandis corporum morbis, quid nobis faciendum ſit in animis curandis oſtendunt: quanta ſententiarũ ex hoc vno fonte vis, quàm copioſum orationis flumen erumpit ad conformandos hominum mores, ad vitam inſtituendam, ad monendũ, ad cohortandum? Quae illuſtribus quondam viris vnius Dei cultoribus tum veteri lege, tum ante legem latam naturae praeſcripto bene beateq; viuentibus acciderunt, liberatoris noſtri facta ac diſcipulorum, ſollemnes Eccleſiae ritus caerimoniaeq; ſacrae quamdam imaginem illius hierarchiae caeleſtis habent & diuinae vitae, quam ſperamus: quàm immenſus campus aperitur, quàm infinita ſilua proponitur & ad commentandum & ad loquendum? quàm abſtruſae ſententiae, quàm graues ad erigẽdam ſpem ſuppeditantur? Teſtes ſunt libri virorum & ſapientiae & vitae laude praeſtantium; qui profecto neque vbertatem, neque grauitatem, neque varietatem tantam haberent; niſi illi a quibus conſcripti ſunt, omnes litteras diuinas explanandi vias incredibili ſtudio fuiſſent, cura, diligentia perſecuti. teſtis vna S. Pauli epiſtola ſcripta ad Hebraeos, in qua mirandum in modum elucet veterum caerimoniarum explicatio, conueniens Eccleſiae moribus & inſtitutis. teſtes reliquae tum eiuſdem, tum aliorum apoſtolorum litterae diuinae, quae hac tam multiplici veterum prophetarum ſcripta interpretan

di ratione dici non poteſt quanta ſint & copia refertae & varietate diſtinctae. neque vero tam diuerſae interpretandi rationes quidquam habēt ſimile illis ineptijs; Pompeio Chriſtus, Caeſare daemon improbus deſignatur. quorum nihil, neque qui res geſſerunt, neque qui narrarunt, aliquando cogitarant. ſed omnia, quae humana mens vere & apte excogitare poteſt in illis generibus explicandi, & multo etiam plura quam quiſquam aſſequi cogitando poſſit, declarare nobis ille voluit, a quo omnis noſtra philoſophia manauit Deus. neque vna ſententia alteri ex diſſimili genere aduerſa eſt, vel alia quauis ratione obſiſtit: verum omnes ab vna, quae vi & genere verborum conficitur, velut a capite ortae, mira quadam inter ſe conſenſione
4.Mor.c.1. & ſocietate conſpirant. illa, ſi S. Gregorio credimus, tam quam facies diuinarum litterarum eſt; mens ipſa intus penitus incluſa latet. qui verba ſolummodo vidit quam vim habeant, is diuinam ſapientiam veluti de facie tantum nouit: mentem ipſam occultoſq; ſenſus ille perſpicit, qui aſſiduo vſu poteſt ab alijs, quae verbis concluſa ſunt, ad quae rerum ſignificatio-
Greg. ibid. ne ducimur, animo peruenire. veriſſime idem ille ſcriptū fecit; quanto quiſque magis in verbis atque in litteris diuinorum librorum haereat, tanto eum ab illorum intelligētia longius abeſſe. quanto igitur ipſa forma ſermonis haec praeſtat omnibus diſciplinis ac ſcientijs huma-
nis;

nis;cùm illae vno ſint interpretandi genere cõtentae; haec, quattuor tam inter ſe diſſimiles ac diſpares rationes accipiat explanandi? non dubito patres ampliſſimi,quin hanc tantam varietatem cum ad cogitandum vberem, tum ad ornandũ amplam atque magnificam eſſe iudicetis. Verum non ſatis habuit Deus opt. max. diuerſis generibus ſignificandi multiplices declarare ſententias; niſi vno illo & eodem genere, quod in verbis proprijs tranſlatiſque conſiſtit, miram quamdam oſtentaret diſſimilitudinem & copiam,ſolaque verborum ſignificatione multas nobis & valde diſiunctas ſententias explicaret. nam inuentores & principes communium artium (homines nimirum erãt)quod ipſis venerat in mentem,id videbant;quid alijs eadem de re cogitantibus, conſequentibus annis occurſurum eſſet, non videbant: cum tamen alia permulta vere & cogitari & dici poſſent. itaque dederunt operam, vt quamcumque complexi eſſent mente ſententiam, eam ſic verbis exprimerent, vt alio ſcripti ſignificationem trahere non liceret. quod ſi quando parum diligenter aut verbi aut ſermonis ambiguitatem declinarunt, vt duae pluresve ſententiae accipi poſſint; vna eſt tamen quae in eorum animis inſidebat, quam nobis oratione aperire voluerunt;ceterae quãuis verae,quãuis vtiles,quamuis neceſſariae ab illorũ mentibus, & voluntatibus erant prorſus alienae. At vero

Aug. 12. conf.c.31. 32.&9.de doct. chr. c.2.& 27.

Deus, cui nihil eſt praeteritum, nihil inſtans, qui omnia, & quae fuerũt & quae futura ſunt, non aliter ac praeſentia contuetur, cum ſacros libros quos habemus, ipſe dictaret; quaecumque ſententiae legentibus & de rebus eiſdem cogitantibus, munere vnquam ipſius atque dono in mentem erant venturae, eas perinde cernebat, quaſi occurriſſent. Quocirca manus eorum & ſermonem, quos tamquam librarios & interpretes ex tanta hominum multitudine ſibi delegerat, ita mirabiliter temperauit, vt eodem genere verborum omnes illae ſententiae comprehenderentur; ſiue hoc etiam diuino beneficio illi ipſi viderint qui ſcribebant, ſiue vnam tantum ſententiam illi cognorint, ceteras ignorarint. Ac debet illa quidem potior videri, quam illi cogitarunt, qui ſcripſerunt; ſed cum auctor praecipuus huius philoſophie caeleſtis omnes iam ante viderit, & nullam non intelligi voluerit a nobis; nulla reijcienda eſt, quae neque cum fide, neque cum veritate pugnet, & cum antecedẽtibus, & conſequentibus ſententijs apte cohaereat, ſiue alijs diuinarum litterarum locis, ſiue coniecturis tantummodo veriſimilibus comprobetur, ſi praeſertim ſacrorum interpretum accedat auctoritas. At enim haec ſententiarum ex eodem genere orta varietas perturbationem magnam affert. nullam omnino intelligenti. quid ita? quia omnes ab errore quàm longiſſime abſunt,

Aug. 3. de doctr. Chr. c. 2. & 27.

ſunt, cum domina rerum veritate mire conſentiunt. ſi qua vero cum falſitate coniuncta eſt; illa reijcitur, & exſibilatur: quo mirabilior ac diuinior nobis doctrinae caeleſtis forma & ſpecies videri debet, quae ſine confuſione aliqua, vna & eadem quaſi facie verborum, tantam ſenſuum varietatem & tam multiplicem tegat.

Aliae quattuor reliquae orationes, quas eadem de re Perpinianus pollicetur, deſiderantur.

FINIS.

Erra-

Errata ſic corrige.

Pagina 1. linea 9. B. Eliſabethae. 2.14.incitamenta. 6.29. perſpicieris.8.4.qui nihili.10,15.reuerentiam. 23.15.vitam. 27.1.hominum.27.4.queant 32.16. Aegiditanus.33. 17. ſine vlla.35. 2.gratiam.37.19.hominum ante perfidia. 39.29. Luſitaniam.43.25.offerebat.46. 22.quidquid. 47. 26. armorum ſtrepitu.55.19.propriae.ibid.23. animi.56. 8. verbis. 66. 2. cum ſupplicem 74.5.efficta. 87. 19.bonitate. 93. 28. nullam tum.99.19.noſtra.101.30.illius.102.16.eſſe.105. 1. copioſe, niſi etiam.ibid.26.in re.ibid.27.animum.107.29.tritici modius.108.11.habeantq.ibid.10.hoc malum.ibid.26. perditiq. famem tolerabant.111.30.regnis.129.9.gauderet auia?130.24. quos ſuae.139.5.id in ſummo.141.13.cum palam.142. 9. tot ſanctiſſimis.ibid.21.totius terrarum orbis.145.24.imitando. 148.25 ille.ibid.26.gereret morem,151.12.poſſint.154.28. tantam.161.1.frequenter. 162. 26. quae concurſatio. 163. 4. laetum feſtumq.177.20.dedicaris.179.4.Dei munera.182.13. vim habere.183.23.illaq.maxime.187.9.eius praecepta.188. 14.vita maius. 190.22,& gubernemus,198.29.euaſurum.206. 5.maximae.209.2.eos a vobis.ibid.24.permiſſu.210.28.debilitata menſ.212.3.paene memoriae facile.215.14 fortiſſimiq. 217..3.quam.220.21.peritia.226.6,educatorem.232.8.praeſcripſiſti atque formam. 254. 4. prius differendi praeceptis. 255.24.percepta.283.15.gignit.293.25.quam apud.295.3.vt vnum.299.27.an nullum.300.26.perferendo.301.2. iniuſtae. 306.19.ſit tanta.317. 26. de nobis multo.319.12.& vt quod. 326.1.ſed eam quae a populari quodam genere dicendi & probandi orta. 327. 20. quemdam adoleſcens.331. 16. eſſe propriam.334.11.conſeſſu.ibid.26.teſtes omnes gentes.335. 23. ciuitates.337.5.impulſos.338. 30. & aliquanto. 339. 3. qua eundum. 356.14.inducat.358.8 maiorum veſtrorum.360. 26. populi docendi.361.18. ducta eſt,ſed per homines. 364. 21. ſperant. 366. 24. veterum. 370. 25. ditione. 371. 29. extrema. 377. 6. ſentiente. 380. 28. ordinationem. 381. 12. eos tam contemnentes. ibid. 21. Nequeo hoc. 382. 1. Michaeae. ibid.7. vera. 383.17. imbecillis. 384. 15. ac fouere. 385.9.tamq.ibid.23.conſilij 390.6.doctrinam. ibid. 13. noluit.391.14.vobiſcum.395. 22. certi nihil. 499. 29. efferre. 400 15.vmquam.405.12.in mentem.406.2.Tullius. 410. 15. impietaris.411.30.hominis.413.23.nec inuenires.417.18.illum.428.22.me miniſ.431.14.qui Ieſum ſoluat.433.22.enumerare.436.1.vt moreretur.439.9.demonſtrant.441.30.non multis.445.3.quem poſt.448.2.opinantur.ibid.9.& ſimplex. 450.9.

450.9. multo 451. 15. vmquam vel delebit, vel obſcurabit. 453.4. primum in bonorum omnium parente Deo, deinde in omnium veſtrum moderatione & comitati iuncta grauitate. 457. 11. inquirant. 459. 25. neque diſciplinam 468 24. parum Chriſtiane. 470. 1. a populo Chriſtiano. 476 23. propter opinionem. 480. 11. diſcrepet. 483. 2. proprie. 495. 29. quae luctuoſior clades, quam cum opulentiſſimi. 499. 25. ingenii fructum eſſe dixit? 508. 25. ſine intermiſſione. 509. 6. vllam in partem. 513. 23. libris omnis hauſta. 514. 15. cum eo collocutus. 520. 25. quo nobis. 522. 27 irritatus. 526. 3. definitionem, vt ſit. 538. 7. veſtras. 539 21. in Germania. 540. 12. exortae. 542. 30 Gebennae. 543 29. oporteret. 547. 10. aſſerere in ſeruitutem. 551. 24. auderem. 555. 17. per quos homines. 556. 29. officere. 566. 10. nemo vſquam eſt 579 30. caritatem incendat, eum. 580. 30. in ſacrorum librorum. 581. 21. quas ab ea.

In poſteriore epiſtola pag. 1. lin. vltima,] diſertorum. 4. 15. formam. 9. 2. fregerunt. In poſteriore indice linea vltima.] 1566.

Errata leuiora vel de induſtria praetermiſſa facile prudens lector animaduertes.

Inſcriptiones, quae poſteriore indice continentur, fuerant ſingulis orationibus praeponédae: verum orationes ipſae non potuerunt eodem ordine, quo deinceps habitae ſunt, in typographorum manus peruenire.

Series chartarum.

† * A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp.

Omnia ſunt integra folia, praeter pimum quod eſt ſeſquifolium.

Laus Deo.

R O M Æ,

Impenſis Iacobi Tornerij,

Apud Zannettum, & Ruffinellum.

M. D. LXXXVII.

PERMISSV SVPERIORVM.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google